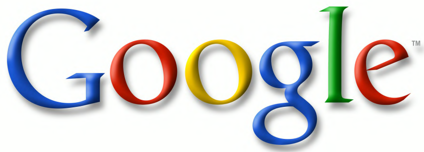

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΑ ΔΕΚΑ.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIBRI DECEM.

CODICUM MSS. COLLATIONE RECOGNITI,

ET

NOTIS ILLUSTRATI,

A GULIELMO WILKINSON, A.M.

E COLL. REGINÆ.

EDITIO ALTERA.

OXONII:

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO.

1803.

LECTORI S.

EN tibi libellum, arte elaboratum et ingenio perfectum, quem viri omnis ævi eminentissimi in sinu gestarunt, et dies noctesque evolverunt. Hunc si pluribus, verbis licet amplissimis, laudarem, idem facerem ac si soli lucernam accenderem: nec est quod dubitem, quin, si eum perlegeris, mecum non invitus fateberis omni laude majorem esse. Nolo itaque te in limine diutius morari, quam tantisper dum narrem quid huic nostræ editioni acceptum referat.

Id inprimis egimus, ut Græca quam emendatissime prodirent. Quem in finem impressa omnia melioris notæ exemplaria adhibuimus; at præterea Codices tres MSS. unum e Museo *Johannis Mori* Episcopi Eliensis, aliosque duos e Bibliothecis Oxoniensibus Collegii Novi et Collegii Corporis Christi.

Deinde ne quid iis, qui in Græcis literis minus versati sint, parum consuluisse videremur, *Dionysii Lambini* versionem, fidelissimam æque ac elegantissimam, textui subjecimus: nec quidquam in ea exprimenda mutavimus, nisi locis admodum paucis, ubi e Græcis longiuscule recessisse visus est optimus interpres.

Præterea, tui in gratiam, obscuriora quædam pro virili illustrata dedimus inter textum et versionem,

ut et totius operis conſpectum ſub ejus initium, et ad calcem Indicem ſatis locupletem dictionum vocumque Ariſtotelicarum, quibus nihil uſquam 'Αττικώτερον invenimus.

Hæc te voluimus non neſcire, nec tua intereſt pluribus interpellari. Vale, et nobis, ad alia aggredientibus, fauſta omnia precare.

GUL. WILKINSON.

Coll. Reg. Oxon.
Maii 27. 1715.

CONSPECTUS

ETHICORUM NICOMACHEORUM.

TABULA LIBRI I.

- **Agit**
  - **in Procemio.**
    - 1. De subjecto philosophiæ moralis.
    - 2. De modo illam tractandi.
    - 3. De auditore illius.
    - Docetque
      - Cap. 1.
        - 1. Quod omnes actiones humanæ diriguntur ad aliquod bonum, sive finem.
        - 2. Quod finium est differentia, et quod alii aliis sunt præstantiores.
        - 3. Quod fines principales finibus sibi subjectis sunt præstantiores.
      - Cap. 2.
        - 1. Quod datur ultimus finis, quod sit summum bonum.
        - 2. Quod est philosophiæ moralis de hoc agere.
      - Cap. 3.
        - 1. Quo modo philosophiæ moralis præcepta sunt tradenda.
        - 2. Quis hujus doctrinæ est idoneus auditor.
  - **in capp. 4 5 et 6.**
    - De natura summi boni.
    - Docet quid non sit, capp. 4 5 et 6.
      - Cap. 4.
        - 1. In genere recenset aliorum de summo bono (cujus in nomine omnes conveniunt, sc. quod est εὐδαιμονία, *Beatitudo*) falsas opiniones.
        - 2. Unde, an a fine, an a mediis initio ducto, hæc doctrina est tradenda?
      - Cap. 5.
        - In specie illas opiniones examinat, et beatitudinem nec in corporis voluptate, nec in honore, nec in divitiis, nec in habitu virtutis positam esse ostendit.
      - Cap. 6.
        - Non in Idea boni.

- **Agit**
  - **capp. 7. 8. 9. 10. 11 et 12.** De natura et accidentibus summi boni.
    - **Declarat quid sit.** Cap. 7.
      1. Rudi ejus definitione.
      2. Exacta et perfecta definitione, sc. quod est ἐνέργεια ψυχῆς κατ' ἀρετὴν ἀρίστην ἐν βίῳ τελείῳ, *functio muneris animi optima virtute directa in vita perfecta.*
      3. Methodi definitivæ, qua beatitudinis naturam investigavit, causam affert.
    - **Definitionem beatitudinis veterum auctoritate confirmat.**
      - Cap. 8.
        1. Quod est ἐνέργεια ψυχῆς.
        2. Quod est κατ' ἀρετήν.
      - Cap. 9. Quæstionem, ex particulæ præcedentis explicatione ortam, dissolvit: qua sc. ratione Beatitudinem obtineamus?
      - Cap. 10. Quod est ἐν βίῳ τελείῳ, et quæstionem arduam examinat, vivine an mortui beati sunt dicendi?
    - **Quærit.**
      - Cap. 11. An res adversæ vel prosperæ amicorum vel posterorum mortuos afficiant?
      - Cap. 12. An beatitudo sit e numero eorum, quæ laude, an eorum, quæ honore sunt digna.
  - **Cap. 13.** De virtute.
    - Quam dividit in duas species, sc. in eas, quæ in ratione positæ sunt, et eas, quæ ad mores pertinent, secundum facultates animæ, de qua accuratissime in hoc cap. differit.

TABULA LIBRI II.

- Agit de virtute morali
  - In genere libb. 1, 2, et 3.
    - Ejus ortus et interitus causas, et quodnam sit acquisitæ signum, et in quo versatur investigat lib. ii. capp. 1, 2, et 3.
      - Docet
        - Cap. 1. Eam consuetudine et usu agendi acquiri.
        - Cap. 2. Eam ab eo quod nimium et quod parum est corrumpi.
        - Cap. 3.
          - 1. Signum virtutis acquisitæ esse voluptatem.
          - 2. Virtutem in voluptatibus et doloribus occupari.
      - Resolvit
        - Cap. 4. Quæstionem ex præcedentibus ortam, sc. an recte dictum sit, justa agendo justos effici?
    - Quid sit ostendit ejus definitionem
      - Tradendo capp. 5, et 6.
        - Investigat
          - Cap. 5. Genus, quod sit ἕξις προαιρετική, *habitus ad consilium agendi capiendum aptus.*
          - Cap. 6. Differentiam, quod sit ἐν μεσότητι τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειεν.
      - et Explicando singillatim per particulas
        - Differentiam capp. 6, 7, 8, et 9.
          - Cap. 6. Genere, ut quid sit μεσότης constet.
          - Cap. 7. Specie, in singulis virtutibus μεσότητα dari inductione probat.
          - Cap. 8. Quomodo suis extremis opponatur μεσότης, et quomodo extrema inter se pugnent.
          - Cap. 9. Μεσότητα consequendi difficultatem, ejusque superandæ rationem.

- Virtutis moralis
  - Definitionis
    - Genus quod sit ἕξις προαιρετική, explicat capp. 1, 2, 3, 4, et 5.
      - Tradendo
        - Cap. 1. Τῦ ἀκουσίυ *violenti, et* τῦ ἑκυσίυ *sponte facti*, definitiones.
        - Cap. 2. Rudem τοῦ προαιρετοῦ definitionem.
        - Cap. 3. Perfectam ejus definitionem.
      - Quærendo
        - Cap. 4. Utrum id, quod sub voluntatem cadit, vere bonum sit necne?
        - Cap. 5. An Virtutes et vitia sint voluntaria necne?

    In fine cap. 5. repetit ea, quæ hactenus de Virtute dicta sunt.
  - Species explicare incipit
    - Fortitudinis
      - Veræ explicat
      - Non veræ
      - 2. accidentia memorat
        - Cap. 6. Differentiam, quod circa θάῤῥη et φόβυς versatur.
        - Cap. 7. Genus quid sit μεσότης.
        - Cap. 8. Quinque species enumerat.
        - Cap. 9. 1. Magis in metu quam fiducia versari. 2. Ejus finem esse jucundum, media vero, quæ ad eam ducunt, molesta.
    - Temperantiæ
      - Proponit et Quærit
        - capp. 10 et 11. Definitionem, et ejus particulas singillatim explicat.
        - Cap. 12. Utrum intemperantia magis quam timiditas sponte suscipiatur?
        - Cap. 13. De translatione nominis intemperantiæ ad errata puerilia.

TABULA LIBRI IV.

Pergit In hoc libro Virtutes reliquas explicare Docetque

- Cap. 1. Quid sit *Liberalitas*, ejusque extrema, *profusio* sc. et *illiberalitas*.
- Cap. 2. Quid sit *Magnificentia*, et vitia ei opposita, sc. *μικροπρέπεια* et *ἀπειροκαλία*.
- Cap. 3. Quid sit *Magnanimitas*, et *animi demissio* et *superbia*: quædamque *magnanimitatis* accidentia explicat.
- Cap. 4. Quid sit *Virtus* illa *ἀνώνυμος*, quæ est *μεσότης περὶ τιμὴν*, quæque ejus sunt extrema.
- Cap. 5. Quid sit *Lenitas*, et vitia huic contraria, quæ ὀργιλότης et ἀοργησία dici possent.
- Cap. 6. Quid sit *Virtus* illa, quæ est mediocritas inter nimium *placendi studium* et *morositatem*, quæque *Affabilitas* nominari possit.
- Cap. 7. Quid sit illa *Virtus*, quæ est *μεσότης* inter *arrogantiam* et *dissimulationem*: quæ in lib. ii. cap. 7. *ἀλήθεια* nominatur.
- Cap. 8. Quid sit *εὐτραπελία*, et quænam vitia ei opposita habet.
- Cap. 9. Quid sit *Verecundia*, quam perturbationi quam habitui similiorem esse dicit.

TABULA LIBRI III.

- **Virtutis moralis**
  - **Definitionis**
    - **Genus quod sit ἕξις προαιρετική, explicat capp. 1, 2, 3, 4, et 5.**
      - Tradendo
        - Cap. 1. — Τοῦ ἀκουσίου *violenti*, et τοῦ ἑκουσίου *sponte facti*, definitiones.
        - Cap. 2. — Rudem τοῦ προαιρετοῦ definitionem.
        - Cap. 3. — Perfectam ejus definitionem.
      - Quærendo
        - Cap. 4. — Utrum id, quod sub voluntatem cadit, vere bonum sit necne?
        - Cap. 5. — An Virtutes et vitia sint voluntaria necne?

    In fine cap. 5. repetit ea, quæ hactenus de Virtute dicta sunt.

  - **Species explicare incipit**
    - **Fortitudinis**
      - Veræ explicat
        - Cap. 6. — Differentiam, quod circa θάῤῥη et φόβους versatur.
        - Cap. 7. — Genus quid sit μεσότης.
      - Non veræ
        - Cap. 8. — Quinque species enumerat.
      - 2. accidentia memorat
        - Cap. 9. — 1. Magis in metu quam fiducia versari. 2. Ejus finem esse jucundum, media vero, quæ ad eam ducunt, molesta.
    - **Temperantiæ**
      - Proponit et Quærit
        - capp. 10 et 11. — Definitionem, et ejus particulas singillatim explicat.
        - Cap. 12. — Utrum intemperantia magis quam timiditas sponte suscipiatur?
        - Cap. 13. — De translatione nominis intemperantiæ ad errata puerilia.

Pergit { In hoc libro { Virtutes reliquas explicare } Docetque {

- Cap. 1. { Quid sit *Liberalitas*, ejusque extrema, *profusio* sc. et *illiberalitas*.
- Cap. 2. { Quid sit *Magnificentia*, et vitia ei opposita, sc. *μικροπρέπεια* et *ἀπειροκαλία*.
- Cap. 3. { Quid sit *Magnanimitas*, et *animi demissio* et *superbia*: quædamque *magnanimitatis* accidentia explicat.
- Cap. 4. { Quid sit *Virtus* illa *ἀνώνυμος*, quæ est *μεσότης περὶ τιμὴν*, quæque ejus sunt extrema.
- Cap. 5. { Quid sit *Lenitas*, et vitia huic contraria, quæ ὀργιλότης et ἀοργησία dici possent.
- Cap. 6. { Quid sit *Virtus* illa, quæ est mediocritas inter nimium *placendi studium* et *morositatem*, quæque *Affabilitas* nominari possit.
- Cap. 7. { Quid sit illa *Virtus*, quæ est *μεσότης* inter *arrogantiam* et *dissimulationem*: quæ in lib. ii. cap. 7. *ἀλήθεια* nominatur.
- Cap. 8. { Quid sit *εὐτραπελία*, et quænam vitia ei opposita habet.
- Cap. 9. { Quid sit *Verecundia*, quam perturbationi quam habitui similiorem esse dicit.

TABULA LIBRI VI.

Agit De Virtutibus, quæ in ratione poſitæ ſunt, in

- Genere
  - Cap. 1.
    1. Oſtendit neceſſe eſſe ut quid ſit *recta ratio* inquirat, quo perfectius *Virtutum Moralium* natura intelligatur.
    2. Probat duas eſſe animi partes ratione præditas, alteram in qua vis ſciendi, alteram quæ ad ratiocinandum valet.
  - Cap. 2.
    1. De principiis agendi diſſerit.
    2. Ex ſupra dictis colligit ambarum animi partium, quæ *ad cogitandum valent*, opus eſſe veritatem, et proinde qui *habitus* efficiunt ut utraque pars verum enunciet, hos eſſe utriuſque *virtutes*.
  - Cap. 3.
    - Statuit 5 eſſe, quibus animus verum enunciat: ſc. *Artem*, *Scientiam*, *Prudentiam*, *Sapientiam*, et *Mentem* ſive *Intelligentiam*.
- Specie
  - Cap. 3. De *Scientia*.
  - Cap. 4. De *Arte*.
  - Cap. 5. De *Prudentia*.
  - Cap. 6. De *Mente* ſive *Intelligentia*.
  - Cap. 7. De *Sapientia*.
  - Capp. 7, 8, 9, 10, et 11. Accuratiſſime de *Prudentia* ejuſque ſpeciebus.
  - Cap. 12. De *Prudentiæ* ac *Sapientiæ* utilitate.
  - Cap. 13.
    1. *Virtutem* diſtinguit in *Naturalem* et *acquiſitam*, quam et proprie *Virtutem* appellat.
    2. *Virtutem* proprie dictam ſine *Prudentia* non poſſe conſtare docet.

TABULA LIBRI VII.

- Agit **De *continentia* et *incontinentia*, habitibus imperfectis sive dispositionibus, explicando**
  - **capp. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, et 10.** — **Earum *Formam* sive naturam.**
    - Cap. 1.
      1. Recensfet genera eorum, quæ in moribus expetenda vel fugienda sunt.
      2. De *Virtute Heroica* agit.
      3. De *Continentia* et *Incontinentia* aliorum opiniones profert.
    - Cap. 2. — Opiniones prædictas exagitat, et quid alii in iis reprehendant declarat.
    - Cap. 3.
      1. Tres quæstiones de his *dispositionibus* proponit.
      2. Primam quæstionem tractat, sc. utrum *scientes peccent incontinentes* necne?
    - Capp. 4, et 5. — Secundam quæstionem examinat, sc. *in quibus continens et incontinens versentur?*
    - Cap. 6.
      1. *Incontinentiam* eam, quæ in cupiditatibus versatur, iræ *incontinentia* turpiorem esse probat.
      2. Docet quomodo voluptates, in quibus versantur *continentia* et *incontinentia*, differunt.
      3. *Feritatem* vitiositate minus malum esse ostendit.
    - Cap. 7. — Quæstionem tertiam explicat, sc. utrum *continens* et *patiens idem sint*.
    - Capp. 8, 9, et 10. — Aliorum opiniones de *continentia* et *incontinentia* in cap. 1. propositas, et cap. 2. exagitatas, examinat, ut quatenus cum veritate consentiunt, approbentur: quatenus ab eadem dissentiunt, repudientur.
  - **capp. 11, 12, 13 et 14.** — **Earum *materiam* subjectam *voluptatem* sc. et *dolorem*.**
    - Cap. 11.
      1. Declarat quàm necessarium sit ut hoc in loco de *voluptate* agat.
      2. Vulgatas de *voluptate* opiniones recensfet, easque argumentis confirmat.
    - Cap. 12. — Opiniones in superiore cap. memoratas ex aliorum sententia examinat, argumentaque, quibus impugnantur, enumerat.
    - Capp. 13, et 14. — Ex propria sententia enarrat, quæ opinionum prædictarum veræ, quæ autem falsæ sunt.

De Amicitia

- Agendum esse, Cap. 1. variis argumentis probat.
- Agit siquidem Occasione duarum quæstionum quarum prima est, utrum *inter omnes amicitia esse possit?* secunda, utrum *unica sit amicitiæ species, an plures?* quas explicandas suscipit, *Amicitiæ*
  - Essentiam persequitur, tum in
    - Genere Cap. 1. et 2. causas illius recensens easdemque tandem definitione colligens, quod φιλία nihil aliud sit, quam εὔνοια ἐν ἀντιπεπονθόσι, μὴ λανθάνουσα.
    - Specie, capp. reliquis usque ad 12. tradens differentias *Amicitiæ* ex causis desumptas, nimirum a
      - Materia et fine quarum occasione satisfacit quæstioni
        - Posteriori, quod sunt plures *amicitiæ materiales species* quas
          - Cap. 3. Dividit in
            - *Imperfectas*, quæ voluptatis vel utilitatis causa contrahuntur, et
            - *Perfectam*, quæ Virtutis causa suscipitur.
          - Cap. 4. confert inter se.
        - Priori, quod *inter omnes Amicitia non esse possit*, sive spectes *amicorum*
          - *Qualitatem*. Cap. 5.
          - *Quantitatem*, sive *numerum*. Cap. 6.
      - Forma ex quibus respondet quæstioni
        - Posteriori, quod sc. *non sit unica species amicitiæ formalis* sed plures, quas capp. 6, et 7.
          - Recenset, et aliam ἐν ἰσότητι sive κατὰ ποσὸν, aliam ἐν ὑπεροχῇ, sive κατ' ἀξίαν esse inquit.
          - Explicat, quomodo in singulis æqualitas insit et dilectio.
        - Priori, *quinam amici inter se esse possint*. Cap. 8.
      - *Efficientibus* personis amicorum, solvit igitur
        - Priorem Cap. 9, 10, et 11, longa et illustri resolutione.
        - Posteriorem Cap. 12.
  - Adjuncta subnectit, *conservationem* sc. et *dissolutionem*, et
    - Explicat, quæ criminationes oriri solent, docetque quomodo præcaveri, vel ortæ e medio tolli possint, in *amicitiis* ἐν
      - Ἰσότητι, Cap. 13.
      - Ὑπεροχῇ, Cap. 14.

TABULA LIBRI IX.

De Amicitia — Quæstiones varias, quæ ex supra dictis oriri poterant, vel quæ tunc temporis agitabantur, explicat. Quærit

- Cap. 1. Quænam sunt causæ querelarum inter amicos καθ' ὑπεροχὴν, et quomodo ea amicitia conservetur?
- Cap. 2. Quæ gratia cui sit referenda?
- Cap. 3. An si mutuum et æqualitas in amore non servetur, amicitia sit dirimenda?
- Cap. 4.
  1. An ea, quæ ab amicis in amicos conferri solent, et quibus amicitiæ circumscribuntur, ex iis, quæ sibi ipsi quisque exoptat ac tribuit, fluant?
  2. Docet quod valde vitiosi nec sibi ipsis nec aliis sunt amici.
- Cap. 5. Utrum *Benevolentia* sit *Amicitia* vel *amicitiæ* principium?
- Cap. 6. An *Concordia* sit *amicitia*, vel solum ad eam pertinet?
- Cap. 7. Quare *Benefici* eos, de quibus bene meriti sunt, vehementius amant, quam ii, qui beneficium acceperunt, bene de se meritos?
- Cap. 8. Utrum se ipsum maxime an alium amare oporteat?
- Cap. 9. Utrum aliquando futurum sit ut amicis egeat beatus, necne?
- Cap. 10. Quot amici sint asciscendi, multi an pauci?
- Cap. 11. Utrum in rebus secundis magis, an in adversis, amicis opus est?
- Cap. 12. Utrum vitæ societas in amicitia maxime requiratur?

- Hic liber complectitur
  - Tractationem *vitæ Ethicæ*
    - Accidentis alterius, sc. *voluptatis*, quam
      - Hoc loco explicari debere una cum ei contrario dolore, tanquam accidens (cum supra lib. vii. de ea egerit tanquam de subjecto dispositionum Ethicarum) ostendit, Cap. 1.
      - Explicat ex sententia tam
        - *Veterum*, quorum opiniones enumerat et examinat Cap. 2, et 3.
        - *Sua*. Sic agit de *voluptatis*
          - Essentia in genere, ostenditque Cap. 4. quid
            - Non sit.
            - Sit.
          - *Speciebus* et *differentiis* Cap. 5.
    - *Finis* sc. *Beatitudinis*, quam lib. 1. tanquam fundamentum totius disputationis de moribus proposuerat. De eo agit in
      - Genere Cap. 6.
      - Specie, differentias singulas explicans. Consistit enim *Beatitudo* partim in bonis
        - *Internis*, animi sc. virtutibus, iisque tum
          - *Intellectivis*, quæ *Beatitudo contemplativa* dicitur, quam *Beatitudinem* præstantissimam esse probat Cap. 7.
          - *Activis*, quæ *Beatitudo practica* nominatur; quamque priore longe inferiorem esse demonstrat Cap. 8.
        - *Externis*, Corporis et Fortunæ, ceu adjunctis quibusdam et præsidiis, quæ proprie *εὐτυχία* dicitur, et *Felicitas* potius quam *Beatitudo*, Cap. 8.
  - *Epilogum*, in quo finem huic tractatui Ethico imponit et ad *Politicorum* et *Œconomicorum* libros transitum artificiosum parat. Cap. 9.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Α΄.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. I.

ΚΕΦ. α΄.

ΠΑΣΑ τέχνη καὶ πᾶσα [a] μέθοδος, ὁμοίως δὲ πρᾶξίς τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινος ἐφίεσθαι δοκεῖ· [1] διὸ καλῶς ἀπεφήναντο [b] τἀγαθὸν, οὗ παντα ἐφίεται. Διαφορὰ δέ τις φαίνεται τῶν τελῶν· τὰ μὲν γάρ εἰσιν ἐνέργειαι· τὰ δὲ [c] παρ' αὐτὰς, ἔργα τινά· ὧν δ' εἰσὶ τέλη τινὰ παρὰ

[a] Μέθοδος ab aliis vertitur *scientia*, ab aliis vero *cognitio*, ut latius pateat quam ars: quasi diceretur *omnis ars, immo omnis cognitio*. [1] Magn. Moral. lib. i. cap. 1. [b] Per τἀγαθὸν *ipsum bonum*, sive naturam quandam bonis omnibus communem, intelligi vult Muretus. [c] Alii παρὰ ταύτας.

CAP. I.

OMNIS ars omnisque docendi via atque institutio, itemque actio et consilium, bonum aliquod appetere videtur: idcirco pulchre veteres id esse bonum pronunciarunt, quod omnia appetunt. Sed videntur fines inter se discrepare: alii enim sunt muneris functiones; alii præter eas, opera quædam: quarum

τὰς πράξεις, ἐν τούτοις βελτίω πέφυκε τῶν ἐνεργειῶν τὰ ἔργα. Πολλῶν δὲ πράξεων οὐσῶν, καὶ τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν, πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη· ἰατρικῆς μὲν γὰρ ὑγίεια, ναυπηγικῆς δὲ πλοῖον, στρατηγικῆς δὲ νίκη, οἰκονομικῆς δὲ [d] πλοῦτος. Ὅσαι δ' εἰσὶ τῶν τοιούτων ὑπὸ μίαν τινὰ [e] ἀρετὴν, καθάπερ ὑπὸ τὴν ἱππικὴν χαλινοποιητικὴ, καὶ ὅσαι ἄλλαι τῶν ἱππικῶν ὀργάνων εἰσὶν, αὕτη δὲ καὶ πᾶσα πολεμικὴ πρᾶξις ὑπὸ τὴν στρατηγικὴν, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἄλλαι ὑφ' ἑτέρας· ἐν ἁπάσαις [f] δὲ τὰ τῶν [g] ἀρχιτεκτονικῶν τέλη πάντων ἐστὶν αἱρετώτερα τῶν ὑφ' αὐτά· τούτων γὰρ χάριν κἀκεῖνα διώκεται. [h] Διαφέρει δ' οὐδὲν τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶναι τὰ

[d] Ex sententia vulgi: Ipse enim in lib. i. Polit. probat divitias non esse finem, sed tantum instrumenta τῆς οἰκονομικῆς. [e] Δύναμιν Andr. Eustrat. Aurel. Cam. Mur. El. N C. (cujus in marg. recentiori manu ἀρετὴν scribitur). Hanc scripturam exprimere videtur Argyr. alii vero ἀρετὴν, cum quibus facit Vet. Interp. et CCC. in margine tamen eorundem annotatum est legi etiam δύναμιν. Vide Eustrat. [f] Hanc conjunctionem tollunt quidam, ut evidentior sit periodi redditio: sed alibi quoque in redditionibus hanc particulam a Philosopho usurpari, annotavi in libris Physicis et Pausania. *Sylb.* [g] Origo vocabuli est ab ἀρχιτέκτων, *architectus:* quemadmodum enim ille omnibus aliis fabris, quorum ministerio in domo extruenda utitur, imperat; ita etiam hæ artes principales sibi subjectas artes disponunt ac gubernant. [h] Itaque quod

autem rerum, præter actiones, aliqui sunt fines, in his opera sunt actionibus meliora natura. Cum vero multæ sint actiones, et artes, et scientiæ, tum multi quoque fines exstiterunt: nam medicinæ finis est bona valetudo, artis ædificandarum navium navis, artis imperatoriæ victoria, rationis ejus, quæ in re familiari tuenda versatur, divitiæ. Quæcunque autem artes hujus generis uni alicui facultati subjectæ sunt, ut equestri ea, quæ in frænis conficiendis occupata est, cæteræque omnes ad instrumenta equestria comparatæ, atque hæc ipsa equestris, omnisque actio militaris, arti imperatoriæ, itemque aliæ aliis: in iis omnibus fines earum, quæ principem locum obtinent, earum, quæ eis subjectæ sunt, finibus sunt optabiliores: nam horum causa illi quoque expetuntur. Nihil porro inter-

τέλη τ̃ πράξεων, ἢ παρὰ ταύτας ἄλλο τι, καθάπερ ἐπὶ τῶν λεχθεισῶν ἐπιςημῶν.

ΚΕΦ. β΄.

ΕΙ δή τι τέλος ἐςὶ τ̃ [i]πρακτῶν, ὃ δἰ αὐτὸ βȣλόμεθα, τὰ ἄλλα ᾗ διὰ τȣ̃το, καὶ μὴ πάντα δἰ ἕτερον αἱρούμεθα· (πρόεισι γὰρ ὕτω γ᾽ εἰς ἄπειρον, ὥς᾽ εἶναι κενὴν καὶ ματαίαν τ̃ ὄρεξιν·) δῆλον, ὡς τȣ̃τ᾽ ἂν εἴη τἀγαθὸν, καὶ τὸ ἄριςον. [k]Ἆρ᾽ ȣ̃ν καὶ πρὸς τὸν βίον ἡ γνῶσις αὐτȣ̃ μεγάλην ἔχει ῥοπήν; καὶ, καθάπερ τοξόται, σκοπὸν ἔχοντες, μᾶλλον ἂν τυγχάνοιμεν τȣ̃ δέοντος; Εἰ δ᾽ ȣ̃τω, πειρατέον [l]τύπῳ

dictum erat supra, *opus operatione esse melius*, intelligendum est non de qualibet operatione, sed de ea nominatim, quæ ipsum opus, cum quo comparatur, antecedit et perficit. [i] Muretus nomine τῶν πρακτῶν non intellexit τὰς πράξεις, ut reliqui interp. sed ad ipsos fines, quorum alii sunt πρακτοὶ, i. e. quos homo consequi potest, alii vero ȣ̓ πρακτοὶ, pertinere judicavit. Vide Mur. in locum. [k] Ἆρα MSS. et Aurel. sine not. interrog. Sed mos hic est Aristot. ut sæpe, quæ affirmare instituit, ea interrogando efferat: atque hoc loco falli videntur, quicunque ἆρα non, ut in melioribus codd. legitur, ἄρα legunt. *Mur.* [l] Τύπῳ περιλαβεῖν nihil aliud est, quam rudem rei formam exponere, et quod Cicero dicit adumbrare vel

est, utrum functiones ipsæ muneris actionum sint fines, an, præter has, aliud quippiam, quemadmodum apparet in iis scientiis, quas supra diximus.

CAP. II.

SI quis igitur est rerum, quæ in actionem cadunt, finis, quem propter se velimus, cætera autem propter hunc, nec omnia propter aliud eligamus; (sic enim res progredietur in infinitum, ita ut noster omnis appetitus inanis et irritus sit futurus;) perspicuum est hoc futurum summum bonum, atque adeo bonorum optimum. Hujus igitur cognitio magnum etiam ad vitam degendam habet momentum: et signo aliquo nobis tanquam sagittariis proposito, id, quod expetere nos oportet, facilius consequemur. Quod si ita est, danda est opera, ut ejus formam adumbremus, atque ut quid sit, et cujus scientiæ aut faculta-

γε περιλαβεῖν αὐτὸ, τί ποτέ ἐστι, καὶ τίνος τῶν ἐπιστημῶν ἢ δυνάμεων· δόξειε δ' ἂν τῆς [m] κυριωτάτης, καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. Τοιαύτη [n] δὴ καὶ ἡ πολιτικὴ φαίνεται· τίνας γὰρ εἶναι χρεὼν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἑκάστους μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνος, αὕτη διατάσσει· ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων ὑπὸ ταύτην οὔσας, οἷον στρατηγικὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικήν. [o] Χρωμένης δὲ ταύτης ταῖς λοιπαῖς πρακτικαῖς τῶν ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ νομοθετούσης τί δεῖ πράττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τὸ ταύτης τέλος περιέχοι ἂν τὰ τῶν ἄλλων· ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τἀνθρώπινον ἀγαθόν. Εἰ γὰρ καὶ ταὐτόν ἐστιν ἑνὶ καὶ πόλει, μεῖζόν γε καὶ τελειότερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται καὶ λαβεῖν καὶ σώζειν· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἑνὶ μόνῳ· κάλλιον δὲ καὶ θειότερον,

informare. Ἡ γνῶσις ἢ δεῖξις ἀκριβὴς, *cognitio vel demonstratio subtilis*, differt ab ea, quæ ἐν τύπῳ καὶ παχυλῶς fit, non aliter quam imperfectum à perfecto, ipsa denique res à rei imagine. [m] Κυριωτάτης εἶναι Ven. 2. Andr. [n] Τοιαύτη δὲ ἡ πολ. N C. El. Andr. Sic etiam alii scripti codd. ex testimonio Victorii: quæ lectio Argyr. etiam placuit. [o] Χρωμένης γὰρ Eustrat. Vet. Interp. et Argyr. Utraque lectio defendi potest. *Casaubonus.*

tis sit finis, ostendamus: et vero videri possit finis esse scientiæ reliquarum facultatum longe principis ac dominæ, cæterisque maxime præeuntis atque imperantis. Talis igitur etiam civilis videtur: nam et quas in civitatibus scientias esse oporteat, et quas quisque discere debeat, et quatenus, seu usque ad quod tempus, ea statuit ac præscribit: facultates autem etiam eas, quæ summo in honore sunt, ut artem imperatoriam, et rationem tuendæ rei familiaris, et bene dicendi facultatem, huic esse subjectas videmus. Quod si hæc reliquis omnibus artibus, quæ in actione versantur, utitur, legibusque latis quid agendum, et a quibus abstinendum sit præscribit, ejus fine reliquarum artium fines contineri videantur: itaque hoc erit summum hominis bonum. Nam etsi idem unius hominis et civitatis bonum sit, civitatis tamen bonum et consequi et conservare, majus quiddam esse et perfectius videtur: enimvero præclare nobiscum agatur, si id, quod

ἔθνει καὶ πόλεσιν. Ἡ μὲν οὖν μέθοδος τούτων ἐφίεται, πολιτική τις οὖσα.

ΚΕΦ. γ΄.

ΛΕΓΟΙΤΟ δ' ἂν ἱκανῶς, εἰ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην διασαφηθείη· τὸ γὰρ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως [p] ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον, ὥσπερ [q] οὐδὲ ἐν τοῖς [r] δημιουργουμένοις. [s] Τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε [t] δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δὲ μή. Τοιαύτην δέ τινα πλάνην ἔχει καὶ τἀγαθά, διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν· ἤδη γάρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι'

[p] Ἐφ' ἑκάστου γένους Cam. et antiquus fidelisque codex Victorii: cum iis facit Eustratius; Andr. vero ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις. [q] Οὐδὲ deest Ven. 1. [r] Sic propter diversam materiam, qua utuntur, hominis imaginem non æque accurate exprimunt plastes et pictor, pictor enim colorem addit, et molem quandam et distantiam exprimere videtur; hoc enim materia, qua utitur, permittit: plastes molem exprimit, colorem vero ut addat, non sinit materia. Similiter in aliis artibus accidit. [s] Hanc quæstionem tractat infra lib. v. cap. 6. &c. [t] Δοκεῖ N C.

vel uni soli sit utile, reperire possimus: sed longe profecto est id pulchrius ac divinius, quod gentibus et civitatibus usui est. Huic igitur arte et via susceptæ institutioni hæc sunt proposita, quæ sequatur et expetat, cum scientia quædam civilis sit.

CAP. III.

IN ea autem tractanda nihil desiderari debeat, si pro rei subjectæ natura explicetur; non enim in omni disputationis ac sermonis genere peræque accurata subtilitas requirenda est, quemadmodum nec in operibus manufactis. Atqui in iis rebus, quæ honestæ quæque justæ sunt, quas civilis scientia considerat, tanta est dissensio, tantaque in eis versatur erratio, ut lege tantummodo, non natura constare videantur. Eademque de bonis quoque controversia est et idem error exstitit, propterea quod ex his multi detrimenta capiunt: aliis enim jam divitiæ, aliis fortitudo corporis exitio fuit,

[u]ἀνδρίαν. Ἀγαπητὸν οὖν, περὶ τοιούτων καὶ [x]ἐκ τοιούτων λέγοντας, παχυλῶς καὶ τύπῳ τἀληθὲς ἐνδείκνυσθαι· καὶ [y]περὶ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἀποδέχεσθαι χρεὼν ἕκαστον τῶν λεγομένων· πεπαιδευμένου γάρ ἐστιν ἐπὶ τοσοῦτον τἀκριβὲς ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται· παραπλήσιον γὰρ φαίνεται, μαθηματικοῦ τε πιθανολογοῦντος ἀποδέχεσθαι, καὶ ῥητορικὸν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν. Ἕκαστος δὲ κρίνει καλῶς ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής· [z]καθ' ἕκαστον ἄρα, ὁ πεπαιδευμένος· ἁπλῶς δὲ, ὁ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος. Διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκεῖος ἀκροατὴς ὁ

[u] Alii animi, non corporis vires per ἀνδρίαν intelligi volunt. [x] Andr. explicat per περὶ τοῦ ἐκ τούτων τέλους, *de eorum fine.* [y] Περὶ τῶν τοιούτων C C C. ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῷ ἀναγκαίῳ, *necessario*, opponitur. [z] Codd. aliqui apud Mur. ἕκαστον ἄρα ὁ καθ' ἕκ. πεπ. Quidam, ut testatur Cas. ὁ καθ' ἕκ. πεπ. vel ὁ περί τι πεπ. sed male, ut patet ex lib. i. cap. 6. Eth. ad Eud. ubi definit ἀπαιδευσίαν, περὶ ἕκαστον πρᾶγμα τὸ μὴ δύνασθαι κρίνειν τούς τε οἰκείους λόγους τοῦ πράγματος, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους: ideo, secundum Philosophum, πεπαιδευμένος est is, qui περὶ ἕκαστον καλῶς κρίνειν δύναται: quod nostram lectionem et interpunctionem hujus sententiæ confirmat. Vide initium lib. i. de Part. Animal.

Ergo satis erit, si, cum de rebus et ex rebus ejusmodi verba facimus, rudem quandam veri formam adumbremus: et cum de rebus, quæ plurimum eveniunt, atque ex talibus disputationem instituimus, talia quoque concludamus. Eodemque modo quæcunque ab alio dicuntur accipi probarique debent: est enim hominis probe instituti tantam in unoquoque genere subtilitatem desiderare, quantam rei ipsius natura recipit: nihil enim videtur interesse, utrum mathematicum rationibus ad persuadendum accommodatis utentem feras, an ab oratore demonstrationes postules. De iis autem, quæ habet perspecta et cognita, bene quisque judicat, et horum bonus est judex: de singulis ergo rebus recte judicabit is, qui singulis in rebus est eruditus: absolute vero et universe de omnibus, homo in omni doctrinæ genere versatus. Quocirca juvenis ad ci-

νέος· ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων· οἱ λόγοι δ' ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων. Ἔτι δὲ, τοῖς πάθεσιν ἀκολουθητικὸς ὢν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς· ἐπειδὴ τὸ τέλος ἐστὶν, οὐ γνῶσις, ἀλλὰ πρᾶξις. Διαφέρει δ' οὐθὲν νέος τὴν ἡλικίαν, ἢ τὸ ἦθος νεαρός· οὐ γὰρ παρὰ τὸν χρόνον ἡ ἔλλειψις, ἀλλὰ διὰ τὸ κατὰ πάθος ζῆν, καὶ [a] διώκειν ἕκαστα· τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀνόνητος ἡ γνῶσις γίνεται, καθάπερ τοῖς ἀκρατέσι· [b] τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὀρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι, πολυωφελὲς ἂν εἴη τὸ περὶ τούτων εἰδέναι. Καὶ περὶ μὲν ἀκροατοῦ, καὶ πῶς [c] ἀποδεκτέον, καὶ τί [d] προτιθέμεθα, [e] πεφροιμιάσθω τοσαῦτα.

[a] Διοικεῖν Mur. [b] Quod eorum mens, a pravarum cupiditatum servitute vindicata et quasi sui juris facta, quæcunque facienda ex hac doctrina didicerit, præstare poterit. [c] Ἀποδεικτέον Vet. Interp. [d] Προθείμεθα N C. [e] Πεπροοιμ. El.

vilem scientiam non est accommodatus auditor: est enim actionum, quæ in hac vita versantur, imperitus: at ex his constat, et de his habetur hæc disputatio. Præterea vero, cum affectibus animi serviat et obtemperet, inanem atque inutilem operam in audiendo sumet; quandoquidem finis prudentiæ civilis in actione, non in cognitione consistit. Ætate autem sit juvenis, an moribus novus et rudis, nihil refert: non est enim culpa in tempore, sed in eo, quod perturbationi convenienter et vivat, et unumquidque persequatur: hujusmodi enim hominibus inutilis cognitio est, ut et incontinentibus: iis vero, qui ratione suas appetitiones et actiones dirigunt, fructum uberrimum ferre potest. Ac de auditore quidem, qualis esse debeat, quoque modo accipiendum quidque sit, et quid nobis ad dicendum sit propositum, hæc procemii loco dicta sint.

ΚΕΦ. δ'.

ΛΕΓΩΜΕΝ δὲ ἀναλαβόντες, ἐπειδὴ πᾶσα γνῶσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος [f] ὀρέγεται, τί ἐστιν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι, καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτῶν [g] ἀγαθόν. Ὀνόματι μὲν οὖν σχεδὸν ὑπὸ τῶν πλείστων ὁμολογεῖται· τὴν γὰρ [h] εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ χαρίεντες λέγουσι· τὸ δὲ [1] εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν ταὐτὸν ὑπολαμβάνουσι τῷ εὐδαιμονεῖν. Περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας, [i] τίς ἐστιν, ἀμφισβητοῦσι· καὶ οὐχ ὁμοίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς ἀποδιδόασιν· οἱ μὲν γὰρ τῶν ἐναργῶν τι καὶ φανερῶν, οἷον ἡδονὴν, ἢ πλοῦτον, ἢ τιμήν· ἄλλοι δὲ ἄλλο· πολλάκις δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ἕτερον· νοσήσας μὲν γὰρ ὑγίειαν,

[f] Ἐφίεται N C. cujus in marg. annot. legi etiam ὀρέγεται. [g] Ἀγαθῶν N C. Eustrat. et Andr. [h] Εὐδαιμονία, quam plurimi *felicitatem* vertunt, a Lamb. semper *beatitudo* transfertur; quæ melius ei respondet quam felicitas, quæ apud optimos Latini sermonis scriptores idem valet quod εὐτυχία, bonorum sc. externorum copia. [1] Vide Magnorum Moralium lib. i. cap. 4. et Eud. lib. ii. cap. 1. [i] Τί ἐστιν Ven. 1. et Andr.

CAP. IV.

JAM vero repetitis iis, quæ supra diximus, quoniam omnis cognitio omneque adeo consilium bonum aliquod expetit, dicamus quidnam illud sit, quod ponimus a civili scientia expeti, et quod sit omnium rerum, quæ in actione versantur, summum bonum. De nomine quidem igitur inter plurimos fere convenit: beatitudinem enim et multitudo, et eruditi politique homines appellant: bene autem vivere et bene rem gerere idem quod beatum esse existimant. Sed quæ res sit beatitudo, de ea re vero omnis controversia est: neque vulgus et sapientes similiter eam declarant; alii enim aliquid eorum, quæ sunt in promptu et quæ manifesta sunt, esse volunt, ut voluptatem, aut divitias, aut honorem, aliique aliud: sæpenumero autem etiam unus et idem aliud: æger enim bonam valetudinem, pauper divitias;

πενόμενος ἢ πλοῦτον· συνειδότες δὲ ἑαυτοῖς ἄγνοιαν, τοὺς μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς λέγοντας θαυμάζουσιν. Ἔνιοι δὲ ᾤοντο παρὰ τὰ πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ, ἄλλο τι καθ' αὑτὸ εἶναι, ὃ καὶ τοῖσδε πᾶσιν αἴτιόν ἐστι τοῦ εἶναι ἀγαθά. [1]Ἁπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς δόξας ματαιότερον ἴσως ἐστίν· ἱκανὸν δὲ τὰς μάλιστα [k]ἐπιπολαζούσας, ἢ δοκούσας ἔχειν τινὰ λόγον. Μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς, ὅτι διαφέρουσιν οἱ [l]ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λόγοι, καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρχάς· εὖ γὰρ καὶ Πλάτων ἠπόρει τοῦτο καὶ ἐζήτει, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἡ ὁδός· ὥσπερ ἐν τῷ σταδίῳ ἀπὸ τῶν [m]ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας, ἢ ἀνάπαλιν. [2]Ἀρκτέον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων· ταῦτα δὲ διττῶς· τὰ μὲν γὰρ ἡμῖν, τὰ δὲ

[1] Eud. lib. i. cap. 3. [k] Ἐπιπολάζων proprie ſignificat *innatans, fluitans, in ſuperficie exiſtens:* per tranſlationem *eminens, notus* vel *minus reconditus.* Andr. παραφράζει per ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ὑπὸ πλειόνων νομιζόμενον. [l] Διὰ τῶν N C. Finis reſpectu actionum habet rationem principii vel cauſæ, quia illæ ejus gratia ſuſcipiuntur. [m] Ἀθλοθέται *magiſtri certaminum,* qui præmia tribuebant: hi ſtadii initio ſedebant; inde eſt quod ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν aliquando carceres, ſive ſtadii initium denotat. [2] Poſt. Analyt. lib. i. cap. 2. Phyſ. lib. i. cap. 1., Metaphyſ. lib. vii. cap. 4.

qui autem ſibi ipſis ignorantiæ conſcii ſunt, eos admirantur, qui magna quædam et ipſorum facultate ſuperiora loquuntur. Quidam vero, præter hæc complura bona, aliud quoddam per ſe bonum eſſe putabant, quod et his omnibus, cur bona ſint, cauſa eſt. Atque omnes quidem opiniones expendere, fortaſſe operam inanem ſumere fuerit: ſatis autem erit, ſi eas potiſſimum, quæ ſunt inſigniores, quæve aliqua ratione *niti videntur,* in medium proferamus. Sed hoc ignorare non debemus, intereſſe inter eas vias, quæ a principiis proficiſcuntur, et eas quæ ad principia ferunt: recte enim etiam Plato de hoc dubitabat, et quærebat, utrum via a principiis ad fines, an a finibus ad principia duceret: velut in ſtadio utrum ab iis qui præmia proponunt ad calcem, an contra. Initium enim ab iis rebus, quæ notæ ſunt, ſumendum eſt: hæ autem dicuntur duobus modis: aliæ enim nobis notæ, aliæ per ſe

ἁπλῶς· ἴσως οὖν ἡμῖν γε ἀρκτέον [n] ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων. Διὸ δεῖ τοῖς [o] ἔθεσιν ἦχθαι καλῶς τὸν περὶ καλῶν καὶ δικαίων, καὶ ὅλως τῶν πολιτικῶν ἀκουσόμενον ἱκανῶς· [p] ἀρχὴ γὰρ τὸ ὅτι· καὶ εἰ τοῦτο φαίνοιτο ἀρκούντως, οὐδὲν προσδεήσει τοῦ διότι. Ὁ δὲ τοιοῦτος ἢ [q] ἔχει, ἢ λάβοι ἂν ἀρχὰς ῥαδίως· ᾧ δὲ μηδέτερον ὑπάρχει τούτων, ἀκουσάτω τῶν Ἡσιόδου·

" Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα [r] νοήσῃ,
" [s] Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω·
" Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται·
" Ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
" Ἐν θυμῷ βάλληται, ὅδ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

[n] Sc. ab actionibus. Principia vero et causæ vel simpliciter, vel natura nota dicuntur: ea quippe natura prius adhibet, primumque in ea intuetur. [o] Ἤθεσιν C C C. Ven. 2. nobiscum vero legit Andr. Vide Vict. [p] Ἀρχεῖ Baf. in marg. Sic etiam in marg. CCC. recentiori vero manu: sed pro ἀρχὴ facit quod infra sub finem cap. vii. repetitur. [q] Ἔχοι N C. Ven. 1. ἢ ante ἔχει deest MSS. [r] Νοήσει N C. et El. Sic vulg. editt. quæ etiam αὐτῷ habent, et postea αὐτῷ νοέῃ, cui lectioni hæc postponenda non est, quam agnoscit Andr. et MSS. [s] N C. et El. hic versus deest: eum Hesiodi non esse censuit Muretus, quem videas. Hesiod. Ἔργων. v. 293.

et absolute notæ sunt: fortasse igitur nobis initium ab iis rebus sumendum est, quæ sunt nobis notæ. Quocirca qui de rebus honestis et justis, et, ut semel dicam, de civilibus utiliter auditurus est, eum oportet esse bene educatum beneque moratum: principium est enim scire rem ita esse; quod si sit satis perspicuum, cur ita sit non magnopere desiderabitur. Homo autem ejusmodi aut jam tenet principia, aut ea facile percipere ac tenere possit: cui vero neutrum horum suppetit, audiat Hesiodi versus:

Optimus est, sese qui novit cuncta magistro,
Ad finem usque videns quæ semper sunt meliora;
Est bonus ille etiam, qui paret recta monenti:
At qui mentis inops aliorum audire recusat
Consilia, hic malus est, telluris inutile pondus.

ΚΕΦ. ε'.

ἩΜΕΙΣ δὲ λέγωμεν ὅθεν παρεξέβημεν· [t] τὸ γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ ἀλόγως ἐοίκασιν ἐκ τῶν βίων ὑπολαμβάνειν· οἱ μὲν πολλοὶ καὶ [u] φορτικώτατοι τὴν ἡδονήν· διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν. [w] Τρεῖς γάρ εἰσι μάλιστα οἱ προέχοντες, ὅ, τε νῦν εἰρημένος, καὶ ὁ πολιτικὸς, καὶ τρίτος ὁ θεωρητικός. [x] Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ παντελῶς ἀνδραποδώδεις φαίνονται, βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι· τυγχάνουσι δὲ λόγου, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις [y] ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλῳ· οἱ δὲ χαρίεντες καὶ πρακτικοὶ τιμήν· τοῦ γὰρ πολιτικοῦ βίου σχεδὸν τοῦτο τὸ τέλος· φαίνεται δὲ [z] ἐπιπολαιότερον εἶναι τοῦ ζητουμένου·

[t] Ἕκαστος ἀκολούθως τῷ οἰκείῳ βίῳ τὴν εὐδαιμονίαν ὁρίζεται, *ſinguli pro ſuo, in quo verſantur, vitæ genere, felicitatem definiunt.* Andr. [u] Per *maximo odio digni* verti vult Vict. [w] Eud. lib. i. cap. 4. [x] Diſtinctionem hanc ſequuntur etiam aliæ editt. Sequentia tamen hanc videntur poſtulare, οἱ μὲν οὖν πολλοὶ παντελῶς ἀνδραποδώδεις, φαίνονται βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι: nam hujus membri redditio eſt, οἱ δὲ χαρίεντες καὶ πρακτικοὶ, τιμήν. *Sylb.* [y] Ὁμοπαθεῖν El. [z] *Minus exquiſitum* et *levius* atque *minus ſolidum*; qualia ſunt, quæ ſupra aquas fluitant.

CAP. V.

SED nos eo unde digreſſi ſumus orationem revocemus: nam ſummum bonum et beatitudinem non ſine ratione ex variis vitæ generibus exiſtimare videntur: vulgus quidem et ineptiſſimi ſtolidiſſimique homines eſſe voluptatem: itaque eam etiam vitam amplectuntur, quæ tota in perfruendis voluptatibus conſumitur. Tria enim ſunt vitæ genera quæ maxime antecellunt, unum quod modo diximus, alterum civile, tertium id quod in contemplatione et cognitione rerum verſatur. Ac multitudo quidem mancipiorum ſimillima eſt, ut quæ pecudum vitam cæteris anteponat: ſed probabili ratione, cur ita ſentiat, nititur, eoque patienter auditur, quod complures eorum, qui poteſtate et auctoritate præditi ſunt, ſimilibus, atque Sardanapalus, animi affectibus ſerviunt: politi vero homines et ii, qui ad agendum ſe contulerunt, beatitudinem in honore poſitam eſſe putant; fere enim vitæ civili hic propoſitus finis eſt: ſed

δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι, ἢ ἐν τῷ τιμωμένῳ· τἀγαθὸν δὲ οἰκεῖόν τι καὶ δυσαφαίρετον εἶναι μαντευόμεθα. Ἔτι δὲ ἐοίκασι τὴν τιμὴν διώκειν, ἵνα πιστεύωσιν ἑαυτοὺς ἀγαθοὺς εἶναι· ζητοῦσι γοῦν ὑπὸ τῶν Φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ' οἷς γιγνώσκονται, καὶ ἐπ' ἀρετῇ· δῆλον οὖν, ὅτι κατά γε τούτους ἡ ἀρετὴ [a] κρέιττων. Τάχα δὲ καὶ μᾶλλον ἄν τις τέλος τοῦ πολιτικοῦ βίου ταύτην ὑπολάβοι· Φαίνεται δὲ [b] ἀτελεστέρα καὶ αὐτή· δοκεῖ γὰρ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν, ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, καὶ πρὸς τούτοις κακοπαθεῖν καὶ ἀτυχεῖν τὰ μέγιστα· τὸν δὲ οὕτω ζῶντα οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειεν, [c] εἰ μὴ [d] θέσιν διαφυλάττων. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἅλις· ἱκανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς [e] ἐγκυκλίοις

[a] Quidam librì veteres κρεῖττον (ſic MSS. et Ven. 1. et 2.) idque mihi concinnius videtur. *Muret.* [b] Ἀθενεστέρα N C. [c] Ἢ μὴ Ven. 1. [d] Θέσις quælibet interdum propoſitio eſt; interdum tamen pro ea nominatim uſurpatur, quæ admirabilis, incredibilis, ſimillima paradoxis exiſtimatur: quod docet Ariſtot. i. Top. [e] Varie de hujus vocabuli ſignificatione ſentiunt eruditi: alii id carmina quædam, alii libros quoſdam, qui omnium artium et ſci-

videtur eo, quem quærimus, infirmior minuſque ſtabilis eſſe: eſt enim honor ſitus in iis potius, qui honorem deferunt, quam in eo, qui honore afficitur: at ſummum bonum proprium quiddam et ejuſmodi, quod haud facile eripi poſſit, eſſe auguramur. Præterea vero honorem eo perſequi videntur, ut credant ſe ipſos bonos eſſe: itaque coli ſe atque honore affici a prudentibus, et ab iis, quibus noti ſunt, et virtutis nomine, volunt: perſpicuum igitur eſt, horum quidem judicio, virtutem honore melius quiddam eſſe. Atque hanc potius fortaſſe aliquis vitæ civilis eſſe finem ſtatuerit: ſed hæc ipſa quoque imperfecta et manca quodammodo videtur eſſe: contingere enim poſſe videtur, ut qui virtute ſit præditus, aut dormiat, aut in tota vita nihil agat, et præterea maximis in malis et calamitatibus verſetur: eum autem, qui ita vivat, nemo in beatis numeraverit, niſi qui propoſitum admirabile et abhorrens a communibus hominum ſenſibus tueri velit. Ac de his quidem ſatis: nam de eis abunde etiam in Ency-

εἴρηται περὶ αὐτῶν. Τρίτος δέ ἐστιν ὁ θεωρητικὸς, ὑπὲρ οὗ τὴν ἐπίσκεψιν [1] ἐν τοῖς ἑπομένοις ποιησόμεθα· ὁ δὲ [f] χρηματιστὴς βίαιός τίς ἐστι, καὶ ὁ πλοῦτος δῆλον ὅτι οὐ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν· χρήσιμος γὰρ καὶ ἄλλου χάριν. Διὸ μᾶλλον τὰ πρότερον λεχθέντα τέλη τις ἂν ὑπολάβοι· δι᾽ αὑτὰ γὰρ ἀγαπᾶται· φαίνεται δ᾽ οὐδ᾽ ἐκεῖνα· [g] καίτοι πολλοὶ λόγοι πρὸς αὐτὰ καταβέβληνται. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω.

ΚΕΦ. ϛ'.

[2] ΤΟ δὲ καθόλου βέλτιον ἴσως ἐπισκέψασθαι, καὶ διαπορῆσαι πῶς λέγεται, καίπερ προσάντους τῆς τοιαύτης γινομένης ζητήσεως, διὰ τὸ [h] φίλους ἄνδρας εἰσαγα-

entiarum doctrinam, quam ἐγκυκλοπαιδείαν dixerunt, continebant, significare volunt: quidam autem idem esse quod ἐξωτερικά. Vide Eustrat. et Gruch. [1] Lib. x. [f] Χρηματιστικὸς Bas. in marg. et Andr. Potest esse vel βίος χρημ. vel ἄνθρωπος, potius vero βίος. βίαιος βίος interpretari licet vel *vitæ genus rapax*, vel quod *curis est plenum* et *minime tranquillum*. Lambinus testatur in 2 codd. se legisse βίος ἄβιος, quam lectionem haud ineleganter expressit. [g] Sc. a veteribus, quorum alii in honore, alii in voluptate summum bonum collocarunt. [2] Eud. lib. i. cap. 8. Mag. Moral. lib. i. cap. 1. et cap. 4. hujus lib. [h] Platonem et illos, qui ab eo erant, intelligit.

cliis dictum est. Tertium vitæ genus est quod in rerum contemplatione cognitioneque consumitur, quod posterius considerabimus: quæ autem vita in pecuniæ quærendæ studio versatur, ea laboriosa est minimeque vitalis, et profecto in divitiis non est id bonum, quod quærimus, positum: illæ enim utiles sunt duntaxat et propter aliud expetendæ. Quapropter eos potius, *quos supra* exposuimus, *fines esse merito* quis existimaverit; propter se enim adamantur: veruntamen ne illi quidem bonorum videntur esse fines: atqui multæ rationes ad ea ostendenda ac probanda sunt allatæ. Sed hæc missa faciamus.

CAP. VI.

UNIVERSUM autem bonum considerare, quoque modo dicatur quærere, fortasse præstiterit, tametsi nobis sit hæc quæstio lubrica sane atque ardua futura, propterea

γεῖν τὰ εἴδη. Δόξειε δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι, καὶ δεῖν, ἐπὶ σωτηρίᾳ γε τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας· ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾷν τὴν ἀλήθειαν. Οἱ δὲ [i]κομίσαντες τὴν δόξαν ταύτην, οὐκ ἐποίουν ἰδέας ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἔλεγον· διόπερ οὐδὲ τῶν ἀριθμῶν ἰδέαν κατεσκεύαζον. Τὸ δὲ ἀγαθὸν λέγεται καὶ ἐν τῷ τί [k]ἐστι, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, καὶ ἐν τῷ πρός τι· τὸ δὲ καθ' αὑτὸ καὶ ἡ οὐσία πρότερον τῇ φύσει τοῦ πρός τι· [l]παραφυάδι γὰρ τοῦτ' ἔοικε, καὶ συμβεβηκότι τοῦ ὄντος· ὥστ' οὐκ ἂν εἴη κοινή τις ἐπὶ τούτων ἰδέα. Ἔτι, ἐπεὶ [m]τἀγαθὸν ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι· καὶ γὰρ ἐν τῷ τί λέγεται, οἷον ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, αἱ ἀρεταὶ, καὶ ἐν τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον, καὶ ἐν τῷ πρός τι, τὸ χρήσιμον, καὶ ἐν [n]χρόνῳ, καιρὸς, καὶ [o]ἐν τόπῳ, δίαιτα, καὶ ἕτερα τοι-

[i] Νομίσαντες Cam. [k] Ἐστι deeſt N C. El. et Ven. 2. [l] Παραφυὰς dicitur de eo, quod alteri accreſcit, ut ramus arbori. [m] Sine articulo legunt Camot. et CCC. [n] Ἐν τῷ χρόνῳ MSS. [o] Ἐν τῷ ποῦ optimus liber apud Vict. Euſtrat. et Andr.

quod homines amici ideas introduxerunt. Fortaſſe autem præſtare, atque adeo oportere videatur, veritatis tuendæ cauſa, vel noſtra ipſorum decreta evertere, præſertim cum etiam nos Philoſophi ſimus: nam cum utraque cara ſint, tum pium eſt amicis antiquiorem habere veritatem. Qui porro hanc opinionem attulerunt, non faciebant earum rerum ideas in quibus prius et poſterius aliquid eſſe dicerent: itaque ne numerorum quidem ideam conſtituebant. At bonum et in ſubſtantia dicitur, et in qualitate, et in eo, quod ad aliquid refertur: id autem, quod per ſe eſt, et ſubſtantia, eo, quod ad aliquid refertur, prius eſt natura: hoc enim arboris pullo, eique rei, quæ ei, quod eſt, accidit, ſimile eſt: itaque nec poſſit in his eſſe idea aliqua communis. Præterea, quoniam bonum totidem modis dicitur, quot id quod eſt; (nam et in ſubſtantia dicitur, ut Deus, et mens; et in qualitate, ut virtutes; et in quanto, ut mediocritas; et in iis, quæ ad aliquid referuntur, ut utilitas; et in tempore, ut occaſio; et in loco, ut domici-

ταῦτα· δῆλον, ὡς οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καθόλου καὶ ἕν· οὐ γὰρ ἂν ἐλέγετο ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ. Ἔτι δὲ, ἐπεὶ τῶν κατὰ μίαν ἰδέαν [p] μία καὶ ἐπιστήμη, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἦν ἂν μία τις ἐπιστήμη· νῦν δ' εἰσὶ πολλαὶ καὶ τῶν ὑπὸ μίαν κατηγορίαν, οἷον καιροῦ, ἐν πολέμῳ μὲν στρατηγικὴ, ἐν νόσῳ δ' ἰατρική· [q] καὶ τοῦ μετρίου, ἐν τροφῇ μὲν ἰατρικὴ, ἐν πόνοις δ' γυμναστική. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις τί ποτε καὶ βούλονται λέγειν [r] αὐτοέκαστον, εἴπερ ἔν τε αὐτοανθρώπῳ καὶ ἀνθρώπῳ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ ἀνθρώπου· ᾗ γὰρ ἄνθρωπος, οὐδὲν διοίσουσιν. Εἰ δ' οὕτως, [s] οὐδ' ᾗ ἀγαθόν· ἀλλὰ μὴν [t] οὐδὲ τῷ

[p] Μία τις ἐπιστ. Ven. 1. et 2. [q] Καὶ τοῦ μετρίου, ἐν τροφῇ μὲν ἰατρικὴ desunt N C. Vet. Interp. et El. hujus vero in marg. scribuntur. [r] Αὐτὸ ἕκαστον N C. Ven. 2. *ipsum quodque:* sic Plato appellat uniuscujusque rei formam seu ideam, quoniam rerum singularium species in se continet, et propterea ipsum unumquodque sit: in initio cap. eam τὸ καθόλου nominat Arist. In genere αὐτοέκαστον de omni idea dicitur, in specie vero αὐτοάνθρωπος *hominis idea* est. [s] Sic bonum qua bonum nihil differt ab ipso bono sive idea boni. [t] Sempiternitas, quam Platonici ideis attribuerunt, illas non a rebus, quarum sunt ideæ, differre facit, quoniam temporis diuturnitas rerum naturam et essentiam non mutat.

lium, seu diversorium, et alia hujus generis:) perspicuum est commune aliquod et unum bonum universum esse non posse; non enim in omnibus categoriis, sed in una sola diceretur. Præterea, quoniam eorum omnium, quæ una idea continentur, una etiam scientia est, necesse quoque esset bona omnia una scientia comprehendi: nunc autem scientiæ plures sunt etiam eorum, quæ uni categoriæ subjecta sunt, ut occasionis, in bello ars imperatoria, in morbo medicina; et mediocritatis, in victu medicina, in laboribus, ars ea quæ ad exercitationem corporis pertinet. Sed quærat aliquis, quid sibi velit apud illos ipsum quidque quod appellant, cum et in ipsum hominem et in hominem una eademque quadret hominis definitio; nam qua homo sit ipse homo, nihil different. Quod si ita est, nec qua bonum sit; neque vero eo quod sempi-

ἀΐδιον εἶναι, μᾶλλον ἀγαθὸν ἔσαι· εἴπερ μηδὲ λευκότερον τὸ πολυχρόνιον τοῦ ἐφημέρου. Πιθανώτερον δ᾽ ἐοίκασιν οἱ Πυθαγόρειοι λέγειν περὶ αὐτοῦ, τιθέντες ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν [u] συστοιχίᾳ τὸ ἕν· οἷς δὴ καὶ [x] Σπεύσιππος ἐπακολουθῆσαι δοκεῖ. Ἀλλὰ περὶ μὲν [y] τούτων ἄλλος [z] ἔσω λόγος· τοῖς δὲ λεχθεῖσιν ἀμφισβήτησίς τις ὑποφαίνεται, [a] διὰ τὸ μὴ περὶ παντὸς ἀγαθοῦ τοὺς λόγους [b] εἰρῆσθαι· λέγεσθαι δὲ

[u] Pythagoreorum συστοιχίαι τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, five ut alibi loquitur Ariſtot. αἱ ἀρχαὶ κατὰ συστοιχίαν λεγόμεναι, tales erant:

τὸ πέρας,	τὸ ἄπειρον,
τὸ περισσὸν,	τὸ ἄρτιον,
τὸ ἕν,	τὸ πλῆθος,
τὸ δεξιὸν,	τὸ ἀριστερὸν,
τὸ ἄῤῥεν,	τὸ θῆλυ,
τὸ εὐθὺ,	τὸ καμπύλον,
τὸ φῶς,	τὸ σκότος,
τὸ τετράγωνον,	τὸ ἑτερόμηκες,
τὸ ἠρεμοῦν,	τὸ κινούμενον,
τὸ ἀγαθόν.	τὸ κακόν.

Metaph. lib. i. cap. 5. et lib. xiv. cap. 3. [x] Σπεύσιππος fuit Platonis ex ſorore nepos et in Academia ſucceſſor; cujus libros Ariſtoteles tribus millibus emiſſe dicitur, teſte Laertio. [y] Οὖν, quod aliqui hic legunt poſt μὲν, delevimus ex auctoritate MSS. Andr. Euſtrat. et Aurel. [z] Ἔσαι CCC. et Andr. [a] Διὰ τὸ μὴ περὶ παντὸς ἀγαθοῦ ſc. κατὰ μέρος, *ſigillatim*: μὴ C C C. deeſt; quod legi non debere exiſtimavit Gruch. quem vide: ſed cum Andr. habeat, vix eſt quod hanc genuinam lectionem eſſe dubitemus. [b] In margine quorundam ſcriptorum annotatum eſt legi etiam poſſe ποιεῖσθαι: quam ſcripturæ varietatem non novam eſſe declarat Vet. Interp. qui utramque exprimit, magis fideli vel ſimplici potius conſilio, quam erudito. *Vict.* Ποιεῖσθαι El.

ternum ſit, magis erit bonum; ſiquidem neque res candida diuturna candidior eſt ea, quæ unum diem candida eſt. Mihi vero probabilius de eo Pythagorei loqui videntur, qui unum in bonorum ordine locant; quos et Speuſippus videtur eſſe ſecutus. Sed de his quidem non eſt hic proprius dicendi locus: de iis autem, quæ dicta ſunt, dubitatio quædam ſuboritur, propterea quia non de omni bono loquuti videamur: cum dicatur unum genus eo-

καθ' ἓν εἶδος· [c] τὰ καθ' αὐτὰ διωκόμενα καὶ ἀγαπώμενα· τὰ δὲ ποιητικὰ τούτων, ἢ φυλακτικά πως, ἢ τῶν ἐναντίων κωλυτικὰ, διὰ ταῦτα λέγεσθαι, καὶ τρόπον ἄλλον. Δῆλον οὖν ὅτι διττῶς λέγοιτ' ἂν [d] τἀγαθά· καὶ τὰ μὲν καθ' αὐτὰ, θάτερα δὲ διὰ ταῦτα. Χωρίσαντες οὖν ἀπὸ τῶν ὠφελίμων τὰ καθ' αὐτὰ, σκεψώμεθα, εἰ λέγεται κατὰ μίαν ἰδέαν. Καθ' αὐτὰ δὲ ποῖα θείη τις ἄν; ἢ ὅσα καὶ μονούμενα διώκεται, οἷον τὸ φρονεῖν, καὶ ὁρᾶν, καὶ ἡδοναί τινες, καὶ τιμαί; ταῦτα γὰρ, εἰ καὶ δι' ἄλλο τι διώκομεν, ὅμως τῶν καθ' αὐτὰ ἀγαθῶν θείη ἄν τις· ἢ [e] οὐδ' ἄλλο οὐδὲν πλὴν τῆς ἰδέας; [f] ὥστε μάταιον ἔσται τὸ εἶδος. Εἰ δὲ καὶ ταῦτά ἐστι τῶν καθ' αὐτὰ, τὸν τἀγαθοῦ λόγον ἐν ἅπασιν αὐτοῖς τὸν αὐτὸν [g] ἐμφαίνεσθαι δεήσει, καθάπερ ἐν χιόνι

[c] Ut virtus, bona valetudo: τὰ δὲ ποιητικὰ τούτων, ut exercitationes, quæ virtutis cauſa ſuſcipiuntur, et remedia, quæ valetudinis cauſa adhibentur. [d] T' ἀγαθὸν N C. Vet. Interp. [e] Hæc εἰρωνικῶς dici videntur. Vide Euſtrat. [f] Quod, cum alia ſint per ſe bona, nihil ab iis differret. [g] Ἐπιφαίνεσθαι antiquus quidam cod. apud Vict.

rum, quæ per ſe expetuntur et amantur: horum vero aut efficientia, aut aliquo modo conſervantia, aut contrariorum prohibendorum vim habentia, propter hæc, et alia ratione, bona appellentur. Perſpicuum igitur eſt bona duobus modis dici poſſe; uno modo ea, quæ per ſe bona ſunt, altero ea, quæ propter hæc. Sejunctis igitur iis, quæ per ſe bona ſunt, ab utilibus, utrum illa una idea contineantur, necne, videamus. Sed quænam per ſe bona habenda ſunt? an quæcunque vel ſola et a cæteris deſerta ſequimur, quale eſt ſapere, et videre, et nonnullæ voluptates, et honores? (hæc enim, etſi propter aliud quippiam ſequimur, tamen in bonis per ſe fortaſſe numeranda ſunt) nihil aliud erit per ſe bonum præter ideam? erit igitur inanis idea. Quod ſi hæc quoque in iis, quæ per ſe bona ſunt, numerari debent, boni definitionem eandem neceſſe erit in eis omnibus elucere, ut in nive, et ce-

καὶ ψιμμυθίῳ τὸν τῆς λευκότητος· τιμῆς δὲ, καὶ φρονήσεως, καὶ ἡδονῆς, ἕτεροι καὶ διαφέροντες οἱ λόγοι ταύτῃ ᾗ ἀγαθά. Οὐκ ἔστιν ἄρα τὸ ἀγαθὸν κοινόν τι κατὰ μίαν ἰδέαν. Ἀλλὰ πῶς δὴ [h] λέγεται; οὐ γὰρ ἔοικε τοῖς γε ἀπὸ τύχης ὁμωνύμοις· ἀλλ᾽ ἆρα γε τῷ [i] ἀφ᾽ ἑνὸς εἶναι, ἢ πρὸς ἓν ἅπαντα [k] συντελεῖν; ἢ μᾶλλον κατ᾽ ἀναλογίαν; ὡς γὰρ ἐν σώματι ὄψις, ἐν ψυχῇ νοῦς, καὶ ἄλλο δὴ ἐν ἄλλῳ. Ἀλλ᾽ ἴσως ταῦτα μὲν ἀφετέον [l] τὸ νῦν· ἐξακριβοῦν γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν [m] ἄλλης [1] ἂν εἴη φιλοσοφίας οἰκειότερον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς ἰδέας· εἰ γὰρ καὶ ἔστιν [n] ἕν τι τὸ κοινῇ κατηγορούμενον ἀγαθὸν, ἢ χωριστόν τι αὐτὸ καθ᾽ αὑτὸ, δῆλον, ὡς οὐκ ἂν εἴη πρακτὸν οὐδὲ κτητὸν ἀνθρώπῳ· νῦν δὲ τοιοῦτόν τι ζητεῖται. Τάχα δέ τῳ δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι γνωρίζειν αὐτὸ πρὸς τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ τῶν ἀγαθῶν·

[h] Λέγονται. Vet. Interp. Argyr. et Andr. [i] Ἐφ᾽ ἑνὸς Ven. 1. et Baſ. in marg. [k] Συντείνειν Baſ. in marg. [l] Ταν῀ν Ven. 2. [m] Ἄλλῃ ἂν εἴη Φιλοσοφίᾳ Andr. [1] Metaphyſ. multis in locis. [n] Ἕν τι καὶ κοινῇ Ven. 2.

ruſſa, candoris: at honoris, et prudentiæ, et voluptatis diſſimiles ac diſpares ſunt definitiones, qua bona ſunt. Non eſt igitur ſummum bonum commune quiddam, quod una idea conſtet. Quonam igitur modo dicitur? non enim ſimile eſt iis, quorum fortuito nomen eſt commune: an quia ab eo uno proficiſcuntur omnia? an quod in unum omnia deſinunt? an potius proportione? ſcilicet ut in corpore videndi ſenſus, mens in animo, et aliud in alio. Sed hæc fortaſſe in præſenti ſunt omittenda: nam ad diſputandum de iis ſubtilius alia Philoſophia accommodatior eſſe videatur: ſimiliter etiam de idea; nam etſi aliquod eſt unum bonum, quod communiter de multis dicatur, aut quod ſit ab aliis ſejunctum et ipſum per ſe, id nimirum nec in actionem humanam cadere, nec ab homine comparari poteſt: nunc autem tale aliquid quæritur. Sed fortaſſe ſatius eſſe duxerit quiſpiam id cognitum habere ad ea bona, quæ poſſideri quæque agi poſſunt, compa-

οἷον γὰρ παράδειγμα τῦτ' ἔχοντες, [o] μᾶλλον [1] εἰσόμεθα καὶ τὰ ἡμῖν ἀγαθά· κἂν εἰδῶμεν, ἐπιτευξόμεθα αὐτῶν. Πιθανότητα μὲν [p] ὖν ἔχει τινὰ ὁ λόγος, ἔοικε ᾗ ταῖς ἐπιστήμαις διαφωνεῖν· πᾶσαι γὰρ ἀγαθῦ τινος ἐφιέμεναι, καὶ [q] τὸ ἐνδεὲς ἐπιζητῦσαι, παραλείπουσι τὴν γνῶσιν αὐτῦ· καίτοι βοήθημα τηλικῦτον ἅπαντας τὺς τεχνίτας ἀγνοεῖν, καὶ μηδὲ ἐπιζητεῖν, ὐκ εὔλογον. Ἄπορον δὲ καὶ τί ὠφεληθήσεται ὑφάντης ἢ τέκτων πρὸς τὴν αὐτῦ τέχνην, εἰδὼς αὐτὸ τἀγαθόν· ἢ πῶς ἰατρικώτερος ἢ στρατηγικώτερος ἔσαι, ὁ τὴν ἰδέαν αὐτὴν [r] τεθεαμένος· φαίνεται μὲν γὰρ οὐδὲ τὴν ὑγίειαν ὕτως ἐπισκοπεῖν ὁ ἰατρὸς, ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπου, μᾶλλον δὲ ἴσως τὴν τῦδε· καθ' ἕκασον γὰρ ἰατρεύει.. Καὶ περὶ μὲν τύτων ἐπὶ τοσῦτον εἰρήσθω.

[o] Μᾶλλον deeſt Ven. 2. et Euſtrat. Andr. non legiſſe videtur.
[1] Polit. lib. vi. cap. ult. [p] Οὖν deeſt in Vet. Interp. [q] Ὥσπερ ἰατρικὴ μὲν τὸ ἐλλεῖπον τῆς ὑγιείας ἐπιζητεῖ, γυμναστικὴ δὲ τῆς ἀνδρίας. *Andr.* [r] Θεασάμενος Ven. 2.

randa: nam cum ipſum tanquam exemplar nobis propoſitum habebimus, facilius ea quoque, quæ nobis bona ſunt, et cognoſcemus, et cognita conſequemur. Atqui probabiliter quidem hæc dicuntur, ſed a ſcientiis atque artibus plurimum videntur diſcrepare: nam cum aliquod bonum omnes expetant, et id quod deeſt requirant, ejus tamen cognitionem prætermittunt: atqui non eſt veriſimile aut conſentaneum artifices omnes tantum adjumentum fuiſſe ignoraturos, ac ne requiſituros quidem. Illud quoque maxime dubium et pene inexplicabile eſt, quidnam utilitatis ad artem ſuam textor aut faber ex ipſius ſummi boni cognitione conſecuturus ſit: aut quo tandem modo vel ad medendum, vel ad exercitum ducendum aptior ſit futurus is, qui ideam ipſam contemplatus fuerit: videtur enim medicus ne valetudinem quidem hoc modo inſpicere, ſed hominis, immo fortaſſe hujus hominis potius: ſingulis enim hominibus medicinam adhibet. De his igitur hactenus dictum ſit.

ΚΕΦ. ζ.

ΠΑΛΙΝ δ' ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν, τί ποτ' ἂν εἴη· φαίνεται μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ πράξει καὶ τέχνῃ· ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ, καὶ στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως. Τί οὖν [s] ἑκάστῃ τἀγαθόν; ἢ οὗ χάριν τὰ λοιπὰ πράττεται; τοῦτο δ' ἐν ἰατρικῇ μὲν ὑγίεια, ἐν στρατηγικῇ δὲ νίκη, ἐν οἰκοδομικῇ δ' οἰκία, ἐν ἄλλῳ δ' ἄλλο· ἐν ἁπάσῃ δὲ πράξει καὶ προαιρέσει τὸ τέλος· τούτου γὰρ ἕνεκα τὰ λοιπὰ πράττουσι πάντες. Ὥστ' [t] εἴ τι τῶν πρακτῶν ἁπάντων ἐστὶ τέλος, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πρακτὸν ἀγαθόν· εἰ δὲ πλείω, ταῦτα. [u] Μεταβαίνων [x] δὴ ὁ λόγος, εἰς τὸ αὐτὸ ἀφῖκται. Τοῦτο δ' ἔτι μᾶλλον διασαφῆσαι πειρατέον· [y] ἐπεὶ δὲ πλείω φαίνεται τὰ τέλη, τούτων δ' αἱρούμεθά

[s] Ἑκάστης Ven. 2. [t] Quidam pro εἴ τι legunt εἰ ἕν τι. Sylb. [u] Μεταβαίνων γὰρ ὁ λόγος οὐδὲν ἤνυσε πλέον, ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ ἀφίκετο, ὃ καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις ἐλέγομεν, ὅτι τὸ πάσης πράξεως τέλος, τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον. *Andr.* Πολλὰ διελθὼν ὁ λόγος ἐν τῇ ζητήσει, καὶ ἀπ' ἄλλου εἰς ἄλλο μετατιθέμενος, εἰς τοῦτο ἔτι καταντᾷ, τὸ ἀμφισβητεῖν περὶ τοῦ τελείου ἀγαθοῦ τί ἐστι, καὶ εἰ ἕν ἐστι, ἢ πολλά. *Eustrat.* [x] Δὲ Lamb. [y] Ἐπεὶ δὴ Aurel. et Argyr.

CAP. VII.

NUNC autem ad id bonum, quod quæritur, revertamur, et quid illud sit videamus: aliud enim in alia actione et arte videtur esse: siquidem aliud est in medicina, aliud in arte imperatoria, et in reliquis artibus eodem modo. Quodnam igitur cuique actioni artique bonum est? nonne id cujus caussa aguntur cætera? hoc autem in medicina bona valetudo est, in arte imperatoria victoria, in arte ædificandi domus, aliudque in alia: in omni autem actione et consilio finis: quandoquidem hujus causa omnes agunt reliqua. Quocirca si quis est omnium rerum, quæ in actione versantur, finis, hoc erit bonum, quod in actionem cadit: sin plures, hæc erunt bona. Sed dum huc et illuc vagatur oratio, eodem revoluta est. Verum danda nobis opera est, ut hoc planius explicemus: quoniam igitur plures videntur esse fines, atque ex his aliquos

τινα δι' ἕτερα, οἷον πλοῦτον, [z] αὐλοὺς, καὶ ὅλως τὰ ὄργανα· δῆλον, ὡς οὐκ ἔστι [a] πάντα τέλεια. Τὸ δ' ἄριστον τέλειόν τι φαίνεται· ὥστ' εἰ μέν ἐστιν ἕν τι μόνον τέλειον, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ πλείω, τὸ τελειότατον τούτων. Τελειότερον δὲ λέγομεν τὸ καθ' αὑτὸ διωκτὸν τοῦ δι' ἕτερον, καὶ τὸ μηδέποτε δι' ἄλλο αἱρετὸν τῶν [b] καὶ καθ' αὑτὰ καὶ διὰ τοῦθ' αἱρετῶν· καὶ ἁπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετὸν αἰεὶ, καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. Τοιοῦτον δ' ἡ εὐδαιμονία μάλιστ' εἶναι δοκεῖ· ταύτην γὰρ αἱρούμεθα αἰεὶ δι' αὑτὴν, καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο· τιμὴν δὲ, καὶ ἡδονὴν, καὶ [c] νοῦν, καὶ πᾶσαν

[z] Respexit forsan ad sermonem quendam Socratis, qui dicere solebat, ut tibiæ non sunt χρήματα nisi illis, qui eis uti scirent, ita ne opes quidem. [a] Hæc oratio neque eandem suavitatem, neque eandem vim habere in Latino sermone potest, quam in Græco habet, propter similitudinem et affinitatem duarum vocum Græcarum τέλος et τέλειον, quam Latini non assequuntur. Cum enim τὸ τοῦ τελείου ὄνομα modice inflexum fit ἀπὸ τοῦ τέλους, ἕκαστον πρᾶγμα ταύτῃ τέλειον λέγεται, ἢ τέλους λόγον ἔχει. Jam ea, quæ ad aliud referuntur, quatenus talia sunt, οὐ δέχονται τὸν τοῦ τέλους λόγον. Sunt igitur, ut poetæ dicunt, quidam ἄγαμοι γάμοι, et νύμφαι ἄνυμφοι, ita τινὰ τέλη ἀτελῆ: quasi Latine dicas, *fines qui fines non sint*: cujusmodi sunt divitiæ, tibiæ, omninoque instrumenta. *Mur.* [b] Καὶ deest Cam. El. et N C. [c] Si eas voces, quas hic Aristot. conjungit, spectes, videtur appellatione τοῦ νοῦ improprie φρόνησιν intelligere: infra enim sic ait, τοῖς μὲν γὰρ ἀρετὴ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις εἶναι δοκεῖ, de beatitudine verba faciens.

propter alios expetimus, ut divitias, tibias, et uno nomine instrumenta: perspicuum est non omnes esse perfectos. Summum autem bonum perfectum quiddam videtur: si quis ergo unus undique perfectus sit, hoc erit bonum, quod quærimus: sin plures, horum absolutissimus. Atqui quod propter se expetendum est, eo, quod propter aliud expetitur, perfectius esse dicimus, et quod nunquam propter aliud optabile est, iis quæ et propter se, et propter aliud eliguntur: denique absolute perfectum est id, quod propter se semper eligitur, nunquamque propter aliud. Talis autem videtur esse in primis beatitudo: hanc enim propter se semper, et nunquam propter aliud optamus: at vero honorem, et voluptatem, et mentem sanam ac vegetam,

ἀρετὴν αἱρούμεθα μὲν καὶ δι' αὐτά· (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος, ἑλοίμεθ' ἂν ἕκαστον αὐτῶν) αἱρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας χάριν, διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσειν· τὴν δ' εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἱρεῖται τούτων χάριν, οὐδ' ὅλως δι' ἄλλο. Φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκείας τὸ αὐτὸ συμβαίνειν· τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθὸν αὔταρκες εἶναι δοκεῖ· τὸ δ' αὔταρκες λέγομεν οὐκ αὐτῷ μόνῳ τῷ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι, καὶ τέκνοις, καὶ γυναικὶ, καὶ ὅλως τοῖς φίλοις, καὶ πολίταις· [1] ἐπειδὴ φύσει πολιτικὸν ἄνθρωπος. Τούτων δὲ ληπτέος ὅρος τις· ἐπεκτείνοντι γὰρ ἐπὶ τοὺς γονεῖς, καὶ τοὺς ἀπογόνους, καὶ τῶν φίλων τοὺς φίλους, εἰς ἄπειρον πρόεισιν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαῦθις ἐπισκεπτέον· τὸ δ' αὔταρκες τίθεμεν, [d] ὃ μονούμενον, αἱρετὸν ποιεῖ τὸν

[1] Polit. lib. i. cap. 2. [d] Plures scripti (et Andr.) ὃ μονούμενον, ἄρκιον καὶ αἱρετόν: quam lectionem refert Vet. Interp. vereor tamen ne acceptum sit, quod accrevit, ex interpretis paraphrasi, in qua id

et omnem virtutem, cum propter se illas quidem sequimur; (nam etiamsi nullum ex iis fructum percepturi essemus, tamen eorum unumquidque optaremus;) tum vero beatitudinis causa expetimus, quod existimemus nos his adjumentis fretos atque instructos beatos futuros: at beatitudinem nemo neque harum, neque alius omnino rei causa expetit. Idem porro etiam ex ea copia, qua per se ipsa homo contentus vivit, effici videtur: id enim bonum, quod undique perfectum est, ipsum per se satis esse, nullamque rem externam desiderare videtur: satis esse autem ipsum per se id dicimus, non quod ipsi soli vitam solivagam et solitariam agenti, sed quod et parentibus, et liberis, et conjugi, et (ut semel dicam) amicis, et civibus satis est: quandoquidem homo ad vitam societatemque civilem natus est. Veruntamen horum certus quidam constituendus finis est: nam si porrigemus ad parentes, ad posteros, amicorumque amicos, abibit res in infinitum. Sed de hoc quidem alio loco postea videbimus: copiam autem per se ipsam abunde bonis omnibus cumulatam ponimus eam, quæ ab aliis bonis deserta vi-

βίον καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ. Τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι· ἔτι δὲ πάντων αἱρετωτάτην, μὴ συναριθμουμένην· συναριθμουμένην δὲ, δῆλον ὡς αἱρετωτέραν μετὰ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἀγαθῶν· ὑπεροχὴ γὰρ [e] ἀγαθῶν γίνεται τὸ προστιθέμενον· [f] ἀγαθῶν δὲ τὸ μεῖζον, αἱρετώτερον ἀεί. Τέλειον δή τι φαίνεται καὶ αὔταρκες ἡ εὐδαιμονία, [g] τῶν πρακτῶν οὖσα τέλος. Ἀλλ' ἴσως τὴν μὲν εὐδαιμονίαν τὸ ἄριστον λέγειν, ὁμολογούμενόν τι φαίνεται· ποθεῖται δὲ ἐναργέστερον τί ἐστιν [h] ἔτι [i] λεχθῆναι. Τάχα δὴ γένοιτ' ἂν τοῦτο, εἰ ληφθείη τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου· ὥσπερ γὰρ αὐλητῇ, καὶ ἀγαλματοποιῷ, καὶ παντὶ τεχνίτῃ, καὶ ὅλως ὧν ἐστιν ἔργον τι καὶ πρᾶξις, ἐν τῷ ἔργῳ δοκεῖ τὸ ἀγαθὸν

verbum est. Argyr. certe non recipit. *Vict.* Illud ἄρχιον deest. MSS. In marg. El. scribitur secunda manu. [e] Ἀγαθοῦ Ven. 2. [f] Ἀγαθὸν Ven. 2. [g] Πάντων τῶν πρακτῶν Ven. 1. et 2. [h] Ἔτι Ven. 2. N C. et Andr. non agnoscunt. [i] Mag. Moral. lib. i. cap. 4. et 5. Eud. lib. ii. cap. 1.

tam efficit optabilem, nulliusque rei indigentem. Tale autem quiddam beatitudinem esse arbitramur; atque adeo maxime omnium optandam, etiamsi cum alio bono non conjungatur: quod si cum aliquo vel minimo bono conjungatur, erit nimirum optabilior magisque sumenda; id enim quod accedit bonorum excellentiam gignit atque efficit: at quo bonum aliquod majus est, eo magis semper optandum. Hoc igitur perspicuum est, beatitudinem perfectum quiddam esse, et se ipso contentum bonisque omnibus per se cumulatum, cum rerum omnium, quæ in actione positæ sunt, sit extremum. Sed fortasse dicet aliquis beatitudinem, sine controversia, summum bonum esse: verum ut planius, quid ea sit, ostendamus, desideratur. Hoc igitur facile assequemur, si opus ac munus hominis sumptum fuerit: ut enim tibicini, et statuarum fictori, omnique adeo artifici, et omnino iis qui opus aliquod efficiunt, actionemque aliquam obeunt atque exercent, in opere ipso bonum et perfectio consistere videtur; sic et homini, si quod est ejus opus et munus,

εἶναι καὶ τὸ εὖ· οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, εἴπερ ἐστί τι ἔργον αὐτοῦ. Πότερον οὖν τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως ἐστὶν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις· ἀνθρώπου δὲ οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἀργὸν πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ, καὶ χειρὸς, καὶ ποδὸς, καὶ ὅλως ἑκάστου τῶν μορίων, φαίνεταί τι ἔργον, οὕτω καὶ ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα θείη τις ἂν ἔργον τι; Τί οὖν [i] δὴ τοῦτ' ἂν εἴη ποτέ; τὸ μὲν γὰρ ζῆν κοινὸν εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς φυτοῖς· ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον· ἀφοριστέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ [k] αὐξητικὴν ζωήν. [l] Ἑπομένη δὲ αἰσθητική τις ἂν εἴη· φαίνεται δὲ καὶ αὕτη κοινὴ καὶ ἵππῳ, καὶ βοῒ, καὶ παντὶ ζώῳ. Λείπεται δὴ πρακτική τις τοῦ λόγον ἔχοντος· τούτου δὲ τὸ μὲν, ὡς ἐπιπειθὲς λόγῳ, τὸ δ', ὡς ἔχον καὶ διανοούμενον. [m] Διττῶς δὲ καὶ ταύτης λεγομένης, τὴν κατ'

[i] Δὴ Cam. omittit. [k] Καὶ αὐξ. ζωὴν N C. non habet: ζωὴν deest Cam. [l] Ἑπομένως Ven. I. [m] Sc. κατ' ἐνέργειαν, καὶ καθ' ἕξιν· nunc enim aliquid gerit, alio autem tempore cessat.

in eo ipso bonum ejus et bene vivere positum esse videatur. Ergo fabri et sutoris aliqua sunt opera et aliquæ actiones: hominis erit nullum, atque ad desidiam inertiamque natus reperietur? an potius ut oculi, manus, pedis, singularumque adeo partium suum cujusque opus ac munus est, sic hominis quoque, præter hæc omnia, opus aliquod esse statuemus? Quodnam igitur hoc tandem erit? nam vivere quidem cum stirpibus et plantis ei videtur esse commune; at proprium hominis opus quæritur: itaque vita alendi augendique vi ac facultate prædita removenda est. Quæ autem proxime sequitur, in ea vis quædam sentiendi videtur esse posita: at etiam hæc communis nobis est cum equo, et bove, et animantibus omnibus. Relinquitur ergo vita quædam, quæ ad actionem apta sit, ejus propria, quod ratione præditum est: hujus autem pars una est, quæ rationi obtemperat, ipsa rationis expers, altera, quæ ratione prædita est cogitandique munere fungitur. Sed cum etiam hæc vita, ratione instructa, duobus modis dicatur; eam, quæ in functione muneris occupata

ἐνέργειαν θετέον· κυριώτερον γὰρ αὕτη δοκεῖ λέγεσθαι. [n]Εἰ δ' ἐστὶν ἔργον ἀνθρώπου ψυχῆς ἐνέργεια [o]κατὰ λόγον, ἢ μὴ ἄνευ λόγου· τὸ δ' αὐτό φαμεν ἔργον εἶναι τῷ γένει τοῦδε, καὶ τοῦδε σπουδαίου· ὥσπερ κιθαριστοῦ, καὶ σπουδαίου κιθαριστοῦ· καὶ ἁπλῶς δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων, προστιθεμένης τῆς κατ' ἀρετὴν ὑπεροχῆς πρὸς τὸ ἔργον· κιθαριστοῦ μὲν γὰρ τὸ κιθαρίζειν, σπουδαίου δὲ τὸ εὖ. Εἰ δ' οὕτως, ἀνθρώπου [p]δὲ τίθεμεν ἔργον ζωήν τινα, ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ [q]πράξεις μετὰ λόγου· σπουδαίου δ' ἀνδρὸς εὖ ταῦτα καὶ καλῶς· ἕκαστον δὲ εὖ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖται. Εἰ δ' οὕτω, τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετήν· εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην· [r]ἔτι δ' ἐν βίῳ τελείῳ· μία γὰρ χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαί-

[n] Ἔστιν οὖν ἔργον Argyr. et Lamb. Sed et vulgata lectio, quam codd. et Eustrat. (et MSS.) confirmant, ferri potest. *Casaub.* [o] Κατὰ λόγον, ὅταν διανοεῖται· ἢ οὐκ ἄνευ λόγου, ὅταν κατὰ τὸ παθητικὸν μέρος κινεῖται, μετὰ λόγου. *Andr.* [p] Δὴ Ven. 2. Pro eo μὲν legit Zuing. [q] Πρᾶξιν Ven. 2. et Vet. Interp. [r] Mag. Moral. lib. i. cap. 4.

est, ponere debemus: hæc enim magis proprie dici videtur. Opus igitur hominis erit functio muneris animi rationi consentanea, aut certe ratione non carens: idem autem genere opus hujus esse dicimus, et hujus virtute præditi: quemadmodum citharœdi, et boni citharœdi: et absolute hoc ita est in omnibus, si accedat ad opus excellentia ea, quæ e virtute est: citharœdi enim est cithara canere, boni bene canere. Quod si ita est, hominis quidem opus ac munus vitam quandam, eamque functionem animi et actionem cum ratione conjunctam; boni autem viri, bene et præclare hoc munere fungi, ponere debemus: at sua quidque virtute bene perficitur. Quod si ita se habet, hominis bonum erit functio muneris animi virtute directa: ac, si plures virtutes sint, virtute optima ac perfectissima: et præterea in vita perfecta: ut enim una hirundo ver non efficit, nec dies unus; sic ne-

μονα, μία ἡμέρα, οὐδὲ ὀλίγος χρόνος. [r] Περιγεγράφθω μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν ταύτῃ· δεῖ γὰρ ἴσως ὑποτυπῶσαι πρῶτον, εἶθ' ὕστερον [s] ἀναγράφειν. Δόξειε δ' ἂν παντὸς εἶναι προαγαγεῖν καὶ διαρθρῶσαι τὰ καλῶς ἔχοντα τῇ περιγραφῇ, καὶ ὁ χρόνος τῶν τοιούτων εὑρετὴς, ἢ συνεργὸς ἀγαθὸς εἶναι· ὅθεν καὶ τῶν τεχνῶν γεγόνασιν ἐπιδόσεις· παντὸς γὰρ προσθεῖναι τὸ ἐλλεῖπον. [r] Μεμνῆσθαι δὲ καὶ τῶν προειρημένων χρὴ, καὶ τὴν ἀκρίβειαν μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἐν ἑκάστοις κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον οἰκεῖον τῇ μεθόδῳ· καὶ γὰρ τέκτων καὶ γεωμέτρης διαφερόντως ἐπιζητοῦσι τὴν ὀρθήν· ὁ μὲν γὰρ ἐφ' ὅσον χρησίμη πρὸς τὸ ἔργον, ὁ δὲ τί ἐστιν, ἢ ποῖόν τι· θεατὴς γὰρ τἀληθοῦς. Τὸν αὐτὸν [t] δὴ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ πάρεργα τῶν ἔργων πλείω γί-

[r] Περιγράφομεν οὖν N C. [s] Ἀναγράψαι N C. et El. [r] Supra cap. 3. [t] Δὲ MSS. Ven. 2.

que dies unus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum. Hoc igitur modo descriptum sit summum bonum : primum enim fuit adumbrandum atque informandum; deinde postea suis coloribus depingendum atque illustrandum erit. Cujusvis autem hominis esse videatur ea, quæ bene suis lineamentis descripta et conformata sunt, dilatare, suisque veluti membris et articulis distinguere, atque ejusmodi rerum inventor, aut certe adjutor esse tempus: unde artes ipsæ sic amplificatæ et propagatæ sunt: cujuslibet enim hominis est, id quod deest, addere. Verum et ea meminisse nos oportet, quæ supra dicta sunt, et subtilitatem illam enucleatam non peræque in omnibus esse requirendam, sed in unaquaque re pro materiæ subjectæ ratione, et quoad docendi via ac ratio patitur: nam faber et geometra non eodem modo rectum angulum exquirunt: sed ille quidem quatenus operi usui est, hic autem quidnam sit, et qualis, inquirit: nam in vero contemplando versatur. Eodem igitur modo faciendum est et in cæteris omnibus, ne operum accessiones et orna-

γῃ). Οὐκ ἀπαιτητέον δ' ἐδὲ τ̃ αἰτίαν ἐν ἅπασιν ὁμοίως, ἀλλ' ἱκανὸν ἔν τισι τὸ ὅτι δειχθῆναι καλῶς, οἷον καὶ περὶ τὰς ἀρχάς· τὸ δ' ὅτι, πρῶτον καὶ ἀρχή. Τῶν ἀρχῶν δὲ αἱ μὲν [u] ἐπαγωγῇ θεωρῦνται, αἱ δὲ αἰσθήσει, αἱ δὲ ἐθισμῷ τινι, καὶ ἄλλαι δὲ ἄλλως· μετιέναι δὲ πειρατέον ἑκάστας ᾗ πεφύκασι, καὶ σπεδαστέον ὅπως ὁρισθῶσι καλῶς· μεγάλην γὰρ ἔχουσι ῥοπὴν πρὸς τὰ ἑπόμενα. [x] Δοκεῖ ἐν πλεῖον ἢ τὸ ἥμισυ τῦ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ, καὶ πολλὰ [y] ἐμφανῆ γίνεσθαι δι' αὐτῆς τ̃ ζητεμένων.

ΚΕΦ. η'.

ΣΚΕΠΤΕΟΝ [z] δὴ περὶ αὐτῆς, οὐ μόνον ἐκ τῦ συμπεράσματος, καὶ ἐξ ὧν ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τ̃ λεγομένων περὶ αὐτῆς· τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ πάντα συνᾴδει

[u] Ἐπαγωγῇ cognoſcimus principia mathematica, ut hoc: quæ ad idem ſunt æqualia, inter ſe ſunt æqualia: αἰσθήσει pleraque principia naturalia, ut ignem eſſe calidum, aquam frigidam: ἐθισμῷ principia morum; non enim fieri poteſt, ut aliquis eam, quæ de virtutibus agit, recte intelligat doctrinam, qui non prius honeſtis inſueverit actionibus. Vide ſupra cap. 4. [x] Δοκεῖ γὰρ πλεῖον N C. El. Vet. Interp. et Argyr. [y] Συμφανῆ MSS. et Aurel. nobiſcum vero legit Andr. [z] Σκεπτέον ἔτι περὶ τῆς εὐδαιμονίας, οὐ

menta exiſtant operibus ipſis longiora. Neque vero in omnibus æque cauſa flagitanda eſt, ſed ſatis eſſe debet in quibuſdam, ſi bene demonſtratum ſit ita eſſe, quemadmodum et in principiis: rem ita eſſe autem, primum et principium eſt. Principiorum porro alia inductione percipiuntur et cognoſcuntur, alia ſenſu, alia conſuetudine, alia aliter: ea autem ſingula perſequi oportet, quemadmodum cujuſque natura patitur, dandaque opera eſt, ut bene definiantur: magnum enim momentum ad ea, quæ ſequuntur, afferunt. Principium igitur plus quam dimidium totius videtur eſſe, multaque in quæſtione poſita, eo cognito, declarari.

CAP. VIII.

ERGO de beatitudine videndum eſt non ex concluſione ſolum, iiſque quibus ratio conſtat, ſed ex iis etiam, quæ de ea feruntur: nam

τὰ ὑπάρχοντα· τῷ δὲ ψευδεῖ ταχὺ διαφωνεῖ τἀληθές. Νενεμημένων δὴ τῶν ἀγαθῶν τριχῇ, καὶ τῶν μὲν ἐκτὸς λεγομένων, [a] τῶν δὲ περὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, τὰ περὶ ψυχὴν κυριώτατα λέγομεν, καὶ μάλιστα ἀγαθά· τὰς δὲ πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς περὶ ψυχὴν τίθεμεν. Ὥστε καλῶς ἂν λέγοιτο κατά γε ταύτην τὴν δόξαν, παλαιὰν οὖσαν καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν [b] φιλοσοφούντων· ὀρθῶς δὲ καὶ ὅτι πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνέργειαι [c] τὸ τέλος· οὕτως

μόνον τὸν ὁρισμὸν αὐτῆς ἐξετάσαντας, καὶ τοὺς λόγους τοὺς συμπεράναντας αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς λεγομένους περὶ αὐτῆς παρὰ τῶν παλαιῶν ἀληθεῖς λόγους, εἰ συνᾴδουσι τῷ ὁρισμῷ· τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ ὁρισμῷ καὶ πάντα συνᾴδει τὰ προσόντα τῷ ὁριστῷ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τ' ἄλλα τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ. *De felicitate plura videnda erunt; quare non tantum definitionem ejus examinabimus, sed et singula, ex quibus constat, verba pressius paulo inspiciemus; cum quibus deinde veterum opiniones conferemus, ut videamus nimirum an definitioni huic respondeant nostræ: veræ enim definitioni omnia, quæ in definito insunt, facile respondent, ac propterea et alia quæ de eo dicuntur.* Andr. [a] Περὶ ψυχὴν δὲ λέγομεν ἀγαθὰ τὰς πράξεις, καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικάς· οὐκοῦν αἱ ψυχικαὶ πράξεις καὶ ἐνέργειαι αἱ ἀγαθαὶ κυριώτατα καὶ μάλιστά εἰσιν ἀγαθά· ἐν τῇ κατὰ ψυχὴν ἄρα ἀγαθῇ ἐνεργείᾳ, τὸ κυριώτατον καὶ μάλιστα ἀγαθὸν συνίσταται· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ εὐδαιμονία. Ἔστιν ἄρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν, καὶ κατὰ ταύτην τὴν δόξαν παλαιὰν οὖσαν καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων. *Andr.* [b] Φιλοσόφων N C. et El. in marg. ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων ὀρθῶς δὲ desunt El. (in ejus marg. annot. hæc in alio scribi). Quod Mureti de hoc loco conjecturæ favet, qui de eo hæc habet: Puto expunctis quatuor voculis locum hunc ita legendum: ὥστε καλῶς ἂν λέγοιτο κατά γε ταύτην τὴν δόξαν παλαιὰν οὖσαν καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων, ὅτι πράξεις τινὲς καὶ ἐνέργειαι τὸ τέλος· οὕτω γὰρ &c. alioqui enim frustra bis idem dicere videbitur Aristoteles: etsi Eustrat. et alii omnia moliuntur, ut hanc rationem a superiori aliam esse doceant. [c] Sc. εὐδαιμονία.

cum vero congruunt omnia, quæ in re insunt; a falso autem cito verum diffidet ac discrepat. Cum igitur bona tres in partes sint distributa, aliaque externa, alia animi, alia corporis dicantur, animi bona in primis et maxime proprie bona dicimus: actiones autem et functiones muneris animi in animo collocamus. Itaque cum ex hac sententia et vetere, et a philosophis uno ore comprobata, recte hoc a nobis dicitur: tum vero propterea quod actiones et functiones muneris nonnullæ ipsius finis ratio-

γὰρ τὰ περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν γίνεται, καὶ οὐ τῶν ἐκτός. Συνᾴδει δὲ τῷ λόγῳ, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὖ πράττειν τὸν εὐδαίμονα· σχεδὸν γὰρ εὐζωΐα [d]τις εἴρηται, καὶ εὐπραξία. Φαίνεται δὲ καὶ τὰ ἐπιζητούμενα περὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἅπαντα ὑπάρχειν τῷ λεχθέντι· τοῖς μὲν γὰρ ἀρετὴ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις εἶναι δοκεῖ· τοῖς δὲ ταῦτα, ἢ τούτων τι μεθ' ἡδονῆς, ἢ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς· ἕτεροι δὲ καὶ τὴν ἐκτὸς [e]εὐετηρίαν συμπεριλαμβάνουσι· τούτων δὲ, τὰ μὲν [f]πολλοὶ καὶ παλαιοὶ λέγουσι, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἔνδοξοι ἄνδρες· οὐδετέρους δὲ τούτων εὔλογον διαμαρτάνειν τοῖς ὅλοις, [g]ἀλλ' ἕν γέ τι, ἢ τὰ πλεῖστα κατορθοῦν. Τοῖς μὲν οὖν λέγουσι τὴν πᾶσαν ἀρετὴν, ἢ ἀρετήν τινα, συνῳδός ἐστιν ὁ λόγος· ταύτης γάρ ἐστιν ἡ κατ' αὐτὴν ἐνέργεια. Διαφέρει δὲ ἴσως οὐ μικρὸν ἐν κτήσει ἢ χρήσει τὸ ἄριστον ὑπο-

[d] Τίς ἐστι N C. [e] Εὐπορίαν Ven. 1. Bas. [f] Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα λαοὶ Πολλοὶ φημίζουσι, θεός νύ τίς ἐστι καὶ αὕτη. Hesiod. Ἔργων. v. 763, 4. [g] Ἀλλ' ἐπί τι καὶ τὰ πλεῖστα C C C. Ven. 1: ἢ καὶ τὰ πλεῖστα N C.

nem vicemque obtinent: sic enim efficitur, ut beatitudo in animi bonis, non in externis numeretur. Cum hac ratione congruit et illud, bene vivere et bene rem gerere virum beatum: nam propemodum beatitudo vita quædam bene acta, et bona actio dicta est. Videntur etiam in eo, quod a nobis dictum est, ea omnia, quæ in beatitudine requiruntur, inesse: alii enim virtutem, alii prudentiam, alii sapientiam quandam, beatitudinem esse existimant: nonnulli hæc ipsa, aut horum aliquid cum voluptate conjungunt, aut a voluptate sejungi nolunt: alii etiam felicitatem externam complectuntur: atque horum alia multi ac veteres, alia pauci et clari viri loquuntur: quorum neutros probabile est omni ex parte errare, sed in uno aliquo saltem, aut in plurimis recte sentire. Ac cum iis quidem, qui vitam beatam esse dicunt omnem, aut aliquam virtutem, nostra congruit oratio: functio enim muneris virtute perfecta ac directa, virtutis est. Sed multum fortasse interest, summum bonum in possessione,

λαμβάνειν, καὶ ἐν ἕξει ἢ ἐνεργείᾳ· τὴν μὲν γὰρ ἕξιν ἐνδέχεται μηδὲν [h] ἀγαθὸν ἀποτελεῖν ὑπάρχουσαν, οἷον τῷ καθεύδοντι ἢ καὶ ἄλλως πως ἐξηργηκότι· τὴν δὲ ἐνέργειαν οὐχ οἷόν τε· πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης, καὶ εὖ πράξει. Ὥσπερ δὲ Ὀλυμπιάσιν οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι στεφανοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι· (τούτων γάρ τινες νικῶσιν·) οὕτω καὶ τῶν [1] ἐν τῷ βίῳ καλῶν κἀγαθῶν [i] οἱ πράττοντες ὀρθῶς ἐπήβολοι γίγνονται. Ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν [k] καθ' αὑτὸν ἡδύς· τὸ μὲν γὰρ ἥδεσθαι, τῶν ψυχικῶν· ἑκάστῳ δ' ἐστὶν ἡδὺ πρὸς ὃ λέγεται φιλοτοιοῦτος· οἷον ἵππος μὲν τῷ φιλίππῳ, θέαμα δὲ τῷ [l] φιλοθεώρῳ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ δίκαια τῷ φιλοδικαίῳ, καὶ ὅλως τὰ κατ' ἀρετὴν τῷ φιλαρέτῳ. Τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς τὰ ἡδέα [m] μάχεται, διὰ τὸ μὴ φύσει

[h] Ἀγαθὸν Andr. non agnoſcit. [1] Eud. lib. ii. cap. 1. [i] Οὐχ οἱ δυνάμενοι πράττειν ὀρθῶς. [k] Οὐχ ἔξωθεν ἔχων τὴν ἡδονήν. [l] Φιλοθεάμονι Ven. 2. [m] Non modo in diverſis hominibus, ſed in eodem etiam diverſis temporibus alia atque alia expetente.

an in uſu poſitum eſſe putemus, in habitu, an in functione muneris: accidere enim poteſt, ut habitus, qui inſit, nihil boni efficiat, ut in eo, qui dormit, aut qui alio aliquo modo otioſus ac feriatus eſt: de functione autem muneris idem dici non poteſt; aget enim neceſſario, et recte aget. Quemadmodum autem in ludis Olympicis non pulcherrimus, aut valentiſſimus quiſque corona donatur, ſed qui certant, (ex his enim vincunt aliqui;) ſic et ea, quæ ſunt in vita, honeſta et bona, aſſequuntur et obtinent ii, qui recte faciunt. Eſt quinetiam eorum vita per ſe jucunda, per ſeque delectat: delectari enim in eorum numero ponitur, quæ ad animum pertinent: cujus autem quiſque rei nomine ac ratione amans appellatur, ea delectatur; ut equo is, qui amat equos, ſpectaculo, ſpectaculis deditus: ſimiliter quoque rebus juſtis lætatur is, qui juſtitiam amore complectitur, et omnino rebus omnibus, quæ cum virtute conſentiunt, is, cui virtus cara eſt. Et quidem quæ res multitudini jucundæ ſunt, eæ pugnant inter ſe,

τοιαῦτ᾽ εἶναι· τοῖς δὲ φιλοκάλοις ἐστὶν ἡδέα τὰ φύσει ἡδέα· [n] τοιαῦται δὲ αἱ κατ᾽ ἀρετὴν πράξεις· ὥστε καὶ τούτοις εἰσὶν ἡδεῖαι, καὶ καθ᾽ αὑτάς. Οὐδὲν δὴ προσδεῖται τῆς ἡδονῆς ὁ βίος αὐτῶν, ὥσπερ περιάπτου τινὸς, ἀλλ᾽ ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῷ· πρὸς τοῖς εἰρημένοις γὰρ, [o] οὐδ᾽ ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξεσιν· οὔτε γὰρ δίκαιον οὐδεὶς ἂν εἴποι τὸν μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν, οὔτε ἐλευθέριον, τὸν μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Εἰ δ᾽ οὕτω, καθ᾽ αὑτὰς ἂν εἶεν αἱ κατ᾽ ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαι· ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαί γε καὶ καλαὶ, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ καλῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος· [p] κρίνει δ᾽ ὡς εἴπομεν. Ἄριστον ἄρα, καὶ κάλλιστον, καὶ ἥδιστον ἡ εὐδαιμονία· καὶ οὐ διώρισται ταῦτα κατὰ τὸ [q] Δηλιακὸν ἐπίγραμμα·

[n] Τοιαῦται N C. et Vet Interp. τοιαῦται δὲ ἀεὶ αἱ κατ᾽ Ven. 2.
[o] Οὐδεὶς Vet. Interp.
[p] Ὁ περὶ ἕκαστον σπουδαῖος καλῶς ἕκαστα κρίνει· ὁ δὲ σπουδαῖος καὶ ἡδίστας, καὶ ἀρίστας, καὶ καλλίστας κρίνει τὰς κατ᾽ ἀρετὴν ἐνεργείας· τοιαῦται οὖν εἰσιν. *Mur.*
[q] Apollinis templo in Delo

propterea quod non ſunt per ſe tales: iis autem hominibus, qui ſtudioſi ſunt honeſtatis, ea ſunt jucunda, quæ natura jucunda ſunt; quo in genere ſunt eæ, quæ virtuti congruunt, actiones: itaque et his ſunt jucundæ, et per ſe jucundæ. Voluptate autem nihil eget eorum vita, tanquam appendice quadam, ſed habet in ſe incluſam voluptatem: nam præter ea, quæ dicta ſunt, non eſt is vir bonus, qui honeſtis actionibus non delectatur; neque enim quiſquam aut juſtum dixerit eum, qui non ex juſte factis capiat voluptatem, aut liberalem, qui liberalibus actionibus non delectetur: idemque de cæteris virtutibus ſentiendum. Quod ſi ita eſt, confitendum eſt per ſe jucundas eſſe virtuti conſentaneas actiones: ſunt vero etiam bonæ et honeſtæ, et horum unumquidque maxime, ſiquidem de iis vere judicat vir bonus: judicat autem, quemadmodum diximus. Eſt igitur quiddam optimum, pulcherrimum, et jucundiſſimum beatitudo: neque vero hæc ita diſtincta ſunt, quemadmodum diſtinguit Deliacum epigramma:

Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ᾽ ὑγιαίνειν·
Ἥδιστον δὲ πέφυχ᾽ οὗ τις ἐρᾷ τὸ τυχεῖν·
ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει ταῦτα ταῖς ἀρίσταις ἐνεργείαις· ταύτας δέ, ἢ μίαν τούτων τὴν ἀρίστην, εἶναί φαμεν τὴν εὐδαιμονίαν. Φαίνεται δ᾽ ὅμως καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη, καθάπερ [r] εἴπομεν· ἀδύνατον γάρ, ἢ οὐ ῥᾴδιον, τὰ καλὰ πράττειν [s] ἀχορήγητον ὄντα· πολλὰ μὲν γὰρ πράττεται καθάπερ δι᾽ ὀργάνων, καὶ διὰ φίλων, καὶ πλούτου, καὶ πολιτικῆς δυνάμεως. Ἐνίων δὲ τητώμενοι ῥυπαίνουσι τὸ μακάριον, οἷον εὐγενείας, εὐτεκνίας, κάλλους· οὐ πάνυ γὰρ εὐδαι-

insula erat inscriptum. Hoc epigramma Aristoteles etiam reprehendit, in Eud. lib. i. cap. 1. hisce verbis: ὁ μὲν ἐν Δήλῳ παρὰ τῷ θεῷ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀποφηνάμενος, συνέγραψεν ἐπὶ τὸ προπύλαιον τοῦ Λητῷου, διελὼν οὐχ ὑπάρχοντα πάντα τῷ αὐτῷ, τό τε ἀγαθόν, καὶ τὸ καλόν, καὶ τὸ ἡδύ, ποιήσας, Κάλλιστον τὸ δικαιότατον &c. ἡμεῖς δ᾽ αὐτῷ μὴ συγχωρῶμεν· ἡ γὰρ εὐδαιμονία κάλλιστον καὶ ἄριστον ἁπάντων οὖσα, ἥδιστόν ἐστι. *Qui numinis sententiam in Delo edisserit, vestibulo templi inscripsit, distinguens ea, quæ simul in eodem haud reperiuntur, bonum, honestum, et jucundum, his versibus, Pulcherrimum est* &c. *quod nos nequaquam concesserimus: felicitas enim, cum optima sit, et pulcherrima, eadem etiam jucundissima existit.* Hoc distichon etiam occurrit inter γνώμας Theognidis ver. 255. cujus in vulg. edit. posterior versus sic scribitur: Πρῆγμα δὲ τερπνότατον, οὗ τις ἐρᾷ, τὸ τυχεῖν. et in Ven. 1. Ἥδιστον δὲ τυχεῖν, οὗ τις ἕκαστος ἐρᾷ. [r] Pro εἴπομεν scribitur εἴρηται in marg. Bas. [s] Ἀχορήγητον, id est, μὴ βοηθούμενον τοῖς ἔξωθεν, *sine externorum subsidio.*

Justitia est formosa, valetudo optima res est;
Dulce frui, cujus quemque perurit amor:

insunt enim hæc omnia in optimis muneris functionibus; has autem, aut harum unam optimam, beatitudinem esse diximus. Sed tamen bonis quoque externis egere videtur, ut diximus: nefas est enim, aut certe difficile, eum, cui nullæ suppetunt facultates, res agere præclaras; permulta enim geruntur veluti instrumentis quibusdam, amicorum opera, et divitiis, et potentia civili. Et quædam res sunt, quibus si careant homines, felicitatis splendorem obscurant atque inquinant, ut nobilitas generis, prospera liberorum soboles, pulchritudo. Neque enim admodum

μονικὸς ὁ τὴν ἰδέαν πανάισχης, ἢ δυσγενὴς, ἢ μονώτης καὶ ἄτεκνος· ἔτι δὲ ἴσως ἧττον, εἴ τῳ πάγκακοι παῖδες εἶεν, [t] ἢ φίλοι, ἢ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνᾶσι. Καθάπερ οὖν εἴπομεν, ἔοικε προσδεῖσθαι καὶ τῆς τοιαύτης εὐημερίας· ὅθεν εἰς ταὐτὸ τάττουσιν ἔνιοι τὴν εὐτυχίαν τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἔνιοι δὲ τὴν ἀρετήν.

ΚΕΦ. Θ'.

[u] ΟΘΕΝ καὶ ἀπορεῖται, πότερόν ἐστι μαθητὸν, ἢ ἐθιστὸν, ἢ ἄλλως πως ἀσκητόν· ἢ κατά τινα θείαν μοῖραν, ἢ καὶ διὰ τύχην παραγίνεται. Εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλο τι θεῶν ἐστι δώρημα ἀνθρώποις, εὔλογον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν θεόσδοτον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρωπίνων ὅσῳ [x] βέλτιστον. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως ἄλλης ἂν εἴη σκέψεως οἰκειότερον· φαίνεται δὲ, κἂν εἰ μὴ θεόπεμπτός ἐστιν, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν,

[t] Ἢ φίλοι N C. et Andr. non agnoſcunt. ἢ φίλοι, οἳ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνᾶσι Lamb. qui tranſtulit: *vel cui amici, qui eſſent boni viri, exceſſerint e vita.* [u] Ὅθεν οὖν N C. [x] Βελτίων in marg. Baſ.

facile eſt ei vitam beatam conſequi, qui inſigniter deformis, aut obſcuriſſimo loco natus, aut ſolitarius et orbus ſit: ac multo etiam minus fortaſſe, ſi cui ſint liberi omni vitiorum genere cooperti, vel cum chari et boni eſſent exceſſerint e vita. Talem igitur proſperitatem, ut diximus, vita beata deſiderare videtur: ex quo fit, ut nonnulli eodem numero et loco beatitudinem habeant, atque ſecundam fortunam; nonnulli virtutem.

CAP. IX.

UNDE etiam naſciturquæſtio, utrum vel doctrina parari, vel conſuetudine quæri, vel alia quadam exercitatione comparari poſſit; an potius divinitus, an etiam fortuito obveniat. Et vero ſi quod aliud a diis munus eſt hominibus datum, profecto conſentaneum eſt beatitudinem quoque a diis immortalibus donari, eoque maxime quod rerum humanarum eſt optima. Sed hoc fortaſſe ab eo, quod conſiderare inſtituimus, alienum eſt, neque hujus diſputationis proprium: illud quidem perſpicuum eſt, etiamſi non ſit a diis immortalibus dono miſſa, ſed virtute, ac doctrina aliqua, aut

καί τινα μάθησιν, ἢ ἄσκησιν παραγίνεται, τῶν θειοτάτων εἶναι· τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τέλος ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖόν τι, καὶ μακάριον. Εἴη δ᾽ ἂν καὶ πολύκοινον· δυνατὸν γὰρ ὑπάρξαι πᾶσι τοῖς μὴ [y] πεπηρωμένοις πρὸς ἀρετὴν, διά τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας. Εἰ δ᾽ ἐστὶν οὕτω βέλτιον, ἢ διὰ τύχην εὐδαιμονεῖν, εὔλογον ἔχειν οὕτως· εἴπερ τὰ κατὰ φύσιν, ὡς οἷόν τε κάλλιστα ἔχειν, οὕτω πέφυκεν· ὁμοίως δὲ καὶ [z] κατὰ τέχνην, καὶ πᾶσαν αἰτίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρίστην. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ κάλλιστον ἐπιτρέψαι τύχῃ λίαν [a] πλημμελὲς ἂν εἴη. Συμφανὲς δ᾽ ἐστὶ καὶ ἐκ τοῦ λόγου τὸ ζητούμενον· εἴρηται γὰρ ψυχῆς ἐνέργεια κατ᾽ ἀρετὴν ποιά τις· τῶν δὲ λοιπῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν

[y] Πεπηρωμένους πρὸς ἀρετὴν per tranſlationem nominat eos, quibus ita vel natura vel fortuna inimica eſt, ut virtutem adipiſci nequeant. Andronicus παραφράζει hanc vocem per τὴν διάνοιαν βεβλαμμένους, καὶ πάντη ἀκινήτους πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς ἀρετῆς, *homines haud integra mente, et plane ad comparandam ſibi virtutem inhabiles.* [z] Τὰ καλὰ El. et C C C. Pro τέχνην N C. habet ἀρετήν. [a] Πλημμελὲς, *quod contra modulationis normam, inconcinnum, culpabile.*

exercitatione pariatur, in rebus diviniſſimis tamen eſſe numerandam: virtutis enim præmium et finis, optima quædam res eſſe, et divina, et beata videtur. Eadem etiam in medio erit poſita, ut cum multis communicetur: poteſt enim contingere vel doctrina, vel ſtudio aliquo iis omnibus, qui non ſunt naturæ aut fortunæ vitio ad virtutem inepti, quaſi manci ac debiles. Quod ſi ſic præſtat, quam fortunæ temeritate beatum eſſe, certe ita eſſe probabile eſt; ſiquidem res naturales ut pulcherrimæ eſſe poſſunt, ita a natura procreatæ ſunt: idemque de iis, quæ ab arte et omni alia cauſa perficiuntur, judicari debet, multoque maxime quæ a præſtantiſſima. Rem porro omnium maximam et pulcherrimam arbitrio fortunæ permittere, valde nefarium, contumelioſum, ac flagitioſum fuerit. Atque etiam ex definitione beatitudinis, id quod quærimus, perſpicuum eſſe poteſt: diximus enim eam eſſe cujuſdammodi ex virtute muneris animi functionem: cætera autem bo-

ὑπάρχειν [b] ἀναγκαῖον, τὰ δὲ συνεργὰ καὶ χρήσιμα πέφυκεν ὀργανικῶς. Ὁμολογούμενα δὲ ταῦτ' ἂν εἴη καὶ τοῖς ἐν ἀρχῇ· τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος ἄριστον ἐτίθεμεν· αὕτη δὲ πλείστην ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ ποιούς τινας [c] καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πρακτικοὺς τῶν καλῶν. Εἰκότως οὖν οὔτε βοῦν, οὔτε ἵππον, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζώων οὐδὲν, εὔδαιμον λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν οἷόν τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν οὐδὲ παῖς εὐδαίμων ἐστίν· οὔπω γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν· οἱ δὲ λεγόμενοι, διὰ τὴν ἐλπίδα μακαρίζονται· δεῖ γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ ἀρετῆς τελείας, καὶ βίου τελείου. Πολλαὶ γὰρ μεταβολαὶ γίνονται, καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον· καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστα εὐθηνοῦντα μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσεῖν ἐπὶ γήρως, καθάπερ ἐν τοῖς Ἡρωϊκοῖς περὶ

[b] Ἀναγκαῖα μὲν, οἷον ὑγίεια σώματος, καὶ ζωῆς ἐπίτασις, καὶ τ' ἄλλα, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι τελειωθῆναι τὴν εὐδαιμονίαν· ὄργανα δὲ, ὥσπερ πλοῦτος καὶ φίλοι. *Necessaria quidem sunt sanitas corporis, eaque quae ad vitam sustinendam spectant, et similia, sine quibus perfici non potest felicitas: instrumenta vero, ut opes et amici.* Andr. [c] Ἡ ἀγαθοὺς N C.

na alia præsto esse necesse est, alia adjuvant et conducunt natura, instrumentorum instar. Atque hæc etiam cum iis, quæ initio diximus, consentiunt: civilis enim scientiæ finem optimum esse statuebamus: quæ magnam diligentiam adhibet, ut cives certo quodam modo affectos, bonosque, et ad res honestas agendas idoneos reddat. Merito igitur neque bovem, neque equum, neque aliud animal ullum, beatum dicimus: nulli enim eorum esse potest talis functionis communitas. Atque ob hanc causam ne puer quidem est beatus: nondum enim per ætatem ad talia agenda satis aptus est: qui autem beati dicuntur, propter spem, quam de iis habent homines, tales prædicantur: opus est enim (ut diximus) cum absoluta virtute, tum vita integra et perfecta. Multæ enim in vita rerum commutationes, variique casus interveniunt: fierique potest, ut cujus res hodie sint valde secundæ, is maximis in senectute calamitatibus afficiatur, quemad-

Πριάμȣ μυθεύεται· τ̀ δὲ τοιαύταις χρησάμενον τύχαις, καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως, ȣ̓δεὶς [d] εὐδαιμονισει.

ΚΕΦ. ι.

ΠΟΤΕΡΟΝ ȣ̓͂ν ȣ̓δ' ἄλλον ȣ̓δένα ἀνθρώπων εὐδαιμονιςέον, ἕως ἂν ζῇ, [e] κατὰ Σόλωνα δὲ χρεὼν τελος ὁρᾷν; [f] εἰ δὲ δὴ καὶ θετέον ȣ̓́τως, ἆρά γε καὶ ἔςιν εὐδαίμων τότε ἐπειδὰν ἀποθάνῃ; ἢ τȣ̃τό γε παντελῶς ἄτοπον, αλλως τε καὶ τοῖς λέγουσιν ἡμῖν ἐνέργειάν τινα τὴν εὐδαιμονίαν; Εἰ δὲ μὴ λέγομεν τ̀ τεθνεῶτα εὐδαίμονα, μηδὲ Σόλων τοῦτο βȣ́λεται, ἀλλ' ὅτι τηνικαῦτα ἄν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἄνθρωπον, ὡς ἐκτὸς ἤδη τῶν κακῶν ὄντα καὶ δυςυχημάτων· ἔχει μὲν καὶ τȣ̃το ἀμφισϐήτησίν τινα·

[d] Εὐδαιμονίζει *El.* [e] Cum Crœſus, ditiſſimus Lydorum rex, Soloni omnes ſuos theſauros monſtraſſet, hunc interrogavit, annon eum beatum judicaret? cui Solon reſpondit, *ante mortem nemo beatus eſt dicendus.* Vide Herodot. lib. i. Hanc Solonis ſententiam Ariſtoteles reprehendit Eud. lib. ii. cap. 1. hiſce verbis: Διὸ καὶ τὸ Σόλωνος ἔχει καλῶς, τὸ μὴ ζῶντ' εὐδαιμονίζειν, ἀλλ' ὅταν λάϐῃ τέλος· ȣ̓θὲν γὰρ ἀτελὲς εὔδαιμον, ȣ̓ γὰρ ὅλον. *Quocirca frivola eſt Solonis ſententia, negantis vivum ullum beatum eſſe, niſi ubi finem attigerit: nihil quippe imperfectum felix eſſe poteſt, cum integrum non ſit.* [f] Εἰ δὲ δεῖ N C. et C C C.

modum in Heroicis de Priamo fabulantur Poetæ: porro qui tales caſus fuerit expertus, miſereque de hac vita deceſſerit, eum profecto nemo ducet beatum.

CAP. X.

NEMONE igitur alius mortalium, quamdiu manet in vita, beatus eſt judicandus, ſed Solonis ſententia, ſpectandum tempus ætatis extremum? et, ſi hoc ita eſſe fatemur, etiamne beatus eſt tum, cum exceſſerit e vita? an hoc quidem prorſus abſurdum eſt, nobis præſertim, qui beatitudinem functionem quandam muneris eſſe dicimus? Quod ſi nec nos eum beatum dicimus, qui mortuus eſt, nec hoc vult Solon, ſed tum denique hominem vere ac tuto beatum prædicari poſſe, tanquam jam extra omnium malorum atque infortuniorum diſcrimen poſitum; ne

δοκεῖ γὰρ εἶναί τι τῷ τεθνεῶτι καὶ κακὸν καὶ ἀγαθὸν, εἴπερ καὶ τῷ ζῶντι, μὴ αἰσθανομένῳ δὲ, οἷον τιμαὶ καὶ ἀτιμίαι, καὶ τέκνων καὶ ὅλως ἀπογόνων εὐπραξίαι τε καὶ δυστυχίαι. Ἀπορίαν δὲ καὶ ταῦτα παρέχει· τῷ γὰρ μακαρίως βεβιωκότι μέχρι γήρως, καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον, ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς συμβαίνειν περὶ τοὺς ἐκγόνους, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ τυχεῖν βίου τοῦ κατ' ἀξίαν, τοὺς δ' ἐξ ἐναντίας· δῆλον δ' ὅτι καὶ τοῖς [g] ἀποστήμασι πρὸς τοὺς γονεῖς παντοδαπῶς ἔχειν αὐτοὺς ἐνδέχεται. Ἄτοπον δὴ γίνοιτ' ἂν, εἰ συμμεταβάλλοι καὶ ὁ τεθνεὼς, καὶ γίνοιτο ὅτε μὲν εὐδαίμων, πάλιν δ' ἄθλιος· ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μηδὲν μηδ' ἐπί τινα χρόνον συνικνεῖσθαι τὰ τῶν ἐκγόνων τοῖς γονεῦσιν. Ἀλλ' ἐπανιτέον ἐπὶ τὸ πρότερον ἀπορηθέν· τάχα γὰρ ἂν θεωρηθείη καὶ τὸ νῦν ἐπιζητούμενον ἐξ ἐκεί-

[g] Ἀπόστημα, cum ſæpe *ſpatium* et *intervallum* ſignificet, referri poſſit ad tempus : vel cum Euſtratio dicamus nihil aliud eſſe quam *defectionem a parentum moribus*.

hoc quidem dubitatione vacat: nam ſi etiam ei qui vivit, neque ſentit, aliquid malum et bonum eſt, aliquid videtur eſſe et mortuo, ut honores et ignominiæ, et liberorum et omnino poſterorum res ſecundæ et adverſæ. Difficultatem autem hæc quoque afferunt : fieri enim poteſt, ut, quem vita beata uſque ad ſenectutem proſecuta ſit, et qui ſupremum vitæ diem convenienter actæ jam ætati obierit, eum multæ in poſteris mutationes ac varietates excipiant, ut eorum alii boni ſint, eaque vita, quam merentur, potiantur, alii contra : atque hoc perſpicuum eſt, etiam magno ſpatio interjecto, magnam in eis morum ac fortunæ diſſimilitudinem ac varietatem, ſi cum parentibus conferantur, evenire poſſe. Abſurdum igitur fuerit, ſi una cum eis mortuus quoque commutetur, fiatque nunc beatus, nunc contra miſer : abſurdum vero etiam illud eſſet, res poſterorum nihil, ne ad ullum quidem uſque tempus, ad parentes pertinere. Sed redeundum eſt ad id, quod ex priore loco dubitatum eſt : fortaſſis enim ex illo id quoque, quod

νγʹ. Εἰ δὴ τέλος ὁρᾷν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἕκαστον, οὐχ ὡς ὄντα μακάριον, ἀλλ' ὅτι πρότερον ἦν· πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ, ὅτε ἐστὶν εὐδαίμων, μὴ ἀληθεύσεται κατὰ αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τοὺς ζῶντας εὐδαιμονίζειν διὰ τὰς μεταβολὰς, καὶ διὰ τὸ μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπειληφέναι, καὶ μηδαμῶς εὐμετάβολον· τὰς δὲ τύχας πολλάκις ἀνακυκλεῖσθαι περὶ τοὺς αὐτούς; δῆλον γὰρ, ὡς εἰ συνακολουθοίημεν ταῖς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαίμονα, καὶ πάλιν ἄθλιον ἐροῦμεν πολλάκις, [h] χαμαιλέοντά τινα τὸν εὐδαίμονα ἀποφαίνοντες, καὶ σαθρῶς ἱδρυμένον. Ἢ τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς [i] ὀρθόν; οὐ γὰρ ἐν ταύ-

[h] Χαμαιλέοντα vocat *eum, qui eſt varius, et modo hanc, modo illam ſpeciem præ ſe fert, quique ad contrarios proſperæ vel adverſæ fortunæ ſtatus mutatur.* Hoc animal aiunt in metu colorem mutare: undè Tertullianus in libro de Pallio ait iſtud de corio ſuo ludere. Imitatur autem omnes colores præter album, ut ait Plutarchus; vel, ut ait Plinius, præter rubrum et candidum. Qui plura cupit, legat Ariſtotelem lib. ii. de natura animalium, et Plinium lib. viii. cap. *33*. et Theophraſtum in libro περὶ τῶν τὰς χρόας μεταβαλλόντων.
[i] Forte ὀρθὸν, tranſlata interrogationis nota poſt τοῦ ἐναντίου. *Caſaub.*

poſterius quærebamus, intelligetur. Si igitur ſupremus vitæ dies exſpectandus eſt, et tum quiſque beatus exiſtimandus eſt, cum eum diem obierit, non quod nunc beatus ſit, ſed quod antea fuerit: nonne abſurdum eſt, cum quis beatus eſt, tum id quod in eo ineſt de ipſo non vere dictum iri, ob hanc cauſam, quod vivos beatos prædicare nolimus propter rerum commutationes caſuumque varietates, et quia beatitudinem quidem firmum quiddam et prope immutabile eſſe exiſtimemus: fortuna autem ſæpe ſeſe identidem convertens, atque in orbem volvens, eoſdem homines feriat? perſpicuum eſt enim, ſi fortunæ caſus ſequamur, nos eundem nunc beatum, nunc contra miſerum ſæpe eſſe dicturos, chamæleontem quendam, et parum ſtabili ſede collocatum, virum beatum noſtra oratione fingentes. An potius indignum atque iniquum eſt fortunæ varietatem et mobilitatem ſequi? non enim bene vel male vivendi ratio in hac poſita eſt, ſed for-

τοις τὸ εὖ ἢ κακῶς, ἀλλὰ προσδεῖται τούτων ὁ ἀνθρώπινος βίος, καθάπερ εἴπομεν· κύριαι δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας, αἱ δ' ἐναντίαι τοῦ ἐναντίου. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ νῦν διαπορηθέν· περὶ οὐδὲν γὰρ οὕτως ὑπάρχει τῶν [k] ἀνθρωπίνων βεβαιότης, ὡς περὶ τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετήν· μονιμώτεραι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὗται δοκοῦσιν εἶναι· τούτων δ' αὐτῶν αἱ [l] τιμιώταται καὶ μονιμώταται, διὰ τὸ μάλιστα καὶ συνεχέστατα καταζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους· τοῦτο γὰρ ἔοικεν [m] αἰτίῳ τοῦ μὴ γίγνεσθαι περὶ [n] αὐτὰ [o] λήθην. Ὑπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον τῷ εὐδαίμονι, καὶ ἔσται διὰ βίου τοιοῦτος· ἀεὶ γὰρ, ἢ μάλιστα πάντων, πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετὴν, καὶ τὰς τύχας οἴσει κάλλιστα καὶ πάντη πάντως [p] ἐμμελῶς ὅγ', ὡς ἀγαθὸς

[k] Nonnulli codd. (sic Ven. 2. Andr. N C. et El.) ἀνθρωπίνων ἔργων habent, quam lectionem Vet. Interp. adjuvat: puto tamen quod additum est, declarationem quandam fuisse, et sine illo pulcherrime sententiam stare. *Vict.* [l] Τιμιώτεραι, μονιμώτεραι Ven. 2. Andr. αἱ τιμιώτερ. διὰ τὸ El. in hujus vero marg. in superlativo gradu scribuntur altera manu. [m] Αἴτιον Ven. 2. [n] Αὐτὰς NC. et CCC. [o] Vix enim fieri potest, ut eorum obliviscamur, quæ quotidie agimus, et quæ nos maxime delectant. [p] Ἐμμελῶς, *cum modulatione, concinne, decenter, æquabiliter.*

tunæ bona, ut adjumenta quædam, humana vita desiderat, quemadmodum diximus: actiones autem virtuti consentaneæ beatitudinis dominæ sunt, miseriarum vero contrariæ. Atque huic rationi testimonio est hoc ipsum, de quo prius dubitatum est: nulla enim in re humana tanta inest firmitudo, quanta in iis actionibus, quæ cum virtute consentiunt: nam hæ vel scientiis ipsis stabiliores ac diuturniores esse videntur: atque harum ipsarum ut quæque plurimi est, ita diutissime permanet, propterea quod in eis maxime et assidue ætatem agunt beati: quæ videtur esse causa, cur nulla unquam oblivione deleantur. Inerit ergo in beato id quod quærimus, talisque in vita futurus est: nam vel semper, vel omnium maxime ea et aget, et animo cernet, quæ cum virtute conjuncta sunt, fortunæque casus pulcherrime, omnique ex parte, et plane

ἀληθῶς καὶ [q] τετράγωνος ἄνευ ψόγου. Πολλῶν δὲ γενομένων κατὰ τύχην, καὶ διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀντικειμένων, δῆλον, ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπὴν τῆς ζωῆς· τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλὰ, γιγνόμενα μὲν εὖ, μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει· καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικοσμεῖν πέφυκε, καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία γίγνεται· ἀνάπαλιν δὲ συμβαίνοντα θλίβει καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ ἐπιφέρει, καὶ ἐμποδίζει πολλαῖς ἐνεργείαις. Ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλὸν, [r] ἐπειδὰν φέρῃ τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὢν καὶ μεγαλόψυχος. Εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι κύριαι τῆς ζωῆς,

[q] Καὶ τετράγωνος ἄνευ ψόγου verba ſunt Simonidis: ſententia autem integra reperitur apud Platonem in Protagora, his verbis: λέγει γάρ που Σιμωνίδης πρὸς Σκόπαν, τὸν Κρέοντος υἱὸν τοῦ Θεττάλου, ὅτι ἄνδρα ἀγαθὸν μὲν ἀληθέως γενέσθαι χαλεπὸν, χερσί τε καὶ ποσὶ καὶ νόῳ τετράγωνον, ἄνευ ψόγου τετυγμένον. In lib. iii. cap. 11. Rhet. Ariſtoteles dicit τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα φάναι εἶναι τετράγωνον, μεταφορά· ἄμφω γὰρ τέλεια. Videtur autem *bonum et fortem virum* vocaſſe *quadratum*, vel a *figura quadrata*, quæ perfectiſſima habetur: vel a *corpore quadrato*; ut enim id corpus, quamcunque in partem projiciatur, ita cadit ut rectum permaneat, ſic *vir bonus* et *fortis* ſtat ſemper, neque ullo fortunæ impetu dejici poteſt. [r] Ὡς ἐπειδὰν Ven. 1. et 2.

concinne feret, ut vere vir bonus et ſine vituperatione quadratus. Sed cum multa fortuito eveniant, eaque magnitudine et parvitate differant, perſpicuum eſt ea fortunæ bona, itemque contraria, quæ parva ſint, nihil ad vitam momenti habere: magna autem fortunæ beneficia et multa vitam beatiorem eſſe effectura; nam et una ornamento ſuapte natura ſolent eſſe, et uſus eorum pulcher et bonus efficitur: contraria vero vitam beatam in anguſtias redigunt, et corrumpunt; ægritudines enim animis inferunt, et multorum munerum functiones impediunt. Veruntamen etiam in his ſplendet atque elucet ipſum honeſtum, tum maxime, cum quis multas et magnas calamitates fert leniter et placide, non quod doloris ſenſu careat, ſed quod generoſi magnique ſit animi. Itaque ſi vitæ dominatum

καθάπερ εἴπομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν μακαρίων ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα· τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἔμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐσχημόνως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀεὶ τὰ κάλλιστα πράττειν· καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν τῷ παρόντι στρατοπέδῳ χρῆσθαι [s] πολεμικώτατα, καὶ σκυτοτόμον ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας ἅπαντας. Εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων· [t] οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ· οὐδὲ δὴ [u] ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος· οὔτε γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κι-

[s] Στρατηγικώτατον pro πολεμικώτατα N C. [t] Ἀλλὰ μονονοὺ μακάριος τῆς γε τύχης ἕνεκα, ἐὰν Πριαμικαῖς περιπέσῃ τύχαις. *Sed solummodo quod ad fortunam non beatus, si in easdem forte, in quas olim Priamus, calamitates incidat.* Andron. Hæc hujus loci expositio eorum sententiæ favet, qui cum Eustratio medium quoddam statuunt inter beatitudinem et miseriam, et hoc modo hunc locum interpretantur: Is qui in *Priami* calamitates inciderit, cum careat iis bonis, sine quibus elucescere non potest beatitudo, beatus dici non potest, neque tamen miser, quia nullis succumbit vitiis, citra quæ nulla est vera miseria. Hæc difficultas minime solvi potest ex discrimine, quod quidam statuunt inter εὐδαίμων et μακάριος, cum manifestum sit, quod Aristoteles his duobus nominibus in hoc cap. promiscue utitur. [u] Ποικίλος τις Ven. 2. ποικίλος τε El.

summamque adeo potestatem obtinent muneris functiones, ut diximus, nullus beatus ullo pacto miser esse potest; nunquam enim quicquam aget odio dignum aut improbum: nam qui vere bonus et bene sanæ mentis est, eum putamus omnes fortunæ casus decenter et ex personæ suæ dignitate ferre, semperque ex iis, quæ suppetunt, res pulcherrimas agere: quomodo et bonum imperatorem eo exercitu, qui præsto est, semper uti bellicosissime, et sutorem ex iis pellibus, quæ ad eum delatæ sunt, calceum pulcherrimum conficere, eodemque modo cæteros artifices omnes. Quod si ita est, profecto vir beatus nunquam miser ille quidem futurus est: haud facile tamen beatus dici poterit, si in Priami calamitates inciderit: neque vero varius et mutabilis: nam ut neque facile de beata vita poterit de-

νηθήσετ) ῥαδίως, ἐδ' ὑπὸ τ τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολλῶν· ἔκ [x] τε τ τοιέτων ἐκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαίμων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· ἀλλ' εἴ περ, ἐν πολλῷ τινι καὶ τελείῳ, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γενόμενος ἐπήβολος. Τί ἐν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τ κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον, μὴ τ τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθετέον, καὶ βιωσόμενον ἔτω, καὶ τελευτήσοντα κατὰ λόγον; ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν· τὴν εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν [y] πάντη πάντως. Εἰ δ' ἔτω, μακαρίες [z] μὲν ἐροῦμεν τ ζώντων, οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα· μακαρίες δ', [a] ὡς ἀνθρώπες. Καὶ περὶ μὲν τέτων ἐπὶ τοσἕτον διωρίσθω.

[x] Τὲ non habent N C. C C C. Ven. 1. et 2. [y] Quidam omittunt πάντη ante πάντως: ſed geminatio iſta ſupra etiam fuit in hoc cap. *Sylb.* [z] Μὲν non agnoſcunt MSS. Ven. 1. 2. et Camot. [a] Ὡς abeſt a N C. El. Ven. 1. et 2. Μακαρίους δ' ὡς ἀνθρώπους ἀνθρωπίνην μακαριότητα, ἥτις οὐ πάντη τέλειον ἔχει τὸ ἀγαθόν. *Beatum autem dico beatitudine humana, quæ non undique perfectum habet bonum.* Andr.

moveri, neque a quibuslibet rebus adverſis, ſed a magnis et multis: ſic neque talibus fortunæ caſibus afflictus rurſus brevi tempore fieri poterit beatus: ſed ſi fiet, longo et juſto temporis intervallo fiet, cum magnarum et honeſtarum rerum interea compos fuerit effectus. Quid prohibet igitur, quo minus eum dicamus beatum, qui ſuas actiones perfecta virtute dirigit, boniſque externis mediocriter inſtructus eſt, non ad quodlibet tempus, ſed per vitam perfectam? an eodem etiam addere debemus, qui ſit ita victurus, et mortem ei vitæ convenienter obiturus? quandoquidem res futuræ nobis ſunt obſcuræ: beatitudinem autem finem eſſe, et quiddam prorſus et omni ex parte perfectum, ponimus. Quæ cum ita ſint, beatos ex vivis dicemus eos, in quibus ea inſunt, et inerunt, quæ a nobis ſupra dicta ſunt: beatos autem ut homines. Atque hæc quidem hactenus.

ΚΕΦ. ια΄.

ΤΑΣ δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἁπάντων τὸ μὲν μηδοτιοῦν συμβάλλεσθαι, λίαν ἄφιλον φαίνεται, καὶ ταῖς δόξαις ἐναντίον. Πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων, καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συνικνουμένων, τῶν δ' ἧττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεται· καθ' ὅλου δὲ λεχθὲν καὶ τύπῳ τάχ' ἂν ἱκανῶς ἔχοι. Εἰ δὴ καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν ἔχει τι βρίθος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δὲ ἐλαφροτέροις ἔοικεν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἅπαντας. Διαφέρει δὲ τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν, πολὺ μᾶλλον [b] ἢ τὰ παράνομα

[b] Hanc periochen vertit Lamb. *quam utrum facinora injusta et atrocia aliorum, circa quæ tragœdia versatur, jam olim perpetrata sint, an nunc primum perpetrentur:* cui favet Eustratius, et plurimi Latini interpretes. Argyropylus vero transtulit: *quam res nefandæ gravesque agantur, an in tragœdiis recitentur:* quæ versio etiam ad mentem Aristot. accommodata videtur, et confirmatur ab Andr. qui hoc *simile* explicat his verbis: ὅσην ἔχει διαφορὰν τὰ ἐν ταῖς τραγῳδίαις πλαττόμενα κακὰ τῶν προϋπαρξάντων πραγμάτων, ὧν ταῦτα σκιαί. *Quan-*

CAP. XI.

FORTUNAM autem secundam et adversam posterorum et amicorum omnium nihil beatum virum attingere dicere, cum valde ab amicitia alienum esse, tum a communibus hominum opinionibus abhorrere videtur. Sed cum multa quotidie eventa existant, eorumque magna sit varietas, cumque alia magis, alia minus ad nos pertineant; ea quidem sigillatim explicare atque in partes distribuere longum atque infinitum videtur: universe autem ostendere ac veluti rudi imagine adumbrare fortasse satis fuerit. Si igitur, ut res adversæ, quæ cuique accidunt, aliæ pondus aliquod et momentum habent ad vitam, aliæ sunt leviores: sic eæ etiam quæ amicis omnibus. Sed permultum interest, utrum unusquisque casus acerbus vivis, an mortuis accidat, et longe quidem magis interest, quam utrum res injustæ et

καὶ δεινὰ προϋπάρχειν ἐν ταῖς τραγῳδίαις, ἢ πράττεσθαι. Συλλογιστέον δὴ καὶ [c] ταύτῃ τὴν διαφοράν· μᾶλλον [d] δ' ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι περὶ τοὺς κεκμηκότας, εἴ τινος ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν, ἢ τῶν ἀντικειμένων· ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων, εἰ καὶ διϊκνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁτιοῦν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε τοὐναντίον, ἀφαυρόν τι καὶ μικρὸν, [e] ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκείνοις εἶναι· [f] εἰ δὲ μὴ, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας, μηδὲ τοὺς ὄντας [g] μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. [h] Συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ δυσ-

tum differunt ea quæ in tragœdiis repræsentantur mala a malis ipsis, quorum hæc tantum umbræ sunt. Vide Gruchium. [c] Ταύτην Ven. 2. [d] Quidam ἴσως τόδε δεῖ διαπορεῖσθαι emendant, sine ratione et libris. *Casaub.* [e] Ἢ ἁπλῶς, id est, vel natura sua et per se parvum : ἢ ἐκείνοις, id est, vel mortuis ipsis est exiguum ; licet enim magnum ipsum fuerit, imminutum valde perventurum est ad mortuos. [f] Vet. Interp. sic videtur legisse, εἰ δὲ, μὴ τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας : cujus scripturæ hæc erit sententia, Sin aliquid valeat, at non tantum certe, neque tale esse, ut vel eos, qui non sint, beatos efficiat. *Lamb.* Huic lectioni favet Andr. qui sic hunc locum exponit, εἰ δὲ ἔχει τινὰ δύναμιν, ἀλλ' οὐ τοσαύτην γε καὶ τοιαύτην, ὥστε ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ τοιούτους, ἢ τοὺς ὄντας ἀφαιρεῖσθαι τὴν μακαριότητα. [g] Μακαρίους deest El. C C C. et Andr. nec Vet. Interp. expressit. Aristotelis non fuisse videtur, qui semper brevitate gaudet. [h] Συμβάλλεσθαι μὲν οὖν &c. usque ad finem cap. Scholion fuisse suspicatur Victorius. Cum vero plurimi libri, tam impressi quam manu exarati, illa habeant, et Vet. Interp. expresserit, et Eustratius et Andronicus agnoscant ; si sint Scholion, vetustissimum est.

atroces in tragœdiis olim patratæ fuerint, an *coram* perpetrentur. Colligenda hoc etiam modo erit differentia: immo vero de hoc quærendum ac dubitandum est, utrum mortui boni alicujus aut mali sint participes, necne : apparet enim ex his, etiamsi quid ad eos perveniat, quodcunque sit illud, sive bonum, sive malum, perquam id leve atque exiguum vel absolute, vel illis esse : sin aliter, at certe tantillum, ac tale, ut neque eos, qui non sunt, beatos efficiat, neque beatitudinem iis, qui eam adepti sunt, adimat. Videntur igitur res amicorum tum

πραξίαι· τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα, ὥστε μήτε τοὺς εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν, μήτ' ἄλλο τῶν τοιούτων μηδέν.

ΚΕΦ. ιβ'.

ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΩΝ δὲ τούτων, ἐπισκεψώμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πατέρα [1] τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων· δῆλον γὰρ, ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἐστι. Φαίνεται δὴ πᾶν τὸ ἐπαινετὸν τῷ ποιόν τι εἶναι, καὶ πρός τί πως ἔχειν, ἐπαινεῖσθαι· τὸν γὰρ δίκαιον, καὶ τὸν ἀνδρεῖον, καὶ ὅλως τὸν ἀγαθὸν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν διὰ τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις· καὶ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὸν δρομικὸν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, τῷ ποιόν τινα πεφυκέναι καὶ ἔχειν πως πρὸς ἀγα-

[1] Ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν τίμια, τὰ δὲ ἐπαινετὰ, τὰ δὲ δυνάμεις. Τὸ δὲ τίμιον λέγω, τὸ τοιοῦτον, τὸ θεῖον, τὸ βέλτιον, οἷον ψυχὴ, νοῦς· τὸ ἀρχαιότερον, ἡ ἀρχὴ, τὰ τοιαῦτα· τίμια δὲ, ἐφ' οἷς ἡ τιμή. Τοῖς δὲ τοιούτοις πᾶσι τιμὴ ἀκολουθεῖ· οὐκοῦν καὶ ἡ ἀρετὴ τίμιον, ὅταν γε δὴ ἀπ' αὐτῆς σπουδαῖός τις γένηται· ἤδη γὰρ οὗτος εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς σχῆμα ἥκει. Τὰ δ' ἐπαινετὰ, οἷον ἀρεταί· ἀπὸ γὰρ τῶν κατ' αὐτὰς πράξεων ὁ ἔπαινος γίνεται. Τὰ δὲ δυνάμεις, οἷον ἀρχὴ, πλοῦτος, ἰσχὺς, κάλλος· τούτοις γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος εὖ ἂν δύναιτο χρήσασθαι, καὶ ὁ φαῦλος κακῶς· διὸ δυνάμει τὰ τοιαῦτα καλοῦνται ἀγαθά. Ἀγαθὰ μὲν δή εἰσι· δοκιμάζεται γὰρ τῇ τοῦ σπουδαίου αὐτῶν ἕκαστον χρήσει, οὐ τῇ τοῦ φαύλου. Magn. Moral. lib. i. cap. 2. Vide Eud. lib. ii. cap. 1.

secundæ, tum adversæ, nonnihil ad mortuos pertinere: sed ita et tantum, ut neque beatos non beatos efficiant, neque quicquam aliud tale.

CAP. XII.

HIS autem distinctis, restat ut de beatitudine videamus, utrum habenda sit in numero rerum laudabilium, an in earum potius, quæ honore dignæ sunt: est enim perspicuum eam non numerari in potestatibus. Videtur igitur id omne, quod laudabile est, ob eam causam laudari, quod sit cujusdammodi, et ad aliquid quodammodo referatur: nam justum, fortem, et omnino virum bonum, ac virtutem propter facta et actiones laudamus: robustum, et eum, qui ad cursum aptus est, et unumquemque aliorum, propterea laudamus, quod a natura sic comparatus, et quodammodo ad aliquod bonum et præstantiam aliquam affectus est.

θόν τι καὶ σπουδαῖον. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν περὶ τοὺς θεοὺς ἐπαίνων· [k] γελοῖοι γὰρ φαίνονται πρὸς ἡμᾶς ἀναφερόμενοι· τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ γίνεσθαι τοὺς ἐπαίνους δι' ἀναφορᾶς, ὥσπερ εἴπομεν. Εἰ δ' ἐστὶν ὁ ἔπαινος τῶν τοιούτων, δῆλον, ὅτι τῶν ἀρίστων οὐκ ἔστιν ἔπαινος, ἀλλὰ μεῖζόν τι καὶ βέλτιον, καθάπερ καὶ φαίνεται· τούς τε γὰρ θεοὺς [l] μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν, καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς θειοτάτους μακαρίζομεν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν· οὐδεὶς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπαινεῖ, καθάπερ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡς θειότερόν τι καὶ βέλτιον μακαρίζει. Δοκεῖ δὲ καὶ [m] Εὔδοξος καλῶς συνηγορῆσαι περὶ τῶν ἀριστείων τῇ ἡδονῇ· τὸ γὰρ μὴ

[k] Laudes, quæ vulgo Diis tribui solent, ridiculæ sunt, et multo infra ipsorum majestatem, cum referantur ad beneficia, quæ ipsi in homines contulerunt: ut cum Jovem vocant κλήσιον, ἐπικάρπιον, χαριδότην. Plutarchus Στωικοῖς ἐναντιώμασι. Dionysius ἐν τῷ περὶ τῶν πανηγυρικῶν, de Deorum laudationibus loquens, ὁ δὲ τόπος, inquit, σχεδὸν συμπληρωθήσεται, ἐξ ὧν ἕκαστος ἢ εὗρεν ἢ παρέσχε τοῖς ἀνθρώποις. *Mur.*
[l] Μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν, eadem vis notioque est verbi utriusque, ut Aristoteles testatus est in lib. i. Rhet. quo in loco ἔπαινον ab ἐγκωμίῳ distinguit: docet enim illic, ut μακαρισμὸς longe aliud est a superioribus his, ita nulla re differre ab εὐδαιμονισμῷ. *Vict.*
[m] Eudoxus fuit ortu Cnidius, auditor Platonis, doctissimus in astrologia, ut testatur Cicero lib. ii. de Divinatione. Ille in voluptate beatitudinem collocavit.

Quod etiam declarant deorum laudes: ridiculæ enim videntur, cum ad nos referuntur: atque hoc propterea accidit, quod laudes, quemadmodum diximus, comparatione et relatione quadam constant. Quod si laus talibus rebus tribuitur, nimirum perspicuum est rerum præstantissimarum non esse laudem, sed quiddam laude majus, et melius, quemadmodum et apparet: nam et deos beatos ac felices usurpamus, et viros maxime divinos vitam beatam degere dicimus: itemque ea bona, quæ divinissima sunt, beata prædicamus: beatitudinem enim nemo laudibus effert, ut justitiam, sed ut divinius et melius quiddam suspicit, et in rerum beatissimarum numero collocat. Videtur autem eleganter etiam Eudoxus caussam voluptatis egisse, cum principem locum dignitatis

ἐπαινεῖσθαι, τῶν ἀγαθῶν οὖσαν, μηνύειν ᾤετο ὅτι κρεῖττόν ἐστι τῶν ἐπαινετῶν· τοιοῦτον δ᾽ εἶναι τὸν θεὸν καὶ τἀγαθόν· πρὸς ταῦτα γὰρ καὶ τἄλλα ἀναφέρεσθαι· ὁ μὲν γὰρ ἔπαινος τῆς ἀρετῆς, πρακτικοὶ γὰρ τῶν καλῶν ἀπὸ ταύτης· τὰ δὲ ἐγκώμια τῶν ἔργων, ὁμοίως καὶ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν ψυχικῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως οἰκειότερον ἐξακριβοῦν τοῖς περὶ τὰ ἐγκώμια πεπονημένοις· ἡμῖν δὲ δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία τῶν τιμίων καὶ τελείων. Ἔοικε δ᾽ οὕτως ἔχειν, καὶ διὰ τὸ εἶναι [n] ἀρχήν· ταύτης γὰρ χάριν τὰ λοιπὰ πάντες πάντα πράττομεν· τὴν ἀρχὴν δὲ καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν τίμιόν τι καὶ θεῖον τίθεμεν.

[n] Ἀρχὴ, nominandi casu, antiquus fidelisque liber (sic N C. et Ven. 1.) quod non displicet. *Vict.*

ei tribuere vellet: nam quod, cum sit ipsa in numero rerum bonarum, non laudetur, eo declarari putabat, eam rebus iis, quæ essent laudabiles, esse meliorem: talem autem esse deum ac summum bonum; ad hæc enim cætera quoque referri: nam virtuti quidem laus proprie tribuitur; ab hac enim ad res honestas agendas idonei efficimur: encomia autem factorum sunt potius, et eorum similiter, quæ corporis, et eorum, quæ animi viribus obeuntur. Sed de his quidem subtilius ac limatius disputare eorum est magis, qui in encomiis scribendis occupati sunt: nobis autem ex iis, quæ dicta sunt, perspicuum est in bonis iis, quæ honore digna et perfecta sunt, vitam beatam esse numerandam. Atque ita videtur esse, etiam propter hanc causam, quod principium est: hujus enim gratia omnes reliqua omnia agimus: principium autem, causamque cur cætera bona sint, honore dignum et divinum quiddam esse ducimus.

ΚΕΦ. ιγʹ.

Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν, περὶ ἀρετῆς ἐπισκεπτέον· τάχα γὰρ οὕτως ἂν βέλτιον καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας θεωρήσαιμεν. Δοκεῖ δὲ καὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν πολιτικὸς περὶ ταύτην μάλιστα πεπονῆσθαι· βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν, καὶ τῶν νόμων ὑπηκόους· παράδειγμα δὲ τούτων ἔχομεν, τοὺς °Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέτας, καὶ εἴ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγένηνται. Εἰ δὲ τῆς πολιτικῆς ἐστιν ἡ σκέψις αὕτη, δῆλον, ὅτι γένοιτ' ἂν ἡ ζήτησις κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν. Περὶ ἀρετῆς δὲ ἐπισκεπτέον, ἀνθρωπίνης δηλονότι· καὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον ἐζητοῦμεν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρωπίνην· ἀρετὴν δὲ λέγομεν ἀνθρωπίνην, οὐ τὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν

° Horum alteris leges tulisse Minoem, auctore Jove; alteris Lycurgum, auctore Apolline, perhibent.

CAP. XIII.

SED quoniam beatitudo functio quædam muneris animi est, virtuti undique absolutæ congruens, de virtute videndum est: sic enim fortasse et de beatitudine melius dispicere poterimus. Atque is quidem, qui ad rempublicam administrandam vere idoneus est, in hujus studio maxime exercitatus esse videtur: huc enim se parat, atque hoc studet, ut cives suos, viros bonos, et legibus obedientes efficiat: quarum rerum exemplum nobis suppeditant Cretensium et Lacedæmoniorum legumlatores, et si qui alii tales exstiterunt. Quod si hæc civilis scientiæ propria disputatio est, nimirum ad id consilium, atque institutum, quod ab initio suscepimus, quæstio hæc erit accommodata. De virtute autem videndum est, humana scilicet: nam cum summum hominis bonum, tum beatitudinem humanam quærebamus: virtutem porro humanam appellamus, non corporis, sed animi virtutem: jam vero etiam beatitudinem fun-

δὲ, ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν. Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, δῆλον, ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχήν· [p] ὥσπερ καὶ τὸν ὀφθαλμοὺς θεραπεύσοντα, καὶ πᾶν σῶμα· καὶ μᾶλλον ὅσῳ τιμιωτέρα καὶ βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς. Καὶ τῶν ἰατρῶν δὲ οἱ χαρίεντες πολλὰ πραγματεύονται περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν. Θεωρητέον δὴ καὶ τῷ πολιτικῷ περὶ ψυχῆς· θεωρητέον δὲ τούτων χάριν, καὶ ἐφ' ὅσον ἱκανῶς ἔχει πρὸς τὰ ζητούμενα· τὸ γὰρ ἐπὶ πλεῖον ἐξακριβοῦν ἐργωδέστερον ἴσως ἐστὶ τῶν προκειμένων. Λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς [q] ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρκούντως

[p] Lambinus hanc periochen hoc modo vertit, *nimirum ut eum, qui oculos et totum corpus curaturus est, oculorum, totiusque corporis naturam oportet habere perspectam*: et in hunc sensum plurimi alii Latini Interpretes transtulerunt: sed, ni fallor, malè. Nobiscum facit Victorius, et Andronicus, qui sic explicat, *ὥσπερ καὶ τὸν μέλλοντα ὀφθαλμὸν θεραπεύσειν, τοῦ σώματος παντὸς τὴν γνῶσιν ἔχειν ἀνάγκη.* Si hoc in sensu sumatur, *simile* est valde appositum, et sententia erit integra. Lambini autem interpretatio sensum omnino languidum et jejunum, et sententiam, præter auctoris morem, mancam prorsus reddit. [q] Inter varias de τῶν λόγων ἐξωτερικῶν significatione opiniones, verisimilior est eorum, qui putant ἐξωτερικὰ denotare ea, quæ ab Aristotele populariter et minus accurate scripta erant, et

ctionem muneris animi dicimus. Quod si hæc ita se habent, nimirum ut eum, qui oculos curaturus est, totius corporis naturam oportet habere perspectam: sic eum, qui ad gubernacula reipublicæ aptus futurus est, ea, quæ ad animum pertinent, quodammodo scientia comprehendisse: atque eo quidem magis, quo majore honore digna, quam medicina, scientia civilis est. Porro etiam ii medici, qui sunt politiores, multum studii atque operæ in cognitione corporis ponere consueverunt. Ergo ei quoque, qui civitatis regendæ peritus futurus est, in animi cognitionem cura atque opera multa conferenda est: conferenda, inquam, harum rerum gratia, et quatenus satis sit ad ea, quæ quærimus: namque accuratius ejus vim inquirere atque explicare majoris fortasse negotii sit, quam ea ipsa, quæ nobis proposita sunt. De quo etiam in exotericis disputationibus satis copiose dicuntur nonnulla, atque eis u-

ἔνια, καὶ χρηστέον αὐτοῖς· οἷον τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον. Ταῦτα δὲ πότερον διώρισται, καθάπερ τὰ τοῦ σώματος μόρια, καὶ πᾶν τὸ μεριστὸν, ἢ τῷ λόγῳ δύο ἐστὶν ἀχώριστα πεφυκότα, [r] καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸ παρόν. Τοῦ ἀλόγου δὲ τὸ μὲν ἔοικε κοινῷ καὶ φυτικῷ· λέγω δὲ τὸ αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι καὶ τοῦ [s] αὔξεσθαι· τὴν τοιαύτην γὰρ δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν ἅπασι τοῖς τρεφομένοις θείη τις ἂν, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις, τὴν αὐτὴν δὲ [t] ταύτην καὶ ἐν τοῖς τελείοις· [u] εὐλογώτερον γὰρ ἢ ἄλλην τινά. Ταύτης μὲν οὖν κοινή τις ἀρετὴ, καὶ οὐκ ἀνθρωπικὴ φαίνεται· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἐνεργεῖν μάλιστα τὸ μόριον τοῦτο, καὶ ἡ δύναμις

opponi ἀκροαματικοῖς, quæ erant limatius ſcripta. Huic ſententiæ adſtipulatur Andronici παράφρασις. Περὶ ψυχῆς τοίνυν οὐ μόνον ἐν συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στόματος πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀρκούντως εἴπομεν ἔνια. *Porro de anima, non in ſcriptis tantum quibuſdam, ſed et viva voce apud auditores noſtros, nonnulla ſatis luculenter tradidimus.* Vide Cic. de Fin. [r] Καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον· ἓν μὲν γάρ εἰσι πρᾶγμα, καὶ ἀχώριστα πέφυκε, τῷ ὁρισμῷ δὲ διαφέρουσιν· ἄλλος γὰρ ὁρισμὸς τῆς περιφερείας καθὸ κοίλης, καὶ ἄλλος καθὸ κυρτῆς. *Andr.* [s] Αὐξάνεσθαι Ven. 1. 2. et Andr. [t] Ταύτην abeſt ab El. et Andr. [u] Εὐλογώτερα Ven. 1.

tendum eſt: exempli cauſa, unam eſſe animi partem rationis expertem, participem alteram. Quæ utrum diſtinctæ ſint, quemadmodum corporis partes, et quicquid in partes ſecari poteſt, an ratione duæ ſint, ſuapte alioqui natura indiviſæ, ut in rotunda figura ea pars, quæ convexa, et ea, quæ concava dicitur, ad id, quod nunc agimus, nihil refert. Ejus autem partis, quæ rationis expers eſt, altera eſt, quæ ejus, quæ communis eſt, et quæ ſtirpibus convenit, ſimilis eſt: eam dico, quæ alendi augendique corporis cauſa eſt: talem enim animi vim cum in iis omnibus, quæ aluntur, atque adeo in fœtibus immaturis atque imperfectis ponere licet, tum etiam in perfectis animantibus: probabilius eſt enim hanc eandem eſſe, quam aliam aliquam. Hujus igitur virtus communis, ut dixi, non hominis propria eſt: quippe cum in ſomnis hæc particula,

αὐτῇ· ὁ δὲ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἥκιστα [x] διάδηλοι καθ' ὕπνον· ὅθεν φασὶν οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων. Συμβαίνει δὲ τοῦτ' εἰκότως· [y] ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος τῆς ψυχῆς, [z] ᾗ λέγεται σπουδαία καὶ φαύλη· πλὴν [a] εἴ πῃ κατὰ μικρὸν διϊκνοῦνταί τινες τῶν κινήσεων, καὶ ταύτῃ βελτίω γίνεται τὰ [b] φαντάσματα τῶν ἐπιεικῶν, ἢ τῶν τυχόντων. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις· καὶ τὸ θρεπτικὸν [c] οὖν ἐατέον, ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπικῆς ἀρετῆς ἄμοιρον πέφυκεν. Ἔοικε [d] δὴ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς ἄλογος εἶναι, μετέχουσα μέντοι πῃ λόγου· [e] τοῦ γὰρ

[x] Διάδηλος Ven. 1. 2. et Andr. [y] Camot. habet ἀργεία: quod in Physicis quoque semel in eadem Editione observare memini; et derivari fortasse utrumque ἀπὸ τῶν ἀργῶν sic potest, ut ἀνδρία et ἀνδρεία ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν: sed ut ἀνδρεία plerumque scribitur diphthongus: ita usitatius est ἀργία monophthongus. *Sylb.* [z] ἣ λέγεται CCC. El. et Aurel. ἣ οὐ λέγεται NC. Ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος καὶ τῇ σπουδαίᾳ καὶ τῇ φαύλῃ ψυχῇ. *Andr.* [a] Εἴ περ Ven. 1. 2. et Cam. Πλὴν εἰ μή τις ἐκεῖνο εἴποι, ὅτι καὶ οἱ ὕπνοι τῶν σπουδαίων βελτίους, τῶν μεθημερινῶν κινήσεων τρόπον τινὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ὕπνους διερχομένων. *Nisi quis hoc dicat, honestorum propterea hominum somnos meliores esse, quoniam diurni quodammodo motus ad somnos quoque se extendunt.* Andr. [b] Φάσματα NC. et in marg. CCC. [c] Οὖν non agnoscunt MSS. Ven. 1. 2. Cam. et Bas. [d] Hanc etiam lectionem agnoscunt nonnulli libri veteres MSS. alii vero δὲ (sic NC. CCC. Andronicus, et Lamb.) quos sequitur Argyr. *Vict.* δὴ deest El. [e] Δι' ὃ καὶ

atque hæc vis suo munere maxime fungatur: at bonus ab improbo in somno minimum discernitur: hinc illud est, quod aiunt, inter beatos ac miseros dimidiam vitæ partem nihil interesse. Ejusque rei ratio probabilis, cur ita accidat, afferri potest: somnus enim animi est cessatio, vacatioque ab opere, qua is bonus dicitur et malus: nisi si motus quidam perveniunt ac permanant ad aliquam ejus partem, atque hac ratione bonorum, quam quorumlibet aliorum visa sunt meliora. Sed de his quidem satis: atque alendi igitur vis prætermittenda est, quandoquidem virtutis humanæ expers est sua natura. Videtur autem etiam altera animi vis rationis quidem expers esse, quæ tamen aliquo modo ejus est particeps: nam et continentis et incontinentis

ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς τὸν λόγον, καὶ τῆς ψυχῆς τὸ λόγον ἔχον ἐπαινοῦμεν· [f] ὀρθῶς γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ βέλτιστα παρακαλεῖ. Φαίνεται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἄλλο τι παρὰ τὸν λόγον πεφυκὸς, ὃ μάχεταί τε καὶ [g] ἀντιτείνει τῷ λόγῳ· ἀτεχνῶς γὰρ καθάπερ τὰ [h] παραλελυμένα τοῦ σώματος μόρια εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων κινῆσαι, τοὐναντίον εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται, καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς οὕτως· ἐπὶ τὰ ἐναντία γὰρ αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀκρατῶν. Ἀλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν ὁρῶμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ ὁρῶμεν· ἴσως δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ ἐν τῇ ψυχῇ νομιστέον εἶναί τι παρὰ τὸν λόγον, ἐναντιούμενον τούτῳ καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δ' ἕτερον, οὐδὲν διαφέρει. Λόγου δὲ καὶ τοῦτο φαίνεται μετέχειν, ὥσπερ εἴπομεν·

τὸν τοῦ ἐγκρατοῦς λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀκρατοῦς δὲ, ἐνίοτε ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἀντέχουσι πρὸς τὸ ἀντιτεῖνον· ὁ μὲν, μέχρις οὗ δεῖ, ὁ δὲ, ἐνίοτε καὶ μέχρι τινός. *Quare continentis interdum et incontinentis rationem laudamus, quia non cedunt statim, sed in contrarium nituntur: alter quamdiu oportet, alter ad tempus.* Andr. [f] Ὀρθὸς Lamb. quem videas: nostri vero omnes libri, tam impressi quam manu exarati, ὀρθῶς. [g] Ἀντιβαίνει NC. Sic in CCC. scriptum fuerat, sed corrigitur ἀντιτείνει. ἀντιτείνει τῷ λόγῳ ἀτεχνῶς· καθάπερ γὰρ τὰ παρ. El. [h] Παραλελυμένα, sc. morbo illo tentatæ, qui a Græcis παράλυσις dicitur. παραλελυμένα τῶν τοῦ σώματος μορίων MSS.

rationem, animique partem eam, quæ ratione prædita est, laudamus: recte enim et ad optima facta hortatur atque excitat. Apparet autem in eis etiam alia quædam pars a ratione aversa natura, quæ rationi repugnat ac reluctatur: plane enim ut resolutæ corporis partes, cum eas dextrorsum movere animum inducunt, in contrariam partem sinistrorsum perverse feruntur; sic et in animo evenit: abeunt enim in contrarias partes incontinentium appetitiones. Sed in corporibus id quod perverse movetur, oculis cernimus, in animo non cernimus: nihilominus autem fortasse existimare debemus in animo quoque aliquid inesse, quod a ratione sit devium, eique adversetur ac repugnet: quod quomodo a ratione sit aliud ac diversum, nihil refert. Rationis autem hoc quoque videtur esse par-

πειθαρχεῖ γοῦν τῷ λόγῳ τὸ τοῦ ἐγκρατοῦς· [1] ἔτι δὲ ἴσως εὐηκοώτερόν ἐστι τὸ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· πάντα γὰρ ὁμοφωνεῖ τῷ λόγῳ. Φαίνεται δὴ καὶ τὸ ἄλογον διττόν· τὸ μὲν γὰρ φυτικὸν οὐδαμῶς κοινωνεῖ λόγου· τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν καὶ ὅλως ὀρεκτικὸν μετέχει πως, ᾗ κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. [i] Οὕτω δὴ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων φαμὲν ἔχειν λόγον, καὶ οὐχ ὥσπερ τῶν μαθηματικῶν. Ὅτι δὲ πείθεταί πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, μηνύει καὶ ἡ νουθέτησις, καὶ πᾶσα ἐπιτίμησίς τε καὶ παράκλησις. Εἰ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο φάναι λόγον ἔχειν, διττὸν ἔσται καὶ τὸ λόγον ἔχον· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ, τὸ δὲ ὥσπερ τοῦ πατρὸς [k] ἀκου-

[1] Vide infra lib. ii. cap. 3. lib. iii. cap. 6. 7. et 11. et lib. vii. cap. 1. 2. et 4. ex quibus locis discere licet, quodnam discrimen inter σώφρων, ἀνδρεῖος, et ἐγκρατὴς statuat Aristoteles. [i] Λέγομεν γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων λόγον ἔχειν, τὸ ἐπιστρέφεσθαι πρὸς αὐτοὺς, καὶ οἷς κελεύουσιν ἐξακολουθεῖν· λέγομεν δὲ καὶ τῶν μαθηματικῶν λόγον ἔχειν, τὸ εἰδέναι αὐτὰ, καὶ γνῶσίν τινα καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχειν. *Dicimus enim aliquem patris et amicorum rationem habere, qui parentes diligenter curat aut amicos, et quæ ab iis jubentur, exsequitur: dicimus et mathematicarum disciplinarum rationem habere aliquem, qui eas novit, aut peritiam earum aliquam habet vel scientiam.* Andr. [k] Bas. in margine pro ἀκουστικὸν ponit ἀκουτιστικόν. τὶ post ἀκουστικὸν El. non habet.

ticeps, ut diximus; paret enim rationi in continente: at vero in viro forti ac temperante multo adhuc magis obtemperare videtur: omnia enim in his cum ratione consentiunt. Apparet ergo vim quoque rationis expertem esse duplicem: nam quæ ad stirpes pertinet, nulla ex parte rationis est particeps; ea autem, quæ ad concupiscendum, et omnino ad appetendum impellit, aliqua ex parte ratione prædita est, nempe qua ei paret atque obtemperat. Sic igitur dicere solemus nos patris et amicorum rationem habere, non quomodo rerum mathematicarum. Rationi autem quodammodo parere animi partem rationis expertem cum præceptio ac monitio, tum omnis reprehensio atque exhortatio indicat. Quod si fatendum est etiam hanc vim ratione esse præditam, erit et vis animi duplex rationis particeps: altera proprie, et ut habens eam in se ipsa, altera

στικόν ἐστι. Διορίζεται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτῶν τὰς μὲν διανοητικὰς, τὰς δὲ ἠθικάς· σοφίαν μὲν καὶ σύνεσιν καὶ φρόνησιν διανοητικάς· ἐλευθεριότητα δὲ καὶ σωφροσύνην ἠθικάς· λέγοντες γὰρ περὶ τοῦ ἤθους, οὐ λέγομεν ὅτι σοφὸς, ἢ συνετὸς, ἀλλ' ὅτι πρᾶος, ἢ σώφρων· ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὸν σοφὸν κατὰ τὴν ἕξιν· τῶν ἕξεων δὲ τὰς ἐπαινετὰς, ἀρετὰς λέγομεν.

veluti filius, qui parentis dicto audiens est. Atque ex hac animi divisione ac differentia virtutis quoque distinctio partitioque nascitur: alias enim virtutes in cogitatione ac ratione positas esse dicimus; alias ad mores pertinere, quas morales appellamus: in ratione posita sunt sapientia, intelligentia, prudentia; in moribus liberalitas, temperantia: nam cum de moribus alicujus loquimur, non illum sapientem, aut intelligentem dicimus, sed clementem ac lenem, aut temperantem: laudamus autem sapientem quoque ex habitu; at habitus eos, qui sunt laudabiles, virtutum nominibus nuncupamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Β'.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. II.

ΚΕΦ. α'.

ΔΙΤΤΗΣ δὲ τῆς ἀρετῆς οὔσης, [1] τῆς μὲν διανοητικῆς, τῆς δὲ ἠθικῆς· ἡ μὲν διανοητικὴ [2] τὸ πλεῖστον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν· διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγί-

[1] Vide Eud. lib. ii. cap. 2. et Magn. Moral. lib. i. cap. 1. et 6.

[2] Cur ait τὸ πλεῖστον? quia quidam, ingenii acumine præstantes, sine ope magistri, labore, et industria sua rerum cognitionem consequuntur; ut de se ait Phemius apud Homerum:

Αὐτοδίδακτος δ' εἰμί· Θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν οἴμας
Παντοίας ἐνέφυσεν. Odyss. lib. xxii. v. 347. *Mur.*

Andronicus aliter hunc locum explicat: Καὶ ἡ μὲν διανοητικὴ ἔχει μὲν καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως τὴν ἀρχὴν (δεκτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐπιστήμης) καὶ ἀπὸ ἔθους αὔξησιν λαμβάνει τινά· τὸ δὲ πλέον ἀπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν ἔχει.

CAP. I.

CUM sint autem duo virtutum genera, unum earum, quæ a ratione et cogitatione proficiscuntur, alterum earum, quas morales a moribus appellamus: illæ quidem, quæ in ratione positæ sunt, magna ex parte a doctrina ortum et incrementum habent: itaque cum usum, tum spatium tempusque desiderant: morales autem ἐξ ἔθους, id est, ex more comparantur, a quo

νεται, ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἐξ οὗ καὶ δῆλον, ὅτι οὐδὲ μία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται· οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ᾽ ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίζῃ τις, ἄνω ῥίπτων, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω· οὐδ᾽ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθείη. Οὔτ᾽ ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους. Ἔτι, ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις [b]τὰς τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν· ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν, ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι, τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ᾽ ἀνάπαλιν, ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν· τὰς δ᾽ ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ

[b] Τὰς omittunt CCC. El. Baſ. Cam. Ven. 1. et 2.

nomen quoque traxerunt, quod parum admodum ἀπὸ τοῦ ἔθους deflectit. Ex quo etiam perſpicuum eſt nullam virtutem moralem inſitam nobis eſſe a natura: nihil enim eorum, quæ natura conſtant, aliter atque natum eſt, aſſuefieri poteſt: ut lapis, qui deorſum fertur natura, nulla ratione aſſuefieri poſſit ut ſurſum moveatur, ne ſi decies millies quidem quis eum ſurſum jaciens aſſuefacere conetur; neque ignis unquam deorſum feratur: neque quicquam aliud eorum, quæ aliter a natura comparata ſunt, aliter aſſuefieri poſſit. Ergo neque natura, neque præter naturam nobis ingenerantur virtutes, ſed ſic affectis, ut ad eas ſuſcipiendas apti ſimus natura, perficiamur autem perpoliamurque more et conſuetudine. Præterea, quæcunque nobis a natura obveniunt, eorum poteſtates prius accipimus, poſterius functiones muneris obimus: quod in ſenſibus perſpici poteſt: neque enim ex eo, quod aut ſæpe aſpeximus, aut ſæpe audivimus, ſenſus adepti ſumus, ſed contra, cum ſenſus haberemus, eis uſi ſumus, non quia uſi ſumus, habuimus: at virtutes conſequimur prius virtutis muneribus functi, quomodo et in cæteris fit ar-

τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν· οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται, καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· [c] οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες, ποιοῦσιν ἀγαθούς· καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστιν· ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν, ἁμαρτάνουσι· καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας, ἀγαθὴ φαύλης. Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετή, καὶ φθείρεται· ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί· ἀνάλογον δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί· εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ

[c] Συνελαύνουσι γὰρ ἀμοιβαῖς ἀγαθαῖς καὶ τιμωρίαις ἐπὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις, καὶ οὕτω σπουδαίους ἀποτελοῦσιν. *Cum virtutum præmiis tum pœnis ad honeſtas actiones eos compellunt, atque honeſtos quoque reddunt.* Andr.

tibus: nam, quæ nos oportet poſtea quam didicerimus efficere, ea cum efficimus, diſcimus: veluti ædificando fiunt ædium ædificandarum artifices, et fidibus canendo fidicines: itemque juſtis actionibus exercendis juſti, temperantibus temperantes, fortibus fortes efficimur. Atque etiam hoc ipſum teſtantur ea, quæ in civitatibus factitari ſolent: legumlatores enim civibus ad virtutem aſſuefaciendis, eos bonos efficiunt: atque hæc quidem eſt omnium, qui leges ferunt, mens et voluntas: quotquot autem id minus recte faciunt, errant: atque hoc uno reipublicæ adminiſtrandæ forma altera ab altera differt, bona a vitioſa. Præterea ex iiſdem rebus virtus omnis naſcitur, per quas interit: ſimiliter et ars; nam ex eo quod fidibus canunt, et boni et mali fidicines evadunt: eademque ratione ædificandi artifices, et reliqui opifices omnes: nam ex eo quod bene ædificant, boni ſunt ædificandi artifices futuri, ex eo quod male, mali: quod niſi ita ſe res haberet, nec magiſtro, qui

διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοι· πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ ἐθιζόμενοι [d] ἢ φοβεῖσθαι ἢ θαῤῥεῖν, οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, οἱ δὲ δειλοί. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει, καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δὲ ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι· οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὑτωσὶ ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως. Καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ, ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται· [e] διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ

[d] Ἢ abest a MSS. Cam. Bas. Andr. Ven. 1. et 2. [e] Lambini interpretatio hujus periodi confirmatur auctoritate Eustratii et Latinorum interpretum, ab his tamen dissentit Andronici παράφρασις, quæ ad Auctoris mentem propius accedere videtur. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τῆς ἀγαθῆς ἕξεως ἐνέργειαν ἁπλῶς αἰτίαν λέγειν, ἀλλ' ἀγαθήν· οὐδὲ τῆς κακῆς ἁπλῶς ἐνέργειαν, ἀλλὰ κακήν· ὥσπερ ἐπὶ τῆς οἰκοδομικῆς· οὐ γὰρ τῆς ἀγαθῆς οἰκοδομικῆς ἕξεως τὴν οἰκοδομικὴν ἁπλῶς ἐνέργειαν αἰτίαν ἐροῦμεν, ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν οἰκοδομικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀγαθῆς, καὶ τὴν φαύλην τῆς φαύλης αἰτίαν· καὶ ὅλως τοιάσδε τινὰς ἀποδοτέον ἑκάστῃ τῶν ἕξεων τὰς ἐνεργείας.

doceret, opus esset, et omnes boni aut mali artifices nascerentur. Eadem igitur et virtutum ratio est: agendis enim iis rebus, quæ ab hominibus inter ipsos contrahi solent, alii justi, alii injusti efficimur: et cum ea, quæ in rebus horribilibus ac periculosis habentur, agimus ac subimus, assuescimusque ea aut timere, aut præsenti animo ferre, alias fortes, alias timidi evadimus. Similis est et cupiditatum, irarumque ratio: alii enim temperantes et lenes, alii intemperantes et iracundi efficiuntur: hi quia sic, illi quia aliter in iis versantur. Atque (ut uno verbo dicam) ex similibus munerum functionibus similes habitus oriuntur: itaque danda opera est, ut actiones nostras certo quodam modo conformemus: harum enim differentias habitus differentes ac dispares consequuntur. Non igitur

ὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ· μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

ΚΕΦ. β'.

ἘΠΕΙ οὖν ἡ παροῦσα πραγματεία οὐ θεωρίας ἕνεκά ἐστιν, ὥσπερ αἱ ἄλλαι· οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ, σκεπτόμεθα, ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα, ἐπεὶ οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος αὐτῆς· [f] ἀναγκαῖόν ἐστι σκέψασθαι τὰ περὶ τὰς πράξεις, πῶς πρακτέον αὐτάς· αὗται γάρ εἰσι κύριαι καὶ τοῦ ποιὰς γενέσθαι τὰς ἕξεις, καθάπερ εἰρήκαμεν. Τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν κοινὸν, καὶ [g] ὑποκείσθω· [h] ῥηθήσεται δ' ὕστερον περὶ αὐτοῦ, καὶ τί ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει [i] πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. Ἐκεῖνο δὲ [k] προδιωμολογήσθω, ὅτι πᾶς ὁ περὶ τῶν πρακτῶν

[f] Ἀναγκαῖον ἐπισκέψασθαι C C C. Ven. 1. 2. et Baſ. [g] Ὑποκείσθω El. et Lamb. (qui vertit *poſitum ſit*) Vet. Interp. et Argyr. [h] Sc. in libro vi. [i] Πρὸς τὰς ἀρετὰς multi libri veteres, quod probo; nomine enim τῶν ἀρετῶν hic αἱ ἠθικαὶ tantum intelliguntur. *Mur.* [k] Baſ. legit προδιομολογείσθω (et El.) præſ. tempore; at Cam. προσδιωμολοχείσθω habet: mendoſe, pro προσδιομολογείσθω, vel προσδιωμολογήσθω. *Sylb.*

parum refert, ſed permultum, utrum ſic, an ſic a pueris aſſueſcamus: immo vero totum in eo poſitum eſt.

CAP. II.

QUONIAM igitur negotium, quod eſt in manibus, non cognitionis cauſa ſuſceptum eſt, ut alia; (non enim quid ſit virtus quærimus ut cognoſcamus, ſed ut boni efficiamur; alioqui nihil ex ea utilitatis caperemus;) quemadmodum actiones obeundæ ſint conſiderandum eſt: in his enim ſitum eſt, quemadmodum diximus, ut habitus ſic vel ſic conformentur. Atque hoc quidem commune eſt, rectæ rationi convenienter agere oportere, et in præſentia differamus: de hoc enim poſterius dicemus; tum etiam quid ſit recta ratio, et quomodo ad reliquas virtutes affecta ſit, exponemus. Illud autem prius conveniat, et confeſſum ſit, omnem, quæ de rebus in agendo poſitis

λόγος τύπῳ καὶ οὐκ ἀκριβῶς ὀφείλει λέγεσθαι, ὥσπερ καὶ κατ᾽ ἀρχὰς εἴπομεν, ὅτι κατὰ τὴν ὕλην οἱ λόγοι ἀπαιτητέοι· τὰ δ᾽ ἐν ταῖς πράξεσι καὶ [l] τὰ συμφέροντα οὐδὲν ἑστηκὸς ἔχει, ὥσπερ οὐδὲ [m] τὰ ὑγιεινά. Τοιούτου δ᾽ ὄντος τοῦ καθόλου λόγου, ἔτι μᾶλλον ὁ περὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστα λόγος οὐκ ἔχει τἀκριβές· οὔτε γὰρ ὑπὸ τέχνην, οὔθ᾽ ὑπὸ παραγγελίαν οὐδεμίαν [n] πίπτει. Δεῖ δ᾽ αὐτοὺς ἀεὶ τοὺς πράττοντας τὰ πρὸς τὸν καιρὸν σκοπεῖν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἔχει καὶ τῆς κυβερνητικῆς. Ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιούτου τοῦ παρόντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν. [1] Πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πέφυκεν ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς [o] φθείρεσθαι· δεῖ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φα-

[l] Τὰ ἐν αὐταῖς συμφέροντα, *quæ ipſis actionibus competunt.* Andr. Οὔτε γὰρ τὰ συμφέροντα, περὶ ἃ αἱ πράξεις. *Euſtrat.* [m] Νῦν μὲν τοῦτο ὑγιεινὸν, νῦν δὲ τοὐναντίον ἅπαν· ταῖς γὰρ διαθέσεσι τῶν σωμάτων, καὶ ταῖς τοῦ καιροῦ μεταβολαῖς συμμεταβάλλουσι. *Nunc enim hoc, nunc illud rurſus eſt ſalubre; cum conſtitutionibus enim corporum, et mutatione temporis mutantur hæc quoque.* Andr. [n] Ὑποπίπτει Ven. 1. 2. et Baſ. quod aliquanto venuſtius videtur. [1] Magn. Moral. lib. i. cap. 5. Eud. lib. ii. cap. 3. [o] Meliore ordine leguntur hæc in quibuſ-

habetur, orationem, rudiore quadam forma, et adumbrata, non exquiſita, neque accuratius expreſſa, conſtare oportere, ut et initio diximus, quoniam ſermones materiæ ſubjectæ convenientes ſunt poſtulandi: atqui quæ in actionibus verſantur, quæque ad eas conducunt, nihil firmitatis nullamque certam ſedem habent, quemadmodum neque res ſalubres. Cum ſit autem ejuſmodi ea, quæ ad genus univerſum pertinet, oratio, tum multo magis tenuitate ſubtili ac limata caret is, qui de rebus ſingularibus habetur, ſermo: hæ enim neque ſub artem, neque ſub præceptionem ullam cadunt. Eos autem, qui in rebus agendis verſantur, ſemper oportet tempus intueri atque obſervare, quemadmodum in arte medendi et gubernandi fieri videmus. Veruntamen etiamſi talis ſit hæc, quam inſtituimus, oratio, danda tamen opera eſt, ut huic incommodo ſubveniamus. Hoc igitur in primis animadvertendum ac ſciendum eſt, hæc talia ab eo, quod parum, et ab eo, quod nimium eſt, corrumpi ac perimi ſolere natura, quemad-

νεροῖς μαρτυρίοις χρῆσθαι· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἰσχύος καὶ τοῦ ὑγιείας ὁρῶμεν· τά τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια, καὶ τὰ ἐλλείποντα φθείρει τὴν ἰσχύν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποτὰ, καὶ τὰ σιτία πλείω καὶ ἐλάττω γινόμενα φθείρει τὴν ὑγίειαν· τὰ δὲ σύμμετρα καὶ ποιεῖ καὶ αὔξει καὶ σώζει. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρίας ἔχει, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν· ὅ, τε γὰρ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος, καὶ μηδὲν ὑπομένων, δειλὸς γίνεται· ὅ, τε μηδὲν ὅλως φοβούμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων, θρασύς. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων, καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχόμενος, ἀκόλαστος· ὁ δὲ πάσας φεύγων, ὥσπερ οἱ ἄγροικοι, ἀναίσθητός τις· φθείρεται γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται. Ἀλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις, καὶ αἱ αὐξήσεις, καὶ αἱ φθοραὶ, ἐκ

dam antiquis codd. et conſtat Argyropylum ita legiſſe: φθείρεσθαι, ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἰσχύος, καὶ τῆς ὑγιείας ὁρῶμεν· δεῖ γὰρ &c. (in hoc ordine occurrunt apud Andronicum) *Mur.*

modum in viribus corporis et valetudine fieri videmus; (claris enim et perſpicuis exemplis ad ea, quæ ſunt obſcura, declaranda, teſtimonii loco utendum eſt:) nam et immoderatæ, et pauciores aut remiſſiores quam par ſit, exercitationes vires minuunt et corrumpunt. Itemque poculenta et eſculenta æque copioſiora ac parciora valetudinem lædunt ac perdunt: at vero moderata efficiunt, augent, ac tuentur. Eodem igitur modo ſe res habet in temperantia quoque et fortitudine, aliiſque virtutibus: nam ut qui fugit et extimeſcit omnia, nihilque ſubit ac perfert, is timidus efficitur: ſic qui a nullo omnino periculo deterretur, ſed ad omnia ruit, audax. Itemque et qui omni genere voluptatis perfruitur, nullaque ſeſe abſtinet, intemperans: et qui ab omnibus refugit, quemadmodum ſolent homines agreſtes, is veluti ſtipes quidam et ſenſus expers evadit: nam ut temperantiam et fortitudinem perimit nimium et parum, ſic ſervat mediocritas. Neque vero ſolum ortus et incrementa et interitus habituum ex iiſdem, et ab iiſdem

τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίνονται, ἀλλὰ καὶ αἱ [p] ἐνέργειαι ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν φανερωτέρων οὕτως ἔχει· οἷον ἐπὶ τῆς ἰσχύος· γίνεται γὰρ καὶ ἐκ τοῦ πολλὴν τροφὴν λαμβάνειν, καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν, καὶ μάλιστα δύναται ταῦτα ποιεῖν ὁ ἰσχυρός. Οὕτω δ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν· ἔκ τε γὰρ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν γινόμεθα σώφρονες, καὶ γενόμενοι μάλιστα δυνάμεθα ἀπέχεσθαι αὐτῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας· ἐθιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν, καὶ ὑπομένειν αὐτὰ, γινόμεθα ἀνδρεῖοι, καὶ [q] γινόμενοι μάλιστα δυνησόμεθα ὑπομένειν τὰ φοβερά.

ΚΕΦ. γ'.

ΣΗΜΕΙΟΝ δὲ [r] δεῖ ποιεῖσθαι τῶν ἕξεων τὴν ἐπιγινομένην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχό-

[p] Ἀλλὰ καὶ αἱ μετὰ τὰς ἕξεις τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι, ὧν αἰτίαι εἰσὶν αἱ ἕξεις, ὡσαύτως ἔχουσι. *Sed et eæ, quæ habitum ſequuntur, et quarum cauſa eſt habitus, eodem modo ſe habent actionum functiones.* Andr.
[q] Γινόμενοι Baſ. et Andr. in præt. aor. [r] Δεῖ Caſaub. non legit,

proficiſcuntur, ſed etiam muneris functiones in iiſdem verſari reperientur: nam in aliis quoque, quæ manifeſtiora ſunt, ita uſu venire conſuevit: Veluti in viribus corporis; ut enim ex eo naſcuntur, quod quis multum cibum capiat, multoſque labores excipiat ac perferat; ſic hoc utrumque maxime poteſt is efficere, qui viribus corporis pollet. Idem autem de virtutibus ſentiendum: nam quemadmodum prætermittendis et fugiendis voluptatibus temperantes efficimur, ſic temperantes effecti voluptates maxime poſſumus aſpernari. Similis et fortitudinis ratio eſt; nam et aſſueſcendo ea, quæ terribilia ſunt, pro nihilo putare, eaque ſufferre ac perpeti, fortes evadimus, et fortitudinem conſecuti maxime poterimus ea, quæ terrorem afferunt, ſubire ac perferre.

CAP. III.

QUALES autem ſint habitus, voluptas quæ facta ſubſequitur, aut dolor, indicio eſſe debet: nam qui ſe a corporis voluptatibus abſtinet, hoc-

μενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων, σώφρων· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλαστος· καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενός γε, ἀνδρεῖος· ὁ δὲ λυπούμενος, δειλός· [1] περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην [s] τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. Διὸ δεῖ ἦχθαί πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν. Ἔτι δ', εἰ ἀρεταί εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη, παντὶ δὲ πάθει καὶ πάσῃ πράξει ἕπεται ἡδονὴ καὶ λύπη, [t] καὶ διὰ τοῦτ' ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας. [2] Μηνύουσι δὲ καὶ αἱ κολάσεις γινόμεναι διὰ τούτων· [u] ἰατρεῖαι γάρ τινές εἰσιν· αἱ δὲ ἰατρεῖαι διὰ τῶν ἐναντίων

qui dicit vulgarem lectionem δὲ δεῖ, quam pleræque Editt. et nostri MSS. agnoscunt, esse contra suos codd. et Aristot. loquendi consuetudinem. [1] Magn. Moral. lib. i. cap. 6. [s] Τῶν κακῶν Ven. 1. et 2. [t] Καὶ abest ab El. [2] Eud. lib. ii. cap. 1. [u] Αἱ γὰρ τοιαῦται κολάσεις πρὸς τοὺς νοσοῦντας τὰ πολιτικὰ ἰατρειῶν ἔχουσι λόγον· καὶ καθάπερ ἐκείναις ἐναντίαι αἱ νόσοι, ἃς θεραπεύουσι, καὶ ἐὰν ἴδωμεν

que ipso delectatur, is temperans; qui molestia ex eo afficitur, is est intemperans: et qui res graves et acerbas perfert, ex eoque lætitiam capit, aut certe nulla molestia afficitur, fortis; qui molestia afficitur, timidus habendus est: virtus enim moralis omnis in doloribus ac voluptatibus versatur: nam et voluptatis illecebris ad turpes atque improbas actiones invitamur, et doloris aculeis ab honestis avocamur ac deterremur. Itaque statim a pueris (ut ait Plato) ita nos oportet quodammodo esse educatos et institutos, ut, quibus rebus oportet, iis rebus et lætemur et doleamus: hæc est enim recta institutio. Præterea, si in actionibus et affectibus virtutes sunt occupatæ, omnem autem affectum omnemque actionem dolor sequitur et voluptas, ob hanc quoque causam virtus in voluptatibus et doloribus versabitur. Atque hoc etiam supplicia indicant, quæ doloribus inferendis constituuntur in maleficos; curationes enim quædam sunt: at curationes ex contrariis rebus adhiberi so-

πεφύκασι γίνεσθαι. [x]Ἔτι, ὡς καὶ πρότερον εἴπομεν, πᾶσα ψυχῆς ἕξις, ὑφ᾽ οἵων πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα καὶ περὶ ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει· δι᾽ ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαῦλαι γίνονται, τῷ διώκειν ταύτας καὶ φεύγειν, ἢ ἃς μὴ δεῖ, ἢ ὅτε οὐ δεῖ, ἢ ὡς οὐ δεῖ, ἢ ὁσαχῶς ἄλλως ὑπὸ τοῦ λόγου διορίζεται τὰ τοιαῦτα. [x] Διὸ καὶ ὁρίζονται τὰς ἀρετὰς ἀπαθείας τινὰς καὶ ἠρεμίας· οὐκ εὖ δὲ, ὅτι ἁπλῶς λέγουσιν, [y] ἀλλ᾽ οὐχ ὡς δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσα ἄλλα προστίθεται. [z] Ὑπόκειται ἄρα

ἰατρὸν ψυχρὰν προσάγοντα θεραπείαν, γινώσκομεν εὐθὺς τὴν νόσον ἀπὸ θέρμης συστῆναι, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν κολάσεων ὀδυνηρῶν οὐσῶν γινώσκομεν, ὅτι θεραπευόμεναι κακίαι ἀπὸ ἡδονῆς γίνονται. *Quippe pœnæ ejuſmodi ægros in republica curant, ac medicinæ loco ſunt : ac quemadmodum cum medicina pugnant morbi, quos medicina curat, et cum frigidam adhiberi a medico videmus medicinam, ſtatim judicamus morbum a calore eſſe ; ita ex pœnis, quæ dolorem infligunt, judicamus illud quod curatur malum a voluptate eſſe.* Andr. [x] Διὸ καὶ ὁρίζονται &c. Muretus exiſtimat hoc eſſe argumentum a præcedenti diverſum : quem videas. [y] Ἀλλ᾽ οὐχ ὡς οὐ δεῖ Vet. Interp. legit. Aretinus ἀλλ᾽ οὐχ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε : eodem modo Argyr. et Felicianus : cæteri vulgatam ſcripturam Græcam ſecuti ſunt, quam depravatam eſſe arbitror : ſuperiorum utrumlibet ferri poſſe crediderim. *Mur.* [z] Ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἕξις ἡ οὕτως ἔχουσα περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καθὼς προσδιωρισάμεθα, τῶν βελτίστων πρακτική. *Quare hoc manet certe, virtutem eſſe habitum, quæ circa voluptates doloreſque eo modo ſe habet, quemadmodum diximus, et quæ optima ſunt agit.* Andr. Προσθεὶς τῇ ἀρετῇ τὸ ἡ τοιαύτη, ὑπὲρ τοῦ δηλῶσαι τὴν ἠθικήν. *Euſtrat.*

lent natura. Præterea, quemadmodum ſupra diximus, quibus rebus omnis animi habitus deterior ac melior fit natura, ad eas res ejus natura pertinet, et in iis verſatur : at propter voluptates ac dolores vitioſi habitus in nobis innaſcuntur, quia et illas conſectamur, et hos fugimus, aut quas et quos non oportet, aut quando, aut quomodo non oportet, aut quot modis aliis talia a ratione diſtinguuntur. Itaque et definiunt nonnulli virtutes vacuitates quaſdam affectuum, animorumque ſtatus quietos ac placatos : veruntamen id eo minus recte, quod ſimpliciter et abſolute dicunt, nec adjungunt quomodo, et quo tempore oportet, et non oportet, et cætera, quæ addi conſueverunt. Hoc

ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ τοιαύτη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, τῶν βελτίςων πρακτική· ἡ δὲ κακία τὐναντίον. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ ἐκ τούτων φανερὸν ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν· τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις, καὶ τριῶν ὄντων τῶν εἰς τὰς φυγὰς, καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος, καὶ τριῶν τῶν ἐναντίων, αἰσχροῦ, [a]ἀσυμφόρου, λυπηροῦ· περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐςιν, ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτητικὸς, μάλιςα δὲ περὶ τὴν ἡδονήν· κοινή τε γὰρ αὕτη τοῖς ζώοις, [b]καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν παρακολουθεῖ· καὶ γὰρ τὸ καλὸν καὶ συμφέρον ἡδὺ φαίνεται. Ἔτι δ' ἐκ νηπίου πᾶσιν ἡμῖν συντέθραπται· διὸ καὶ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τοῦτο τὸ πάθος ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ. Κανονίζομεν δὲ καὶ τὰς πράξεις, οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἧττον, ἡδονῇ καὶ λύπῃ. Διὰ τοῦτ' οὖν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ ταῦτα [c]τὴν πᾶσαν πραγμα-

[a] Pro ἀσυμφόρου El. βλαβεροῦ legit. [b] Ἃ γὰρ αἱρούμεθα, τούτοις πᾶσι ἡδόμεθα, *quæ namque eligimus, iis omnibus delectamur.* Andr.
[c] Τὴν παροῦσαν πραγματείαν Ven. 1. 2. et Baſ. quod melius videtur.

ergo tanquam conceſſum ponitur, virtutem ita (ut diximus) in voluptatibus ac doloribus verſari et ad res optimas agendas idoneam eſſe: vitium autem contra. Atque hæc eadem nobis eſſe poterunt etiam ex his, quæ jam dicemus, planiora: nam cum tria ſint, quæ ſequi et expetere ſolemus, honeſtum, utile, jucundum; et tria contraria, quæ fugimus, turpe, inutile, moleſtum: in his quidem omnibus vir bonus recte facit, improbus et vitioſus offendit ac labitur, maxime vero in voluptatibus: omnium enim animantium communis eſt voluptas, eorumque omnium, quæ ſub electionem veniunt, aſſidua comes eſt: nam quicquid honeſtum, quicquid utile eſt, id omne jucundum videtur. Præterea vero a teneris unguiculis una nobiſcum educata eſt; atque idcirco hunc affectum animi, quo vita noſtra tincta et penitus imbuta eſt, eluere atque abſtergere difficile eſt. Jam vero noſtras actiones voluptatis ac doloris regula dirigimus, alii magis, alii minus. Itaque neceſſe eſt totum hoc, quod a nobis ſuſceptum eſt, negotium, in his

τεῖαν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τὰς πράξεις εὖ ἢ κακῶς χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι. Ἔτι δὲ χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ, [d] καθάπερ φησὶν Ἡράκλειτος· [e] περὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον ἀεὶ καὶ τέχνη γίνεται καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ τὸ εὖ βέλτιον ἐν τούτῳ. Ὥστε καὶ διὰ τοῦτο περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα ἡ πραγματεία καὶ τῇ [f] ἀρετῇ, καὶ τῇ πολιτικῇ· ὁ μὲν γὰρ εὖ τούτοις χρώμενος ἀγαθὸς ἔσται, ὁ δὲ κακῶς κακός. Ὅτι μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίνεται, ὑπὸ τούτων καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται μὴ ὡσαύτως γινομένων· καὶ ὅτι ἐξ ὧν ἐγένετο, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἰρήσθω.

[d] Hoc Heracliti dictum commemorat Aristoteles in Eud. lib. ii. cap. 7. ἔοικε δὲ καὶ Ἡράκλειτος λέγειν εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ θυμοῦ βλέψας, ὅτι λυπηρὰ ἡ κώλυσις αὐτοῦ· χαλεπὸν γάρ φησι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖται. et Polit. lib. v. cap. 11. καθάπερ καὶ Ἡράκλειτος εἶπε, χαλεπὸν φάσκων εἶναι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖσθαι: in quibus locis cum de voluptate nulla fiat mentio, puto quod hic καθάπερ φησὶν Ἡράκλειτος pertinent solummodo ad ἢ θυμῷ, et quod Aristot. hoc dictum ad suam sententiam accommodavit hoc modo: *Heraclitus dicebat difficile esse cum ira pugnare, ego autem aio difficilius esse cum voluptate pugnare.* [e] Πρὸς γὰρ τὰ ῥᾴδια οὐδεμία χρεία πολυχρονίου ἔθους, ἢ μεθόδου τεχνικῆς. *Andr.* [f] Pro ἀρετῇ scribitur ἠθικῇ in NC. Ven. 1. et Baf. ἐν ἠθικῇ Ven. 2.

rebus versari: non enim parum momenti ad actiones affert, recte aut perperam lætari vel dolere. Præterea difficilius est voluptati, quam, ut ait Heraclitus, iracundiæ obsistere: at ut quidque difficillimum est, ita in eo maxime ars et virtus occupata est: in hoc enim melior est bonitas effectionis et actionis. Itaque etiam propter hanc caussam negotium omne disputationis moralis, prudentiæque civilis in doloribus ac voluptatibus elaboratur: nam qui in his recte se gerit, is vir bonus; qui secus, is improbus futurus est. Virtutem igitur in voluptatibus ac doloribus occupatam esse, et quibus ex rebus gignitur, ab eisdem eam etiam augeri, et, cum eodem modo non efficiuntur, perimi: a quibus denique rebus ortum habuit, in eis quoque suo munere fungi, ita sit a nobis explicatum.

ΚΕΦ. δ'.

ΑΠΟΡΗΣΕΙΕ δ' ἄν τις, πῶς λέγομεν ὅτι δεῖ τὰ μὲν δίκαια πράττοντας δικαίους γίνεσθαι, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονας· εἰ γὰρ πράττουσι τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἤδη εἰσὶ δίκαιοι καὶ σώφρονες· ὥσπερ εἰ τὰ γραμματικὰ καὶ μουσικὰ, γραμματικοὶ καὶ μουσικοί. Ἢ οὐδὲ ἐπὶ τῶν τεχνῶν οὕτως ἔχει; ἐνδέχεται γὰρ γραμματικόν τι ποιῆσαι καὶ ἀπὸ τύχης, καὶ ἄλλου ὑποθεμένου. Τότε οὖν ἔσται γραμματικὸς, ἐὰν καὶ γραμματικόν τι ποιήσῃ, καὶ γραμματικῶς, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐν αὑτῷ γραμματικήν. Ἔτι οὐδὲ ὅμοιόν ἐστιν ἐπί τε τῶν τεχνῶν, καὶ τῶν ἀρετῶν· τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν τεχνῶν γινόμενα τὸ εὖ ἔχει ἐν ἑαυτοῖς. Ἀρκεῖ οὖν ταῦτά πως ἔχοντα γενέσθαι· τὰ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς γινόμενα, οὐκ ἐὰν αὐτά πως ἔχῃ, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττεται, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ πράττων πως ἔχων πράττῃ· πρῶτον μὲν ἐὰν εἰδὼς, ἔπειτ' ἐὰν προαιρούμενος, καὶ προαι-

CAP. IV.

SED quærat aliquis, quid sibi velit hoc, quod dicimus, justitiæ muneribús fungendis justos, temperantiæ temperantes effici oportere: si enim justas actiones obeunt, jam sunt justi, si temperatas temperantes: ut si ea quæ grammaticorum musicorumque sunt propria officia expleat, grammatici et musici sint necesse est. An ne in artibus quidem ita est? fieri enim potest, ut quispiam aliquid grammaticum efficiat et fortuito, et altero præeunte ac suggerente. Ergo ita denique grammaticus erit, si et grammatici munus aliquod obierit, et grammatice, hoc est, ex arte Grammatica, qua præditus est. Præterea ne artium quidem ac virtutum similis ratio est: nam quæ ab artibus gignuntur, artis perfectionem in se ipsis inclusam habent. Satis est igitur ea certo quodam modo conformata effici: at quæ ex virtutibus aguntur, non si ea cujusdammodi sint, juste, aut temperanter aguntur, sed si is quoque qui agit, quodammodo conformatus agat; ac primum quidem si sciens, deinde

ρόμενος δι' αὐτὰ, τὸ δὲ τρίτον καὶ ἐὰν βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττῃ. Ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας [g] τέχνας ἔχειν οὐ συναριθμεῖται, πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι· [h] πρὸς δὲ τὸ τὰς ἀρετὰς, τὸ μὲν εἰδέναι μικρὸν ἢ οὐδὲν ἰσχύει, τὰ δ' ἄλλα οὐ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται· ἅπερ καὶ ἐκ τοῦ πολλάκις πράττειν τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα περιγίνεται. Τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια καὶ σώφρονα λέγεται, ὅταν ᾖ τοιαῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ σώφρων πράξειε· δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἐστὶν, οὐχ ὁ ταῦτα πράττων, ἀλλὰ καὶ ὁ οὕτω πράττων, ὡς οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρονες πράττουσιν. Εὖ οὖν λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ τὰ δίκαια πράττειν ὁ δίκαιος γίνεται, καὶ ἐκ τοῦ τὰ σώφρονα ὁ σώφρων, ἐκ δὲ τοῦ μὴ πράττειν ταῦτα οὐδεὶς ἂν οὐδὲ μελλήσειε γενέσθαι ἀγαθός. Ἀλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν, ἐπὶ δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες οἴονται φιλοσοφεῖν, [i] καὶ οὕτως

[g] Ἕξεις Argyr. ex glossa, ut videtur. *Casaub.* [h] Καὶ γὰρ ἐνδέχεται μηδὲν ἀκριβὲς περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν εἰδότα σπουδαῖον εἶναι. *Etenim fieri potest, ut qui accuratum nihil de virtute possit dicere, tamen vir bonus sit.* Andr. [i] Οἴονται σπουδαῖοι εἶναι, ὅτι μόνον περὶ τῆς ἀρετῆς

si consilio capto, et consilio propter ea ipsa capto, postremo si firma, perpetua et constanti voluntate agat. Hæc autem in artibus quidem acquirendis non opus adhiberi, sed scire satis est: ad virtutes vero comparandas cum scientia parum aut nihil valeat, tum cætera non parvam vim habent, sed multo maximam, atque adeo omnem: quæ quidem ex iteratis atque identidem repetitis justis ac temperatis actionibus quæruntur. Res igitur justæ ac temperatæ dicuntur, cum tales sunt, quales vir justus ac temperans egerit: justus autem et temperans est, non qui has res gerit tantum, sed qui ita gerit, ut justi et temperantes homines solent. Recte igitur dicitur justis ac temperatis actionibus justos ac temperantes effici, his autem neglectis, neminem unquam virum bonum futurum. Sed plerique omnes cum hæc agere non curent, ad verba confugientes philosophari se arbitrantur, itaque sperant fu-

ἴεσθαι σπουδαῖοι· ὅμοιόν τι ποιοῦντες τοῖς κάμνουσιν, οἳ τῶν ἰατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελῶς, ποιοῦσι δ' οὐθὲν τῶν προσταττομένων. Ὥσπερ οὖν οὐδ' ἐκεῖνοι εὖ ἕξουσι τὸ σῶμα, οὕτω θεραπευόμενοι· οὐδ' οὗτοι τὴν ψυχὴν, οὕτω φιλοσοφοῦντες.

ΚΕΦ. ε'.

ΜΕΤΑ [k] δὲ ταῦτα τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ σκεπτέον. Ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα [l] τρία ἐστὶ, [l] πάθη, δυνάμεις, ἕξεις, τούτων τι ἂν εἴη ἡ ἀρετή. Λέγω δὲ πάθη μὲν, ἐπιθυμίαν, [m] ὀργὴν, φόβον, θράσος, φθόνον, χαρὰν, φιλίαν, μῖσος, πόθον, ζῆλον, [n] ἔλεον, ὅλως οἷς ἕπεται ἡδονὴ ἢ λύπη· δυνάμεις δὲ, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγό-

ἀκριβῶς γινώσκουσιν εἰπεῖν. *Boni sibi viri videntur, si modo de virtute accurate possint disserere.* Andr. [k] Μετὰ ταῦτα desunt, et sequentia scribuntur hoc modo: τί δ' ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἑξῆς σκεπτέον, in N C. et El. et μετὰ ταῦτα et ἑξῆς C C C. habet. [l] Magn. Moral. lib. i. cap. 3. Eud. lib. ii. cap. 2. [l] Πάθη, quam vocem *perturbationes* recte dici in III. Tusc. contendit Cicero, *affectus* nominavimus; quia propius ad Aristotelis sententiam, qui τὰ πάθη utilia esse et ideo non eradicanda, sed ad mediocritatem perducenda dicit, accedere videtur. *Perturbatio* quidem est vox ad Stoicorum sententiam, quam tuetur Cicero, confirmandam aptissima: nos vero non τὰ πάθη impugnamus, sed Philosophum interpretamur. Vide Muretum. [m] Θυμὸν post ὀργὴν scribitur in C C C. Ven. 1. et Bas. [n] Ἔλεος neutro genere legit Cam.

turum ut boni sint: non multum ab ægris differentes, qui medicos studiose illi quidem ac diligenter audiunt, sed nihil eorum, quæ ab illis præcipiuntur, facere volunt. Quemadmodum igitur illis nunquam corpus erit bene constitutum, dum ita curantur: sic nec his animus, dum hoc modo philosophantur.

CAP. V.

SEQUITUR jam deinceps ut quid sit virtus videamus. Quoniam igitur quæ in animo ingenerantur, tria sunt, affectus, potestates, habitus, necessario ex his tribus unum aliquod erit virtus. Affectus autem dico cupiditatem, iram, timorem, audaciam, invidentiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, æmulationem, misericordiam, et omnino ea omnia, quæ sequitur voluptas aut dolor: potestates autem, quibus ad hos affectus propensi dicimur, ut quarum

μεθα, οἷον καθ' ἃς δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσαι· ἕξεις δὲ, καθ' ἃς πρὸς τὰ πάθη ἔχομεν εὖ ἢ κακῶς· οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἔχομεν· εἰ δὲ μέσως, εὖ· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. Πάθη μὲν οὖν οὐκ εἰσιν οὔθ' αἱ ἀρεταὶ, οὔθ' αἱ κακίαι· ὅτι οὐ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας λεγόμεθα· καὶ ὅτι κατὰ μὲν τὰ πάθη οὔτ' ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα· οὐ γὰρ ἐπαινεῖται ὁ φοβούμενος, οὐδὲ ὁ ὀργιζόμενος· οὐδὲ ψέγεται ὁ ἁπλῶς ὀργιζόμενος, ἀλλ' ὁ πῶς· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. Ἔτι, ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα ἀπροαιρέτως· αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέσεις τινὲς, ἢ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως. Πρὸς δὲ τούτοις, κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας οὐ κινεῖσθαι, ἀλλὰ διακεῖσθαί πως. Διὰ ταῦτα δὲ οὐδὲ δυνάμεις εἰσίν· οὔτε γὰρ ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύνασθαι ° πάσχειν ἁπλῶς, οὔτε κακοὶ, οὔτ'

° Πράττειν N C. Ven. 1. 2. et Baſ.

impulſu vel ad iraſcendum, vel ad dolendum, vel ad miſerendum proclives ſumus: habitus vero ſunt, quibus aut bene aut male adverſus affectus noſmet habemus: veluti ſi ita affecti ſimus, ut vehementius, aut remiſſius iraſcamur, male affecti ſumus: ſi ut intra modum, bene: itemque in cæteris. Neque igitur virtutes neque vitia affectus ſunt: primum quia ex affectibus nec boni, nec mali dicimur, ex virtutibus autem aut vitiis dicimur: deinde quoniam affectus nobis nec laudi dantur, nec vitio; neque enim qui timet, laudatur, neque qui iraſcitur; neque qui ſimpliciter iraſcitur, vituperatur, ſed qui certo modo: propter virtutes vero et vitia laudamur, aut vituperamur. Deinde iraſcimur et timemus inconſulto: at virtutes, aut conſilia quædam ſunt, aut non ſine conſilio. Poſtremo affectibus moveri dicimur, virtutibus et vitiis non moveri, ſed quodammodo conformari. Propter has porro cauſas nec ſunt poteſtates: neque enim eo quod patiendi poteſtate præditi ſumus ſimpliciter, boni vel mali dicimur, neque

ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα. Καὶ ἔτι, δυνατοὶ μὲν ἐσμὲν φύσει, ἀγαθοὶ δ' ἢ κακοὶ οὐ γινόμεθα φύσει· εἴπομεν δὲ περὶ τούτου πρότερον. Εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ, μήτε δυνάμεις, λείπεται ἕξεις αὐτὰς εἶναι. Ὅ, τι μὲν οὖν ἐστι τῷ γένει ἡ ἀρετὴ, εἴρηται.

ΚΕΦ. ς'.

ΔΕΙ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ ποία τις. Ῥητέον οὖν, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἂν[p] ᾖ ἀρετὴ, αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν· οἷον ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ τόν τε ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. Ὁμοίως ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἵππον τε σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν, καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην, καὶ μεῖναι τοὺς πολεμίους. Εἰ δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχει, [q]καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἕξις, ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται, καὶ ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. Πῶς δὲ

[p] Εἴη El. NC. et alii. [q] Καὶ aliqui libri non agnoſcunt.

laudamur aut vituperamur. Præterea poteſtates inſunt in nobis natura, boni autem vel improbi non ſumus natura: qua de re ſupra diximus. Quod ſi virtutes nec affectus ſunt, nec poteſtates, relinquitur ut ſint habitus. Quid igitur ſit virtus genere, diximus.

CAP. VI.

SED non ſatis eſt ita dicere, virtutem habitum eſſe, verum etiam oſtendendum qualis ſit habitus. Dicendum igitur eſt virtutem omnem, et id, cujus ipſa virtus ſit, bene affectum reddere, et opus ejus ornare ac perpolire: exempli gratia, virtus oculi cum oculum ipſum probum efficit, tum aptum ad ſuum munus explendum: virtute enim oculi bene cernimus. Itemque virtus equi cum equum bonum efficiat, tum ad currendum, equitemque vehendum, et hoſtes exſpectandos expeditum ac paratum. Quod ſi ita eſt in omnibus, hominis profecto virtus habitus erit, quo homo et bonus fiat, et ſuo munere bene fungatur. Atque hoc quidem quonam

τοῦτ' ἔσται, ἤδη μὲν εἰρήκαμεν· ἔτι δὲ καὶ ὧδε ἔσται φανερὸν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποία τίς ἐστιν ἡ φύσις αὐτῆς. [q]Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἐστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον, τὸ δ' ἔλαττον, τὸ δ' ἴσον· καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· τὸ δ' ἴσον μέσον τι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον, τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ ταὐτὸ πᾶσι· πρὸς ἡμᾶς δὲ, ὃ μήτε πλεονάζει, μήτε ἐλλείπει [r]τοῦ δέοντος. Τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ τὸ αὐτὸ πᾶσι· οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ, τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἓξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσως γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται. Τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μνᾶς φαγεῖν πολὺ, δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτης ἓξ μνᾶς [s]προστάξειεν· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ, ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν

[q] Eud. lib. ii. cap. 3. [r] Τοῦ δέοντος El. Vict. Vet. Interp. et Argyr. non agnoscunt. [s] Προστάξει El. CCC. et quidam impressi.

modo futurum sit, cum jam antea dixerimus, tum etiam magis perspicuum ita esse poterit, si qualis sit virtutis natura considerabimus. Licet igitur in omni re continente ac dividua, et plus, et minus, et æquale sumere: eaque vel ex ipsa re judicantur, vel ad nos referuntur: æquale autem quiddam medium est inter nimium et parum. Jam rei medium appello, quod æqualiter abest ab utroque extremo, quod quidem unum et idem est omnibus: medium porro ad nos, id quod nec superat, nec deficit id quod oportet adesse. Hoc autem nec unum omnibus, nec idem est: exempli causa, si decem multa, duo pauca sunt, sex rei media sumere consueverunt: æqualiter enim superant et superantur. Atque hoc medium est proportione arithmetica: at quod nobis medium est, non ita sumendum est: non si enim decem libras comesse nimium sit, duas parum, sex libras alipta præscribet: est enim hoc quoque fortasse multum, vel parum ei, qui sit cibum capturus: Mi-

γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολύ· ὁμοίως [t] ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ, καὶ τοῦθ' αἱρεῖται· μέσον δὲ, οὐ τὸ τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς. Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα, καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα· ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις, ὅτι οὔτ' ἀφελεῖν ἐστιν, οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως [u] φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σωζούσης· οἱ δὲ ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται), ἡ δὲ ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική. Λέγω δὲ τὴν ἠθικήν· αὕτη γάρ ἐστι περὶ πάθη καὶ πράξεις· ἐν δὲ τούτοις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον·

[t] Ἐπὶ τούτων γὰρ ἀπὸ τῶν γυμναζομένων τὸ ἴσον κρίνομεν. *Andr.*
[u] Ἀφαιρούσης pro φθειρούσης CCC.

loni enim parum, ei autem qui nunc primum incipit exerceri, multum: similiterque de cursu et lucta sentiendum. Itaque sciens omnis nimium et parum fugit, mediocritatem exquirit, atque hanc exoptat: mediocritatem, inquam, non rei, sed eam, quæ nobis est mediocritas. Quod si scientia omnis ita demum bene suum munus explet et absolvit, si mediocritatem sibi ob oculos proponat, ad eamque sua opera revocet ac dirigat; (ex quo ea opera, quæ scite et affabre facta sunt, hac ad extremum oratione commendare solent, nec eis quicquam detrahi, nec addi posse, quasi nimium et parum omnem perfectionem artis corrumpat et perimat, conservet mediocritas;) et si boni artifices, ut quidem dicimus, in suis operibus efficiendis hanc intuentur, et spectant, virtus autem, quemadmodum et natura, omni arte limatior ac melior est, ea profecto medium veluti collineando petat, et destinet, necesse est. De ea autem virtute loquor, quæ ad mores pertinet: hæc enim in affectibus atque actionibus versatur; in quibus est et nimium et parum et mediocritas; ut timere, fidere, concupiscere,

οἷον καὶ φοβηθῆναι, καὶ θαῤῥῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι [x] καὶ ἀποστραφῆναι, καὶ ὀργισθῆναι, καὶ ἐλεῆσαι, καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναί ἐστι καὶ μᾶλλον καὶ ἧττον· καὶ ἀμφότερα οὐκ εὖ. Τὸ δ᾽ ὅτε δεῖ, καὶ ἐφ᾽ οἷς, καὶ πρὸς οὓς, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ [y] ἐπὶ τῆς ἀρετῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον· ἡ δὲ ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστὶν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἁμαρτάνεται καὶ ἡ ἔλλειψις ψέγεται, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ᾽ ἄμφω τῆς ἀρετῆς. Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου. Ἔτι, [1] τὸ μὲν ἁμαρτάνειν πολλαχῶς ἐστι· τὸ γὰρ κακὸν τοῦ ἀπείρου, ὡς [2] οἱ Πυθαγόρειοι εἴκαζον, τὸ δ᾽ ἀγαθὸν τοῦ πεπερασμένου· τὸ δὲ κατορθοῦν μοναχῶς· διὸ καὶ τὸ μὲν ῥᾴδιον, τὸ δὲ χαλεπόν· ῥᾴδιον μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ, χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν· καὶ διὰ ταῦτ᾽ οὖν

[x] Καὶ ἀποστραφῆναι desunt MSS. Ven. 1. 2. et Bas. [y] Ἐστι pro ἐπὶ legit Zuing. haud male: in El. scribitur ὅπερ ἐστὶν ἐπί. [1] Magn. Moral. lib. i, cap. 25. [2] Lib. i. cap. 6.

odiſſe atque aſpernari, iraſci, miſereri, et (ut ſemel dicam) gaudere et dolere poteſt quiſque nimium et parum, atque utrumque non recte. At vero quo tempore, et propter quam cauſam, et quibus, et cujus rei gratia, et quomodo oportet his affectibus commoveri, id ſane et medium eſt, et optimum, quod in virtute ſitum eſt. Eodem quoque modo in actionibus nimium, parum, medium reperitur: virtus autem in affectibus, et actionibus verſatur, in quibus nimium, et parum, et peccata ſunt, et vituperantur, mediocritas et laudi datur, et recte factum eſt: at hæc ambo ſunt virtutis. Eſt ergo virtus mediocritas quædam, cum mediocritatem veluti ſignum quoddam ſibi propoſitum petat ac deſtinet. Præterea peccare multis modis poſſumus; (malum enim, ut Pythagorei conjectura quadam conſequebantur, eſt infiniti atque interminati, bonum finiti et terminati;) at recte facere uno modo: itaque etiam hoc difficile eſt, illud vero facile; a ſcopo ſcilicet aberrare facile

τῆς μὲν κακίας ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δ' ἀρετῆς ἡ μεσότης·

[z] Ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἁπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις [a] προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, [b] ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε· μεσότης δὲ [c] δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν, τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος, ἔν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὑρίσκειν καὶ αἱρεῖσθαι. Διὸ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα, μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετή· κατὰ δὲ τὸ ἄριστον

[z] Versus est incerti auctoris. Hesiodus eandem sententiam expressit in sequentibus :

Τὴν μέντοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐστιν ἑλέσθαι
Ῥηϊδίως.——
Τῆς δ' ἀρετῆς μακρός τε καὶ ὄρθιος οἶμος.—

[a] Προαιρετικὴ *ad consilium agendi capiendum aptus* Latine reddidi : cujus mei facti rationem, ne quis in lingua Latina parum exercitatus vel miretur, vel tacite reprehendat, reddere non recuso. Dico igitur *consilium capere* non esse consultare, ut vulgus existimat, sed e duobus aut pluribus, quæ in consultationem veniant, et de quibus quæratur, utrum, vel quod eorum agere aut sequi præstet, unum aliquod potissimum suscipere. *Lamb.* [b] Ὁριζομένη El. [c] Δύοιν El.

est, scopum ferire difficile: ob has igitur causas nimium et parum ad vitium pertinent, mediocritas ad virtutem:

Uno namque boni, cunctimodisque mali.

Est igitur virtus habitus ad consilium agendi capiendum aptus et expeditus, in ea mediocritate positus, quæ ad nos comparatur, quæque ratione est definita, et ut prudens definiret : mediocritas autem seu medium est duorum vitiorum, unius quod ex nimio, alterius quod ex eo quod parum est nascitur: atque etiam idcirco mediocritas est, quod alia vitia deserunt id, quod fieri debet, tum in affectibus, tum in actionibus, alia superant; virtus autem medium et invenit et sequitur. Quocirca virtus ex sua essentia et ratione, quæ, quid sit res, declarat, medium est : ex præstantia autem et perfectione,

καὶ τὸ εὖ, ἀκρέτης. Οὐ πᾶσα δὲ ἐπιδέχεται πρᾶξις, οὐδὲ [d] πᾶν πάθος τὴν μεσότητα· ἔνια γὰρ εὐθὺς ὠνόμασαι συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος, οἷον [e] ἐπιχαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος, καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων, μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία· πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγεται τῷ αὐτὰ φαῦλα εἶναι, ἀλλ᾽ οὐχ αἱ ὑπερβολαὶ αὐτῶν, οὐδὲ αἱ ἐλλείψεις. Οὐκ ἔστιν οὖν οὐδέποτε περὶ αὐτὰ κατορθοῦν, ἀλλ᾽ ἀεὶ ἁμαρτάνειν· οὐδ᾽ ἔστι τὸ εὖ ἢ μὴ εὖ περὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν τῷ [f] ἣν δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὡς μοιχεύειν· ἀλλ᾽ ἁπλῶς τὸ ποιεῖν ὁτιοῦν τούτων ἁμαρτάνειν ἐστίν. Ὅμοιον οὖν τὸ ἀξιοῦν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ δειλαίνειν, καὶ ἀκολασταίνειν εἶναι μεσότητα, καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν· ἔσται γὰρ οὕτω γε ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης, καὶ ὑπερβολῆς ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις ἐλλείψεως. Ὥσπερ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀνδρίας οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις· διὰ τὸ τὸ μέσον

[d] Πᾶν ψυχῆς πάθος Vet. Interp. [e] Ἐθελοκακία pro ἐπιχαιρεκακία habet Baſ. in margine. [f] ᾗ El. et Baſ. ἣ Ven. 1. et 2.

ſummum. Verum non omnis actio nec omnis affectus mediocritatem recipit: ſunt enim quædam, quorum nominibus ſtatim vitium eſt implicatum, ut malevolentia lætans alieno malo, impudentia, invidentia, et in actionibus, adulterium, furtum, cædes: hæc enim omnia, et quæ ſunt hujus generis, ſic appellantur, quod ipſa mala ſint, non eorum immoderationes, aut paucitates. Nunquam igitur fieri poteſt, ut in his recte fiat, ſed ſemper peccatur: neque in talibus recte aut non recte faciendi vis in eo poſita eſt, ut cum qua et quo tempore et quo modo adulterium facere oporteat, animadvertatur: ſed ſimpliciter et abſolute quidvis horum admittere, peccare eſt. Quamobrem mediocritatem in his poſtulare ſimile ſit ac ſi quis in injuria facienda, et in vita ignava et intemperata, mediocritatem, nimium, et parum quærat: nam hac quidem ratione, eſſet nimii, et ejus quod parum eſt, modus ac mediocritas, et nimii nimium, et ejus quod parum eſt, aliquid parum. Sed quo modo temperantiæ ac fortitudinis nec nimium eſt, nec pa-

εἶναί πως [g] ἄκρον· οὕτως οὐδὲ ἐκείνων μεσότης, οὐδὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ἀλλ' ὡς ἂν πράττηται, ἁμαρτάνεται· ὅλως γὰρ οὔθ' ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης ἐστὶν, οὐδὲ μεσότητος ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις.

ΚΕΦ. ζ'.

ΔΕΙ δὲ τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς καθ' ἕκαστα ἐφαρμόττειν· ἐν γὰρ τοῖς περὶ τὰς πράξεις λόγοις, οἱ μὲν καθόλου [h] κενώτεροί εἰσιν, οἱ δὲ ἐπὶ μέρους ἀληθινώτεροι· περὶ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα αἱ πράξεις· δέον δὲ ἐπὶ τούτων συμφωνεῖν. Ληπτέον οὖν ταῦτα ἐκ τῆς [i] δια-

[g] Ἄκρων Ven. 1. et 2. [h] Ita fcripti fere omnes libri, quos Lambino videre contigit: ex noftris vero folus CCC. (cujus in marg. annotatur fcribi in nonnullis κοινότεροι) ita etiam Aurel. et Vet. Interp. κοινότεροι plerique alii; quos fequitur Argyr. et Andronici παράφρασις, quæ hujufmodi eft: Τῶν γὰρ περὶ τὰς πράξεις λόγων οἱ μὲν καθολικοὶ κοινότεροι καὶ πλείοσιν ἐφαρμόζουσιν, οἱ δὲ μερικοὶ ἀληθινώτεροι· ἅτε διὰ τοῦτο προσεχῶς ταῖς πράξεσιν ἐφαρμόζοντες, αἵτινες ἀεὶ ἐν τοῖς μερικοῖς γίνονται· οἷς δὴ μερικοῖς οἱ ἀληθεῖς συμφωνοῦσι λόγοι. Utraque lectio fententiam Ariftotele minime indignam continet. Vide Lamb. et Vict.
[i] Hic defideratur dubio procul Ariftotelica διαγραφὴ, cujus explicatio eft, quod fequitur. Amiffam vero διαγραφὴν poffumus reparare ex Eud. lib. ii. cap. 3. *Cafaub.* Ληψόμεθα δὲ τὰ ζητούμενα ἐκ τῆς ἐκτεθείσης διαγραφῆς. *Hoc ergo, de quo quærimus, ex expofita fumendum eft defcriptione.* Andr.

rum; (propterea quod medium quodammodo eft fummum;) fic ne illorum quidem mediocritas eft, nec nimium, nec parum, fed ut quidque admiffum fuerit, ita peccatum eft: omnino enim nec nimii, nec ejus quod eft parum, mediocritas effe poteft, nec mediocritatis nimium et parum.

CAP. VII.

NON folum autem hoc univerfe dicendum eft, fed etiam ad fingulas virtutes accommodandum: fermones enim, qui habentur de actionibus, ii, qui ad genus univerfum pertinent, aliquanto funt inaniores, qui vero partes et res fingulares explicant, veriores: in rebus enim fingularibus confiftunt actiones: cum his autem oportet orationem congruere. Hæc igitur ex defcriptione fumenda et intelligenda funt. Ac forti-

γραφῆς. [i] Περὶ μὲν οὖν φόβους καὶ θάῤῥη ἀνδρία μεσότης· τῶν δ' ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· [k] πολλὰ δ' ἐστὶν ἀνώνυμα· ὁ δ' ἐν τῷ θαῤῥεῖν ὑπερβάλλων, θρασύς· ὁ δὲ τῷ μὲν φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, τῷ δὲ θαῤῥεῖν ἐλλείπων, δειλός. Περὶ ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας [l] οὐ πάσας, ἧττον δὲ καὶ περὶ τὰς λύπας, μεσότης μὲν σωφροσύνη, ὑπερβολὴ δὲ ἀκολασία. Ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς οὐ πάνυ γίνονται· διόπερ οὐδ' [m] οὗτοι ὀνόματος τετυχήκασιν· ἔστωσαν δὲ ἀναίσθητοι. Περὶ δὲ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν μεσότης μὲν ἐλευθεριότης, ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἔλλειψις ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία. Ἐναντίως δὲ [n] αὐ-

[i] Infra lib. iii. cap. 9. et ſeq. [k] Ex verbis Euſtratii in hunc locum ſuſpicari licet deeſſe poſt vocem ἀνώνυμα aliquid. Sic Euſtrat. κακίας δὲ τὴν μὲν ἀπὸ τῆς ἀφοβίας ὑπερβάλλουσαν ἀνώνυμόν τινα λέγει· πολλὰ γὰρ εἶναι τῶν τοιούτων ἀνώνυμα· εἴη δ' ἄν, φησὶν, ἄφοβός τις ὁ τοιοῦτος, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ· λέγεται γὰρ καὶ ὁ ἀνδρεῖος ἄφοβος, ὅτι οὐ φοβεῖται ἃ μὴ δεῖ. Quod igitur ait φησὶ, ſuſpicionem movet, niſi alio reſpexit. *Caſaub.* [l] Lege οὐ πάσας δὲ, vel οὐ μὲν πάσας, et refer ad ἡδονάς: ac fortaſſe aliter ſcripſerat Ariſt. (Vide lib. iii. cap. 13.) περὶ γὰρ τὰς σωματικὰς, καὶ τούτων τὰς περὶ ἀφὴν μάλιστα, quæ hoc loco poſt πάσας inſeruntur in pleriſque Editt. (ut in Ven. 1. et 2. Baſ. et Lamb.) ex gloſſa et Euſtratii interpretatione ſunt profecta. *Caſaub.* [m] Οἱ τοιοῦτοι pro οὗτοι El. habet: τοιοῦτος et ſequentia in ſing. num. NC. legit. [2] Lib. iv. cap. 1. [n] Κατ' αὐτὰς CCC. et Baſ.

tudo quidem mediocritas eſt in metu et confidentia occupata: eorum autem, qui modum ſuperant, is, qui timoris vacuitate ſuperat, caret nomine; (ſunt autem multa, quæ nomine carent;) qui vero fidendo modum ſuperat, audax appellatur: qui autem metuendo ultra modum progreditur, et fidendo modum deſerit, ignavus. Jam vero in voluptatibus et moleſtiis, non omnibus, minus autem in doloribus, quam in voluptatibus, mediocritas temperantia eſt, nimium intemperantia. In voluptatibus porro qui eo peccent, quod eas parum expetant, raro reperiuntur: ita ne nomen quidem conſecuti ſunt: ſed appellentur ſane ſenſus expertes. In donandis autem et accipiendis pecuniis mediocritas quidem eſt ea, quæ liberalitas dicitur, nimium autem et parum effuſio et illiberalitas. Eas autem, quæ

τὰς ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἄσωτος ἐν μὲν προέσει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ λήψει ἐλλείπει· ὁ δὲ ἀνελεύθερος ἐν μὲν λήψει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ προέσει ἐλλείπει. Νῦν μὲν [o] οὖν τύπῳ καὶ ἐπὶ κεφαλαίῳ λέγομεν, ἀρκούμενοι αὐτῷ τούτῳ· ὕστερον δὲ ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν διορισθήσεται. Περὶ δὲ τὰ χρήματά εἰσι καὶ ἄλλαι διαθέσεις· μεσότης μὲν μεγαλοπρέπεια· ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς διαφέρει ἐλευθερίου· ὁ μὲν γὰρ περὶ μεγάλα, ὁ δὲ περὶ μικρά· ὑπερβολὴ δὲ ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία, ἔλλειψις δὲ μικροπρέπεια· διαφέρουσι δὲ αὗται τῶν περὶ τὴν ἐλευθεριότητα· [p] ᾧ δὲ διαφέρουσιν, ὕστερον ῥηθήσεται. Περὶ δὲ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μεσότης μὲν μεγαλοψυχία, ὑπερβολὴ δὲ χαυνότης τις λεγομένη, ἔλλειψις δὲ μικροψυχία. Ὡς δ' ἐλέγομεν

[o] Οὖν abest a N C. et Aurel.

[p] Πῆ pro ᾧ El. habet: utrumque in N C. occurrit.

dixi, mediocritates, contraria inter se ratione vitiosi homines et superant, et deserunt: prodigus enim in profundenda pecunia ultra modum prodit, in accipienda modum deserit: illiberalis in accipienda immoderatus est, in profundenda parcior, ac restrictior. Hæc igitur nunc quidem veluti adumbramus summatimque perstringimus, in præsenti hoc ipso contenti: posterius autem enucleatius ac subtilius ea distinguemus. In pecuniis autem aliæ quoque versantur animi affectiones; quarum mediocritas magnificentia nominatur: magnificus enim eo differt a liberali, quod ille in magnis, hic in parvis versetur: nimium ἀπειροκαλία, id est, elegantiæ inscientia, et βαναυσία, id est, operaria quædam in sumptu faciendo insolentia, parum μικροπρέπεια, id est, indecora in sumptu faciendo parsimonia: differuntque hæ ab iis, quæ ad liberalitatem pertinent: quid differant autem, posterius dicemus. Jam vero ea quæ in honore et infamia versatur mediocritas, animi magnitudo nuncupatur, nimium χαυνότης a Græcis appellatur, a nobis elatio animi, aut superbia in animis extollendis nominatur, parum, humilis et demissus animus. Quam autem compa-

ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τὴν ἐλευθεριότητα περὶ μικρὰ διαφέρουσαν, ὅτως ἔχει τις καὶ πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν περὶ τιμὴν οὖσαν μεγάλην, αὐτὴ περὶ [q] μικρὰν οὖσα· ἔστι γὰρ ὡς δεῖ ὀρέγεσθαι τιμῆς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον. Λέγεται δὲ ὁ μὲν ὑπερβάλλων ταῖς ὀρέξεσι φιλότιμος, ὁ δ᾽ ἐλλείπων ἀφιλότιμος, ὁ δὲ μέσος ἀνώνυμος· ἀνώνυμοι δὲ καὶ αἱ [r] διαθέσεις, πλὴν ἡ τοῦ φιλοτίμου φιλοτιμία· [1] ὅθεν ἐπιδικάζονται οἱ ἄκροι τῆς μέσης χώρας. Καὶ ἡμεῖς δὲ, ἔστι μὲν ὅτε τὸν μέσον φιλότιμον καλοῦμεν, ἔστι δ᾽ ὅτε ἀφιλότιμον· καὶ ἔστιν ὅτε μὲν ἐπαινοῦμεν τὸν φιλότιμον, ἔστι δὲ ὅτε τὸν ἀφιλότιμον. Διὰ τίνα δ᾽ αἰτίαν τοῦτο ποιοῦμεν, ἐν τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται· νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν λέγωμεν κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον. Ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργὴν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης· [2] σχεδὸν

[q] Μικρὰ Ven. 1. 2. et Baſ. [r] Διαθέσεις, quæ proprie ſignificat *diſpoſitiones*, hic, ut infra cap. ſeq. improprie pro ἕξεις ponitur.
[1] Vide lib. iv. cap. 4. [2] Lib. iv. cap. 5.

rationem habere dicebamus cum magnificentia liberalitatem, eo differentem, quod in parvis verſetur, eandem habet cum animi magnitudine, quæ in magno honore vertitur, virtus quædam altera, quæ in parvo eſt occupata : evenire enim poteſt, ut quis et pro eo ac ſatis eſt honorem expetat, et ut nimium et parum expetat. Qui autem honoris cupiditate modum ſuperat, ambitioſus, qui deſerit, contemptor honoris appellatur, medius nomine caret : atque etiam affectiones ipſæ carent nomine, præterquam ambitioſi, cujus vitioſitas ambitio nominatur : hinc extremi de medio loco concertant ac litigant. Atque adeo nos ipſi eum, qui medius eſt, nunc ambitioſum, nunc honoris contemptorem appellamus : et aliquando ambitioſum, aliquando honoris contemptorem laudamus. Quod quamobrem faciamus, in iis, quæ deinceps ſequentur, explicabimus : nunc vero eo, quo cœpimus, modo de cæteris dicamus. Eſt autem etiam in ira nimium, parum, mediocritas : ſed cum ea fere nomine vacent, medium cle

δὲ ἀνωνύμων ὄντων αὐτῶν, τὸν μέσον πρᾶον λέγοντες, τὴν μεσότητα πρᾳότητα καλέσομεν· τῶν δ᾽ ἄκρων, ὁ μὲν ὑπερβάλλων ὀργίλος ἔστω, ἡ δὲ [s] κακία ὀργιλότης· ὁ δ᾽ ἐλλείπων ἀόργητός τις, ἡ δ᾽ ἔλλειψις ἀοργησία. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες ἔχουσαι μέν τινα [t] ὁμοιότητα πρὸς ἀλλήλας, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων· πᾶσαι μὲν γάρ εἰσι περὶ λόγων καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι ἡ μέν ἐστι περὶ τὸ ἀληθὲς τὸ ἐν αὐτοῖς, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ· τούτου δὲ τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ, τὸ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον. Ῥητέον οὖν καὶ περὶ τούτων, ἵνα μᾶλλον κατίδωμεν, ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μεσότης ἐπαινετὸν, τὰ δ᾽ ἄκρα οὔτε ὀρθὰ, οὔτε ἐπαινετὰ, ἀλλὰ ψεκτά. Ἔστι μὲν οὖν καὶ τούτων τὰ πλείω ἀνώνυμα· πειρατέον δ᾽, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, [u] αὐτοὺς ὀνοματοποιεῖν, σαφηνείας ἕνεκεν, καὶ τοῦ εὐπαρακολουθήτου.

[s] Κακία pro ἔλλειψις N C. [t] Κοινωνίαν pro ὁμοιότητα N C. habet. Sic legisse videtur Andronicus, qui παραφράζει per αἳ κατά τι κοινωνοῦσιν: *quæ aliquid commune inter se habent.* [u] Αὐτοῖς CCC. ἐν αὐτοῖς Andr.

mentem ac lenem, mediocritatem clementiam ac lenitatem nominabimus: extremorum vero is, qui modum superat, iracundus, vitiumque iracundia dicatur: qui deserit, lentus quidam, et vitium lentitudo appelletur. Jam vero sunt et tres aliæ mediocritates, quæ tametsi similitudine quadam inter se conveniant, differunt tamen: omnes enim in sermonum et actionum communitate versantur: sed hoc differunt, quod una in veritate ea, quæ in eis ipsis rebus inest, vertitur, aliæ duæ in earum jucunditate positæ sunt: atque hujus quidem jucunditatis altera pars in joco, altera in iis omnibus, quæ in hac vita quotidiana usu venire solent, cernitur. Quamobrem de his quoque nobis pauca dicenda sunt, ut in omnibus rebus mediocritatem esse laudandam, extrema autem neque recta, neque laudanda, immo vero vituperanda, planius intelligamus. Tametsi igitur permulta sint ex his, quæ careant nomine: danda tamen opera est, ut eorum, quemadmodum et aliorum, nomina fingamus, tum perspicuitatis gratia, tum ut aptior, ac facilior sit ad consequendum series orationis.

[1] Περὶ μὲν οὖν τὸ ἀληθὲς, ὁ μὲν μέσος [x] ἀληθής τις, καὶ ἡ μεσότης ἀλήθεια λεγέσθω· ἡ δὲ προσποίησις, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ μεῖζον, ἀλαζονεία, καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν ἀλαζών· ἡ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον, εἰρωνεία, καὶ εἴρων. [2] Περὶ δὲ τὸ ἡδὺ, τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ, ὁ μὲν μέσος εὐτράπελος, καὶ ἡ διάθεσις εὐτραπελία· ἡ δ' ὑπερβολὴ βωμολοχία, καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν βωμολόχος· ὁ δ' ἐλλείπων ἄγροικός τις, καὶ ἡ ἕξις ἀγροικία. [3] Περὶ δὲ τὸ λοιπὸν ἡδὺ, τὸ ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδὺς ὤν, φίλος, καὶ ἡ μεσότης φιλία· ὁ δ' ὑπερβάλλων, [y] εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα, ἄρεσκος, εἰ δ' ὠφελείας τῆς αὐτοῦ, κόλαξ· ὁ δ' ἐλλείπων καὶ ἐν πᾶσιν ἀηδὴς, δυσερίς τις καὶ δύσκολος. [4] Εἰσὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη, μεσότητες· ἡ γὰρ αἰδὼς ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔστιν,

[1] Lib. iv. cap. 7. [x] Ἀληθής ἐστι El. [2] Vide lib. iv. cap. 8. [3] Vide lib. iv. cap. 6. [y] Ὁ μὲν οὐδ. ἕνεκα ἄρεσκος, ὁ δ' ὠφ. NC. ita etiam alii, teste Casaubono. [4] Vide lib. iv. cap. 9.

In veritate igitur is, qui mediocritatem tuetur ac retinet, verax quidam, et mediocritas veritas appelletur; simulatio autem quæ rem auget, et majorem facit, arrogantia, et qui ea affectus est, arrogans: ea vero, quæ de se detrahit, reique veritatem extenuat, dissimulatio, et qui ea uti solet, dissimulator vocetur. In jucunditate porro ea, quæ in joco cernitur, is, qui mediocritatem et modum servat, facetus aut urbanus, et affectio urbanitas nominetur: nimium, scurrilis dicacitas, et qui ea affectus est, scurra: qui modum deserit, rusticus quidam seu agrestis atque insulsus, et habitus, rusticitas atque insulsitas. In altera autem jucunditate ea, quæ in vitæ communione locum habet, is qui se ita jucundum præstat, ut debet, amicus, et mediocritas amicitia nominetur: qui modum superat, si nullo suo commodo adductus, placendi studiosus, seu blandus; sin suæ utilitatis causa, assentator: qui deserit, seseque omnibus in rebus insuavem atque acerbum præbet, is pugnax quidam in contentionibus, difficilisque nominetur. Atque etiam in affectibus, iisque rebus, quæ ad affectus pertinent, mediocritates insunt: verecundia enim non est illa

ἐπαινεῖται δὲ καὶ ὁ αἰδήμων· καὶ γὰρ ἐν τούτοις, [z] ὁ μὲν λέγεται μέσος, ὁ δ' ὑπερβάλλων, ὡς καταπλὴξ, ὁ πάντα αἰδούμενος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἢ ὁ μηδὲ ὅλως, ἀναίσχυντος, ὁ δὲ μέσος αἰδήμων. Νέμεσις δὲ μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχαιρεκακίας· εἰσὶ δὲ περὶ λύπην καὶ ἡδονὴν τὰς ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τοῖς πέλας γινομένας· ὁ μὲν γὰρ νεμεσητικὸς λυπεῖται ἐπὶ τοῖς [a] ἀναξίως εὖ πράττουσιν· ὁ δὲ φθονερὸς ὑπερβάλλων τοῦτον, ἐπὶ πᾶσι λυπεῖται· ὁ δ' ἐπιχαιρέκακος τοσοῦτον ἐλλείπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὥστε καὶ χαίρειν. [1] Ἀλλὰ [b] περὶ μὲν τούτων καὶ ἄλλοθι καιρὸς ἔσται· περὶ δὲ δικαιοσύνης, ἐπεὶ οὐχ ἁπλῶς λέγεται, μετὰ ταῦτα διελόμενοι, περὶ ἑκατέρας [c] ἐροῦμεν, πῶς μεσότητές εἰσιν· [d] ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν λογικῶν ἀρετῶν.

[z] Ὁ μὲν λέγεται) ὑπερβάλλων fortaſſe rectius; præſertim cum ſtatim ſubnectat ὁ δὲ μέσος αἰδήμων. *Zuing.* [a] Ἀναξίοις N C. [1] Eud. lib. iii. cap. 7. [b] Περὶ μὲν οὖν τούτων Cam. Baſ. Vet. Interp. et alii. [c] Sc. in libro v. [d] Sc. in initio libri vi.

quidem virtus, veruntamen laudatur etiam is, qui verecundus eſt: his enim in rebus alius dicitur medius, alius qui modum ſuperat, tanquam obſtupefactus, et pudore conſternatus, qui omni in re verecundatur: qui autem modum deſerit, quemque nihil omnino pudet, impudens, medius autem ille pudens, ac verecundus. Indignatio vero mediocritas eſt inter invidentiam et malevolentiam alienis malis lætantem interjecta: verſantur autem in moleſtiis ac voluptatibus ob ea commoda ſuſceptis, quæ alteri obtigerunt: nam qui ad indignandum propenſus eſt, is dolet eorum rebus ſecundis, qui eis indigni ſunt: invidus hunc ſuperans, rebus omnium ſecundis contabeſcit: at malevolus alienis malis lætans ex incommodis aliorum non modo moleſtia ac dolore non afficitur, verum etiam voluptate perfunditur. Sed de his quidem alibi ſuo loco ac tempore dicemus: de juſtitia autem, quoniam non ſimpliciter nec uno modo dicitur, deinceps diviſione ejus in duas partes facta, quemadmodum ambæ ſint mediocritates, oſtendemus: itemque de virtutibus iis, quæ rationem attingunt, diſſeremus.

ΚΕΦ. η'.

[a] ΤΡΙΩΝ δὲ διαθέσεων οὐσῶν, δύο μὲν [e] κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν, μιᾶς δὲ ἀρετῆς τῆς μεσότητος, πᾶσαι πάσαις ἀντίκεινταί πως· αἱ μὲν γὰρ ἄκραι καὶ τῇ μέσῃ, καὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι εἰσὶν, ἡ δὲ μέση ταῖς ἄκραις. Ὥσπερ γὰρ τὸ ἴσον πρὸς μὲν τὸ ἔλαττον, μεῖζον, πρὸς δὲ τὸ μεῖζον, ἔλαττον· οὕτως αἱ μέσαι ἕξεις πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις ὑπερβάλλουσι, πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολὰς ἐλλείπουσιν, ἔν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ταῖς πράξεσιν· ὁ γὰρ ἀνδρεῖος πρὸς μὲν τὸν δειλὸν θρασὺς φαίνεται, πρὸς δὲ τὸν θρασὺν δειλός. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον ἀκόλαστος, πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον ἀναίσθητος· ὁ δ' ἐλευθέριος πρὸς μὲν τὸν ἀνελεύθερον ἄσωτος, πρὸς δὲ τὸν ἄσωτον ἀνελεύθερος· διὸ καὶ ἀπωθοῦνται [f] τὸν μέσον οἱ ἄκροι, ἑκάτερος πρὸς ἑκάτερον, καὶ καλοῦσι

[a] Magn. Moral. lib. i. cap. 9. [e] Κακῶν pro κακιῶν habet Cam. [f] Τὸ μέσον Cam. Baf. Ven. 1. et 2.

CAP. VIII.

CUM ſint autem affectiones tres, nempe duo vitia, quorum alterum modum ſuperat, deſerit alterum, una virtus, quæ mediocritas eſt, omnes inter ſe quodammodo pugnant: nam extremæ et cum media, et inter ſe pugnant, et cum extremis media. Quemadmodum enim ſi id, quod æquale eſt, cum eo, quod minus eſt, comparetur, majus eſt, ſi cum majore, minus: ſic medii habitus ſi cum iis, qui modum deſerunt, comparentur, ſuperant, ſi cum iis, qui ſuperant, deſerunt, tum in affectibus, tum in actionibus: fortis enim ad ignavum audax, ad audacem ignavus ac timidus videtur. Similiterque temperans ad eum, quem ſenſus expertem diximus, intemperans, ad intemperantem ſenſus expers habetur: liberalis autem ſi cum illiberali conferatur, prodigus, ſi cum prodigo, illiberalis exiſtimatur: idcirco et medium uterque extremorum alter ad alterum propulſat, fortemque

τὸν ἀνδρεῖον, ὁ μὲν δειλὸς θρασὺν, ὁ δὲ θρασὺς δειλόν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνάλογον. Οὕτω δ' ἀντικειμένων ἀλλήλοις τούτων, [g] πλείων ἐναντιότης ἐστὶ τοῖς ἄκροις πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον· πορρωτέρω γὰρ ταῦτα [h] ἀφέστηκεν ἀλλήλων, ἢ τοῦ μέσου· ὥσπερ τὸ μέγα τοῦ μικροῦ, καὶ τὸ μικρὸν τοῦ μεγάλου, ἢ ἄμφω τοῦ ἴσου. Ἔτι πρὸς μὲν τὸ μέσον ἐνίοις ἄκροις ὁμοιότης τις φαίνεται, ὡς τῇ θρασύτητι πρὸς τὴν ἀνδρίαν, καὶ τῇ ἀσωτίᾳ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα· τοῖς δὲ ἄκροις πρὸς ἄλληλα πλείστη ἀνομοιότης· τὰ δὲ πλεῖστον ἀπέχοντα ἀλλήλων ἐναντία ὁρίζονται· ὥστε καὶ μᾶλλον ἐναντία τὰ πλεῖον ἀπέχοντα. Πρὸς δὲ τὸ μέσον [i] ἀντίκειται ἐφ' ὧν μὲν μᾶλλον ἡ ἔλλειψις, ἐφ' ὧν δὲ ἡ ὑπερβολή· οἷον ἀνδρίᾳ μὲν οὐχ ἡ θρασύτης ὑπερβολὴ οὖσα, ἀλλ' ἡ δειλία ἔλλειψις οὖσα· τῇ δὲ σωφροσύνῃ οὐχ ἡ ἀναισθησία ἔνδεια οὖσα, ἀλλ' ἡ ἀκολασία ὑπερβολὴ οὖσα.

[g] Πλείστη NC. et alii. [h] Ἀφεστήκατον El. [i] Ἀντίκεινται El. et Aurel.

timidus audacem, audax timidum nominat : et ita æqua proportione se res habet in aliis. Cum hæc autem ita pugnent inter se, tum major extremorum inter se, quam cum medio, pugna est : quandoquidem longius abest alterum ab altero, quam utrumque a medio : quemadmodum magnum a parvo, et parvum a magno longius remotum est, quam utrumque ab æquali. Præterea vero quibusdam extremis cum medio similitudo quædam intercedere videtur, ut audaciæ cum fortitudine, profusioni cum liberalitate : extremis autem maxima esse inter se dissimilitudo : at ea, quæ plurimum distant inter se, definiuntur esse contraria : itaque etiam magis contraria sunt, quæ longius inter se disjuncta sunt. Cum medio autem parum in nonnullis magis pugnat, in quibusdam nimium : ut fortitudini non audacia, quæ modum superat, sed ignavia, quæ deserit, maxime adversatur : at cum temperantia non immanitas illa in voluptatibus aspernandis sensus expers, quæ modum deserit, sed intemperantia, quæ superat,

Διὰ δύο δὲ αἰτίας τοῦτο συμβαίνει· μίαν μὲν τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· τῷ γὰρ ἐγγύτερον εἶναι καὶ ὁμοιότερον τὸ ἕτερον ἄκρον τῷ μέσῳ, οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀντιτίθεμεν μᾶλλον· οἷον ἐπεὶ ὁμοιότερον εἶναι δοκεῖ τῇ ἀνδρίᾳ ἡ θρασύτης καὶ ἐγγύτερον, ἀνομοιότερον δὲ ἡ δειλία, ταύτην μᾶλλον ἀντιτίθεμεν· τὰ γὰρ ἀπέχοντα πλεῖον τοῦ μέσου ἐναντιώτερα δοκεῖ εἶναι. Μία μὲν οὖν αἰτία αὕτη ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· ἑτέρα δὲ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· πρὸς ἃ γὰρ αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμέν πως, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ φαίνεται· οἷον αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμεν πρὸς τὰς ἡδονάς, διὸ εὐκατάφοροί ἐσμεν [k] μᾶλλον πρὸς ἀκολασίαν, ἢ πρὸς κοσμιότητα. Ταῦτ' οὖν μᾶλλον ἐναντία λέγομεν, [l] πρὸς ἃ ἡ ἐπίδοσις μᾶλλον γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀκολασία ὑπερβολὴ οὖσα ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ σωφροσύνῃ.

[k] Μᾶλλον abest a nostris MSS. Ven. 1. et 2. [l] Ἡ οὖν ἐπίδοσις γίνεται μᾶλλον πρὸς ἃ πεφύκαμεν· πρὸς ἃ δὲ μᾶλλον ἐπιδίδομεν, ταῦτα καὶ μᾶλλον ἐναντία. Magn. Moral. lib. i. cap. 9.

maxime pugnat. Quod quidem duabus de caussis accidit; quarum altera ex ipsa re ducitur: nam quia propius abest alterum extremum a medio, eique similius est, idcirco non hoc, sed contrarium potius illi opponimus: verbi gratia, quoniam fortitudini similior et propior esse videtur audacia, dissimilior ignavia, propterea hanc potius, quam illam, ei opponimus: quæ enim longius absunt a medio, videntur esse magis contraria. Atque hæc quidem caussa ex ipsa re trahitur: altera est, quæ a nobis ipsis ducitur: nam ad quæ vitia procliviores sumus natura, ea medio magis contraria videntur esse: ut quia nos ad voluptates natura finxit proniores, idcirco ad intemperantiam facilius quam ad temperantiam impellimur ac prolabimur. Quapropter hæc magis contraria dicuntur ad quæ progressio magis fieri solet: atque ideo intemperantia, quæ nimius habitus est temperantiæ contraria magis est, quam alterum extremum

ΚΕΦ. θ'.

ΟΤΙ μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης, καὶ πῶς, καὶ ὅτι μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν, καὶ ὅτι τοιαύτη ἐστὶ διὰ τὸ στοχαστικὴ τοῦ μέσου εἶναι τοῦ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσιν, ἱκανῶς εἴρηται. Διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν, ἔργον· οἷον κύκλου τὸ μέσον οὐ παντὸς, ἀλλὰ τοῦ εἰδότος· οὕτω δὲ καὶ τὸ μὲν ὀργισθῆναι παντὸς καὶ ῥᾴδιον, καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ δὲ ᾧ, καὶ ὅσον, καὶ ὅτε, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς, [m] οὐκ ἔτι παντὸς, οὐδὲ ῥᾴδιον· [n] ὅπερ ἐστὶ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον, [o] καὶ ἐπαινετὸν, [p] καὶ κα-

[m] Οὐκ ἔστι παντὸς Ven. 1. 2. et Baſ. [n] Διόπερ CCC. Ven. 1. 2. et Baſ. ita et Caſaub. qui dicit quoſdam codd. ὅπερ legere, corrupto loco ob finem loci præcedentis. Sed, cum tanti Viri venia, ὅπερ omnino retinendum eſſe ſentio, cum in optimis codd. occurrat, optime cum præcedentibus conveniat, et ab Andronici paraphraſi confirmetur, quæ hujuſmodi eſt : τὸ δὲ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ πρὸς τίνα, καὶ ὅσον καὶ τίνος ἕνεκα, ὅπερ ἐστὶ τὸ μέσον, καὶ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον καὶ ἐπαινετὸν, καὶ καλὸν, τοῦτο δὲ οὐ ῥᾴδιον, οὐδὲ τοῦ βουλομένου παντός. [o] Ὃ καὶ ἐπαινετὸν N C. [p] Ὃ καὶ καλὸν Ven. 1. 2. et Baſ.

CAP. IX.

VIRTUTEM igitur eam, quæ moralis appellatur, medium ſeu mediocritatem eſſe, et quomodo ſit mediocritas, ac duorum vitiorum eſſe mediocritatem, quæ ſunt nimium, et parum, talem denique eo eſſe, quod eam mediocritatem, quæ in affectibus atque actionibus ineſt, ſibi propoſitam habeat, tanquam ſignum, ſatis demonſtratum eſſe arbitror. Quocirca etiam difficile atque operoſum eſt virtute eſſe præditum: magni enim negotii eſt in unaquaque re medium conſequi : ut circuli punctum medium reperire non cujuſlibet, ſed ſcientis atque intelligentis hominis eſt: itemque iraſci, et pecuniam donare, et ſumptum facere, cujuſlibet hominis eſt, et facile : iraſci vero, et pecuniam donare, cui, et quantum, et quo tempore, et cujus rei cauſa, et quomodo iraſcendum ac donandum eſt, neque cujuſlibet hominis, neque facile eſt : quod rectum, et rarum, et laudabile, et ho-

λόν. Διὸ δεῖ τὸν ϛοχαζόμενον τȣ̃ μέσȣ, πρῶτον μὲν ἀποχωρεῖν τȣ̃ μᾶλλον ἐναντίου, καθάπερ καὶ ἡ [q] Καλυψὼ παρήνει τὸ,

[r] —— τȣ̃ μὲν καπνȣ̃ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε
Νῆα.—

τῶν γὰρ ἄκρων τὸ μέν ἐϛιν ἁμαρτωλότερον, τὸ δὲ ἧττον. Ἐπεὶ ȣ̃ν τȣ̃ μέσȣ τυχεῖν ἄκρως χαλεπὸν, [s] κατὰ τὸν δεύτερον, φασὶ, πλȣ̃ν, τὰ ἐλάχιϛα ληπτέον τῶν κακῶν· τȣ̃το δ' ἔϛαι μάλιϛα τȣ̃τον τὸν τρόπον, ὃν ἐλέγομεν. Σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ εὐκατάφοροί ἐσμεν· ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν· τȣ̃το δ' ἔϛαι γνώριμον ἐκ τῆς ἡδονῆς

[q] Κίρκη pro Καλυψὼ habet C C C. ex errore librarii Ariſtotelem errantem male corrigentis: quæ enim ſequuntur nec a Calypſone, ut memoria lapſus ait Philoſophus, neque a Circe, ſed ab Ulyſſe (inſtructo tamen prius a Circe) jam inter Scyllam Charybdimque navigaturo, gubernatorem hortante ut Charybdis fumum fluctumque fugiat, ac potius navem Scyllam verſus dirigat, quod minus periculi ab ea impendebat: ita enim admonuerat Circe hiſce verbis:

Ἀλλὰ μάλα Σκύλλης σκοπέλῳ πεπλημένος, ὦκα
Νῆα παρὲξ ἐλάαν.— Ὀδ. μ'. v. 108.

[r] Ὡς τοῦ C C C. Baſ. Ven. 1. et 2. τȣ́τȣ in vulg. editt. Homeri: verſus eſt Ὀδ. μ'. v. 219. [s] Secunda navigatio non ſic accipienda eſt, ut proſperam ſignificet: ſed ſi prima navigatione deſtituimur, utendum eſſe ſecunda: ſi velis non poſſumus, utamur remigio. *Grucb.*

neſtum eſt. Oportet igitur eum, qui medium veluti collineando petit, primum omnium ſe ab eo, quod magis contrarium eſt, longiſſime removere, quemadmodum et ſuadebat Calypſo,

Tu procul a fumo et fluctu
prohibeto carinam:

extremorum enim alterum majus peccatum eſt, alterum minus. Quoniam igitur medium aſſequi ſummæ difficultatis eſt, ſecunda (ut aiunt) navigatione, minima de malis: hoc autem hac ratione continget maxime, quam oſtendebamus. Videndum eſt autem, ad quæ vitia ſimus etiam ipſi proniores: alii enim ad alia procliviores ſumus natura: quod quidem ex ea vo-

καὶ τῆς λύπης τῆς γινομένης περὶ ἡμᾶς. Εἰς τοὐναντίον δ' ἑαυτοὺς ἀφέλκειν δεῖ· πολὺ γὰρ ἀπαγαγόντες τοῦ ἁμαρτάνειν, εἰς τὸ μέσον ἥξομεν· ὅπερ οἱ τὰ διεστραμμένα τῶν ξύλων ὀρθοῦντες ποιοῦσιν. Ἐν παντὶ δὲ μάλιστα φυλακτέον τὸ ἡδὺ, καὶ τὴν ἡδονήν· οὐ γὰρ ἀδέκαστοι κρίνομεν αὐτήν. Ὅπερ οὖν [t] οἱ δημογέροντες ἔπαθον πρὸς τὴν Ἑλένην, τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονὴν, καὶ ἐν πᾶσι τὴν ἐκείνων ἐπιλέγειν φωνήν· οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀποπεμπόμενοι ἧττον ἁμαρτησόμεθα. Ταῦτ' οὖν ποιοῦντες, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, μάλιστα δυνησόμεθα τοῦ μέσου τυγχάνειν. Χαλεπὸν δ' ἴσως τοῦτο, καὶ μάλιστ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον· οὐ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι, πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ

[t] Ὅπερ οὖν οἱ δημογέροντες τῶν Τρώων πρὸς τὴν Ἑλένην ἔπαθον, καλὴν μὲν εἰπόντες αὐτὴν, καὶ τοῦ κάλλους θαυμάσαντες, ψηφισάμενοι δὲ καὶ οὕτως ἔχουσαν ἀποπέμψαι πρὸς τοὺς Ἕλληνας· τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν. *Quemadmodum ergo proceres illi Homerici de Helena ſentiebant, quam ut pulchram eſſe concedebant, immo propter formæ elegantiam admirabantur, ita ablegandam tamen eſſe ad Græcos judicabant, quamvis talis eſſet: eodem modo nobis de voluptate ſentiendum eſt.* Andr. Vide Hom. Iliad. lib. γ'. v. 156.

luptate et ea ægritudine, qua afficimur, facile cognoſci poterit. Sed nos ipſos ab ea in contrariam partem oportet abſtrahere: nam cum longiſſime nos a peccato removerimus, ad id, quod medium eſt, veniemus: quod ſane faciunt ii, qui ligna diſtorta dirigunt. In omni autem negotio quicquid jucundum eſt, ipſamque adeo voluptatem, ſummo ſtudio vitare oportet: ejus enim non incorrupti judices ſumus. Quocirca quemadmodum erga Helenam ſenes illi fuerunt animati, ſic et nos oportet in voluptatem animatos eſſe, rebuſque omnibus illorum vocem ſubjicere: nam cum eam ita amandabimus miſſamque faciemus, levius peccabimus. His igitur faciendis (ut eorum, quæ dixi, ſummam faciam) mediocritatem facillime aſſequemur. Eſt tamen et hæc ratio fortaſſe difficilis et laborioſa, præſertim in rebus ſingularibus: neque enim facile eſt diſtinguere, quonam modo, quibus hominibus, quibus de cauſis, et quamdiu ſit

ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον· καὶ γὰρ ἡμεῖς ὁτὲ μὲν τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πράους φαμέν· ὁτὲ δὲ τοὺς χαλεπαίνοντας, [u] καὶ ἀνδρώδεις ἀποκαλοῦμεν· ἀλλ' ὁ μὲν μικρὸν τοῦ εὖ παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον· ὁ δὲ πλέον· οὗτος γὰρ οὐ λανθάνει. Ὁ δὲ μέχρι τίνος καὶ ἐπὶ πόσον ψεκτὸς, οὐ ῥάδιον τῷ λόγῳ [x] ἀφορίσαι· οὐδὲ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. Τὸ μὲν ἄρα τοσοῦτον [y] δηλοῖ, ὅτι ἡ μέση ἕξις ἐν πᾶσιν ἐπαινετή· ἀποκλίνειν δὲ δεῖ, τοτὲ μὲν ἐπὶ τὴν ὑπερβολὴν, τοτὲ δὲ ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν· οὕτω γὰρ ῥᾷστα τοῦ μέσου καὶ τοῦ εὖ τευξόμεθα.

[u] Καὶ abest a N C. El. et quibusdam impressis: Andron. vero nobiscum legit. [x] Sc. καθόλου, *in genere*. [y] Δῆλον lege ut infra lib. iv. cap. 5. ἀλλὰ τό γε τοσοῦτον δῆλον, ὅτι ἡ μὲν μέση. *Casaub.* δῆλον etiam quidam codd. MSS. apud Turnebum; quæ quidem scriptura est planior.

irascendum: nos enim interdum eos homines, qui parum irascuntur, laudamus, et lenes appellamus: interdum eos, qui graviter succensent, animoque virili hos esse dicimus. At qui paulum a perfectione deflectit, sive modum aliquantulum superet, sive aliquantulum deserat, non vituperatur: sed is tantum, qui longius, quam par sit, ab eo discedit: hic enim non ignoratur, neque obscurus est. Quatenus autem, et quantum irascatur is, qui vituperabilis est, non est facile oratione definire; ut neque aliud quidquam eorum, quæ sensibus subjecta sunt: quæ sunt autem hujusmodi, in rebus singularibus posita sunt, ac de iis judicat sensus. Hoc igitur quod hactenus a nobis dictum est, ostendit ac declarat mediocrem habitum in omnibus esse laudabilem: declinandum est autem nunc ad nimium, nunc ad id, quod est parum: sic enim id, quod medium et perfectum est, facillime consequemur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ
ΤΟ Γ'.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM
LIB. III.

ΚΕΦ. α'.

ΤΗΣ[1] ἀρετῆς [a] δὴ περὶ πάθη τε καὶ πράξεις οὔσης, καὶ [b] ἐν μὲν τοῖς ἑκουσίοις ἐπαίνων καὶ ψόγων γινομένων, ἐν δὲ τοῖς ἀκουσίοις συγγνώμης, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐλέου, τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἀναγκαῖον ἴσως διορίσαι τοῖς περὶ [c] ἀρετῆς ἐπισκοποῦσι. Χρήσιμον δὲ καὶ τοῖς νομοθετοῦσι πρός τε τὰς τιμὰς καὶ τὰς κολάσεις. Δοκεῖ δὲ ἀκούσια

[1] Magn. Moral. lib. i. cap. 3. et Eud. lib ii. cap. 7. [a] Δεὶ N C. Ven. 1. et 2. [b] Ἐπὶ τοῖς ἑκουσ. et paulo post ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκουσ. [illegible]. [c] Ἀρετὴν N C. Ven. 1. et 2.

CAP. I.

CUM igitur virtus in affectibus et actionibus versetur, cumque in iis rebus, quas ſponte noſtra ſuſcipimus, laudes et vituperationes locum habeant, iis autem, quas inviti facimus, venia atque etiam interdum miſericordia tribuatur, neceſſe eſt fortaſſe iis qui virtutis vim naturamque quærunt, id, quod ſponte, et id quod invite fit definire, ac diſtinguere. Atque hæc oratio latoribus legum quoque, tum ad honores bene meritis de republica decernendos, tum ad ſupplicia in improbos conſtituenda, utilis eſt futura. Ea igitur ſuſcipere dicimur

εἶναι τὰ βίᾳ ἢ δι' ἄγνοιαν γινόμενα· βίαιον δὲ, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, τοιαύτη οὖσα, ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων, ἢ ὁ πάσχων· οἷον εἰ πνεῦμα [d] κομίσαιτό ποι, ἢ ἄνθρωποι κύριοι ὄντες. Ὅσα δὲ διὰ φόβον μειζόνων κακῶν πράττεται, ἢ διὰ καλόν τι· οἷον εἰ τύραννος προςάττοι αἰσχρόν τι πρᾶξαι, κύριος ὢν γονέων καὶ τέκνων, καὶ [e] πράξαντος μὲν, σώζοιντο, μὴ πράξαντος δὲ, ἀποθνήσκοιεν· ἀμφισβήτησιν ἔχει πότερον ἀκούσιά ἐστιν, ἢ ἑκούσια. Τοιοῦτον δέ τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἐν τοῖς χειμῶσιν ἐκβολάς· ἁπλῶς μὲν γὰρ οὐδεὶς ἀποβάλλεται ἑκὼν, ἐπὶ σωτηρίᾳ δὲ αὑτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἅπαντες οἱ νοῦν ἔχοντες. Μικταὶ μὲν οὖν εἰσιν αἱ τοιαῦται πράξεις· ἐοίκασι δὲ μᾶλλον ἑκουσίοις· αἱρεταὶ γάρ εἰσι τότε ὅτε πράττονται· τὸ δὲ τέλος τῆς πράξεως κατὰ τὸν καιρόν ἐστι. Καὶ τὸ ἑκούσιον δὴ καὶ τὸ ἀκούσιον,

[d] Κομίσαι El. et Cam. [e] Πράξαντες μὲν σώζοιντο, μὴ πράξαντες δὲ ἀποθνήσκοιεν nostri MSS. et alii: minus recte, ut videtur: nobiscum facit Andr.

inviti, quæ aut vi coacti, aut per inscientiam aguntur: est autem id violentum, cujus principium extra est, atque ejusmodi, ut nihil adjumenti afferat is, qui agit, aut qui patitur: ut si quo ventus detulerit, aut ii homines, quorum sub potestate sumus. Quæcunque vero majorum malorum metu, vel honesti alicujus causa aguntur (verbi gratia, si quis tyrannus, cujus in manu, parentum et liberorum vita posita sit, alicui ut turpe quippiam faciat imperet, ita ut illi, si agat, salvi sint, si non agat, moriantur) utrum hæc sponte an invite fiant, ambigi potest. Eademque de jacturis, quæ tempestate in mari coorta fieri solent, controversia esse potest: simpliciter enim et absolute nemo sua sponte rerum suarum jacturam facit, sed suæ ac cæterorum salutis causa omnes faciunt, qui modo sanæ mentis sint. Mixtæ igitur sunt tales actiones: sed tamen eis, quæ sponte aguntur, similiores esse videntur: sunt enim optabiles et eligendæ tum cum aguntur: actionis autem finis secundum opportunitatem temporis est. Sponte quinetiam agi aliquid, vel invite dicendum est, tum

ὅτε πράττει, λεκτέον· πράττει δὲ ἑκών· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ κινεῖν τὰ ὀργανικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἐστιν· ὧν δ᾽ ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ, ἐπ᾽ αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν καὶ μή. Ἑκούσια δὴ τὰ τοιαῦτα· ἁπλῶς δ᾽ ἴσως ἀκούσια· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἕλοιτο καθ᾽ αὑτὸ τῶν τοιούτων οὐδέν. Ἐπὶ ταῖς πράξεσι δὲ ταῖς τοιαύταις ἐνίοτε καὶ ἐπαινοῦνται, ὅταν αἰσχρόν τι ἢ λυπηρὸν ὑπομένωσιν ἀντὶ μεγάλων καὶ καλῶν· ἂν δ᾽ ἀνάπαλιν, ψέγονται· τὰ γὰρ αἴσχισθ᾽ ὑπομεῖναι ἐπὶ μηδενὶ καλῷ ἢ μετρίῳ, [f] φαύλου. Ἐπ᾽ ἐνίοις δ᾽ ἔπαινος μὲν οὐ γίνεται, συγγνώμη δ᾽, ὅταν διὰ τοιαῦτα πράξῃ τις ἃ μὴ δεῖ, ἃ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερτείνει, καὶ μηδεὶς ἂν [g] ὑπομείναι. Ἔνια δ᾽ ἴσως οὐκ ἔστιν ἀναγκασθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον [h] ἀποθνητέον, παθόντα τὰ δεινότατα· [i] καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοῖα

[f] Φαῦλον Ven. 1. et Baf. [g] Ὑπομείνει Baf. [h] Ἀποθανατέον nostri MSS. Cam. et Baf. [i] Cum tragœdia illa ab Euripide

cum agitur: at ſponte agit: in eo enim eſt partium movendarum, earum, quæ inſtrumentorum locum obtinent in hujuſmodi actionibus, principium: quarum autem rerum in aliquo principia inſunt, earum quoque agendarum, vel non agendarum, penes eum poteſtas eſt. Hæc igitur talia ſponte aguntur: ſimpliciter autem fortaſſis invite: nemo enim quicquam tale ipſum propter ſe optaverit. Jam vero in talibus actionibus homines interdum laudibus efferuntur, cum magnarum atque honeſtarum rerum cauſa turpitudinem, aut moleſtiam aliquam ſubierint ac pertulerint: quod ſi aliter faciant, vituperantur: nam res turpiſſimas nullius honeſtæ rei, aut mediocris gratia ſufferre, improbi hominis eſt. Sunt deinde quædam alia, propter quæ laus quidem nulla tribuitur, ſed venia datur duntaxat, cum ea quis egerit, quæ non ſint agenda, iis rebus compulſus, quæ humanam naturam ſuperant, quaſque nemo perferre queat. Sunt autem fortaſſe nonnnulla ejuſmodi, ut nulla vi aut neceſſitate coacti ea agere debeamus, potiuſque nobis mors ſit oppetenda, graviſſimique cruciatus perferendi: etenim ridicula videntur ea, quæ Alcmæonem Euripi-

φαίνεται τὰ ἀναγκάσαντα μητροκτονῆσαι. Ἔστι δὲ χαλεπὸν ἐνίοτε [k] τὸ κρῖναι ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, καὶ τί ἀντὶ τίνος [l] ὑπομενετέον· ἔτι δὲ χαλεπώτερον τὸ ἐμμεῖναι τοῖς γνωσθεῖσιν· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολύ ἐστι τὰ μὲν προσδοκώμενα λυπηρὰ, [m] τὰ δ᾽ ἀναγκαζόμενα αἰσχρά· ὅθεν ἔπαινοι καὶ ψόγοι γίνονται περὶ τοὺς ἀναγκασθέντας, ἢ μή. Τὰ δὴ ποῖα φατέον βίαια; ἢ ἁπλῶς μὲν, ὁπότ᾽ ἂν ἡ αἰτία ἐν τοῖς ἐκτὸς ᾖ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλληται; ἃ δὲ καθ᾽ αὑτὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε αἱρετὰ, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ πράττοντι, καθ᾽ αὑτὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε ἑκούσια· μᾶλλον δὲ ἔοικεν ἑκουσίοις· [n] αἱ γὰρ πράξεις ἐν τοῖς καθ᾽ ἕκαστα· ταῦτα δὲ ἑκούσια.

ſcripta de Alcmæone, qui matrem ſuam interfecit, ad nos non pervenerit, ignorantur prorſus illa, a quibus ut tantum facinus patraret adductus erat. Vide Vict. et Zuing. [k] Διακρῖναι C C C. et Andr. [l] Γρ. ὑπομενητέον. [m] Ita Caſaub. et Turneb. ex ſuis codd. MSS. ἃ δ᾽ ἀναγκάζονται Argyr. ἃ ἀναγκαζόμεθα ποιεῖν Andr. quarum omnium lectionum una et eadem ſententia eſt, atque ad hunc locum accommodata: vulgata autem lectio τὰ ἀναγκάζοντα, ut annotavit Lambinus, corrupta et inepta eſt. [n] Αἱ γὰρ πράξεις ἀεὶ ἐν

dis, ut matrem interficeret, impulerunt. Difficile eſt autem interdum quid cui anteponendum ſit, quidque pro quo perferendum, judicare: difficilius vero etiam eſt in eo, quod decretum ſit, perſtare ac perſeverare; fere enim ea quidem quæ expectantur, moleſta ſunt, ea autem, ad quæ impelluntur homines, turpia: hinc laudes et vituperationes eos, qui ad agendum neceſſitate coacti fuerunt, conſequuntur, aut non conſequuntur. Quænam igitur violenta ſunt dicenda? an ſimpliciter et proprie, cum cauſa in eis eſt, quæ ſunt extra, et is qui agit nihil operæ ad actionem confert? quæ autem per ſe quidem invite ſuſcepta ſunt, ſed hoc tempore, et in horum locum optabilia, quorum denique principium eſt in eo, qui agit, ea per ſe quidem invite ſuſcepta ſunt, verum hoc puncto temporis, et in horum locum ſponte ſuſcepta: iis tamen, quæ ſponte ſuſcipiuntur, ſunt ſimiliora: nam in rebus ſingularibus verſantur actiones: at res ſingulares ſponte agun-

Ποῖα δ' ἀντὶ ποίων αἱρετέον, οὐ ῥᾴδιον ἀποδοῦναι· πολλαὶ γὰρ διαφοραί εἰσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα. Εἰ δέ τις τὰ ἡδέα καὶ τὰ [o] καλὰ φαίη βίαια εἶναι· [p] ἀναγκάζειν γὰρ, ἔξω ὄντα· πάντα ἂν εἴη οὕτω βίαια· τούτων γὰρ χάριν πάντα πάντες πράττουσι· [q] καὶ οἱ μὲν βίᾳ, καὶ ἄκοντες,, [r] λυπηρῶς· οἱ δὲ [s] διὰ τὸ ἡδὺ, μεθ' ἡδονῆς. [t] Γελοῖον δὴ τὸ αἰτιᾶσθαι τὰ ἐκτὸς, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν, εὐθήρατον ὄντα ὑπὸ τῶν

τοῖς μερικοῖς γίνονται, ἐν οἷς ἀεὶ καὶ ὁ καιρὸς, καὶ ὁ τόπος, καὶ ἡ αἰτία· ταῦτα δὲ ἑκουσίους τὰς τοιαύτας πράξεις ποιοῦσι. *Andr.* [o] Λυπηρὰ pro καλὰ Zuing. Utrumque delendum volunt Lambinus et Muret. quos videas. Nobiſcum facit Andr. Vide Vict. qui τὰ καλὰ vult dici *formoſa*, non *honeſta*. [p] Ἀνάγκη Ven. 1. 2. et Baſ. ὅτι αὐτὰ κινεῖ καὶ ἀναγκάζει ποιεῖν τοὺς ποιοῦντας τῷ κάλλει καὶ τῇ ἡδονῇ, ἔξωθεν ὄντα. *Andr.* [q] Καὶ οἱ μὲν βίᾳ &c. argumentum eſſe a ſuperiore diverſum volunt Muret. Lamb. et plurimi alii interpretes: a quibus diſſentiunt Victorius et Andron. qui ſolummodo confirmationem ejus quod jam erat dictum eſſe cenſent. Andr. ſic explicat: Πάντα γὰρ ὅσα πράττομεν, ἕνεκα τοῦ νομίζειν, ὅτι καλὰ, ἢ ἡδέα πράττομεν· καὶ μέν τινα λυπούμενοι πράττομεν, ὅσα ποιοῦμεν ἔξωθεν βιαζόμενοι, τινὰ δὲ μεθ' ἡδονῆς, ὅσα ἑκόντες αὐτοὶ ποιοῦμεν, τοῦ ἡδέος ἕνεκα. Πάντα δὲ ἕνεκά τινος καλοῦ ἢ ἡδέος ποιοῦμεν· καὶ γὰρ ἃ λυπηρὰ ποιοῦμεν ἀναγκαζόμενοι, τῆς ἡδονῆς ἕνεκα ποιοῦμεν· ποιοῦμεν γὰρ ἵνα φύγωμεν τὰ λυπηρότερα· τοῦτο δὲ τὴν ἡδονήν ἐστι διώκειν· διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τὰ καλὰ καὶ ἡδέα βίαια λέγειν. [r] Λυπηρὸν Ven. 1. 2. et Baſ. [s] Διὰ τὸ ἡδὺ τὸ καλὸν, μεθ' ἡδ. Ven. 1. 2. et Baſ. διὰ τὸ ἡδὺ ἢ τὸ καλὸν N C. [t] Γελοῖον δὲ N C. et Vet. Interp. ἄλλως τε καὶ γελοῖόν ἐστιν αἴτια νομίζειν τῶν πράξεων τὰ ἔξωθεν καλὰ καὶ ἡδέα, καὶ μὴ ἑαυτὸν ὑπὸ τούτων ῥᾳδίως ἁλισκόμενον. *Andr.* γελοῖον δὴ &c. tertium eſſe argumentum, καὶ τῶν μὲν καλῶν &c. quartum, et ἔοικε δὲ τὸ &c. quintum ad probandum τὰ ἡδέα μὴ βίαια εἶναι volunt Muret. et Aquinas, quos videſis.

tur. Quæ autem quibus optabiliora ſint non eſt facile verbis oſtendere: multæ enim ſunt in rebus ſingularibus differentiæ. Quod ſi quis dicat ea quæ jucunda ſunt eſſe violenta (cogere enim, cum extra ſint) hac ratione erunt omnia violenta: horum enim gratia agunt omnes omnia: et qui vi aliqua coacti, atque inviti agunt, moleſte ferunt: qui autem jucundo ad agendum invitantur, cum voluptate et jucunde agunt. Ridiculum igitur fuerit ea, quæ extra ſunt, accuſare, non ſeipſum potius, qui a talibus rebus

τοιούτων, καὶ τῶν μὲν καλῶν ἑαυτὸν, τῶν δὲ αἰσχρῶν τὰ ἡδέα. Ἔοικε [u] δὴ τὸ βίαιον εἶναι, οὗ ἔξωθεν ἡ ἀρχὴ, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιασθέντος. Τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν, οὐχ ἑκούσιον μὲν ἅπαν ἐστίν· ἀκούσιον δὲ τὸ ἐπίλυπον καὶ ἐν μεταμελείᾳ· ὁ γὰρ δι' ἄγνοιαν πράξας ὁτιοῦν, μηδὲν δὲ δυσχεραίνων ἐπὶ τῇ πράξει, ἑκὼν μὲν οὐ πέπραχεν, ὅ γε μὴ ᾔδει· οὐδ' αὖ ἄκων, μὴ λυπούμενός γε. Τοῦ δὴ δι' ἄγνοιαν, ὁ μὲν ἐν μεταμελείᾳ ἄκων δοκεῖ· ὁ δὲ μὴ μεταμελόμενος, ἐπεὶ ἕτερος, ἔστω οὐχ ἑκών· ἐπεὶ γὰρ διαφέρει, βέλτιον ὄνομα [x] ἔχει ἴδιον. Ἕτερον δὲ ἔοικε καὶ τὸ δι' ἄγνοιαν πράττειν [y] τοῦ ἀγνοοῦντα ποιεῖν· ὁ γὰρ μεθύων, ἢ ὀργιζόμενος, οὐ δοκεῖ δι' ἄγνοιαν πράττειν, ἀλλὰ διά τι τῶν εἰρημένων· οὐκ εἰδὼς δὲ, ἀλλ' ἀγνοῶν. Ἀγνοεῖ μὲν οὖν πᾶς ὁ μοχθηρὸς, ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ὧν [z] δὴ ἀφεκτέον· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην

[u] Δὲ N C. Ven. 2. [t] Eud. lib. ii. cap. 7. 8. et 9. [x] Ἔχειν CCC. et Baf. [y] Γρ. ἀγνοοῦντος. [z] Δὴ N C et El. non agnofcunt.

facile capiatur, et rerum quidem honeftarum in fe ipfum, turpium in jucunda, caufam conferre. Violentum igitur id effe videtur, cujus principium extra eft, cum id, cui vis affertur, nullam operam conferat. Quod autem fit per infcientiam, fit omne illud quidem non fponte: invite autem id fane fieri dicendum, quod fubfequitur dolor, cujufque eum, qui egit, pœnitet: nam qui per infcientiam quidlibet egerit, neque ex ea actione dolore afficiatur, fponte ille quidem non egit, utpote quod nefciebat: neque rurfum invitus, quippe qui dolore non afficiatur. Eorum igitur, qui per infcientiam agunt, is, quem facti pœnitet, invitus egiffe videtur: quem vero non pœnitet, quoniam alius eft ab illo, egiffe non fponte dicatur: fatius eft enim hunc, quandoquidem differt ab altero, nomen proprium habere. Aliud eft autem per infcientiam agere, quam infcientem: ebrius enim, aut iratus agere per infcientiam non videtur, fed propter aliquid eorum, quæ dicta funt: nec fciens vero, fed infciens, atque ignorans. Ignorat igitur fane improbus omnis, quænam fint agenda, et a quibus fit abftinendum: propterque hoc adeo peccatum homi-

ἁμαρτίαν ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται. Τὸ δὲ ἀκούσιον βούλεται λέγεσθαι, οὐκ εἴ τις ἀγνοεῖ τὸ συμφέρον· οὐ γὰρ ἡ ἐν τῇ προαιρέσει ἄγνοια αἰτία τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας· [a]οὐδ᾽ ἡ καθόλου· ψέγονται γὰρ διά γε ταύτην· ἀλλ᾽ ἡ καθ᾽ ἕκαστα, ἐν οἷς καὶ περὶ ἃ ἡ πρᾶξις· ἐν τούτοις γὰρ καὶ ἔλεος, καὶ συγγνώμη· ὁ γὰρ τούτων τι ἀγνοῶν ἀκουσίως πράττει. Ἴσως οὖν οὐ χεῖρον διορίσαι αὐτὰ, τίνα, καὶ πόσα ἐστί· τίς τε δὴ, καὶ τί, καὶ περὶ τί, ἢ ἐν τίνι πράττει· ἐνίοτε δὲ καὶ τίνι, οἷον ὀργάνῳ, καὶ ἕνεκα τίνος, οἷον σωτηρίας, καὶ πῶς, οἷον ἠρέμα, ἢ σφόδρα. Ἅπαντα μὲν οὖν ταῦτα οὐδεὶς ἂν ἀγνοήσειε, μὴ μαινόμενος· δῆλον δὲ ὡς οὐδὲ τὸν πράττοντα· πῶς γὰρ ἑαυτόν γε; ὃ δὲ πράττει, ἀγνοήσειεν ἄν τις· οἷον λέγοντές φασιν ἐκπεσεῖν

[a] Οὐ γὰρ τὸ καθόλου περὶ τῆς μέθης ἀγνοεῖν ὅτι πονηρὸν, αἴτιον γίνεται τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τὸ ἀγνοῆσαι μερικῶς τήνδε τὴν μέθοδον· οἷον, φέρε εἰπεῖν, οὐκ εἰδότα μέχρι πόσου πιόντας ἔτι μεθύειν. *Nec enim ſi aliquis in genere ignorat malam eſſe ebrietatem, hoc inviti cauſa erit: ſed quod ſigillatim non conſtat nobis hæc ratio: ut, exempli gratia, ſi ignoremus quatenus bibendum ſit ut inebriemur.* Andr.

nes efficiuntur injuſti, et (ut ſemel dicam) mali. Actum autem ab invito dici debet, non ſi quis, quod expedit, neſciat: non enim ea inſcientia, quæ in conſilio verſatur, cauſa eſt cur id quod agitur actum eſſe invite dicatur, ſed improbitatis: neque rerum univerſarum inſcientia; quoniam hæc vitio datur: ſed rerum ſingularium, in quibus omnis actio verſatur: in his enim venia et miſericordia locum habent; et qui harum aliquam ignorat, invitus agit. Non erit igitur fortaſſis incommodum, quæ, et quot eæ ſint, diſtinguere: ſunt ergo hæ, quis, et quid agat, et in qua re verſetur, aut inſit actio: interdum vero et quo, veluti inſtrumento, et cujus rei cauſa, verbi gratia, ſalutis, et quomodo, ut leniter, an vehementer. Hæc igitur omnia nemo ignoraverit, ſi modo non inſaniat: perſpicuum vero eſt neque eum, qui agit, ei ignotum fore: qui enim ſeipſum ignoret? ſed accidere poteſt ut quis, quid agat, ignoret: ut ii, qui aliquid arcani enunciant, ai-

[b]αὐτὸς, ἢ οὐκ εἰδέναι ὅτι ἀπόῤῥητα ἦν, ὥσπερ [c]Αἰσχύλος τὰ μυστικά· ἢ δεῖξαι βουλόμενος, ἀφεῖναι, ὡς ὁ τὸν καταπέλτην. Οἰηθείη δ᾽ ἄν τις καὶ τὸν υἱὸν πολέμιον εἶναι, ὥσπερ [d]ἡ Μερόπη· καὶ ἐσφαιρῶσθαι τὸ [e]λελογχωμένον δόρυ, ἢ τὸν λίθον κίσσηριν εἶναι, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ παίσας, ἀποκτεῖναι ἄν, καὶ [f]δεῖξαι βουλόμενος, ὥσπερ οἱ [g]ἀκροχειριζόμενοι, πατάξειεν ἄν. Περὶ πάντα δὴ ταῦτα τῆς ἀγνοίας οὔσης, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, ὁ τούτων τι ἀγνοήσας, ἄκων δοκεῖ πεπραχέναι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κυριωτάτοις· κυριώτατα

[b] Αὐτοῖς Lamb. Vide Victorium. [c] Hujus Æſchyli cauſæ meminit Clemens Alexandr. in II. Stromate hiſce verbis: Αἰσχύλος, τὰ μυστήρια ἐπὶ σκηνῆς ἐξειπὼν, ἐν Ἀρείῳ πάγῳ κριθεὶς, οὕτως ἀφείθη, ἐπιδείξας αὐτὸν μὴ μεμυημένον. *Æſchylus, qui in ſcena effatus myſteria, in Areopago dicta cauſa fuit abſolutus, cum oſtendiſſet ſe non eſſe myſteriis initiatum:* proptereaque ignoraſſe ea quæ dixerat eſſe myſteria; quæ modo initiatis nota eſſe poſſent. [d] Merope Creſphontem a ſe natum rata hoſtem eſſe, atque filium quem amiſerat, interfeciſſe, ſublata jam ſecuri obtruncare aggrediebatur, feciſſetque profecto, niſi ab alio, cui veritas ejus facti non ignota erat, fuiſſet inhibita. Vide Plutarchum περὶ σαρκοφαγίας λόγῳ β΄. ad finem. [e] Γρ. λελογχευμένον. [f] Θίξαι pro δεῖξαι Turneb. [g] Ἀκροχειρίζειν eſt luctæ pars, cum primoribus tantum digitis inſertis roboris faciunt periculum. Alter alteri δεῖξαι βουλόμενος, *oſtendere volens*, monſtrareque exercitationis rationem, forte graviter percutit, quem erudire ſtudebat.

unt ſibi ex ore excidiſſe, aut ſe neſciviſſe res eſſe tacendas ac reconditas, ut Æſchylus myſteria: aut cum oſtendere vellet quiſpiam, de manibus emiſit, ut is, qui catapultam. Fieri autem poteſt ut aliquis etiam filium hoſtem eſſe exiſtimet, ut Merope: et haſtam ſphæræ in modum eſſe obtuſam, quæ mucronem habeat acutum, aut lapidem eſſe pumicem, et ut interficiat, qui ſalutis cauſa verberabat, et ut pulſet is, qui oſtendere, aut tangere volebat, ut pugiles qui ſummis manibus dimicant. Cum in his igitur omnibus inſcientia verſetur, in quibus actio conſiſtit, is, qui eorum aliquid ignoravit, invitus feciſſe videtur, ac multo quidem maxime in iis quæ principem locum obtinent: ea autem principem locum videntur obtinere, in quibus

δ' εἶναι δοκεῖ, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, καὶ οὗ ἕνεκα. Τοῦ δὴ κατὰ τὴν τοιαύτην ἄγνοιαν ἀκουσίου λεγομένου, ἔτι δεῖ τὴν πρᾶξιν λυπηρὰν εἶναι, καὶ ἐν μεταμελείᾳ. Ὄντος δ' ἀκουσίου τοῦ βιαίου καὶ δι' ἄγνοιαν, τὸ ἑκούσιον δόξειεν ἂν εἶναι, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις· ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται τὸ ἀκούσια εἶναι τὰ [h]διὰ θυμὸν ἢ δι' ἐπιθυμίαν. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲν ἔτι τῶν ἄλλων ζώων ἑκουσίως πράξει, οὐδ' οἱ παῖδες· εἶτα πότερον οὐδὲν ἑκουσίως πράττομεν τῶν δι' ἐπιθυμίαν, ἢ θυμόν; ἢ τὰ καλὰ μὲν ἑκουσίως, τὰ δ' αἰσχρὰ ἀκουσίως; ἢ γελοῖον, ἑνός γε αἰτίου ὄντος; Ἄτοπον δὲ ἴσως τὸ [i]ἀκούσια φάναι, ὧν δεῖ ὀρέγεσθαι· δεῖ δὲ καὶ ὀργίζεσθαι ἐπί τισι, καὶ ἐπιθυμεῖν τινων· οἷον ὑγιείας καὶ μαθήσεως· δοκεῖ δὲ τὰ μὲν ἀκούσια λυπηρὰ εἶναι, τὰ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν ἡδέα.

[h] Ἢ διὰ θυμὸν Ven. I. II. et Bas. [i] Ἑκούσια pro ἀκούσια ponit Bas. in margine: sed ἀκούσια tueri potest clausula hujus capitis. *Sylb.*

et actio consistit, et id, cujus gratia actio suscipitur. Cum igitur ex tali inscientia invite factum nominetur, tum praeterea actionem molestam esse oportet, ejusque illum qui agit poenitere. Quoniam autem id invite factum dicitur, quod est violentum, et quod per inscientiam admissum est, sponte factum esse videri possit id, cujus principium est in eo qui agit, res singulares, eas, in quibus actio consistit, non ignorante: fortasse enim non recte illud dicitur, ea esse invite facta, quae vel ira, vel cupiditate hortante fiunt. Nam primum si hoc ita erit, nulla praeterea aliarum animantium sponte aget, ac ne pueri quidem: deinde nihilne eorum quae ira, vel cupiditate incitati agimus, sponte agimus? an vero honesta sponte, turpia inviti? an hoc ridiculum est, cum praesertim una sit utrorumque causa? Absurdum vero fortasse etiam fuerit ea invite facta dicere, quae sunt appetenda: atqui et ob aliquas causas irascendum est, et quaedam sunt cupienda, ut bona valetudo, et doctrina: jam vero quae invite fiunt, molestiam, quae ex cupiditate vero voluptatem videntur afferre. Praeterea quam-

[k]Ἔτι δὲ τί διαφέρει τῷ ἀκούσια εἶναι τὰ κατὰ λογισμὸν ἢ θυμὸν ἁμαρτηθέντα; φευκτὰ μὲν γὰρ ἄμφω· δοκεῖ δὲ οὐχ ἧττον ἀνθρωπικὰ εἶναι τὰ ἄλογα πάθη· [l]αἱ δὲ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ θυμοῦ ϗ ἐπιθυμίας. Ἄτοπον δὴ τὸ τιθέναι ἀκούσια ταῦτα.

ΚΕΦ. β'.

ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΩΝ δὲ τοῦ τε ἑκουσίου ϗ τοῦ ἀκουσίου, περὶ προαιρέσεως ἕπεται διελθεῖν· [m]οἰκειότατον γὰρ εἶναι δοκεῖ τῇ ἀρετῇ, καὶ μᾶλλον τὰ ἤθη κρίνειν τῶν πράξεων. Ἡ προαίρεσις [n]δὴ ἑκούσιον μὲν φαίνεται, οὐ ταυτὸν δὲ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον τὸ ἑκούσιον· τοῦ μὲν γὰρ ἑκουσίου ϗ παῖδες καὶ

[k] Ἔτι δὲ τί διαφέρει, τῷ ἀκούσια εἶναι, τὰ κατὰ λογισμὸν, τὰ κατὰ θυμὸν ἁμαρτηθέντα; ita legendum arbitratur Lambinus: quæ quidem lectio est clarior: vulgarem tamen omnino retinendam sentio. Hunc locum quam optime illustrat Andr. ἔτι εἰ ἀκούσια ἦν τὰ κατὰ θυμὸν ἁμαρτηθέντα, διέφερεν ἂν τῶν ἀπὸ τοῦ λογισμοῦ ἁμαρτανομένων κατὰ τὴν ἑκουσίου ϗ ἀκουσίου διαφοράν· διαφέρει δὲ οὐδέν· ϗ γὰρ ταῦτα ὁμοίως ἐκείνοις φευκτὰ, ὃ τοῦ ἑκουσίου ἐστί· ϗ ψόγαν ἄξια οὐδὲν ἧττον· ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ διέφερεν ὡς ἑκούσιον ἀκουσίου. [l] Ὥστε ϗ αἱ El. Vet. Interp. et CCC. in marg. alii ἔτι ϗ αἱ. Nobiscum legit Andr. [m] Ἡ γὰρ προαίρεσις οἰκείως ἔχει πρὸς τὴν ἀρετὴν, ϗ τῷ ταύτης κανόνι δυνησόμεθα κρίνειν τὰ ἤθη, ϗ τὰς πράξεις. *Quæ quidem proprium quid cum virtute habet, ea quippe tanquam norma mores distinguere discimus atque actiones.* Andr. [n] Δὲ NC. CCC. et Bas.

obrem ea peccata, quæ ira commissa sunt, ab iis, quæ ratione peccantur, eo differant, quod invite facta sint? utraque enim sunt fugienda: neque vero affectus rationis expertes, minus humani videntur esse: actiones autem hominis tum ab ira, tum a cupiditate nascuntur. Absurdum igitur fuerit hæc in iis, quæ invite fiunt, numerare.

CAP. II.

DISTINCTIS igitur iis, quæ sponte, et quæ invite fiunt, sequitur ut de consilio dicamus: nam et virtuti conjunctissima res est, et ab eo magis, quam ab actionibus, mores dijudicari videntur. Ac videtur sane consilium esse quiddam sponte susceptum; non tamen est idem, sed id, quod sponte fit, latius

τὰ ἄλλα ζῶα κοινωνεῖ, προαιρέσεως δ' οὔ· [o] καὶ τὰ ἐξαίφνης ἑκούσια μὲν λέγομεν, κατὰ προαίρεσιν δ' οὔ. Οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν, ἐπιθυμίαν, ἢ θυμὸν, ἢ βούλησιν, ἤ τινα δόξαν, οὐκ ἐοίκασιν ὀρθῶς λέγειν· οὐ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις καὶ τῶν ἀλόγων· ἐπιθυμία δὲ καὶ θυμός· καὶ ὁ ἀκρατὴς ἐπιθυμῶν μὲν πράττει, προαιρούμενος δ' οὔ· ὁ ἐγκρατὴς δ' ἀνάπαλιν προαιρούμενος μὲν, ἐπιθυμῶν δ' οὔ. Καὶ προαιρέσει μὲν ἐπιθυμία ἐναντιοῦται, ἐπιθυμία δ' ἐπιθυμίᾳ οὔ· καὶ ἡ μὲν ἐπιθυμία ἡδέος καὶ [p] ἐπιλύπου, ἡ προαίρεσις δ' οὔτε λυπηροῦ, οὔθ' ἡδέος. Θυμὸς δ' ἔτι ἧττον· ἥκιστα γὰρ τὰ διὰ θυμὸν κατὰ προαίρεσιν εἶναι δοκεῖ. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησίς γε, καίπερ σύνεγγυς [q] φαι-

[o] Καὶ τὰ ἐξαίφ. &c. hanc ſententiam in contextu non habet Baſ. in margine tamen ponit verbis paulum diverſis, καὶ τὰ μὲν αἰφνίδια ἑκουσία εἶναι λέγομεν, κατὰ προαίρεσιν δ' οὔ. [p] Καὶ ἐπίλυπος, ἡ προαίρεσις δ' οὔτε λυπηρὰ liber quidam antiquus: receptæ tamen lectionis, quæ non inelegans eſt, nec ſententiam variat, alibi veſtigia non inveni. *Vict.* Ἔτι ἡ μὲν ἐπιθυμία λυπηρά ἐστι, καὶ τὸ ἡδὺ ἀεὶ ἀντικείμενον ἔχει· πρὸς αὐτὸ γὰρ ἀεὶ φέρεται· ἡ δὲ προαίρεσις οὔτε λυπηρά ἐστιν, οὔτε τὸ ἡδὺ ἀντικείμενον ἔχει. *Andr.* [q] Γρ. φαινομένη.

patet: ejus enim, quod ſponte fit, et pueri ſunt participes, et reliqua animalia, ſed non conſilii: tum repentina ſponte quidem noſtra ſuſcipi dicuntur, conſulto autem nequaquam. Qui autem dicunt conſilium eſſe cupiditatem, aut iram, aut voluntatem, aut opinionem aliquam, non ſatis recte dicere videntur: conſilium enim non eſt eorum commune, quæ ſunt rationis expertia; cupiditas autem et ira maxime: præterea incontinens a cupiditate quidem impulſus agit, ſed non conſilio capto; continens contra conſilio capto, non cupiditate impulſus. Et conſilio contraria eſt cupiditas, cupiditati autem cupiditas nequaquam: tum cupiditas et jucundi eſt, et cum moleſtia conjuncta, conſilium neque jucundi, neque cum moleſtia conjunctum. Multo autem minus ira eſt: nam quæ per iram fiunt conſilio minime conſentanea eſſe videntur. Neque vero voluntas eſt, etiamſi ei finitimum eſſe videatur: con-

νόμενον· προαίρεσις μὲν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν ἀδυνάτων, καὶ εἴ τις φαίη προαιρεῖσθαι, δοκοίη ἂν ἠλίθιος εἶναι· βούλησις δ' ἐστὶ τῶν ἀδυνάτων, οἷον ἀθανασίας. Καὶ ἡ μὲν βούλησίς ἐστι καὶ περὶ τὰ μηδαμῶς δι' [r] αὐτοῦ πραχθέντα ἄν· οἷον ὑποκριτήν τινα νικᾶν, ἢ ἀθλητήν· προαιρεῖται δὲ τὰ τοιαῦτα οὐδεὶς, ἀλλ' ὅσα οἴεται ἂν γενέσθαι δι' αὐτοῦ. Ἔτι δ' ἡ μὲν βούλησις τοῦ τέλους ἐστὶ μᾶλλον, ἡ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος· οἷον ὑγιαίνειν βουλόμεθα, προαιρούμεθα δὲ δι' ὧν ὑγιανοῦμεν· καὶ εὐδαιμονεῖν βουλόμεθα μὲν, καί φαμεν· προαιρούμεθα δὲ λέγειν οὐχ ἁρμόζει· ὅλως γὰρ ἔοικεν ἡ προαίρεσις περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν εἶναι. Οὐδὲ δὴ δόξα ἂν εἴη· ἡ μὲν γὰρ δόξα δοκεῖ περὶ πάντα εἶναι, καὶ οὐδὲν ἧττον περὶ τὰ ἀΐδια καὶ τὰ ἀδύνατα, ἢ τὰ ἐφ' ἡμῖν· καὶ τῷ ψευδεῖ καὶ ἀληθεῖ διαιρεῖται, οὐ τῷ κακῷ καὶ ἀγαθῷ· ἡ δὲ προαί-

[r] Γρ. δι' αὐτὸν et δι' αὐτόν.

silium enim non est eorum, quæ fieri non possunt, et si quis dicat se talium rerum agendarum consilium cepisse, stultus esse videatur: voluntas autem etiam eorum est, quæ contingere nemini possunt: verbi gratia, immortalitatis. Præterea voluntas etiam ad ea pertinet, quæ nullo modo is qui vult per se agere possit: ut si quis velit histrionem illum, vel athletam superiorem discedere: at nemo talium rerum consilium capit, sed earum duntaxat, quas per se effici posse arbitratur. Præterea voluntas est ultimi ac finis, consilium autem eorum, quæ ad finem conferunt: verbi gratia, bene valere volumus, consilium autem capimus eas res adhibere, quibus bene valeamus: et beati esse volumus, atque hoc nos velle dicimus; sed consilium nobis captum esse ut beati simus, neque dicimus, neque convenit ita loqui: omnino enim consilium ad eas res pertinet, quæ sunt in nostra potestate. Neque vero erit opinio: ad omnia enim pertinere videtur opinio, nec minus ad ea, quæ æterna sunt, quæque a nobis fieri non possunt, quam quæ in nobis sita sunt: præterea vero et falso dividitur ac distinguitur opinio, non bono

ρεσις τούτοις μᾶλλον. Ὅλως μὲν οὖν δόξῃ ταὐτὸν ἴσως οὐδὲ λέγει οὐδείς· ἀλλ' οὐδέ τινι· τῷ γὰρ προαιρεῖσθαι τἀγαθὰ ἢ τὰ κακὰ, ποιοί τινές ἐσμεν· τῷ δὲ δοξάζειν, οὔ. Καὶ προαιρούμεθα μὲν λαβεῖν ἢ φυγεῖν, ἤ τι τῶν τοιούτων· δοξάζομεν δὲ τί ἐστιν ἢ τίνι συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δὲ ἢ φυγεῖν οὐ πάνυ δοξάζομεν. Καὶ ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται τῷ εἶναι οὗ δεῖ μᾶλλον, [a]ἢ τῷ ὀρθῶς· ἡ δὲ δόξα τῷ ἀληθῶς. Καὶ προαιρούμεθα μὲν ἃ μάλιστα ἴσμεν ἀγαθὰ ὄντα· δοξάζομεν δὲ ἃ οὐ πάνυ ἴσμεν. Δοκοῦσί τε οὐχ οἱ αὐτοὶ προαιρεῖσθαι τὰ ἄριστα καὶ δοξάζειν, ἀλλ' ἔνιοι δοξά-

[a] Non me latet interpretes non eodem modo accepiſſe locum illum ἢ τῷ ὀρθῶς: quæ diſſenſio nata eſt ex gemina vi notioneque particulæ ἢ; nunc enim valet *vel*, nunc vero *quam*, quo ſenſu hic ipſam ſumendam arbitror; ut dixerit noſter doctor conſuetudinem eſſe de *electione* dicere, eam fuiſſe illius rei, cujus decebat, potius quam rectam ipſam appellari: ut judico enim, argumentatur hic quoque a more-loquendi. *Victor.* Adverbium μᾶλλον hoc loco τὸ ἢ ad hunc ſenſum, quo interpretatur Vict. determinare videtur. Andronici paraphraſis ἢ τῷ ὀρθῶς omittit. Ἔτι ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται ὅταν προαιρώμεθα ἃ δεῖ· ἡ δὲ δόξα ἐπαινεῖται ὅταν δοξάσωμεν τὰ ἀληθῆ.

ac malo: at conſilium his potius, quam illis. Idem igitur quod univerſam opinionem eſſe conſilium fortaſſe ne dicere quidem quiſquam conabitur: at neque idem quod quandam opinionem: nam eo quod conſilium nobis captum ſit ut bona vel mala ſequamur, cujuſdammodi ſumus: ſed eo quod opinemur, non item. Et conſilium capimus vel adipiſcendi, vel fugiendi, vel tale quiddam faciendi: opinamur autem quid ſit, aut cui conducat, aut quemadmodum: adipiſci certe, aut fugere non admodum opinamur. Et conſilium eo laudatur quod ejus rei ſit, quæ agenda eſt, vel quod recte conſilium captum ſit: at opinio, quod vere quis opinetur. Præterea conſilium capimus earum rerum agendarum, quas maxime exploratum habemus eſſe bonas: ſed ea opinamur, quæ non admodum nobis nota, nec explorata ſunt. Poſtremo non iidem videntur de rebus optimis conſilium capere, atque opinari, ſed nonnulli melius quidem opinari, verum animi vitio cor-

ζειν μὲν ἄμεινον, διὰ κακίαν δ' αἱρεῖσθαι οὐχ ἃ δεῖ. Εἰ δὲ προγίνεται δόξα τῆς προαιρέσεως, ἢ παρακολουθεῖ, οὐδὲν διαφέρει· οὐ τοῦτο γὰρ σκοποῦμεν, ἀλλ' εἰ ταὐτόν ἐστι δόξῃ τινί. Τί οὖν ἢ ποῖόν τί ἐστιν, ἐπειδὴ τῶν [t]εἰρημένων οὐθέν ἐστιν; Ἑκούσιον μὲν δὴ φαίνεται· τὸ δ' ἑκούσιον οὐ πᾶν προαιρετὸν, ἀλλ' ἆρά γε τὸ προβεβουλευμένον· ἡ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου καὶ διανοίας· ὑποσημαίνειν δ' ἔοικε καὶ τοὔνομα, ὡς ὂν πρὸ ἑτέρων αἱρετόν.

ΚΕΦ. γ'.

ΒΟΥΛΕΥΟΝΤΑΙ δὲ πότερα περὶ πάντων, καὶ πᾶν βουλευτόν ἐστιν, ἢ περὶ ἐνίων οὐκ ἔστι βουλή; λεκτέον δ' ἴσως βουλευτὸν, οὐχ ὑπὲρ οὗ ἄν τις βουλεύσαιτο ἠλίθιος, ἢ μαινόμενος, ἀλλ' [u]ὑπὲρ ὧν ὁ νοῦν ἔχων. Περὶ δὲ τῶν ἀϊδίων οὐδεὶς βουλεύεται, οἷον περὶ [x]τοῦ κόσμου, ἢ τῆς

[t] Προειρημένων. El. [u] Γρ. ὑπὲρ οὗ. [x] Aristoteles et alii magni nominis philosophi mundum esse æternum judicârunt,

rupti ea neque sequi, neque sumere, quæ sequi ac sumere oportet. Utrum vero opinio consilium antecedat, an subsequatur, nihil refert: non enim nobis propositum est hoc considerare, sed utrum idem sit quod aliqua opinio. Quænam igitur, aut qualis res est, quandoquidem nihil est eorum, quæ supra dicta sunt? Et sane videtur quiddam esse, quod sponte fiat: verum non quicquid sponte fit, de eo consilium captum est, sed id utique, de quo prius consultatum est: consilium enim cum ratione et cogitatione conjunctum est: quod quidem nomine ipso significatur; Προαιρετὸν enim dicitur tanquam præ cæteris optabile, et sumendum.

CAP. III.

SED utrum consultant de omnibus rebus homines, omniaque in consultationem cadunt, an de quibusdam consultari non debet? ac fortasse id quidem in consultationem venire dicendum est, non de quo stolidus aliquis, aut insanus consultaverit, sed de quo is, qui mentis est compos. De rebus æternis autem consultat nemo: ut de mundo,

[y] διαμέτρου καὶ τῆς πλευρᾶς, ὅτι ἀσύμμετροι· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει, ἀεὶ δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ γινομένων, εἴτ' ἐξ ἀνάγκης, εἴτε φύσει, ἢ διά τινα ἄλλην αἰτίαν, οἷον [z] τροπῶν, καὶ ἀνατολῶν· οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως, οἷον αὐχμῶν καὶ ὄμβρων· οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης, οἷον θησαυροῦ εὑρέσεως· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων, οἷον πῶς ἂν Σκύθαι ἄριστα πολιτεύοιντο, οὐδεὶς Λακεδαιμονίων βουλεύεται· οὐ γὰρ γένοιτ' ἂν τούτων δι' ἡμῶν οὐθέν. Βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν· ταῦτα δέ καὶ ἔστι λοιπά· αἴτια γὰρ δοκοῦσιν εἶναι, φύσις, καὶ ἀνάγκη, καὶ τύχη· ἔτι δὲ νοῦς καὶ [a] πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπου. Τῶν δ' αὐ-

quem creatum fuisse dicit Sacra Scriptura. [y] Οὐδεὶς βουλεύεται περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως εἶναι, οἷον περὶ τῆς πλεύρας τοῦ τετραγώνου καὶ τῆς διαμέτρου, ποιῆσαι λόγον τινὰ ἔχειν πρὸς ἀλλήλας, ὃν ἀριθμὸς πρὸς ἀριθμόν. *Nemo deliberat de iis quæ habere se aliter non possunt, sicut de quadrati latere et diametro; ut si quis vellet efficere ut eandem inter se rationem habeant, quam numerus ad numerum.* Andr. [z] Περὶ τροπῶν Ven. 1. 2. et Bas. [a] Per πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπου intelligit voluntatem et affectus, quibus homines ad agendum impelluntur. Hæc perioche, ut annotavit Lambinus, a quibusdam perperam vertitur, *quicquid ab homine geri potest.* Qui enim, ut inquit ille, fieri potest, ut quicquam ab homine gestum causa sit, cum sit effectum.

aut de diametro et latere, quoniam nulla dimensione inter se convenire possunt: neque vero de iis, quæ cum perpetuo moveantur, eodem semper modo fiunt, sive necessitate, sive natura, sive propter aliquam causam; ut de solis conversionibus, atque ortibus: nec de iis, quæ alias aliter fiunt, ut de siccitatibus, et imbribus: neque de iis, quæ fortuito eveniunt, ut de thesauri inventione: immo ne de omnibus quidem rebus humanis; verbi gratia, quemadmodum Scythæ optime suam rempublicam administrare possint, nemo Lacedæmoniorum consultat: nihil enim horum per nos effici queat. At de iis consultamus, quæ cum sub actionem cadant, tum in nostra potestate sunt: hæc autem etiam sunt reliqua: etenim rerum omnium causæ videntur esse, natura, necessitas, fortuna: adde præterea mentem, et quicquid per hominem agit. Singuli

θρώπων ἕκαστοι βουλεύονται περὶ τῶν δι' αὐτῶν πρακτῶν. Καὶ περὶ μὲν τὰς [b] ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις τῶν ἐπιστημῶν οὐκ ἔστι βουλή· οἷον περὶ γραμμάτων· [c] οὐ γὰρ διστάζομεν πῶς [1] γραπτέον. Ἀλλ' ὅσα γίνεται δι' ἡμῶν, μὴ ὡσαύτως δὲ ἀεί, περὶ τούτων βουλευόμεθα· οἷον περὶ τῶν κατὰ ἰατρικὴν, [d] καὶ χρηματιστικὴν, καὶ περὶ κυβερνητικὴν μᾶλλον ἢ γυμναστικὴν, ὅσῳ ἧττον διηκρίβωται. Καὶ ἔτι περὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως· μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τὰς τέχνας [e] ἢ τὰς ἐπιστήμας· μᾶλλον γὰρ περὶ αὐτὰς διστάζομεν. Τὸ βουλεύεσθαι δὲ ἐν τοῖς ὡς [f] ἐπιτοπολὺ, ἀδήλοις δὲ πῶς ἀποβήσεται, καὶ ἐν οἷς ἀδιόριστον. Συμβούλους δὲ παραλαμβάνομεν εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστοῦντες ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐχ ἱκα-

[b] Ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις λέγει τὰς ἀποδεικτικάς· οἷα ἐστὶν ἡ γεωμετρία· αὐτάρκεις δέ εἰσιν αἱ μὴ δεόμεναι βοηθείας ἔξωθεν, ἀλλ' ὡρισμέναι καὶ ἑαυταῖς αὐταρκοῦσαι. *Eustrat.* [c] Ὅτι ἐγνωσμένον ἐστὶν ἀκριβῶς, καὶ ὡρισμένα εἰσὶ τὰ σημεῖα. *Andr.* [1] Magn. Moral. lib. i. cap. 18. [d] Ἡ χρηματιστικὴν Cam. Aurel. et Andr. [e] Ἢ τὰς δόξας pro ἢ τὰς ἐπιστήμας legerunt quidam, ut testatur Eustratius. Vide Eustrat. et Vict. [f] Γρ. ἐπὶ τὸ πολύ.

autem homines de iis consultant ac deliberant, quæ ab ipsis agi possunt. Neque vero in scientiis exquisitis, suaque vi contentis, consultationi locus est: verbi gratia, de literis non consultamus: non enim quomodo scribendum sit ambigimus. Sed de iis, quæ, tametsi opera nostra fiant, non tamen semper eodem modo fiunt: ut de iis, quæ ad medicinam, et ad artem pecuniæ quærendæ pertinent; et in arte gubernandarum navium potius, quam in ratione corporum exercendorum dubitare solemus, quanto minus illa, quam hæc enucleatis et exquisitis præceptionibus absoluta est. Et præterea item de reliquis: magis autem in artibus, quam in scientiis consultationi locus est: in eis enim sæpius ambigere solemus. Consultandi autem ratio in iis locum habet, quæ plerumque usu veniunt, cum eorum exitus incertus sit, et in quibus nihil est definiti. Porro ad res magnas considerandas alios in consilium adhibemus, nobis ipsis diffidentes, quasi minus ad eas dispi-

ναις διαγνῶναι. Βουλευόμεθα δὲ οὐ περὶ τῶν τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη· οὔτε γὰρ ἰατρὸς βουλεύεται εἰ ὑγιάσει, οὔτε ῥήτωρ εἰ πείσει, οὔτε πολιτικὸς εἰ εὐνομίαν ποιήσει, οὐδὲ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς περὶ τοῦ τέλους· ἀλλὰ θέμενοι [g]τέλος τι, πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται σκοποῦσι. Καὶ διὰ πλειόνων μὲν φαινομένου γίνεσθαι, διὰ τίνος ῥᾷστα καὶ κάλλιστα ἐπισκοποῦσι· δι' ἑνὸς δὲ ἐπιτελουμένου, πῶς διὰ τούτου [h]ἔσται, κἀκεῖνο διὰ τίνος, ἕως ἂν ἔλθωσιν ἐπὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ ἐν τῇ εὑρέσει ἔσχατόν ἐστιν· ὁ γὰρ βουλευόμενος ἔοικε ζητεῖν καὶ ἀναλύειν τὸν εἰρημένον τρόπον, ὥσπερ διάγραμμα. Φαίνεται δὲ ἡ μὲν ζήτησις οὐ πᾶσα εἶναι βούλευσις, οἷον αἱ μαθηματικαί· ἡ δὲ βούλευσις πᾶσα ζήτησις· [i]καὶ τὸ ἔσχα-

[g] Τέλος, τὸ πῶς El. [h] Ἔσται abest a N C. et Vet. Interp. rectius, ut videtur. [i] Ὃ ἔσχατον εὑρίσκεται ἀναλύοντι, τοῦτο ἔργον πρῶτον γίνεται τῷ βουλευομένῳ· καθάπερ ὁ μαθηματικός, πρὸς ὃ ἔσχατον ἀφίξεται ἀναλύων, τοῦτο ὑποτιθεὶς καὶ ἀπὸ τούτου διὰ τῶν ἄλλων ὁδεύων, ἀποδείκνυσι τὸ προκείμενον. *Quod postremum in resolutione invenitur, hoc primum deliberanti opus est: quemadmodum ad quod ultima resolutione pervenit mathematicus, hoc supposito, ab eo transit ad reliqua, atque ita confirmat*

ciendas ac dijudicandas idoneis. Consultamus autem non de finibus, sed de iis quæ ad fines pertinent: neque enim aut medicus, an sanaturus sit, consultat, aut orator, an persuasurus, aut vir ad rempublicam administrandam aptus, an bonis legibus civitatem temperaturus, neque alii denique artifices de fine deliberant: sed omnes proposito sibi certo aliquo fine, quemadmodum, et quibus rebus eum possint assequi, cogitant. Ac si pluribus modis, ac rationibus id quod volunt, confici posse videatur, qua facillime et optime confici possit, inspiciunt: sin autem una ratione commode possit absolvi, qua via ad illam perveniant, et qua ad hanc, eo usque dum ad primam causam pervenerint, quæ inventione est ultima: qui consultat enim, inquirere ac retexere veluti descriptionem quandam mathematicam videtur, quemadmodum dictum est. Sed illud certe apparet non omnem quæstionem esse consultationem, ut sunt quæstiones mathematicæ; consultationem vero omnem esse quæstionem: illud etiam planum est,

What is last in investigation, analysis, invention, is first in action -ization or produc

τον ἐν τῇ ἀναλύσει, πρῶτον εἶναι ἐν τῇ γενέσει. Κἂν μὲν ἀδυνάτῳ ἐντύχωσιν, ἀφίστανται· οἷον εἰ χρημάτων δεῖ, ταῦτα δὲ μὴ οἷόν τε πορισθῆναι· ἐὰν δὲ δυνατὸν φαίνηται, ἐγχειροῦσι πράττειν. Δυνατὰ δὲ, ἃ δι' ἡμῶν γένοιτο ἄν· τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων δι' ἡμῶν πως ἐστίν· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν ἡμῖν. Ζητεῖται δὲ ὁτὲ μὲν τὰ ὄργανα, ὁτὲ δὲ ἡ χρεία αὐτῶν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς· ὁτὲ μὲν δι' οὗ, ὁτὲ δὲ πῶς, ἢ διὰ τίνος. Ἔοικε [k] δὴ, καθάπερ εἴρηται, ἄνθρωπος εἶναι ἀρχὴ τῶν πράξεων· ἡ δὲ βουλὴ περὶ τῶν αὐτῷ πρακτῶν· αἱ δὲ πράξεις ἄλλων ἕνεκα. Οὐκ ἂν οὖν εἴη βουλευτὸν τὸ τέλος, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὰ τέλη· οὐδὲ δὴ τὰ καθ' ἕκαστα· οἷον εἰ ἄρτος τοῦτο, ἢ [l] πέπεπται, ἢ [m] πεποίωται ὡς δεῖ· αἰσθήσεως γὰρ ταῦτα· εἰ δὲ ἀεὶ [n] βουλεύσε-

hoc de quo agitur. Andr. [k] Δὶ Ven. 1. 2. et Vet. Interp. [l] Πέπλεται Ven. 1. 2. et Baſ. ἢ πέπεπλαι El. et Argyr. non habent. [m] Πεποίηται Andr. et Baſ. ἢ πεποίωται Cam. omittit. Eorum in Vet. Interp. nullum reperiri veſtigium falſo affirmat Lambinus. [n] Γρ. βουλεύεται.

quod eſt retexenti poſtremum, id eſſe agenti primum. Quod ſi ii, qui acturi ſunt, in aliquid inciderint, quod fieri nequeat, tum ab eo deſiſtunt: veluti ſi pecunia ſit opus, ejuſque expediendæ nulla ratio inveniri poſſit: ſin autem fieri poſſe videatur, tum ad agendum aggrediuntur. Fieri autem poſſe dicuntur ea, quæ noſtra opera effici poſſunt: nam quæ amicorum ſtudio et opera tranſiguntur, noſtra opera quodammodo fieri videntur: principium enim in nobis eſt. Quæruntur autem aliquando inſtrumenta, aliquando eorum uſus, itemque in reliquis: interdum cujus opera, aliquando quomodo, aut qua via res explicari poſſit. Ac videtur ſane homo, quemadmodum dictum eſt, actionum eſſe principium: conſultatio autem eſt iis de rebus, quæ a quoque agi poſſunt: at actiones aliarum rerum cauſa ſuſcipiuntur. De fine igitur conſultari non poteſt, ſed de iis, quæ ad fines pertinent: neque de rebus ſingularibus: verbi gratia, ſitne hoc panis, aut ſitne ita piſtus, aut factus, ut oportet; hæc enim ſenſu judicantur:

ται, εἰς ἄπειρον ἥξει. Βουλευτὸν δὲ καὶ προαιρετὸν τὸ αὐτό, πλὴν ἀφωρισμένον ἤδη τὸ προαιρετόν· τὸ γὰρ ἐκ τῆς βουλῆς προκριθὲν, προαιρετόν ἐστι· παύεται γὰρ ἕκαστος ζητῶν πῶς πράξει, ὅταν εἰς αὑτὸν ἀναγάγῃ τὴν ἀρχὴν, καὶ αὑτοῦ εἰς τὸ ἡγούμενον· τοῦτο γὰρ τὸ προαιρούμενον. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, [o] ἃς Ὅμηρος ἐμιμεῖτο· οἱ γὰρ βασιλεῖς, ἃ προέλοιντο, [p] ἀνήγγελλον τῷ δήμῳ. Ὄντος δὲ τοῦ προαιρετοῦ, βουλευτοῦ, ὀρεκτοῦ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡ προαίρεσις ἂν εἴη βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι γὰρ κρίναντες, ὀρεγόμεθα κατὰ τὴν [q] βούλευσιν. Ἡ μὲν οὖν προαίρεσις τύπῳ εἰρήσθω, [r] καὶ περὶ ποῖά ἐστι, καὶ ὅτι τῶν πρὸς τὰ τέλη.

[o] Exſtat Homeri locus, ad quem reſpexit, Iliad. β'. in concione Agamemnonis ad Græcos. [p] Γρ. Ἀνήγγελον. [q] Βούλησιν pro βούλευσιν habet Euſtrat. [r] Καὶ τί, quæ Zuing. legit poſt εἰρήσθω, omnino ſuperflua videntur.

quod ſi ſemper conſultaverit, abibit in infinitum. Id autem de quo conſultatur et id de quo conſilium captum eſt, eadem ſunt inter ſe, niſi quod definitum jam ac deciſum eſt id, de quo conſilium capitur: quod enim conſultatione adhibita reliquis præpoſitum eſt, id eſt, de quo conſilium captum eſt: nam quemadmodum ſit quiſque acturus tum quærendi finem facit, cum principium ad ſeipſum, et ad eam ſui partem, quæ præeſt atque imperat, revocarit; hæc enim eſt, quæ conſilium capit. Quod ex veteribus quoque reipublicæ adminiſtrandæ formis, quas Homerus imitabatur, perſpici poteſt: nam quibus de rebus reges conſilium ceperant, eas populo renunciabant. Quoniam autem id, de quo conſilium capitur, ſub deliberationem et appetitionem cadit, cum ſit ex numero earum rerum, quæ in nobis ſitæ ſunt: conſilium erit earum rerum, quæ in noſtra poteſtate ſunt, appetitio ex conſultatione proveniens: nam poſteaquam conſultatione adhibita judicavimus, tum ei conſultationi convenienter appetimus. Ac conſilium quidem quid ſit, quibuſque in rebus verſetur, earum denique rerum eſſe, quæ ad fines pertinent, ſic a nobis veluti adumbrando expoſitum ſit.

ΚΕΦ. δʹ.

Η ΔΕ βούλησις ὅτι μὲν τοῦ τέλους ἐστὶν, εἴρηται· δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν τἀγαθοῦ εἶναι, τοῖς δὲ τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ. Συμβαίνει δὲ, τοῖς μὲν τὸ βουλητὸν τἀγαθὸν λέγουσι, μὴ εἶναι βουλητὸν, ὃ βούλεται ὁ μὴ ὀρθῶς αἱρούμενος· εἰ γὰρ ἔσται βουλητὸν, καὶ ἀγαθόν· ἦν δὲ, εἰ οὕτως ἔτυχε, κακόν· τοῖς δ' αὖ τὸ φαινόμενον ἀγαθὸν τὸ βουλητὸν λέγουσι, μὴ εἶναι φύσει βουλητὸν, ἀλλ' ἑκάστῳ τὸ δοκοῦν· ἄλλο δ' [s]ἄλλῳ φαίνεται· καὶ εἰ οὕτως ἔτυχε, τἀναντία. Εἰ δὲ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, [t]ἄρα φατέον ἁπλῶς μὲν καὶ κατ' ἀλήθειαν βουλητὸν εἶναι τἀγαθόν· ἑκάστῳ δὲ, τὸ φαινόμενον. Τῷ μὲν οὖν σπουδαίῳ, τὸ κατ' ἀλήθειαν εἶναι, τῷ δὲ φαύλῳ, τὸ τυχόν· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων, τοῖς μὲν εὖ διακειμένοις ὑγιεινά ἐστι τὰ κατ' ἀλήθειαν τοιαῦτα ὄντα, τοῖς δ' ἐπινόσοις ἕτερα. Ὁμοίως δὲ καὶ πικρὰ,

[s] Γρ. Ἄλλως. [t] Γρ. ἆρα num?

CAP. IV.

ULTIMI autem seu finis esse voluntatem, dictum est: sed alii ejus esse, quod bonum est, alii ejus, quod videtur bonum, existimant. Atqui eorum ratione, qui id, quod sub voluntatem cadit, dicunt esse verum bonum, evenit ut id, quod vult is, qui minus recte eligit, non cadat sub voluntatem; nam si sub voluntatem cadet, erit et bonum; at erat, si casus ita tulit, malum: eorum autem sententia, qui id quod sub voluntatem cadit, specie duntaxat bonum esse dicunt, nihil erit, quod sub voluntatem cadat natura, sed quod cuique videbitur: atqui aliud alii videtur, et, si casus ita tulerit, etiam contraria. Quod si hæc minus probanda sunt, dicendum est absolute et revera sub voluntatem cadere verum bonum; sed sub cujusque voluntatem cadere id, quod speciem boni habeat. Viro bono igitur id esse voluntati optabile, quod revera bonum est, vitioso autem, quicquid fors obtulerit: ut et corporibus bene quidem constitutis salubria sunt ea, quæ revera talia sunt, morbosis autem et ægris

καὶ γλυκέα, καὶ θερμὰ, καὶ βαρέα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· ὁ σπουδαῖος γὰρ ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ ἐν ἑκάστοις τἀληθὲς αὐτῷ φαίνεται· καθ᾽ ἑκάστην γὰρ ἕξιν ἴδιά ἐστι καὶ καλὰ καὶ ἡδέα. Καὶ διαφέρει πλεῖστον ἴσως ὁ σπουδαῖος, τῷ τἀληθὲς ἐν ἑκάστοις ὁρᾶν, ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν ὤν· τοῖς πολλοῖς δὲ ἡ ἀπάτη διὰ τὴν ἡδονὴν ἔοικε γίνεσθαι· οὐ γὰρ οὖσα, ἀγαθὸν φαίνεται. Αἱροῦνται οὖν τὸ ἡδὺ, ὡς ἀγαθὸν, τὴν δὲ λύπην, ὡς κακὸν φεύγουσιν.

ΚΕΦ. ε'.

ΟΝΤΟΣ δὴ βουλητοῦ μὲν τοῦ τέλους, βουλευτῶν δὲ καὶ προαιρετῶν τῶν πρὸς τὸ τέλος, αἱ περὶ ταῦτα πράξεις κατὰ προαίρεσιν εἶεν ἂν, καὶ ἑκούσιοι· αἱ δὲ τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι περὶ ταῦτα. Ἐφ᾽ ἡμῖν [u] δὴ καὶ ἡ ἀρετή· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία· ἐν οἷς γὰρ ἐφ᾽ ἡμῖν τὸ πράττειν, καὶ τὸ μὴ

[u] Δὲ N C. CCC. Mur. et Baſ.

alia. Itemque amara, dulcia, calida, gravia, et cæterorum unumquidque: nam et vere de ſingulis rebus judicat vir bonus, et ei ſtatim quod in quaque re veri eſt elucet: ex unoquoque enim habitu propria ſibi quiſque honeſta et jucunda fingit. Atque eo ipſo fortaſſe longe præſtat reliquis vir bonus, quod ſingulis in rebus verum perſpicit, quaſi earum norma ſit ac menſura: multitudini autem fucum facere videtur voluptas; quippe quæ, cum bonum non ſit, boni ſpeciem præ ſe ferat. Itaque jucundum ſequitur, ut bonum, dolorem autem fugit, ut malum.

CAP. V.

QUONIAM igitur finis ſub voluntatem cadit, de iis autem, quæ ad finem pertinent, et conſultari et conſilium capi poteſt, conſequens eſt, ut quæ in eis vertuntur actiones, et conſilio conſentaneæ ſint, et ſponte obeantur: at functiones et munera virtutum in his vertuntur. Itaque virtus in noſtra eſt poteſtate; ſimiliter et vitium: quas enim res agere in nobis ſitum eſt, eaſdem non agere

πράττειν· καὶ ἐν οἷς τὸ μὴ, καὶ τὸ ναί. Ὥστ' εἰ τὸ πράττειν, καλὸν ὂν, ἐφ' ἡμῖν ἐστι, καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐφ' ἡμῖν ἔσται, αἰσχρὸν ὄν· καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν, καλὸν ὂν, ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ πράττειν, αἰσχρὸν ὂν, ἐφ' ἡμῖν. Εἰ δ' ἐφ' ἡμῖν, [x] τὸ τὰ καλὰ πράττειν, καὶ τὰ αἰσχρὰ, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ πράττειν· τοῦτο δὲ ἦν τὸ ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς εἶναι· [y] ἐφ' ἡμῖν ἔσται τὸ ἐπιεικέσι καὶ φαύλοις εἶναι. Τὸ δὲ λέγειν ὡς

[z] Οὐδεὶς ἑκὼν πονηρὸς, οὐδ' ἄκων [a] μάκαρ,

[x] Ἐφ' ἡμῖν τὰ καλὰ πράττειν Bas., Cam. N C. et C C C. Sed si geminatum articulum nolis, rectius legeris τὸ καλὰ πράττειν. [y] Aristoteles huic contrariam sententiam Socrati attribuit in Magn. Moral. lib. i. cap. 9. Σωκράτης ἔφη οὐκ ἐφ' ἡμῖν γενέσθαι τὸ σπουδαίους εἶναι ἢ φαύλους· εἰ γάρ τις, φησὶν, ἐρωτήσειεν ὀντιναοῦν, πότερον ἂν βούλοιτο δίκαιος εἶναι ἢ ἄδικος, οὐθεὶς ἂν λέγοιτο τὴν ἀδικίαν· δῆλον ὡς εἰ φαῦλοί τινές εἰσιν, οὐκ ἂν ἑκόντες εἴησαν φαῦλοι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ σπουδαῖοι. [z] Tragici alicujus veteris senarius est, quo, ut puto, significaret, quisquis auctor ipsius est, neminem, cui eligendi potestas sit, laboriosam, et asperam vitam colere, et neminem invitum beatum esse, atque affluere iis omnibus, quæ ad vitam commode agendam pertinent. Sed Philosophi quidam, cum statuerent omnes improbos miseros esse, omnes virtute præditos felices, iidemque judicarent virtutem quidem sponte coli, sed vitiosum esse neminem nisi invitum, abusi sunt hoc versiculo ad confirmandam sententiam suam, et πονηρὸν interpretati sunt, non *eum, qui dure, ac laboriose viveret*, sed *improbum*, et *vitiosum*; quod eadem vox, aut accentu mutato, ut vulgo putant, aut eodem accentu, ut judicat Thomas Magister, et hoc et illud significet. *Beatum* quoque acceperunt, non divitem, et facilem agentem, sed virum bonum et ex virtute agentem.

possumus: et quas non agere in nobis situm est, earundem quoque agendarum potestas nostra est. Itaque si quid agere, quod honestum sit, in nobis situm est, non agere quoque, cum id non agere turpe sit, in nobis erit situm: et si non agere, quod non agere honestum sit, in nostra potestate est, agere quoque quod actu turpe sit, in nobis erit situm. Quod si honesta et turpia agere nostri arbitrii est, similiterque non agere (hoc autem erat, bonos et malos esse) nostri quoque arbitrii erit profecto, ut probi et improbi simus. Jam vero quod dicitur,

Sponte improbus nemo, nec invitus beatus ullus est,

ἔοικε τὸ μὲν ψευδεῖ, τὸ δ' ἀληθεῖ· μακάριος μὲν γὰρ οὐδεὶς ἄκων, ἡ δὲ μοχθηρία ἑκούσιον· ἢ τοῖς γε νῦν εἰρημένοις ἀμφισβητητέον, καὶ τὸν ἄνθρωπον οὐ φατέον ἀρχὴν εἶναι, οὐδὲ γεννητὴν τῶν πράξεων, ὥσπερ καὶ τέκνων. Εἰ δὲ ταῦτα φαίνεται, καὶ μὴ ἔχομεν εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἀναγαγεῖν παρὰ τὰς ἐφ' ἡμῖν· ὧν καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐφ' ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἑκούσια. [b]Τούτοις δ' ἔοικε μαρτυρεῖσθαι καὶ ἰδίᾳ ὑφ' ἑκάστων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν νομοθετῶν· κολάζουσι γὰρ καὶ τιμωροῦνται τοὺς δρῶντας μοχθηρά, ὅσοι μὴ βίᾳ, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἧς μὴ αὐτοὶ αἴτιοι· τοὺς δὲ τὰ καλὰ πράττοντας τιμῶσιν· ὡς τοὺς μὲν [c]προτρέψοντες,

Citatur autem hic ipſe verſus hoc ſenſu, ἐν τῷ περὶ δικαίου τῶν Πλάτωνος νοθευομένων. Et ſane hanc ſententiam tueri videtur Plato in Clitophonte, et lib. ix. de Legibus. *Muret.* [a] Μακάριος noſtri MSS. Andr. Ven. 1. 2. Cam. et Baſ. de qua lectione hæc habet Victorius: Vereor ne μάκαρ legi debeat: carminis enim ratio videtur hoc poſcere, quod in extremo nunc claudicat. Sed etiam in ſermone περὶ δικαίου, qui falſo putatur Platoni tributus, ubi hic antiqui poetæ ſenarius adducitur, ita legitur, ποίῳ ποιητῇ, ὅς τις εἶπεν, οὐδεὶς ἑκὼν πονηρὸς, οὐδ' ἄκων μάκαρ. Aliquis fortaſſe verſum eſſe non animadvertens, poetica voce ſublata, communem reſtituit. [b] Ità noſtri MSS. Cam. et Baſ. vulgo τοιούτοις ſcribitur. [c] Προτρέποντες,

partim falſum, partim verum eſſe videtur; nam invitus beatus eſt nemo, vitioſitas autem ſponte noſtra contrahitur: alioquin ea, quæ jam nunc dicta ſunt, erunt in dubium et controverſiam vocanda, negandumque erit hominem eſſe principium ac parentem actionum, tanquam et liberorum. Quod ſi hæc nobis probantur et vera videntur, neque eas poſſumus ad alia principia capitaque, præterquam ad ea, quæ in nobis inſunt, revocare; profecto quarum rerum principia in nobis inſunt, eæ res quoque in nobis ſitæ ſunt, noſtraque ſponte ſuſcipiuntur. Teſtimonio ſunt his cum ea, quæ privatim a ſingulis, tum ea, quæ publice a latoribus legum fieri ſolent: eos enim, qui res flagitioſas atque improbas admittunt, caſtigant ſupplicioque afficiunt, ſi modo non per vim, aut per inſcientiam, quæ ipſorum culpa contracta non ſit, admiſerint; eos autem, qui res honeſtas et præclaras gerunt, honoribus et præmiis ornant: quaſi hos

τὺς δὲ κωλύσοντες. Καίτοι πρὸς ὅσα μήτ᾽ ἐφ᾽ ἡμῖν ἐστι, μήθ᾽ ἑκούσια, οὐδεὶς προτρέπεται πράττειν· ὡς οὐδὲν πρὸ ἔργου ὄντος πεισθῆναι μὴ θερμαίνεσθαι, ἢ ἀλγεῖν, ἢ πεινῆν, [d] ἢ ἄλλ᾽ ὁτιοῦν τῶν τοιούτων· οὐθὲν γὰρ ἧττον πεισόμεθα αὐτά. Καὶ γὰρ ἐπ᾽ αὐτῷ τῷ ἀγνοεῖν κολάζουσιν, ἐὰν αἴτιος εἶναι δοκῇ τῆς ἀγνοίας· οἷον τοῖς μεθύουσι διπλᾶ τὰ ἐπιτίμια· ἡ γὰρ ἀρχὴ [e] ἐν αὐτῷ· κύριος γὰρ τοῦ μὴ μεθυσθῆναι· τοῦτο δ᾽ αἴτιον τῆς ἀγνοίας. Καὶ τοὺς ἀγνοοῦντάς τι τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ἃ δεῖ ἐπίστασθαι, καὶ μὴ χαλεπά ἐστι, κολάζουσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅσα δι᾽ ἀμέλειαν ἀγνοεῖν δοκοῦσιν, ὡς ἐπ᾽ αὐτοῖς ὂν τὸ μὴ ἀγνοεῖν· τοῦ γὰρ ἐπιμεληθῆναι κύριοι. Ἀλλ᾽ ἴσως τοιοῦτός τίς ἐστιν, ὥστε μὴ ἐπιμεληθῆναι; ἀλλὰ τοῦ τοιούτους γενέσθαι αὐτοὶ αἴτιοι, ζῶντες ἀνειμένως· καὶ τοῦ ἀδίκους ἢ ἀκολάστους εἶναι, οἱ

τοὺς δὲ κωλύοντες N.C. [d] Ἢ ἄλλ᾽ ὁτιοῦν τῶν τοιούτων, ὧν οὐκ ἐσμὲν αὐτοὶ κύριοι, *vel quid tale, quod in poteſtate non eſt noſtra.* Andr. [e] Γρ. ἐν αὐτοῖς· κύριοι.

excitaturi, illos a maleficio deterrituri. Atqui ad eas actiones excitat nemo, quæ neque in nobis poſitæ ſunt, neque ſponte noſtra obeuntur: perinde quaſi nihil profuturum ſit perſuaſum nobis eſſe, ut ne vel caleamus, vel doleamus, vel eſuriamus, vel aliquid aliud tale: nihilo enim minus ea perferemus. Nam etiam propterea quod quippiam ignoratum ſit, caſtigant latores legum, ſi quis ſibi ipſe ſuæ inſcientiæ cauſa eſſe videatur: verbi gratia, in ebrios duplex pœna conſtituta eſt: principium enim in ipſis eſt; nam ſitum in eis erat, ne ebrii fierent: ebrietas autem cauſa inſcientiæ eſt. Præterea in eos, qui aliquid ignorant eorum, quæ legibus ſancita ſunt, quæ et ſcienda, neque cognitu difficilia ſint, animadvertunt: itemque fit in cæteris, quæ negligentia ſua videntur ignorare, cum liceat ipſis non ignorare: poterant enim ſibi, ut diligentiam adhiberent, imperare. Sed ejuſmodi eſt aliquis fortaſſe, ut diligentiam adhibere non poſſit: verum cur tales extiterint, cauſam ipſi ſuſtinent, quippe qui negligenter ac diſſolute vivant: et cur injuſti atque intemperantes ſint, cau-

μὲν κακουργοῦντες, οἱ δὲ ἐν πότοις καὶ τοῖς τοιούτοις διάγοντες· αἱ γὰρ περὶ ἕκαστα ἐνέργειαι τοιούτους ποιοῦσι. Τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν μελετώντων πρὸς ἡντιναοῦν ἀγωνίαν ἢ πρᾶξιν· διατελοῦσι γὰρ ἐνεργοῦντες. Τὸ μὲν οὖν ἀγνοεῖν ὅτι ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν περὶ ἕκαστα αἱ ἕξεις γίνονται, κομιδῇ ἀναισθήτου. Ἔτι δ᾽ ἄλογον τὸν ἀδικοῦντα μὴ βούλεσθαι ἄδικον εἶναι, ἢ τὸν ἀκολασταίνοντα ἀκόλαστον. Εἰ δὲ μὴ ἀγνοῶν τις πράττει, ἐξ ὧν ἔσται ἄδικος, ἑκὼν ἄδικος ἂν εἴη· οὐ μὴν ἐάν γε βούληται, ἄδικος ὢν παύσεται, καὶ ἔσται δίκαιος· οὐδὲ γὰρ ὁ νοσῶν ὑγιής, καὶ εἰ οὕτως ἔτυχεν, [f] ἑκὼν νοσεῖ, ἀκρατῶς βιοτεύων, καὶ ἀπειθῶν τοῖς ἰατροῖς. Τότε μὲν οὖν ἐξῆν αὐτῷ μὴ νοσεῖν, προεμένῳ δὲ οὐκ ἔτι· ὥσπερ οὐδ᾽ ἀφέντι λίθον, ἔτι αὐτὸν δυνατὸν ἀναλαβεῖν· ἀλλ᾽ ὅμως ἐπ᾽ αὐτῷ [g] τὸ

[f] Γρ. ἑκὼν ποιεῖ. [g] Λαβεῖν pro βαλεῖν NC. CCC. Cam. et Baſ. in margine. Vide Victorium.

ſa in ipſis conſiſtit; utpote quorum alteri in maleficiis, alteri in compotationibus, et id genus nequitiis ætatem conſumant: nam quales ſunt in quaque re collocatæ actiones, tales eos, qui agunt, efficiunt. Quod ex iis perſpicuum eſſe poteſt, qui ſe in quovis certamine, aut actione exercent: nunquam enim certare, atque agere intermittunt. Ignorare igitur e ſtudiis et actionibus in quaque re poſitis habitus gigni, hominis eſt ſenſu fere carentis. Præterea hoc ipſum a ratione alienum eſt, eum, qui injuſte alterum lædat, injuſtum, et qui intemperanter vivat, intemperantem effici nolle. Si quis igitur ſciens eas res agat, quibus evadat injuſtus, ſponte ſua profecto efficiatur injuſtus: neque ſi velit tamen, eſſe deſinat injuſtus, et juſtus ſit: nam ne æger quidem ſanus ac validus ſit, cum voluerit, etiamſi forte ſponte ſua ægrotet, quippe qui et incontinenter vivat, et medicorum præceptum conſiliumque aſpernetur. Tunc igitur ei integrum erat in morbum non incidere, at poſteaquam ſeſe effudit ac projecit, id jam deſiit eſſe integrum: quemadmodum nec is, qui lapidem miſit, retrahere eum jam poteſt: erat tamen in ejus poteſ-

βαλεῖν καὶ ῥῖψαι· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐπ' αὐτῷ· οὕτω δὲ καὶ τῷ ἀδίκῳ καὶ τῷ ἀκολάστῳ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐξῆν τοιούτοις μὴ γενέσθαι· διὸ ἑκόντες εἰσί· γενομένοις δὲ οὐκέτι ἔξεστι μὴ εἶναι. Οὐ μόνον δὲ αἱ τῆς ψυχῆς κακίαι ἑκούσιοί εἰσιν, ἀλλ' ἐνίοις καὶ αἱ τοῦ σώματος, οἷς καὶ ἐπιτιμῶμεν· τοῖς μὲν γὰρ διὰ φύσιν αἰσχροῖς οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ· τοῖς δὲ δι' ἀγυμνασίαν, καὶ ἀμέλειαν. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀσθένειαν, καὶ [b] αἶσχος, καὶ πήρωσιν· οὐδεὶς γὰρ ἂν ὀνειδίσειε τυφλῷ φύσει, ἢ ἐκ νόσου, ἢ ἐκ πληγῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλεήσαι· τῷ δ' ἐξ οἰνοφλυγίας, ἢ ἄλλης ἀκολασίας, πᾶς ἂν ἐπιτιμήσαι. Τῶν δὴ περὶ τὸ σῶμα κακιῶν αἱ μὲν ἐφ' ἡμῖν ἐπιτιμῶνται· αἱ δὲ μὴ ἐφ' ἡμῖν, οὔ. Εἰ δ' οὕτω, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἱ ἐπιτιμώμεναι τῶν κακιῶν ἐφ' ἡμῖν ἂν εἶεν. Εἰ δέ τις λέγοι ὅτι πάντες ἐφίενται τοῦ φαινομένου

[b] Αἶσχος non expressit Argyr. quod quidem superfluum videtur.

tate, lapidem e manu emittere et projicere; principium enim in ipso est: sic et injusto atque intemperanti homini ab initio licebat talibus non esse: idcirco sua voluntate tales sunt: postea quam vero tales facti sunt, non possunt non esse. Non solum autem animi vitia sponte contrahuntur, sed in nonnullis etiam corporis, quos etiam reprehendere solemus: nam qui sunt deformes natura, eos reprehendit nemo; sed eos demum, qui propterea quod exercitationes corporis prætermittunt, et valetudinem non curant, id mali contraxerunt. Similis est imbecillitatis, deformitatis, et debilitatis ratio: nemo enim cæcitatem ei, qui vel natura, vel morbo, vel ictu aliquo cæcus fit, probri loco objiciat, quin ejus misereatur potius; sed qui ex ebriositate, aut aliqua alia intemperantia cæcitatem contraxerit, eum nemo est qui non reprehensione dignum duxerit. Quæ ergo vitia corporis in nostra potestate sunt, ea reprehenduntur: quæ non sunt, non reprehenduntur. Quod si ita est, in cæteris quoque rebus omnibus ea, quæ reprehenduntur, vitia in nostra potestate esse reperientur. Quod si quis dixerit, id quemque expetere, quod sibi videatur

ἀγαθοῦ, τῆς δὲ φαντασίας οὐ κύριοι, ἀλλ' ὁποῖός ποθ' ἕκαστός ἐστι, τοιοῦτο καὶ τὸ τέλος φαίνεται αὐτῷ· εἰ μὲν οὖν ἕκαστος ἑαυτῷ τῆς ἕξεώς ἐστί πως αἴτιος, καὶ τῆς [i] φαντασίας ἔσται πως αὐτὸς αἴτιος. Εἰ δὲ μηδεὶς αὐτῷ αἴτιος τοῦ [k] κακὰ ποιεῖν, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν τοῦ τέλους ταῦτα πράττει, διὰ τούτων οἰόμενος αὐτῷ τὸ ἄριστον ἔσεσθαι· ἡ δὲ τοῦ τέλους ἔφεσις οὐκ αὐθαίρετος, ἀλλὰ φῦναι δεῖ, ὥσπερ ὄψιν ἔχοντα, ᾗ κρινεῖ καλῶς, καὶ τὸ κατ' ἀλήθειαν ἀγαθὸν αἱρήσεται· καὶ ἔστιν εὐφυὴς, ᾧ τοῦτο καλῶς πέφυκε· τὸ γὰρ μέγιστον, καὶ κάλλιστον, καὶ ὃ παρ' ἑτέρου μὴ οἷόν τε λαβεῖν, μηδὲ μαθεῖν, ἀλλ' οἷον ἔφυ, τοιοῦτον ἕξει, καὶ τὸ εὖ καὶ τὸ καλῶς τοῦτο πεφυκέναι, ἡ τελεία καὶ ἀληθινὴ ἂν εἴη εὐφυΐα· εἰ δὴ ταῦτ' ἐστὶν ἀληθῆ, τί μᾶλλον ἡ ἀρε-

[i] Cicero *τὰ φαντάσματα visa*, et *τὴν φαντασίαν visionem* appellat: quam distinctionem nos in his libris vertendis perpetuo servavimus. Nam Cicero quidem *φαντασίαν* nunc *visum*, nunc *visionem* nominat. *Lamb.* [k] Κακοποιεῖν El. et quidam codd. apud Camerarium.

bonum, verum non in cujusque potestate visionem esse sitam, sed qualis quisque sit, talem ei finem videri: immo vero si sibi quisque ingenerandi habitus quodammodo causa est, erit et visionis profecto sibi ipse quodammodo causa. Sin autem flagitii admittendi sibi causa est nemo, sed ignoratione finis in flagitio quisque versatur, existimans hoc genere vitæ se maximo bono potiturum: et si appetitionem finis nemo sibi suo arbitratu adoptare potest, sed ita natus quisque sit oportet, ut quasi aciem mentis habeat, qua et recte judicare, et id quod vere bonum est, sumere atque optare possit: et si is est bene informatus a natura, cui hoc naturæ beneficio bene constitutum est; (rem enim maximam et pulcherrimam, quamque ab alio neque consequi, neque discere possit, sed qualiscunque a natura facta est, talem obtinebit; eamque bene et pulchre a natura factam, et compositam esse, ea demum perfecta et vera fuerit naturæ bonitas:) si igitur hæc vera sunt, quamobrem virtus magis quam vitium nostra sponte ac volun-

τῇ τῆς κακίας ἔσται ἑκούσιον; ἀμφοῖν γὰρ ὁμοίως, τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ κακῷ, τὸ τέλος φύσει, ἢ ὁπωσδήποτε φαίνεται καὶ κεῖται· τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς τοῦτ' ἀναφέροντες, πράττουσιν ὁπωσδήποτε. Εἴτε δὴ τὸ τέλος μὴ φύσει ἑκάστῳ φαίνεται οἱονδήποτε, ἀλλά τι καὶ [l]παρ' αὐτῷ ἐστιν· εἴτε τὸ μὲν τέλος φυσικόν; [m]τῷ δὲ τὰ λοιπὰ πράττειν ἑκουσίως τὸν σπουδαῖον, ἡ ἀρετὴ ἑκούσιόν ἐστιν, οὐθὲν ἧττον καὶ ἡ κακία ἑκούσιον ἂν εἴη· ὁμοίως γὰρ καὶ τῷ κακῷ ὑπάρχει τὸ [n]δι' αὐτὸν ἐν ταῖς πράξεσι, [o]καὶ εἰ μὴ ἐν τῷ τέλει. Εἰ οὖν, ὥσπερ λέγεται, ἑκούσιοί εἰσιν αἱ ἀρεταί· καὶ γὰρ τῶν ἕξεων συναίτιοί πως αὐτοί ἐσμεν, καὶ τῷ ποιοί τινες εἶναι, τὸ τέλος τοιόνδε τιθέμεθα· καὶ αἱ κακίαι ἑκούσιοι ἂν εἶεν· ὁμοίως γάρ. Κοινῇ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν [p]εἴρηται ἡμῖν,

[l] Παρ' αὐτὸ Aurel. et alii: quidam codex apud Lamb. παρ' αὐτῷ. Vide Lamb. [m] Ita El. Aurel. Cam. et Baſ. alii vero τὸ δέ. [n] Δι' αὐτὸ Ven. 2. Cam. et Baſ. [o] Καὶ ἐν τῷ τέλει Baſ. Vet. Interp. Euſtrat. et El. hujus tamen inter lineas εἰ μὴ ſcribitur altera manu. Quidam εἰ μὴ ἐν τῷ τέλει, ut in marg. Baſ. alii vero, ut teſtatur Camer. καὶ μὴ ἐν τῷ τέλει. [p] Εἴρηται ἡμῖν τοῦθ' ὡς ἐν τύπῳ El.

tate ſuſcipietur? utrique enim, et viro bono, et improbo homini, vel natura, vel quolibet alio modo, finis et videtur, et poſitus eſt: reliqua vero omnia ad hunc referentes agunt, quoquo modo agant. Sive igitur finis, qualiſcunque ille ſit, non videtur unicuique natura, ſed aliquid etiam eſt penes eum, qui agit: ſive, ut finis naturalis ſit, eo tamen quod vir bonus reliquas res ſua ſponte gerit, virtus ſponte ſuſcipitur, nihilominus profecto vitium quoque ſponte contrahetur: æque enim in homine malo, ut in bono viro, ineſt hoc, ut per ſe agere poſſit, etiamſi minus inſit, ut finem per ſe videre poſſit. Si igitur, quemadmodum dicimus, virtutes ſponte noſtra comparantur (etenim habituum cauſas ipſi adjuvamus, ex eoque quod ſic, vel ſic affecti ſumus, talem nobis finem proponimus) profecto vitia quoque ſponte noſtra contrahentur: ſimilis enim utrorumque ratio eſt. Ac de virtutibus quidem univerſe a nobis dictum eſt, earumque genus rudi quadam

τό, τε γένος τύπῳ, ὅτι μεσότητές εἰσιν, καὶ ὅτι ἕξεις, ὑφ' ὧν τε γίνονται, καὶ ὅτι τούτων πρακτικαὶ, καὶ καθ' αὑτὰς, καὶ ὅτι ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἑκούσιοι, καὶ οὕτως ὡς ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος προστάξῃ. Οὐχ ὁμοίως δὲ αἱ πράξεις ἑκούσιοί εἰσι, καὶ αἱ ἕξεις· τῶν μὲν γὰρ πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κύριοί ἐσμεν, εἰδότες τὰ καθ' ἕκαστα· τῶν ἕξεων δὲ τῆς ἀρχῆς· τῶν καθ' ἕκαστα δ' ἡ πρόσθεσις οὐ γνώριμος, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀῤῥωστιῶν· ἀλλ' ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἦν οὕτως ἢ μὴ οὕτω χρήσασθαι, διὰ τοῦτο ἑκούσιοι. Ἀναλαβόντες δὴ περὶ ἑκάστης εἴπωμεν, τίνες εἰσὶ, καὶ περὶ [q] ποῖα, καὶ πῶς· ἅμα δ' ἔσται δῆλον καὶ πόσαι εἰσί. Καὶ πρῶτον περὶ ἀνδρίας.

ΚΕΦ. ϛʹ.

ΟΤΙ μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ φόβους καὶ θάῤῥη, [r] ἤδη καὶ πρότερον εἴρηται. Φοβούμεθα δὲ δηλονότι τὰ φοβε-

in marg. vero γρ. ficut edidimus. [q] Καὶ ποῖαι καὶ πῶς Baf. Ven. 1. et 2. [r] Ἤδη φανερὸν γεγένηται. φοβ. El. et Argyr. φανερὸν γὰρ γε-

imagine informatum atque adumbratum eft, nimirum effe mediocritates, et habitus, et a quibus rebus gignuntur ii habitus, etiam ad eas res agendas valere, idque per fe, et effe in nobis fitos, et noftra fponte fufcipi, et ita, ut recta ratio præfcripferit. Sed aliter actiones noftra voluntate fufcipi dicuntur, aliter habitus: actionum enim a principio ad extremum domini fumus, cum rerum fingularium cognitionem habemus; habituum vero principium duntaxat in noftra poteftate eft: at rerum fingularium acceffio nota non eft, ut in morbis evenit: verum quia fic, aliterve tractare res fingulares nobis licebat, idcirco habitus noftra fponte fufcipi dicuntur. De fingulis igitur virtutibus difputationem a capite repetitam ordiamur, quæ fint, et qualibus in rebus verfentur, et quomodo fint virtutes: eodem vero negotio, quot fint numero virtutes, planum fiet. Ac primum de fortitudine dicamus.

CAP. VI.

FORTITUDINEM igitur effe mediocritatem, quæ in formidine et fiducia vertitur, jam antea diximus. Timemus autem nimirum ea

ρῇ· ταῦτα δ᾽ ἐστὶν, [s]ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κακά· διὸ καὶ τὸν φόβον ὁρίζονται προσδοκίαν κακοῦ. [1]Φοβούμεθα οὖν πάντα τὰ κακά· οἷον ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφιλίαν, θάνατον. Ἀλλ᾽ οὐ περὶ πάντα δοκεῖ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· ἔνια γὰρ καὶ δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ καλόν· τὸ δὲ μὴ, αἰσχρὸν, οἷον ἀδοξίαν· ὁ μὲν γὰρ φοβούμενος, ἐπιεικὴς, καὶ αἰδήμων· ὁ δὲ μὴ φοβούμενος, ἀναίσχυντος. Λέγεται δὲ ὑπό τινων ἀνδρεῖος, κατὰ μεταφοράν· ἔχει γὰρ ὅμοιόν τι τῷ ἀνδρείῳ· ἄφοβος γάρ τις καὶ ὁ ἀνδρεῖος. Πενίαν δ᾽ ἴσως οὐ [t]δεῖ φοβεῖσθαι, οὐδὲ νόσον, οὐδ᾽ ὅλως ὅσα μὴ ἀπὸ κακίας, μηδὲ δι᾽ αὐτόν· ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὁ περὶ ταῦτα ἄφοβος, ἀνδρεῖος. Λέγομεν δὲ καὶ τοῦτον καθ᾽ ὁμοιότητα· ἔνιοι γὰρ ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις δειλοὶ ὄντες, ἐλευθέριοί εἰσι, καὶ πρὸς χρημάτων

γίνηται, quæ poſt εἴρη) ſcribuntur in Ven. 1. 2. et Baſ. proculdubio abundant. [s] Ὡς εἰπεῖν, ἁπλῶς κακὰ El. cujus in margine annotatur ſcribi etiam ut edidimus. [1] Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 21. et Eud. lib. iii. cap. 1. [t] Φοβητέον pro δεῖ φοβεῖσθαι habet El.

omnia, quæ exterrent; quæ uno verbo mala ſunt: itaque et metum definiunt mali exſpectationem. Ea igitur metuimus omnia, quæ mala ſunt: ut infamiam, paupertatem, morbum, ſolitudinem, vitamque ſine amicis, mortem. Non tamen videtur in his omnibus vir fortis verſari: aliqua enim ſunt pertimeſcenda, eaque et pertimeſcere honeſtum; et contemnere turpe eſt, ut infamiam: nam qui eam metuit, is et probus eſt, et pudens; qui vero non metuit, impudens. Sed is a nonnullis fortis appellatur, ex quadam tranſlatione ſermonis; quoniam quiddam habet forti ſimile: ab omni enim metu liber et ſolutus eſt etiam vir fortis. Paupertatem vero pertimeſcere fortaſſe non oportet, neque morbum, neque ea omnia, ut ſemel dicam, quæ neque a vitio naſcuntur, neque culpa noſtra contrahuntur: ſed neque is, qui in his ſe a metu vacuum præſtiterit, fortis eſt dicendus. Fortem tamen hunc quoque ex ſimilitudine dicimus: nonnulli enim cum in belli periculis timidi ſint, atque ignavi, liberales ſunt tamen,

ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχουσιν. Οὐδὲ δὴ εἴ τις ὕβριν περὶ παῖδας καὶ γυναῖκα φοβεῖται, ἢ φθόνον, ἤ τι τῶν τοιούτων, δειλός ἐστιν· ἀλλ' εἰ θαῤῥεῖ, μέλλων μαστιγοῦσθαι, ἀνδρεῖος. Περὶ ποῖα οὖν τῶν φοβερῶν ὁ ἀνδρεῖος; ἢ περὶ τὰ μέγιστα; οὐθεὶς γὰρ ὑπομενετικώτερος τῶν δεινῶν. [u]Φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος· [x]πέρας γάρ· καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ, οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν εἶναι. Δόξειε δ' ἂν οὐδὲ περὶ θάνατον τὸν ἐν παντὶ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· οἷον εἰ ἐν θαλάττῃ, ἢ ἐν νόσοις. Ἐν τίσιν οὖν; ἢ ἐν τοῖς καλλίστοις; τοιοῦτοι δ' οἱ ἐν πολέμῳ· ἐν μεγίστῳ γὰρ καὶ καλλίστῳ κινδύνῳ. Ὁμόλογοι δὲ τούτοις εἰσὶ καὶ αἱ τιμαὶ αἱ ἐν ταῖς

[u] Natura nihil eſt tam terribile quam mors: etenim, ut ait Theocritus,

Ἐλπίδες ἐν ζωοῖσιν, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες,

Itaque Euripides,

Καλῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.

Quod tamen ex vulgi ſententia, non ex veritate dictum eſt: nam qui vitæ nimium cupidi ſunt, merito vituperantur. *Muret.* [x] Hoc magis de vulgarium, quam de Ariſtotelis ipſius ſententia dictum eſt. Ipſe enim audierat eum magiſtrum, ex quo hæc Cicero expreſſit: *Immo vero hi vivunt, qui ex corporum vinculis, tanquam e carcere evolaverunt: veſtra vero, quæ dicitur vita, mors eſt.* Muret.

et in pecunia amittenda fidenti ac præſenti ſunt animo. Neque vero ſiquis contumeliam in liberos et uxorem extimeſcit, vel invidiam, vel aliquid ejus generis, timidus eſt: neque fortis is, qui animo confidit tum, cum ſe flagellis verberatum iri videat. Quibus ergo in rebus formidoloſis vir fortis cernitur? nonne in maximis? nec enim quiſquam res horribiles et aſperas patientius tolerat. Omnium autem rerum nihil horribilius morte eſt: nam omnium rerum eſt extremum: nihilque reliquum eſſe mortuo videtur, neque bonum, neque malum. Sed non in omni mortis genere vir fortis cernitur; ut ſi quis vel in mari naufragio pereat, vel morbis conficiatur. In quonam igitur? nonne in eo, quod pulcherrimum eſt? at tale eſt id, quod in bello oppetitur: in maximo enim et pulcherrimo periculo mors oppetitur. Teſtantur et comprobant hæc, quæ dicimus, honores ii, qui et in liberis

πόλεσι, καὶ παρὰ τοῖς μονάρχοις. Κυρίως δὴ λέγοιτ' ἂν ἀνδρεῖος, ὁ περὶ τὸν καλὸν θάνατον ἀδεὴς, καὶ ὅσα θάνατον ἐπιφέρει ὑπόγυια ὄντα· τοιαῦτα δὲ μάλιστα τὰ κατὰ πόλεμον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν θαλάττῃ καὶ ἐν νόσοις ἀδεὴς ὁ ἀνδρεῖος· οὐχ οὕτω δ' ὡς οἱ θαλάττιοι· οἱ μὲν γὰρ ἀπεγνώκασι τὴν σωτηρίαν, καὶ τὸν θάνατον τὸν τοιοῦτον δυσχεραίνουσιν· οἱ δὲ εὐέλπιδές εἰσι παρὰ τὴν ἐμπειρίαν· ἅμα δὲ καὶ ἀνδρίζονται ἐν οἷς ἐστιν ἡ ἀλκὴ, ἢ καλὸν τὸ ἀποθανεῖν· ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ φθοραῖς οὐθέτερον ὑπάρχει.

ΚΕΦ. ζ'.

ΤΟ δὲ φοβερὸν οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτό· λέγομεν δέ τι [y] καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον· τοῦτο [z] μὲν οὖν παντὶ φοβερὸν τῷ νοῦν ἔχοντι. Τὰ δὲ κατ' ἄνθρωπον διαφέρει μεγέθει, καὶ τῷ μᾶλλον καὶ τῷ ἧττον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ θαῤῥαλέα.

[y] Καὶ abeſt a quibuſdam codd. [z] Hujuſmodi ſunt fulmina violenta, terræmotus, et maris exundationes.

civitatibus, et apud reges, eis, qui in bello ceciderunt, decernuntur. Quocirca fortis proprie dici poſſit is, qui nec morte honeſta, nec iis impendentibus atque inſtantibus, quæ mortem afferunt, perterretur: cujuſmodi ſunt ea maxime, quæ in bello accidunt. Veruntamen tum in mari, tum in morbis vir fortis vacuus eſt ille quidem a metu: ſed non ut nautæ: fortes enim cum de ſalute ſua deſperant, tum genus hoc mortis ægre ferunt: nautas uſus et experientia confirmavit, beneque ſperare docuit: ſimulque illi fortem animum præſtant iis in rebus, in quibus aut viribus opus eſt, aut excedere de vita eſt honeſtum: quorum neutrum in his generibus interitus reperitur.

CAP. VII.

HORRIBILE autem non omnibus unum et idem eſt: eſtque aliquid, quod hominis conſtantiam ſuperat, quod omnibus, qui ſanæ mentis ſunt, terrorem injicit. Quæ autem homini tolerabilia ſunt, ea magnitudine differunt, eoque quod alia aliis terribiliora ſunt, alia leviora: itemque ea, quæ fiduciam afferunt. Vir

Ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἀνέκπληκτος ὡς ἄνθρωπος· φοβήσεται μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα· ὡς δεῖ δὲ, καὶ ὡς ὁ λόγος, ὑπομενεῖ, τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς ἀρετῆς. Ἔστι δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον ταῦτα φοβεῖσθαι, καὶ ἔτι τὰ μὴ φοβερὰ ὡς τοιαῦτα φοβεῖσθαι. Γίνεται δὲ τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ μὲν [a]ὅτι οὐ δεῖ, ἡ δὲ, ὅτι οὐχ ὡς δεῖ, ἡ δὲ, ὅτι οὐχ ὅτε, ἤ τι τῶν τοιούτων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ θαῤῥαλέα. Ὁ μὲν οὖν ἃ δεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα, ὑπομένων καὶ φοβούμενος, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, ὁμοίως δὲ καὶ θαῤῥῶν, ἀνδρεῖος· [b]κατ' ἀξίαν γὰρ, καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, πάσχει καὶ πράττει ὁ ἀνδρεῖος. Τέλος δὲ πάσης ἐνεργείας ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἕξιν· καὶ τῷ ἀνδρείῳ δὲ ἡ ἀνδρία καλόν· τοιοῦτον δὴ καὶ τὸ τέλος· ὁρίζεται γὰρ ἕκαστον τῷ τέλει. Καλοῦ δὴ ἕνεκα ὁ ἀνδρεῖος ὑπομένει καὶ πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀνδρίαν. Τῶν δὲ ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ

[a] Ὅτι οὗ οὐ δεῖ legendum eſſe cenſet Gruchius. [b] Καθ' ἕξιν Argyr. et Baſ. in marg.

autem fortis imperterritus, atque impavidus eſt, ut homo: proinde hæc talia quoque pertimeſcet: ſed ita, ut oportet, et ut ratio poſtulat, ſubibit ac perferet honeſti cauſa: hic enim virtutis finis eſt. Fieri autem poteſt, ut hæc quis et magis, et minus, quam debet, extimeſcat, et præterea ut quæ non ſunt formidoloſa, perinde ac ſi talia ſint, metuat. Peccata autem committuntur alia quod id agitur quod non oportet; alia quod non ut oportet; alia quod non quo tempore oportet; aut aliquid hujuſmodi: idem et de iis, quæ fiduciam afferunt, ſentiendum. Qui igitur ea, quæ oportet, et cujus rei cauſa oportet, et ut oportet perfert et metuit, fortis eſt; itemque et qui confidit: nam pro rei dignitate, et quo tempore par eſt, et ut ratio poſtulat, patitur et agit vir fortis. Omnis autem actionis finis eſt id, quod habitui convenit: at viro forti fortitudo honeſtum quiddam eſt: talis igitur eſt et finis; ſuo enim quidque fine definitur ac terminatur. Honeſti igitur cauſa vir fortis et ſuffert, et agit omnia, quæ fortitudini conſentanea ſunt. Ex iis autem, qui modum ſupe-

ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· εἴρηται δ' ἡμῖν ἐν τοῖς πρότερον, ὅτι πολλά ἐστιν ἀνώνυμα· εἴη δ' ἄν τις μαινόμενος ἢ ἀνάλγητος, εἰ μηθὲν φοβοῖτο, μήτε σεισμὸν, μήτε τὰ κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς [c] Κελτούς· ὁ δὲ τῷ θαῤῥεῖν ὑπερβάλλων περὶ τὰ φοβερὰ, θρασύς· δοκεῖ δὲ καὶ ἀλαζὼν εἶναι ὁ θρασὺς καὶ προσποιητικὸς ἀνδρίας. Ὡς οὖν ἐκεῖνος περὶ τὰ φοβερὰ ἔχει, οὕτως οὗτος βούλεται φαίνεσθαι· ἐν οἷς οὖν δύναται, μιμεῖται. Διὸ καί εἰσιν οἱ πολλοὶ αὐτῶν θρασύδειλοι· ἐν τούτοις γὰρ θρασυνόμενοι, τὰ φοβερὰ οὐχ ὑπομένουσιν. Ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, δειλός· καὶ γὰρ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖ αὐτῷ· ἐλλείπει δὲ καὶ τῷ θαῤῥεῖν· ἀλλ' ἐν ταῖς λύπαις ὑπερβάλλων, μᾶλλον καταφανής ἐστι. Δύσελπις δή τις ὁ

[c] Hi Alexandro Magno dicebant ſe id unum timere ne cœlum rueret, teſte Strabone, et Arriano. Eud. lib. iii. cap. 1. Ariſtoteles de iis hæc habet : Οἱ Κελτοὶ πρὸς τὰ κύματα ὅπλα ἀπαντῶσι λαβόντες. Vide Plutarchum et Ælian. lib. xii. de Varia Hiſtoria. cap. 23. et notas Perizonii.

rant, is, qui metus vacuitate ſuperat, caret nomine : eſſe autem multa, quibus impoſita nomina non eſſent, ſupra diximus : ſed appellari poterit vel inſanus quidam, vel doloris omnis expers, ſi nihil metuat, neque terræmotum, neque procellas, quales aiunt eſſe Celtas: qui autem in eo modum ſuperat, quod in rebus formidoloſis præfidat, audax eſt : atque audax etiam arrogans eſſe, ſibique fortitudinis laudem ſumere videtur. Itaque quo ille animo eſt in rebus formidoloſis, eodem vult hic videri : quibuſcunque igitur rebus poteſt, eum imitatur. Ita fit etiam, ut plerique eorum timiditatem habeant cum audacia conjunctam : nam cum in his ſe jactent, audaciamque oſtentent, res formidoloſas tamen non perferunt. At qui metuendo modum ſuperat, is ignavus timiduſque nominatur : nam et quæ metuenda non ſunt, et quemadmodum non ſunt, metuit ; omniaque ejuſdem generis eum comitantur : confidendo quoque modum deſerit : ſed cum in doloribus ac moleſtiis modum ſuperat, magis ſeſe indicat ac prodit. Ab

δειλός· πάντα γὰρ φοβεῖται· ὁ δὲ ἀνδρεῖος ἐναντίος· τὸ γὰρ θαῤῥεῖν, εὐέλπιδος. [d]Περὶ ταῦτα μὲν [e]οὖν ἐστιν, ὅ, τε δειλὸς, καὶ ὁ θρασὺς, καὶ ὁ ἀνδρεῖος· διαφόρως δὲ ἔχουσι πρὸς αὐτά· οἱ μὲν γὰρ ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσως ἔχει, καὶ ὡς δεῖ· καὶ οἱ μὲν θρασεῖς, προπετεῖς, καὶ βουλόμενοι [f]πρὸ τῶν κινδύνων, ἐν αὐτοῖς ἀφίστανται· οἱ δὲ ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δὲ ἡσύχιοι. Καθάπερ οὖν εἴρηται, ἡ ἀνδρία μεσότης ἐστὶ περὶ θαῤῥαλέα καὶ φοβερὰ, ἐν οἷς εἴρηται· καὶ ὅτι καλὸν, αἱρεῖται καὶ ὑπομένει, ἢ ὅτι αἰσχρὸν, τὸ μή. [g]Τὸ δὲ ἀποθνήσκειν,

[d] Περὶ ταυτὰ, *in iisdem*. Mur. et Lamb. [e] Οὖν deest El. [f] Πρὸ τῶν κινδύνων κινδυνεύειν, ἐν αὐτ. Ven. 1. 2. et Bas. [g] Οὐδ' οἱ φεύγοντες τὸ πονεῖν ὅπερ πολλοὶ ποιοῦσιν, οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδεὶς ἀνδρεῖος, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ,

Φαῦλοι βροτῶν γὰρ, τοῦ πονεῖν ἡσσώμενοι,
Θανεῖν ἐρῶσι. Eud. lib. iii. cap. 1.

Idem venuste expressit Euripides ἐν Ἡρακλεῖ μαινομένῳ, his versibus;

Ταῖς συμφοραῖς γὰρ ὅστις οὐχ ὑφίσταται,
Οὐδ' ἀνδρὸς ἂν δύναιθ' ὑποστῆναι βέλος.

Vide Muret. Variarum Lect. lib. iv. cap. 2. et August. De Civitate Dei lib. i.

omni igitur fere spe derelictus est ignavus; omnia enim pertimescit: fortis vero contra; hominis est enim bona spe freti, beneque sperantis, confidere. In his igitur rebus timidus, audax, et fortis versantur: sed non eodem modo in eas affecti sunt: illi enim modum transeunt, ac deserunt; hic mediocritatem servat, seseque in his ita, ut debet, gerit: atque audaces sane præproperi sunt, ac præcipites, periculumque, antequam in periculo versentur, adire volunt; in ipso autem periculo sunt tardiores, et a sententia desistunt: at viri fortes in factis ipsis acres sunt, et celeres; ante facta, sedati et quieti. Quemadmodum igitur diximus, fortitudo mediocritas est, quæ versatur cum in eis, quæ fiducia complent animos, tum in iis, quæ terrorem afferunt, non omnibus, sed iis, quæ supra diximus: eaque sumit, ac perfert, vel quia perferre honestum, vel quia non perferre turpe est. Sibi autem ipsum

φεύγοντας πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἤ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα· καὶ οὐχ ὅτι καλὸν, ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων κακόν. Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀνδρεία τοιοῦτόν τι.

ΚΕΦ. η'.

ΛΕΓΟΝΤΑΙ δὲ καὶ ἕτεραι κατὰ πέντε τρόπους· πρῶτον μὲν ἡ πολιτική· μάλιστα γὰρ ἔοικε· δοκοῦσι γὰρ ὑπομένειν τοὺς κινδύνους οἱ πολῖται, διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμια, καὶ τὰ ὀνείδη, καὶ διὰ τὰς τιμάς. Καὶ διὰ τοῦτο ἀνδρειότατοι δοκοῦσιν εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἔντιμοι· τοιούτους δὲ καὶ Ὅμηρος ποιεῖ, οἷον τὸν Διομήδην καὶ τὸν Ἕκτορα·

[h] Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

Χρὴ πενίην φεύγοντα καὶ εἰς μεγακήτεα πόντον
Ῥίπτειν, καὶ πετρῶν, Κύρνε, κατ' ἠλιβάτων. Theogn. ver. 175.

[h] Priamus et Hecuba filium suum Hectorem precibus sollicitant ne cum Achille congrediatur, sed in urbem se recipiat, ibique Trojanos protegat: at Hector, quid optimum factu sit, secum deliberans, inquit:

mortem consciscere, fugientem vel paupertatem, vel amorem, vel ægritudinem aliquam, non est viri fortis, sed ignavi potius; mollis enim animi est res ærumnosas et laboriosas fugere: at ille non ob id quod honestum sit, sed quod malum fugere studeat, mortem subit ac perfert. Ac fortitudo quidem talis quædam res est.

CAP. VIII.

EJUS autem et alii quinque modi feruntur: quorum primus est ejus, quæ civilis appellatur; ad illam enim, quæ vere et proprie fortitudo est, proxime videtur accedere: videntur enim cives pericula subire, cum legitimis pœnis atque ignominiis compulsi, tum honoribus ac præmiis invitati. Atque ob eam causam apud eos maxime viri fortissimi reperiuntur, apud quos et infamia notantur ignavi, et honore afficiuntur viri fortes: ac tales quidem facit Homerus, verbi gratia, Diomedem et Hectorem:

Primus Polydamas turpi me labe notabit.

Καὶ Διομήδης·

[i]Ἕκτωρ γάρ ποτε φήσει, ἐνὶ Τρώεσσ' ἀγορεύων,
Τυδείδης ὑπ' ἐμεῖο.——

Ὡμοίωται δ' αὕτη μάλιστα τῇ πρότερον εἰρημένῃ, ὅτι δι' ἀρετὴν γίνεται· [l]δι' αἰδῶ γὰρ, καὶ διὰ καλοῦ ὄρεξιν, τιμῆς γὰρ, καὶ φυγὴν ὀνείδους, αἰσχροῦ ὄντος. Τάξαι δ' ἄν τις καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναγκαζομένους εἰς ταὐτό· χείρους δ', ὅσῳ οὐ δι' αἰδῶ, ἀλλὰ διὰ φόβον αὐτὸ δρῶσι, καὶ φεύγοντες, οὐ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ λυπηρόν· ἀναγκάζουσι γὰρ οἱ κύριοι, ὥσπερ ὁ [k]Ἕκτωρ·

Ὤ μοι ἐγὼν, εἰ μέν κε πύλας καὶ τείχεα δύω,
Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. Iliad. χ'. ver. 99.

[i] Nestor Diomedem ut fugiat hortatur, quod Hectori divino impetu pugnanti nemo resistere posse videretur: at Diomedes id se facturum negat, ne de eo aliquando Hector gloriaretur:

Ἕκτωρ γάρ ποτε φήσει, ἐνὶ Τρώεσσ' ἀγορεύων,
Τυδείδης ὑπ' ἐμεῖο φοβεύμενος ἵκετο νῆας.
Ὥς ποτ' ἀπειλήσει· τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών.

Iliad. θ'. ver. 148.

Secundum versum integrum ponunt Cam. et Argyr. [l] Vide lib. iv. sub finem. [k] Iliad. β'. ver. 391. Agamemnon (non Hector) Græcos sic alloquitur:

Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης ἐθέλοντα νοήσω
Μιμνάζειν παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, οὔ οἱ ἔπειτα
Ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας ἠδ' οἰωνούς.

At Iliad. ο'. ver. 348. Hector Trojanos aliis verbis, eodem tamen sensu, affatur:

Ὃν δ' ἂν ἐγὼν ἀπάνευθε νεῶν ἑτέρωθι νοήσω,

Et Diomedes:

Namque Hector Trojana inter sic agmina dicet,
Tydides a me.——

Hæc autem similis videtur ei quæ primo loco a nobis posita est, quoniam ejus effectrix virtus est: pudor enim, et honesti appetitio, videlicet honoris, et dedecoris, quod turpe est, fuga, eam efficiunt. Eundem autem in numerum referre licet eos, qui ab iis, quorum sub imperio sunt, fortes esse coguntur: sed hi eo sunt illis deteriores, quod non pudore adducti, sed metu coacti id faciunt, nec eo quod turpitudinem, sed quod dolorem fugiant: cogunt enim ii, penes quos est potestas, ut Hector:

Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης πτώσσοντα νοήσω,

Οὔ οἱ ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας·—

καὶ οἱ [l]προστάττοντες, κἂν ἀναχωρῶσι, τύπτοντες. Τὸ αὐτὸ δρῶσι καὶ [m]οἱ πρὸ τῶν [n]τάφρων καὶ τῶν τοιούτων [o]παρατάττοντες· πάντες γὰρ [p]ἀναγκάζουσι· δεῖ δ' οὐ δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖον εἶναι, ἀλλ' ὅτι καλόν. Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία ἡ περὶ ἕκαστα, ἀνδρία τις εἶναι· ὅθεν καὶ ὁ [r]Σωκράτης ᾠήθη ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἀνδρίαν. Τοιοῦτοι δὲ ἄλλοι μὲν ἐν ἄλλοις· ἐν τοῖς πολεμικοῖς δ' οἱ στρατιῶται· δοκεῖ γὰρ εἶναι πολλὰ [q]κενὰ τοῦ πολέμου, ἃ μάλιστα συνεωρά-

Αὐτοῦ οἱ θάνατον μητίσσομαι, οὐδέ νυ τόν γε
Γνωτοί τε γνωταί τε πυρὸς λελάχωσι θανόντα,
Ἀλλὰ κύνες ἐρύουσι πρὸ ἄστεος ἡμετέροιο.

Vel igitur est erratum μνημονικόν: vel, ut annotavit Sylburgius, librarii, cum a philosopho initium duntaxat Homerici loci citatum esset, ex Iliad. β'. sumpserunt, quod sumere debebant ex Iliad. ο'. Solere autem hemistichia etiam imperfecta sæpe citari, satis arguit paulo ante Τυδείδης ὑπ' ἐμεῖο. Sic infra initio lib. viii. Σύν τε δύ' ἐρχομένω, et similia. [l] Γρ. προτάττοντες. [m] Sic Lacedæmonii, qui contra Messenios pugnaturi, castra ita posuerunt, ut a fronte hostem, a tergo fossam haberent, ne ullus fugæ locus esset. Vide Eustrat. [n] Γρ. τειχῶν. Vet. Interp. utrumque habet. [o] Γρ. προτάττοντες. Vide Lamb. [p] Κἂν μὴ παρῶσι γὰρ οἱ στρατηγοὶ τῇ παρατάξει, καὶ ἀναγκάζωσι τοὺς στρατιώτας τοὺς κινδύνους καρτερεῖν, ἀλλὰ φόβον αὐτοῖς ἐνθέντες, δι' ὧν πολλάκις ἐτύπησαν λιπόντες τὴν τάξιν, τὸ αὐτὸ δρῶσι· καὶ οὕτω δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν εἶναι. *Andr.* [r] Vide Platonem in Lachete et Protagora. [q] Καινὰ El. et C.C.C. (in eorum vero

Quem procul a pugna sese subducere cernam,
Non tamen hic avium atque canum minus esca jacebit:

cogunt etiam ii, qui ordines ducunt, et si retrocedant illi, verberant. Idem faciunt et qui ante fossas, et alias hujus generis munitiones, disponunt; namque omnes hi cogunt: sed par est, honesto excitatum fortem esse, non vi, aut necessitate coactum. Atque etiam usus in quaque re nomen sibi fortitudinis vendicat: ex quo et Socrates fortitudinem scientiam esse putabat. Atque usu periti et exercitati, alii quidem sunt aliis in rebus, sed in bellicis milites: nam multi videntur esse belli terrores inanes, quos hi experiendo maxime perspectos habent et cognitos. Quo-

κασιν οὗτοι. Φαίνονται δὴ ἀνδρεῖοι, ὅτι οὐκ ἴσασιν οἱ ἄλλοι [r]οἷά ἐστιν· εἶτα ποιῆσαι καὶ μὴ παθεῖν μάλιστα δύνανται ἐκ τῆς ἐμπειρίας, καὶ φυλάξασθαι, καὶ πατάξαι, δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις, καὶ τοιαῦτα ἔχοντες, ὁποῖα ἂν εἴη καὶ πρὸς τὸ ποιῆσαι, καὶ πρὸς τὸ μὴ παθεῖν, κράτιστα. Ὥσπερ οὖν ἀνόπλοις ὡπλισμένοι μάχονται, καὶ ἀθληταὶ ἰδιώταις· καὶ γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσιν οὐχ οἱ ἀνδρειότατοι μαχιμώτατοί εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύοντες, καὶ τὰ σώματα ἄριστα ἔχοντες. Οἱ στρατιῶται δὲ δειλοὶ γίνονται, ὅταν ὑπερτείνῃ ὁ κίνδυνος, καὶ λείπωνται τοῖς πλήθεσι καὶ ταῖς παρασκευαῖς· πρῶτοι γὰρ φεύγουσι· τὰ δὲ πολιτικὰ μένοντα ἀποθνήσκει· ὅπερ κἀπὶ τῷ [s]Ἑρμαίῳ συνέβη· τοῖς

marg. γρ. κενὰ) Ven. 1. et Baſ. in cujus marg. eſt et κοινά. Vide Camer. [r] Ἃ pro οἷα CCC. [s] Τῷ ἐν Κορώνῃ τῆς Βοιωτίας, quæ ſcribuntur poſt Ἑρμαίῳ in NC. Ven. 1. 2. et Baſ. proculdubio ſunt gloſſa. Arce Coroneæ, urbis in Bœotia, per proditionem ab Onomarcho occupata, Coronei, una cum auxiliariis ad eos a Bœotorum ducibus miſſis, in Hermæo, campeſtri urbis loco, cum hoſtibus confligunt: auxiliarii ſtatim ab initio pugnæ, cognita Charonis ducis ſui morte, terga vertunt: cives vero conſtanter ad extremum pugnârunt, et omnes interfecti fuerunt. Vide Euſtrat. et Diodor. Sicul. lib. xvi.

circa fortes propterea habentur, quod alii, quales ſint terrores illi, non intelligunt: deinde cum adverſarios damnis afficere, nulloque ipſi detrimento affici uſu et conſuetudine maxime poſſint, tum ictus vitare, et hoſtem ferire in primis ſciunt: quippe qui et armis expeditiſſime poſſunt uti, et hujuſmodi armis inſtructi ſunt, quæ ad damnum hoſti inferendum, et a ſe propulſandum, maxime valent. Quocirca ſic, ut cum inermibus armati, et ut athletæ cum luctandi imperitis, decertant: namque etiam in talibus certaminibus non fortiſſimus quiſque pugnaciſſimus eſt, ſed qui plurimum viribus valet, corporeque eſt præſtantiſſimo. At vero milites tum ignavi fiunt, cum et periculum majus eſt, quam ut poſſint obſiſtere, et copiis atque apparatu ſunt inferiores: primi enim terga vertunt; civiles autem copiæ pugnantes occidunt: id quod in Hermæo

μὲν γὰρ αἰσχρὸν τὸ φεύγειν, καὶ ὁ θάνατος τῆς τοιαύτης σωτηρίας αἱρετώτερος· οἱ δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκινδύνευον, ὡς κρείττους ὄντες· γνόντες ᾗ φεύγουσι, τὸν θάνατον μᾶλλον τοῦ αἰσχροῦ φοβούμενοι. Ὁ δ᾽ ἀνδρεῖος οὐ τοιοῦτος. Καὶ τὸν θυμὸν δὲ ἐπὶ τὴν ἀνδρίαν [t]ἐπιφέρουσιν· ἀνδρεῖοι γὰρ εἶναι δοκοῦσι καὶ οἱ διὰ θυμὸν, ὥσπερ τὰ θηρία ἐπὶ τοὺς τρώσαντας, φερόμενοι· ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς· [u]ἰτητικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους· ὅθεν καὶ Ὅμηρος·

[x]— σθένος ἔμβαλε θυμῷ· καὶ,
[y]— μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε· καὶ,
[z]Δριμὺ δ᾽ ἀνὰ ῥῖνας μένος·— καὶ,
[a]— ἔζεσεν αἷμα·

[t] Ἀναφέρουσιν El. et C C C. in marg. [u] Γρ. ὁρμητικώτατον, et κινητικώτατον, mendose: ἰτικώταῖον apud Eustrat. Sed vulgata lectio est magis Attica. *Casaub.* [x] Iliad. π΄. ver. 529. [y] Iliad. ι΄. ver. 510.

[z] Τοῦ δ᾽ ὠρίνετο θυμὸς, ἀνὰ ῥῖνας δέ οἱ ἤδη
Δριμὺ μένος προὔτυψε.— Odyss. ω΄. ver. 317.

Hæc dicuntur de Ulysse commiseratione commoto, et ab Aristotele ad iram accommodantur: nisi fortasse μνημονικὸν ἁμάρτημα sit.
[a] Hæc occurrunt nec in Iliad. nec in Odyss. Vide Zuing. et Gallutium.

contigit: nam et fuga civibus turpis, et mors tali salute optabilior erat: illi vero initio pugnæ sese periculis offerebant, proinde ac si meliores essent; at, cognito periculo, salutem fuga petierunt, mortem pejus turpitudine pertimescentes. Talis autem vir fortis esse non solet. Porro autem iram quoque fortitudini ascribunt; fortes enim videntur esse etiam ii, qui ira concitati tanquam belluæ in eos irruunt, qui vulnerarunt: quoniam fortes sunt etiam iracundi; maximum enim ad pericula adeunda calcar ira admovet: ex quo et Homerus:

— vires addidit ira:

et illud,

—bilem concivit et iram:

et,

Acris per nares subiit furor:

et,

—toto fervebat corpore sanguis:

πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ἔοικε σημαίνειν τὴν τοῦ θυμοῦ ἔγερσιν, καὶ ὁρμήν. Οἱ μὲν οὖν ἀνδρεῖοι διὰ τὸ καλὸν πράττουσιν· ὁ δὲ θυμὸς συνεργεῖ αὐτοῖς· τὰ θηρία δὲ διὰ λύπην· διὰ γὰρ τὸ πληγῆναι ἢ φοβεῖσθαι· ἐπεὶ ἄν γε [b]ἐν ὕλῃ ἢ ἐν ἕλει ᾖ, οὐ προσέρχονται. [c]Οὐ δή ἐστιν ἀνδρία, ὑπ' ἀλγηδόνος καὶ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον ὁρμᾶν, οὐθὲν τῶν δεινῶν προορῶντα· ἐπεὶ οὕτω γε κἂν οἱ ὄνοι ἀνδρεῖοι ἂν εἶεν πεινῶντες· [1]τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς· καὶ οἱ μοιχοὶ δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρῶσιν. [d]Οὐ δή ἐστιν ἀνδρεῖα, τὰ δι' ἀλγηδόνος ἢ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον. [e]Φυσικωτάτη δ' ἔοικεν ἡ διὰ τὸν θυμὸν εἶναι, καὶ προσλαβοῦσα

[b] Vel ὕλῃ, vel ἕλει delendum esse censet Vict. utrumque vero in Andr. et omnibus codd. nostris occurrit. [c] Οὐ δή ἐστιν ἀνδρεῖα διὰ τὸ ἀλγ. Ven. 1. 2. et Bas. cujus in marg. scrib. ἀπ' ἀλγ. Cum iis facit Vet. Interp. nisi quod ὁρμᾶν omittit. οὐ δή ἐστιν ἀνδρεία τὸ διὰ ἀλγ. καὶ θυμοῦ ἐξελαυνόμενον Gruch. οὐ δή ἐστιν ἀνδρεῖα τῷ δι' ἀλγ. vel διὰ τὸ ὑπ' ἀλγ. Lamb. οὐ δή ἐστιν ἀνδρεία διὰ τὸ ὑπ' ἀλγ. CCC. et NC. qui etiam legit ἐξελαυνόμενον. [1] Vide Iliad. λ'. ver. 557. [d] Ita Casaub. vulgo οὐ δὴ οὖν. [e] Ἡ δὲ φυσικωτάτη καὶ ἡ κυρίως ἀνδρία ἐκείνη ἐστὶν, ὅταν κινόμεθα μὲν διὰ τοῦ θυμοῦ, μετὰ προαιρέσεως δὲ, καὶ ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ. Andr.

hæc enim omnia celeritatem, atque impetum animi concitati significare videntur. Fortes igitur honesti causa res omnes gerunt, eosque ira adjuvat: bestiæ autem dolore affectæ: nam vel quod ictæ fuerunt, vel quod metuunt; nam si sint in silva, aut palude, neminem aggrediuntur. Non igitur eo fortitudo dicenda est, quod dolore et ira incitatæ periculum adeant, nihil eorum, quæ gravia et periculosa sunt, providentes: nam isto quidem modo asinos fortes dicere licebit, cum esuriunt: quoniam ne verberibus quidem a pastu demoventur: et adulteri cupiditate inflammati multa faciunt audacius. Non igitur fortia sunt ea, quæ dolore vel ira elata sese in discrimen offerunt. Videtur autem ea fortitudo maxime naturalis esse, quam ira excitavit, et si consilium, idque cujus causa res fit, as-

προαίρεσιν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἀνδρία εἶναι. Καὶ οἱ ἄνθρωποι δὴ ὀργιζόμενοι μὲν ἀλγοῦσι, τιμωρούμενοι δ' ἥδονται· οἱ δὲ διὰ ταῦτα, μάχιμοι μὲν, οὐκ ἀνδρεῖοι δέ· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν, οὐδ' ὡς ὁ λόγος, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· [f] παραπλήσιον δ' ἔχουσί τι. Οὐδὲ [g] δὴ οἱ εὐέλπιδες ὄντες, ἀνδρεῖοι· διὰ γὰρ τὸ πολλάκις καὶ πολλοὺς νενικηκέναι, θαῤῥοῦσιν ἐν τοῖς κινδύνοις· παρόμοιοι δὲ, ὅτι ἄμφω θαῤῥαλέοι· ἀλλ' οἱ μὲν ἀνδρεῖοι διὰ τὰ προειρημένα θαῤῥαλέοι· οἱ δὲ διὰ τὸ οἴεσθαι [h] κρείττους εἶναι, καὶ μηδὲν ἀντιπαθεῖν. Τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι· εὐέλπιδες γὰρ γίνονται· ὅταν δὲ αὐτοῖς μὴ συμβῇ τοιαῦτα, φεύγουσιν· ἀνδρείου δ' ἦν τὰ φοβερὰ ἀνθρώπῳ ὄντα καὶ [i] φαινόμενα ὑπομένειν, ὅτι καλόν· καὶ αἰσχρὸν, τὸ μή. Διὸ καὶ [k] ἀνδρειοτέρου δοκεῖ εἶναι, τὸ

[f] Παραπλήσιον δ' ἔχουσί τι οἱ κατ' εὐελπιστίαν. οὐδὲ δὴ οἱ εὐελπ. NC. Ven. 1. 2. et Baſ. [g] Γρ. δέ. [h] Γρ. κραλίστους. [i] Μὴ φαινόμενα El. CCC. et Vet. Interp. [k] Γρ. ἀνδρειότερον.

ſumpſerit, vere fortitudo poterit appellari. Præterea homines cum iraſcuntur, dolore, cum injuriam acceptam ulciſcuntur, voluptate afficiuntur: at qui his cauſis impulſi periculum adeunt, pugnaces illi quidem, ſed non fortes appellandi ſunt: non enim propter honeſtum, neque ita, ut ratio monet, id faciunt, ſed perturbatione concitati: verum ſimile quiddam habent. Sed nec ii, qui bona ſpe freti ſunt, fortes ſunt habendi: nam propterea quod et ſæpius, et multos vicerunt, in periculis fidunt: eo autem ſunt ſimiles, quod utrique fiducia præditi ſunt: veruntamen fortes propter eas cauſas, quas diximus, fidunt; hi quia animum induxerunt ſe viribus eſſe omnium præſtantiſſimos, nihilque incommodi viciſſim accepturos. Ac tale quiddam faciunt etiam ii qui ebrii facti ſunt: nam bona ſpe eriguntur: cum vero alia, quam ſperaverunt, eis evenerint, diffugiunt: erat autem viri fortis, quæ formidoloſa homini et ſunt et videntur, ea ob eam cauſam perferre, quia et perferre honeſtum ſit, et non perferre turpe. Itaque viri fortioris eſſe videtur, in repentinis terrori-

ἐν τοῖς αἰφνιδίοις φόβοις ἄφοβον καὶ ἀτάραχον εἶναι, ἢ ἐν τοῖς προδήλοις· ἀπὸ ἕξεως γὰρ μᾶλλον, ἢ καὶ ὅτι ἧττον ἐκ παρασκευῆς· τὰ προφανῆ μὲν γὰρ, κἂν ἐκ λογισμοῦ καὶ λόγου τις προέλοιτο· τὰ δ' ἐξαίφνης, κατὰ τὴν ἕξιν. Ἀνδρεῖοι δὲ φαίνονται καὶ οἱ ἀγνοοῦντες, καί εἰσιν οὐ πόῤῥω τῶν εὐελπίδων· χείρους δ', ὅσῳ [l]ἀξίωμα οὐδὲν ἔχουσιν· ἐκεῖνοι δέ· διὸ καὶ μένουσί τινα χρόνον· οἱ δ', ἠπατημένοι, ἐὰν γνῶσιν ὅτι ἕτερον, ἢ ὑποπτεύσωσι, φεύγουσιν· ὅπερ οἱ [m]Ἀργεῖοι ἔπαθον περιπεσόντες τοῖς Λάκωσιν, ὡς Σικυωνίοις. Οἵ τε δὴ ἀνδρεῖοι εἴρηνται ποῖοί τινες, καὶ οἱ δοκοῦντες ἀνδρεῖοι.

ΚΕΦ. θ΄.

ΠΕΡΙ θάῤῥη δὲ καὶ φόβους ἡ ἀνδρία οὖσα, οὐχ ὁμοίως περὶ ἄμφω ἐστὶν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὰ φοβερά· ὁ

[l] Ἀξίωμα hoc in loco *præconceptam mali evincendi opinionem*, vel *voluntatem internam* verti vult Zuing. Huic favet Euſtrat. οὐδὲν ἀξίωμα ἔχουσιν, οὐ γὰρ εἰδότες ὑπερορῶσι. Vide Zuing. [m] Vide Xenoph. lib. iv. Ἑλληνικῶν.

bus ſeſe imperterritum, minimeque perturbatum præbere, quam in proviſis: vel quia hæc animi conſtantia magis ab animi habitu proficiſcitur; vel etiam quia minus præparationis habet: nam quæ multo ante proſpecta ſunt, in iis quivis animi agitatione et ratione conſilium ceperit; at in repentinis, habitu. Fortes porro videntur ii quoque, qui periculum ignorant: nec longe abſunt ab iis, qui bona ſpe ad audendum provehuntur: hoc quidem certe ſunt deteriores, quod nihil ſplendoris, nihilque dignitatis in his elucet; in illis vero plurimum: itaque illi aliquantulum temporis permanent in incepto: hi autem decepti et in errorem inducti, ſtatim ut aliud eſſe, quam putaverint, cognoverunt, fugiunt: quod Argivis accidit, qui in Lacedæmonios pro Sicyoniis inciderunt. Ac vere fortes quidem, et ii, qui ſimilitudinem fortium gerunt, quales ſint, diximus.

CAP. IX.

SED cum in fiducia, metuque verſetur fortitudo, non tamen peræque in utroque, ſed in rebus formidoloſis ma-

γὰρ ἐν τούτοις ἀτάραχος, καὶ περὶ ταῦθ' ὡς δεῖ ἔχων, ἀνδρεῖος μᾶλλον, ἢ ὁ περὶ τὰ θαῤῥαλέα. Τῷ δὴ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ὡς εἴρηται, ἀνδρεῖοι λέγονται· διὸ καὶ ἐπίλυπον ἡ ἀνδρία, καὶ δικαίως ἐπαινεῖται· χαλεπώτερον γὰρ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ἢ τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι. Οὐ μὴν ἀλλὰ δόξειεν ἂν εἶναι τὸ κατὰ τὴν ἀνδρίαν τέλος ἡδύ· ὑπὸ τῶν [n]κύκλῳ δὲ ἀφανίζεσθαι· οἷον καὶ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι γίνεται· τοῖς γὰρ πύκταις τὸ μὲν τέλος ἡδὺ, οὗ ἕνεκα, ὁ στέφανος καὶ αἱ τιμαί· τὸ δὲ τύπτεσθαι ἀλγεινὸν, εἴ περ [o]σάρκινοι, καὶ λυπηρὸν, καὶ πᾶς ὁ πόνος· διὰ δὲ τὸ πολλὰ ταῦτ' εἶναι, μικρὸν ὂν τὸ οὗ ἕνεκα, οὐδὲν ἡδὺ φαίνεται ἔχειν. [p]Εἰ δὴ τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ περὶ τὴν ἀνδρίαν, ὁ μὲν θάνατος καὶ τὰ τραύματα λυπηρὰ τῷ ἀνδρείῳ καὶ ἄκοντι ἔσται· [q]ὑπομενεῖ δὲ αὐτὰ, ὅτι καλὸν, ἢ ὅτι αἰσχρὸν, τὸ

[n] Ab iis scilicet, quæ ad finem tendunt. [o] Γρ. σάρκινοι. [p] Εἰ δὲ δὴ El. et CCC. [q] Ita Mur. et Argyr. vulgo ὑπομένει.

gis cernitur: nam qui in his omni animi motu ac perturbatione vacat, quique in eis ita affectus est animo, ut debet, is fortior eo est, qui in iis rebus, quæ fiduciam afferunt, constantiam retinet. Ex eo igitur fortes appellantur, ut supra a nobis dictum est, quod res molestas atque asperas fortiter ferant. Itaque etiam doloris et molestiæ plena res est fortitudo, eaque jure laudatur: difficilius enim est res molestas toleranter pati, quam sese a jucundis abstinere. Verum tamen fortitudinis finis possit videri jucundus, sed ab iis rebus, quæ circumstant, obscurari ac pene deleri: cujusmodi quiddam in ludis gymnicis accidit; pugilibus enim finis ipse, cujus causa decertant, jucundus est, ut corona, et honores: at plagæ et verbera, omnis denique labor, cum ex carne constent, dolore, molestiaque eos afficit: quoniam autem ea, quæ circumstant molesta, multa sunt, finis, qui tenuis et exiguus est, nihil jucunditatis in se inclusum habere videtur. Quod si talis quoque est fortitudinis ratio, et natura; mors et vulnera forti viro molestiam etiam invito sunt allatura: ea tamen omnia subibit ac perferet, quia et perferre honestum, et non

μή. Καὶ ὅσῳ ἂν μᾶλλον τὴν ἀρετὴν ἔχῃ πᾶσαν, καὶ εὐδαιμονέστερος ᾖ, μᾶλλον ἐπὶ τῷ θανάτῳ [r] λυπήσεται· τῷ τοιούτῳ γὰρ μάλιστα ζῆν ἄξιον, καὶ οὗτος μεγίστων ἀγαθῶν ἀποστερεῖται εἰδώς· λυπηρὸν δὲ τοῦτο· ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον ἀνδρεῖος· ἴσως δὲ καὶ μᾶλλον, ὅτι τὸ ἐν τῷ πολέμῳ καλὸν ἀντ᾽ ἐκείνων αἱρεῖται. [s] Οὐδὲ δὴ ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἡδέως ἐνεργεῖν ὑπάρχει, πλὴν ἐφ᾽ ὅσον τοῦ τέλους ἐφάπτεται. Στρατιώτας δὲ οὐδὲν ἴσως κωλύει, μὴ τοὺς τοιούτους, κρατίστους εἶναι, ἀλλὰ τοὺς ἧττον μὲν ἀνδρείους, ἄλλο δὲ ἀγαθὸν μηδὲν ἔχοντας· [t] ἕτοιμοι γὰρ οὗτοι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν βίον πρὸς μικρὰ κέρδη καταλλάττονται. Περὶ μὲν οὖν ἀνδρίας, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω· τί δέ ἐστιν, οὐ χαλεπὸν τύπῳ γε περιλαβεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων.

[r] Λυπηθήσεται) Aurel. λυπὴ ἔσται N C. et quidam cod. apud Vict.
[s] Οὐ δὴ ἐν nostri MSS. ἐπεὶ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς οὐδεμία ἐνέργεια μεθ᾽ ἡδονῆς ἐστι καθ᾽ ἑαυτήν· ἀλλὰ μόνον διότι πρὸς τὸ τέλος ἀγαθὸν ἄγει, ἡδεῖα δοκεῖ τῷ ἐνεργοῦντι. *Andr.* [t] Ἑτοιμότεροι γὰρ οὗτοι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν βίον μικρῶν ἕνεκα κερδῶν προδιδόασιν· οἱ γὰρ κυρίως ἀνδρεῖοι, φρόνιμοι ὄντες καὶ τὰ ἄλλα σπουδαῖοι, χαίρουσι μὲν τῷ βίῳ ἑαυτῶν ἀγαθῷ ὄντι, προΐενται δὲ αὐτὸν οὐ πάνυ ῥαδίως. *Andr.*

perferre turpe est. Atque idem quo virtutibus omnibus instructior fuerit, et quo beatior, eo molestius mortem feret: nam cum vir talis vita sit dignissimus, tum sciens ac prudens maximis bonis spoliatur: at hoc molestum: nihilominus tamen sese virum fortem præstat; atque eo fortasse magis, quod illis omnibus id, quod in bello honestum est, anteponit. Non igitur hoc in omnibus virtutibus inest, ut earum muneribus liceat jucunde perfungi, nisi quoad finem attingunt. Nihil autem prohibet fortasse, minus præstantes esse milites eos qui vere fortes sunt, iis qui et minus fortes sunt, et nihil aliud boni habent: hi enim ad pericula subeunda parati sunt, vitamque cum parvo quæstu paciscuntur et commutant. Ac de fortitudine quidem hactenus: quid sit autem, non est difficile ex iis, quæ dicta sunt, rudi quadam forma descripta atque adumbrata cognoscere.

ΚΕΦ. ι.

ΜΕΤΑ δὲ ταύτην, περὶ σωφροσύνης λέγωμεν· δοκοῦσι γὰρ τῶν ἀλόγων μερῶν αὗται εἶναι αἱ ἀρεταί. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, εἴρηται ἡμῖν· ἧττον γὰρ καὶ οὐχ ὁμοίως ἐστὶ περὶ τὰς λύπας· [u]ἐν τούτοις δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται. Περὶ ποίας οὖν τῶν ἡδονῶν, νῦν ἀφορίσωμεν. Διῃρήσθωσαν δὲ αἱ ψυχικαὶ καὶ αἱ σωματικαί· οἷον φιλοτιμία, φιλομάθεια· ἑκάτερος γὰρ τούτων χαίρει, οὗ φιλητικός ἐστιν, οὐθὲν πάσχοντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς διανοίας· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται. Ὁμοίως δὲ οὐδ᾽ οἱ περὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι μὴ σωματικαί εἰσι· τοὺς γὰρ φιλομύθους, καὶ [x]διηγητικοὺς, καὶ περὶ τῶν [y]τυχόντων κατατρίβοντας τὰς ἡμέρας, ἀδολέσχους, ἀκολάστους δ᾽ οὐ λέγο-

[t] Magn. Moral. lib. i. cap. 22. et Eud. lib. iii. cap. 2. [u] Ἐν τοῖς αὐτοῖς CCC. et El. cujus ad oram γρ. ἐν τούτοις. [x] Διηγηματικοὺς Ven. 1. 2. Baſ. et Cam. [y] Τοιούτων pro τυχόντων El.

CAP. X.

SEQUITUR jam, ut de temperantia diſſeramus: hæ namque virtutes earum animi partium videntur eſſe, quæ ſunt rationis expertes. Temperantiam igitur mediocritatem eſſe, quæ verſatur in voluptatibus, jam a nobis dictum eſt: minus enim, nec eodem modo in doloribus verſatur: in his autem intemperantia quoque vertitur. Nunc igitur quibus in voluptatibus verſetur, facta earum diſtinctione, explicemus. Ac primum conſtituatur hæc voluptatum partitio, ut aliæ ſint animi, aliæ corporis: ut honoris cupiditas, et diſcendi ſtudium: uterque enim horum eo delectatur, cujus amore et ſtudio tenetur, cum corpus nihil afficiatur, ſed mens potius: qui autem hujuſmodi voluptatibus dediti ſunt, nec temperantes, nec intemperantes nominantur. Itemque neque ii, qui in aliis occupati ſunt, quæ ad corpus non pertinent: nam qui fabellarum cupiditate, ſtudioque rerum narrandarum ducuntur, et qui in rebus, quas caſus obtulerit, totos dies conterunt, eos loquaces, nugaces, et non intemperantes dicere

μεν· οὐδὲ τὲς λυπεμένες ἐπὶ χρήμασιν, ἢ φίλοις. Περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη· οὐ πάσας δὲ οὐδὲ ταύτας· οἱ γὰρ χαίροντες [1] τοῖς διὰ τῆς ὄψεως, οἷον [2] χρώμασι, καὶ σχήμασι, καὶ γραφῇ, ὔτε σώφρονες, ὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· καίτοι δόξειεν ἂν εἶναι, καὶ ὡς δεῖ χαίρειν [a] καὶ τέτοις, καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀκοήν· τὲς γὰρ ὑπερβεβλημένως χαίροντας μέλεσιν ἢ ὑποκρίσει, ἐδεὶς ἀκολάστες λέγει, ἐδὲ τὲς ὡς δεῖ, σώφρονας· ἐδὲ τὲς περὶ τὴν ὀσμὴν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· τὲς γὰρ χαίροντας μήλων, ἢ ῥόδων, ἢ θυμιαμάτων ὀσμαῖς, οὐ λέγομεν ἀκολάστες· ἀλλὰ μᾶλλον τὲς μύρων καὶ ὄψων· χαίρεσι γὰρ τέτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι διὰ τέτων ἀνάμνησις γίνεται αὐτοῖς τῶν [b] ἐπιθυμημάτων. Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τὲς ἄλλες, ὅταν πεινῶσι, χαί-

[1] Vide Ariſtot. lib. ii. de Anima. [2] Γρ. χρώματι, καὶ σχήματι.
[a] Καὶ deeſt N C. [b] Ἐπιθυμιῶν N C. Ven. 1. 2. et Baſ. ἐπιθυμημάτων C C C. ad oram vero γρ. ἐπιθυμιῶν.

ſolemus: ne eos quidem, qui ex pecuniarum jactura, vel amicorum obitu, majorem dolorem capiunt. In corporis autem voluptatibus temperantia vertatur neceſſe eſt: ſed ne in his quidem omnibus: nam qui delectantur iis rebus, quæ aſpectu ſentiuntur, ut coloribus, figuris, pictura, nec temperantes appellantur, nec intemperantes: atqui fieri poſſe videtur, ut etiam his rebus et ita ut oportet, et ſupra atque infra modum delectemur. Idemque de iis, quæ ad auditum pertinent, ſentiendum: neque enim quiſquam eos, qui ſupra modum cantilenis, vel hiſtrionum geſtu lætantur, intemperantes, aut eos, qui intra modum, temperantes appellat: nec eos, qui iis rebus, quæ ſub odoratum cadunt, delectantur, niſi ex eventu: non enim eos, qui malorum, aut roſarum, aut ſuffimentorum capiuntur odoribus, intemperantes dicimus; ſed eos potius qui unguentorum, et obſoniorum: his enim gaudent intemperantes, propterea quod eis hæc ipſa earum rerum, quas concupiſcere ſolent, memoriam refricant. Cernere autem licet etiam alios, cum eſuriunt, ex ciborum odore

ρονται ταῖς τῶν βρωμάτων ὀσμαῖς· τὸ δὲ τοιούτοις χαίρειν, ἀκολάστου· [c]τούτῳ γὰρ ἐπιθυμητὰ ταῦτα. Οὐκ ἔστι δὲ [d]οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ζώοις κατὰ ταύτας τὰς αἰσθήσεις ἡδονή, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲ γὰρ ταῖς ὀσμαῖς τῶν λαγωῶν αἱ κύνες χαίρουσιν, ἀλλὰ τῇ βρώσει· τὴν δ' αἴσθησιν ἡ ὀσμὴ ἐποίησεν. Οὐδὲ ὁ λέων τῇ φωνῇ τοῦ βοὸς, ἀλλὰ τῇ ἐδωδῇ· ὅτι δὲ ἐγγύς ἐστι, διὰ τῆς φωνῆς ᾔσθετο, καὶ χαίρειν δὴ ταύτῃ φαίνεται· ὁμοίως δ' οὐδ' ἰδὼν ἢ [1]εὑρὼν ἔλαφον, ἢ ἄγριον αἶγα, ἀλλ' ὅτι βορὰν ἕξει. Περὶ τὰς τοιαύτας δὴ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀκολασία ἐστίν, ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνεῖ· ὅθεν ἀνδραποδώδεις καὶ θηριώδεις φαίνονται· αὗται δ' εἰσὶν ἁφὴ καὶ γεῦσις. Φαίνονται δὴ καὶ τῇ γεύσει ἐπὶ μικρὸν, ἢ οὐδὲν χρῆσθαι· τῆς γὰρ γεύσεώς ἐστιν ἡ κρίσις τῶν [e]χυλῶν· ὅπερ ποιοῦσιν οἱ τοὺς οἴνους δοκιμάζοντες, καὶ τὰ ὄψα ἀρτύοντες· οὐ πάνυ

[c] Τούτων γὰρ ἐπιθυμήματα CCC. Ven. 1. 2. et Baſ. [d] Οὐδὲ ἐν τοῖς Vet. Interp. et CCC. cujus inter lineas γρ. οὐδὲ τοῖς. [1] Vide Iliad. γ΄. ver. 24. [e] Χυμῶν CCC. ad oram, et Camer.

capere voluptatem: talibus autem rebus delectari, hominis eſt intemperantis; nam intemperans hæc concupiſcere ſolet. Jam vero his ipſis ſenſibus ne cætera quidem animalia percipiunt voluptatem, niſi ex eventu: nam neque leporum odore delectantur canes, ſed cibo: ſenſum porro odor commovit, atque excitavit. Neque leo bovis voce, ſed eſca; ex voce autem eum propinquum eſſe ſenſit, quo fit ut hac delectari videatur: ſimiliter autem, nec cervo viſo, capreave reperta lætatur; ſed quia ſe nactum eſſe videt, quod edat. Vertuntur igitur temperantia et intemperantia in hujuſmodi voluptatibus omnibus, quæ nobis ſunt etiam cum reliquis animantibus communes: ex quo ſerviles eas et belluinas eſſe judicare licet: hæ autem ſunt tactus et guſtatus voluptates. Ac videntur ſane etiam guſtatu parum admodum, aut prorſus nihil intemperantes uti: de ſaporibus enim proprie, ſuoque jure guſtatus judicat: quod faciunt ii, qui vina explorant, et obſonia

ᾗ χαίρουσι τούτοις, ἢ οὐχ, οἵγε ἀκόλαστοι, ἀλλὰ τῇ ἀπολαύσει, ἣ γίνεται πᾶσα δι' ἀφῆς καὶ ἐν σιτίοις, καὶ ἐν ποτοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις. Διὸ καὶ ηὔξατό τις Φιλόξενος [f] ὁ Ἐρύξιος, ὀψοφάγος ὤν, τὸν [g] φάρυγγα αὐτῷ μακρότερον γεράνου γενέσθαι, ὡς ἡδόμενος [h] τῇ ἀφῇ, κοινοτάτη δὴ τῶν αἰσθήσεων, καθ' ἣν ἡ ἀκολασία· καὶ δόξειεν ἂν δικαίως ἐπονείδιστος εἶναι, ὅτι οὐχ ᾗ ἄνθρωποί ἐσμεν ὑπάρχει, ἀλλ' ᾗ ζῶα. Τὸ δὴ τοιούτοις χαίρειν καὶ μάλιστα ἀγαπᾶν, θηριῶδες· καὶ γὰρ αἱ ἐλευθεριώταται τῶν διὰ τῆς ἀφῆς ἡδονῶν, ἀφῄρηνται, [I] οἷον αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διὰ

[f] Ἐρύξιος quidam legunt sine articulo, ut sit nom. casus. Sed legendum esse cum artic. ut sit gen. cas. patet ex Eud. lib. iii. cap. 2. et Athenæi lib. i. cap. 6. ubi idem Philoxeni votum memoratur, et ille appellatur ὁ Ἐρύξιδος. ιδος vero et ιος esse communes termin. ejusmodi nominum satis notum est. Hæc propria nomina glossam esse judicant Lamb. et Vict. Cum vero in optimis codd. occurrant, et ex locis jam citatis appareat de Philoxeno hic verba fieri, ea retinuimus. [g] Τὸν φάρυγγα videtur posuisse pro τοῦ οἰσοφάγου: nam φάρυγξ est proprie canalis ille a faucibus ad pulmones pertinens, per quem spiritum ducimus et emittimus, quem medici τραχεῖαν ἀρτηρίαν vocant, Latini gutturem aut guttur, idque manifesto docet Aristot. in libb. De Partibus Animal. *Mur.* [h] Τῇ ἀφῇ· ἡ δὲ ἀφὴ κοινοτάτη δὴ τῶν αἰσθ. Ven. 1. 2. et Bas. [I] Probl. Sect. xxxvii. 3. 5. 6. et 7.

condiunt: non admodum autem, aut nihil plane saporibus delectantur intemperantes, sed ipsa perceptione alimenti, quam profecto totam tactus efficit, cum in esculentis et poculentis, tum in iis rebus, quæ Venereæ appellantur. Quapropter Philoxenus quidam, Eryxidis filius, cum esset obsoniorum gurges, atque heluo, collum sibi gruis collo longius optavit, ut qui tactu maximam capiebat voluptatem: omnium igitur sensuum maxime communis est is sensus, in quo sita intemperantia est; meritoque ut turpis et flagitiosa, maledicti loco objicienda videatur, propterea quia inest in nobis, non qua homines, sed qua animalia sumus. His igitur talibus delectari, eaque vehementius amare, belluarum est: nam exceptæ sane sunt omnium, quæ tactu percipiuntur, liberalissimæ voluptates, cujusmodi sunt eæ, quæ in gymnasiis fricatione et calefactione

τρίψεως κ̀ τῆς θερμασίας γινόμεναι· οὐ γὰρ περὶ πᾶν τὸ σῶμα ἡ τȣ̃ ἀκολάςȣ ἀφὴ, ἀλλὰ περί τινα μέρη.

ΚΕΦ. ιά.

ΤΩΝ δ' ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν κοιναὶ δοκȣ̃σιν εἶναι, αἱ δ' ἴδιοι καὶ ἐπίθετοι· οἷον ἡ μὲν τῆς τροφῆς, φυσική· πᾶς γὰρ ἐπιθυμεῖ, ὅταν ἐνδεὴς ᾖ, ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς τροφῆς, ὁτὲ δ' ἀμφοῖν· [i] καὶ εὐνῆς, φησὶν Ὅμηρος, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων· τὸ δὲ τοιᾶσδε, ἢ τοιᾶσδε, οὐκ ἔτι πᾶς, οὐδὲ τ̃ αὐτῶν. Διὸ φαίνεται ἡμέτερον εἶναι· ȣ̓ μὴν ἀλλ' ἔχει γέ τι κ̀ φυσικόν· ἕτερα γὰρ ἑτέροις ἐςὶν ἡδέα, καὶ ἔνιά [k] τισιν ἡδίω τ̃ τυχόντων. Ἐν μὲν ȣ̃ν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις

[i] Respicit hic ad verba ista Thetidis ad Achillem, Iliad. ω'. ver. 129.

—μεμνημένος ȣ̓δέ τι σίτȣ,
Οὔτ' εὐνῆς;—

Ita Philosophus verbum tantum ex eo loco sumpsit, quo uno tanquam signo agnosci posse locum sententiamque putavit: nam quod adjunxit, ὁ νέος κ̀ ἀκμάζων, his verbis mentem Poetæ declaravit: valetque tanquam Aristoteles dixisset, omnem hominem, qui ejus ætatis esset, ac firmum vegetumque corpus haberet. *Vict.* Var. lect. lib. xviii. cap. 2. [k] Πᾶσιν pro τισὶν Ven. 1. 2. et Bas.

gignuntur; non enim intemperantis hominis tactus per totum corpus pertinet, sed quibusdam partibus circumscribitur.

CAP. XI.

CUPIDITATUM autem aliæ communes esse videntur, aliæ propriæ et ascitæ: ut cibi cupiditas, naturalis est; omnes enim, cum indigent, alimentum vel siccum, vel humidum appetunt, aliquando utrumque: lectumque jugalem (ut ait Homerus) adolescens, et qui floret ætate: at hoc vel illud alimentum, non jam omnes, neque eadem omnes desiderant. Itaque hoc proprie nostrum videtur esse: veruntamen habet quiddam etiam a natura insitum; alii enim aliis delectantur, et quosdam ex iis quæ offeruntur quædam magis delectant. In naturalibus igitur cupiditatibus offendunt

ὀλίγοι ἁμαρτάνουσι· καὶ ἐφ' ἓν, ἐπὶ τὸ πλεῖον· τὸ γὰρ ἐσθίειν τὰ τυχόντα, ἢ πίνειν, ἕως ἂν ὑπερπλησθῇ, ὑπερβάλλειν ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν τῷ πλήθει· ἀναπλήρωσις γὰρ τῆς ἐνδείας, ἡ φυσικὴ ἐπιθυμία. Διὸ λέγονται οὗτοι γαστρίμαργοι, ὡς παρὰ τὸ δέον πληροῦντες αὐτήν· τοιοῦτοι δὲ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. Περὶ δὲ τὰς ἰδίας τῶν ἡδονῶν, πολλοὶ καὶ πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι· τῶν γὰρ φιλοτοιούτων λεγομένων, ἢ τῷ χαίρειν οἷς μὴ δεῖ, [l] ἢ τῷ μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοὶ, ἢ μὴ ὡς δεῖ, [m] ἢ μὴ ᾧ δεῖ· κατὰ πάντα δ' οἱ ἀκόλαστοι ὑπερβάλλουσι· καὶ γὰρ χαίρουσιν ἐνίοις οἷς οὐ δεῖ· μισητὰ γάρ· [n] καὶ εἴ τισι δεῖ χαίρειν τῶν τοιούτων, [o] μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὡς οἱ πολλοὶ χαίρουσιν. Ἡ

[l] Ἢ τῷ μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοί: hæc ita accepiſſe videntur Andronicus et Euſtratius, ut unum ſignificent, hoc modo, *aut quod magis, quam ut multitudo.* ἢ ante ὡς omittit Argyr. Vide Lamb. [m] Ἢ μὴ ᾧ δεῖ deſunt Vet. Interp. et Argyr. [n] Γρ. κἂν ἐπί τισι. [o] Πλέον ἢ προσήκει, καὶ οὐχ ὡς οἱ πολλοί. *Andr.* μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἢ ὡς οἱ πολ. CCC. μᾶλλον ἢ δεῖ ἢ καὶ &c. alii legunt.

et labuntur pauci; atque in uno, nempe in eo, quod nimium eſt: nam eſſe, aut bibere quæ fors obtulerit, quoad plenior ſis, quam naturæ neceſſitas poſtulat, nihil aliud eſt, quam modum naturæ convenientem copia ſuperare; naturalis enim cupiditas eſt id, quod deeſt, explere velle. Itaque appellantur hi *γαστρίμαργοι*, id eſt, ventri uſque ad inſaniam indulgentes, tanquam eum præter modum implentes: ac tales quidem evadunt ii, qui ſervili admodum ingenio præditi ſunt. At vero in propriis voluptatibus complures et multis modis peccant: nam cum hujus aut illius rei amantes eo dicantur, vel quod iis rebus delectentur, quibus non oportet, vel quod nimium delectentur, vel quod ita ut vulgus, vel quod non ita ut oportet, vel quod non qua parte oportet: intemperantes omnibus in rebus modum ſuperant; nam et quibus rebus non oportet, quæ ſcilicet odio dignæ ſunt, delectantur; et, ſi maxime quibuſdam talibus rebus delectari oporteat, magis tamen quam oportet, et ita ut multitudo, delectantur. Id ergo nimi-

μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολὴ, ὅτι ἀκολασία, καὶ ψεκτὸν, δῆλον. Περὶ δὲ τὰς λύπας, οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀνδρίας, τῷ ὑπομένειν λέγεται σώφρων· [p] οὐδ᾽ ἀκόλαστος, τῷ μή· ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἀκόλαστος, τῷ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, ὅτι τῶν ἡδέων οὐ τυγχάνει· καὶ τὴν λύπην δὴ ποιεῖ αὐτῷ ἡ ἡδονή· ὁ δὲ σώφρων, τῷ μὴ λυπεῖσθαι τῇ ἀπουσίᾳ, καὶ τῷ ἀπέχεσθαι τοῦ ἡδέος. Ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων πάντων, ἢ τῶν μάλιστα· καὶ ἄγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὥστε ἀντὶ τῶν ἄλλων ταῦθ᾽ αἱρεῖσθαι· διὸ [q] καὶ λυπεῖται, καὶ ἀποτυγχάνων, καὶ ἐπιθυμῶν· μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία· ἀτόπῳ δὲ ἔοικε τὸ δι᾽ ἡδονὴν λυπεῖσθαι. Ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς, καὶ ἧττον ἢ δεῖ χαίροντες, οὐ πάνυ γίνονται· οὐ γὰρ ἀνθρωπική ἐστιν ἡ τοιαύτη ἀναισθησία· καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ ζῶα διακρίνει τὰ βρώ-

[p] Γρ. ὁ δ᾽ ἀκόλαστος. [q] Καὶ a quibusdam abest.

um, quod in voluptatibus vertitur, esse intemperantiam, ob eamque causam esse vituperabile, perspicuum est. In doloribus autem non, ut vir fortis, sic temperans, eo quod dolores perferat; nec intemperans, eo quod non perferat, appellatur: sed eo intemperans dicitur, quod ægrius, quam debet, ferat, nullam se corporis percipere voluptatem; et vero ei dolorem affert voluptas: temperans autem dicitur cum ob id, quod se carere voluptatibus non moleste ferat, tum quod aspernetur et prætermittat id, quod jucundum est. Intemperans igitur omnia, quæ jucunda sunt, concupiscit, aut certe quæ jucundissima; atque a cupiditate trahitur, ut hæc cæteris habeat potiora: quapropter dolore angitur, et cum voluptatibus potiri non potest, et cum eas concupiscit; semper enim cum dolore cupiditas conjuncta est: tametsi absurdum videatur, propter voluptatem dolore affici. Jam qui in expetendis voluptatibus modum deserant, minusque, quam oportet, iis delectentur, raro existunt: non est enim humanus hujusmodi stupor, omni pene sensu hominem spolians: nam cætera quoque animalia pabulum a pabulo discernunt, hisque de-

ματα, καὶ τοῖς μὲν χαίρει, τοῖς δ' οὔ. Εἰ δέ τῳ μηδέν ἐστιν ἡδὺ, μηδὲ διαφέρει ἕτερον ἑτέρου, πόῤῥω ἂν εἴη τοῦ ἄνθρωπος εἶναι· οὐ τέτευχε δὲ ὁ τοιοῦτος ὀνόματος, διὰ τὸ μὴ πάνυ γίνεσθαι. Ὁ δὲ σώφρων μέσως περὶ ταῦτ' ἔχει· οὔτε γὰρ ἥδεται οἷς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει· οὔτε ὅλως οἷς μὴ δεῖ, οὔτε σφόδρα [r] τοιούτῳ οὐδενί· οὔτε ἀπόντων λυπεῖται· οὐδ' ἐπιθυμεῖ, ἢ μετρίως, οὐδὲ μᾶλλον ἢ δεῖ, [s] οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅλως τῶν τοιούτων οὐδενός. Ὅσα δὲ πρὸς ὑγίειάν ἐστιν, ἢ πρὸς εὐεξίαν, ἡδέα ὄντα, τούτων [t] ὀρέγεται μετρίως καὶ ὡς δεῖ· καὶ τῶν ἄλλων ἡδέων μὴ ἐμποδίων τούτοις ὄντων, ἢ παρὰ τὸ καλὸν, ἢ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν· ὁ γὰρ οὕτως ἔχων μᾶλλον ἀγαπᾷ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς τῆς ἀξίας· ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

[r] Τῶν τοιούτων οὐδενὶ CCC. ad oram. [s] Οὐδ' ἐν post ἢ δεῖ legunt CCC. et El. alii vero οὐδενί: ut Baf. Ven. 1. 2. NC. et CCC. inter lineas. [t] Ὀρέξεται CCC. et Vet. Interp.

lectantur, illis non item. Quod fi cui nihil fit jucundum, nihilque inter hoc, et illud interfit, is profecto ab humanitate fuerit remotiffimus: quoniam igitur qui talis fit, non admodum reperitur, fuo nomine non eft appellatus. Temperans autem in his rebus mediocriter et moderate affectus eft: nam neque iis delectatur, quibus maximopere intemperans, fed offenditur potius: neque omnino quibus ex rebus capienda voluptas non eft, ex iis capit voluptatem; neque ulla re tali vehementer delectatur: neque fi eæ res abfint, difcruciatur: neque eas concupifcit, aut certe moderate, neque magis quam debet, neque quo tempore non debet, neque omnino quicquam tale. Quæcunque autem ita jucunda funt, ut eadem ad bonam valetudinem, vel optimum corporis habitum pertineant, ea modice, et, ut debet, concupifcit: cæteraque jucunda, quæ his non funt impedimento, aut quæ ab honefto non abhorrent, aut quibus res familiaris non exhauritur: nam qui ita animo affectus eft, is vehementius, quam par fit, tales voluptates amplectitur: at temperans talis non eft, fed rectæ rationi paret atque obtemperat.

ΚΕΦ. ιβ'.

ΕΚΟΥΣΙΩ δὲ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονὴν, ἡ δὲ διὰ λύπην· ὧν τὸ μὲν αἱρετὸν, τὸ δὲ φευκτόν. Καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν· ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ. Μᾶλλον [u]δὴ ἑκούσιον· διὸ καὶ ἐπονειδιστότερον· καὶ γὰρ ἐθισθῆναι ῥᾷον πρὸς αὐτά· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τὰ τοιαῦτα· καὶ οἱ ἐθισμοὶ, ἀκίνδυνοι· ἐπὶ τῶν φοβερῶν δὲ ἀνάπαλιν. Δόξειέ τ' ἂν οὐχ ὁμοίως [x]ἑκούσιον ἡ δειλία εἶναι τοῖς καθ' ἕκαστον· αὐτὴ μὲν γὰρ ἄλυπος· ταῦτα δὲ διὰ λύπην ἐξίστησιν, ὥστε καὶ τὰ ὅπλα ῥίπτειν, καὶ τὰ ἄλλα ἀσχημονεῖν· διὸ καὶ δοκεῖ βίαια εἶναι. Τῷ δὲ ἀκολάστῳ ἀνάπαλιν· τὰ μὲν καθ' ἕκαστα ἑκούσια· ἐπιθυμοῦντι γὰρ καὶ ὀρεγομένῳ· τὸ δὲ ὅλον, ἧττον· οὐδεὶς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἀκόλαστος

[u] Γρ. δέ. [x] Φευκτὸν pro ἑκούσιον legunt El. et CCC.

CAP. XII.

VIDETUR autem intemperantia magis, quam timiditas, ſponte ac voluntate ſuſcipi: illa enim propter voluptatem, hæc propter dolorem: quorum alterum optabile eſt, alterum fugiendum. Ac dolor quidem naturam ejus, qui angitur, de ſuo ſtatu deturbat, et interimit: voluptas autem nihil tale facit. A voluntate igitur magis pendet: eaque propter probroſior ac flagitioſior eſt: nam et facilius eſt rerum jucundarum mediocritati ſervandæ aſſuefieri: multa enim hujuſmodi in vita quotidiana occurrunt; et aſſueſcendi exercitatio ac meditatio periculo vacat; in rebus autem formidoloſis contra evenit. Sed aliter timiditas ſponte contrahitur, aliter res ſingulares ſponte noſtra extimeſcimus: illa enim expers doloris eſt; hæ doloris magnitudine homines exterrent, et ne ſint ipſi apud ſe, efficiunt, adeo ut arma abjiciant, aliaque ſuæ perſonæ indecora faciant: itaque videntur eſſe violentæ. Contra fit in intemperante: res enim ſingulares ſponte ab eo ſuſcipiuntur, nempe concupiſcente, atque appetente: univerſum vero genus, minus: intemperans enim eſſe cupit

εἶναι. Τὸ δ' ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τὰς παιδικὰς ἁμαρτίας φέρομεν· ἔχουσι γάρ τινα ὁμοιότητα· πότερον δ' ἀπὸ ποτέρου καλεῖται, οὐδὲν πρὸς τὰ νῦν διαφέρει. Δῆλον δ', ὅτι τὸ ὕστερον ἀπὸ τοῦ προτέρου· οὐ κακῶς δ' ἔοικε μετενηνέχθαι· κεκολάσθαι γὰρ δεῖ τὸ τῶν αἰσχρῶν ὀρεγόμενον, καὶ πολλὴν αὔξησιν ἔχον· τοιοῦτον δὲ μάλιστα ἡ ἐπιθυμία, καὶ ὁ παῖς· κατ' ἐπιθυμίαν γὰρ ζῶσι καὶ τὰ παιδία, καὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις. Εἰ οὖν μὴ ἔσται εὐπειθὲς καὶ ὑπὸ τὸ ἄρχον, ἐπὶ πολὺ ἥξει· ἄπληστος γὰρ ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις, καὶ πανταχόθεν τῷ ἀνοήτῳ· καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας ἐνέργεια αὔξει τὸ συγγενές, κἂν μεγάλαι καὶ σφοδραὶ ὦσι, καὶ τὸν λογισμὸν ἐκκρούουσι. Διὸ δεῖ μετρίας αὐτὰς εἶναι καὶ ὀλίγας, καὶ τῷ λόγῳ μηδὲν ἐναντιοῦσθαι· τὸ δὲ τοιοῦτον, εὐπειθὲς λέγομεν καὶ κεκολασμένον· ὥσπερ [y] γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδα-

[y] Δὲ pro γὰρ CCC. et El.

nemo. Nomen autem intemperantiæ etiam ad errata puerilia transferimus; ineſt enim in his quædam ſimilitudo: utrum autem ab utro ſit appellatum, ad inſtitutum noſtrum nihil refert. Perſpicuum illud quidem eſt, a priore poſterius eſſe nominatum: nec male ſane tranſlatio videtur eſſe facta; id enim caſtigandum et coercendum eſt, quod turpia concupiſcit, et quod impunitate amplificatur et propagatur: quales ſunt maxime cupiditas, et puer: nam etiam pueri cupiditatem tanquam vitæ ſuæ ſequuntur ducem, maximeque in his rerum jucundarum appetitio dominatur. Itaque ſi non parebit rationi, neque ſub ejus erit imperio, ſerpet et manabit latius: nam cum ſit inexplebilis rerum jucundarum appetitio, maximeque in ſtulto et amente: tum cupiditatis uſus vires ejus, quod cognatum eſt, amplificat, adeo, ut ſi magnæ ſint et vehementes cupiditates, mentem ac rationem de ſua ſede detrudere ac deturbare poſſint. Danda igitur opera eſt, ut mediocres ſint et modicæ, neque quicquam rationi adverſentur: atque hoc ipſum eſt, quod obediens et caſtigatum dicimus: ut enim puer e cuſtodis et magiſtri præſcriptio-

γωγῦ ζῆν, ὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν κατὰ τὸν λόγον. Διὸ δεῖ τῦ σώφρονος τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφωνεῖν τῷ λόγῳ· σκοπὸς γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν· καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ὧν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε· ὕτω δὲ τάτλει καὶ ὁ λόγος. Ταῦτ' ὖν ἡμῖν εἰρήσθω περὶ σωφροσύνης.

ne vivere; sic et vis hæc concupiscendi obtemperare rationi debet. Quocirca debet in viro temperante cum ratione concinere ea pars animi, quæ ad concupiscendum valet: utrique enim propositum honestum est: appetitque temperans, quæ oportet, omnia, et quemadmodum, et quo tempore oportet: quæ quidem est etiam rationis lex atque institutio. Ac de temperantia quidem hactenus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ
ΤΟ Δ.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM
LIB. IV.

ΚΕΦ. α´.

ΛΕΓΩΜΕΝ δὴ ἑξῆς [1]περὶ ἐλευθεριότητος· δοκεῖ δὲ εἶναι περὶ χρήματα μεσότης· ἐπαινεῖται γὰρ ὁ ἐλευθέριος, οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὐδ' ἐν οἷς ὁ σώφρων, οὐδ' αὖ ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἀλλὰ περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν· μᾶλλον δ' ἐν τῇ δόσει. Χρήματα δὲ λέγομεν πάντα, ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται. Ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία περὶ χρήματα ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις· καὶ

[1] Magn. Moral. lib. i. cap. 24. et Eud. lib. iii. cap. 4.

CAP. I.

DEINCEPS de liberalitate dicamus: videtur autem esse mediocritas in pecuniis occupata: nam laudem invenit homo liberalis, non in rebus bellicis, neque in quibus temperans, neque rursus in judiciis; sed in donatione et acceptione pecuniæ: veruntamen magis in donatione. Pecunias autem appellamus omnia, quorum æstimationem metitur nummus. Jam vero asotia (hoc est, profusio aut luxuria) et illiberalitas, sunt in pecunia nimium et parum: atque illi-

τὴν μὲν ἀνελευθερίαν προσάπτομεν ἀεὶ τοῖς μᾶλλον ἢ δεῖ περὶ χρήματα σπουδάζουσι· τὴν δ' ἀσωτίαν ἐπιφέρομεν ἐνίοτε συμπλέκοντες [a] τοῖς ἀκολάστοις· τοὺς γὰρ ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροὺς, [1] ἀσώτους καλοῦμεν· διὸ καὶ φαυλότατοι δοκοῦσιν εἶναι· πολλὰς γὰρ ἅμα κακίας ἔχουσιν. Οὐ δὴ οἰκείως προσαγορεύονται· βούλεται γὰρ ἄσωτος εἶναι, ὁ ἕν τι κακὸν ἔχων, [b] τὸ φθείρειν τὴν οὐσίαν· ἄσωτος γὰρ ὁ δι' αὑτὸν ἀπολλύμενος· δοκεῖ [c] δὲ ἀπώλειά τις αὑτοῦ εἶναι καὶ ἡ τῆς οὐσίας φθορὰ, ὡς τοῦ ζῆν διὰ τούτων ὄντος. Οὕτω δὴ τὴν ἀσωτίαν ἐκδεχόμεθα. Ὧν δέ ἐστι χρεία τις, ἔστι τούτοις χρῆσθαι καὶ εὖ, καὶ κακῶς· ὁ πλοῦτος δέ ἐστι τῶν χρησίμων· ἑκάστῳ δ' ἄριστα χρῆται, ὁ ἔχων τὴν [d] περὶ ἕκαστον ἀρετήν· καὶ πλούτῳ δὴ χρήσεται ἄριστα, ὁ

[a] Τοῖς ἀκολάστοις abest a nostris MSS. Ven. 1. 2. et Bas. et interpretamentum esse videtur. [1] Vide Cic. lib. ii. De Finibus. [b] Τὸ φθεῖρον Cam. et Andr. [c] Γὰρ pro δὲ N C. [d] Περὶ τοῦτο pro περὶ ἕκαστον habet CCC.

beralitatem quidem semper iis ascribimus, qui nimio pecuniarum studio tenentur; asotiam autem attribuimus interdum hominibus intemperantibus, profusionem cum libidine contexentes: incontinentes enim, et eos, qui in libidinem atque intemperantiam sumptus immensos faciunt, asotos (hoc est, prodigos, vel profusos, vel luxuriosos) appellamus: quare et improbissimi videntur esse: nam multis simul vitiis cooperti sunt. Non igitur proprio nomine appellantur: asotus enim proprie is videtur esse, qui uno vitio affectus est, nimirum eo, quod rem familiarem perdat et consumat: nam qui per se, suaque opera perit, is est asotus: videtur porro exitium quoddam sui ipsius esse etiam facultatum interitio, quasi ex his tota vivendi ratio pendeat. Profusionem igitur hoc modo accipimus. Quarum autem rerum usus aliquis est, iis et recte et perperam uti liberum ac solutum est: at divitiae in bonis utilibus numerantur: jam qui propria cujusque rei virtute praeditus est, is ea re optime utitur: optime igitur et divitiis utetur is, qui virtutem eam, quae ad pecuniarum u-

ἔχων τὴν περὶ τὰ χρήματα ἀρετήν· οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἐλευθέριος. Χρῆσις δ' εἶναι δοκεῖ χρημάτων δαπάνη καὶ δόσις· ἡ δὲ λῆψις, καὶ ἡ φυλακὴ, κτῆσις μᾶλλον· διὸ μᾶλλόν ἐστι τοῦ ἐλευθερίου τὸ διδόναι οἷς δεῖ, ἢ λαμβάνειν ὅθεν δεῖ, καὶ μὴ λαμβάνειν ὅθεν οὐ δεῖ· τῆς ἀρετῆς γὰρ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὰ καλὰ πράττειν μᾶλλον, ἢ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν. Οὐκ ἄδηλον δ', ὅτι τῇ μὲν δόσει ἕπεται τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ καλὰ πράττειν· τῇ δὲ λήψει, τὸ εὖ πάσχειν, ἢ μὴ [e] αἰσχροποιεῖν. Καὶ ἡ χάρις τῷ διδόντι, οὐ τῷ μὴ λαμβάνοντι· καὶ ὁ ἔπαινος δὲ μᾶλλον. Καὶ ῥᾷον δὲ τὸ μὴ λαμβάνειν τοῦ [f] δοῦναι· τὸ γὰρ οἰκεῖον ἧττον προΐενται μᾶλλον, ἢ οὐ λαμβάνουσι τὸ ἀλλότριον. Καὶ ἐλευθέριοι δὲ λέγονται οἱ διδόντες· οἱ δὲ μὴ λαμβάνοντες, οὐκ εἰς ἐλευθεριότητα ἐπαινοῦνται, ἀλλ' οὐχ ἧττον εἰς δικαιοσύνην· οἱ δὲ λαμβάνοντες οὐδὲ ἐπαινοῦνται

[e] Γρ. αἰσχροπραγεῖν. [f] Γρ. διδόναι.

ſum pertinet, conſecutus erit: atque hic eſt liberalis. Videtur autem pecuniarum uſus eſſe, ſumptus, et donatio: acceptio vero et cuſtodia quærentis eſt potius, quam utentis: itaque hominis liberalis eſt magis, quibus largiendum eſt, largiri, quam et a quibus accipiendum eſt, accipere, et a quibus accipiendum non eſt, non accipere: virtutis enim proprium magis eſt bene mereri, quam beneficium accipere: et res honeſtas ac præclaras gerere magis, quam turpitudinem non admittere. Minime autem illud quidem obſcurum, aut dubium eſt, quin et donationem, beneficium conferre, reſque honeſtas agere: et acceptionem, beneficio affici, aut ſe a turpibus actionibus abſtinere, comitetur. Præterea ei, qui donat, habetur gratia, non ei, qui non accipit: potiuſque laus illi, quam huic tribuitur. Tum facilius eſt non accipere, quam dare: ſuum enim quiſque minus libenter profundere vult, quam non accipere alienum. Deinde liberales dicuntur ii, qui largiuntur: qui non accipiunt autem, non liberalitatis, ſed juſtitiæ potius nomine laudantur: at qui accipiunt, non

κῦσιν οἱ μὴ κτησάμενοι, ἀλλὰ παραλαβόντες τὴν ἐσίαν· ἄπειροί τε γὰρ τῆς ἐνδείας· καὶ πάντες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ αὐτῶν ἔργα, ὥσπερ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ποιηταί. Πλυτεῖν δ' ὐ ῥάδιον τὸν ἐλευθέριον, μήτε ληπτικὸν ὄντα, μήτε φυλακτικὸν, προετικὸν δ', καὶ μὴ τιμῶντα [o] δι' αὐτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς δόσεως. Διὸ καὶ [p] ἐγκαλεῖται τῇ τύχῃ, ὅτι οἱ μάλιστα ἄξιοι ὄντες ἥκιστα πλυτῦσι. Συμβαίνει δ' οὐκ ἀλόγως τῦτο· ὐ γὰρ οἷόν τε χρήματ' ἔχειν, μὴ ἐπιμελύμενον, ὅπως ἔχῃ· ὥσπερ ὐδὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων. [q] Οὐ μὴν δώσει γε οἷς οὐ δεῖ, ὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, ὐδ' ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· ὐ γὰρ ἂν ἔτι πράττοι κατὰ τὴν ἐλευθεριότητα· καὶ εἰς ταῦτα ἀναλώσας, ὐκ ἂν ἔχοι εἰς ἃ δεῖ ἀναλίσκειν· ὥσπερ γὰρ εἴρηται, ἐλευθέριός ἐστιν ὁ κατὰ τὴν ὐ-

πῶσι, ταύτῃ τε δὴ καὶ οἱ χρηματισάμενοι, περὶ τὰ χρήματα σπουδάζουσιν, ὡς ἔργον ἑαυτῶν, καὶ κατὰ τὴν χρείαν, ἧπερ οἱ ἄλλοι. Χαλεποὶ οὖν καὶ ξυγγενέσθαι εἰσὶν, οὐδὲν ἐθέλοντες ἐπαινεῖν ἀλλ' ἢ τὸν πλῦτον. [o] Γρ. δι' αὐτόν.
[p] Γρ. ἐγκαλεῖται ἡ τύχη. [q] Γρ. οὐ μήν.

raliores esse, qui suas facultates non quæsiverunt, sed ab aliis partas acceperunt: egestatis enim incommodum non sunt experti: præterea sua cuique facta sunt cariora, ut parentibus et poetis. Difficile est autem liberalem divitem esse, quippe qui nec ad accipiendum sit attentus, nec ad custodiendum pertinax, sed ad profundendum facilis ac paratus, et pecuniam non propter se sed beneficii conferendi causa, magni æstimans. Idcirco et vulgus criminari fortunam solet, quod minime omnium divites sunt, qui divitiis et copiis rei familiaris sunt dignissimi. Sed hoc non temere contingit: neque enim fieri potest, ut pecuniis abundet is, qui nullam diligentiam, ut pecuniosus sit, adhibet: quemadmodum neque quicquam aliud sine studio ac diligentia comparatur. Non tamen aut quibus non debet, aut quo tempore non debet, aut cæteris id genus honesti formulis neglectis, dabit: non enim jam liberalitati convenienter ageret: et, si sumptum in hæc faceret, unde impenderet in ea, quæ sumptum desiderant, non haberet: est enim is liberalis (ut diximus) qui et

σίαν δαπανῶν, καὶ εἰς ἃ δεῖ· ὁ δὲ ὑπερβάλλων, ἄσωτος. [r]Διὸ τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσώτους· τὸ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως οὐ δοκεῖ ῥᾴδιον εἶναι ταῖς δόσεσι καὶ ταῖς δαπάναις ὑπερβάλλειν. Τῆς ἐλευθεριότητος δὴ μεσότητος οὔσης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λῆψιν, ὁ ἐλευθέριος καὶ δώσει καὶ δαπανήσει εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, ὁμοίως ἐν μικροῖς καὶ μεγάλοις· καὶ ταῦτα ἡδέως. Καὶ λήψεται ὅθεν δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ· τῆς ἀρετῆς γὰρ περὶ ἄμφω οὔσης μεσότητος, ποιήσει ἀμφότερα ὡς δεῖ· ἕπεται γὰρ τῇ ἐπιεικεῖ δόσει ἡ τοιαύτη λῆψις· ἡ δὲ μὴ τοιαύτη, ἐναντία ἐστίν. Αἱ μὲν οὖν ἑπόμεναι, γίγνονται ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ· αἱ δὲ ἐναντίαι, δῆλον ὡς οὔ. Ἐὰν δὲ παρὰ τὸ δέον καὶ τὸ καλῶς ἔχον συμβαίνῃ αὐτῷ ἀναλίσκειν, [s]λυπηθήσεται, μετρίως δὲ, καὶ ὡς δεῖ· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐφ' οἷς δεῖ,

[r] Διὰ τοῦτο τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσώτους, καί τοι πολλὰ καὶ ἄμετρα διδόντας. *Andr.* [s] Γρ. λυπήσεται.

pro facultatibus, et quas in res oportet, ſumptum facit: qui autem modum tranſit, aſotus. Itaque reges, aſotos dicere non ſolemus: rerum enim, quas poſſident, vim et copiam, non videtur eſſe facile donationibus et ſumptibus ſuperare. Quoniam igitur liberalitas, mediocritas eſt, quæ in dandis et accipiendis pecuniis vertitur: largietur et impendet liberalis in eas res, in quas debet, et quantum debet, non aliter in parvis, quam in magnis; atque hæc faciet libenter et jucunde. Præterea unde et quantum accipere debet, accipiet: nam cum virtus hæc mediocritas ſit ad utrumque pertinens, utrumque, quemadmodum debet, adminiſtrabit: bonam enim donationem ſimilis conſequitur acceptio: quæ autem ſimilis non eſt, contraria eſt. Quæ igitur ſe mutuo conſequuntur, ſimul in eodem ineſſe poſſunt: contrarias in eodem ineſſe non poſſe, perſpicuum eſt. Quod ſi ei evenerit, ut contra atque oporteat, aut præter honeſtum, ſumptum faciat, ægre feret ille quidem, ſed modice, et quemadmodum debet: virtutis eſt enim, et quibus rebus, et quomodo lætandum

καὶ ὡς δεῖ. Καὶ εὐκοινώνητος δ' ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος εἰς χρήματα· δύναται [t] γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ τιμῶν γε τὰ χρήματα· [u] καὶ μᾶλλον ἀχθόμενος, εἴ τι δέον μὴ ἀνάλωσεν, ἢ λυπούμενος, εἰ μὴ δέον τι ἀνάλωσε· καὶ [x] τῷ Σιμωνίδῃ οὐκ ἀρεσκόμενος. Ὁ δ' ἄσωτος καὶ ἐν τούτοις διαμαρτάνει· οὔτε γὰρ ἥδεται ἐφ' οἷς δεῖ, οὔτε ὡς δεῖ· οὔτε λυπεῖται· ἔσται δὲ προϊοῦσι φανερώτερον. Εἴρηται δ' ἡμῖν ὅτι ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις εἰσὶν, ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία· καὶ ἐν δυσὶν, ἐν δόσει καὶ λήψει· καὶ τὴν δαπάνην γὰρ εἰς τὴν δόσιν τίθεμεν. Ἡ μὲν οὖν ἀσωτία, τῷ διδόναι καὶ

[t] Οὖν pro γὰρ Zuing. habet. [u] Τὸ μὲν γὰρ δαπανῆσαί ποτε παρὰ τὸ δέον, περὶ χρήματά ἐστιν ἡ ζημία, καὶ οὐ τοσοῦτον λυπεῖ τὸν ἐλευθέριον· τὸ δὲ μὴ εἰς τὸ δέον δαπανῆσαι, περὶ τὸ δέον καὶ τὴν ἀρετὴν ἡ ζημία γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον λυπεῖ· ὥστε οὐδὲ τὴν Σιμωνίδου δέχεται παραίνεσιν, τἀναντία ὑποτιθεμένου. *Nam cum aliquid, quod non necesse est, consumpserit, pecuniarum damnum patitur, quod non ita tangit liberalem; at si aliquid, ubi necesse est, non consumpserit, in officio peccat, ideoque hoc virtutis damnum est: ac propterea magis dolet: quare nec Simonidis admittit consilium, qui contra suadet.* Andr. [x] De Simonidis poetæ sordibus hæc scribit Plutarch. in lib. εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον. Σιμωνίδης ἔλεγε πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας αὐτῷ φιλαργυρίαν, ὅτι τῶν ἄλλων ἀπεστερημένος διὰ τὸ γῆρας ἡδονῶν, ὑπὸ μιᾶς ἔτι γηροβοσκεῖται τῆς ἀπὸ τοῦ κερδαίνειν. *Simonides eum ob avaritiam culpantibus respondit, se per senectutem reliquis spoliatum voluptatibus, unica lucrandi oblectatione gravem recreare ætatem.* Vide ejusdem lib. περὶ τῶν ὑπὸ θείου βραδέως τιμωρουμένων. Athen. lib. xiv. et Stob. λόγῳ η'.

et dolendum est, lætari ac dolere. In re autem pecuniaria facilem se ac commodum præbet liberalis: quoniam igitur pecuniam contemnit, ad accipiendum injuriam expositus est: magis tamen gravatur, se, cum res postularet, sumptum non fecisse, quam, cum facere non oporteret, fecisse, moleste fert: neque ei probatur Simonides. Prodigus autem etiam in his offendit: nam neque gaudet, neque dolet quibus, aut quomodo debet: quod ex iis, quæ posterius dicentur a nobis, planum fiet. Atque hoc quidem jam diximus, profusionem et illiberalitatem, nimium esse et parum: idque utrumque in duobus consistere, in donando scilicet, et accipiendo: nam et sumptum in genere donationis locamus. Ac profusio quidem donando,

μὴ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῷ δὲ λαμβάνειν ἐλλείπει· ἡ δὲ ἀνελευθερία, τῷ διδόναι μὲν ἐλλείπει, τῷ λαμβάνειν δ᾽ ὑπερβάλλει, [y] πλὴν ἐπὶ μικροῖς. Τὰ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας οὐ πάνυ [z] συνδυάζεται· οὐ γὰρ ῥᾴδιον μηδαμόθεν λαμβάνοντα, πᾶσι διδόναι· ταχέως γὰρ ἐπιλείπει ἡ οὐσία τοὺς διδόντας ἰδιώτας· οἵπερ καὶ δοκοῦσιν ἄσωτοι εἶναι. [a] Ἐπεὶ ὅγε τοιοῦτος [b] δόξαι ἂν οὐ μικρῷ βελτίων εἶναι τοῦ ἀνελευθέρου· εὐίατός τε γάρ ἐστι καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας, καὶ ὑπὸ

[y] Lambinus τὸ πλὴν vertit *præterquam:* ſed, ni fallor, male. Pro nobis aperte facit Euſtrat. cujus hæc ſunt verba: πλὴν ἐπὶ μικροῖς, οὗτοι ἐπονείδιστοί εἰσιν, οἷοί καὶ οἱ μικροκλέπται καλούμενοι· οἱ γὰρ ἐν τῷ τὰ μεγάλα λαμβάνειν ὑπερβάλλοντες, οἷοί εἰσι καὶ οἱ τύραννοι, ἄπληστοι, καὶ πλεονέκται, καὶ ἄδικοι, καὶ ἀσεβεῖς, οὐκ ἀνελεύθεροι καλοῦνται. *Cæterum in parvis rebus, cujuſmodi ſunt, qui parvos quæſtus ſordide conquirunt, paucorumque compilatores ac raptores dicuntur: nam qui in magnis accipiendis excedunt, quales ſunt tyranni, inſatiabiles potius, alienorum uſurpatores, et injuſti, atque impii, quam illiberales dicuntur.* [z] Nam cum aſotiæ ſit proprium, multa largiri et nihil accipere; certe ſi profundat, et nihil accipiat, ad extremam redigetur inopiam; neque duæ iſtæ actiones diu conjunctæ manebunt, ſed cito decoxerit hunc in modum aſotus. Inquit igitur Ariſt. actiones aſoti geminæ non admodum conjunguntur, hoc eſt, raro ſimul in uno eodemque reperiuntur, quoniam plerumque cum actione profuſe largiendi conjungitur actio a quibuſvis per fas nefaſque accipiendi. Sunt alii (ut Ven. 1. 2. Baſ. El. et NC.) qui legunt οὐ πάνυ συναύξεται, hoc eſt, aſotia, cum diu durare nequeat propter immodicam profuſionem, certe multum augeri et altas radices agere non poterit. *Zuing.* συνδιασώζεται, *una conſervantur,* in quibuſdam legi admonet Turnebus. [a] Ἐπειδ᾽ ὅγε Zuing. [b] Γρ. δόξειεν.

et non accipiendo modum ſuperat, accipiendo autem deſerit: illiberalitas vero donando modum deſerit, accipiendo ſuperat, tamen in parvis. Ea igitur, quæ profuſionis propria ſunt, non admodum copulantur, neque una augeſcunt: non enim facile eſt eum, qui a nemine accipiat, omnibus donare: nam celeriter deficiunt eos facultates, qui cum ſint privati, plus æquo largiuntur: qui quidem et aſoti videntur eſſe. Deinde hic talis videtur non paulo melior eſſe avaro: facile enim poteſt ad ſanitatem reverti et

τῆς ἀπορίας, καὶ ἐπὶ τὸ μέσον δύναται ἐλθεῖν· ἔχει γὰρ τὰ τῦ ἐλευθερίυ· καὶ γὰρ δίδωσι, καὶ οὐ λαμβάνει· οὐδέτερον δ' ὡς δεῖ, ὐδ' εὖ. Εἰ δὴ τοῦτο ἐθισθείη, ἤ πως ἄλλως μεταβάλλοι, εἴη ἂν ἐλευθέριος· δώσει γὰρ οἷς δεῖ, καὶ ὐ λήψεται ὅθεν ὐ δεῖ. Διὸ καὶ δοκεῖ οὐκ εἶναι φαῦλος κατὰ τὸ ἦθος· οὐ γὰρ μοχθηρῦ, οὐδὲ ἀγεννῦς, τὸ ὑπερβάλλειν διδόντα καὶ μὴ λαμβάνοντα· ἠλιθίυ δέ. Ὁ δὲ τῦτον τὸν τρόπον ἄσωτος, πολὺ δοκεῖ βελτίων τῦ ἀνελευθέρυ εἶναι, διά τε τὰ εἰρημένα, καὶ ὅτι ὁ μὲν ὠφελεῖ πολλῦς, ὁ δὲ ὐθένα· ἀλλ' ὐδὲ αὐτόν. Ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀσώτων, καθάπερ εἴρηται, καὶ λαμβάνυσιν ὅθεν μὴ δεῖ, καί εἰσι κατὰ τῦτο ἀνελεύθεροι. Ληπτικοὶ δὲ γίνονται, διὰ τὸ βύλεσθαι μὲν ἀναλίσκειν, [c] εὐχερῶς δὲ τοῦτο ποιεῖν μὴ δύνασθαι· ταχὺ γὰρ ἐπιλείπει αὐτῦς τὰ ὑπάρχοντα.

[c] Εὐχερῶς δὲ τοῦτο μὴ ποιεῖν legunt Andr. El. et CCC. et δύνασθαι omittunt.

ætatis maturitate correctus, et inopia coactus: potest etiam ad mediocritatem pervenire: in eo enim insunt ea omnia, quæ conveniunt liberali; nam et donat, et non accipit: sed neutrum neque ut debet, neque bene. Quod si huic rei assuescat, aut aliqua alia ratione immutetur, jam sit liberalis: nam et quibus erit dandum, dabit, neque unde accipere nefas erit, accipiet. Itaque non male moratus esse videtur: non enim improbi, neque humilis aut degeneris hominis est, sed stulti potius, largiendo et non accipiendo modum superare. Qui autem hoc modo prodigus est, is avaro multo melior videtur esse, cum propter eas causas, quas diximus, tum quod hic juvat multos, ille neminem, atque adeo ne se ipsum quidem. Sed plerique prodigi, quemadmodum a nobis dictum est, et unde non debent, accipiunt, et eo ipso sunt illiberales. Efficiuntur autem ad accipiendum faciles ac propensi, propterea quod cum sumptus facere velint, hoc assequi non facile possunt: nam cito deficiunt eos rei familiaris copiæ. Aliun-

Ἀναγκάζονται οὖν ἑτέρωθεν πορίζειν· ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μηθὲν τοῦ καλοῦ φροντίζειν, ὀλιγώρως καὶ πάντοθεν λαμβάνουσι· διδόναι γὰρ ἐπιθυμοῦσι· τὸ δὲ πῶς, ἢ πόθεν, οὐθὲν αὐτοῖς διαφέρει. Διόπερ οὐδὲ ἐλευθέριοι αἱ δόσεις αὐτῶν εἰσιν· οὐ γὰρ καλαὶ, οὐδὲ τούτου αὐτοῦ ἕνεκα, οὐδὲ ὡς δεῖ· ἀλλ' ἐνίοτε οὓς δεῖ πένεσθαι, τούτους πλουσίους ποιοῦσι, καὶ τοῖς μὲν μετρίοις τὰ ἤθη, οὐδὲν ἂν δοῖεν, τοῖς δὲ [d]κόλαξιν, ἢ τινα ἄλλην ἡδονὴν πορίζουσι, πολλά. Διὸ καὶ ἀκόλαστοι αὐτῶν εἰσιν οἱ πολλοί· εὐχερῶς γὰρ ἀναλίσκοντες, καὶ εἰς τὰς ἀκολασίας δαπανηροί εἰσι· καὶ διὰ τὸ μὴ πρὸς τὸ καλὸν ζῆν, πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀποκλίνουσιν. Ὁ μὲν οὖν ἄσωτος ἀπαιδαγώγητος γενόμενος, εἰς ταῦτα μεταβαίνει· τυχὼν δὲ ἐπιμελείας, εἰς τὸ μέσον καὶ τὸ δέον ἀφίκοιτ' ἄν. Ἡ δὲ ἀνελευθερία ἀνίατός ἐστι· δοκεῖ γὰρ τὸ γῆρας καὶ πᾶσα ἀδυναμία ἀνελευθέρους ποιεῖν·

[d] Κολάζουσι El.

de igitur, quam de ſuo, largiri aliis et ſuppeditare coguntur: ſimulque quia nullam honeſti rationem ducunt, ſine religione, nulloque diſcrimine undique corradunt: largiendi enim cupiditate flagrant: quomodo, aut unde largiantur, ſuſque deque habent. Quare ne liberales quidem ſunt eorum donationes: nam nec honeſtæ ſunt, nec honeſti cauſa fiunt, nec ut par eſt: ſed interdum quos homines oporteat in paupertate ætatem agere, hos collocupletant: et cum iis, qui temperatis et probatis ſint moribus, nihil donent, in aſſentatores, aliarumve voluptatum miniſtros, multa largiter effundunt. Itaque et plerique eorum ſunt intemperantes: nam cum facile impendant, etiam in res obſcœnas, et ab intemperantia natas, ſumptuoſi ſunt: et quia vitam ſuam honeſti regula non dirigunt, ad voluptates propenſiores evadunt. Prodigus igitur ſi cuſtode et magiſtro careat, in hæc delabitur: alicujus autem cura et diligentia nixus, ad mediocritatem, et ad id, quod oportet, perveniat. Illiberalitas autem atque avaritia, inſanabilis eſt: videtur enim ſenectus et omnis imbecillitas illibera-

καὶ συμφυέστερον τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀσωτίας· οἱ γὰρ πολλοὶ φιλοχρήματοι μᾶλλον, ἢ δοτικοί. Καὶ διατείνει δὲ ἐπιπολὺ, καὶ πολυειδές ἐστι· πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι· ἐν δυσὶ γὰρ οὖσα, τῇ τε ἐλλείψει τῆς δόσεως, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς λήψεως, οὐ πᾶσιν ὁλόκληρος παραγίνεται, ἀλλ᾽ ἐνίοτε χωρίζεται· καὶ οἱ μὲν τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, οἱ δὲ τῇ δόσει ἐλλείπουσιν. [1]Οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις προσηγορίαις, οἷον φειδωλοὶ, γλίσχροι, κίμβικες, πάντες τῇ δόσει ἐλλείπουσι· τῶν δὲ ἀλλοτρίων οὐκ ἐφίενται, οὐδὲ βούλονται λαμβάνειν, οἱ μὲν διά τινα ἐπιείκειαν καὶ εὐλάβειαν τῶν αἰσχρῶν· δοκοῦσι γὰρ ἔνιοι, ἢ φασί γε διὰ τοῦτο φυλάττειν, ἵνα μή ποτε ἀναγκασθῶσιν αἰσχρόν τι πρᾶξαι. Τούτων δὲ καὶ ὁ κυμινοπρίστης, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος, ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τοῦ μηθενὶ ἂν δοῦναι. Οἱ δ᾽ αὖ διὰ φόβον ἀπέχονται τῶν

[1] Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 25.

les efficere: eaque magis in hominibus innaſcitur, quam profuſio: nam plerique omnes pecuniæ ſtudio ducuntur potius, quam ad largiendum prompti ſunt. Tum etiam latiſſime manat, et eſt multiplex: multa enim genera multique modi avaritiæ videntur eſſe: cum enim in duabus rebus vertatur, et in dando infra modum, et in ſupra modum accipiendo, haudquaquam integra ineſt in omnibus, ſed interdum divellitur ac ſejungitur; aliique reperiuntur, qui accipiendo modum ſuperant, alii qui dando deſerunt. Nam in quos quadrant tales appellationes, verbi gratia, parci, tenaces, ſordidi; omnes hi in largiendo modum deſerunt: ſed aliena nec appetunt, nec accipere volunt, alii quidem æquitate et bonitate quadam, rerumque turpium cavendarum ſtudio adducti: videntur enim nonnulli, aut certe dicunt, ſe idcirco ſua ſervare ac tenere, ut ne quid aliquando turpe admittere cogantur. Horum in numero eſt et cuminiſector, et quiſquis talis eſt, qui ex eo nomen traxit, quod ſupra modum a dando abhorreat. Alii autem metu deterriti ſe a rebus alienis abſti-

ἀλλοτρίων, ὡς οὐ ῥᾴδιον τὸ αὐτὸν μὲν τὰ ἑτέρων λαμβάνειν, τὰ δὲ αὐτοῦ ἑτέροις μή. Ἀρέσκει οὖν αὐτοῖς, τὸ μήτε λαμβάνειν, μήτε διδόναι. Οἱ δ' αὖ κατὰ τὴν λῆψιν ὑπερβάλλουσι τῷ πάντοθεν λαμβάνειν καὶ πᾶν· οἷον οἱ τὰς ἀνελευθέρους ἐργασίας ἐργαζόμενοι, καὶ πορνοβοσκοὶ, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, καὶ τοκισταὶ, [f] καὶ τὰ μικρὰ ἐπὶ πολλῷ· πάντες γὰρ οὗτοι ὅθεν οὐ δεῖ λαμβάνουσι, καὶ ὁπόσον οὐ δεῖ. Κοινὸν δ' ἐπ' αὐτοῖς ἡ αἰσχροκέρδεια φαίνεται· πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους, καὶ τούτου μικροῦ, ὀνείδη ὑπομένουσι. Τοὺς γὰρ τὰ μεγάλα, [g] μὴ ὅθεν δεῖ, λαμβάνοντας, μηδὲ ἃ δεῖ, [h] οὐδὲ λέγομεν ἀνελευθέρους, οἷον τοὺς τυράννους, πόλεις πορθοῦντας καὶ ἱερὰ συλῶντας, ἀλλὰ πονηροὺς μᾶλλον, καὶ ἀσε-

[f] Καὶ ἐπὶ μικρῷ, καὶ ἐπὶ πολλῷ, legendum ſuſpicabar : nunc video ita et Vet. Interp. legere. Igitur *ſive parvo ſive magno fœnore* pecuniam ſuam locet aliquis, ſordidus et turpis lucri cupidus habendus eſt. *Mur.* Huic opinioni favet El. qui legit καὶ ἐπὶ πολλῷ. Eorum, qui pro recepta lectione contendunt, alii ſubintelligi volunt διδόντες, ut ſenſus ſit : et *qui res dant parvas, magnam mercedem accepturi :* alii vero λαμβάνοντες, ut ſignificet, et *qui magno pretio* (ſc. dignitatis et famæ damno) *parva accipiunt*. Hujuſmodi ſunt ſcurræ, cæterique turpis artificii homines. Vide Zuing. et Vict. [g] Μὴ ὅθεν δὲ δεῖ noſtri MSS. [h] Οὐ λέγομεν N C. et Ven. 1. 2.

nent, proinde quaſi non ſit facile, eum, qui aliena tollat, ſua ab aliis intacta retinere. Placet igitur eis neque ab aliis accipere, neque aliis dare. Alii rurſus in accipiendo ſunt nimii, quia undique et quidlibet accipiunt : quales ſunt ii, qui illiberales operas præſtant, ſordidaſque artes exercent, et lenones, et omnes hujus notæ homines, et fœneratores, et ii, quibus exiguum lucrum magna mercede conſtat : hi enim omnes a quibus non debent, et quantum non debent, auferunt. Communis autem eorum videtur eſſe lucri turpitudo : omnes enim propter quæſtum, eumque exiguum, turpitudinem ac dedecus ſubeunt. Nam qui magna, et a quibus, et quæ non debent, auferunt, quales ſunt tyranni, qui urbes evertunt, templaque expilant; eos non avaros, ſed improbos potius, et impios, et injuſtos

καὶ συμφυέστερον τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀσωτίας· οἱ γὰρ πολλοὶ φιλοχρήματοι μᾶλλον, ἢ δοτικοί. Καὶ διατείνει δὲ ἐπιπολὺ, καὶ πολυειδές ἐστι· πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι· ἐν δυσὶ γὰρ οὖσα, τῇ τε ἐλλείψει τῆς δόσεως, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς λήψεως, οὐ πᾶσιν ὁλόκληρος παραγίνεται, ἀλλ' ἐνίοτε χωρίζεται· καὶ οἱ μὲν τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, οἱ δὲ τῇ δόσει ἐλλείπουσιν. [1]Οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις προσηγορίαις, οἷον φειδωλοὶ, γλίσχροι, κίμβικες, πάντες τῇ δόσει ἐλλείπουσι· τῶν δὲ ἀλλοτρίων οὐκ ἐφίενται, οὐδὲ βούλονται λαμβάνειν, οἱ μὲν διά τινα ἐπιείκειαν καὶ εὐλάβειαν τῶν αἰσχρῶν· δοκοῦσι γὰρ ἔνιοι, ἢ φασί γε διὰ τοῦτο φυλάττειν, ἵνα μή ποτε ἀναγκασθῶσιν αἰσχρόν τι πρᾶξαι. Τούτων δὲ καὶ ὁ κυμινοπρίστης, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος, ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τοῦ μηθενὶ ἂν δοῦναι. Οἱ δ' αὖ διὰ φόβον ἀπέχονται τῶν

[1] Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 25.

les efficere: eaque magis in hominibus innaſcitur, quam profuſio: nam plerique omnes pecuniæ ſtudio ducuntur potius, quam ad largiendum prompti ſunt. Tum etiam latiſſime manat, et eſt multiplex; multa enim genera multique modi avaritiæ videntur eſſe: cum enim in duabus rebus vertatur, et in dando infra modum, et in ſupra modum accipiendo, haudquaquam integra ineſt in omnibus, ſed interdum divellitur ac ſejungitur; aliique reperiuntur, qui accipiendo modum ſuperant, alii qui dando deſerunt. Nam in quos quadrant tales appellationes, verbi gratia, parci, tenaces, ſordidi; omnes hi in largiendo modum deſerunt: ſed aliena nec appetunt, nec accipere volunt, alii quidem æquitate et bonitate quadam, rerumque turpium cavendarum ſtudio adducti: videntur enim nonnulli, aut certe dicunt, ſe idcirco ſua ſervare ac tenere, ut ne quid aliquando turpe admittere cogantur. Horum in numero eſt et cuminiſector, et quiſquis talis eſt, qui ex eo nomen traxit, quod ſupra modum a dando abhorreat. Alii autem metu deterriti ſe a rebus alienis abſti-

ἀλλοτρίων, ὡς οὐ ῥάδιον τὸ αὐτὸν μὲν τὰ ἑτέρων λαμβάνειν, τὰ δὲ αὑτοῦ ἑτέροις μή. Ἀρέσκει οὖν αὐτοῖς, τὸ μήτε λαμβάνειν, μήτε διδόναι. Οἱ δ᾽ αὖ κατὰ τὴν λῆψιν ὑπερβάλλουσι τῷ πάντοθεν λαμβάνειν καὶ πᾶν· οἷον οἱ τὰς ἀνελευθέρους ἐργασίας ἐργαζόμενοι, καὶ πορνοβοσκοὶ, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, καὶ τοκισταὶ, [f] καὶ τὰ μικρὰ ἐπὶ πολλῷ· πάντες γὰρ οὗτοι ὅθεν οὐ δεῖ λαμβάνουσι, καὶ ὁπόσον οὐ δεῖ. Κοινὸν δ᾽ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἡ αἰσχροκέρδεια φαίνεται· πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους, καὶ τούτου μικροῦ, ὀνείδη ὑπομένουσι. Τοὺς γὰρ τὰ μεγάλα, [g] μὴ ὅθεν δεῖ, λαμβάνοντας, μηδὲ ἃ δεῖ, [h] οὐδὲ λέγομεν ἀνελευθέρους, οἷον τοὺς τυράννους, πόλεις πορθοῦντας καὶ ἱερὰ συλῶντας, ἀλλὰ πονηροὺς μᾶλλον, καὶ ἀσε-

[f] Καὶ ἐπὶ μικρῷ, καὶ ἐπὶ πολλῷ, legendum ſuſpicabar: nunc video ita et Vet. Interp. legere. Igitur *ſive parvo ſive magno fœnore* pecuniam ſuam locet aliquis, ſordidus et turpis lucri cupidus habendus eſt. *Mur.* Huic opinioni favet El. qui legit καὶ ἐπὶ πολλῷ. Eorum, qui pro recepta lectione contendunt, alii ſubintelligi volunt διδόντες, ut ſenſus ſit: et *qui res dant parvas, magnam mercedem accepturi:* alii vero λαμβάνοντες, ut ſignificet, et *qui magno pretio* (ſc. dignitatis et famæ damno) *parva accipiunt*. Hujuſmodi ſunt ſcurræ, cæterique turpis artificii homines. Vide Zuing. et Vict. [g] Μὴ ὅθεν δὲ δεῖ noſtri MSS. [h] Οὐ λέγομεν N C. et Ven. 1. 2.

nent, proinde quaſi non ſit facile, eum, qui aliena tollat, ſua ab aliis intacta retinere. Placet igitur eis neque ab aliis accipere, neque aliis dare. Alii rurſus in accipiendo ſunt nimii, quia undique et quidlibet accipiunt: quales ſunt ii, qui illiberales operas præſtant, ſordidaſque artes exercent, et lenones, et omnes hujus notæ homines, et fœneratores, et ii, quibus exiguum lucrum magna mercede conſtat: hi enim omnes a quibus non debent, et quantum non debent, auferunt. Communis autem eorum videtur eſſe lucri turpitudo: omnes enim propter quæſtum, eumque exiguum, turpitudinem ac dedecus ſubeunt. Nam qui magna, et a quibus, et quæ non debent, auferunt, quales ſunt tyranni, qui urbes evertunt, templaque expilant; eos non avaros, ſed improbos potius, et impios, et injuſtos

ϐοῖς, ϗ ἀδίκους. Ὁ μέν τοι κυβευτὴς, ϗ ὁ λωποδύτης, ϗ ὁ λῃστὴς, τῶν ἀνελευθέρων εἰσίν· αἰσχροκερδεῖς γάρ· κέρδους γὰρ ἕνεκα ἀμφότεροι πραγματεύονται, ϗ ὀνείδη ὑπομένουσι· καὶ οἱ μὲν κινδύνους τοὺς μεγίστους, ἕνεκα τοῦ λήμματος· οἱ δ' ἀπὸ τῶν φίλων κερδαίνουσιν, οἷς δεῖ διδόναι. Ἀμφότεροι δὴ ὅθεν οὐ δεῖ κερδαίνειν βουλόμενοι, αἰσχροκερδεῖς· ϗ πᾶσαι δὴ αἱ τοιαῦται λήψεις ἀνελεύθεροι. Εἰκότως δὲ τῇ ἐλευθεριότητι ἀνελευθερία ἐναντίον λέγεται· μεῖζόν τε γάρ ἐστι κακὸν τῆς ἀσωτίας, ϗ μᾶλλον ἐπὶ ταύτην ἁμαρτάνουσιν, ἢ κατὰ τὴν λεχθεῖσαν ἀσωτίαν. Περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἀντικειμένων κακιῶν, τοσαῦτ' εἰρήσθω.

ΚΕΦ. β'.

ΔΟΞΕΙΕ[i] δ' ἂν ἀκόλουθον εἶναι καὶ περὶ μεγαλοπρεπείας διελθεῖν· δοκεῖ γὰρ ϗ αὐτὴ περὶ χρήματά τις

[i] Γρ. δόξαι.

dicimus. Jam aleator, et grassator, qui obvios spoliat, et latro, in numero illiberalium sunt habendi: nam turpem quæstum consectantur: quæstus enim causa utrique in negotio versantur, et dedecora ignominiasque perferunt: atqui hi quidem lucri gratia maximis in periculis versantur; illi ab amicis, quibus donare debebant, lucrum faciunt. Utrique igitur, quoniam ab iis, a quibus non debent, lucrum captant, turpis quæstus studiosi dicendi sunt: omnesque tales accipiendi rationes et viæ sunt illiberales. Merito autem illiberalitas liberalitati contraria esse dicitur: nam cum malum sit profusione majus, tum facilius ac sæpius in hac, quam in illa, quam diximus, profusione homines offendunt. Ac de liberalitate quidem, iisque vitiis, quæ cum ea pugnant, hactenus.

CAP. II.

SEQUITUR ut et de magnificentia differamus: nam ea quoque virtus quædam videtur esse in pecuniis

ἀρετὴ εἶναι· οὐχ ὥσπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνει περὶ πάσας τὰς ἐν χρήμασι πράξεις, ἀλλὰ περὶ [k] τὰς δαπανηρὰς μόνον. Ἐν τούτοις δ' ὑπερέχει τῆς ἐλευθεριότητος μεγέθει· καθάπερ γὰρ τοὔνομα αὐτὸ ὑποσημαίνει, ἐν μεγέθει πρέπουσα δαπάνη ἐστί. Τὸ δὲ μέγεθος πρός τι· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα τριηράρχῳ καὶ [l] ἀρχιθεώρῳ. Τὸ πρέπον δὴ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐν ᾧ, [m] καὶ ἅ. Ὁ δὲ ἐν μικροῖς ἢ ἐν μετρίοις κατ' ἀξίαν δαπανῶν, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπής· οἷον τὸ,

—[n] πολλάκι δόσκον ἀλήτῃ·

ἀλλ' ὁ ἐν μεγάλοις, οὕτως· ὁ μὲν γὰρ μεγαλοπρεπὴς, ἐλευθέριος· ὁ δὲ ἐλευθέριος, οὐθὲν μᾶλλον μεγαλοπρεπής. Τῆς τοιαύτης δ' ἕξεως ἡ μὲν ἔλλειψις, μικροπρέπεια κα-

[k] Τὰ δαπανηρὰ forte, præcipue cum addat ἐν τούτοις. *Mur.* [l] Ἀρχιθεωρῷ Baſ. et Ven. 1. ſervato accentu ſimplicis vocabuli θεωρός. Noſtrum accentum tueri poſſumus aliis ſimilibus, ut ſunt ἀρχίατρος, ἀρχιστράτηγος. *Sylb.* [m] Γρ. περὶ ἅ. περὶ ὅ El. et C C C. Hæc lectio Mureto placuit, qui vult ἐν ᾧ καὶ περὶ ὃ, οὐκ παραλλήλου dici. [n] Verba ſunt Ulyſſis ſtipem ab Antinoo petentis. Odyſſ. ρ'. ver. 420.

occupata: verum non, ut liberalitas, ad omnes pecuniarias actiones, ſed ad ſumptuarias duntaxat pertinet. In his autem liberalitatem magnitudine ſuperat: nam ut nomen ipſum ſubindicat, ſumptus eſt in rebus amplis et magnis decorus. Magnitudo autem ad aliquid refertur; neque enim ſumptus idem trierarchum decet, et ſpectaculorum præfectum. Decorum igitur et perſonæ, quæ impendit, et rei in quam impendit, et pecuniæ quæ impenditur, ſpectatur. Qui autem ſumptus facit in res parvas, vel mediocres pro earum rerum dignitate, is non dicitur magnificus: ut qui dicebat,

—mendicoque vago dare ſæpe ſolebam:

ſed is demum, qui in res magnas: nam qui magnificus eſt, idem eſt liberalis; ſed qui liberalis eſt, non continuo eſt magnificus. Hujus autem talis habitus id, quod eſt parum, indecora parſimonia ap-

λεῖται· ἡ δ' ὑπερβολὴ, βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία· καὶ ὅσαι τοιαῦται οὐχ ὑπερβάλλουσαι τῷ μεγέθει περὶ ἃ δεῖ, ἀλλ' ἐν οἷς οὐ δεῖ, λαμπρυνόμεναι. Ὕστερον δ' περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν. Ὁ δὲ μεγαλοπρεπὴς, ἐπιστήμονι ἔοικε· τὸ πρέπον γὰρ δύναται θεωρῆσαι, καὶ δαπανῆσαι μεγάλα ἐμμελῶς· ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, ἡ ἕξις ταῖς ἐνεργείαις ὁρίζεται, καὶ ὧν ἐστιν. [o]Αἱ δὴ τοῦ μεγαλοπρεποῦς δαπάναι, μεγάλαι καὶ πρέπουσαι· τοιαῦτα δὴ καὶ τὰ ἔργα· οὕτω γὰρ ἔσται μέγα δαπάνημα [p]καὶ πρέπον τῷ ἔργῳ. Ὥστε τὸ μὲν ἔργον τῆς δαπάνης ἄξιον δεῖ εἶναι· τὴν δὲ δαπάνην, τοῦ ἔργου, [q]ἢ καὶ ὑπερβάλλειν. Δαπανήσει [r]δὴ τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλοπρεπὴς τοῦ καλοῦ ἕνεκα· κοινὸν γὰρ τοῦτο ταῖς ἀρεταῖς· καὶ ἔτι ἡδέως καὶ προετικῶς, ἡ γὰρ

[o] Illud αἱ non referendum cenſeo ad ſubſequens nomen δαπάναι, ut cæteri omnes faciunt: ſed ad id, quod anteceſſit ἐνέργειαι, ut ſignificet proprias magnifici ἐνεργείας eſſe ſumptus magnos et decoros. *Mur.* [p] Εἰ pro καὶ habent Lamb. et Zuing. [q] Εἰ δὲ δεῖ τὸ ἕτερον ὑπερβάλλειν, τὸ ἔργον· τοῦτο γὰρ μᾶλλον προσήκει τῷ μεγαλοπρεπεῖ. *Quod ſi alterum neceſſe erit excedere, id opus erit: hoc enim magis convenit magnifico.* Andr. [r] Ita noſtri MSS. et Andr. γρ. δέ.

pellatur: nimium, operaria quædam in ſumptu faciendo inſolentia, et elegantiæ inſcientia: et quotquot ſunt tales vitiorum appellationes, quæ modum ſuperant non magnitudine ſumptus, quem faciunt; ſed quod in iis rebus ſplendorem oſtentant, in quibus, et quomodo non oportet. Verum de iis poſterius dicemus. Magnificus autem homini ſcienti ſimilis eſt: et decorum enim animo cernere, et magnos ſumptus concinne facere poteſt: namque (ut initio diximus) omnis habitus actionibus, iiſque rebus, quarum eſt habitus, terminatur. Sumptus autem viri magnifici, magni ſunt et decori: talia quoque ſunt ejus opera: ſic enim ſumptus magnus erit, et ad opus accommodatus, ac decorus. Itaque oportet opus ſumptu dignum eſſe, et opere ſumptum, aut etiam ſuperiorem. Hæc etiam talia vir magnificus impendet honeſti gratia; hoc enim omnium virtutum commune eſt: et præterea jucunde, ac prolixe; nam ſubtilius rationes ſubducere, et omnia ad calcu-

ἀκριβολογία, μικροπρεπές. Καὶ πῶς κάλλισον κ πρεπωδέςατον, σκέψαιτ' ἂν μᾶλλον, ἢ [s] πόσυ, καὶ πῶς ἐλαχίςυ. Ἀναγκαῖον [t] δὴ καὶ ἐλευθέριον τὸν μεγαλοπρεπῆ εἶναι· καὶ γὰρ ὁ ἐλευθέριος δαπανήσει ἃ δεῖ, κ ὡς δεῖ· ἐν τύτοις δὲ τὸ μέγα τῦ μεγαλοπρεπῦς, [u] οἷον μέγεθος. Περὶ ταῦτα τῆς ἐλευθεριότητος ὔσης, καὶ ἀπὸ τῆς ἴσης δαπάνης, τὸ ἔργον ποιήσει μεγαλοπρεπέςερον· ὐ γὰρ ἡ

[s] Γρ. πόσον κ πῶς ἐλάχιςον: minus recte. *Casaub.* [t] Δὶ El. et Andr. [u] Sic habent libri vulg. Οἷον μέγεθος. περὶ ταῦτα δὲ τῆς ἐλευθεριότητος οὔσης. Locus est aliquanto obscurior: ego autem verba sic connecto: οἷον μέγεθος τῆς ἐλευθεριότητος τῆς περὶ ταῦτα οὔσης: quorum verborum hanc sententiam esse puto, conjunctis iis, quæ proxime antecedunt: *In iis, quæ agit liberalis, quicquid est magnum, magnifici est: ut magnitudo liberalitatis, quæ in his versatur.* Quod simile est, ut si diceret, magnificentiam esse quandam liberalitatis magnitudinem: quam sententiam videtur probasse D. Thomas: eandemque expressisse Argyropylus. Interpunctio autem, quæ adhibetur inter vocem μέγεθος, et præpositionem περὶ, tollenda erit, si hæc sententia placebit. Sed M. Antonius Muretus, homo judicii limatissimi, ingeniique acerrimi, existimat interpunctum illud esse retinendum: ea autem, quæ statim sequuntur, mendo non vacare, atque adeo sic esse corrigenda: περὶ ταὐτὰ δὲ τῆς ἐλευθεριότητος οὔσης, κ ἀπὸ τῆς αὐτῆς δαπάνης, τὸ ἔργον ποιήσει, id est, *Cum in eisdem autem versetur liberalitas, in quibus magnificentia, tum ab eodem sumptu opus efficiet,* &c. Quam scripturam postea reperi in codice manuscripto Pontificis Marcelli II. *Lamb.* Ita hunc locum explicat Andr. Δαπανᾷ γὰρ ὁ μεγαλοπρεπὴς ἃ δεῖ, κ ὡς δεῖ, κ ὅτι δεῖ· τῦτο δέ ἐςιν ὁ ἐλευθέριος· μεγάλα δὲ καὶ μεγάλων ἕνεκα, ὅπερ ἐςὶν ἴδιον τῦ μεγαλοπρεπῦς· πολλάκις γὰρ κ διὰ τῆς αὐτῆς δαπάνης ὁ μεγαλοπρεπὴς ὐ τὸ αὐτὸ ἔργον ποιεῖ τῷ ἐλευθερίῳ, ἀλλὰ μεγαλοπρεπέςερον.

lum revocare, hominis est parsimoniam indecoram consectantis. Atque etiam quo modo opus quam pulcherrimum, et quam maxime decorum potius, quam quanti, et qua ratione minimo efficiatur, cogitabit. Necessario quoque liberalis erit vir magnificus, impendet enim etiam liberalis et quæ oportet, et ut oportet: sed in his quicquid magni est, magnifici proprium est, nempe magnitudo atque amplitudo. Cum autem in iisdem versetur liberalitas, atque magnificentia, pari impensa vir magnificus opus efficiet, quod magnificentia præstet: non enim eadem

αὐτὴ ἀρετὴ κτήματος καὶ ἔργου· [x] κτῆμα μὲν γὰρ τὸ πλείστου ἄξιον καὶ τιμιώτατον, οἷον χρυσός· ἔργον δὲ, τὸ μέγα καὶ καλόν· τοῦ γὰρ τοιούτου ἡ θεωρία θαυμαστή· τὸ δὲ μεγαλοπρεπὲς, θαυμαστόν. Καὶ ἔστιν [y] ἀρετὴ ἔργου, [z] μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει. Ἔστι δὲ τῶν δαπανημάτων, οἷα λέγομεν τὰ τίμια, οἷον τὰ περὶ τοὺς θεοὺς, [a] ἀναθήματα καὶ κατασκευαὶ καὶ θυσίαι· ὁμοίως δὲ καὶ ὅσα περὶ πᾶν τὸ δαιμόνιον, καὶ ὅσα πρὸς τὸ κοινὸν εὐφιλοτίμητά ἐστιν· οἷον εἴ που χορηγεῖν [b] οἴονται δεῖν λαμπρῶς, ἢ τριηραρχεῖν, ἢ καὶ

[x] Κτήματος μὲν γὰρ ἀρετὴ τὸ &c. ἔργου δὲ τὸ μεγ. El. Vet. Interp. et Andr. [y] Ἀρετὴ a quibusdam codd. abest. [z] Μεγαλοπρέπεια, redundat: ut enim dixit, ἀρετὴν κτήματος εἶναι ἐν τιμῇ, οὕτω καὶ νῦν λέγει τὴν τοῦ ἔργου ἀρετὴν εἶναι ἐν μεγέθει. *Mur.* [a] Distinguendum est post vocem θεοὺς: neque enim satis emendate diceretur, τὰ ἀναθήματα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς, *dona quæ suspenduntur in templis, diisque dicantur:* ut vertit Lamb. Sed τὰ περὶ τοὺς θεοὺς vocat omnia, quæ ad Deos colendos pertinent; deinde enumerat tria eorum genera, ἀναθήματα, κατασκευὰς, θυσίας. Aretinus pro ἀναθήματα, κατασκευαὶ videtur legisse ἀναθήματα, καὶ τὰ σκεύη, aut ἀναθηματικὰ σκεύη: quod si reciperemus, interpretaremur *lebetas, tripodas, pateras, aliaque vasa sacris ministeriis dicata:* sed eam scripturam non probamus; accipimusque κατασκευὰς, *exstructiones templorum* et talium. Nonnunquam tamen κατασκευὴ significat etiam *supellectilem et vasa.* Mur. [b] Οἷόν τε δεῖ El. οἷόν τε Vet. Interp. et CCC.

possessionis, atque operis virtus est; nam possessionis virtus est, ut sit plurimi æstimanda, pretiosissima, et carissima, ut aurum; operis autem, ut magnitudine præstet, et pulchritudine excellat: ejus enim operis, quod tale est, spectatio admiratione spectatores afficit: quod autem magnificum est, id admirabile est. Operis igitur virtus ac præstantia est magnificentia, quæ in magnitudine consistit.

Sumptus autem quidam sunt, quos amplos et honoratos dicimus, verbi gratia, ii, qui ad deos colendos pertinent, nempe donaria, et constructiones templorum, et sacrificia: itemque ea omnia, quæ in id, quodcunque divinum est, impenduntur: et quæcunque in rempublicam honestæ laudis studio conferuntur: ut sicubi ludos se splendide facere, aut triremium præfecturam de suo administrare, aut epulum præ-

ἑςιᾶν τὴν πόλιν. Ἐν ἅπασι δ', ὥσπερ εἴρηται, καὶ πρὸς τὸν πράτ]οντα ἀναφέρεται τὸ τίς ὢν, κ) τίνων ὑπαρχόντων· ἄξια γὰρ δεῖ τέτων εἶναι, καὶ μὴ μόνον τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιεντι πρέπειν. Διὸ πένης μὲν ἐκ ἂν εἴη μεγαλοπρεπής· ἐ γάρ ἐςιν ἀφ' ὧν [c]πολλὰ δαπανήσει πρεπόντως· ὁ δὲ ἐπιχειρῶν, ἠλίθιος· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ καὶ τὸ δέον· κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὀρθῶς. Πρέπει δὲ καὶ [d]οἷς τὰ τοιαῦτα πρϋπάρχει δι' αὐτῶν, ἢ διὰ τῶν προγόνων, [e]ἢ ὧν αὐτοῖς μέτεςι· κ) τοῖς εὐγενέσι κ) τοῖς ἐνδόξοις, κ) ὅσα τοιαῦτα· πάντα γὰρ ταῦτα μέγεθος ἔχει καὶ ἀξίωμα. Μάλιςα μὲν οὖν τοιῦτος ὁ μεγαλοπρεπὴς, καὶ ἐν τοιούτοις δαπανήμασιν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὥσπερ εἴρηται· μέγιςα

[c] Πολλὰ a quibusdam abest. [d] Οἷς ταῦτα pro οἷς τὰ τοιαῦτα El. τὰ τοιαῦτα *opes* exponunt Lamb. et Aquinas. Ego autem malo sequi Aspasium, et Acciaiolum, qui exponunt *talia opera, tales sumptus*. Mur. Huic sententiæ favet Andr. Ἔπειτα πρέπειν δοκεῖ καὶ τοῖς πολλάκις τοιαῦτα πεποιηκόσιν, ἢ ὧν οἱ πρόγονοι μεγαλοπρεπεῖς ἦσαν· *sed et magis iis convenire videtur, qui sæpe talia fecerint, aut quorum magnifici majores fuerunt.* [e] Ἢ ὧν εὐθὺς αὐτοῖς legisse videtur Argyr. Mur.

bere civitati putent oportere. In omnibus autem, ut dictum est, ejus, qui agit, habenda ratio est, *sc.* qui sit, et quæ sint ejus facultates: sumptus enim digni facultatibus esse debent, neque opus solum, sed etiam eum, qui facit, decere. Quocirca nemo pauper magnificus esse queat, quia non habet unde sumptus convenienter et decore facere possit: et qui conetur, stultus sit habendus, quoniam et præter dignitatem, et præter id, quod fieri oporteat, conetur: quicquid autem recte fit, id omne ex virtute fit. Decet porro magnifice facere cum eos, quibus res hujusmodi vel ipsorum labore et virtute partæ sunt, vel a majoribus, aut iis, quibus cum aliqua necessitudine conjuncti sunt, relictæ: tum honesto loco natos et claros viros: eos denique qui tali aliqua laude antecellunt: inest enim in his omnibus amplitudo quædam, et dignitas. Talis igitur est maxime vir magnificus, et in hujus generis sumptibus magnificentia, ut diximus, elucet: maximi sunt enim et honore dignissi-

γὰρ καὶ ἐντιμότατα. Τῶν δὲ ἰδίων, ὅσα εἰσάπαξ γίνεται· οἷον γάμος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, καὶ εἰ περί τι πᾶσα ἡ πόλις σπουδάζει, ἢ οἱ ἐν ἀξιώματι· καὶ περὶ [f] ξένων δὲ ὑποδοχὰς, καὶ ἀποστολὰς, καὶ δωρεὰς, καὶ ἀντιδωρεάς· οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρεπὴς, ἀλλ᾽ εἰς τὰ κοινά. Τὰ δὲ δῶρα τοῖς ἀναθήμασιν ἔχει τι ὅμοιον. Μεγαλοπρεποῦς δὲ καὶ οἶκον κατασκευάσασθαι πρεπόντως τῷ πλούτῳ· κόσμος γάρ τις καὶ οὗτος· καὶ περὶ ταῦτα μᾶλλον δαπανᾶν, ὅσα πολυχρόνια τῶν ἔργων· κάλλιστα γὰρ ταῦτα· καὶ ἐν ἑκάστοις τὸ πρέπον· οὐ γὰρ ταὐτὰ ἁρμόζει θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, οὐδ᾽ ἐν ἱερῷ καὶ τάφῳ. Καὶ ἐπὶ τῶν δαπανημάτων ἕκαστον μέγα ἐν τῷ γένει· καὶ μεγαλοπρεπέστατον μὲν τὸ ἐν

[f] Per ξένους non quoslibet *hospites* intelligit, sed magnos et potentes; ut reges et dynastas, qui, quoquo veniunt, magna pompa, magnoque et splendido apparatu publice excipi advenientes, et abeuntes deduci solent. δωρεαὶ quoque et ἀντιδωρεαὶ ad hospitalia munera pertinent: solebant enim et qui veniebant ad aliquem hospitem, adventu suo ei dona quædam offerre, et ii, qui a se hospites dimittebant, aliis quibusdam eos remunerari. Exempla apud Homerum et Virgilium crebra sunt. *Mur.*

mi. In privatis autem sumptibus iis, qui semel fiunt, etiam locum habet: quales sunt nuptiæ, et si quid ejus generis est, et si qua in re vel tota civitas studiose occupata est, vel ii, qui dignitate præstant: in recipiendorum quoque hospitum, et dimittendorum officio, in donis et remunerationibus: non enim in seipsum sumptuosus est vir magnificus, sed in rem communem et publicam. Dona autem simile quiddam iis rebus habent, quæ diis consecrantur, et ante eorum simulacra suspenduntur. Est etiam viri magnifici domum ita exædificare, ut ejus species divitiis conveniat (aliquid enim ex hac quoque ornamenti comparatur) et in ea opera potius pecuniam impendere, quæ diuturna sunt futura (sunt enim hæc pulcherrima) et in unoquoque decorum servare: non enim eadem diis atque hominibus conveniunt, neque eodem sumptu fanum et sepulchrum ædificandum est. Ac sumptus quidem suo quisque in genere magnus est: et cum sit illud magnificentissimum,

μεγάλῳ μέγα· [g]ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐν τούτοις μέγα. Καὶ διαφέρει τὸ ἐν τῷ ἔργῳ μέγα τοῦ ἐν τῷ δαπανήματι· σφαῖρα μὲν γὰρ ἢ λήκυθος ἡ καλλίστη ἔχει μεγαλοπρέπειαν παιδικοῦ δώρου· ἡ δὲ τούτου τιμὴ, μικρὸν καὶ ἀνελεύθερον. Διὰ τοῦτό ἐστι τοῦ μεγαλοπρεποῦς, ἐν ᾧ ἂν ποιῇ γένει, μεγαλοπρεπῶς ποιεῖν· τὸ γὰρ τοιοῦτον οὐκ εὐυπέρβλητον, [h]καὶ ἔχον κατ' ἀξίαν τοῦ δαπανήματος. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπής. Ὁ δ' ὑπερβάλλων καὶ βάναυσος, τῷ παρὰ τὸ δέον ἀναλίσκειν ὑπερβάλλει, ὥσπερ εἴρηται· ἐν γὰρ τοῖς μικροῖς τῶν δαπανημάτων, πολλὰ ἀναλίσκει, καὶ λαμπρύνεται παρὰ μέλος· οἷον [i]ἐρανιστὰς

[g] Ἐντεῦθεν pro ἐνταῦθα legendum, et vertendum esse *secundo loco*, ut sit adverb. ordinis, non loci, existimat Gruch. [h] Γρ. ὡς pro καί. [i] Tria erant conviviorum genera apud antiquos, ut patet ex Homero. Primum erat ἔρανος, sc. τὸ ἐκ συμβολῆς δεῖπνον, *cœna quæ fiebat a symbolarum collatoribus*: cum convivæ viritim aliquid in eam parandam expenderunt: fuit autem tenue ac parcum hoc convivii genus. Reliqua duo erant πολυτελῆ, magisque sumptuosa, unius hominis expensa facta; et vel fiebant ob nuptias, vel alia gravi de re: illud γάμον, hoc εἰλαπίνην vocat Homerus. Vide Odyss. α'. ver. 226.

quod in magno magnum est: tum hic sumptus, qui in his rebus magnus est. Interest enim inter id, quod est in opere magnum, et id quod est in sumptu: nam pila vel ampulla pulcherrima doni puerilis magnificentiam illa quidem obtinet; sed hujus pretium exiguum et illiberale est. Itaque magnifici est, cujuscunque generis opus efficiat, magnifice facere: nam hec id, quod erit ejusmodi, facile superari poterit: et sumptus magnitudini respondebit. Talis igitur est vir magnificus. Qui autem modum superat, et is, qui mechanice in sumtu faciendo insolens est, eo, ut diximus, superat, quod secus ac debet, impendit: in res enim parvas, et quæ parvum sumptum desiderant, multam pecuniam insumit, splendoremque ac magnificentiam ostentat inconcinne, atque invenuste: exempli gratia, nuptiali apparatu eos accipit, qui symbolam in cœ-

γαμικῶς ἑστιῶν· [k]καὶ κωμῳδοῖς χορηγῶν, ἐν τῇ παρόδῳ πορφύραν εἰσφέρων, ὥσπερ οἱ Μεγαρεῖς. Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ποιήσει, οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ τὸν πλοῦτον ἐπιδεικνύμενος, καὶ διὰ ταῦτα οἰόμενος θαυμάζεσθαι· καὶ οὗ μὲν δεῖ πολλὰ ἀναλῶσαι, ὀλίγα δαπανῶν· οὗ δ' ὀλίγα, πολλά. Ὁ δὲ μικροπρεπὴς περὶ πάντα ἐλλείψει, καὶ τὰ μέγιστα ἀναλώσας, [l]ἐν μικρῷ τὸ καλὸν ἀπολεῖ· καὶ ὅ, τι ἂν ποιῇ μέλλων, καὶ σκοπῶν πῶς ἂν ἐλάχιστον ἀναλώσαι· καὶ ταῦτ' ὀδυρόμενος, καὶ πάντ' οἰόμενος μείζω ποιεῖν, ἢ δεῖ. Εἰσὶ μὲν οὖν αἱ ἕξεις αὗται, κακίαι· οὐ μὴν ὀνείδη

[k] Καὶ τοῖς κωμῳδοῖς χορηγῶν παριοῦσι, καὶ χρήματα φιλοτίμως ἀναλίσκων ἐν αὐτοῖς, ὥσπερ εἰς κοινὸν ὄφελος· ἢ ἐν ταῖς κωμῳδίαις, ἀντὶ κῳδίων, ἃ παραπετάσματα ἦν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, πορφυρίδας ἔχειν, καθάπερ οἱ Μεγαρεῖς. *Et qui comicis ad se venientibus omnia præbet, si choragum agit: nec aliter in ludos pecunias impendit, quam si cum reipublicæ eas utilitate conferret: aut in actione comœdiæ, pro iis quibus scena vestiri solet pellibus, purpuras mavult cum Megarensibus.* Andr. [l] Πολλάκις τὰ πλείω τῆς δαπάνης ἀναλώσας, καὶ πρὸς τὴν τελείωσιν ἤδη βλέποντος τοῦ ἔργου, ὑπ' ἀκριβολογίας ἀτέλεστον ἀφίησι διὰ μικρὰν δαπάνην. *Sæpenumero cum maximam sumptuum jam partem toleraverit, et ad finem suum opus spectet, dum nimis stricte omnia ad calculum revocat, sumptus exigui causa imperfectum relinquit.* Andr.

nam dederunt: et comœdis dux chori præpositus, ad chori ingressum exornandum purpuram confert, quemadmodum facere consueverunt Megarenses. Atque hujusmodi omnia faciet non honesti, sed ostentandarum divitiarum causa, et quod se his rebus homines admiratione affecturum sperat. Et quas in res multa impendere debet, in iis sumptum exiguum faciet: ubi parva impensa desideratur, ibi largus et profusus erit. Homo autem indecore parcus in omni re modum deferet, maximaque pecunia consumpta, in parva honestum omne perdet atque exstinguet: quicquid facturus est, procrastinans, et cunctabundus efficiet: et qua ratione quam minimo sumptu id conficere possit, considerabit: et in his lamentabitur et ingemiscet, omniaque se efficere majora, quam oporteat, arbitrabitur. Sunt igitur hi habitus vitia: nullam tamen turpitudinis, aut dedecoris no-

γ' ἐπιφέρουσι, διὰ τὸ μήτε βλαβεροὶ [m] τῷ πέλας εἶναι, μήτε λίαν ἀσχήμονες.

ΚΕΦ. γ'.

[1] Η ΔΕ μεγαλοψυχία περὶ μεγάλα μὲν καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἔοικεν εἶναι. Περὶ ποῖα δ' ἐστὶ, πρῶτον λάβωμεν. Διαφέρει δ' οὐθὲν τὴν ἕξιν, ἢ τὸν κατὰ τὴν ἕξιν, σκοπεῖν. Δοκεῖ δὲ μεγαλόψυχος εἶναι, ὁ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἄξιος ὤν· ὁ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν αὐτὸ ποιῶν, ἠλίθιος· τῶν δὲ κατ' ἀρετὴν οὐδεὶς ἠλίθιος, οὐδ' ἀνόητος. Μεγαλόψυχος μὲν οὖν ὁ εἰρημένος· [n] ὁ γὰρ μικρῶν ἄξιος, καὶ τούτων ἀξιῶν ἑαυτὸν, σώφρων, μεγαλόψυχος δ' οὔ· ἐν μεγέθει γὰρ ἡ μεγαλοψυχία, [o] ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν

[m] Γρ. τῶν πέλας.   [1] Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 26.
[n] Γρ. Ὁ δὲ μικρῶν.   [o] Ἐπεὶ τὸ καλὸν, καὶ ζῶον καὶ ἅπαν πρᾶγμα ὃ συνέστηκεν ἔκ τινων, οὐ μόνον ταῦτα τεταγμένα δεῖ ἔχειν, ἀλλὰ καὶ μέγεθος ὑπάρχειν μὴ τὸ τυχόν· τὸ γὰρ καλὸν, ἐν μεγέθει καὶ τάξει ἐστί· διὸ οὔτε πάμμικρον ἄν τι γένοιτο καλὸν ζῶον· συγχεῖται γὰρ ἡ θεωρία ἐγγὺς τοῦ ἀναισθήτου χρόνου γινομένη. Aristot. in lib. de Poet. cap. 7. τὸ καλὸν ἐν πλήθει καὶ μεγέθει εἴωθε γίνεσθαι. lib. i. Polit.

tam inurunt, quia nec alteri dammum inferunt, nec admodum sunt deformes.

CAP. III.

MAGNITUDO animi autem magnis in rebus, ut et nomen ipsum declarat, elucere videtur. Ac primum sane, quales sint hæ res, intelligamus. Nihil porro interest, utrum ipsum animi habitum, an eum, qui eo sit præditus, consideremus. Magno autem animo habendus videtur is, qui magna se mereri existimat, idque suo merito: qui enim præter meritum ac dignitatem id facit, stolidus est: at eorum, qui virtutem colunt, nemo stolidus est, nemo mente captus. Est igitur magno is animo, quem descripsimus: qui enim seipsum, cum parvis rebus, atque honoribus dignus sit, parvis quoque dignum judicat, hic modestus habendus est, non magnanimus: animi enim magnitudo in magnitudine sita est: quemadmodum et in magno corpore, pulchri-

μεγάλῳ σώματι· οἱ μικροὶ δ᾽ ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ᾽ οὔ. Ὁ δὲ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἀνάξιος ὤν, χαῦνος· [p] ὁ δὲ μειζόνων ἢ ἄξιος, οὐ πᾶς χαῦνος. Ὁ δ᾽ ἐλαττόνων ἢ ἄξιος, μικρόψυχος· ἐάν τε μεγάλων, ἐάν τε μετρίων, ἐάν τε καὶ μικρῶν ἄξιος ὤν, ἔτι ἐλαττόνων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, καὶ μάλιστα ἂν δόξειεν ὁ μεγάλων ἄξιος· τί γὰρ ἂν ἐποίει, εἰ μὴ τοιούτων ἦν ἄξιος; Ἔστι δὴ ὁ μεγαλόψυχος, τῷ μὲν μεγέθει ἄκρος· τῷ δὲ ὡς δεῖ μέσος· τοῦ γὰρ κατ᾽ ἀξίαν ἑαυτὸν ἀξιοῖ· οἱ δ᾽ ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν. Εἰ δὲ δὴ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, ἄξιος ὤν, καὶ μάλιστα τῶν μεγίστων, περὶ ἓν μάλιστα ἂν εἴη. [[q]Τί οὖν τοῦτ᾽ ἐστιν, ἐκ τῆς ἀξίας ληπτέον·] ἡ δ᾽ ἀξία λέγεται πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀγαθά.

[p] Ὁ δὲ ἄξιος μὲν ὢν πολλῶν, πλειόνων δὲ ἀξιῶν ἑαυτὸν, οὐ πάντη χαῦνος. *Qui vero cum dignus sit plurimis, dignum se tamen arbitratur pluribus, non omnino elatus est.* Andr. [q] Τί οὖν τοῦτ᾽ ἐστιν, ἐκ τῆς ἀξ. ληπτ. tota hæc ſententia abeſt a noſtris MSS. Vet. Interp. et Argyr.

tudo: brevis autem ſtaturæ homines, venuſti ac lepidi ſunt quidem illi, aptaque membrorum convenientia et proportione præditi, ſed pulchri non item. Qui vero magna ſe meritum eſſe putat, immerito tamen, elatus ac ſuperbus eſt: quiſquis autem majora ſibi deberi, quam quibus dignus ſit, arbitratur, non continuo ſuperbus eſt. Verum qui ſe minoribus dignum, quam mereatur, exiſtimat, is anguſto et humili animo eſt, ſive magnis, ſive mediocribus, ſive parvis dignus, etiam minora ſibi tribui putet oportere: maxime vero ſi qui magnis dignus eſt, iis ſe indignum putet: quid enim eum facturum putemus, ſi hiſce non eſſet dignus? Magnanimus igitur magnitudine eſt ille quidem ſummus: ſed eo, quod ita, ut oportet, de ſuis meritis judicat, medius: iis enim, quæ ipſius dignitati meritiſque reſpondent, ſeipſum dignum judicat: alii modum ſuperant et deſerunt. Ergo ſi ſe magnis eſſe dignum merito exiſtimat, et maxime, ſi maximis: in una re potiſſimum ſane verſabitur. Quænam igitur ſit hujuſmodi res, ex dignitate intelligamus: jam dignitatis nomen ad externa

Μέγιστον δὲ τοῦτ' ἂν θείημεν, ὃ τοῖς θεοῖς ἀπονέμομεν, καὶ οὗ μάλιστα ἐφίενται οἱ ἐν ἀξιώματι, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἆθλον· τοιοῦτον δ' ἡ τιμή· μέγιστον γὰρ δὴ τοῦτο τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. Περὶ τιμὰς δὴ καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστιν, ὡς δεῖ. [r]Καὶ ἄνευ δὲ λόγου φαίνονται οἱ μεγαλόψυχοι περὶ τιμὴν εἶναι· τιμῆς γὰρ μάλισθ' οἱ μεγάλοι ἀξιοῦσιν ἑαυτούς· κατ' ἀξίαν δέ. Ὁ δὲ μικρόψυχος ἐλλείπει καὶ πρὸς αὑτὸν, καὶ πρὸς τὸ τοῦ μεγαλοψύχου ἀξίωμα· ὁ δὲ χαῦνος, πρὸς ἑαυτὸν μὲν ὑπερβάλλει· οὐ μὴν τόν γε μεγαλόψυχον. Ὁ δὲ μεγαλόψυχος, εἴπερ τῶν μεγίστων ἄξιος, ἄριστος ἂν εἴη· μείζονος γὰρ ἀεὶ ὁ βελτίων ἄξιος, καὶ μεγίστων ὁ ἄριστος. Τὸν ὡς ἀληθῶς ἄρα μεγαλόψυχον, δεῖ ἀγαθὸν εἶναι· καὶ δόξειε δ' ἂν εἶναι με-

[r] Καὶ ἄνευ δὲ λόγου φαίνονται &c. poterant hæc et hoc modo converti: *neque vero ratio est quærenda, cur dicamus magnanimos in honore versari.* Lamb.

bona refertur. Hoc autem maximum locare debeamus, quod et diis immortalibus tribuimus, et ii omnes, qui in existimatione magna habentur, expetunt: quod est denique rerum pulcherrime gestarum præmium: at honos tale quiddam est: hoc enim est externorum bonorum maximum. In honore igitur et infamia sic se gerit, ut oportet, vir magni animi. Neque vero verbis aut ratione opus est ad docendum, viros magnanimos in honore versari: honore enim maxime magni viri se dignos esse existimant; sed pro eo ac merentur. At, qui demisso et humili animo est, is modum deserit, sive ipsius persona, sive magnanimi existimatio spectetur: superbus autem si ejus personam spectes, superat; non, si eum cum viro magnanimo conferas. Quod si magnanimus maximis sit honoribus dignus, ille profecto sit vir optimus ac præstantissimus: nam quo quisque melior est, eo majore præmio atque honore dignus est, et quidem optimus quisque maximo. Vere igitur magnanimus, vir bonus sit necesse est: atque etiam quod in quaque virtute magnum et amplum

γαλοψύχου, τὸ ἐν ἑκάστῃ ἀρετῇ μέγα· οὐδαμῶς τ' ἂν ἁρμόζοι μεγαλοψύχῳ φεύγειν [s]παρασείσαντι, οὐδ' ἀδικεῖν· τίνος γὰρ ἕνεκα πράξει αἰσχρὰ, ᾧ οὐθὲν μέγα; [t]Καθ' ἕκαστα δ' ἐπισκοποῦντι πάμπαν [u]γελοῖος φαίνοιτ' ἂν ὁ μεγαλόψυχος, μὴ ἀγαθὸς ὤν. Οὐκ εἴη δ' ἂν οὐδὲ τιμῆς ἄξιος, φαῦλος ὤν· τῆς ἀρετῆς γὰρ ἆθλον ἡ τιμὴ, καὶ ἀπονέμεται τοῖς ἀγαθοῖς. Ἔοικε μὲν οὖν ἡ μεγαλοψυχία, οἷον κόσμος τις εἶναι τῶν ἀρετῶν· μείζους γὰρ αὐτὰς ποιεῖ, καὶ οὐ γίνεται ἄνευ ἐκείνων. Διὰ τοῦτο χαλεπὸν τῇ ἀληθείᾳ μεγαλόψυχον εἶναι· οὐ γὰρ οἷόν τε ἄνευ καλοκαγαθίας. Μάλιστα μὲν οὖν περὶ τιμὰς καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστι. Καὶ ἐπὶ μὲν ταῖς μεγάλαις, [x]καὶ ὑπὸ τῶν σπουδαίων μετρίως ἡσθήσεται, ὡς τῶν οἰκείων τυγχάνων, ἢ καὶ ἐλατ-

[s] Γρ. παραδείσαντι et παραπείσαντι. Sed nostram scripturam confirmat, quod idem in Probl. dicit, οἱ θέοντες θᾶττον θέουσι παρασείοντες τὰς χεῖρας. *Sylb.* Vide Vict. Var. Lection. lib. ii. [t] Γρ. καθ' ἕκαστον. [u] Γελοῖον NC. et El. [x] Γρ. καὶ ταῖς ὑπὸ τῶν σπουδ.

est, viri magnanimi esse videatur: neque conveniat magnanimo dimissis manibus fugere, neque injuriam cuiquam facere: quid est enim cur turpe aliquid admittat, cui nihil sit magnum? Atque ei quidem, qui res sigillatim inspiciat, prorsus ridiculus esse videatur magnanimus, si non sit idem vir bonus. Quin ne honore quidem dignus erit, si sit malus et nequam: praemium enim virtutis est honos, et tribuitur viris bonis. Quocirca videtur animi magnitudo quasi quoddam virtutum omnium esse ornamentum: nam et majores eas, ampliores que facit, et sine illis constare nullo modo potest: atque ob hanc caussam qui reapse magno sit animo, non facile reperias: quippe qui sine eximia quadam bonitate talis esse non possit. In honoribus igitur et ignominiis vir magni animi maxime cernitur. Ac magnis quidem honoribus, et iis, qui a viris bonis deferentur, modice delectabitur, tanquam suos, sibique accommodatos, aut etiam sua virtute minores et

τίμων· ἀρετῆς γὰρ παντελοῦς οὐκ ἂν γένοιτο ἀξία τιμή. Οὐ μὴν ἀλλ' ἀποδέξεταί γε, τῷ μὴ ἔχειν αὐτοὺς μείζω αὐτῷ ἀπονέμειν· τῆς δὲ παρὰ τῶν τυχόντων [y] καὶ ἐπὶ μικροῖς, πάμπαν ὀλιγωρήσει· οὐ γὰρ τούτων ἄξιος· ὁμοίως δὲ καὶ ἀτιμίας· οὐ γὰρ ἔσται δικαίως περὶ [z] αὐτόν. Μάλιστα μὲν οὖν ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, ὁ μεγαλέψυχος περὶ τιμάς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυναστείαν, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν μετρίως ἕξει, ὅπως ἂν γένηται· καὶ οὔτ' εὐτυχῶν περιχαρὴς ἔσται, οὔτε ἀτυχῶν περίλυπος· οὐδὲ γὰρ περὶ τιμὴν οὕτως ἔχει, [a] ὡς μέγιστον ὄν· αἱ γὰρ δυναστεῖαι καὶ ὁ πλοῦτος διὰ τὴν τιμήν ἐστιν αἱρετά· οἱ γοῦν ἔχοντες αὐτὰ, τιμᾶσθαι δι' αὐτῶν βούλονται. Ὧι δὴ καὶ

[y] Καὶ μάλιστα ὅταν ἐπὶ μικροῖς αὐτὸν τιμῶσιν· οἷον εἴ τις ἐτίμα τὸν Ἀχιλλέα, ὅτι καλῶς ᾔδει κιθαρίζειν. *Andr.* [z] Γρ. αὐτόν. [a] Ὡς μέγιστον ὂν valet *rem quam maximam*, non ut vulgo interpretantur, *tanquam rem maximam*. Sic enim loquuntur Græci, ὡς μέγιστος, ὡς κάλλιστος, ὡς ἄριστος, vel ὅτι μέγιστος, &c. id est, *quam maximus, quam pulcherrimus, quam optimus*. Lamb. οὐ γὰρ μέγιστον ἡγήσεται τὴν τιμὴν, καὶ οὕτω περὶ αὐτὴν ἕξει ὡς μέγιστον ὄν. *Andr.*

inferiores consecutus: virtuti enim omnibus suis numeris perfectæ et absolutæ non facile par ullus honos reperiri queat. Verum tamen eos æquo animo accipiet vel ob hanc causam, quod illi non possint ei tribuere majora: eum autem honorem, qui et a quibuslibet, et ob res parvas tribuetur, prorsus negliget atque aspernabitur; hos enim non meretur; itemque ignominiam atque infamiam contemnet, quia in eum jure cadere non poterunt. Maxime igitur et potissimum in honoribus versatur vir magnanimus. Verum tamen in divitiis quoque, et principatu, in omni denique secunda atque adversa fortuna quicquid acciderit, in eo se moderatum præbebit: neque in rebus secundis lætitia efferetur, neque in adversis mœrore contrahetur: nam ne in honorem quidem sic animatus est, qui tamen quam maxima res est: principatus enim et divitiæ propter honorem sunt optabilia; nam qui hæc bona consecuti sunt, his ipsis honore affici volunt. Cui igitur

ἡ τιμὴ μικρόν ἐστι, τούτῳ καὶ τἄλλα· διὸ καὶ ὑπερόπται δοκοῦσιν εἶναι. Δοκεῖ δὲ καὶ τὰ εὐτυχήματα συμβάλλεσθαι πρὸς μεγαλοψυχίαν· οἱ γὰρ εὐγενεῖς ἀξιοῦνται τιμῆς· καὶ οἱ δυναστεύοντες, ἢ οἱ πλουτοῦντες, ἐν ὑπεροχῇ γάρ· τὸ δ' ἀγαθῷ ὑπερέχον πᾶν, ἐντιμότερον. Διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα μεγαλοψυχοτέρους ποιεῖ· τιμῶνται γὰρ ὑπό τινων. Κατ' ἀλήθειαν δὲ ὁ ἀγαθὸς μόνος [b] τιμητός· ᾧ δ' ἄμφω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦται τιμῆς· οἱ δ' ἄνευ ἀρετῆς τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔχοντες, οὔτε δικαίως ἑαυτοὺς μεγάλων ἀξιοῦσιν, οὔτε ὀρθῶς μεγαλόψυχοι λέγονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς παντελοῦς οὐκ ἔστι ταῦτα. [c] Ὑπερόπται δὲ καὶ ὑβρισταὶ, καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες, κακοὶ γίγνονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς οὐ ῥᾴδιον φέρειν ἐμμελῶς τὰ εὐτυχήματα· οὐ δυνά-

[b] Τιμητέος· οἷς δ' ἄμφω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦνται El. [c] Ὑπερόπται καὶ ὑβρισταὶ, καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες ἀγαθὰ, γίγνονται nostri MSS. Alii ἔχοντες καλὰ καὶ ἀγαθὰ, γίγ. Sed, ni fallor, rectius legunt Cam. et Argyr. qui τὰ τοιαῦτα ἔχοντες ἀγ. omittunt: quod interpretamentum esse videtur. Vide Lamb.

honos in rebus parvis numeretur, huic ne cætera quidem magna erunt: ob id ipsum vero magnanimi etiam aliorum contemptores et superbi videntur esse. Videntur autem res secundæ ad animi magnitudinem conferre: nam et honesto summoque loco nati, honore digni putantur: et ii, qui principatum obtinent, aut opulenti, quoniam cæteris antecellunt: quo quidque porro bono aliquo magis excellit, eo honoratius est. Itaque etiam his talibus homines animi majoris efficiuntur; a nonnullis enim honorem consequuntur. Sed si verum quærimus, solus vir bonus afficiendus honore est: cujus autem virtuti conjuncta fortuna est, is honore dignior habetur: quibus vero sine virtute talia bona contigerunt, hi neque seipsos magnis honoribus dignos merito existimant, neque recte magnanimi appellantur; hæc enim sine virtute integra atque undique perfecta, constare nullo modo possunt. Sed aliorum contemptores ac superbi, et contumeliosi evadunt ii, qui talibus copiis circumfluunt: difficile est enim sine virtute res secundas composite concinneque ferre: cum por-

μενοι δὲ φέρειν, καὶ οἰόμενοι τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, ἐκείνων μὲν καταφρονῦσιν· αὐτοὶ δὲ ὅ, τι ἂν τύχωσι, πράττυσι· μιμῦνται γὰρ τὸν μεγαλόψυχον, ὐχ ὅμοιοι ὄντες· τῦτο δὲ δρῶσιν ἐν οἷς δύνανται. Τὰ μὲν ῦν κατ' ἀρετὴν ὐ πράττυσι, καταφρονῦσι δὲ τῶν ἄλλων. Ὁ δὲ μεγαλόψυχος, δικαίως καταφρονεῖ· δοξάζει γὰρ ἀληθῶς· οἱ δὲ πολλοὶ, τυχόντως. [d]Οὐκ ἔςι δὲ μικροκίνδυνος ὐδὲ φιλοκίνδυνος, διὰ τὸ ὀλίγα τιμᾶν· μεγαλοκίνδυνος δὲ, καὶ ὅταν κινδυνεύῃ, [e]ἀφειδὴς τῦ βίυ, ὡς ὐκ ἄξιον ὂν πάντως ζῆν. Καὶ οἷος εὖ ποιεῖν, εὐεργετύμενος δ' αἰσχύνεται· τὸ μὲν γὰρ ὑπερέχοντος, τὸ δὲ ὑπερεχομένυ. Καὶ ἀντευεργετικὸς πλειόνων· ὕτω γὰρ προσοφλήσει ὁ ὑπάρξας, καὶ

[d] Οὐκ ἔςι πυκνοκίνδυνος, ὐδὲ φιλοκίνδ. N C. Ven. 1. 2. et Baſ. Alii, ex teſtimonio Lambini, ὐκ ἔςι δὲ μικροκίνδ. ὐδὲ πυκνοκίνδ. Huic lectioni adſtipulari videntur ſequentia, διὰ τὸ ὀλίγα τιμᾶν. Pro πυκνοκίνδ. facit Andr. Ἔςι δὲ ὁ μεγαλόψυχος οὐ πυκνοκίνδυνος μέν· οὐ γὰρ συνεχῶς εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ἐκβάλλει, διὰ τὸ μὴ τιμᾶν τὰ τυχόντα, καὶ μικρῶν τινων καὶ ὀλίγων προκινδυνεύειν. Vide Vict. [e] Ἀφειδεῖ N C. et C C C. inter lineas.

ro ferre non poſſint, ſeſeque cæteris præſtare exiſtiment, tum illos contemnunt, tum ipſi quicquid fors tulerit, agunt: virum magnanimum enim imitantur, cum ſint ei diſſimiles: quibuſcunque autem in rebus poſſunt, hoc faciunt. Nec ea igitur, quæ virtuti conſentanea ſunt, agere ſtudent, et alios tamen faſtidioſe deſpiciunt. Magnanimus autem non injuria deſpicit: de rebus enim vere opinatur et judicat: at vulgus quomodocunque fors tulerit, opinatur. Jam vero neque ſeſe offert ad caſus parvorum periculorum, neque periculi adeundi cupidus eſt, quoniam pauca ſunt, quæ magni faciat: magnis autem periculis ſeſe objicit, et cum in diſcrimine verſatur, vitæ non parcit, perinde quaſi plane indignum ſit, eum in vita manere. Et cum eo ſit animo, ut libenter beneficium in alios conferat, tum ſi accipiat, erubeſcit: illud enim præſtantis et excellentis hominis eſt, hoc inferioris. Idem beneficium majore menſura, quam accepit, remetiri conſuevit: ſic enim is, qui de eo prior bene meritus eſt, etiam

ἔςαι εὖ πεπονθώς. Δοκοῦσι δὲ καὶ μνημονεύειν, οὓς ἂν ποιήσωσιν εὖ· ὧν δ᾽ ἂν πάθωσιν, οὔ· ἐλάττων γὰρ ὁ παθὼν εὖ, τοῦ ποιήσαντος· βούλεται δὲ ὑπερέχειν· καὶ τὰ μὲν ἡδέως ἀκούει, τὰ δ᾽ ἀηδῶς. Διὰ καὶ [f] τὴν Θέτιν οὐ λέγειν τὰς εὐεργεσίας τῷ Διΐ, οὐδ᾽ [g] οἱ Λάκωνες πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ᾽ ἃ πεπόνθεσαν εὖ. Μεγαλοψύχου δὲ καὶ τὸ μηθενὸς [h] δεῖσθαι, ἢ μόγις, ὑπηρετεῖν δὲ προθύμως. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι καὶ εὐτυχίαις, μέγαν εἶναι, πρὸς δὲ τοὺς μέσους, μέτριον· τῶν μὲν γὰρ ὑπερέχειν, χα-

[f] Γρ. ἡ Θέτις οὐ λέξει. Verba Thetidos, pro filio ſuo Achille Jovem deprecantis, occurrunt Iliad. α'. ver. 503.

Ζεῦ πάτερ, εἴ ποτε δή σε μετ᾽ ἀθανάτοισιν ὄνησα,
Ἢ ἔπει, ἢ ἔργῳ, τόδε μοὶ κρήηνον ἐέλδωρ·
Τίμησόν μοι υἱόν.

In his Thetis ſua in Jovem beneficia modo leviter et dubitanter attingit: non vero prolixe libereque ea commemorat, ſicuti alias ſolebat. Andronicus hanc periodum ita παραφράζει quaſi μνημονικὸν ἁμάρτημα ſubeſſet. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Θέτις παρ᾽ Ὁμήρῳ οὐ λέγει τὰς εὐεργεσίας τῷ Διΐ· οὐδὲ μέμνηται πρὸς αὐτὸν ὧν εὖ ἐποίησεν αὐτὸν, ἀλλ᾽ ὧν εὖ πέπονθε παρ᾽ αὐτοῦ. [g] Teſtatur id Euſtratius ex lib. i. Calliſthenis Ἑλληνικῶν. Xenophon tamen lib. vi. Ἑλληνικῶν, ſua erga Athenienſes beneficia Spartanos enumeraſſe ſcribit. [h] Δεῖσθαι valet *rogare* et *egere*. Itaque hunc locum ſic quoque licebit interpretari: *nullius indigere*. Lamb. [i] Ἐπ᾽ ἐκείνοις El. et CCC.

ei debebit, et beneficio devinctus erit. Præterea videntur magnanimi meminiſſe, quos beneficio affecerint; a quibus autem acceperint, non item: eſt enim is, qui beneficium accepit, eo, qui dedit, inferior: at vult magnanimus excellere: atque illa quidem audit libentiſſime ac jucundiſſime, hæc gravate. Itaque neque Thetis Jovi ſua in eum beneficia commemorat, neque Lacedæmonii Athenienſibus; ſed quæ ab illis acceperunt. Eſt etiam magnanimi neminem, aut vix quenquam rogare, libenter alteri operam dare atque inſervire. Atque in eos quidem, qui aliqua dignitate præditi ſunt, quorumque res valde ſunt ſecundæ, magnum ſe atque excelſum: in eos vero, quorum mediocris fortuna eſt, modeſtum ac moderatum præbere: illis e-

λεπὸν καὶ σεμνὸν, τῶν δὲ, ῥᾴδιον· καὶ [l]ἐν ἐκείνοις μὲν σεμνύνεσθαι οὐκ ἀγεννὲς, ἐν δὲ τοῖς ταπεινοῖς, φορτικὸν, ὥσπερ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἰσχυρίζεσθαι. [k]Καὶ εἰς τὰ ἔντιμα μὴ ἰέναι, ἢ οὗ [l]πρωτεύουσιν ἄλλοι. Καὶ ἀργὸν εἶναι καὶ μελλητὴν, ἀλλ' ἢ ὅπου τιμὴ μεγάλη ἢ ἔργον· καὶ ὀλίγων μὲν πρακτικὸν, μεγάλων δὲ καὶ ὀνομαστῶν. Ἀναγκαῖον δὲ καὶ φανερόμισον εἶναι καὶ φανερόφιλον· τὸ γὰρ λανθάνειν, φοβουμένου. Καὶ μέλειν τῆς ἀληθείας μᾶλλον ἢ τῆς δόξης. Καὶ λέγειν καὶ πράττειν φανερῶς· [m]καταφρονητικοῦ γάρ· διὸ

[k] Οὐδὲ περιελεύσεται ζητῶν οὗ τιμηθήσεται· μικρὸν γὰρ τοῦτο· οὐδὲ ἐθελήσει ποτὲ παραγενέσθαι ὅπου πρωτεύουσιν ἄλλοι. *Neque curiose honorem sectabitur aut quæret (nam et hoc parvum est) nec unquam venturus est, ubi primum locum occupant alii.* Andr. [l] Προτιμεύουσιν El. [m] Παῤῥησιαστὴς γὰρ, διὰ τὸ καταφρονητικὸς εἶναι· καταφρονητικὸς δὲ, διὰ τὸ παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς εἶναι NC. et CCC. hanc lectionem secutus est Lamb. In nonnullis sic legitur : παῤῥησιαστικοῦ γάρ· διὸ καταφρονητικός· καταφρονητικοῦ γάρ· διὸ παῤῥησιαστικός. Hanc periochen hoc modo παραφράζει Andr. Καὶ πάντα δὲ, ἃ λέγει καὶ πράττει, φανερῶς καὶ λέγει καὶ πράττει, διὰ τὸ καταφρονεῖν, ὡς εἴρηται, τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης· διὰ τοῦτο καὶ παῤῥησιαστικός ἐστι, καὶ ἀεὶ ἀληθεύει· εἰ μή που εἰρωνεύοιτο πρὸς τοὺς πολλοὺς, καὶ τὰ μικρὰ λέγοι περὶ ἑαυτοῦ, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι παρὰ φαύλων ἀνθρώπων τιμᾶσθαι. *Sed et quicquid aut dicit aut agit, palam aut dicit aut agit, quia opinionem negligit vulgarem, ut dictum est: ac propterea libertatem in dicendo amat, semperque verum dicit : nisi forte cum dissimulatione inter plebeios utitur homines, parumque sibi tribuit, quia infimorum scilicet honorem negligit.*

nim antecellere difficile, et amplum, his facile est : et inter illos gloriari, generosi hominis est, inter humiles autem et infimos, ridiculum atque ineptum est : quemadmodum in imbecillos vires suas expromere atque experiri. Est et ejusdem ad ea non ire, quæ sunt honorata, aut in quibus alii principem locum obtinent. Præterea cessatorem et cunctatorem esse, nisi ubi aut magnus honor proponatur, aut magna res agatur : deinde res gerere paucas illas quidem, sed magnas et omnium sermone famaque celebrandas. Jam vero et apertas cum inimicitias gerere, et aperte amare necesse est : timentis est enim fronte occultare sententiam. Deinde majorem veritatis, quam opinionis curam habere. Tum aperte et dicere et agere omnia : con-

παρρησιαστικός· παρρησιαστικοῦ δέ· διὸ καταφρονητικὸς καὶ ἀληθευτικός· πλὴν ὅσα μὴ δι' εἰρωνείαν· [n] εἴρωνα δὲ πρὸς τοὺς πολλούς. Καὶ πρὸς ἄλλον μὴ δύνασθαι ζῆν, ἀλλ' ἢ πρὸς φίλον· δουλικὸν γάρ· διὸ καὶ πάντες οἱ κόλακες, θητικοί· καὶ οἱ ταπεινοὶ, κόλακες. Οὐδὲ θαυμαστικός· οὐδὲν γὰρ μέγα αὐτῷ ἐστιν. Οὐδὲ μνησίκακος· οὐ γὰρ μεγαλοψύχου τὸ ἀπομνημονεύειν, ἄλλως τε καὶ κακά· ἀλλὰ μᾶλλον παρορᾶν. Οὐδὲ ἀνθρωπολόγος· οὔτε γὰρ περὶ αὑτοῦ ἐρεῖ, οὔτε περὶ ἑτέρου· οὔτε γὰρ ἵνα ἐπαινῆται, μέλει αὐτῷ· οὔθ' ὅπως οἱ ἄλλοι ψέγωνται. Οὐδ' αὖ ἐπαινετικός ἐστι· διόπερ οὐδὲ κακολόγος, οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν, εἰ μὴ δι' ὕβριν. Καὶ περὶ ἀναγκαίων ἢ μικρῶν ἥκιστα ὀλοφυρτικὸς καὶ δεητικός· σπουδάζοντος γὰρ οὕτως ἔχειν περὶ ταῦτα. Καὶ οἷος κεκτῆσθαι μᾶλλον τὰ καλὰ

[n] Εἰρωνεία pro εἴρωνα noſtri MSS. Baſ. Ven. 1, et 2.

temnentis enim proprium eſt: quare amat libertatem loquendi: libere autem loquentis hoc eſt: quare aliorum contemptor, et veritatis ſtudioſus eſt; niſi ubi diſſimulanter loquitur: eſt autem diſſimulator in vulgus. Eſt et ejuſdem, alterius nutu atque arbitratu vivere non poſſe, niſi amici: ſervile enim eſt: itaque ut aſſentatores omnes, mercenarii quidam ſunt; ſic humiles et demiſſi homines, aſſentatores. Neque facile admiratur: nihil enim ei magnum eſt. Neque meminit injurias: viri enim magnanimi non eſt memorem eſſe, præſertim vero malorum; ſed ea potius pro nihilo putare. Neque de hominibus loquitur: quippe qui nec de ſe, nec de cæteris prædicaturus eſt: nam neque ut laudetur magnopere ſolicitus eſt, neque ut alii vituperentur. Nec rurſus laudator eſt: et ob eandem cauſam neque maledicus, ne in inimicos quidem, niſi contumelia accepta. In iis autem rebus, quæ aut neceſſariæ, aut exiguæ ſunt, minime queribundus eſt, neque ſupplex: eſt enim hominis nimium ſtudium nimiamque curam in res humanas conferentis, ſic affectum eſſe. Atque etiam ita comparatus eſt, ut res pulchras et elegan-

καὶ ἄκαρπα τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων· αὐτάρκους γὰρ μᾶλλον. Καὶ κίνησις δὲ βραδεῖα τοῦ μεγαλοψύχου δοκεῖ εἶναι, καὶ φωνὴ βαρεῖα, καὶ λέξις στάσιμος· οὐ γὰρ σπευστικὸς, ὁ περὶ ὀλίγα σπουδάζων· οὐδὲ σύντονος, ὁ μηθὲν μέγα οἰόμενος· ἡ δ' ὀξυφωνία καὶ ἡ ταχυτὴς [o] διὰ τούτων. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλόψυχος. Ὁ δ' ἐλλείπων, μικρόψυχος· ὁ δ' ὑπερβάλλων, χαῦνος. Οὐ κακοὶ μὲν οὖν δοκοῦσιν εἶναι οὐδ' οὗτοι· οὐ γὰρ κακοποιοί εἰσιν, ἡμαρτημένοι δέ· ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, ἑαυτὸν ἀποστερεῖ ὧν ἄξιός ἐστι· καὶ ἔοικε κακὸν ἔχειν τι, ἐκ τοῦ μὴ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τῶν ἀγαθῶν· καὶ [p] ἀγνοεῖν δ' ἑαυτόν· ὠρέγετο γὰρ ἂν ὧν ἄξιος ἦν, ἀγαθῶν γε ὄντων. Οὐ μὴν ἠλίθιοί γε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον [q] ὀκνηροί. Ἡ τοιαύτη δὲ δόξα δοκεῖ καὶ χείρους ποιεῖν· ἕκαστοι γὰρ

[o] Διὰ ταῦτα legi vult Lambinus. [p] Γρ. ἀγνοεῖ. [q] Νωθροὶ pro ὀκνηροὶ El. et Cam. νωθροὶ CCC. et El. ad oram, ita etiam Andr.

tes, easdemque steriles, possidere malit, quam utiles et fructuosas: hoc enim magis proprium hominis est se ipso contenti, et bonorum omnium copia per se cumulati. Motum etiam magnanimi viri tardum futurum esse credibile est, vocem gravem, orationem stabilem ac sedatam: neque enim festinare solet is, qui paucis rebus studet: neque vehementer contendit, cui nihil magnum esse videtur: propter has causas autem et vox acuta, et celer ingressus esse solet. Ac magnanimus quidem talis est. Qui autem modum deserit, is angusto parvoque animo dicitur: qui superat, elatus ac superbus. Qui sane minime mali videntur esse (nihil enim maleficii in quenquam admittunt) verum tamen peccant: nam qui demisso parvoque animo est, cum sit bonis dignus, ipse se iis fraudat, quae meretur: videturque mali quiddam in hoc inesse ex eo, quod sese bonis indignum esse arbitratur; atque seipsum ignorat; nam ni ita esset, ea expeteret, quibus dignus est, cum bona sint. Tales homines tamen stulti non videntur esse, sed pigri potius et segnes. Talis autem opinio, quam de seipsis habent, etiam deteriores eos efficere vide-

ἐφίενται τῶν κατ' ἀξίαν· ἀφίστανται δὲ καὶ τῶν πράξεων τῶν καλῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὡς ἀνάξιοι ὄντες· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. Οἱ δ' χαῦνοι, ἠλίθιοι, καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες, καὶ ταῦτ' ἐπιφανῶς· ὡς γὰρ ἄξιοι ὄντες, τοῖς ἐντίμοις ἐπιχειροῦσιν, εἶτα ἐξελέγχονται· καὶ ἐσθῆτι κοσμοῦνται, καὶ σχήματι, καὶ τοῖς τοιούτοις· καὶ βούλονται τὰ εὐτυχήματα φανερὰ εἶναι αὐτῶν, καὶ λέγουσι [r] περὶ αὐτῶν, ὡς διὰ τούτων τιμηθησόμενοι. Ἀντιτίθεται δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἡ μικροψυχία μᾶλλον τῆς χαυνότητος· καὶ γὰρ γίγνεται μᾶλλον, καὶ [s] χεῖρόν ἐστιν. Ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία περὶ τιμὴν ἐστι μεγάλην, ὥσπερ εἴρηται.

ΚΕΦ. δ'.

ΕΟΙΚΕ δὲ καὶ περὶ ταύτην εἶναι ἀρετή τις, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέχθη, ἣ δόξειεν ἂν παραπλησίως

[r] Περὶ αὐτῶν Argyr. et Vict.

[s] Χείρων CCC. et Argyr.

tur: ea enim, quæ meretur, quiſque expetere conſuevit. Proinde ab honeſtis actionibus et ſtudiis, quaſi indigni ſint, itemque a bonis externis longe refugiunt. Superbi autem cum ſtulti ſint, tum ſeipſos quoque ignorant, neque id obſcure: nam proinde quaſi digni ſint, res amplas et honoratas conantur ac ſuſcipiunt, deinde ſe ipſi quales ſint, indicant, et ab aliis coarguuntur: tum vero ex veſtitu, totoque habitu et geſtu corporis, et conſimilibus aliis ornatum ſibi quærunt: ſuaſque res ſecundas omnibus notas et manifeſtas eſſe volunt, et de ſe ipſi prædicant: quaſi ex his honorem conſecuturi. Magis autem animi magnitudini adverſatur humilitas et demiſſio animi, quam elatio ac ſuperbia: nam crebrior eſt, et deterius malum. Animi igitur magnitudo in magno honore verſatur, quemadmodum oſtendimus.

CAP. IV.

VIDETUR autem etiam in hoc alia quædam virtus eſſe occupata, ut in ſuperioribus diximus, quæ parem ad animi magnitudinem ra-

ειν πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, ὥσπερ καὶ ἡ ἐλευθεριότης τὴν μεγαλοπρέπειαν· ἄμφω γὰρ αὗται τοῦ μὲν μεγάλου ἀφεστᾶσι, περὶ δὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ μικρὰ διατιθέασιν ἡμᾶς ὡς δεῖ. Ὥσπερ δὲ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων μεσότης ἐστὶ, καὶ ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις· οὕτω καὶ ἐν τιμῆς ὀρέξει, τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον, καὶ τὸ ὅθεν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ· τόν τε γὰρ φιλότιμον ψέγομεν, ὡς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὅθεν οὐ δεῖ, τῆς τιμῆς ἐφιέμενον· τόν τε ἀφιλότιμον, ὡς οὐδ' ἐπὶ τοῖς καλοῖς προαιρούμενον τιμᾶσθαι. Ἔστι δ' ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνδρώδη καὶ φιλόκαλον· τὸν δὲ ἀφιλότιμον, ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, [t] ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἴπομεν. Δῆλον δ' ὅτι [u] πλεοναχῶς τοῦ φιλοτοιούτου λεγομένου, οὐκ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀεὶ φέρομεν τὸν φιλότιμον· ἀλλ' ἐπαινοῦντες μὲν, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοὶ, ψέγοντες δὲ, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ.

[t] Sc. in lib. ii. cap. 7. [u] Sc. in lib. iii. cap. 11.

tionem habere videatur, atque ad magnificentiam liberalitas: nam cum ambæ hæ virtutes a magno remotæ ſint, tum in rebus mediocribus et parvis nos ita, ut par eſt, afficiunt. At in accipiendis autem et dandis pecuniis locum habent mediocritas, nimium et parum: ſic etiam honos, et vehementius, et minus quam oportet, et rurſum unde, et quo modo expetendus eſt, expeti poteſt; nam et ambitioſum vituperamus, tanquam nimia honoris cupiditate inflammatum, honoremque unde non oportet, aucupantem: et honoris contemptorem, tanquam ne ex honeſtis quidem rebus honoris adipiſcendi conſilium capientem. Interdum autem ambitioſum quidem laudamus, ut virum fortem et honeſtatis ſtudioſum: honoris vero contemptorem, tanquam modeſtum et temperantem, ut etiam ſupra diximus. Perſpicuum eſt autem, cum multis modis quis hujus vel illius rei amans dicatur, non reſpectu eodem ſemper φιλοτίμου nomen efferri: ſed ſi laudemus, de eo, qui ſtudioſior ſit honoris, quam vulgus: ſin vituperemus, de eo, qui ſtudioſior ſit, quam oporteat. Quoniam autem mediocritas

[x] Ἀνωνύμου δ' οὔσης τῆς μεσότητος, ὡς ἐρήμης, ἔοικεν ἀμφισβητεῖν τὰ ἄκρα· ἐν οἷς δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον. Ὀρέγονται δὲ τιμῆς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον· ἔστι δὴ καὶ ὡς δεῖ. Ἐπαινεῖται γοῦν ἡ ἕξις αὕτη, μεσότης οὖσα περὶ τιμὴν ἀνώνυμος. Φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν, ἀφιλοτιμία, πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφότερα δὲ, ἀμφότερά πως· ἔοικε δὲ τοῦτ' εἶναι καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. [y] Ἀντικεῖσθαι δὲ ἐνταῦθα [z] οἱ ἄκροι φαίνονται, διὰ τὸ μὴ ὠνομάσθαι τὸν μέσον.

ΚΕΦ. ε'.

ΠΡᾼΟΤΗΣ δ' ἐστὶ μὲν μεσότης περὶ ὀργάς. Ἀνωνύμου δ' ὄντος τοῦ μέσου, σχεδὸν δὲ καὶ τῶν ἄκρων, ἐπὶ [a] τὸ μέσον τὴν πρᾳότητα φέρομεν, πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἀποκλίνουσαν, ἀνώνυμον οὖσαν. Ἡ δ' ὑπερβολὴ, ὀργιλότης τις

[x] Ita lib. ii. cap. 7. ὅθεν ἐπιδικάζονται οἱ ἄκροι τῆς μέσης χώρας.
[y] Vide lib. ii. cap. 8. [z] Sc. ὅροι. [a] Γρ. τὸ μέσον.

vacat nomine, idcirco fit ut extrema de ejus possessione, quasi de loco vacuo ac deserto, ambigant et concertent: cæterum quibus in rebus nimium reperitur et parum, in iis etiam mediocritas. At honorem homines et nimium expetunt, et parum: eum igitur quoque expetere licet intra modum, et ut oportet. Laudatur itaque hic habitus, qui mediocritas est in honore expetendo occupata, non nominata. Videtur autem, si cum ambitione comparetur, honoris contemptio: si cum honoris contemptione, ambitio: sed cum utraque comparata, utriusque speciem quodammodo præ se fert: quod etiam in reliquis virtutibus apparet. Pugnare autem hic videntur inter se extremi, quia ei, qui medius est, nomen impositum non est.

CAP. V.

LENITAS autem mediocritas est, quæ in iris versatur. Sed quia medius vacat nomine, ac fere etiam extremi, medio lenitatem ascribimus, ad id, quod est parum, propendentem, quod ipsum nomine vacat. Nimium

λέγοιτ' ἄν· τὸ μὲν γὰρ πάθος ἐστὶν ὀργή· τὰ δ' ἐμποιοῦντα, πολλὰ καὶ διαφέροντα. Ὁ μὲν οὖν ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οἷς δεῖ ὀργιζόμενος, ἔτι δὲ καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσον χρόνον, ἐπαινεῖται. Πρᾶος δὴ οὗτος ἂν εἴη, εἴπερ ἡ πρᾳότης ἐπαινεῖται· [a] βούλεται γὰρ ὁ πρᾶος ἀτάραχος εἶναι, καὶ μὴ ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους· ἀλλ' ὡς ἂν ὁ λόγος τάξῃ, οὕτω, καὶ ἐπὶ τούτοις, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον χαλεπαίνειν. Ἁμαρτάνειν δὲ δοκεῖ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν· οὐ γὰρ τιμωρητικὸς ὁ πρᾶος, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός. Ἡ δὲ ἔλλειψις, εἴτ' ἀοργησία τίς ἐστιν, εἴθ' ὅ, τι δή ποτε, ψέγεται· οἱ γὰρ μὴ ὀργιζόμενοι ἐφ' οἷς δεῖ, ἠλίθιοι δοκοῦσιν εἶναι, καὶ οἱ μὴ ὡς δεῖ, μηδὲ ὅτε, μηδὲ οἷς δεῖ· δοκεῖ γὰρ οὐκ αἰσθάνεσθαι, οὐδὲ λυπεῖσθαι· [b] μὴ ὀργιζόμενός τε οὐκ εἶναι ἀμυντικός·

[a] Magn. Moral. lib. i. cap. 23. et Eud. lib. iii. cap. 3.
[b] Μὴ ὀργιζόμενός τε οὐκ ἔστιν ἀμυντικὸς legisse videtur Argyr. Vir quidam doctus putat τε commutandum in δὲ, hoc modo, μὴ ὀργιζόμενος δὲ οὐκ εἶναι &c. id est, *cum autem minime irascatur, non facile ad propulsandam injuriam excitari.* Quæ sane lectio mihi videtur elegantior ac politior. *Lamb.*

autem iracundia dici potest: perturbatio enim ira est, cujus multæ et variæ causæ sunt efficientes. Atque is quidem, qui, quibus de rebus, quibusque hominibus oportet, irascitur: præterea vero et quemadmodum, quo tempore, et quamdiu oportet, laudatur. Mansuetus igitur ac lenis appellari poterit, si modo lenitas laudabilis est: ea enim videtur esse mansueti et lenis hominis natura, ut et ab omni animi tumultu sit liber ac solutus, nec se a perturbatione trahi patiatur; sed ut ratio præceperit, ita, et his de causis, et tamdiu irascatur, et ægre ferat. Peccare autem videtur in eam partem, quæ est infra modum: non enim ad ulciscendum implicatus est homo lenis, sed potius ad ignoscendum propensus. Parum autem, sive lentitudinem, sive quo alio nomine placet appellare, vituperatur: nam cum ii, qui non succensent ob eas causas, ob quas succensere debent, stulti videantur; tum ii, qui non quo modo, nec quo tempore, neque quibus debent: videtur enim hic prorsus sensu carere, neque unquam condolescere: cumque

τὸ δὲ [c] προπηλακιζόμενον ἀνέχεσθαι, καὶ τοὺς οἰκείους περιορᾶν, ἀνδραποδῶδες. Ἡ δ᾽ ὑπερβολὴ κατὰ πάντα μὲν γίνεται· καὶ γὰρ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ᾽ οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θᾶττον, καὶ πλείω χρόνον. Οὐ μὴν ἅπαντά γε τῷ αὐτῷ ὑπάρχει· οὐ γὰρ ἂν δύναιτο εἶναι· τὸ γὰρ κακὸν [d] καὶ αὑτὸ ἀπόλλυσι, κἂν ὁλόκληρον ᾖ, ἀφόρητον γίνεται. Οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι, ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ᾽ οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ· παύονται δὲ ταχέως, ὃ καὶ βέλτιστον ἔχουσι. Συμβαίνει δὲ αὐτοῖς τοῦτο, ὅτι οὐ κατέχουσι τὴν ὀργήν, ἀλλὰ ἀνταποδιδόασιν· ᾗ φανεροί εἰσι διὰ τὴν ὀξύτητα· εἶτα ἀποπαύονται. Ὑπερβολῇ δ᾽ εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί·

[c] Προπηλακιζόμενον manifeſtas et apertas injurias hic videtur intelligere, ut ſi quis luto aſpergatur per conteinptum, quod proprie Græci appellant προπηλακίζεσθαι. *Lamb.* [d] Γρ. καὶ καθ᾽ ἑαυτό. Receptam lectionem confirmant noſtri MSS. et Andr. τὸ γὰρ κακόν, εἰ κατὰ μηδένα τρόπον ἀγαθὸν εἴη, οὐ δύναται συστῆναι, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸ ἀπόλλυσι.

non iraſcatur, non facile ad propulſandam injuriam excitari: deinde vero aliorum in ſe et in ſuos contumelias perpeti ac negligere, mancipiorum eſt. Nimium autem in omnibus quidem peccandi modis contrahitur: nam et quibus, et propter quas cauſas iraſci non debemus, et vehementius quam debemus, et citius et diutius quam oportet, iraſcimur. Non tamen hæc in uno inſunt omnia: fieri enim non poſſit, ut inſint: nam cum malum omne ſe ipſum perdat atque interimat, tum ſi integrum ſit, intolerabile efficitur. Ὀργίλοι igitur ſunt illi quidem irritabiles celeriterque iraſcuntur, et quibus, et propter quas cauſas non oportet, et vehementius quam oportet: ſed iidem ſunt placabiles, iraſcendique finem cito faciunt: quod quidem eſt in illis vel optimum. Atque hoc eis propterea accidit, quia iram non comprimunt neque cohibent, ſed ſtatim injuriam acceptam refefunt (et hac ratione iram ſuam produnt) propter animi concitati celeritatem: deinde iraſci deſinunt. Ἀκρόχολοι autem ſupra modum ſunt celeres, et ad omnia, et omnibus de cauſis iracundia exar-

ὅθεν καὶ τοὔνομα. Οἱ δὲ πικροὶ, δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται· κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν· παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν [e] ἀνταποδιδῷ· ἡ γὰρ τιμωρία παύει τῆς ὀργῆς, ἡδονὴν ἀντὶ τῆς λύπης ἐμποιοῦσα. Τούτου δὲ μὴ γινομένου, τὸ βάρος ἔχουσι· διὰ γὰρ τὸ μὴ ἐπιφανὲς εἶναι, οὐδὲ συμπείθει αὐτοὺς οὐδείς· [f] ἐν αὐτῷ δὲ πέψαι τὴν ὀργὴν, χρόνου δεῖ. Εἰσὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς ὀχληρότατοι, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. Χαλεποὺς δὲ λέγομεν, τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἄνευ τιμωρίας [g] ἢ κολάσεως. Τῇ πρᾳότητι δὲ μᾶλλον τὴν ὑπερβολὴν ἀντιτίθεμεν· καὶ γὰρ μᾶλλον γίνεται· ἀνθρωπικώτερον γὰρ τὸ [h] μᾶλλον τιμωρεῖσθαι. Καὶ πρὸς τὸ συμβιοῦν οἱ χαλεποὶ, χείρους. [i] Ὃ δὲ καὶ ἐν τοῖς

[e] Γρ. ἀνταποδιδῶσιν. [f] Ὅθεν καὶ κατέχουσιν αὐτὴν, μέχρις ἂν αὐτὴ ἐφ' ἑαυτῆς διαλυθῇ, καὶ πεφθῇ· τοῦτο δὲ διὰ χρόνου γίνεται. *Andr.* [g] Γρ. ἢ καὶ κολ. Καὶ pro ἢ habet El. [h] Μᾶλλον deest El. et Argyr. [i] Lib. ii. cap. ult.

descunt: unde et nomen natum est. At πικροὶ, sive amari, propemodum sunt implacabiles, diuque in iracundia perseverant: iram enim continent et comprimunt: quæ tum quiescit, cum injuriam ulti fuerint: ultio enim iram sedat, doloris loco voluptatem afferens. Quod si assequi non possint, gravi onere premuntur: jam quia onus eorum non est aliis notum, nemo eis, ut se placabiles præbeant, persuadet: ad iram autem in se ipso concoquendam tempore opus est. Est quinetiam hoc hominum genus cum sibi ipsi molestissimum, tum amicissimis. Χαλεποὺς autem, hoc est, sævos et asperos, eos appellamus, qui et propter quas causas non debent, et gravius, et diutius, quam debent, irascuntur, et qui nunquam placantur, nisi injuriam ulti sint, vel etiam eos, quibus irati sunt, castigarint. Lenitati autem magis opponimus nimium, quam parum: frequentius enim est: quandoquidem hominibus usitatius et solennius est injuriam ulcisci. Præterea sævi et asperi homines, ad convictum, vitæque consuetudinem minus accommodati sunt. Sed quod etiam supra dictum est, ex iis

πρότερον εἴρηται, καὶ ἐκ τῶν λεγομένων δῆλον· οὐ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι τὸ πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον, καὶ μέχρι τίνος ὀρθῶς ποιεῖ τις, ἢ ἁμαρτάνει. Ὁ μὲν γὰρ μικρὸν παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ᾽ ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ᾽ ἐπὶ τὸ ἧττον· ἐνίοτε γὰρ τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πράους φαμέν· καὶ τοὺς χαλεπαίνοντας ἀνδρώδεις, ὡς δυναμένους ἄρχειν. Ὁ δὴ πόσον καὶ πῶς παρεκβαίνων, ψεκτὸς, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ ἀποδοῦναι· ἐν γὰρ τοῖς καθ᾽ ἕκαστα καὶ τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. Ἀλλὰ τό γε [i] τοσοῦτον δῆλον, ὅτι ἡ μὲν μέση ἕξις ἐπαινετὴ, καθ᾽ ἣν οἷς δεῖ ὀργιζόμεθα, καὶ ἐφ᾽ οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, ψεκταί· καὶ ἐπὶ μικρὸν μὲν γινόμεναι, ἠρέμα, ἐπὶ πλέον δὲ, μᾶλλον, ἐπὶ πολὺ δὲ, σφόδρα. Δῆλον οὖν ὅτι τῆς μέσης

[i] Ita El. et Aurel. τοιοῦτον vulgo ſcribitur.

quoque, quæ nunc dicimus, intelligi poteſt, non eſſe facile oratione diſtinguere, quomodo, et quibus hominibus, et quibus de cauſis, et quamdiu ſit iraſcendum, et quouſque quis in iracundia perſeverans recte faciat, aut peccet. Qui enim paulum quiddam a modo ſive in nimium, ſive in id, quod eſt parum, digreditur, non vituperatur: interdum enim eos, qui modum deſerunt, laudamus, manſuetoſque ac lenes appellamus; interdum, eos qui graviter iraſcuntur, eſſe animo virili dicimus, tanquam ad imperandum idoneos. Quam longe igitur, et quomodo a modo deflectens aliquis ſit vituperabilis, non eſt facile verbis definire: in rebus enim ſingularibus, et ſenſu, judicium hujus rei ſitum eſt. Sed illud certe perſpicuum eſt, medium habitum eſſe laudabilem, per quem, et quibus, et propter quas cauſas, et quomodo oportet, iraſcimur, cæteraque id genus omnia; nimium autem et parum, vituperabilia: quæ ſi non longe abſunt a medio, leviter: ſi longius, graviter: ſi longiſſime, graviſſime ſunt vituperanda. Perſpicuum igitur eſt, medium habitum diligenter eſſe retinendum. Atque ii animi habitus, qui in ira

ἕξεως ἀνθεκτέον. Αἱ μὲν οὖν περὶ τὴν ὀργὴν ἕξεις εἰρήσθωσαν.

ΚΕΦ. ϛ'.

ΕΝ δὲ ταῖς ὁμιλίαις καὶ τῷ συζῆν, καὶ λόγων καὶ πραγμάτων κοινωνεῖν, οἱ μὲν ἄρεσκοι δοκοῦσιν εἶναι· οἱ πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐπαινοῦντες, καὶ οὐθὲν ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ [k] δὴ οἰόμενοι δεῖν ἄλυποι τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἶναι· οἱ δ' ἐξ ἐναντίας τούτοις πρὸς πάντα [l] ἀντιτυποῦντες, καὶ τοῦ λυπεῖν οὐδ' ὁτιοῦν φροντίζοντες, δύσκολοι καὶ δυσέριδες καλοῦνται. Ὅτι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι ἕξεις ψεκταί εἰσιν, οὐκ ἄδηλον· καὶ ὅτι ἡ μέση τούτων ἐπαινετή, καθ' ἣν ἀποδέξεται ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, ὁμοίως δὲ καὶ δυσχερανεῖ. Ὄνομα δὲ οὐκ ἀποδέδοται αὐτῇ τι· ἔοικε δὲ μάλιστα φιλίᾳ· τοιοῦτος γάρ ἐστιν ὁ κατὰ τὴν μέσην ἕξιν, οἷον βουλόμεθα λέγειν [m] τὸν ἐπιεικῆ φίλον, τὸ στέργειν προσλαβόντα. Διαφέρει δὲ τῆς

[k] Δὴ abest ab El. et CCC.

[l] Ἀντιτείνοντες pro ἀντιτυποῦντες El. CCC. Ven. 1. 2. et Baf.

[m] Γρ. τὸν ἐπιεικῆ καὶ φίλον.

versantur, hactenus sint a nobis explicati.

CAP. VI.

IN congressu autem hominum et vitæ quotidianæ consuetudine, denique in sermonum ac factorum communicatione, alii blandi, seu placendi studiosi videntur esse; qui ut sint voluptati, laudant omnia, nullaque in re adversantur, sed putant se eos, quibuscum quotidie congrediuntur, nullo modo offendere oportere: alii contra, qui in omni re adversantur, neque magnopere laborant ne quem offendant, appellantur morosi, et in contentionibus pugnaces ac pervicaces. Hi igitur (quos diximus) animi habitus, nimirum sunt vituperabiles, horumque medius laudabilis, quo vir bonus ea omnia, quæ probanda, et ut probanda sunt, probabit, offendeturque contrariis. Nomen autem ei nullum impositum est: sed ad amicitiæ similitudinem proxime videtur accedere: nam qui hoc medio animi habitu præditus est, ejusmodi est, cujusmodi hominem commodum

φιλίας, ὅτι ἄνευ πάθους ἐστὶ καὶ τοῦ στέργειν, οἷς ὁμιλεῖ· [n] οὔτε γὰρ τῷ φιλεῖν ἢ ἐχθραίνειν ἀποδέχεται ἕκαστα ὡς δεῖ· ἀλλὰ τῷ τοιοῦτος εἶναι· ὁμοίως γὰρ πρὸς ἀγνῶτας καὶ γνωρίμους, καὶ συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις αὐτὸ ποιήσει, πλὴν καὶ ἐν ἑκάστοις ὡς ἁρμόζει· οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν, οὐδ' αὖ λυπεῖν. Καθόλου μὲν [o] οὖν εἴρηται, ὅτι ὡς δεῖ ὁμιλήσει· ἀναφέρων δὲ πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον, στοχάσεται τοῦ μὴ λυπεῖν, ἢ συνηδύνειν. Ἔοικε μὲν γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὰς ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινομένας· [p] τούτων δ' ὅσας μὲν αὐτῷ ἐστι μὴ καλὸν ἢ βλαβερὸν συνηδύνειν, δυσχερανεῖ, καὶ προαιρήσεται

[n] Γρ. οὐ γὰρ pro οὔτε γάρ. [o] Οὖν abeſt a noſtris MSS. [p] Ὅσαι μὲν ἡδοναὶ οὐ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποβλέπουσιν, ταύτας οὐ συνηδήσεται τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡδομένοις δυσχερανεῖ· καὶ προαιρήσεται λυπηρὸς ὀφθῆναι μᾶλλον, ἢ ἡδὺς τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα· μάλιστα ἂν ἡ ἡδονὴ αἰσχύνην φέρῃ καὶ βλάβην τῷ ποιοῦντι μεγάλην. Τότε γὰρ αἱρήσεται μᾶλλον λυπῆσαι, καὶ αἰσχῦναι μικρὸν, καὶ τῆς μείζονος ἀπαλλάξαι λύπης καὶ αἰσχύνης, ἢ μικρὸν εὐφραίνοντα διὰ τοῦ συνηδῆναι, τῇ μείζονι λύπῃ περιβαλεῖν. *Andr.*

et bonum amicum ſignificamus, cum amandi affectum aſſumpſerit. Eo autem differt ab amicitia, quod animi motu, amoriſque affectu in eos, quibuſcum verſatur, caret: non enim eo quod vel amet, vel oderit, unumquidque, ut oportet, approbat: ſed quia eo ingenio eſt, idque inſtituendæ vitæ conſilium cepit: æque enim hanc facilitatem erga notos atque ignotos, æque erga eos, quorum conſuetudine utitur, atque eos, quibuſcum nulla conſuetudine conjunctus eſt, adhibebit; ſed ita, ut cuique conveniet: non enim æque convenit homines conſuetudine et familiaritate conjunctos, atque alienos, vereri, et obſervare: neque rurſus offendere. Univerſe igitur jam dictum eſt, eum cum hominibus ita, ut debet, verſaturum et communicaturum: ſed tamen ad honeſtum et utile ſuas actiones referens, hunc ſibi ſcopum propoſitum habebit, ne quem offendat, aut ut delectet potius. In iis enim voluptatibus, ac moleſtiis verſari videtur, quæ ex ſermonibus et cœtibus hominum capiuntur: quando autem non niſi cum turpitudine aut etiam cum damno delectare poteſt, eam obſecundationem improbabit ac reſpuet,

λυπεῖν. Κἂν τῷ ποιοῦντι δὲ ἀσχημοσύνην φέρῃ, καὶ ταύτην μὴ μικρὰν, ἢ βλάβην· ἡ δ' ἐναντίωσις μικρὰν λύπην, οὐκ ἀποδέξεται, ἀλλὰ δυσχερανεῖ. Διαφερόντως δ' ὁμιλήσει τοῖς ἐν ἀξιώμασι, καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ μᾶλλον ἢ ἧττον γνωρίμοις· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας διαφορὰς, ἑκάστοις ἀπονέμων τὸ πρέπον. Καὶ καθ' αὑτὸ μὲν αἱρούμενος τὸ συνηδύνειν, λυπεῖν δὲ εὐλαβούμενος· τοῖς δὲ ἀποβαίνουσιν, ἐὰν ᾖ μείζω, συνεπόμενος, λέγω δὲ τῷ καλῷ καὶ τῷ συμφέροντι· καὶ ἡδονῆς δὲ ἕνεκα τῆς εἰσαῦθις μεγάλης, μικρὰ λυπήσει. Ὁ μὲν οὖν μέσος, τοιοῦτός ἐστιν· οὐκ ὠνόμασται δέ. Τοῦ δὲ συνηδύνοντος, ὁ μὲν τοῦ ἡδὺς εἶναι στοχαζόμενος, μὴ διά τι ἄλλο, ἄρεσκος· ὁ δ' ὅπως ὠφέλειά τις αὐτῷ γίγνηται εἰς χρήματα, καὶ ὅσα διὰ χρημάτων, κόλαξ. Ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων, εἴρηται ὅτι

multoque malet offendere. Quod ſi quid erit, quod ei, qui faciat, dedecori ſit, aut damno non parvo: adverſando autem, levi illum moleſtia afficiat: factum illud turpe aut damnoſum non probabit, ſed improbabit potius, ac moleſte feret. Aliter autem cum iis communicabit et loquetur, qui dignitate aliqua prædıti ſunt, aliter cum infimis, et forte fortuna oblatis hominibus: aliter cum notioribus, aliter cum minus notis: ſimiliterque in aliis diſſimilitudinibus ſuum cuique tribuet decorum. Ac delectationem quidem per ſe ſequetur atque eliget, offenſionem vero vitabit: iis autem quæ ſunt eventura, ſi majora ſint, adhæreſcet, honeſto, inquam, et utili: denique magnæ in poſterum voluptatis cauſa leviter offendet. Talis igitur medius eſt, quamvis non nominatus. Eorum autem, qui delectant, is, qui nihil aliud ſibi proponit, quod aſſequi velit, quam ut ſit jucundus, blandus et placendi ſtudioſus appellatur: qui vero id facit, ut aliquam ex eo utilitatem capiat, quæ vel in pecunia, vel in iis rebus quæ pecunia æſtimantur, poſitæ ſunt, aſſentator. At eum, qui omnibus offenditur, moroſum et in contentionibus pugnacem di-

δύσκολος καὶ δύσερις. Ἀντικεῖσθαι δὲ φαίνεται τὰ ἄκρα [q] ἑαυτοῖς, διὰ τὸ ἀνώνυμον εἶναι τὸ μέσον.

ΚΕΦ. ζ'.

[r] ΠΕΡΙ τὰ αὐτὰ δὲ σχεδόν ἐστι καὶ ἡ τῆς ἀλαζονείας μεσότης· [r] ἀνώνυμος δὲ καὶ αὐτή. Οὐ χεῖρον δὲ καὶ τὰς τοιαύτας ἐπελθεῖν· μᾶλλόν τε γὰρ ἂν εἰδείημεν τὰ περὶ τὸ ἦθος, καθ᾽ ἕκαστον διελθόντες· καὶ μεσότητας εἶναι τὰς ἀρετὰς πιστεύσαιμεν ἄν, ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχον [s] συνιδόντες. Ἐν δὴ τῷ συζῆν οἱ μὲν πρὸς ἡδονὴν καὶ λύπην ὁμιλοῦντες εἴρηνται. Περὶ δὲ τῶν ἀληθευόντων τε καὶ ψευδομένων εἴπωμεν, ὁμοίως ἐν λόγοις καὶ πράξεσι καὶ τῷ προσποιήματι. Δοκεῖ [t] δὴ ὁ μὲν ἀλαζὼν, προσποιητικὸς τῶν ἐνδόξων εἶναι, καὶ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ μειζόνων ἢ ὑπάρχει· ὁ δὲ

[q] Οὐ τῷ μέσῳ, *non medio*. Andr [r] Magn. Moral. lib. i. cap. 3. et Eud. lib. iii. cap. 7. [r] Eam vero in lib. ii. cap. 7. ἀλήθειαν vocavit, et eo habitu præditum, ἀληθῆ. Id forsan eo loci perspicuitatis causa fecit: ibi enim dicit, πειρατέον ὀνοματοποιεῖν σαφηνείας ἕνεκα· hic vero non nisi receptis verbis utitur. *Zuing.* [s] Συνειδότες El. [t] Γρ. δέ.

ximus appellari. Pugnare autem idcirco inter se videntur extrema, quia mediocritati nomen impositum non est.

CAP. VII.

IN iisdem autem fere arrogantiæ quoque mediocritas vertitur: hæc vero etiam nomine vacat. Non erit autem incommodum tales quoque habitus persequi: nam et planius ea, quæ ad mores pertinent, cognoscemus singulis explicatis: et virtutes mediocritates esse magis erit nobis persuasum ac probatum, cum ita esse in omnibus perspexerimus. De iis igitur, qui in convictu vitæque societate voluptatem et offensionem eorum, quibuscum versantur, spectant, dictum est. Nunc de iis, qui veritatem colunt, aut mentiuntur, idque verbis pariter ac factis, et simulatione, pauca dicenda sunt. Videtur igitur gloriosus seu arrogans res sibi gloriosas vendicare solere, quæ non insunt, quæque sunt iis, quæ

εἰρων ἀνάπαλιν, ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα, ἢ ἐλάττω ποιεῖν· ὁ δὲ μέσος αὐθέκαστός τις ὤν, ἀληθευτικὸς καὶ τῷ βίῳ, καὶ τῷ λόγῳ, τὰ ὑπάρχοντα ὁμολογῶν εἶναι περὶ αὐτὸν, καὶ οὔτε μείζω, οὔτε ἐλάττω. Ἔστι δὲ τούτων ἕκαστα, καὶ ἕνεκά τινος ποιεῖν καὶ μηθενός. Ἕκαστος δὲ οἷός ἐστι, τοιαῦτα λέγει καὶ πράττει, καὶ οὕτω ζῇ, ἐὰν μή τινος ἕνεκα πράττῃ. Καθ' αὑτὸ δὲ τὸ μὲν ψεῦδος, φαῦλον καὶ ψεκτόν· τὸ δὲ ἀληθὲς, καλὸν καὶ ἐπαινετόν· οὕτω δὲ καὶ ὁ μὲν ἀληθευτικὸς, μέσος ὤν, ἐπαινετός· οἱ δὲ ψευδόμενοι, ἀμφότεροι μὲν ψεκτοί· μᾶλλον δ' ὁ ἀλαζών. Περὶ ἑκατέρου δ' εἴπωμεν· πρότερον δὲ περὶ τοῦ ἀληθευτικοῦ· οὐ γὰρ περὶ τοῦ [u] ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν ἢ δικαιοσύνην συντείνει· ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς· [x] ἀλλ' ὃς ἂν, μηθενὸς τοιούτου διαφέροντος, καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύῃ, τῷ τὴν ἕξιν τοιοῦτος εἶναι.

[u] Ἐν ταῖς συμφωνίαις, *in pactis* aut *conventibus*. Andr. [x] Ἀλλ' ὁ οἷς μηθ. El. Vet. Interp. et Bas.

insunt, majores: dissimulator contra vel ea, quæ insunt, negare, vel minora fingere atque extenuare: medius vero cum singulis in rebus sui juris atque arbitrii sit, vita et oratione verax esse: qui ea, quæ habet, in se inesse confitetur, neque ea verbis auget, neque extenuat. Nihil autem obstat, quominus quis hæc singula et alicujus, et nullius rei causa faciat. Qualis vero quisque est, talis ejus et actio et oratio est, talis denique et vita; nisi rei alicujus agat et loquatur gratia. Per se autem mendacium quidem, malum, et vituperabile est; verum autem, et honestum et laudabile: ita et verax cum sit medius, laudabilis est: at qui mentiuntur, ambo sunt illi quidem vituperandi; sed magis arrogans. De utroque autem dicamus, ac primum de veraci: non enim de eo loquimur, qui in pactis conventis, neque de eo, qui in rebus, quæ ad injustitiam, justitiamve pertinent, verus est, (alius enim hæc sunt fortasse virtutis) sed de eo, qui, quibus in rebus nihil refert, utrum sit ejusmodi, necne, tum in oratione, tum in vita, veritatem colit et sequitur, eo ipso quod tali animi habitu sit

Δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος ἐπιεικὴς εἶναι· ὁ γὰρ φιλαλήθης, καὶ ἐν οἷς μὴ διαφέρει ἀληθεύων, ἀληθεύσει καὶ ἐν οἷς διαφέρει ἔτι μᾶλλον· ὡς γὰρ αἰσχρὸν, τὸ ψεῦδος εὐλαβήσεται, ὅγε καὶ καθ' αὑτὸ ηὐλαβεῖτο· ὁ δὲ τοιοῦτος ἐπαινετός. [y] Ἐπὶ τὸ ἔλαττον δὲ μᾶλλον τοῦ ἀληθοῦς [z] ἀποκλίνει· ἐμμελέστερον γὰρ φαίνεται, διὰ τὸ ἐπαχθεῖς τὰς ὑπερβολὰς εἶναι. Ὁ δὲ μείζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος μηθενὸς ἕνεκα, φαύλῳ μὲν ἔοικεν· οὐ γὰρ ἂν ἔχαιρε τῷ ψεύδει· μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός. Εἰ δ' ἕνεκά τινος, ὁ μὲν δόξης ἢ τιμῆς, οὐ λίαν ψεκτὸς, ὡς ὁ ἀλαζών· ὁ δὲ ἀργυρίου, ἢ ὅσα εἰς ἀργύριον, ἀσχημονέστερος. [a] Οὐκ ἐν τῇ δυνάμει δ' ἐστὶν ὁ ἀλαζὼν, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει·

[y] Ὡς εἰ δεήσει παρεκκλῖναι τοῦ μέσου, πρὸς τὴν ἔλλειψιν, οὐ πρὸς τὴν ὑπερβολὴν νεύσει. *Et ita quidem, ut ſi recedendum fuerit a medio, ad defectum potius quam ad exceſſum abiturus eſt.* Andr. [z] Γρ. ἀποκλινεῖ. [a] Non intelligitur is eſſe glorioſus, qui eam vim ac facultatem habet, ut poſſit ſibi, quæ non habeat, arrogare: ſed qui ſuum conſilium eo contulit, ut ſibi ea arroget, quæ non habet. Eadem fere habet Ariſtot. lib. i. Rhet. ὁ γὰρ σοφιστικὸς οὐκ ἐν τῇ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει.

præditus. Talis autem qui eſt, vir bonus non immerito videri poſſit: nam qui veritatem amat, veraque loquitur quibus in rebus id facere nihil attinet, is multo magis in iis vere loquetur, in quibus magnopere referet: mendacium enim ut turpe fugiet ac vitabit, quod jam etiam per ſe ſuapteque natura fugiebat: at talis vir laudabilis eſt. Ad extenuandam autem rerum veritatem propenſior eſt: concinnius enim hoc eſſe videtur: quoniam omne nimium, grave et odioſum eſt. Qui vero majora ſibi, quam quæ inſunt, tribuit ac vendicat, nullius rei cauſa; eſt ille quidem improbo ſimilis (non enim mendacio delectaretur) veruntamen levis hominis potius ac nugatoris, quam mali ſimilitudinem gerere videtur. Quod ſi alicujus rei gratia faciat, is, qui gloriæ vel honoris cauſa facit, non eſt valde vituperandus, ut arrogans: at qui pecuniæ, aut aliarum rerum, quæ pecuniæ loco ſunt, multo turpior eſt. Non autem vi ac poteſtate, ſed conſilio et inſtituta ratione vitæ, intelligitur

κατὰ τὴν ἕξιν γάρ, καὶ τῷ τοιόσδε εἶναι, ἀλαζών ἐστιν, ὥσπερ καὶ ψεύστης· ὁ μὲν τῷ ψεύδει αὐτῷ χαίρων, ὁ δὲ δόξης ὀρεγόμενος ἢ κέρδους. Οἱ μὲν οὖν δόξης χάριν ἀλαζονευόμενοι, τὰ τοιαῦτα προσποιοῦνται, ἐφ' οἷς ἔπαινος ἢ εὐδαιμονισμός· οἱ δὲ κέρδους, [b] ὧν ἀπόλαυσίς ἐστι τοῖς πέλας, καὶ ἃ διαλαθεῖν ἐστι μὴ ὄντα, [c] οἷον ἰατρὸν ἢ μάντιν σοφόν. Διὰ τοῦτο οἱ πλεῖστοι προσποιοῦνται τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλαζονεύονται· ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. Οἱ δ' εἴρωνες ἐπὶ τὸ ἔλαττον λέγοντες, χαριέστεροι μὲν τὰ ἤθη φαίνονται· οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκα δοκοῦσι λέγειν, ἀλλὰ φεύγοντες τὸ [d] ὀγκηρόν. Μάλιστα δὲ καὶ οὗτοι τὰ ἔνδοξα ἀπαρνοῦν-

[b] Ὧν καὶ ἀπ. CCC. et NC. ὧν ἡδεῖα καὶ ἀπ. El. [c] Οἷον ἰατρὸν, ἢ μάντιν, ἢ σοφὸν El. et Vet. Interp. quæ lectio haud mala est: οἱ σοφοὶ, *Sophiſtæ*, enim olim erant ſapientes doctique viri: ſed poſtea improbitate et avaritia hominum factum eſt, ut nomen σοφοῦ odioſiſſimum fieret, et illis tantum conveniret, qui ſub eruditionis ſpecie quæſtum facerent, et imperitis adoleſcentibus imponerent, vanis pollicitationibus, et mendacibus promiſſis eorum animos alliciendo. Vide Victor. [d] Ὀχληρὸν CCC. et El. ὀγκηρὸν vero ad oram.

arrogans: ex habitu enim, et eo quia talis ſit, arrogans eſt: quomodo et mendax: alius enim mendacio ipſo delectatur; alius vero gloriæ quæſtuſve cauſa ſibi plus, quam par eſt, ſumit atque arrogat. Atque ii quidem, qui cupiditate gloriæ incenſi ſibi plus æquo tribuunt, ea ſibi vendicant, propter quæ homines vel laudari, vel beati prædicari ſolent: qui autem quæſtus cauſa id faciunt, ea ſibi ſumunt, quæ aliis fructum ac voluptatem afferunt, et in quibus tenebras aliis licet offundere, ne videre poſſint, eum non eſſe talem, qualem ſe eſſe profiteatur: verbi gratia, medicum, aut vatem, aut ſophiſtam. Atque ob hanc cauſam complures talia in ſe ineſſe ſimulant, taliaque ſibi arrogant: in eis enim ea reperiuntur, quæ a nobis dicta ſunt. Diſſimulatores autem, qui ſua omnia verbis elevant, moribus videntur illi quidem eſſe politioribus: non enim lucri cauſa ita loqui videntur, ſed quod elationem animi jactationemque fugiant. Maxime autem etiam hi glorio-

ται· [1] οἷον καὶ Σωκράτης ἐποίει. Οἱ δὲ καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ φανερὰ προσποιέμενοι, [e] βαυκοπανῦργοι λέγονται, καὶ εὐκαταφρόνητοί εἰσι. Καὶ ἐνίοτε ἀλαζονεία φαίνεται· οἷον ἡ τῶν [f] Λακώνων ἐσθής· καὶ γὰρ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ λίαν ἔλλειψις, ἀλαζονικόν. Οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδὼν καὶ φανερὰ εἰρωνευόμενοι, χαρίεντες φαίνονται. Ἀντικεῖσθαι δ' ὁ ἀλαζὼν φαίνεται τῷ ἀληθευτικῷ· χείρων γάρ.

ΚΕΦ. η'.

ΟΥΣΗΣ δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ διαγωγῆς μετὰ παιδιᾶς, δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα εἶναι ὁμιλία τις ἐμμελής, καὶ οἷα δεῖ λέγειν, καὶ ὡς· ὁμοίως δὲ καὶ ἀκούειν. Διοίσει δὲ καὶ τῷ ἐν τοιούτοις λέγειν, ἢ τοιού-

[1] Vide Quintil. lib. ix. cap. 2. et Plat. Dial. [e] Βλακοπανῦργοι C C C. et Vet. Interp. [f] Lacedæmonii, ut teſtatur Xenophon in lib. de Rep. Laced. veſtibus utebantur viliſſimis, quæ vix genua tegebant, ut frugalitatis laudem aucuparentur. Vide Ælian. Var. Hiſt. lib. ix.

ſa omnia de ſe negant: quod faciebat et Socrates. Qui veró res parvas, et in promptu poſitas diſſimulant, verſuti ſeu delicati veteratores appellantur, ſuntque hi abjecti et contempti homines. Atque adeo interdum hoc vitium arrogantiæ ſimilitudinem gerit, qualis eſt Lacedæmoniorum veſtitus: nam ſibi et nimium aſſumere, et parum admodum tribuere, de ſeque omnia detrahere, arrogantis eſt. Qui vero intra modum diſſimulatione utuntur, eaque diſſimulant, quæ non admodum nota, neque in promptu ſunt poſita, ii politi homines videntur. Arrogans autem potius quam diſſimulator, veraci videtur opponi: deterior enim eſt.

CAP. VIII.

SED cum ſit in vita ſuus etiam requieti locus, atque in hac temporis aliquid cum ludo et joco ponere liceat: hic quoque videtur converſatio quædam apta et concinna conſiſtere: ut, cum talia dicantur, qualia, et quemadmodum dici debent, tum etiam audiantur. Intererit autem etiam inter quales quis loquatur, qualeſve loquentes audiat.

των ἀκούειν. Δῆλον δ' ὡς καὶ περὶ ταῦτά ἐστιν ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις τοῦ μέσου. Οἱ μὲν οὖν τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλοντες, βωμολόχοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ φορτικοὶ, γλιχόμενοι πάντως τοῦ γελοίου, καὶ μᾶλλον στοχαζόμενοι τοῦ γέλωτα ποιῆσαι, ἢ τοῦ λέγειν εὐσχήμονα, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον. Οἱ δὲ μήτ' αὐτοὶ ἂν εἰπόντες μηθὲν γελοῖον, τοῖς τε λέγουσι δυσχεραίνοντες, ἄγριοι καὶ σκληροὶ δοκοῦσιν εἶναι. Οἱ δ' ἐμμελῶς παίζοντες, εὐτράπελοι προσαγορεύονται, οἷον εὔτροποι· τοῦ γὰρ ἤθους αἱ τοιαῦται δοκοῦσι κινήσεις εἶναι· [g] ὥσπερ δὲ τὰ σώματα ἐκ τῶν κινήσεων κρίνεται, οὕτω καὶ τὰ ἤθη. Ἐπιπολάζοντος δὲ τοῦ γελοίου, καὶ τῶν πλείστων χαιρόντων τῇ παιδιᾷ, καὶ τῷ σκώπτειν

[g] Ὥσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαρακτηρίζουσιν, οἷον πῦρ μὲν ἡ εἰς τὸ ἄνω κίνησις, καὶ πᾶν κοῦφον, βαρὺ δὲ ἡ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ φαινομένων τοῦ ἀνθρώπου κινήσεων, αἱ ἕξεις τῆς ψυχῆς φαίνονται καὶ τὰ ἤθη. *Sicut enim corpora distinguunt sui motus: ut exempli gratia, ignem, et quicquid leve est, motus qui in altum fertur, grave contra motus qui ad medium, eodemque modo in aliis: ita ex exterioribus et quæ in oculos incurrunt hominum motibus habitus quoque apparent animæ, et mores.* Andr.

Jam vero perspicuum est, in his et nimium esse et parum: quorum utrumque abest a medio. Atque ii quidem, qui risu movendo ultra modum prodeunt, scurræ videntur esse, et ridiculi contemptique homines, qui ridiculorum singulari cupiditate ac desiderio affecti sunt, magisque sibi hunc scopum propositum habent, ut risum moveant, quam ut honesta ac decora loquantur, nec ejus, in quem salse dicunt, animum offendant. Qui autem nec ipsi quicquam ridicule salseque dicere queunt, et iis, qui dicunt, infensi sunt, agrestes et insulsi homines habendi sunt. At qui concinne et lepide salibus et jocis utuntur, εὐτράπελοι, faceti aut urbani, nominantur, quasi εὔτροποι, flexibili ac versatili ingenio præditi: ingenii enim et morum tales motus videntur esse: quemadmodum autem corpora ex motibus judicantur, ita et mores. Jam vero cum sales et ridicula increbruerint, compluresque jocis, et salse dictis magis, quam

μᾶλλον ἢ δεῖ· καὶ οἱ βωμολόχοι εὐτράπελοι προσαγορεύονται, ὡς χαρίεντες· ὅτι δὲ διαφέρουσι, καὶ οὐ μικρόν, ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον. Τῇ μέσῃ δ' ἕξει οἰκεῖον καὶ ἡ ἐπιδεξιότης ἐστί. Τοῦ δ' ἐπιδεξίου ἐστὶ τοιαῦτα λέγειν καὶ ἀκούειν, οἷα τῷ ἐπιεικεῖ καὶ ἐλευθέρῳ ἁρμόττει· ἔστι γάρ τινα πρέποντα τῷ τοιούτῳ λέγειν ἐν παιδιᾶς μέρει, καὶ ἀκούειν. Καὶ ἡ τοῦ ἐλευθέρου παιδιὰ διαφέρει τῆς τοῦ ἀνδραποδώδους, καὶ αὖ τοῦ πεπαιδευμένου καὶ ἀπαιδεύτου. [h] Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν· τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον ἡ αἰσχρολογία· τοῖς δὲ μᾶλλον ἡ [i] ὑπόνοια· διαφέρει δ' οὐ μικρὸν ταῦτα πρὸς εὐσχημοσύνην.

[h] Andronicus hoc exemplum sic explicat: Τοῦτο δὲ ἀπὸ τῶν κωμῳδιῶν γίνεται δῆλον, τῶν τε παλαιῶν καὶ τῶν νέων· ἐν γὰρ ταῖς κωμῳδίαις οἱ μὲν φαύλους τινὰς καὶ ἀνδραποδώδεις ὑποκρινόμενοι, γελοῖα καὶ ἡδέα ἡγοῦνται τὰ αἰσχρά· οἱ δὲ ἐλευθερίους τινὰς, καὶ ἐπιδεξίους, καὶ ἐπιεικεῖς ὑποκρινόμενοι, τὰ μεθ' ὑπονοίας. *Quod vel ex comœdiis apparet, tum antiquis tum novis: in iis enim qui plebeias repræsentant personas et illiberales, ridicula putant et jucunda quæ obscœna sunt: qui contra ingenuos dexterosque homines et probos, quæ suspicionem movent tantum.* Veteris comœdiæ αἰσχρολογία, et novæ ὑπόνοια haud ineleganter depinguntur ab Horatio in Sat. 4. lib. i. et Art. Poet. Vide Erasm. in Chiliad. et Scal. lib. i. Poet. cap. 7. [i] Ὑπόνοια ab antiquis scriptoribus vocabatur, quæ ab inferiore ætate nominata est ἀλληγορία.

par sit, delectentur: sit ut scurræ, faceti appellentur, tanquam humanitate politi homines: sed ex iis, quæ diximus, multum inter eos interesse perspicuum est. Medio autem habitui etiam ea, quæ dexteritas appellatur, accommodata est. Dexteri porro hominis est ea et dicere, et audire, quæ viro bono ac libero conveniunt: sunt enim quædam, quæ talem virum joco deceat et dicere et audire. Magnum quoque inter ingenuo dignum, et servilem jocum, intervallum interjectum est; magnum inter eruditi jocum, et ineruditi. Quod quidem ex veteribus et novis comœdiis cuivis intelligere licet: illis enim ridicula res erat verborum obscœnitas: his sententia potius verbis tecta: inter hæc autem ad speciem honestam ac decoram

Πότερον οὖν τὸν εὖ σκώπτοντα οριστέον τῷ λέγειν ἃ πρέπει ἐλευθέρῳ; ἢ τῷ μὴ λυπεῖν τὸν ἀκούοντα, ἢ καὶ τέρπειν; ἢ καὶ τόγε τοιοῦτον, ἀόριστον; ἄλλο γὰρ ἄλλῳ μισητόν τε καὶ ἡδύ. [k]Τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκούσεται· ἃ γὰρ ὑπομένει ἀκούων, ταῦτα καὶ ποιεῖν δοκεῖ. [l]Οὐ δὴ πᾶν ποιήσει· τὸ [m]γὰρ σκῶμμα, λοιδόρημά τι ἐστίν· οἱ δὲ νομοθέται ἔνια λοιδορεῖν κωλύουσιν· ἔδει δ' ἴσως καὶ σκώπτειν. Ὁ δὴ χαρίεις καὶ ἐλεύθερος οὕτως ἕξει, οἷον νόμος ὢν ἑαυτῷ. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μέσος ἐστὶν, εἴτ' ἐπιδέξιος, εἴτ' εὐτράπελος λέγεται. [n]Ὁ δὲ βωμολόχος ἥττων ἐστὶ τοῦ γελοίου, καὶ οὔτε

[k] Γρ. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκούσεται ἥδιον. Per τοιαῦτα intelligit οἷα τῷ ἐπιεικεῖ καὶ ἐλευθέρῳ ἁρμόττει. [l] Οὐ δὴ πᾶν λέξει alii legunt: οὐ δὴ πάντα ποιήσει, ἢ λέξει Lambinus legiſſe videtur. Ego methodo perſuaſus, οὐ δὴ πάντα ἀκούσει legere malim: niſi forte οὐ δὴ πᾶν ποιήσει aſſumptionem eſſe intelligas: tum concluſio erit ſubintelligenda. *Zuing.* [m] Γὰρ hoc in loco non ejus, quod præceſſit, οὐ δὴ πᾶν ποιήσει, cauſam continet: ſed poſterior eſt cauſa ejus, quod propoſuerat, τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκούσεται: cum prior fuerit, ἃ γὰρ ὑπομένει &c. Frequens eſt alioqui Ariſt. quando cauſas unius rei plures affert, in ſingulis voce γὰρ uti, cujus loco alias voces ἔπειτα, πρὸς τοῦτο et ſimiles uſurpat. *Zuing.* [n] Ὁ δὲ βωμολόχος σφόδρα ἐρῶν τοῦ γελοίου, οὐδενὸς φείδεται τῶν γέλωτα ποιούντων, οὔτε ἔργων, οὔτε ῥημάτων· καὶ οὔτε ἑαυτοῦ, οὔτε τῶν ἀκουόντων ἀπέχεται. *Andr.*

multum intereſt. Utrum igitur is, qui bene in alterum dicta ſalſa dicit, ex eo definiendus eſt, quod ea dicat, quæ liberum decent? an quod eum, qui audit, non offendat, aut etiam delectet? an vero hoc quoque incertum, nec definitum eſt? alia enim aliis odioſa ſunt, et jucunda. Talia autem etiam audiet: nam quæ quiſque æquo animo audit, hæc facere quoque videtur. Non igitur quidvis faciet, aut in alterum dicet; nam ſalſe dictum, quoddam maledicti genus eſt: at latores legum quædam maledicti loco objicere vetant: ſed oportebat eoſdem fortaſſe vetare quoque ne quidvis in alterum ſalſe dicere liceret. Homo igitur politus et ingenuus ſic erit affectus, proinde ac ſi ipſe ſibi lex ſit. Ac medius quidem talis eſt, ſive dexter, ſive facetus, ſive urbanus appellandus ſit. Scurra autem ridiculo moderari non poteſt, cum nec ſibi, nec

ἑαυτοῦ, οὔτε τῶν ἄλλων ἀπεχόμενος, εἰ γέλωτα ποιήσει· καὶ τοιαῦτα λέγων, ὧν οὐθὲν ἂν ὁ χαρίεις εἴποι, ἔνια δὲ οὐδ' ἂν ἀκοῦσαι. Ὁ δ' ἄγριος εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας ἀχρεῖος· οὐδὲν γὰρ συμβαλλόμενος, πᾶσι δυσχεραίνει. [o] Δοκεῖ δὲ ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ παιδιὰ ἐν τῷ βίῳ εἶναι [p] ἀναγκαῖον. Τρεῖς οὖν αἱ εἰρημέναι ἐν τῷ βίῳ μεσότητες· εἰσὶ δὲ πᾶσαι περὶ λόγων τινῶν καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δ', ὅτι ἡ μὲν περὶ ἀλήθειάν ἐστιν, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ. Τῶν δὲ περὶ τὴν ἡδονήν, ἡ μὲν ἐν ταῖς παιδιαῖς, ἡ δ' ἐν ταῖς κατὰ τὸν ἄλλον βίον ὁμιλίαις.

ΚΕΦ. θ'.

[1] ΠΕΡΙ δὲ αἰδοῦς ὥς τινος ἀρετῆς οὐ προσήκει λέγειν· πάθει γὰρ μᾶλλον ἔοικεν, ἢ ἕξει. Ὁρίζεται γοῦν φόβος τις ἀδοξίας· ἀποτελεῖται δὲ τῷ περὶ τὰ δεινὰ φό-

[o] Γρ. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἀν. [p] Ἀναγκαῖα El. [1] Magn. Moral. lib. i. cap. 30. et Eud. lib. iii. cap. 7.

aliis parcat, dummodo riſum moveat: cum talia denique dicat, quæ humanitate politus homo nunquam dixerit: nonnulla autem etiam ejus aures reſpuerint. Agreſtis autem ille et ruſticus atque inſulſus ad tales congreſſiones prorſus ineptus et inutilis eſt: nam cum ipſe nihil ad eas operæ conferat, tum omnibus offenditur. Videntur autem ad hominum vitam requies et jocus eſſe neceſſaria. Tres igitur ſunt illæ, quas diximus, in vita mediocritates: quæ omnes in quorundam ſermonum et actionum communitate verſantur: ſed eo differunt, quod una in veritate, reliquæ duæ in jucunditate ſitæ ſunt. Atque harum ipſarum, quæ ad jucunditatem pertinent, altera in jocis, altera in congreſſionibus reliquæque vitæ communitatibus vertitur.

CAP. IX.

De verecundia autem, quaſi virtus ſit aliqua, non attinet dicere: perturbationi enim quam habitui ſimilior eſt Definitur itaque, infamiæ metus quidam: exiſtit autem ſimiliter, atque metus, qui in

βῳ παραπλήσιον· ἐρυθραίνονται γὰρ οἱ αἰσχυνόμενοι· οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβούμενοι ὠχριῶσι. Σωματικὰ δὴ φαίνεταί πως εἶναι ἀμφότερα· ὅπερ δοκεῖ πάθους μᾶλλον ἢ ἕξεως εἶναι. Οὐ πάσῃ δ' ἡλικίᾳ τὸ πάθος ἁρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ· οἰόμεθα γὰρ δεῖν τοὺς τηλικούτους, αἰδήμονας εἶναι, διὰ τὸ πάθει ζῶντας πολλὰ ἁμαρτάνειν, ὑπὸ τῆς αἰδοῦς δὲ [q]κωλύεσθαι. Καὶ ἐπαινοῦμεν τῶν μὲν νέων τοὺς αἰδήμονας· πρεσβύτερον δ' οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὅτι αἰσχυντηλός· οὐθὲν γὰρ οἰόμεθα δεῖν αὐτὸν πράττειν, ἐφ' οἷς ἐστιν αἰσχύνη· οὐδὲ γὰρ ἐπιεικοῦς ἐστιν ἡ αἰσχύνη, εἴ περ γίγνεται ἐπὶ τοῖς φαύλοις· οὐδὲ γὰρ πρακτέον [r]τὰ τοιαῦτα. Εἰ δ' ἐστι τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρὰ, τὰ δὲ κατὰ δόξαν, οὐθὲν διαφέρει· οὐδέτερα γὰρ πρακτέα· ὥστ' οὐκ αἰσχυντέον. Φαύλου δὲ καὶ τὸ εἶναι τοιοῦτον, οἷον πράττειν τι τῶν αἰσχρῶν· τὸ δ' οὕτως ἔχειν, ὥστ' εἰ πράξειέ τι τῶν τοιούτων, αἰσχύνεσθαι, καὶ

[q] Κεκωλῦσθαι C C C. Ven. 1. et Bas. [r] Γρ. ταῦτα pro τοιαῦτα.

rebus formidolosis versatur: erubescunt enim ii, qui pudore afficiuntur; pallescunt autem, qui mortem extimescunt. Apparet igitur, utrumque quodammodo ad corpus pertinere: quod quidem perturbationis potius, quam habitus proprium videtur esse. Non omni porro ætati, sed adolescentiæ, hæc perturbatio convenit: nam qui hac ætate sunt, pudentes et verecundos esse putamus oportere: quia cum eorum vita assiduis perturbationibus agitetur, multa peccent, a quibus pudore revocantur. Juvenes itaque laudamus eos, qui sunt pudentes; senem vero quod facile pudore afficiatur, nemo laudaverit: nihil enim eum arbitramur agere oportere eorum, propter quæ pudor existere solet: nam nec viri boni est pudor, siquidem ex rebus malis nascitur: res enim hujusmodi ne agendæ quidem sunt. Nihil vero refert, utrum alia sint re turpia, alia opinione; neutra enim sunt agenda: ergo pudore affici non oportet. Præterea vero improbi hominis est talem esse, ut turpe aliquid agat: ita autem animatum esse aliquem, ut si quid tale admiserit, pudore afficiatur, atque

διὰ τοῦτ' οἴεσθαι ἐπιεικῆ εἶναι, ἄτοπον· ἐπὶ τοῖς ἑκουσίοις γὰρ ἡ αἰδώς· ἑκὼν δ' ὁ ἐπιεικὴς οὐδέποτε πράξει τὰ φαῦλα. Εἴη δ' ἂν ἡ αἰδὼς ἐξ ὑποθέσεως ἐπιεικές· εἰ γὰρ πράξαι, αἰσχύνοιτ' ἄν· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο περὶ τὰς ἀρετάς· εἰ δὲ ἡ ἀναισχυντία φαῦλον, καὶ τὸ μὴ αἰδεῖσθαι τὰ αἰσχρὰ πράττειν, οὐθὲν μᾶλλον τὸ [s]τοιαῦτα πράττοντα αἰσχύνεσθαι, ἐπιεικές. Οὐκ ἔστι δ' οὐδ' ἡ ἐγκράτεια ἀρετὴ, ἀλλά τις μικτή· δειχθήσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ὕστερον. Νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἴπωμεν.

[s] Γρ. ταῦτα pro τοιαῦτα.

ob hanc cauſam ſe virum bonum eſſe putare, abſurdum eſt: eorum enim, quæ ſponte noſtra agimus, nos pudet: at vir bonus nunquam quicquam mali ſponte ſua admittet. Sed tamen ex conditione pudor poteſt bonum videri: nam ſi quid turpe admittat, pudore afficiatur: ſed hoc non ineſt in virtutibus; neque vero ſi impudentem eſſe, nulloque pudore a turpibus actionibus revocari, malum eſt: idcirco turpia agentem pudore affici, bonum erit. Jam vero ne continentia quidem virtus eſt, ſed quiddam virtutis habet admixtum: de qua poſterius dicemus. Nunc autem de juſtitia diſſeramus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ
[a]ΤΟ Ε'.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM
LIB. V.

ΚΕΦ. α'.

ΠΕΡΙ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὖσαι πράξεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον. Ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. Ὁρῶμεν δὴ πάντας τὴν τοιαύτην ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς [b]πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ, καὶ ἀφ'

[a] Hic et duo proxime ſequentes libri totidem fere verbis in iv. v. et vi. libb. Eud. leguntur. Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 34.
[b] Πρακτικοὶ male a nonnullis Interpp. *apti* et *idonei* vertitur: non enim juſtitia, ſed natura ipſa homines ad res juſtas agendas *aptos* et *idoneos* efficit: et injuſtiſſimi quoque apti ſunt ad agenda ea

CAP. I.

DE juſtitia autem et injuſtitia hoc videndum eſt, quibus in actionibus verſentur, quænam mediocritas ſit juſtitia, quarum denique rerum medium ſit jus. Quibus in rebus exquirendis et explicandis, eadem atque in ſuperioribus via rationeque utamur. Videmus igitur eum animi habitum, quo ad res juſtas gerendas homines efficiuntur propenſi, quoque res juſtas et agunt, et volunt, ab

ἧς δικαιοπραγοῦσι, [c]καὶ βούλονται τὰ δίκαια· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι, καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. Διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ ὑποκείσθω ταῦτα· οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἐπί τε τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων. Δύναμις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι· ἕξις δ' [d]ἡ ἐναντία τῶν ἐναντίων οὔ· οἷον [e]ἀπὸ τῆς ὑγιείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον· λέγομεν γὰρ [f]ὑγιεινῶς βαδίζειν, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὁ ὑγιαίνων. Πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἡ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις δὲ αἱ ἕξεις ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων· ἐάν τε γὰρ ἡ εὐεξία ᾖ

quæ justa sunt: alioqui ne injusti quidem esse possent. Hoc loco πρακτικοὶ significat *propensionem* quandam, et, ut præclare interpretatus est D. Thomas, *inclinationem ad opus justitiæ*. Sic lib. iv. ληπτικὸς, φυλακτικὸς, προετικὸς, θαυμαστικὸς, ἐπαινετικὸς, dicitur non qui *aptus* et *idoneus*, sed qui *propensus est ad accipiendum, ad custodiendum, &c.* Muret. [c] Δεῖ γὰρ προσκεῖσθαι ἀεὶ ταῖς ἀρεταῖς ταῖς ἠθικαῖς τὸ βούλεσθαι· καὶ ἀδύνατον ἄλλως αὐτὰς ὁρισθῆναι· διὰ τὸ βούλεσθαι γὰρ σωφρονεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν, ὁ δίκαιος καὶ ὁ σώφρων γίνεται. Τὸ δύνασθαι δίκαια πράττειν δυνατόν ἐστι καὶ τῷ ἀδίκῳ πολλάκις· τὸ δὲ βούλεσθαι μόνον ἐστὶ τοῦ δικαίου· ὅθεν δίκαιός ἐστι καὶ ὁ μὴ δυνάμενος μὲν πράττειν τὰ δίκαια, βουλόμενος δὲ, καὶ ἕξιν ἔχων δικαιοσύνης. *Andr.* [d] Ἡ αὐτὴ pro ἡ ἐναντία legendum esse censet Muret. quem videas. Μία δὲ ἕξις οὐκ ἔστι τῶν ἐναντίων πρακτική· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης τὰ ἄδικα πράττομεν καὶ δίκαια. *Andr.* [e] Ὑπὸ τῆς ὑγ. in Eud. [f] Ὡς ὑγιεινῶς βαδίζει in Eud.

omnibus justitiam intelligi atque appellari solere: eodemque modo injustitiam, habitum esse, quo et injuriam faciunt, et res injustas volunt. Itaque hæc primum nobis quoque, veluti quadam imagine adumbrata, posita sint et concessa: neque enim ita se res habet in scientiis et facultatibus, seu potestatibus, ut in habitibus. Facultas enim seu potestas, et scientia, eadem contrariorum videtur esse; habitus autem contrariorum non idem est: verbi gratia, a bona valetudine non aguntur contraria, sed ea, quæ sunt bonæ valetudinis propria duntaxat: dicimus enim aliquem valenter ambulare, cum ita ambulat, ut is, qui bene valet. Sæpenumero igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius; sæpe ex rebus habitui subjectis: nam si bo-

φανερὰ, καὶ ἡ καχεξία φανερὰ γίνεται· καὶ ἐκ τῶν εὐεκτικῶν ἡ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά· εἰ γάρ ἐστιν ἡ εὐεξία πυκνότης σαρκὸς, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· καὶ τὸ εὐεκτικὸν, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. Ἀκολουθεῖ δ' ὡς ἐπιτοπολὺ, [f] ἐὰν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι· οἷον, [g] εἰ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον. Ἔοικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀδικία· ἀλλὰ διὰ τὸ σύνεγγυς εἶναι τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῶν, λανθάνει· καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόῤῥω δήλη μᾶλλον· ἡ γὰρ διαφορὰ πολλὴ, ἡ κατὰ τὴν ἰδέαν· οἷον ὅτι καλεῖται κλεὶς ὁμωνύμως, ἥ τε ὑπὸ τὸν αὐχένα τῶν ζώων, καὶ ᾗ τὰς θύρας κλείουσιν. Εἰλήφθω δὴ, ὁ ἄδικος ποσαχῶς λέγεται. Δοκεῖ δὲ, ὅ,

[f] Hoc præceptum dialecticum ab Aristotele accurate tractatur in lib. i. Topic. [g] Εἰ τὸ ἄδικον, καὶ ἡ ἀδικία in Eud.

na corporis habitudo et firma constitutio nota sit, nota erit etiam mala: et cognitis iis, quæ firmam corporis constitutionem efficiunt, firma quoque corporis constitutio erit cognita: et rursus ex hac ipsa, ea, quæ bonam corporis habitudinem efficiunt: si enim bona corporis habitudo, soliditas carnis est: necesse est malam corporis habitudinem carnis raritatem esse: et quod vim habet efficientem firmæ corporis constitutionis, id ad carnis soliditatem gignendam necessario valebit. Plerumque autem sequitur, ut si altera pluribus modis dicantur, alterorum quoque multi sint significandi modi: verbi gratia, si multæ sint justi significationes, erunt et injusti multæ. Multis autem modis justitia et injustitia dici videntur: sed quia valde est propinqua earum nominis communitas et similitudo, idcirco obscurior est, neque ita, ut in iis, quæ longe inter se distant, apparet: magna enim differentia est ea, quæ ex specie est: exempli gratia, clavis apud Græcos uno et communi nomine appellatur et ea pars, quæ cervicibus animalium subest, et ea, qua ostia claudunt. Hoc igitur sumptum sit, quot modis homo injustus dicatur. Et vero vi-

τε παράνομος ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνισος· ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ, τε νόμιμος, καὶ ὁ ἴσος. Τὸ μὲν δίκαιον ἄρα τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ᾽ ἄδικον τὸ παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον. Ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, περὶ τὰ ἀγαθὰ [h] ἔσται, οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία· [i] ἃ ἐστι μὲν ἁπλῶς ἀεὶ ἀγαθὰ, τινὶ δὲ οὐκ ἀεί. Οἱ δ᾽ ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ᾽ οὔ· ἀλλ᾽ εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, καὶ αὑτοῖς ἀγαθὰ εἶναι, αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὑτοῖς ἀγαθά. Ὁ δ᾽ ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ἐπὶ τῶν ἁπλῶς κακῶν. Ἀλλ᾽ ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ

[h] Ἔσται deeſt in Eud. [i] Hæc Philoſophi ſententia optime exprimitur a Terentio in Heautont.

Quid relliqui eſt, quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias.
Atque hæc perinde ſunt, ut illius animus, qui ea poſſidet:
Qui uti ſcit, ei bona: illi, qui non utitur recte, mala.

detur injuſtus eſſe et is, qui contra legem committit, et is qui ſibi plus vendicat, quam par ſit, quique inæqualis eſt: ex quo perſpicuum eſt, juſtum quoque futurum et eum, qui legibus pareat, et eum, qui æquus ſeu æqualis ſit. Jus igitur erit tum id, quod legibus ſancitur, quod legitimum appellant, tum id, quod æquum eſt: et contra injuria, tum id, quod in legem committitur, tum id, quod iniquum eſt. Quoniam autem injuſtus etiam plus bonorum, quam par ſit, ſibi depoſcit ac vendicat: in bonis erit occupatus, non omnibus, ſed in iis duntaxat, in quibus ſecunda et adverſa fortuna locum habet: quæ ſunt bona ſimpliciter et abſolute quidem illa ſemper, ſed huic vel illi non ſemper. Homines autem hæc votis omnibus expetuntque, ac perſequuntur: quod facere non oportet, ſed optare ſane, ut quæ ſimpliciter bona ſunt, ea nobis quoque bona ſint: eligere autem ac ſumere, quæ nobis ſunt bona. Sed injuſtus non ſemper id, quod plus eſt, eligit, verum etiam quod minus eſt, in iis, quæ abſolute mala ſunt. Sed quia vi-

[k]μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τ8 δ' ἀγαθ8 ἐςὶν ἡ πλεονεξία, διὰ τ8το δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. [l]Ἔςι δὲ ἄνισος· τοῦτο γὰρ περιέχει καὶ κοινόν· καὶ παράνομος· τ8το γὰρ ἡ παρανομία, ἤτοι ἡ ἀνισότης, περιέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κοινόν ἐςι πάσης ἀδικίας. Ἐπεὶ δ' ὁ παράνομος ἄδικος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐςί πως δίκαια· τά τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς, νόμιμά ἐςι· καὶ ἕκαςον τ8των δίκαιον εἶναί

k Μὴ κακὸν pro μεῖον κακὸν in Eud. l Hunc locum ſic legendum eſſe: Ἔςι δ' ἄνισος, καὶ παράνομ@· τ8το γὰρ περιέχει καὶ κοινόν ἐςι· et cætera verba iis admiſta, delenda eſſe cenſeo: in quo quid librarios deceperit non eſt difficile conjicere hominibus in hoc genere exercitatis. Hanc correctionem a me acceptam Lambinus, vir acutiſſimo ingenio, acerrimoque judicio præditus, retulit in Scholia in eos libros ſua: niſi quod, cum meam ſententiam exponeret, verba illa πᾶσαν ἀδικίαν, et πάσης ἀδικίας reliquit: quæ mihi vel maxima cauſa fuit hoc quoque loco teſtificandi, quid ſentirem. Non tantum enim exiſtimo e gloſſematis illa fluxiſſe, verum etiam e falſis et ineptis gloſſematis: nam verba illa, περιέχει, καὶ κοινόν ἐςι, ſi quis attente conſideret, non πρὸς πᾶσαν ἀδικίαν, ſed πρὸς τὸ πλέον, καὶ πρὸς τὸ ἔλαττον referenda ſunt. *Mur.* Var. Lect. lib. vi. cap. 8. τὸ γὰρ ἄνισον ἔχει τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον poſt κοινὸν inſeruntur in Mich. Eph. Ven. 1. 2. et Baſ. ἡ παρανομία ἤτοι ἡ ἀνισότης deſunt CCC. Ἔςι δὲ ὁ ἄδικος ἄνισος· τ8το γὰρ περιεκτικὸν ὄνομα καὶ κοινόν ἐςι πᾶσι τοῖς εἴδεσι τῆς ἀδικίας, ἡ ἀνισότης· καὶ γὰρ καὶ ὁ παράνομος, ἄνισός τίς ἐςι, καὶ ὁ πλεονέκτης. *Andr.* Vide Zuing. et Lamb. καὶ κοινὸν, καὶ παράνομον in Eud.

detur etiam minus malum quodammodo bonum eſſe: cupiditas autem ejus, quod plus eſt, boni cupiditas eſt: idcirco videtur ille eſſe ejus, quod plus eſt, appetens et cupidus. Porro iniquus etiam contra legem peccat: nam hoc ipſum, quod peccatum in legem dicimus, omnem injuſtitiam continet, omniſque injuſtitiæ commune eſt. Quoniam autem eum, qui contra leges committit, injuſtum eſſe diximus; qui vero leges ſervat, juſtum: perſpicuum eſt, ea omnia, quæ legitima ſunt, quodammodo eſſe juſta: nam cum ea, quæ a ſcientia legum ferendarum deſcripta et definita ſunt, legitima ſunt, tum unumquodque horum jus

φαμεν. Οἱ δὲ νόμοι [m] ἀγορεύουσι περὶ ἁπάντων, στοχαζόμενοι ἢ τοῦ κοινῇ συμφέροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις, ἢ κατ᾽ ἀρετὴν, ἢ κατ᾽ ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον. Ὥστε ἕνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν, τὰ ποιητικὰ, καὶ φυλακτικὰ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐτῆς, τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. Προστάττει δὲ ὁ νόμος, καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ [n] λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τοῦ σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν, μηδὲ ὑβρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷον μὴ τύπτειν, μηδὲ κακηγορεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν κελεύων, τὰ δ᾽ ἀπαγορεύων· ὀρθῶς μὲν, ὁ κείμενος ὀρθῶς, [o] χεῖρον δὲ, ὁ ἀπεσχεδιασμένος. Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, [p] ἀλλ᾽ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον. Καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κρα-

[m] Ὁρίζουσι pro ἀγορεύουσι quidam legi volunt. [n] Λιπεῖν CCC.
[o] Γρ. χείρων. [p] Ἀλλ᾽ οὐχ ἁπλῶς desunt in Eud.

esse dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquuntur, ut vel communem omnium utilitatem spectent, vel optimorum, vel eorum, penes quos summa rerum est potestas: et vel secundum virtutem, vel secundum quem alium modum talem. Quocirca uno modo jura appellamus ea, quæ vitam beatam, ejusque partes, civili societate conciliare et conservare possunt. Ac lex quidem et viri fortis muneribus fungi jubet, ut locum atque ordinem in acie tenere, neque fugere, neque arma abjicere: et temperantis, ut non adulterari, neque cuiquam stuprum inferre: et lenis ac mansueti, ut neminem verberare, neque cuiquam maledicere: itemque in cæteris virtutibus ac vitiis, partim jubendo, partim vetando: recte quidem ea lex, quæ recte ac salutariter: perperam autem, quæ negligenter et inconsiderate lata est. Hæc igitur justitia virtus est illa quidem perfecta, non tamen simpliciter neque absolute, sed si ad alterum referatur. Atque ob hanc causam sæpe omnium præstantissima virtutum videtur esse justitia:

τίςη τ̃ ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη· καὶ οὔθ᾽ ἕσπερος, οὔθ᾽ ἑῷος ὅτω [q] θαυμαςός. Καὶ παροιμιαζόμενοί φαμεν,

[r] Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ᾽ ἀρετή ᾽ςι.

Καὶ τελεία μάλιςα ἀρετὴ, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐςι· τελεία δ᾽ ἐςὶν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ᾽ ὀ μόνον καθ᾽ αὑτόν· πολλοὶ γὰρ, ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι· ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον, ἀδυνατοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὰ τὸν ἄνδρα [s] δείξει· πρὸς ἕτερον γὰρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. Διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο, καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη, μόνη τῶν ἀρετῶν, [t] ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐςιν· ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ [u] κοινῷ. Κάκιςος μὲν οὖν ὁ πρὸς αὑτὸν, καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄριςος δ᾽ οὐχ [x] ὁ πρὸς αὑτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ᾽ ὁ πρὸς ἕτερον· τοῦτο

[q] Γρ. θαυμαςόν. [r] Versus est Theogn. 147. [s] Γρ. δείκνυσιν.
[t] Γρ. ὅτι καί. [u] Κοινωνῷ in Eud. et ad oram C C C. et Baf.
[x] Ὁ καὶ πρὸς El.

neque vesper, neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum solemus hoc uti proverbio:

Justitia una alias virtutes continet omnes.

Ac perfectissima virtus est, quia perfectæ virtutis usus est: ideo autem perfecta est, quia qui ea præditus est, etiam cum aliis, et erga alios, non secum solum, virtutem colere potest: plerique enim in suis quidem rebus uti virtute possunt, in iis autem, quas cum altero contraxerunt, non possunt. Quocirca præclare Biantis illud videtur esse dictum: Magistratus virum declarabit: nam qui magistratum gerit, is jam cum altero rationem habet, et in communione vitæ versatur. Atque ob hanc eandem causam sola ex omnibus virtutibus justitia alienum videtur esse bonum, quia ad alterum refertur ac pertinet: aliorum enim utilitati consulit, nempe aut principis, aut reipublicæ. Deterrimus igitur ille quidem habendus est, qui improbitate et in se, et in amicos utitur: optimus autem, non qui secum et sibi, sed qui cum aliis, et erga alios virtutem colit:

γὰρ ἔργον [y] χαλεπόν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλὰ ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ᾽ ἡ ἐναντία ἀδικία, μέρος κακίας, ἀλλ᾽ ὅλη κακία. Τί δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτή· τὸ δ᾽ εἶναι, οὐ τὸ αὐτό· ἀλλ᾽, ᾗ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη, ᾗ δὲ τοιάδε [z] ἕξις, ἁπλῶς ἀρετή.

ΚΕΦ. β΄.

ΖΗΤΟΥΜΕΝ δέ γε τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὥς φαμεν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. Σημεῖον δὲ ὅτι ἐστί· κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μὲν, πλεονεκτεῖ δ᾽ οὐδέν· οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα, διὰ δειλίαν, ἢ ὁ κακῶς

[y] Χαλεπὸν glossam esse ostendunt libri quidam, in quibus scriptum est, τοῦτο γὰρ ἔργον, τοῦτ᾽ ἔστι χαλεπόν· ἔργον autem sæpe idem valere quod ἐργῶδες aut χαλεπὸν satis notum est: ita quoque a Latino poeta dictum est:

Hoc opus, hic labor est. Muret.

[z] Γρ. ἕξις ἁπλῶς, ἀρετή.

hoc enim difficile atque operosum est. Ergo hæc justitia non virtutis pars est, sed virtus universa: neque ei contraria injustitia, pars vitii est, sed vitium integrum atque universum. Quid intersit autem inter virtutem et hanc justitiam, ex iis, quæ diximus, perspicuum est: est enim eadem illa quidem, sed ejus essentia non est eadem: verum qua cum altero rationem habet, justitia est; qua talis quidam habitus est, absolute virtus est.

CAP. II.

JUSTITIAM autem quærimus eam, quæ pars virtutis est; est enim aliqua, ut dicimus: itemque injustitiam eam, quæ in partibus vitii numeratur. Aliquam porro esse hujusmodi, argumento est, quod qui agit aliquid eorum, quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidem injuste, sibi tamen plus boni, quam oportet, non sumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abjecit propter ignaviam, aut qui maledixit alteri

ἑκτῶν, διὰ χαλεπότητα, ἢ ἐ βοηθήσας χρήμασι, δι' ἀνελευθερίαν· ὅταν ᾖ πλεονεκτῇ, πολλάκις κατ' ἐδεμίαν τ̃ τοιέτων· ἀλλὰ μὴν ἐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δέ γέ τινα· ψέγομεν γὰρ καὶ κατ' ἀδικίαν. Ἔςιν ἄρα γέ τις ἄλλη ἀδικία, ὡς μέρος τι τῆς ὅλης, καὶ ἄδικόν τι ἐν μέρει τῦ ὅλυ ἀδίκυ, τῦ παρὰ τὸν νόμον. Ἔτι εἰ ὁ μὲν τῦ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχεύοι καὶ προσλαμβάνοι, ὁ δὲ προςιθεὶς καὶ ζημιέμενος δι' ἐπιθυμίαν· οὗτος μὲν ἀκόλαςος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης, ἐκεῖνος δ' ἄδικος, ἀκόλαςος δ' ἔ· δῆλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν. Ἔτι περὶ μὲν τἄλλα πάντα ἀδικήματα γίνεται ἡ ἐπαναφορὰ ἐπί τινα μοχθηρίαν ἀεί· οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν παραςάτην, ἐπὶ δειλίαν· εἰ δὲ ἐπάταξεν, ἐπὶ ὀργήν· εἰ δ' ἐκέρδανεν, ἐπὶ ἐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν. Ὥςε φανερὸν ὅτι ἐςί τις ἀδι-

propter asperitatem, aut qui pecunia non est alicui opitulatus ob illiberalitatem: cum autem sibi plus boni sumit aut vendicat, quam oportet, sæpe nullo tali vitio, certe non omnibus, sed uno tamen aliquo peccat: nam eum vituperamus, et injustitiæ nomine vituperamus. Est igitur alia quædam injustitia, tanquam injustitiæ pars quædam universæ: itemque injustum quoddam, ut totius pars injusti ejus, quod contra leges committitur. Præterea si quis quæstus causa adulterium committat, mercedemque etiam ferat, alius autem cupiditate inflammatus idem faciat, dans etiam aliquid de suo, jacturamque rei suæ faciens: hic quidem intemperans potius, quam plus sibi sumens et vendicans esse videtur; ille autem injustus, sed non intemperans: propterea scilicet quia quæstus causa faciat. Præterea in cæteris quidem omnibus injuste factis, si quid peccetur, id semper ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi causa, si quis adulterium commisit, ad intemperantiam; si eum, qui in acie proximus locatus erat, deseruit, ad timiditatem; si quem pulsavit, ad iracundiam: sed si quæstum fecit, ad nullum aliud vitium, nisi ad injustitiam refertur. Perspicuum igitur est,

κία παρὰ τὴν ὅλην ἄλλη ἐν μέρει, συνώνυμος· ὅτι ὁ ὁρισμὸς ἐν τῷ αὐτῷ γένει· ἄμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον ἔχουσι τὴν δύναμιν· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τιμὴν, ἢ χρήματα, ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τινι [a] ἔχοιμεν ἑνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα· καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους· ἡ δὲ περὶ ἅπαντα περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος. Ὅτι μὲν οὖν εἰσι δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἐςί τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν, δῆλον· τίς δὲ [b] καὶ ὁποία τις, ληπτέον. Διώρισται δὴ τὸ ἄδικον, τό, τε παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον. Κατὰ μὲν οὖν τὸ παράνομον, ἡ πρότερον εἰρημένη ἀδικία ἐςίν. [c] Ἐπεὶ δὲ τὸ

[a] Γρ. ἔχομεν. [b] Γρ. καὶ ποία. [c] Admodum diverse legitur hæc perioche. In Bas. sic: ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν παράνομον· τὸ δὲ παράνομον, οὐχ ἅπαν ἄνισον· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δὲ ἄνισον οὐ πᾶν πλέον· καὶ τὸ ἄδικ. Ita etiam habet El. nisi quod post primum παράνομον scribitur πλέον: ejus vero ad oram est vulgata lectio. In C C C. sic: ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον, reliqua vero ut vulg. lect. ad oram γρ. ut in Bas. In Vet. Interp. sic: ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλέον οὐ ταὐτὸν, reliqua ut in Bas. Lambinus inter οὐ πᾶν πλέον et καὶ τὸ ἄδικ. inserit καὶ ἐπεὶ τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτε-

præter universam injustitiam, aliam quandam esse ejus partem, uno eodemque nomine appellatam: quoniam eodem genere utriusque definitio continetur; utriusque enim vis in eo posita est, ut ad alterum referatur: sed hæc quidem in honore versatur, aut pecunia, aut salute, aut si quo uno nomine hæc omnia complecti possimus; et propter voluptatem suscipitur eam, quæ e lucro proficiscitur: illa autem in iis omnibus, in quibus vir bonus occupatus est.

Justitias ergo plures esse, aliamque quandam præter universam virtutem esse, perspicuum est: quæ sit porro et qualis, est intelligendum. Hæc igitur a nobis proposita est injuriæ distinctio, unam esse, quæ contra leges infertur; alteram, quæ ab æquitate, seu æqualitate remota est: itemque, jus esse unum legitimum, æquale alterum. Atque ex ea quidem, quæ contra leges infertur, injuria, superior injustitia et orta et appellata est. Verum quo-

ἄνισον καὶ τὸ πλέον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλέον· καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων· τὰ μὲν ὡς μέρη, τὰ δ' ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. Ὥστε καὶ [d]περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου ὡσαύτως. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν [e]τεταγμένη δικαιοσύνη

ρον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν παράνομον, τὸ δὲ παράνομον οὐχ ἅπαν ἄνισον. Andronicus pro vulgata lectione facit. Ἐπεὶ δὲ τὸ πλέον οὐ ταὐτόν ἐστι τῷ ἀνίσῳ, ἀλλ' ἔστι τὸ μὲν ἄνισον ὥσπερ ὅλον, τὸ δὲ πλέον ὡς μέρος· τὸ γὰρ πλέον καὶ ἄνισον, οὐ πᾶν δὲ τὸ ἄνισον πλέον· ἔστι τις ἀδικία καὶ περὶ τὸ ἄνισον ἄλλη. De varietate lectionis hoc in loco sequentia habet Muretus: In quadam admirabili exemplarium, tum veterum tum recentium, varietate secutus sum eam scripturam, quæ mihi visa est optima, est autem hæc: ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον, καὶ τὸ παράνομον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν παράνομον, τὸ δὲ παράνομον οὐ πᾶν ἄνισον· καὶ τὸ ἄδικ. quæ scriptura, ut mihi quidem videtur, et veram et perspicuam sententiam continet. Quæ ab aliis interjiciuntur de comparatione τοῦ πλέονος καὶ τοῦ ἀνίσου, vera quidem sunt, sed nihil, ut arbitror, faciunt ad id quod hic docetur.

[d] Περὶ τῆς ἐν μέρει ἀδικίας El. C C C. et in Eud. [e] Τεταγμένη, ut in aliis libris scriptum reperio, legere malo. *Muret.*

niam non est idem iniquum, seu inæquale, seu ab æquitate remotum, quod plus, sed aliud ad aliud relatum, ut pars ad totum (quicquid enim plus est, iniquum seu inæquale est: sed non quicquid est iniquum, plus est) quoniamque itidem iniquitas, et ea injuria, quæ fit contra leges, non sunt idem, (nam quicquid iniquum est, contra leges committitur: sed non quicquid contra leges committitur, continuo est iniquum) efficitur ut hæc injuria, et hæc injustitia, non sint eædem atque illæ, sed ab illis differant: partiumque rationem ad tota obtineant: hæc enim injustitia totius injustitiæ pars est; itemque totius justitiæ hæc justitia. Itaque et de justitia ea, quæ generi subjecta est, et de injustitia, quæ illius injustitiæ pars est, dicendum est: eodemque modo de jure atque injuria. Eam igitur justitiam, eamque injustitiam, quæ in eodem atque virtus uni-

καὶ ἀδικία, ἡ μὲν τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον, ἡ δὲ τῆς κακίας, ἀφείσθω. Καὶ τὸ δίκαιον δὲ καὶ τὸ ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας, φανερὸν ὡς διοριστέον· σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς [f]προσταττόμενά ἐστι· καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν προστάττει ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. Τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς ἐστι τῶν νομίμων ὅσα νενομοθέτηται [g]περὶ παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. Περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας, καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστιν, ἢ ἑτέρας, [h]ὕστερον διοριστέον· οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τε ἀγαθῷ εἶναι, καὶ πολίτῃ παντί. Τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου ἓν μέν ἐστιν εἶδος, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς, ἢ τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ

[f] Γρ. πραττόμενα. [g] Γρ. περὶ παιδείας τῆς πρὸς τὸ κοιν. quam lectionem Muretus approbat. [h] Polit. lib. iii. cap. 4.

verſa vitiumque univerſum ordine locatæ ſunt, quarum altera totius virtutis, altera totius vitii uſus eſt cum altero, prætermittamus. Jus quoque et injuria, quæ ſunt his conſentanea, quonam modo diſtinguenda et diſcernenda ſint, non eſt obſcurum: nam pleraque fere jura legitima, ea officia ſunt, quæ ab univerſa virtute præſcribuntur: unicuique enim virtuti convenienter vivere lex jubet, et unumquodque vitium ſequi vetat. Cauſæ autem efficientes virtutis univerſæ ſunt ea omnia jura legitima, quæ legibus de diſciplina ad rempublicam utili comprehenſa, deſcripta et conſtituta ſunt. Sed de diſciplina quidem cujuſque privata, qua quis abſolute vir bonus eſt, utrum ſit prudentiæ civilis, an alius facultatis, præcipere, poſterius erit diſputandum: non eſt enim fortaſſis idem, virum bonum eſſe, et bonum civem, in quovis adminiſtrandæ reipublicæ genere. Ejus autem juſtitiæ, quæ ut pars ſubjecta generi eſt, juriſque ejus, quod ei conſentaneum eſt, una ſpecies eſt, quæ in diſtributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos dividi poſſunt,

τῶν ἄλλων, ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν τούτοις γάρ ἐστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου· ἓν δὲ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. Τούτου δὲ μέρη δύο· τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι, τὰ δὲ ἀκούσια. Ἑκούσια μὲν τὰ τοιάδε, οἷον πρᾶσις, ὠνὴ, δανεισμὸς, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις· ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων, ἑκούσιος. Τῶν δ' ἀκουσίων τὰ μὲν λαθραῖα, οἷον κλοπὴ, μοιχεία, φαρμακεία, [1]προαγωγεία, δουλαπατεία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ βίαια, οἷον αἰκία, δεσμὸς, θάνατος, ἁρπαγὴ, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός.

ΚΕΦ. γ΄.

ΕΠΕΙ δ' ὅ, τε ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι καὶ μέσον τί ἐστι τοῦ ἀνίσου· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον·

[1] Προαγωγὴ in Eud.

qui ejusdem reipublicæ communione inter se conjuncti sunt, versatur; in his enim est, ut alter cum altero et æquum et iniquum consequatur: altera, quæ in rebus contrahendis vim corrigendi atque emendandi habet. Hujus porro duæ sunt partes: contractuum enim alii sponte nostra, alii nobis invitis fiunt. Sponte fiunt, exempli causa, hi, venditio, emptio, mutuum, fidejussio, commodatum, depositum, locatio et conductio: dicuntur vero sponte fieri, quia horum contractuum principium nostra sponte instituitur. Eorum autem, qui nobis invitis fiunt, alii sunt clandestini, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi alieni deceptio aut corruptio, cædes dolo commissa, falsum testimonium: alii sunt violenti, ut verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia.

CAP. III.

QUONIAM autem et injustus iniquus, et injuria iniquitas est; perspicuum est, aliquod esse etiam ejus, quod iniquum est, medium: hoc autem est æquum seu æquale: in quacunque e-

ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἐστὶ τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον. Εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ ἄνευ λόγου δοκεῖ πᾶσιν. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, [k]τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν εἴη. Ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν· ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον, μέσον τε καὶ ἴσον, εἶναι καὶ πρός τι, καί τισι· καὶ ᾗ μὲν μέσον, τινῶν· ταῦτα δ᾽ ἐστὶ πλεῖον καὶ ἔλαττον· ᾗ δὲ ἴσον ἐστι, [l]δυοῖν· ᾗ δὲ δίκαιον, [m]τισίν. Ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν· οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστὶ, καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. Καὶ ἡ αὐτὴ ἔσται ἰσότης, οἷς, καὶ ἐν οἷς· ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς, οὕτω [n]κἀκεῖνα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν. Ἀλλ᾽ ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, [o]ὅταν ἢ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα [p]ἔχωσι

[k] Καὶ τὸ δίκ. Eud. [l] Γρ. ἐν δυσί. [m] Lege τισὶ καὶ πρός τινας. Græcus Interpres: τὸ δὲ τισὶ καὶ πρὸς τινας, οὐκ παραλλήλου κεῖται ταὐτὸν σημαῖνον. Vet. Interp. ita legit, et hoc amplius addit: πρὸς ἄλλους γάρ ἐστι. *Casaub.* [n] Κἀκεῖνα ἔχει τὰ οἷς Bas. [o] Ὅταν οἱ ἴσοι in Eud. [p] Γρ. ἔχουσι καὶ νέμονται.

nim actione plus est et minus, in ea æquum quoque seu æquale reperitur. Si igitur injuria est iniquitas seu inæqualitas, jus erit æqualitas: quod, etiamsi ratio cur ita sit non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale medium est: jus quoque medium quoddam erit. Atque æquale quidem in duobus minimum reperitur: quare necesse est jus, quod et medium est et æquale, et ad aliquid referri, et quibusdam jus esse: ac qua medium est, aliquorum est, quæ quidem sunt plus et minus: qua æquale, in duobus consistit: qua jus, aliquibus est jus. Necessario igitur jus in quatuor minimum versatur: nam et quibus ut sit jus accidit, duo sunt, et in quibus jus ipsum situm est, res duæ. Atque eadem erit æqualitas, et eorum, quibus jus tribuitur, et earum rerum, in quibus jus consistit: nam ut res illæ, in quibus jus positum est, se habent, sic et illi, quibus jus tribuitur: nisi enim sint æquales, non habebunt æqualia. Sed hinc prælia, querelæque et expostulationes, cum aut æquales non æqualia, aut

ϰ̀ νέμωνται. Ἔτι ἐκ τȢ̃ κατ' ἀξίαν τȢ̃το δῆλον· τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς [q] διανομαῖς ὁμολογȢ̃σι πάντες κατ' ἀξίαν τινὰ δεῖν εἶναι. Τὴν μέν τοι ἀξίαν Ȣ̓ τὴν αὐτὴν λέγȢσι πάντες ὑπάρχειν·† ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, [r] οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, οἱ μὲν πλȢ̃τον, οἱ δ' εὐγένειαν· οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετήν. Ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον, ἀνάλογόν τι· τὸ γὰρ ἀνάλογον Ȣ̓ μόνον ἐστὶ μοναδικȢ̃ ἀριθμȢ̃ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμȢ̃· ἡ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ [s] λόγȢ, ϰαὶ ἐν τέτλαρσιν ἐλαχίστοις. Ἡ μὲν Ȣ̃ν διῃρημένη, ὅτι ἐν τέτλαρσι, δῆλον· ἀλλὰ ϰαὶ ἡ συνεχής· τῷ γὰρ ἑνὶ ὡς δυσὶ χρῆσεται, ϰαὶ δὶς λέγει· οἷον ὡς ἡ τȢ̃ α πρὸς τὴν τȢ̃ β, Ȣ̃τως ϰαὶ ἡ τȢ̃ β πρὸς τὴν τȢ̃ γ· δὶς Ȣ̃ν ἡ τȢ̃ β εἴρηται. Ὥστε ἂν ἡ τȢ̃ β τεθῇ δὶς, τέτλαρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. Ἔστι δὲ

[q] Γρ. νομαῖς. [r] Οἱ δ' ὀλιγ. πλȢ̃τον, οἱ δ' ἀριστ. in Eud. [s] Γρ. λόγων.

non æquales æqualia consequuntur atque obtinent. Præterea ex eo, quod cuique pro sua dignitate tribuitur, hoc perspicuum est: nam quod jus in distributionibus positum est, id fatentur omnes pro cujusque dignitate esse oportere. Verum dignitatem non eandem omnes dicunt esse: sed qui forma reipublicæ administrandæ populari utuntur, libertatem: eorum, qui paucorum principatu, alii divitias, alii nobilitatem generis: ii autem, apud quos reipublicæ præsunt optimates, virtutem. Jus igitur proportione et comparatione quadam constat: non enim solum ejus numeri, quo aliquid numeramus, proprium est, proportione constare; sed etiam ejus, qui universe et omnino numerus est: proportio enim rationis est æqualitas, quæ in quatuor minimum reperitur. Disjunctam igitur proportionem in quatuor consistere non obscurum est: similiterque continuatam, seu continentem: hæc enim loco duorum, uno utetur, et bis unum sumet: exempli gratia, quæ proportio est primæ lineæ ad secundam, eadem secundæ ad tertiam: bis igitur secunda sumpta est. Quare si linea secunda bis posita fuerit, quatuor erunt proportione inter se comparata. Est autem et jus minimum in quatuor,

καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός· [t] διῄρηνται γὰρ ὁμοίως, [u] οἷς τε, καὶ ἅ. Ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὅρος πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ· καὶ ἐναλλὰξ ἄρα, ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ. Ὥστε καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἡ νομὴ συνδυάζει· κἂν οὕτως συντεθῇ, δικαίως συνδυάζει. Ἡ ἄρα τοῦ α ὅρου τῷ γ, καὶ ἡ τοῦ β τῷ δ σύζευξις, τὸ ἐν διανομῇ δίκαιόν ἐστι· [x] καὶ μέσον τὸ δίκαιον, τουτέστι τοῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· τὸ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον. Καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί· ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. Ἔστι δ' οὐ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία·

[t] Διήρηνται in Eud. [u] Οἷς τε νέμεται καὶ ἃ νέμεται Cam. [x] Hic locus pridem corruptus fuit. Vet. Interp. ita legit: καὶ μέσον τὸ δίκαιον τοῦτ' ἔστι· τὸ δ' ἄδικον, παρὰ τὸ ἀνάλ. Argyr. καὶ μέσον τοῦτ' ἔστι τοῦ παρὰ ἀνάλ. optime: nam quod MSS. quidam habent τοῦτ' ἔστι τοῦ πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, παρὰ τὸ ἀνάλ. glossa est ex Græco commentario deprompta. *Casaub.* Nostri MSS. eodem modo legunt, quo edidimus, nisi quod habent τὸ pro τοῦ ante παρὰ, ut est in Eud. ad oram C C C. γρ. τοῦ. ἀδίκου, quod Lambinus inserit post δίκαιον, minime necessarium est.

eademque ejus ratio est: disjuncti sunt enim similiter et ii, quibus jus tribuitur, et eæ res, quæ distribuuntur. Itaque quæ erit extremi A ad extremum B proportio, eadem extremi C ad extremum D: alterna igitur ratione, ut extremum A ad extremum C, sic B ad D. Ergo et totum cum toto comparabitur, idque distributio copulat: et vero si ita inter se componantur, juste copulat. Extremi igitur A cum extremo C, et extremi B cum extremo D conjugatio, jus illud est, quod in distributione consistit: et jus est injuriæ medium, id est, ejus rei, quæ a proportione remota atque aversa est: nam quod proportione constat, medium est: jus autem proportione constat. Appellant porro mathematici talem proportionem, geometricam: in geometrica enim proportione evenit, ut, quomodo utrumque cum utroque, sic totum cum toto comparetur. Non est autem continens hæc proportio: non enim fit extremum

οὐ γὰρ γίνεται [y] εἷς ἀριθμῷ ὅρος, ᾧ καὶ ὅ. Τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, ἀνάλογον· τὸ δ' ἄδικον, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον· γίνεται ἄρα τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει· ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλεῖον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, [z] ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ κακοῦ, ἀνάπαλιν· ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν, πρὸς τὸ μεῖζον κακόν· ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος· τὸ δ' αἱρετὸν ἀγαθόν· καὶ τὸ μᾶλλον, μεῖζον. Τὸ μὲν οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου τοῦτ' ἔστι.

ΚΕΦ. δ'.

Τὸ δὲ λοιπὸν ἓν, τὸ διορθωτικὸν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις. Τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος ἔχει τοῦ προτέρου· [a] τὸ μὲν

[y] Ἰσάριθμος pro εἷς ἀριθμῷ in Eud. [z] Ἔλαττον ἐπὶ τοῦ ἀγαθοῦ in Eud. [a] Τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον ἀπὸ τῶν κοινῶν εἰς τοὺς πολίτας ποιούμενον τὴν διανομὴν, ἀναλόγως ἑκάστῳ δίδωσι κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκά-

unum numero is, cui tribuitur, et res, quæ tribuitur. Ex his igitur satis intelligitur hoc jus proportione constare; injuriam autem a proportione alienam atque aversam esse: quo fit, ut alterum sit plus, alterum minus. Quod quidem etiam in factis reperitur: nam is, qui injuriam facit, plus boni sibi sumpsit ac vendicavit, quam oportet; ei, qui afficitur injuria, minus boni obtigit. Contra fit in malo: boni enim rationem obtinet levius malum, si cum graviore malo comparetur; nam levius malum optabilius graviore est: at quod optabile et expetendum est, id bonum est: et quo quidque optabilius est, eo majus bonum est. Atque hoc sane juris unum genus est.

CAP. IV.

RELIQUUM autem alterum est id, quod ad corrigendum et emendandum valet, versaturque in rebus et sponte et invite contractis. Hujus autem juris forma alia est a priore: jus enim, quod in distribuendis rebus com-

γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον τῶν κοινῶν ἀεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐστὶ τὴν εἰρημένην· καὶ γὰρ ἀπὸ χρημάτων κοινῶν, ἐὰν γίγνηται ἡ διανομὴ, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν, ὅν περ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ [b] εἰσενεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον, τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τούτῳ, παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστι. Τὸ δὲ ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἐστὶ μὲν ἴσόν τι, καὶ τὸ ἄδικον, ἄνισον· ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν· οὐθὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὴς φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ· οὐδ' εἰ ἐμοίχευσεν ἐπιεικὴς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλάβους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δ' ἀδικεῖται· καὶ εἰ ὁ μὲν ἔβλαψεν, ὁ δὲ [c] βέβλαπται. Ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο, ἄνισον ὂν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής· καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δὲ πατάξῃ, ἢ

συν, καὶ τὴν εἰσφορὰν, ἣν εἰς τὸ κοινὸν συνέλεισεν· ἐπεὶ οὐ πάντες ὅμοιοι, οὐδὲ πάντες ὁμοίως εἰσφέρουσιν· ὅθεν οὐ τὰ ἴσα, ἀλλὰ τὰ ἀνάλογα δέχονται. *Cum enim distributivum jus aliquid ex publicis distribuat in cives, servata proportione pro dignitate singulis distribuit, et prout quisque aliquid contulit in publicum, quia neque similes sunt omnes, nec similiter conferunt: unde fit ut neque accipiant æqualia, sed pro proportione tantum.* Andr.

[b] Προσενεχθέντα El. [c] Γρ. βλάπτεσθαι.

munibus vertitur, semper ea, quam dixi, proportione constat: nam si pecuniæ communis distributio fiat, eadem ratione utendum erit, quam habent inter se res eæ quæ ab unoquoque in medium allatæ sunt: eaque injuria, quæ huic juri opponitur, a proportione remota atque aversa est. Jus autem, quod in contractibus versatur, est illud quidem æquale quiddam; et injuria, inæquale: verum non illa proportione, sed arithmetica: nihil enim refert, utrum vir bonus malum hominem fraudarit, an malus homo virum bonum: neque utrum vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: sed damni tantum differentiam intuetur lex, iisque utitur tanquam æqualibus, faciatne hic injuriam, ille injuria afficiatur: et an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaque hanc injuriam, quæ inæqualitas est, judex exæquare conatur: nam cum hic percussus fuerit, ille

καὶ κτείνῃ, ὁ δ᾽ ἀποθάνῃ, διῄρηται τὸ πάθος καὶ ἡ πρᾶξις εἰς ἄνισα· ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. Λέγεται γὰρ, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, κἂν εἰ μή τισιν οἰκεῖον ὄνομα εἴη, τὸ κέρδος, οἷον τῷ πατάξαντι, καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι· ἀλλ᾽ ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία, τὸ δὲ κέρδος. Ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὸ ἴσον, μέσον. Τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν πλέον, τὸ δ᾽ ἔλαττον ἐναντίως· τὸ μὲν, τοῦ ἀγαθοῦ πλέον, [d] τοῦ κακοῦ δὲ ἔλαττον, κέρδος, τὸ δ᾽ ἐναντίον, ζημία· ὧν ἦν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον. Ὥστε τὸ μὲν ἐπανορθωτικὸν δίκαιον ἂν [e] εἴη, τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. Διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι· τὸ δ᾽ ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, ἰέναι ἐστὶ ἐπὶ τὸ δίκαιον· ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἔμψυχον· καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέ-

[d] Γρ. τὸ δὲ τοῦ κακοῦ ἔλαττ. [e] Γρ. δοκεῖ εἶναι.

percusserit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus sit: perpessio et actio in partes inæquales divisa est: sed damno et mulcta conatur judex exæquare, de lucro detrahens. Nam, ut semel et simpliciter dicam, in talibus, etiamsi quibusdam nomen non conveniat, lucrum appellatur, verbi gratia, in eo, qui percusserit; in eo qui percussus fuerit damnum: sed cum perpessionem mensus fuerit judex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem, quæ sunt plus et minus, æquale est medium. Lucrum autem et damnum, illud quidem plus est, hoc autem minus, contrarie: boni plus, et minus mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium esse æquale modo demonstrabamus, id, quod jus esse dicimus. Erit igitur id jus, quod ad corrigendum et emendandum valet, damni et lucri medium. Itaque et cum aliqua de re inter se ambigunt, ad judicem confugiunt: adire autem ad judicem, adire ad jus est: nihil enim videtur aliud esse judex, quam jus animatum: quæruntque judicem medium: et vocant eos

σον· καὶ καλοῦσιν ἔνιοι [f] μεσιδίους, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. Μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής. Ὁ δὲ δικαστὴς ἐπανισοῖ, καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τοῦτ᾽ ἀφεῖλε, καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκεν· ὅταν δὲ δίχα διαιρεθῇ τὸ ὅλον, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὑτοῦ, ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. Τὸ δ᾽ ἴσον μέσον ἐστὶ τοῦ μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστής, διχαστής· ἐπὰν γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, πρὸς θάτερον δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει τὸ ἕτερον· εἰ γὰρ ἀφῃρέθη μέν, μὴ προσετέθη δέ, ἑνί γ᾽ ἂν μόνον ὑπερεῖχε· τοῦ μέσου

[f] Γρ. μεσοδίκους, male: nam μεσσίδιος agnoſcit Heſych. et Ariſtoteles Polit. lib. v. cap. 6. ea voce utitur. Exſtat etiam apud Phrynichum vox μεσιδιωθῆναι. *Caſaub.*

nonnulli μεσιδίους, id eſt, medium dividentes, ſeu medium adjudicantes: proinde quaſi facile futurum ſit, ut jus ſuum obtineant, ſi medium conſequantur. Jus ergo medium quiddam eſt, ſiquidem etiam judex medius eſt. Ac judex quidem exæquat, et veluti linea in duas partes inæquales ſecta, quo major pars dimidiam ſuperat, hoc de illa detrahit, et ad partem minorem addit: toto autem in duas partes æquales diviſo, tum ſe ſuum dicunt obtinere, cum partes æquales abſtulerint. Eſt autem æquale medium rei majoris et minoris, proportione arithmetica. Propterque hanc adeo cauſam jus a Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα ἐστὶν, id eſt, in duo æqualia diviſum eſt, proinde ac ſi quis dixerit δίχαιον: et δικαστὴς nominatus eſt, quaſi διχαστὴς, quæ vox eum ſignificaret, qui rem in duas partes æquales ſecat: nam ſi cum duæ res ſint æquales, id quod ab uno fuerit detractum, addatur alteri, his duobus hæc illam ſuperabit: ſi enim detractum quidem uni rei fuiſſet, non autem etiam alteri additum, uno duntaxat altera alteram ſuperaret: mediam igitur ea res, cui acceſſit ali-

ἄρα ἑνί· καὶ τὸ μέσον τὸ ἀφ᾽ οὗ ἀφῃρέθη, ἑνί. Τούτῳ ἄρα γνωριοῦμεν, τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι δεῖ τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ δ᾽ ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μεγίστου. Ἴσαι αἱ ἐφ᾽ ὧν, αα, ββ, γγ, ἀλλήλαις· ἀπὸ τῆς αα ἀφῃρήσθω τὸ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ, τὸ ἐφ᾽ ὧν γδ· ὥστε ὅλη ἡ δγγ, τῆς αε ὑπερέχει τῷ γδ, καὶ τῷ γζ· τῆς ἄρα ββ, τῷ γδ.

α ε α

β β

γ ζ γ δ

[g]Ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τοῦτο· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτο, καὶ τοιοῦτο. Ἐλήλυθε [h] δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἥ τε ζημία καὶ τὸ κέρδος, ἐκ τῆς ἑκουσίου ἀλλαγῆς·

[g] Hanc periochen, quæ tota occurrit in ſequenti capite, hic in alieno loco poſitam eſſe judicat Muretus. Ab Andronico vero et Mich. Epheſ. hic agnoſcitur, in ſequenti autem capite, non. [h] Δὲ καὶ τὰ CCC. et Ven. 1.

quid, uno ſuperat; et media, eam, cui quippiam detractum eſt, uno. Ex hoc itaque cognoſcemus et quid ei, qui plus habet, detrahendum ſit: et quid ei, qui minus, addendum: nam quo res media minorem ſuperat, id ei, quæ minus habet, addendum eſt: quo media ſuperatur, id maximæ detrahendum. Sint tres lineæ, AA, BB, CC, inter ſe æquales: lineæ AA detracta ſit pars AE, addaturque ad lineam CC: ſitque ea pars, CD: ita tota linea DCC lineam AE ſuperabit linea CD, et linea CF: ergo et lineam BB, linea CD.

A E A

B B

C F C D

Hoc autem ineſt etiam in aliis artibus: tollerentur enim et conciderent, niſi quantum et quale, id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem et tale perpeteretur id, quod patitur. Nata autem et tranſlata ſunt hæc nomina, damnum et lucrum, ab eo contractu, qui ſponte initur: nam

τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν, ἢ τὰ ἑαυτοῦ, κερδαίνειν λέγεται, τὸ δ' ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι· οἷον ἐν τῷ πωλεῖν καὶ ὠνεῖσθαι, καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἄδειαν [i] ἔδωκεν ὁ νόμος. Ὅταν δὲ μήτε πλέον, μήτ' ἔλαττον, ἀλλὰ αὐτὰ δι' αὐτῶν γένηται, τὰ αὑτῶν φασιν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι, οὔτε κερδαίνειν. Ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι τῶν παρὰ τὸ ἑκούσιον, [k] τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

ΚΕΦ. ε'.

ΔΟΚΕΙ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἁπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. [l] Τὸ δ' ἀντι-

[i] Δέδωκεν El. et CCC. [k] Hic locus alioqui obscurus clare vertitur a nostro interprete, et ex sententia Mich. Eph. qui sic explicat : τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον τὸ ἔχειν τοσοῦτον ὕστερον, ὅσον εἶχε καὶ πρότερον πρὸ τοῦ ἀδικηθῆναι. Alii τῷ ἔχειν legunt : alii vero, ut testatur Lambinus, τῷ παρὰ τὸ ἑκούσιον ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον. cujus lectionis hanc sententiam esse dicunt : lucri cujusdam et damni hoc jus medium est, ut nisi aliter ipsorum voluntate convenerit, tantundem posterius habeant, quantum prius habuerunt. [l] Τὸ δ' ἀντι-

plus suo obtinere, lucrum facere appellatur: minus autem, quam quod initio suppetebat, habere, damno affici : ut fit in rebus vendendis et emendis, aliisque contractibus, in quibus per legem licet impune suis rationibus consulere, lucrumque facere. Ubi vero neque plus neque minus habent, sed paria paribus respondent, tunc se sua dicunt habere, et neque damnum accepisse, neque quicquam lucri fecisse. Itaque lucri cujusdam et damni, quæ non sponte, sed præter voluntatem obvenerint, medium, jus est : ut tantundem uterque eorum, qui contrahunt, habeat posterius, quantum prius habuit.

CAP. V.

VIDETUR autem quibusdam Talio quoque, id est, reciproca quædam perpessio, jus esse simpliciter, et absolute, quemadmodum Pythagorei dixerunt : definiebant enim jus absolute, id, quod quis a se factum, vicissim ab altero pateretur, id est, talionem, seu mutuam perpessionem. Jus talionis vero ne-

πεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καίτοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον·

[m]Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο·

πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι· καὶ εἰ ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῆναι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι. Ἔτι τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. Ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. Τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις· ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν· εἰ δὲ μή, δουλεία δοκεῖ εἶναι, [n] εἰ μὴ ἀντιποιήσει· ἢ τὸ εὖ·

πεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτε ἐπὶ τὸ νόμιμον, οὔτε ἐπὶ τὸ πολιτικόν· πολιτικὸν δ' λέγω τὸ κοινωνικόν, quæ inferuntur in El. Baf. Ven. 1. et 2. inter ἄλλῳ et τὸ δ' ἀντιπεπ. omnino fuperflua videntur. [m] Hunc verfum Hefiodi effe ait Mich. Ephef. [n] Εἰ μὴ ἀντιποιήσει deleo, ut inculcatum ab aliquo, qui declarare voluerit illud Ariftotelis, εἰ δὲ μή· abeft autem etiam a quibufdam veteribus libris. *Mur.*

que ad id jus, quod in diftributione bonorum verfatur, neque ad id, quod ad emendationem factorum valet, accommodari poteft: quamvis jus Rhadamanthi hoc fuiffe videntur fignificare,

Si quis, quod fecit, patiatur,
jus erit æquum:

multis enim locis a jure diffidet ac difcrepat: veluti fi quis magiftratum gerens, aliquem pulfaverit, non eft referiendus: et fi quis eum, qui magiftratum gerat, pulfaverit, non modo verberandus, fed etiam caftigandus eft. Præterea permultum intereft inter id, quod fponte noftra, et id, quod invite facimus. Sed in communitatibus rerum contrahendarum ac permutandarum fane tale jus, quod reciprocam perpeffionem, feu talionem nominant, proportione, non æqualitate civilem focietatem continet. Factis enim proportione reciprocis, manet conjunctio civitatis: aut enim malum acceptum reponere conantur (quod fi non liceat, fervitus effe videtur, injuriam referre non poffe) aut ei, qui bene meritus fit, referre gratiam volunt: quod fi non fiat, fublata eft rerum communicatio et officiorum quafi mutuatio:

εἰ δὲ μή, μετάδοσις οὐ γίνεται· τῇ μεταδόσει δὲ συμμένουσι. Διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδὼν ποιοῦνται, ἵνα ἀνταπόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ χάριτος ἴδιον· ἀνθυπηρετῆσαι γὰρ δεῖ τῷ χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὐτὸν ἄρξαι χαριζόμενον. Ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν [o] τὴν κατὰ ἀναλογίαν ἡ κατὰ διάμετρον σύζευξις· οἷον οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία ἐφ' ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ' ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

Δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου [p] τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ [q] μεταδιδόναι τὸ αὐτοῦ. Ἐὰν οὖν πρῶτον ᾖ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπε-

[o] Τῆς ἀναλογίας ad oram C C C. [p] Τοῦ ἐκείνου ἔργου Ven. 1. et 2. τὸ ἐκείνου ἔργου Mur. [q] Μεταδιδόναι τοῦ αὐτοῦ legit Cam. ut apud Xenoph. est τοῦ βάρους μεταδιδόναι τοῖς φίλοις. Sed reperiuntur tamen et alterius scripturæ exempla: ut apud Aristoph. οὐδὲν μετέδωκεν ἐμοί. *Sylb.*

at rerum communicatione officiorumque mutuatione, societas et conjunctio civium manet. Itaque et Gratiarum templum in propatulo urbis loco constituitur, ut sit remuneratio: hoc enim gratiæ proprium est: nam ei, qui beneficium dederit, referendum beneficium est; et is rursus alterum beneficio provocare debet. Facit autem remunerationem proportione constantem ea, quæ mediis transversis lineis fit, conjugatio: exempli causa, sit ædificiorum opifex A, sutor B, domus C, calceus D.

A	B
Ædificiorum opifex	*Sutor*
C	D
Domus	*Calceus.*

Ædificiorum opificem igitur oportet a sutore opus illius sumere, eique vicissim suum impertiri. Ergo si primum æqualitas sit ea, quæ proportione constat, deinde reciproca perpessio seu talio fiat, (id est, tantundem accipiatur, quantum datum sit) exstabit id, quod a nobis dicitur: sin

πονθὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει· οὐθὲν γὰρ κωλύει κρεῖττον εἶναι τὸ θατέρου ἔργον, ἢ τὸ θατέρου. Δεῖ οὖν δὴ ταῦτα ἰσασθῆναι· [r] ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν, [s] ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε [t] τοῦτο καὶ τοσοῦτον, καὶ τοιοῦτον. Οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ᾽ ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἑτέρων, καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ τούτους δεῖ ἰσασθῆναι. Διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἐστιν ἀλλαγή. [u] Ἐφ᾽ ὃ τὸ νόμισμ᾽ ἐλήλυθε· καὶ γίνεταί πως [x] μέτρον· πάντα γὰρ μετρεῖ· ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν· πόσα ἄττα δὴ ὑποδήματα ἴσον οἰκίᾳ, ἢ τροφῇ. Δεῖ τοίνυν ὅπερ ὁ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαδὶ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν, ἢ τροφήν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ, οὐδὲ κοινωνία.

[r] Ἔστι δὲ τοῦτο &c. usque ad διὸ πάντα συμβλητὰ non agnoscuntur ab Andronico. [s] Καὶ ὅσον καὶ οἷον El. [t] Τοῦτο redundare arbitratur Muretus. [u] Γρ. ἐφ᾽ ᾧ. [x] Ita Bas. Muret. et Casaub. Vulgo μέσον.

minus, neque erit æqualitas, neque manebit societas: nihil enim prohibet, quo minus unius opus alterius opere sit præstabilius. Hæc igitur exæquata sint oportet: quod idem fit in aliis artibus: tollantur enim funditus et concidant, nisi et quantum et quale id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem et tale accipiat id, quod patitur. Non enim ex duobus medicis societas constare potest, sed ex medico et agricola, et omnino ex diversis et dissimilibus atque inæqualibus: quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum sit permutatio, eas res oportet esse ejusmodi, ut inter se quodammodo comparari possint. Atque ad hanc rem nummus quæsitus et comparatus est, qui omnium rerum quodammodo sit medius, seu mensura: nam res omnes metitur: quare et nimium et parum metitur: quot igitur calcei domui, vel alimento sunt æquales. Oportet ergo, quam proportionem et comparationem habet ædificandi artifex ad sutorem, tot numero calceos cum domo aut alimento comparari: nam si hoc non ita

Τοῦτο δὲ, εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, οὐκ ἔσται. Δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον· τοῦτο δ' ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία, ἣ πάντα συνέχει· εἰ γὰρ μηθὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. Οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. Ἔσται δὴ ἀντιπεπονθὸς, ὅταν ἰσασθῇ. Ὥστε ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ. Εἰς σχῆμα δὲ ἀναλογίας [y] δεῖ ἄγειν, ὅταν ἀλλάξωνται· εἰ δὲ μὴ, [z] ἀμφοτέρας ἕξει τὰς ὑπερο-

[y] Ita Argyr. Vet. Interp. Mur. et Caſ. noſtri vero οὐ ante δεῖ habent: quod omnino diſplicet: cum ſequentibus enim parum convenit. [z] Verbi gratia, ædificator haberet excellentiam artis eam, qua ſutori præſtat ædificandi artifex: et excellentiam operis, qua domus calceo præſtabilior eſt. Vel per *utramque excellentiam*, intellige plus et minus: plus, quia ædificiorum opifex ſutore præſtantior eſt opifex: minus, quia ſutoris opus, quod ædificiorum opifici datur, ejus opere ſit deterius. Vel plus laboris, quia plus laboris inſumitur in domo facienda, quam in calceo conficiendo: et plus damni, quia cum calceus minoris pretii ſit quam domus,

fiet, neque erit permutatio, neque communitas. Non poterunt autem comparari, niſi quodammodo ſint æqualia. Ergo, quemadmodum ſupra dixi, unum quiddam eſſe oportet, quod cætera omnia metiatur: hoc autem re quidem vera uſus ſeu indigentia eſt, quæ omnia continet: nam ſi nulla re egerent homines, aut ſi non ſimiliter egerent: vel nulla, vel non eadem eſſet permutatio. Sed in indigentiæ locum ex hominum quaſi compacto et convento quodammodo ſucceſſit nummus: atque ob hanc cauſam, νόμισμα vocatur a Græcis, ἀπὸ τοῦ νόμου, id eſt, a lege: quia non natura, ſed lege valeat, ſitque in nobis ſitum eum immutare, inutilemque reddere. Erit igitur tum perpeſſio mutua et reciproca, cum res fuerint exæquatæ. Itaque quam rationem obtinet agricola ad ſutorem, eandem rationem habere debet ſutoris opus ad opus agricolæ. Sunt autem tum in figuram proportionis deducendi, cum permutaturi ſunt: quod ſi non fiet, alterum extremum utramque ex-

χὰς τὸ ἕτερον ἄκρον. [a] Ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὐτῶν, ὅτως ἴσοι καὶ κοινωνοὶ, ὅτι αὕτη ἡ ἰσότης δύναται [b] ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. Γεωργὸς α, τροφὴ γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτῦ τὸ ἰσασμένον δ.

α	β
γεωργὸς	σκυτοτόμος
γ	δ
τροφὴ	σκυτοτόμυ ἔργον τῇ τροφῇ ἰσασμένον.

Εἰ δ' ὅτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, ὐκ ἂν ἦν κοινωνία. Ὅτι δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἕν τι ὂν, δηλοῖ, ὅτι ὅταν μὴ ἐν χρείᾳ ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφότεροι, [c] ἢ ἕτερος, ὐκ ἀλλάττονται· ὥσπερ ὅταν ὗ ἔχει αὐτὸς, [d] δέηταί τις, οἷον οἴνυ, διδόντες σίτυ ἐξαγωγήν. Δεῖ ἄρα τῦτο ἰσασθῆναι. Ὑπὲρ δὲ τῆς μελλέσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δεῖται, ὅτι

ſi calceum pro domo acciperet, damno afficeretur. ὑπερβολὰς pro ὑπεροχὰς habet CCC. [a] Ἀλλ' ὅταν ἀντιπεπονθότως ἔχωσι, τότε ἀλλαγὴ κυρίως καὶ κοινωνία γίνεται· *cum reciproca viciſſitudo accedit* (ſc. cum quæ commutantur et qui commutant proportione reſpondent) *tum demum jure mutatio ſit et communicatio.* Andr. [b] Γρ. ἀπ' αὐτῶν. [c] Γρ. ἢ ἄτερος. [d] Οὐ δεῖται Baſ.

uperantiam habebit. Verum tamen cum ſuas res habent, ita ſunt æquales inter ſe, ac ſocii, quia hæc æqualitas in eis effici poteſt. Agricola A, alimentum C, ſutor B, opus ſutoris exæquatum cum alimento D.

A	B
Agricola	*Sutor*
C	D
Alimentum	*Opus ſutoris cum alimento exæquatum.*

Quod ſi hoc modo non liceret viciſſim perpeti, ſeu accipere, nulla ſocietas eſſet, nulla communitas. Indigentia autem ſocietatem hominum contineri, tanquam uno quodam, quod vinculi inſtar ſit, ex eo perſpici poteſt, quod ubi aut neuter eget re alterius, aut alter eorum non eget, permutatio inter eos contrahi non ſolet: quemadmodum cum ejus, quod quis habet, alter indiget, ut puta vini, exportandi frumenti fit poteſtas. Hoc igitur oportet exæquatum eſſe. In permutationem futuram autem, ſi forte re aliqua nunc non egeamus,

ἔσται, ἐὰν δεηθῇ. [e] τὸ νόμισμα οἷον ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν· [f] δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι εἶναι λαβεῖν. Πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο τὸ αὐτό· οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται· ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον. Διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι· οὕτω γὰρ ἔσται [g] αἰεὶ ἀλλαγή· εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία. Τὸ δὴ νόμισμα, ὥσπερ [h] μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγὴ, ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. Τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται ἱκανῶς. Ἓν δή τι δεῖ εἶναι· τοῦτο δὲ ἐξ ὑποθέσεως. Διὸ νόμισμα καλεῖται·

[e] Καὶ τὸ νόμισμα δυνάμει ἐστὶ πάντα σχεδὸν, ὧν δεῖται ἕκαστος ἑκάστου· *eſtque ipſa potentia nummus, omne illud, quo alterius indigere poſſet alter.* Andr. [f] Ἐστὶ pro δεῖ legit Baſ. [g] Αἰεὶ abeſt ab El. [h] Μέσον Ven. 1. 2. et Baſ. Græcus Interp. utramque lectionem agnoſcere videtur, non uno loco.

tunc ejus nobis facultatem et copiam fore cum egebimus, veluti ſponſor nummus intercedit: oportet enim unicuique eam rem, qua egeat, accipere licere, ubi nummum attulerit. Sed idem nummo quoque interdum accidit: non enim ſemper æqualem vim habet: veruntamen immutabilior ac ſtabilior permanere ſolet. Itaque debent eſſe res omnes æſtimatæ: ſic enim rerum permutatio ſemper futura eſt: quod ſi erit permutatio, erit et ſocietas. Nummus igitur, poſteaquam, veluti menſura, res apta quadam compoſitione et convenientia concordes inter ſe et conſentientes reddidit, eas exæquat: nam neque ſi non fuiſſet permutatio, ſocietas conſtare potuiſſet: neque ſine æqualitate, permutationi locus unquam fuiſſet: neque ſine apta quadam rerum compoſitione et convenientia, æqualitati. Res igitur inter ſe tam diſſimiles ac diſpares, ſi verum quærimus, nulla communi menſura inter ſe convenire nec cohærere poſſunt: ſed quod ad utilitatem, indigentiamque attinet, ſatis commode poſſunt. Quare unum quiddam exſtare neceſſe eſt; idque hominum inſtituto, et ex conditione. Quapropter, νόμισμα appellatur: nummus enim res inter ſe diſpares apta quadam compoſitione et

τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. [i]Οἰκία, ἐφ' ἧς α, μναῖ δέκα β, κλίνη γ. Τὸ δὴ α τοῦ β ἥμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἡ οἰκία, ἢ ἴσον· ἡ δὲ κλίνη ἡ δέκατον μέρος τὸ γ [k]τοῦ β· δῆλον τοίνυν πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκίᾳ, ὅτι πέντε. Ὅτι δ' οὕτως ἡ ἀλλαγὴ ἦν, πρὶν τὸ νόμισμα ἦ, δῆλον· διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ εἰ κλῖναι πέντε ἀντὶ οἰκίας, [l]ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι. [m]Τί μὲν οὖν τὸ ἄδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. Διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν, τὸ δ' ἔλαττόν ἐστιν. [n]Ἡ δὲ δικαιοσύνη, μεσότης ἐστὶν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον

[i] Οἰκία ἐφ' ᾧ α, μνῶν πέντε· κλίνη ἐφ' ᾧ β, μνᾶς ἀξία· κλίνη δὴ πέμπτον μέρος οἰκίας ἔσται· δῆλον τοίν· in aliis brevius, et, ni fallor, dilucidius: quæ ſcriptura et Vet. Interp. magis placuit et mihi. *Muret.* ἐφ' ἧς post οἰκία deſunt C C C et El. [k] Τοῦ β νομίσματι Ven. 1. et Baſ. [l] Γρ. ἢ ὅσον. [m] Cum conſtet hic demum concludi totam diſputationem περὶ τοῦ ἀντιπεπονθότος, neque poſtea de eo ullum verbum fieri, cenſeo verba illa, quæ aliquanto poſt, in capite proximo, leguntur, πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον, loco ſuo mota, ac dejecta eſſe, et in eum reſtituenda : quare illinc quidem deleo, hoc autem loco lego : Τί μὲν οὖν τὸ ἄδ. καὶ τί τὸ δίκ. ἐστι, καὶ πῶς ἔχει ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται. *Mur.* [n] Γρ. καὶ ἡ.

convenientia concordes efficit: nihil eſt enim, quod non metiatur nummus. Sit domus A, minæ decem B, lectus C. A igitur dimidium B fuerit, ſi domus quinque minarum ſit, aut tanti, quanti quinque minæ ſunt: C autem lectus, ipſius B decima pars intelligatur: perſpicuum igitur eſt, quot lecti domui ſint æquales, nempe quinque. Sic autem rerum permutationem fieri ſolitam eſſe ante nummi uſum, non eſt obſcurum: nihil enim intereſt, utrum lecti quinque, an quod tanti ſit, quanti lecti quinque, pro domo detur. Quid igitur ſit injuria, quid jus, et quam rationem talio ſeu reciproca perpeſſio ad jus habeat, ſupra explicatum eſt. His autem diſtinctis, perſpicuum eſt juſtam actionem inter id, quod eſt facere et accipere injuriam, mediam eſſe: illud enim plus obtinere eſt, hoc minus. Juſtitia porro mediocritas eſt, non quomodo vir-

ταῖς [o] πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι [p] μέσου ἐστίν· ἡ δ' ἀδικία, τῶν ἄκρων. Καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται πρακτικὸς κατὰ προαίρεσιν τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὑτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον· οὐχ οὕτως, ὥστε τοῦ μὲν αἱρετοῦ πλέον αὑτῷ, ἔλαττον δὲ τῷ πλησίον, τοῦ βλαβεροῦ δ' ἀνάπαλιν, ἀλλὰ τοῦ ἴσου τοῦ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον. Ἡ δ' ἀδικία τοὐναντίον τοῦ ἀδίκου· τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον. Διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὑτοῦ μὲν, ὑπερβολῆς τοῦ ἁπλῶς ὠφελίμου, ἐλλείψεως δὲ τοῦ βλαβεροῦ. Ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· [q] τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε. Τοῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαι

[o] Ἄλλαις pro πρότερον CCC. [p] Τουτέστιν ἴσου post μέσου ἐστὶν addunt CCC. Ven. 1. et Baſ. quod interpretamentum eſſe videtur. [q] Τὸ δὴ Græcus Interp. Nobiſcum facit Andr.

tutes ſuperiores, ſed quia medii eſt; injuſtitia autem extremorum. Præterea juſtitia virtus eſt, qua homo juſtus, aptus dicitur tum ad agendum conſulto id, quod juſtum eſt, tum ad jus tribuendum et ſibi, ſi cum altero contrahat, et alteri cum altero contrahenti: non ita, ut ſibi plus ejus, quod optabile eſt, minus alteri, et contra ſibi minus damni, plus alteri, ſed ſibi et aliis id, quod æquum proportione eſt, tribuat: idemque erga alium obſervet cum alio comparatum ſive contrahentem. Contra injuſtitia vitium eſt, quo ad id, quod injuſtum eſt, conſulto agendum, nobiſque et aliis tribuendum, apti ſumus: hoc autem eſt nimium et parum commodi aut incommodi, a proportione alienum ac disjunctum. Itaque injuſtitia eſt nimium et parum, quia eſt et ejus, quod nimium eſt, et ejus, quod parum: cum quis in ſua quidem cauſa nimium rei abſolute utilis ſibi tribuit, inutilis et damnoſæ parum. In aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum ſe gerit: ſed quod ad id iniquum, quod a proportione remotum eſt, attinet, utrocunque modo caſus tulerit. Injuſte facti autem

ἐστι τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοῦτον τὸν τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

ΚΕΦ. ϛʹ.

ἘΠΕΙ δ' ἔστιν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, ὁποῖα ἀδικήματα ἀδικῶν ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστην ἀδικίαν; οἷον κλέπτης, ἢ μοιχὸς, ἢ λῃστής; ἢ οὕτω μὲν οὐδὲν [r] διοίσει; καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικὶ, εἰδὼς τὸ ἣ, ἀλλ' οὐ διὰ προαιρέσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ διὰ πάθος. Ἀδικεῖ μὲν οὖν, ἄδικος δ' οὐκ ἔστιν· οἷον οὐδὲ κλέπτης, ἔκλεψε δέ· οὐδὲ μοιχὸς, ἐμοίχευσε δέ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. [s] Πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρό-

[r] Poſt διοίσει hanc, aut hujuſmodi, ſententiam, ſc. ἐπιβλέποντι δὲ εἰς τὸ οὗ ἕνεκα διοίσει, deeſſe cenſet Muretus, ut ſenſus ſit: An ſic quidem nihil intererit, ſi quis autem finem, ad quem quæque actio refertur, inſpiciat, intererit. [s] Hanc periochen, quam hinc amovendam eſſe judicat Muretus, agnoſcit Andronicus: in Græco autem Interprete non reperitur.

cum duo ſint extrema, minus extremum injuriam accipere eſt, majus autem injuſte facere. De juſtitia igitur, et injuſtitia, quænam ſit utriuſque natura, hoc modo dictum ſit: itemque de juſto et injuſto univerſim.

CAP. VI.

SED quoniam fieri poteſt, ut is, qui injuſte facit, nondum tamen ſit injuſtus: quibuſnam injuſte factis jam injuſtus eſt in unoquoque injuſtitiæ genere? an ut fur, aut adulter, aut latro? an ſic nihil intererit? namque fieri poteſt, ut quis cum aliqua muliere rem habeat, ſibi nota quidem illa, verum tamen non conſulto, ſed perturbatione et libidine inflammatus. Facit igitur hic quidem injuſte, ſed non idcirco injuſtus eſt: quemadmodum nec fur eſt, etiamſi furatus ſit: nec adulter, etiamſi adulterium commiſerit: itemque in cæteris. Quomodo igitur affecta ſit reciproca perpeſſio, ſeu talio ad jus, dictum eſt,

τερον. Δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητέμενόν ἐςι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον· τῦτο δέ ἐςιν † ἐπὶ κοινωνῶν βίου πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν, ἐλευθέρων καὶ ἴσων, ἢ κατὰ ἀναλογίαν, ἢ κατ' ἀριθμόν. Ὥςε ὅσοις μή ἐςι τῦτο, ὐκ ἔςι τύτοις πρὸς ἀλλήλυς τὸ πολιτικὸν δίκαιον, ἀλλά τι δίκαιον καὶ καθ' ὁμοιότητα. Ἔςι γὰρ δίκαιον, ἐν οἷς καὶ νόμος πρὸς αὐτύς· νόμος δὲ, ἐν οἷς ἀδικία· ἡ γὰρ δίκη, κρίσις τῦ δικαίυ καὶ τῦ ἀδίκυ· ἐν οἷς δ' ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν ἐν τύτοις· ἐν οἷς δὲ τὸ ἀδικεῖν, οὐ πᾶσιν ἀδικία. Τῦτο δὲ ἐςὶ τὸ πλέον αὐτῷ νέμειν τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἔλαττον δὲ τῶν ἁπλῶς κακῶν. Διὸ ὐκ ἐῶμεν ἄρχειν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν λόγον· ὅτι ἑαυτῷ τῦτο ποιεῖ, καὶ γίνεται τύραννος. Ἔςι δὲ ὁ ἄρχων, φύλαξ τῦ δικαίυ· εἰ δὲ τῦ δικαίου, καὶ τῦ ἴσυ. Ἐπεὶ δὲ, ὐθὲν αὐ-

† Κοινῦ βίυ absque ἐπὶ El. ad ejus oram est nostra lectio.

antea. Sed sciendum est, jus id, quod quærimus, et simpliciter jus esse, et jus civile: est autem inter eos, qui communitate et societate vitæ inter se conjuncti sunt, homines liberos et æquales vel proportione, vel numero, ut rerum ad vitam degendam necessariarum copiis per se abundent, nihilque foris requirant. Itaque quibus hoc non est, eis inter ipsos non est jus civile, sed jus quoddam, et ex illius similitudine sic appellatum. Communi enim jure utuntur ii, quibus et lex inter ipsos communis est: lex autem eorum communis est, quorum et injustitia est: judicium enim juris et injuriæ disceptatio est: inter quos autem injustitia locum habet, inter hos et injuriæ faciendæ locus esse potest: quibus autem inter ipsos injuriæ faciendæ locus est, non continuo in iis omnibus injustitia reperitur. Est autem injuriam facere, eorum, quæ absolute bona sunt, sibi plus tribuere, minusque eorum, quæ absolute mala. Itaque hominem non sinimus imperare, sed legem aut rationem; quia hoc ille sibi facere consuevit, fitque tyrannus. Est autem is, qui præest, juris custos: quod si juris, ergo et æqualitatis. Jam vero quoniam si quis

τῷ πλέον εἶναι δοκεῖ, εἴπερ δίκαιος· ἐ γὰρ νέμει πλέον τῆ ἁπλῶς ἀγαθῦ αὑτῷ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀνάλογόν ἐςι· διὸ ἑτέρῳ [u] ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ἀλλότριον εἶναί φασιν ἀγαθὸν τὴν δικαιοσύνην, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. Μισθός τις ἄρα δοτέος· τῦτο δὲ τιμὴ καὶ γέρας· [x] ὅσοις δὲ μὴ ἱκανὰ ταῦτα, ὗτοι γίνονται τύραννοι. Τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικὸν, ἐ ταὐτὸ τύτοις, ἀλλ' ὅμοιον· οὐ γάρ ἐςιν ἀδικία πρὸς τὰ αὑτοῦ ἁπλῶς· τὸ δὲ [y] κτῆμα καὶ τὸ [z] τέκνον, ἕως ἂν ᾖ πηλίκον, καὶ [a] μὴ χωρισθῇ, ὥσπερ μέρος αὐτοῦ· αὑτὸν δὲ ὐθεὶς προαιρεῖται βλάπτειν. Διὸ ὐκ ἔςιν ἀδικία πρὸς αὑτόν. [b] Οὐδὲ ἄρα ἄδικον, ὐδὲ δίκαιον τὸ πολιτικόν· κατὰ νόμον γὰρ ἦν, καὶ ἐν οἷς ἐπεφύ-

[u] Ποιεῖ Ven. 1. et Baſ. quam vertit Lambinus. Sed ποιεῖ ſic uſurpatur paulo ante. [x] Ὅτῳ pro ὅσοις El. Ven. 1. et Baſ. [y] Ὁ δῦλος ὠφέλειά τις τοῦ δεσπότυ ἐςὶ, καθόσον ἐςὶ δοῦλος, καὶ ἕως ἂν ᾖ· ὐδεὶς δὲ τῇ ἑαυτοῦ ὠφελείᾳ ἐπιβυλεύει. *Servus quaſi utilitas quædam beri eſt, quatenus et quamdiu eſt ſervus: nemo autem utilitati propriæ nocere ſtudet.* Andr. [z] Filium impuberem eſſe quaſi partem patris, ex multis locis juris intelligitur, ubi pater et filius pro eadem perſona habentur. [a] Μὴ abeſt a quodam cod. apud Victorium et CCC. ſed utrocunque modo legatur, eadem manet ſententia. [b] Οὐδ' ἄρα ἀδικία ὂν, οὐδ. CCC. ad oram noſtra eſt lectio.

juſtus ſit, nihilo plus ad eum boni, quam ad cæteros, videtur perveniſſe; (non enim eorum, quæ abſolute bona ſunt, plus ſibi, quam aliis, tribuit, niſi ex proportione quadam ei debeatur); idcirco alteri laborat: et ob hanc cauſam bonum alienum dicunt eſſe juſtitiam, quemadmodum et ante dictum eſt. Danda igitur ei merces aliqua eſt: hæc autem eſt honos, et decus: qui vero his contenti non ſunt, hi fiunt tyranni. Jus autem vel domini in ſervos, vel patris in liberos, non eſt idem, atque hæc, ſed tamen ſimile: neque enim cuiquam in ſua injuſtitiæ locus eſſe poteſt abſolute: atqui poſſeſſio, ſeu mancipium, et liberi uſque eo dum parvi ſint, neque a patre ſejuncti, partis inſtar ſunt: ſeipſum autem nemo damno afficit conſulto. Non eſt igitur cuiquam in ſeipſum injuſtitiæ locus. Ex quo efficitur, neque injuriæ, neque juri civili locum eſſe: lege enim jus conſtare, in iiſque locum habere, apud quos legem eſſe

κει εἶναι νόμος· ἦτοι δ' ἦσαν, οἷς ὑπάρχει ἰσότης τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. Διὸ μᾶλλον πρὸς γυναῖκά ἐστι δίκαιον, ἢ πρὸς τέκνα καὶ κτήματα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον· ἕτερον δέ ἐστι καὶ τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ.

ΚΕΦ. ζ'.

ΤΟΥ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν φυσικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. Φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή. Νομικὸν δὲ, ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως, ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει· οἷον τὸ [c] μνᾶς λυτροῦσθαι, [d] ἢ τὸ αἶγα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα· ἔτι ὅσα ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα νομοθετοῦσιν· οἷον, τὸ θύειν [e] Βρασίδᾳ, καὶ τὰ ψηφισματώδη.

[c] Lacedæmonii et Athenienſes, vigente bello Peloponneſiaco, convenerunt, uti captivi utrinque mina redimi poſſent. [d] Hunc locum in omnibus libris depravatum ex Herodoto emendavit Muretus hoc modo: ἢ τὸ αἶγα Διῒ θύειν, ἀλλὰ μὴ πρόβατα. Verba autem Herodoti, quæ ad hunc locum pertinent, hæc ſunt ex lib. ii. ὅσοι μὲν δὴ Διὸς Θηβαίεος ἵδρυνται ἱρὸν, ἢ νομοῦ τοῦ Θηβαίου εἰσὶν, οὗτοι μὲν πάντες οἴων ἀπεχόμενοι αἶγας θύουσι. Ex quo loco præter id, quod Mureto venit in mentem, videtur mihi legendum eſſe αἶγας. *Lamb.* [e] De Braſida, qui ad Amphipolin victor cecidit, hiſtoria exſtat in

communem patitur natura, dicebamus: hos autem eſſe docuimus, quibus eſt inter ipſos imperandi et parendi æqualitas. Itaque inter virum et uxorem magis, quam inter patrem et liberos, dominum et ſervum, juris eſt communitas: hoc enim jus eſt ad tuendam rem familiarem pertinens: quod aliud eſt a civili.

CAP VII.

JUS civile autem aliud naturale eſt, aliud legitimum. Naturale, quod ubique gentium idem valet, non quia ita vel decretum ſit, vel non decretum. Legitimum autem, quod ab initio, hoc, an illo modo fiat, nihil refert; cum conſtitutum fuerit vero, tunc demum refert: quale eſt illud, mina captivum redimere: aut illud, capram Jovi immolare, non oves: præterea leges omnes, quas de rebus ſingularibus ferunt: ut Braſidæ ſacra facere, et quæcunque a populis ſcita et de-

Δοκεῖ δὲ ἐνίοις πάντα εἶναι τοιαῦτα, ὅτι τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν· ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει· τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὁρῶσι. [f] Τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἔστιν ὥς· καίτοι παρά γε τοῖς θεοῖς ἴσως [g] οὐδαμῶς ἔχον· παρ' ἡμῖν δ' ἐστὶ μέν τι καὶ [h] φύσει κινητὸν, οὐ μέντοι πᾶν. Ἀλλ' ὅμως ἐστὶ τὸ μὲν φύσει, τὸ δὲ οὐ φύσει. Ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὐ, ἀλλὰ

lib. v. Thucydidis : ubi monumenta Agnonis Athenienſis, qui coloniam deduxiſſet, narratur fuiſſe everſa, et monumentum Braſidæ ſepto incluſum : cui victimas, inquit, cædunt tanquam heroi : et anniverſarios honores ludorum atque ſacrificia inſtituerunt. [f] Οὐ καθάπαξ κινεῖται πᾶν δίκαιον καὶ μεταπίπτει· εἰ γὰρ καὶ παρ' ἀνθρώποις πάντα ἦν τὰ δίκαια μεταβλητὰ, παρά γε τοῖς θεοῖς ἀνάγκη δίκαιον εἶναι ἀμετάβλητον. Ὥστε εἶναί τι φυσικὸν δίκαιον. Νῦν δὲ καὶ παρ' ἀνθρώποις, τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται· εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει· οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ. Τὸ τοίνυν δίκαιον τὸ φυσικὸν δοκεῖ μέν τισι δίκαιον, δοκεῖ δὲ ἄλλοις μὴ δίκαιον εἶναι. *Non ſimpliciter movetur jus omne aut mutatur : licet enim apud homines concedamus mutari omnia, apud Deos tamen aliquod neceſſe eſt jus eſſe immutabile. Ex quo ipſo ſequeretur naturale aliquod jus eſſe. Nunc vero etiam inter homines, qui recte et ut oportet ſapiunt, immobile aliquod jus eſt, quod naturale dicitur : quod ſi quibuſdam, quibus mens laborat, aut perverſa eſt, jus non videatur, nihil refert : neque enim qui mel dulce eſſe dicit, mentitur, quia iis, quibus mens laborat, non tale videtur. Ita jus naturale, jus quibuſdam, quibuſdam non videtur jus eſſe.* Andr. [g] Ἄλλως poſt οὐδ. addunt Vet. Interp. Lamb. et Caſ. [h] Φυσικὸν pro φύσει Baſ.

creta ſunt. Exiſtimant autem nonnulli, jura omnia eſſe hujuſmodi, id eſt, legitima, quoniam id, quod conſtat natura, immobile atque immutabile eſt, et ubique eandem vim habet : quemadmodum ignis et hic, et apud Perſas urit : jura autem quotidie vident immutari. Sed hoc non ita eſt omni quidem ex parte ; eſt certe ex aliqua : quanquam apud Deos fortaſſe nulla ex parte ita ſe habet : ſed apud nos eſt profecto aliquid etiam naturale, mutabile, non tamen omne. Veruntamen nihilominus aliud jus natura valet, aliud non natura. Sed quodnam, et quale etiam eorum, quæ aliter evenire, quæque mutari poſſunt, natura valeat,

νομικὸν καὶ συνθήκῃ, εἴπερ ἄμφω κινητὰ ὁμοίως, δῆλον· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ αὐτὸς ἁρμόσει διορισμός. Φύσει γὰρ ἡ δεξιὰ κρείττων· καίτοι ἐνδέχεταί τινας ἀμφιδεξίους γενέσθαι. Τὰ δὲ κατὰ συνθήκην καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων, ὅμοιά ἐστι τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἰνηρὰ καὶ σιτηρὰ μέτρα· ἀλλ' οὗ μὲν ὠνοῦνται, μείζω, οὗ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικά, ἀλλ' ἀνθρώπινα δίκαια, οὐ ταὐτὰ πανταχοῦ· ἐπεὶ οὐδὲ [i] πολιτεία, ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν ἡ ἀρίστη. Τῶν δὲ δικαίων καὶ [k] νομίμων ἕκαστον, [l] ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἔχει· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα, πολλά· ἐκείνων δὲ ἕκαστον ἕν· καθόλου γάρ. Διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἄδικον, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον·

[i] Πολιτεῖαι CCC. [k] Νομικῶν Zuing. [l] Οὐ γὰρ τόνδε τὸν ἀριστέα κελεύει τιμᾶσθαι, ἢ τοιάνδε τιμήν, ἀλλὰ καθόλου πάντα ἀριστέα ἁπλῶς τιμᾶσθαι. *Neque enim hunc aut illum, qui strenue in bello operam navarit, jubebit honore affici, aut certum aliquem proponet, sed quemcunque, qui idem fecerit, simpliciter honore prosequi.* Andr.

et quod non natura valeat, sed lege et consensu, siquidem ambo peræque sunt mutabilia, ex iis, quæ afferam, cognoscere licebit: cæterisque rebus eadem distinctio poterit accommodari. Manus enim dextera valentior est sinistra, natura: atqui evenire potest, ut aliqui sinistra perinde, ut dextra, utantur. Jam vero quæ jura ex consensu et utilitate hominum nata sunt, ea mensuris similia sunt: neque enim omnibus in locis sunt æquales vini triticique mensuræ: sed apud eos, qui emunt, majores: apud eos, qui vendunt, minores. Itemque jura non naturalia, sed humana, non sunt omnibus in locis eadem: nam ne reipublicæ quidem regendæ forma una et eadem est apud omnes, sed una duntaxat ubique consentanea naturæ est, ea, quæ optima. Jam unumquodque jus, et unumquodque legitimum eandem rationem habet ad hominum actiones, quam res universæ ad singulares: nam quæ aguntur, multa sunt: sed unumquidque illorum, unum: est enim universum quiddam. Differt autem et ab injuria injuste factum, et a jure justum officium, seu juste factum, quo alter jus suum obtinet,

ἄδικον μὲν γάρ ἐστι τῇ φύσει, ἢ τάξει. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, [m] ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστι· πρὶν δὲ πραχθῆναι, οὔπω, ἀλλ' ἄδικον· ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα. Καλεῖται δὲ καὶ τὸ κοινὸν, μᾶλλον δικαιοπράγημα· δικαίωμα δὲ, τὸ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. Καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἴδη καὶ πόσα, καὶ περὶ [n] ποῖα τυγχάνει ὄντα, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

ΚΕΦ. η΄.

ΟΝΤΩΝ [o] δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκών τις αὐτὰ πράττῃ· ὅταν δὲ ἄκων, οὔτ' ἀδικεῖ, οὔτε δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ συμβέβηκε δικαίοις εἶναι ἢ ἀδίκοις, πράττουσιν. Ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὥρισται τῷ ἑκουσίῳ, καὶ ἀκουσίῳ· ὅταν γὰρ ἑκούσιον ᾖ, ψέ-

[m] Ὅτι ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστιν post ἀλλ' ἄδικον addunt El. CCC. Ven. 1. et Bas. [n] Γρ. τίνα. [o] Γρ. δή.

juſtuſque ex injuſto redditur: nam injuria vel natura, vel conſtitutione injuria eſt. Hæc eadem cum illata fuerit, injuſte factum eſt; priuſquam illata ſit, nondum injuſte factum eſt, ſed injuria: eademque juſti officii, ſeu juſte facti ratio eſt. Quod commune eſt autem, id magis proprio nomine juſta actio appellatur: juſtum officium autem, ſeu juſte factum, correctio et emendatio injuſte facti, ſeu injuriæ alteri illatæ eſt. Quæ ſint autem cujuſque eorum genera et partes, et quot ſint, et in quibus verſentur, poſterius nobis erit videndum.

CAP. VIII.

JAM cum juſta et injuſta ea ſint, quæ ſunt a nobis expoſita, tum et facit quiſque injuſte, et juſte agit, cum ea ſponte ſua agit; cum vero invitus, neque injuſte facit, neque juſte agit, niſi ex eventu: ea enim agit, quibus evenit, ut juſta, vel injuſta ſint. At injuſte factum, juſtamque actionem, id, quod ſponte et invite actum eſt, definit ac terminat: nam cum quid ſponte fit, tum et vitu-

γεται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ἐστίν. Ὥστε ἄδικόν τι ἔσται μὲν, ἀδίκημα δὲ οὐδέπω, ἐὰν μὴ τὸ ἑκούσιον προσῇ. Λέγω δ' ἑκούσιον μὲν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὃ ἄν τις τῶν ἐφ' αὑτῷ ὄντων εἰδὼς καὶ μὴ ἀγνοῶν πράττῃ, μήτε ὃν, μήτε ᾧ, μήτε οὗ [p] ἕνεκα· οἷον τίνα τύπτει, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα, καὶ ἐκείνων ἕκαστον, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, μηδὲ βίᾳ· ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τύπτοι ἕτερον· οὐχ ἑκὼν δέ· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ. Ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ', ὅτι μὲν ἄνθρωπος ἢ τῶν παρόντων τις γινώσκειν, ὅτι δὲ πατὴρ ἀγνοεῖν. Ὁμοίως δὲ τὸ τοιοῦτον διωρίσθω καὶ [q] ἐπὶ τοῦ οὗ ἕνεκα, καὶ περὶ τὴν πρᾶξιν ὅλην. Τὸ [r] δὴ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν, μὴ ἐπ' αὐτῷ δὲ ὂν, [s] ἢ βίᾳ, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει ὑπαρχόντων εἰδότες καὶ πράττομεν καὶ πάσχομεν, ὧν

[p] Ἕνεκα deest El. et Bas. [q] Γρ. περὶ τῶν οὗ ἕνεκ. [r] Γρ. δέ.
[s] Ἀλλὰ βίᾳ pro ἢ βίᾳ legi vult Mich. Eph.

peratur, et simul injuste factum est. Erit ergo aliquid injustum, quod nondum erit injuste factum, nisi eo accesserit, ut sponte factum sit. Sponte autem fieri dico, quemadmodum et supra a nobis dictum est, id, quod quis in sua potestate positum facit sciens, neque eum, quem injuria afficit, ignorans, neque quo quasi instrumento, neque cujus rei gratia: verbi causa, quem verberet, qua re verberet, cujus denique rei causa verberet: atque illorum unumquidque fiat, neque ex eventu, neque vi: veluti si quis alicujus manu apprehensa, alterum verberet: at sponte non verberavit is, cujus est manus: non enim in eo situm fuit. Contingere autem potest, ut pater sit is, qui pulsatur: is qui pulsat vero, illum esse hominem duntaxat, aut eorum aliquem, qui adsunt, sciat: patrem esse nesciat. Similis autem distinctio in eo, cujus causa res agitur, adhibita sit: in tota denique actione. Quod igitur ignoratur, aut cum minime ignoretur, tamen vel in ejus, qui agit, potestate non est, vel ei vis affertur, id ab invito agi dicitur: nam multa sane eorum, quæ natura nobis affert, scientes et agimus et patimur: quorum nihil nec sponte nos-

οὐθὲν οὔτε ἑκούσιον, οὔτε ἀκούσιόν ἐστιν· οἷον τὸ γηρᾶν, ἢ ἀποθνήσκειν. Ἔστι δ' ὁμοίως [t] ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων τὸ κατὰ συμβεβηκός· καὶ γὰρ ἂν τὴν παρακαταθήκην ἀποδοίη τις ἄκων καὶ διὰ φόβον, οὔτε δίκαια πράττειν, οὔτε δικαιοπραγεῖν φατέον· ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἀναγκαζόμενον καὶ ἄκοντα τὴν παρακαταθήκην μὴ ἀποδιδόντα, κατὰ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἄδικα πράττειν. [u] Τῶν δὲ ἑκουσίων, τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ προελόμενοι· προελόμενοι μὲν, ὅσα προβουλευσάμενοι· ἀπροαίρετα δὲ, ὅσα ἀπροβούλευτα. Τριῶν [x] δὴ οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματά ἐστιν, ὅταν μήτε ὃν, [y] μήτε ὡς, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ὑπέλαβε, ταῦτα πράξῃ· ἢ γὰρ οὐ βαλεῖν, ἢ οὐ τούτῳ, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ οὐ τούτου ἕνεκα ᾠήθη, ἀλλὰ συνέβη οὐχ οὗ ἕνεκα ᾠήθη· οἷον, οὐχ

[t] Καὶ ἐπὶ El. et alii. [u] Vide Grot. De Jure B. et P. lib. iii. cap. 11. §. 4. [x] Γρ. δέ. [y] Γρ. μήτε ὅ.

tra, nec nobis invitis fieri dicendum eſt, ut ſeneſcere, aut mori. In rebus juſtis autem æque atque in injuſtis, eventa locum habent: nam ſi quis depoſitum reddiderit invitus, et metu coactus, is neque ~~juſto officio fungi~~, neque rem juſtam agere dicendus eſt, niſi ex eventu. Itemque qui neceſſitate coactus, et invitus depoſitum non reddit, is ex eventu injuriam facere, reſque injuſtas agere dicendus eſt. Eorum autem, quæ ſponte aguntur, alia conſilio capto agimus, alia conſilio non capto: conſilio capto agimus, quæ re prius deliberata: non capto conſilio, quæ re non ante deliberata agimus. Jam cum in ſocietate generis humani tria ſint damnorum genera: ea quidem cum inſcientia conjuncta ſunt errata, cum quis aut quem minime exiſtimavit percutiendo, aut quo modo non putavit, aut quo inſtrumento non putavit, aut cujus rei gratia non putavit, hæc egerit: nam aut ſe non percuſſurum, aut non hoc inſtrumento, aut non hunc, aut non hujus rei cauſa, arbitratus eſt: verum accidit non id, cujus cauſa ſe facere exiſtimavit, ſed longe aliud: verbi gratia, non ut vulnera-

ἵνα τρώσῃ, ἀλλ᾽ ἵνα κεντήσῃ· ἢ οὐχ ὃν, ἢ οὐχ ὥς. Ὅταν μὲν οὖν παραλόγως ἡ βλάβη γένηται, ἀτύχημα· ὅταν δὲ μὴ παραλόγως, ἄνευ δὲ κακίας, ἁμάρτημα· ἁμαρτάνει μὲν γὰρ, ὅταν ἐν ἑαυτῷ ἡ ἀρχὴ ᾖ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δὲ, ὅταν ἔξωθεν. Ὅταν δὲ εἰδὼς μὲν, μὴ προβουλεύσας δὲ, ἀδίκημα· οἷον ὅσα τε διὰ θυμὸν, καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικὰ, συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα γὰρ βλάπτοντες καὶ ἁμαρτάνοντες, ἀδικοῦσι μὲν, καὶ ἀδικήματά ἐστιν· οὐ μέντοι πω ἄδικοι διὰ ταῦτα, οὐδὲ πονηροί· οὐδὲ γὰρ διὰ μοχθηρίαν ἡ βλάβη. Ὅταν δ᾽ ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος καὶ μοχθηρός. Διὸ καλῶς [z] τὰ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προνοίας κρίνεται· οὐ γὰρ ἄρχει ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ᾽ ὁ ὀργίσας. Ἔτι δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ γενέσθαι ἢ μὴ ἀμφισβητεῖται, ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου· ἐπὶ φαινομένῃ

[z] Τὰ ἐκ θυμοῦ &c. ſenarium ex aliquo poeta eſſe putat Zuingerus.

ret, ſed ut pungeret, ferrum ſtrinxit: aut non eum, quem putavit, vulneravit, aut non quo modo voluit. Cum igitur nec opinato damnum illatum fuerit, Infortunium nominatur: cum autem non nec opinato quidem illud, ſed tamen non malitioſe, Erratum, ſeu peccatum eſt: peccat enim tum quiſque, cum in ipſo cauſæ principium ineſt: infortunatus eſt, cum principium extra eſt. Ubi vero quis ſciens læſit alterum, ſed deliberatione non antegreſſa, Injuſte factum eſt: exempli cauſa, quæcunque vel ab ira, vel ab aliis affectibus, qui cum aut neceſſarii ſint, aut naturales, hominibus accidunt: nam qui his impulſi lædunt alterum, et qui his peccant, injuriam illi quidem faciunt, et hæc ſunt injuſte facta: nondum tamen propter hæc injuſti, neque improbi ſunt: non enim malitioſe damnum illatum eſt. Cum autem conſilio capto, et de induſtria: tum et injuſtus et improbus eſt dicendus. Quapropter recte, quæ per iram fiunt, non de induſtria facta judicantur: non enim prior lædit is, qui iratus facit; ſed qui laceſſivit, atque irritavit. Præterea non eſt controverſia de facto, ſed de jure: ob injuſtitiæ enim ſpeciem animo

γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ τοῦ γενέσθαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἶναι μοχθηρὸν, ἂν μὴ διὰ λήθην αὐτὸ δρῶσιν· ἀλλ᾽ ὁμολογοῦντες περὶ τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ ποτέρως δίκαιον ἀμφισβητοῦσιν. Ὁ δ᾽ ἐπιβουλεύσας, οὐκ ἀγνοεῖ. [a]Ὥστε ὁ μὲν οἴεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δ᾽ οὔ. Ἂν δ᾽ ἐκ προαιρέσεως βλάψῃ, ἀδικεῖ· καὶ κατὰ ταῦτα ἤδη τὰ ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν παρὰ τὸ ἀνάλογον [b]ᾖ, ἢ παρὰ τὸ ἴσον. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν προελόμενος δικαιοπραγῇ· δικαιοπραγεῖ δὲ, ἂν μόνον ἑκὼν πράττῃ. Τῶν δ᾽ ἀκουσίων, τὰ μέν ἐστι συγγνωμονικὰ, τὰ δ᾽ οὐ συγγνωμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι᾽ ἄγνοι-

[a] Hanc periochen, quam rejecit Muretus, vertendo, Græcum Interp. ſecutus eſt Lambinus. Sed multo, ut mihi videtur, ad hujus loci ſententiam accommodatius interpretatus eſt Andronicus hoc modo: ὥστε ὁ μὲν προκατάρξας καὶ ἐπιβουλεύσας ἄδικος οἴεται εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ὁμολογεῖ προκατάρξαι· ὁ δὲ ὀργισθεὶς παρ᾽ ἐκείνου μὴ ἄδικος εἶναι νομίζει, καὶ διὰ τοῦτο τὴν βλάβην ὁμολογεῖ. Si hujus auctoritatem approbemus, pro ἀδικεῖσθαι reponendum eſt ἄδικος εἶναι. [b] Ἢ abeſt a Baſ.

objectam ira commovetur. Neque enim hic de facto controverſia eſt, ut in rebus contrahendis inter eos, qui contraxerunt (quorum neceſſe eſt alterum eſſe improbum, niſi obliti id faciant) ſed de facto unum et idem ſentientes, de jure diſſentiunt, atque ambigunt. At qui cogitato læſit alterum, non ignorat. Itaque qui ab irato læſus eſt, injuriam ſe accepiſſe putat: qui iratus læſit, nullam ſe feciſſe injuriam exiſtimat. Quod ſi quis conſulto damnum inferat, injuriam facit: et qui his injuriis inferendis injurius eſt, injuſtus eſt, cum vel a proportione, vel ab æqualitate diſceſſerit. Itemque juſtus eſt tum, cum conſulto juſte agit: juſte agit autem, ſi modo ſponte et voluntate ſua agat. Eorum autem, quæ invite fiunt, alia venia digna ſunt, alia non item: quæcunque enim non ſolum inſcientes, ſed etiam per inſcientiam peccant homines, iis ignoſcendum eſt: quæcunque vero non propter in-

αν, ἀλλ' ἀγνοῦντες μὲν, διὰ πάθος δὲ, μήτε φυσικὸν, μήτ' ἀνθρωπικὸν, οὐ συγγνωμονικά.

ΚΕΦ. θ'.

ΑΠΟΡΗΣΕΙΕ δ' ἄν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισαι περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τοῦ ἀδικεῖν. Πρῶτον μὲν εἰ ἔστιν, ὥσπερ [c] Εὐριπίδης εἴρηκε, λέγων [d] ἀτόπως,

Μητέρα κατέκτα τὴν ἐμήν· βραχὺς λόγος,
Ἑκὼν ἑκοῦσαν, ἢ θέλουσαν οὐχ ἑκών.

Πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐστιν, ἑκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ; ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον· καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως, ἢ ἐκείνως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον· ἢ τὸ μὲν ἑκούσιον, τὸ δ' ἀκούσιον; Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἑκούσιον. Ὥστ' εὔλογον ἀντικεῖσθαι ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό, τ'

[c] In Bellerophonte. [d] Γρ. τὸ πῶς. Forſan οὕτω πως: nam illud ἀτόπως, etſi ab omnibus interpp. probatum, merito fuerit ſuſpectum. *Caſaub.* λέγων πως Andr. Βραχὺς ὁ λόγος Ven. 1. et Baſ.

ſcientiam peccant, ſed quamvis inſcientes, tamen perturbationibus nec naturalibus, nec humanis incitati, iis non eſt ignoſcendum.

CAP. IX.

DUBITARE autem poſſet aliquis, ſi modo ſatis diſtincte de accipienda et facienda injuria a nobis diſputatum eſt. Primum quidem utrum ita ſe res habeat, ut dixit Euripides, cujus hæc ſunt abſurde dicta:

Matrem ut meam necaverim, paucis loquar,
Volens volentem, vel volentem non volens.

Quæri enim poteſt, utrum poſſit quiſquam vere injuriam ſua voluntate accipere, necne? ſed potius omnis invito fiat injuria, quemadmodum et quiſquis injuriam facit, ſponte facit: hoc eſt, utrum omnis injuria accipiatur vel hoc, vel illo modo, (quemadmodum et injuriam quiſque ſua voluntate facit) an aliqua ſit, quam quis ſua ſponte accipit: aliqua, quam invitus? Atque hoc idem de jure obtinendo quæri poteſt: quiſquis enim juſte agit, ſponte agit. Itaque conſentaneum eſt, utraque ſimiliter inter ſe opponi, in-

ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον, ἢ [e] ἀκούσιον εἶναι. Ἄτοπον δ' ἂν δόξειε καὶ ἐπὶ τοῦ [f] δικαιοῦσθαι, εἰ ἅπαν ἑκούσιον· ἔνιοι γὰρ [g] δικαιοῦνται οὐχ ἑκόντες. Ἐπεὶ καὶ τόγε διαπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὁ τὸ ἄδικον πεπονθὼς, ἀδικεῖται πᾶς· ἢ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ πράττειν, καὶ ἐπὶ τοῦ πάσχειν ἐστί; κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεται ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων. Ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι καὶ [h] ἐπὶ τῶν ἀδίκων· οὐ γὰρ ταὐτὸν τὸ τὰ ἄδικα πράττειν, τῷ ἀδικεῖν· οὐδὲ τὸ ἄδικα πάσχειν, τῷ ἀδικεῖσθαι. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοπραγεῖν καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ ἀδικοῦντος· ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. Εἰ δ' ἐστὶν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινὰ, τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς, ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτόν· ἑκών τ' ἂν ἀδι-

[e] Γρ. ἀκούσιον ἅπαν. [f] Γρ. ἀδικεῖσθαι. [g] Γρ. ἀδικοῦνται. [h] Ἐπὶ delendum eſſe cenſet Zuing.

juriam accipere, et jus ſuum obtinere: ut utrumque vel ſponte perferatur atque obtineatur, vel invite. Sed abſurdum videri poſſit etiam in ſuo jure obtinendo, ſi omnis, qui jus ſuum obtinet, ſponte obtineat: nonnulli enim jus ſuum obtinent non ſua voluntate. Tum vero hoc quoque cuipiam dubium eſſe poſſit, utrum quiſquis aliquid injuſti pertulit, injuriam accepiſſe dicendus ſit: an vero, ut in agendo, ſic ſe res habeat etiam in perpetiendo? contingere enim poteſt, ut quis ex eventu in utroque rerum juſtarum ſit particeps. Fieri autem ſimiliter poſſe, ut quis rerum injuſtarum ſit particeps, perſpicuum eſt: non enim idem eſt, res injuſtas agere, atque injuriam facere: neque res injuſtas perferre, atque injuriam accipere. Idemque de re juſte agenda, et de jure ſuo obtinendo ſentiendum: nam fieri non poteſt, ut quiſquam injuriam accipiat, niſi ſit qui faciat: aut ut jus ſuum obtineat, niſi ſit qui juſte agat juſtique judicis munere fungatur. Quod ſi injuriam facere, ſimpliciter eſt alicui ſponte ſua nocere: ſponte autem nocere, eſt ſcientem et cui, et quo, et quo modo noceas: incontinens autem ſponte ſua ſibi ipſe no-

κοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἕν τι τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. Ἔτι ἑκὼν ἄν τις δι' ἀκρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος· ὥστ' εἴη ἂν ἑκόντ' ἀδικεῖσθαι. Ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς, τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν; Βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκὼν, καὶ τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐθεὶς ἑκών· οὐθεὶς γὰρ βούλεται, [i] οὐδ' ὁ ἀκρατής· ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βούλεται οὐθεὶς, ὃ μὴ οἴεται εἶναι σπουδαῖον· ὁ δὲ ἀκρατὴς, ἃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει. Ὁ δὲ τὰ αὑτοῦ διδοὺς· ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

[k] Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων·

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι· τὸ δὲ ἀδι-

[i] Γρ. ἀλλ' οὐδ'. [k] Iliad. ζ'. ver. 235.

cet: ergo ſponte ſua injuria afficietur, et fieri poterit, ut quis ſe ipſe injuria afficiat. At hoc etiam unum eſt ex iis, quæ dubitantur et quæruntur, fierine poſſit, ut quis ſibi ipſe injuriam faciat. Præterea poteſt aliquis ſponte ſua propter incontinentiam ſuam ab altero ejus voluntate damno affici: itaque fieri poterit, ut quis ſponte ſua injuria afficiatur. Aut non eſt recta ſuperior definitio, illiſque verbis, Nocere ſcientem et cui, et quo, et quomodo noceas: addenda ſunt hæc, Contra illius voluntatem? Damno igitur ſua ſponte quiſpiam affici, reſque injuſtas perferre et perpeti poteſt: injuriam autem ſua ſponte accipere nemo poteſt: nemo enim vult injuriam accipere, ac ne incontinens quidem: ſed præter ſuam voluntatem agit: nam nec vult quiſquam, quod non arbitratur eſſe bonum: at incontinens id quod agendum eſſe non putat, agit. Neque vero qui dat ſua (quemadmodum ſcribit Homerus Glaucum Diomedi dediſſe,

Aurea dat pretio arma boves æquantia centum:
Ærea fert, nihiloque novem meliora juvencis)

injuria afficitur: in ejus enim poteſtate ſitum eſt dare, aut non dare: at injuriam acci-

κεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀδικοῦντα δεῖ ὑπάρχειν. Περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον. Ἔτι δ' ὧν προειλόμεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν· πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ νείμας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. Εἰ γὰρ ἐνδέχεται τὸ πρότερον λεχθέν, καὶ ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλεῖον, εἴ τις πλέον ἑτέρῳ ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἑκών, οὗτος αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς ἐλαττωτικός ἐστιν. Ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν; ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει· οἷον δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. Ἔτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ παρὰ τὴν αὑτοῦ πάσχει βούλησιν. Ὥστε οὐκ ἀδικεῖται διά γε τοῦτο· ἀλλ' εἴ περ, βλάπτεται μόνον. Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔχων

pere, non eſt in ejus, qui accipit, poteſtate ſitum, ſed adſit is oportet, qui injuriam faciat. Injuriam igitur accipere non eſſe quippiam, quod ſponte ſuſcipiatur, ex his intelligi poteſt. Sed ex iis, quæ propoſuimus, duo nobis reſtant explicanda: Utrum injuriam faciat, iſne, qui plus alicui tribuit præter ejus meritum ac dignitatem, an is, qui plus conſecutus eſt: et fierine poſſit, ut quis ſibi ipſe injuriam faciat. Nam ſi contingere poteſt id, quod priore loco dictum eſt, ut is, qui plus tribuit, faciat injuriam, non is, qui plus obtinuit: ſequitur, ut ſi quis plus alteri, quam ſibi, tribuat ſciens, et ſua voluntate, is ſe ipſe injuria afficiat: id quod modeſti homines facere conſueverunt: nam vir bonus de ſuo jure libenter et facile aliis concedere ſolet. An ne hoc quidem ſimplex eſt? nam plus ſibi alterius boni, ſi caſus ita tulit, vendicavit; veluti gloriæ, aut ejus quod abſolute honeſtum eſt. Præterea ex definitione ejus, quod eſt injuriam facere, hoc diſſolvitur: nihil enim ei accidit præter ipſius voluntatem. Quare non idcirco injuria afficitur, ſed, ut hoc demus, damno afficitur duntaxat. Perſpicuum autem etiam illud eſt, eum quidem, qui plus diſtribuit, facere injuriam; qui plus obtinet, non

ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ, ἀλλ' ᾧ τὸ ἑκόντα τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως, ἥ ἐστιν ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. [1]Ἔτι ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χείρ, καὶ ὁ οἰκέτης ἐπιτάξαντος· οὐκ ἀδικεῖ μέν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. Ἔτι εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἡ κρίσις ἐστίν· ἔστι δ' ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. Εἰ δὲ γινώσκων ἔκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτός, ἢ χάριτος, ἢ τιμωρίας. Ὥσπερ οὖν κἂν εἴ τις μερίσαιτο τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως, πλέον ἔχει· καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων ὁ τὸν ἀγρὸν κρίνας, οὐκ ἀγρόν, ἀλλὰ ἀργύριον ἔλαβεν. Οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν, διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον. Τὸ δ'

[1] Ἔτι εἰ πολ. El. Ven. 1. et Baf.

semper: non enim is, in quo id ineſt, quod injuſtum eſt, injuriam facit; ſed is, in quo ſponte hoc facere, hoc eſt, a quo actionis principium proficiſcitur: quod ſane eſt in eo, qui diſtribuit, non in eo, qui capit. Præterea quoniam facere multis modis dicitur, et uſu venit ut inanima quoque interficiant, et manus, et ſervus, domini juſſu: non quidem injuriam faciunt, ſed tamen res injuſtas faciunt. Præterea ſi quis ignorans judicavit, neque facit injuriam, quod ad jus legitimum attinet, neque judicium injuſtum eſt: ſed eſt veluti injuſtum: nam jus legitimum aliud eſt ab illo primo. Quod ſi ſciens injuſte judicavit, jam ipſe quoque plus conſecutus eſt, vel in eo quod gratiam iniit ab altero, vel in eo, quod inimicitias ſuas ultus eſt. Quemadmodum igitur ſi quis injuriæ factæ ſit ſocius ac particeps: ſic etiam in illis is, qui propter hæc injuſte judicavit, plus obtinere intelligitur: nam et in illis qui agrum alteri adjudicavit, is non agrum, ſed pecuniam accepit. Homines autem in ſua poteſtate poſitum eſſe putant, injuriam facere, eoque eſſe facile juſtum eſſe. Sed non ita eſt: nam cum vicini

οὐκ ἔϛι· συγγενέσθαι μὲν γὰρ τῇ τοῦ γείτονος, καὶ πατάξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥάδιον, καὶ ἐπ᾽ αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸ [m] ὡδὶ ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥάδιον, οὔτ᾽ ἐπ᾽ αὐτοῖς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυνιέναι· ἀλλ᾽ οὐ ταῦτ᾽ ἐϛὶ τὰ δίκαια, ἀλλ᾽ ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλά πως πραττόμενα καί πως νεμόμενα, δίκαια. Τοῦτο δὲ πλέον ἔργον ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ κἀκεῖ μὲν μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥάδιον· ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι, καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι. Δι᾽ αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι οὐθὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν· ὅτι οὐθὲν ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δύναιτ᾽ ἂν ἕκαϛον πρᾶξαι τούτων· καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ, καὶ πατάξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα

[m] Ὡς δεῖ pro ὡδὶ El. quod poſterius etiam habet inter lineas.

uxore rem habere, et alterum verberare, et manu pecuniam largiri, tum facile eſt, tum in eorum, qui faciunt, poteſtate ſitum eſt: ſed ſic affectos hæc facere, neque facile, neque in eorum poteſtate ſitum eſt. Itemque juſta et injuſta noſſe, nullius ſapientiæ eſſe putant: quia ea, de quibus loquuntur leges, intelligere difficile non eſt: verum hæc non ſunt juſta, niſi ex eventu: ſed cum certo quodam modo et aguntur et diſtribuuntur, tum juſta ſunt. Hoc autem majus opus eſt, quam res ſalubres cognoſcere: nam illic quoque mel, vinum, veratrum, uſtionem, et ſectionem noſſe facile eſt: ſed quomodo, et cui, et quando ad ſanitatem adhibenda ſint, cognoſcere, ita magnum et operoſum eſt, ut medicum eſſe. Propter hanc ipſam cauſam non minus juſti, quam injuſti hominis eſſe putant, injuriam facere: quia juſtus non minus, quam injuſtus, immo vero magis, unumquodque horum agere poſſit: nam et hunc cum aliena uxore rem habere, alterumque verberare, et virum fortem clypeum abjicere, et tergo verſo in u-

ἀφεῖναι, καὶ στραφεὶς ἐφ' [n] ὁποτέραν οὖν τρέχειν. Ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστι, πλὴν κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. Ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν. Τοῖς μὲν γὰρ [o] οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον ἴσως τοῖς θεοῖς, τοῖς δ' οὐθὲν μόριον ὠφέλιμον, τοῖς ἀνιάτοις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει· τοῖς δὲ, μέχρι του· [p] διὰ τοῦτ' ἀνθρώπινόν ἐστι.

ΚΕΦ. ι.

Περὶ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει ἡ μὲν ἐπιείκεια πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ' ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὡς ταὐτὸν ἁπλῶς,

[n] Ὁποτεραοῦν Bas. et Aurel. ὁπότερον οὖν El. [o] Οὐκ deest Bas.
[p] Καὶ τοῦτ' Vet. Interp. et Argyr.

tramvis partem currere posse dicunt. Atqui ignavum esse, et injuriam facere, non est hæc facere, nisi ex eventu, sed sic affectum facere: quemadmodum mederi et sanare, non est secare, aut non secare, medicamento purgare, aut non purgare, sed sic affectum hæc præstare. In his autem jura locum habent, inter quos eorum, quæ absolute bona sunt, communitas est, et quibus horum nimium et parum esse potest. Aliis enim non est eorum nimium, ut fortasse diis; aliis nulla prorsus eorum particula utilis est, nempe hominibus insanabilibus, et omni vitiorum genere contaminatis, sed omnia nocent; aliis aliquatenus utilia sunt: atque hoc humanum est.

CAP X.

SEQUITUR ut de æquitate, et de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad justitiam, quam æquum bonum ad jus habeat: namque propius intuentibus, neque ut idem omnino, ne-

οὐθ' ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις. Καὶ ὁτὲ μὲν τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἄνδρα τὸν τοιοῦτον· ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες μεταφέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐπιεικέστερον, ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες. Ὁτὲ δὲ τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς παρὰ τὸ δίκαιόν τι ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν· ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, [q] ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν. Ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει διὰ ταῦτα περὶ τὸ ἐπιεικές. Ἔχει δ' ἅπαντα τρόπον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐθὲν ὑπεναντίον ἑαυτοῖς· τό, τε γὰρ ἐπιεικὲς, δικαίου τινὸς ὂν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι γένος ὂν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. Τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ἐπιεικές. Ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ [r] τὸ κατὰ τὸν νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομί-

[q] Ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐκ, εἰ δικαίου ἄλλο. *Lamb.* ἢ τὸ ἐπιεικὲς ἄλλο. Vet. Interp. οὐ δίκ. omittit Argyr. [r] Τὸ abeſt ab El.

que ut aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, eumque virum, qui æquus et bonus eſt: quinetiam hoc nomen ad alia laudando transferimus, pro bono τὸ ἐπιεικέστερον uſurpando, melius ſcilicet quid ſignificantes. Interdum rationem ſequentibus, abſurdum videtur, æquum bonum, cum ſit unum quiddam a jure diverſum, eſſe laudabile: nam vel jus non eſt bonum, vel æquum bonum non eſt bonum, ſi a jure aliud ac diverſum eſt: vel ſi utrumque bonum eſt, idem eſt. Tota igitur de æquo bono quæſtio ex his propemodum cauſis naſcitur. Sed hæc omnia quodammodo bene habent; nec quicquam eorum eſt, quod ſecum pugnet: nam æquum bonum jure quodam melius jus eſt; neque ita jure melius eſt, ut ſit aliud quoddam genus. Idem ergo eſt jus, et æquum bonum: cumque ambo ſint bona, melius eſt æquum bonum. Sed hinc nata dubitatio eſt, quod quamvis æquum bonum jus ſit, non eſt tamen jus lege conſtitutum, aut legitimum, ſed

ίμου δικαίου. Αἴτιον δ', ὅτι ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς· περὶ ἐνίων δὲ οὐχ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. Ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε ᾖ ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπιτοπλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον. Καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματός ἐστιν· εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη τοιαύτη ἐστίν. Ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ἐπὶ τούτοις παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ᾗ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπών, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλειφθέν, ὃ κἂν ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ἐκεῖ παρών· καὶ εἰ ᾔδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. Διὸ δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου· οὐ τοῦ ἁπλῶς ᾖ, ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμαρτήματος. Καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου· τοῦτο

juris legitimi correctio. Cujus rei hæc causa est, quod lex omnis generalis est: de quibusdam autem rebus universe et generaliter recte præcipi non potest. Itaque quibus in rebus legis vocem universam ac generalem esse necesse est, id autem non satis recte fieri potest: in eis id sumit lex, quod plerumque solet evenire, quamvis id, quod in hoc peccatur, satis intelligat. Nec tamen idcirco minus recta est: non enim culpa legis est, neque ejus qui legem tulit, sed naturæ rerum: earum enim rerum, quæ in actionem cadunt, talis materia est. Cum igitur lege generaliter locuta, aliquid evenit postea præter genus illud universum: tunc par est, qua prætermisit aliquid lator legis, et peccavit in eo quod absolute locutus est, id, quod deest, quodque omissum est, corrigere: quod etiam lator legis, si illic adesset, ita eloqueretur, et de quo legem tulisset, si præscivisset. Itaque cum æquum bonum jus sit, tum quodam jure melius est, non eo, quod absolute jus est, sed eo peccato, quod ex simplici et generali sermone natum est. Denique hæc æqui boni vis ac natura est, ut legis correctio sit, qua aliquid ei deest, propterea quod generaliter loquitur: hæc enim causa est, cur non omnia lege

γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θέσθαι νόμον. Ὥστε ψηφίσματος δεῖ· τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς, ὁ μολύβδινος κανών· πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. Τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιεικὲς, [a] καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίου, δῆλον. Φανερὸν δὲ ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν· ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς, καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθὸν, ἐπιεικής ἐστι· καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

ΚΕΦ. ια'.

ΠΟΤΕΡΟΝ δὲ ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὰ μὲν γάρ ἐστι τῶν δικαίων, τὰ

[a] Γρ. καὶ ὅτι τὸ δίκ. Ita etiam et Andr.

sint comprehensa, quod de quibusdam lex ferri non potest. Plebiscito igitur opus est: rei enim non definitæ infinita quoque regula est, ut et structuræ Lesbiæ regula plumbea est: nam ad lapidis figuram torquetur et inflectitur, neque regula eadem manet: sic et populi scitum ad res quotidianas accommodari et transferri solet. Quid sit igitur æquum bonum, quid jus, quo denique jure melius sit æquum bonum, ex his perspicuum est. Ex hoc autem etiam apparet, quis sit vir æquus et bonus: nam qui consilium hujusmodi cepit, ut hæc sequatur, quique ad ea ipsa agenda aptus est; et qui non est juris interpres in sua causa durior, neque in deteriorem partem propensus atque implicatus, sed de suo jure concedit potius, etiamsi legis auxilio niti possit, is est æquus et bonus: et hic habitus æquitas appellatur, quæ justitia quædam est, non alius quidam habitus.

CAP. XI.

EX iis autem, quæ dicta sunt, perspicuum est, utrum fieri possit, ut quis sibi ipse faciat injuriam, necne: nam quæ omni virtuti con-

κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένα, οἷον οὐ κελεύει ἑαυτὸν ἀποκτενεῖν ὁ νόμος· ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει. Ἔτι ὅταν παρὰ τὸν νόμον βλάπτῃ, μὴ ἀντιβλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ· ἑκὼν δὲ, ὁ εἰδὼς καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς. Ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν [*]νόμον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος. Ἀδικεῖ ἄρα· ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὐτὸν δὲ οὔ; ἑκὼν γὰρ πάσχει· ἀδικεῖται δὲ οὐθεὶς ἑκών. Διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ, καί τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. Ἔτι καθ' ὃ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὑτόν· τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου· ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρὸς, ὥσπερ ὁ δειλός· οὐχ ὡς ὅλην ἔχων τὴν πονηρίαν. Ὥστ' οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ ἂν εἴη ἀφῃρῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' ἀεὶ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶναι τὸ

[*] Γρ. λόγον.

gruentia a lege conſtituta ſunt, ea in juribus ſunt habenda: exempli gratia, non jubet lex ſeipſum interficere: et quæ non jubet lex, ea vetat. Præterea cum quis contra legem nocet alteri, nullo ab eo incommodo accepto, ſponte facit injuriam: ſponte autem facit, qui ſciens cui, et quomodo faciat, injuriam facit. At qui ira impulſus ſibi ipſe mortem conſciſcit, hoc ſponte facit contra rectam legem, quod lex non permittit. Injuriam igitur facit: ſed cui? nonne civitati, non ſibi? ſponte enim hunc caſum ſubit ac perfert: at ſponte ſua nemo afficitur injuria. Itaque et mulctat eum civitas, et ignominia afficit, qui ſe ipſe exanimavit, ut qui civitatem injuria afficiat. Præterea ex eo, quod injuſtus eſt is, qui injuſte facit tantum, et non prorſus improbus, fieri non poteſt, ut quiſquam ſibi ipſe injuriam inferat: hoc enim aliud eſt ab illo: nam injuſtus ita quodammodo improbus eſt, ut ignavus; non ut is, qui omni genere improbitatis affectus eſt. Itaque ne hac improbitate quidem ſibi injuriam facit: alioqui idem eidem decedere ſimul, et accedere poſſet: quod fieri nullo modo poteſt, ſed ſemper in pluribus jus et injuriam eſſe

δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. Ἔτι δὲ ἑκούσιόν τε καὶ ἐκ προαιρέσεως, καὶ πρότερον· ὁ γὰρ διότι ἔπαθε, καὶ τὸ αὐτὸ ἀντιποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δὲ αὐτὸν, τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ. Ἔτι εἴη ἂν ἑκόντα ἀδικεῖσθαι. Πρὸς δὲ τούτοις, ἄνευ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων οὐθεὶς ἀδικεῖ· μοιχεύει δὲ οὐδεὶς τὴν[u] ἑαυτοῦ, οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ. Ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν τὸν περὶ τοῦ ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἄμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἔλαττον, τὸ δὲ πλεῖον ἔχειν ἐστὶ τοῦ μέσου· ὥσπερ ὑγιεινὸν μὲν ἐν ἰατρικῇ, εὐεκτικὸν δὲ ἐν γυμναστικῇ. Ἀλλ' ὅμως χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψεκτὸν ἐστι· καὶ κα-

[u] Γυναῖκα addit El.

necesse est. Præterea injuriam facere cum a voluntate et consilio proficiscitur, tum etiam tempore prius est: nam qui malo accepto malum refert, injuriam facere non videtur: at qui se injuste lædit, eadem ipse et patitur simul, et facit. Deinde acciperet aliquis sponte sua injuriam. His accedit, quod nemo sine singularibus et certis injuriarum generibus injuriam facit: at uxorem suam nemo adulterat, nemo parietem suum perfodit, nemo rei suæ furtum committit. Postremo in summa, sibi quenquam injuriam facere, refellitur ex iis, quæ a nobis decisa sunt, quod nemo possit sponte sua injuriam accipere. Jam vero ne illud quidem obscurum est, utrumque esse malum, accipere, et facere injuriam: alterum enim minus, alterum plus obtinere medio est: quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id, quod ad bonam valetudinem pertinet; in arte autem corporum exercendorum id, quo firma corporis constitutio comparatur. Veruntamen deterius injuriam facere est: namque injuriam facere, cum vitio conjunctum, et vituperandum esse dicebamus: et cum vitio quidem vel perfecto atque integro, et quod simpliciter tale

κίας, ἢ τῆς τελείας καὶ ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς· οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον μετὰ ἀδικίας· τὸ δ' ἀδικεῖσθαι ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. Καθ' αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δ' οὐθὲν κωλύει μεῖζον κακόν. Ἀλλ' οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρῖτιν λέγει μείζω νόσον προσπλαίσματος· καίτοι γένοιτ' ἄν ποτε θάτερον κατὰ συμβεβηκός, εἰ προσπλαίσαντα διὰ τὸ πεσεῖν συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. Κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτῷ πρὸς αὑτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τισιν· οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν, ἢ τὸ οἰκονομικόν· ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. x Εἰς ἃ δὴ βλέπουσι, καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὑτὸν,

x Πρὸς ὃ δή τινες βλέποντες νομίζουσιν ἀδικεῖν τινα ἑαυτὸν καὶ δικαιοῦν. *Quod ipsum quoque nonnullis persuasit, ut existimarent aliquem vel juste vel injuste secum posse agere.* Andr.

est, vel eo, quod ei finitimum est: non enim quicquid sponte fit, conjunctum cum injustitia est: accipere injuriam autem, vitio et injustitia vacat. Per se igitur levius malum est, accipere injuriam: quamvis ex eventu gravius esse nihil prohibeat. Sed de hoc ars non laborat: quin lateris dolorem semper esse dicit morbum pedis offensione graviorem: et tamen ex eventu, pedis offensio morbo lateris majus malum poterit esse: ut si cui offenso pede evenerit, ut propterea quod ceciderit, capiatur ab hostibus, et occidatur. Ex translatione autem sermonis et similitudine quadam, poterit esse non ipsi secum, sed sui partium aliquibus inter ipsas quædam juris communitas: verum non omnis juris, sed vel ejus, quo dominus in servum, vel ejus, quo paterfamilias in familiam suam uti solet: his enim rationibus ea pars animi, quæ rationis est particeps, ab ea distat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipsa respiciunt, et hoc respectu videtur homini quoque in se ipsum injustitiæ locus esse: quia fieri potest, ut in his partibus aliquid a suis

ὅτι ἐστὶν ἐν τούτοις πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις. Ὥσπερ οὖν ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

appetitionibus alienum ac diversum perferat. Itaque etiam in animi partibus~~,~~ ~~inter~~ ipsas, ut inter eum, qui præest, et eum, qui paret imperio, jus aliquod intercedere videtur. De justitia igitur, aliisque virtutibus, quæ ad mo~~res pert~~inent, cum hac distinctione sic a nobis explicatum sit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ
ΤΟ Ζ'.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM
LIB. VI.

ΚΕΦ. α'.

ΕΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν [a] πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν, μήτε τὴν ἔλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν. Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐστί τις σκοπὸς, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, [b] ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι· καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων,

[a] Sc. lib. ii. cap. 6.

[b] Αὐξάνει μὲν τὰ ἐλάττω τοῦ δέοντος, συστέλλει δὲ τὰ ὑπὲρ τὸ δέον, εἴτε πάθη εἶεν, εἴτε πράξεις, εἴτε ἄλλο τι τῶν δυνατῶν καὶ ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίεσθαι. *Quæ minora ſunt, quam oportet, intendit, quæ majora ſunt, contrahit, ſive affectus ii, ſive actiones ſint, ſive aliud quodcunque, quod aut intendi aut remitti poteſt.* Andr.

CAP. I.

QUONIAM autem ſupra diximus, medium eſſe deligendum, non nimium, neque parum; medium autem ita eſſe, ut recta ratio præſcribit: de hoc diſtinctius diſſeramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus, quemadmodum et in aliis rebus, ſcopus aliquis ineſt, quem ſpectans is, qui rationis eſt particeps, intendit aliquid, et remittit: ac terminus aliquis

ἃς μεταξύ φαμεν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, οὔσας κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. [c] Ἔστι δὲ τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μέν, οὐθὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτο ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω, οὔτε ἐλάττω δεῖ [d] πονεῖν, οὐδὲ ῥαθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος. Τοῦτο δὲ μόνον ἔχων ἄν τις, [e] οὐθὲν ἂν εἰδείη πλέον· οἷον ποῖα δεῖ προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. Διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον [f] ἀληθῶς εἶναι τοῦτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τέ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς [g] ὁ ὅρος. Τὰς δὴ τῆς

[c] Τὸ δὲ οὕτως ἁπλῶς εἰπεῖν, μέσον ἐστὶ τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν γινόμενον λόγον, ἀληθὲς μέν, οὐδὲν δὲ σαφές. *Andr.* [d] Ποιεῖν El. [e] Οὐδὲν ἂν εἰδείη πλέον, ἢ ὁποῖα δεῖ προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἰδείη, ὅτι ὅσα, &c. legendum esse putat Muretus. Quæ verba ita vertit Lambinus: *Nihilo plus sciat, quam qualia sint ad corpus alendum adhibenda, si quis sciat ea adhiberi oportere, quæ præcipit medicina.* [f] Ἀληθὲς CCC. et quidam codd. MSS. apud Victorium. [g] Sunt qui putent τὸν ὅρον *definitionem* significare: alii eum *terminum*, quem singulis actionibus nostris recta ratio constituit; quæ posterior opinio magis probatur, præsertim cum eandem magis probet Eustratius. *Muret.*

est mediocritatum, quas inter nimium et parum interjectas esse dicimus, rectæ rationi consentaneas. Quod cum ita dicitur, est illud quidem verum, sed non satis apertum: namque in cæteris studiis, atque exercitationibus, in quibus scientia aliqua versatur, licet hoc quidem vere dicere, neque plus, neque minus laboris, aut desidiæ, quam res postulet, suscipiendum esse, sed omnia mediocriter, et ut recta ratio præscribit, esse facienda. Verum qui hoc tantum perceptum et cognitum habeat, nihil eo amplius sciat: exempli causa, si quis quærenti, qualia alendo et curando corpori sint adhibenda, respondeat, quæ ars medendi præcipit, et ut is, qui ea præditus est, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi non solum hoc esse vere dictum, sed etiam distinctum atque explicatum esse oportet, quæ sit recta ratio, quæque hujus definitio. At-

s

ψυχῆς ἀρετὰς [h] διείλομεν, καὶ τὰς μὲν εἶναι τοῦ ἤθους ἔφαμεν, τὰς δὲ τῆς διανοίας. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν οὕτως. Πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό, τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον. Νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον· καὶ ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα· ἓν μὲν ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, [i] ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, ἓν δέ γε [k] ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα. [l] Πρὸς γὰρ τὰ τῷ γένει ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῷ γένει, τὸ πρὸς ἑκάτερον

[h] Sc. lib. i. cap. ult. et lib. ii. cap. 1. Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 35. [i] Ὅσων pro ὧν El. ὡς ὧν C C C. [k] Τῶν ἃ ἐνδέχονται Baſ. [l] Καὶ γὰρ ἐπεὶ τὰ γνωστὰ διάφορά εἰσι καὶ τῷ εἴδει ἕτερα, καὶ τὰς γνώσεις ἕπεται διαφόρους εἶναι τῷ εἴδει· τὴν γὰρ γνῶσιν ὁμοίαν εἶναι τῷ γινωσκομένῳ, καὶ ἀναγκαίαν μὲν τὴν τοῦ ἀναγκαίου, ἐνδεχομένην δὲ τὴν τοῦ ἐνδεχομένου, πᾶσα ἀνάγκη. Πᾶσα γὰρ γνῶσις καθ' ὁμοιότητα καὶ κατ' οἰκειότητα γίνεται· καὶ γὰρ ἐφαρμογή τίς ἐστι καὶ ἐπαφὴ τοῦ γινωσκομένου καὶ τοῦ γινώσκοντος. *Etenim cum ea quæ cognoſcuntur ſint diverſa, atque alia ſpecie, ſequitur etiam cognitiones ſpecie diverſas eſſe: cognitionem quippe ei neceſſe eſt ſimilem eſſe quod cognoſcitur: quare neceſſarii neceſſaria, contingentis ſit contingens, omnino eſt neceſſe. Omnis quippe ex ſimilitudine quadam et affinitate ſit cognitio: ſiquidem nihil aliud quam congruentia et quaſi cohærentia quædam eſt, cujus qui cognoſcit et quod cognoſcitur.* Andr.

que animi quidem virtutes ita diſtribuimus, ut alias morum, alias cogitationis eſſe diceremus. Eas igitur, quæ ad mores pertinent, perſecuti ſumus: de cæteris autem tum diſſeramus, cum pauca fuerimus prius de animo locuti. Dictum eſt ſupra, duas eſſe animi partes: alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem ejus partis, quæ ratione prædita eſt, facienda eodem modo diviſio eſt: atque hoc poſitum ſit, duas eſſe animi partes ratione præditas: unam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter ſeſe habere non poſſunt; alteram, qua eas, quæ hoc vel illo modo poſſunt evenire. Ad ea enim, quorum non eſt idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad utrumque apta ſit natura, oportet genere differre: ſi-

πεφυκὸς, [m] εἴ περ καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις ὑπάρχει αὐτοῖς. Λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μὲν ἐπιστημονικὸν, τὸ δὲ λογιστικόν· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταὐτόν. Οὐδεὶς γὰρ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. Ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἕν τι μέρος τοῦ λόγον ἔχοντος. Ληπτέον ἄρα, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ' ἀρετὴ πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

ἐπιστημονικὸν λογιστικον

action

ΚΕΦ. β'.

ΤΡΙΑ δ' ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις· τούτων δ', ἡ αἴσθησις, οὐδεμίας ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τῷ τὰ θηρία αἴσθησιν μὲν ἔχειν, [n] πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. [o] Ἔστι δ' [p] ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει δίωξις

[m] De animo lib. i. cap. 2. et lib. iii. cap. 4. [n] Τὸ πράττειν non convenit nisi in ea, in quibus inest προαίρεσις. [o] De animo lib. iii. cap. 7. [p] Γρ. ὥσπερ.

quidem eis ex similitudine quadam, atque affinitate cognitio comparatur. Appelletur autem harum altera, pars in qua vis inest sciendi; altera, quæ ad ratiocinandum valet: nam consultare et ratiocinari, idem sunt. Jam vero nemo de iis consultat, quæ aliter evenire non possunt. Itaque ea, quæ ad ratiocinandum valet, una quædam pars est ejus animi partis, quæ ratione prædita est. Intelligendum igitur est, utriusque harum partium quis optimus sit habitus: hic enim utriusque virtus est: at virtus ad suum quæque opus pertinet.

CAP. II.

TRIA autem sunt in animo, quæ actionis et veritatis dominatum obtinent, sensus, mens, appetitus: quanquam ex his tribus, sensus, nullius actionis principium est: quod ex eo perspicuum est, quod tametsi bestiæ sensu sint præditæ, actionis tamen communionem non habent. Quod est autem in cogitatione affirmatio et negatio, hoc est in appetitu rei alicujus

καὶ φυγή. Ὥστ' ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἕξις προαιρετικὴ, ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βουλευτικὴ, δεῖ διὰ ταῦτα, τόν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθὴν, εἴ περ ἡ προαίρεσις σπουδαία· καὶ τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν φάναι, τὴν δὲ διώκειν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια πρακτική. Τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μηδὲ ποιητικῆς, τὸ εὖ καὶ κακῶς, τἀληθές ἐστι καὶ ψεῦδος· τοῦτο γάρ ἐστι παντὸς διανοητικοῦ [q] ἔργον. Τοῦ δὲ πρακτικοῦ καὶ διανοητικοῦ, ἡ ἀλήθεια ὁμολόγως ἔχουσα τῇ ὀρέξει τῇ ὀρθῇ. Πράξεως μὲν οὖν ἀρχὴ, προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ' οὐχ οὗ ἕνεκα· Προαιρέσεως δὲ, ὄρεξις καὶ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· διὸ οὔτ' ἄνευ νοῦ καὶ διανοίας, οὔτ' ἄνευ ἠθικῆς ἐστιν [r] ἕξεως ἡ προαίρεσις· εὐπραξία γὰρ καὶ τὸ ἐναντίον ἐν πράξει ἄνευ

[q] Γρ. ἔργον. [r] Ὀρέξεως Ven. 1, 2. Bas. et Muret. Pro nobis facit Andr.

persecutio et fuga. Quare quoniam virtus, quæ ad mores pertinet, habitus est ad consilium capiendum expeditus: consilium autem appetitus est ad consultationem accommodatus: idcirco si consilium bonum esse volumus, oportet et rationem esse veram, et appetitum rectum, eademque et illam affirmare, et hunc persequi. Hæc igitur cogitatio et veritas ad agendum valet. Cogitationis autem ejus, quæ ad res contemplandas, non ad agendas, neque ad efficiendas valet, præstantia et vitium, est verum et falsum: omnis enim animi partis, seu potestatis ad cogitandum valentis, hoc proprium opus ac munus est. Ejus autem animi partis, quæ ad agendum et cogitandum valet, opus est veritas conspirans et congruens cum appetitu recto. Actionis igitur principium, consilium est: principium, inquam, unde motus proficiscitur, non cujus gratia res agitur. Consilii autem capiendi principium, est appetitus et ratio ea, quæ finem aliquem sibi propositum habet: eo quod neque sine mente et cogitatione, neque sine habitu eo, qui ad mores pertinet, consilium esse possit: nam neque bona perfectaque actio, neque ei contraria, sine cogitatione et moribus constare potest. Co-

φρόνησις – [illegible] on practical reasoning Knight – Butler calls φρόνησις – Reflexion Butler Letter

διανοίας καὶ ἤθους οὐκ ἔστι. Διάνοια δ' [s] αὐτὴ οὐθὲν κινεῖ, ἀλλ' ἡ ἕνεκά του, καὶ πρακτική· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ποιητικῆς [t] ἄρχει· ἕνεκα γάρ [u] του ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν· καὶ οὐ τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, καί τινος τὸ ποιητὸν, ἀλλ' οὐ τὸ πρακτόν· ἡ γὰρ εὐπραξία, τέλος· ἡ δ' ὄρεξις, τούτου. Διὸ ἢ ὀρεκτικὸς νοῦς ἡ προαίρεσις, ἢ ὄρεξις διανοητική· καὶ ἡ τοιαύτη ἀρχὴ, ἄνθρωπος. Οὐκ ἔστι δὲ προαιρετὸν οὐθὲν γεγονός· οἷον οὐθεὶς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθηκέναι· οὐδὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τοῦ γεγονότος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐσομένου, καὶ ἐνδεχομένου. Τὸ δὲ γεγονὸς οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων,

Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα.

Ἀμφοτέρων δὴ τῶν νοητικῶν μορίων ἀλήθεια τὸ ἔργον.

[s] Αὕτη Lamb. et Aurel. [t] Fr. ἀρχὴ, ita Andr. [u] Τούτου Ven. 1. et 2.

gitatio autem ipsa nihil movet, nisi ea, quæ alicujus rei gratia comparata est, et quæ ad agendum est idonea: hæc enim etiam ei, quæ ad efficiendum valet, præest: nam quisquis aliquid efficit, alicujus rei singularis causa efficit: neque absolute id quod efficitur, finis est, sed ad aliquid refertur, et alicujus est: quod idem de eo, quod in actionem cadit, dici non potest: actionis enim ultimum est perfecta actio, id est, res bene gesta; appetitio autem, ultimi est. Consilium itaque, aut mens est ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habens: principiumque tale homo est. Nullius autem rei jam factæ consilium capi potest: verbi gratia, nemo consilium capit, Ilium evertisse: nam neque de re præterita deliberat quisquam, sed de futura, et ea, quæ fieri potest. Quod factum est autem, ut sit infectum, fieri non potest: itaque recte Agatho,

Hoc namque duntaxat negatum etiam Deo est,
Quæ facta sunt, infecta posse reddere.

Quocirca ambarum animi partium, quæ ad cogitandum valent, opus est veritas. Qui

Καθ' ἃς οὖν ἕξεις μάλιστ' ἀληθεύει ἑκάτερον, αὗται αἱ ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

ΚΕΦ. γ'.

ΑΡΞΑΜΕΝΟΙ οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. [x] Ἔστω δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφάναι ἢ ἀποφάναι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐστὶ, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς· ὑπολήψει γὰρ καὶ δόξῃ ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. Ἐπιστήμη μὲν οὖν τί ἐστιν, ἐντεῦθεν φανερὸν, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι· πάντες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν. Τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τοῦ θεωρεῖν γένηται, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. Ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν· ἀΐδιον ἄρα· τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης [y] ὄντα ἁπλῶς, ἀΐδια πάντα· τὰ δ' ἀΐδια, [z] ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. Ἔτι διδακτὴ πᾶσα ἐπι-

x Ἔστι Bas. ἔσται CCC. y Γρ. ὅλα, ἁπλῶς ἀΐδ. mutata distinctione. z Γρ. ἀγέννητα.

igitur habitus efficiunt, ut utraque pars verum enunciet, hi sunt utriusque virtutes.

CAP. III.

PRINCIPIO igitur altius repetito, de iis rursum disseramus. Ac sint sane quinque numero, quibus animus verum enunciat vel aiendo, vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens sive Intelligentia: nam existimatione et opinione ut mentiatur animus, evenire potest. Ac scientia quidem quid sit, ex hoc perspicuum esse potest, si rei veritatem subtiliter exquirere, non similitudines consectari volumus, quod omnes existimamus, evenire non posse, ut id quod scimus, aliter sese habeat. Quæ autem sese aliter habere possunt, ea cum longe a conspectu remota sint, sint, necne sint, obscurum est. Ergo quod scientia comprehendi potest, necessario est: ex quo efficitur, ut æternum sit: nam quæ necessario sunt simpliciter, ea sunt æterna omnia: æterna autem quæ sunt, ea neque unquam orta sunt, neque interire possunt.

ςήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιςητὸν, μαθητόν. Ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία· ὥσπερ καὶ [a] ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς ἐλέγομεν· ἡ μὲν γὰρ δι' ἐπαγωγῆς, ἡ δὲ συλλογισμῷ. [Ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ [b] ἀρχή ἐςι, καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς ἐκ τῶν καθόλου. Εἰσὶν ἄρα ἀρχαὶ, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ὧν οὐκ ἔςι συλλογισμός· ἐπαγωγὴ ἄρα. Ἡ μὲν ἄρα ἐπιςήμη ἐςὶν ἕξις ἀποδεικτικὴ, καὶ ὅσα ἄλλα [c] προσδιοριζόμεθα ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅταν γάρ πως πιςεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, ἐπίςαται· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, κατὰ συμβεβηκὸς ἕξει ἐπιςήμην. Περὶ μὲν οὖν ἐπιςήμης διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

[a] Sc. Analyt. Poſter. lib. i. cap. 1. [b] Ἀρχή ἐςι τοῦ καθ. Argyr. alii legunt ἀρχῆς ἐςι. Nobiſcum Andr. qui ſic παραφράζει hanc periochen: ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγὴ καθάπερ ἀρχή ἐςι καὶ τῶν ἀναποδείκτων ἀρχῶν, αἳ καθόλου μέν εἰσι, γινώσκονται δὲ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαςα: *eſt ergo inductio tanquam eorum principiorum, quæ non demonſtrantur, principium, et quæ univerſalia quidem ſunt, a ſingularibus cognoſcuntur tamen.* [c] Malim προσδιωριζόμεθα, ut paulo ante ἐλέγομεν. *Caſaub.*

Præterea ſcientia omnis ſub doctrinam cadere videtur: et quicquid ſub ſcientiam cadit, diſcendo percipi poteſt. Jam vero ex quibuſdam rebus ante cognitis, omnis doctrina gignitur: quemadmodum et in Analyticis dicebatur: alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. Atque inductio quidem principium eſt, et univerſi eſt; ratiocinatio autem ex univerſis conſtat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus conſtituitur ratiocinatio, quorum non eſt ratiocinatio: eſt igitur eorum inductio. Scientia ergo habitus eſt ad rem demonſtrandam idoneus, et cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus: cum enim rem ita eſſe quodammodo credit aliquis, et nota ſunt ei principia, tum ſcire dicitur: nam ſi non erunt concluſione notiora, ex eventu partam ſcientiam habebit. Ac de ſcientia quidem cum hac diſtinctione a nobis dictum ſit.

κίας, ἢ τῆς τελείας καὶ ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς· οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον μετὰ ἀδικίας· τὸ δ' ἀδικεῖσθαι ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. Καθ' αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δ' οὐδὲν κωλύει μεῖζον κακόν. Ἀλλ' οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρῖτιν λέγει μείζω νόσον προσπταίσματος· καίτοι γένοιτ' ἄν ποτε θάτερον κατὰ συμβεβηκός, εἰ προσπταίσαντα διὰ τὸ πεσεῖν συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. Κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτῷ πρὸς αὑτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τισιν· οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν, ἢ τὸ οἰκονομικόν· ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. [x] Εἰς ἃ δὴ βλέπουσι, καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὑτὸν,

[x] Πρὸς ὃ δή τινες βλέποντες νομίζουσιν ἀδικεῖν τινα ἑαυτὸν καὶ δικαιοῦν. *Quod ipſum quoque nonnullis perſuaſit, ut exiſtimarent aliquem vel juſte vel injuſte ſecum poſſe agere.* Andr.

eſt, vel eo, quod ei finitimum eſt: non enim quicquid ſponte fit, conjunctum cum injuſtitia eſt: accipere injuriam autem, vitio et injuſtitia vacat. Per ſe igitur levius malum eſt, accipere injuriam: quamvis ex eventu gravius eſſe nihil prohibeat. Sed de hoc ars non laborat: quin lateris dolorem ſemper eſſe dicit morbum pedis offenſione graviorem: et tamen ex eventu, pedis offenſio morbo lateris majus malum poterit eſſe: ut ſi cui offenſo pede evenerit, ut propterea quod ceciderit, capiatur ab hoſtibus, et occidatur. Ex tranſlatione autem ſermonis et ſimilitudine quadam, poterit eſſe non ipſi ſecum, ſed ſui partium aliquibus inter ipſas quædam juris communitas: verum non omnis juris, ſed vel ejus, quo dominus in ſervum, vel ejus, quo paterfamilias in familiam ſuam uti ſolet: his enim rationibus ea pars animi, quæ rationis eſt particeps, ab ea diſtat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipſa reſpiciunt, et hoc reſpectu videtur homini quoque in ſe ipſum injuſtitiæ locus eſſe: quia fieri poteſt, ut in his partibus aliquid a ſuis

ὅτι ἔστιν ἐν τούτοις πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις. Ὥσπερ οὖν ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

appetitionibus alienum ac diversum perferat. Itaque etiam in animi partibus inter ipsas, ut inter eum, qui præest, et eum, qui paret imperio, jus aliquod intercedère videtur. De justitia igitur, aliisque virtutibus, quæ ad mores pertinent, cum hac distinctione sic a nobis explicatum sit.

...tion of the senses
Perception contemplates when recalled by memory.
Recollection power of calling up ideas — memory then stores them
Imagination makes a new whole — exhibits genius —
is an
... — suggestion tendency of an idea to introduce another.
reasoning comprehends judgment & conception — as in logic
... regard ... ...
... of reflexion is as conscious

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ
ΤΟ Ζ′.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM
LIB. VI.

ΚΕΦ. α′.

ΕΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν [a] πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν, μήτε τὴν ἔλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν. Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐστί τις σκοπὸς, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, [b] ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι· καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων,

[a] Sc. lib. ii. cap. 6. [b] Αὐξάνει μὲν τὰ ἐλάττω τοῦ δέοντος, συστέλλει δὲ τὰ ὑπὲρ τὸ δέον, εἴτε πάθη εἶεν, εἴτε πράξεις, εἴτε ἄλλο τι τῶν δυνατῶν καὶ ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίεσθαι. *Quae minora sunt, quam oportet, intendit, quae majora sunt, contrahit, sive affectus ii, sive actiones sint, sive aliud quodcunque, quod aut intendi aut remitti potest.* Andr.

CAP. I.

QUONIAM autem supra diximus, medium esse deligendum, non nimium, neque parum; medium autem ita esse, ut recta ratio praescribit: de hoc distinctius disseramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus, quemadmodum et in aliis rebus, scopus aliquis inest, quem spectans is, qui rationis est particeps, intendit aliquid, et remittit: ac terminus aliquis

ἃς μεταξύ φαμεν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, οὔσας κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. [c]Ἔστι δὲ τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μὲν, οὐθὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτο ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω, οὔτε ἐλάττω δεῖ [d]πονεῖν, οὐδὲ ῥαθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος. Τοῦτο δὲ μόνον ἔχων ἄν τις, [e]οὐθὲν ἂν εἰδείη πλέον· οἷον ποῖα δεῖ προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. Διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον [f]ἀληθῶς εἶναι τοῦτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τέ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς [g]ὁ ὅρος. Τὰς δὴ τῆς

[c] Τὸ δὲ οὕτως ἁπλῶς εἰπεῖν, μέσον ἐστὶ τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν γινόμενον λόγον, ἀληθὲς μὲν, οὐδὲν δὲ σαφές. *Andr.* [d] Ποιεῖν El. [e] Οὐδὲν ἂν εἰδείη πλέον, ἢ ὁποῖα δεῖ προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἰδείη, ὅτι ὅσα, &c. legendum esse putat Muretus. Quæ verba ita vertit Lambinus: *Nihilo plus sciat, quam qualia sint ad corpus alendum adhibenda, si quis sciat ea adhiberi oportere, quæ præcipit medicina.* [f] Ἀληθὲς C C C. et quidam codd. MSS. apud Victorium. [g] Sunt qui putent τὸν ὅρον *definitionem* significare: alii eum *terminum*, quem singulis actionibus nostris recta ratio constituit; quæ posterior opinio magis probatur, præsertim cum eandem magis probet Eustratius. *Muret.*

est mediocritatum, quas inter nimium et parum interjectas esse dicimus, rectæ rationi consentaneas. Quod cum ita dicitur, est illud quidem verum, sed non satis apertum: namque in cæteris studiis, atque exercitationibus, in quibus scientia aliqua versatur, licet hoc quidem vere dicere, neque plus, neque minus laboris, aut desidiæ, quam res postulet, suscipiendum esse, sed omnia mediocriter, et ut recta ratio præscribit, esse facienda. Verum qui hoc tantum perceptum et cognitum habeat, nihil eo amplius sciat: exempli causa, si quis quærenti, qualia alendo et curando corpori sint adhibenda, respondeat, quæ ars medendi præcipit, et ut is, qui ea præditus est, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi non solum hoc esse vere dictum, sed etiam distinctum atque explicatum esse oportet, quæ sit recta ratio, quæque hujus definitio. At-

g

ψυχῆς ἀρετὰς [h] διείλομεν, καὶ τὰς μὲν εἶναι τοῦ ἤθους ἔφαμεν, τὰς δὲ τῆς διανοίας. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν οὕτως. Πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό, τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον. Νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον· καὶ ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα· ἓν μὲν ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, [i] ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, ἓν δέ γε [k] ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα. [l] Πρὸς γὰρ τὰ τῷ γένει ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῷ γένει, τὸ πρὸς ἑκάτερον

[h] Sc. lib. i. cap. ult. et lib. ii. cap. 1. Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 35. [i] Ὅσων pro ὧν El. ὡς ὧν C C C. [k] Τῶν ἃ ἐνδέχονται Bas. [l] Καὶ γὰρ ἐπεὶ τὰ γνωστὰ διάφορά εἰσι καὶ τῷ εἴδει ἕτερα, καὶ τὰς γνώσεις ἕπεται διαφόρους εἶναι τῷ εἴδει· τὴν γὰρ γνῶσιν ὁμοίαν εἶναι τῷ γινωσκομένῳ, καὶ ἀναγκαίαν μὲν τὴν τοῦ ἀναγκαίου, ἐνδεχομένην δὲ τὴν τοῦ ἐνδεχομένου, πᾶσα ἀνάγκη. Πᾶσα γὰρ γνῶσις καθ' ὁμοιότητα καὶ κατ' οἰκειότητα γίνεται· καὶ γὰρ ἐφαρμογή τίς ἐστι καὶ ἐπαφὴ τοῦ γινωσκομένου καὶ τοῦ γινώσκοντος. *Etenim cum ea quæ cognoſcuntur ſint diverſa, atque alia ſpecie, ſequitur etiam cognitiones ſpecie diverſas eſſe: cognitionem quippe ei neceſſe eſt ſimilem eſſe quod cognoſcitur; quare neceſſarii neceſſaria, contingentis ſit contingens, omnino eſt neceſſe. Omnis quippe ex ſimilitudine quadam et affinitate ſit cognitio: ſiquidem nihil aliud quam congruentia et quaſi cohærentia quædam eſt, ejus qui cognoſcit et quod cognoſcitur.* Andr.

que animi quidem virtutes ita diſtribuimus, ut alias morum, alias cogitationis eſſe diceremus. Eas igitur, quæ ad mores pertinent, perſecuti ſumus: de cæteris autem tum diſſeramus, cum pauca fuerimus prius de animo locuti. Dictum eſt ſupra, duas eſſe animi partes: alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem ejus partis, quæ ratione prædita eſt, facienda eodem modo diviſio eſt: atque hoc poſitum ſit, duas eſſe animi partes ratione præditas: unam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter ſeſe habere non poſſunt; alteram, qua eas, quæ hoc vel illo modo poſſunt evenire. Ad ea enim, quorum non eſt idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad utrumque apta ſit natura, oportet genere differre: ſi-

πεφυκὸς, [m] εἴ περ καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις ὑπάρχει αὐτοῖς. Λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μὲν ἐπιστημονικὸν, τὸ δὲ λογιστικόν· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταυτόν. Οὐθεὶς γὰρ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. Ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἕν τι μέρος τοῦ λόγον ἔχοντος. Ληπτέον ἄρα, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ' ἀρετὴ πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

ΚΕΦ. β'.

ΤΡΙΑ δ' ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις· τούτων δ', ἡ αἴσθησις, οὐδεμίας ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τῷ τὰ θηρία αἴσθησιν μὲν ἔχειν, [n] πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. [o] Ἔστι δ' [p] ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει δίωξις

[m] De animo lib. i. cap. 2. et lib. iii. cap. 4. [n] Τὸ πράττειν non convenit nisi in ea, in quibus inest προαίρεσις. [o] De animo lib. iii. cap. 7. [p] Γρ. ὥσπερ.

quidem eis ex similitudine quadam, atque affinitate cognitio comparatur. Appelletur autem harum altera, pars in qua vis inest sciendi; altera, quæ ad ratiocinandum valet: nam consultare et ratiocinari, idem sunt. Jam vero nemo de iis consultat, quæ aliter evenire non possunt. Itaque ea, quæ ad ratiocinandum valet, una quædam pars est ejus animi partis, quæ ratione prædita est. Intelligendum igitur est, utriusque harum partium quis optimus sit habitus: hic enim utriusque virtus est: at virtus ad suum quæque opus pertinet.

CAP. II.

TRIA autem sunt in animo, quæ actionis et veritatis dominatum obtinent, sensus, mens, appetitus: quanquam ex his tribus, sensus, nullius actionis principium est: quod ex eo perspicuum est, quod tametsi bestiæ sensu sint præditæ, actionis tamen communionem non habent. Quod est autem in cogitatione affirmatio et negatio, hoc est in appetitu rei alicujus

κ̣ φυγή. Ὥς ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἕξις προαιρετική; ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βουλευτική, δεῖ διὰ ταῦτα, τόν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθὴν, εἴ περ ἡ προαίρεσις σπουδαία· καὶ τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν φάναι, τὴν δὲ διώκειν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια πρακτική. Τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μηδὲ ποιητικῆς, τὸ εὖ καὶ κακῶς, τἀληθές ἐστι καὶ ψεῦδος· τοῦτο γάρ ἐστι παντὸς διανοητικοῦ [q] ἔργον. Τοῦ δὲ πρακτικοῦ καὶ διανοητικοῦ, ἡ ἀλήθεια ὁμολόγως ἔχουσα τῇ ὀρέξει τῇ ὀρθῇ. Πράξεως μὲν οὖν ἀρχὴ, προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ' οὐχ οὗ ἕνεκα. Προαιρέσεως δὲ, ὄρεξις καὶ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· διὸ οὔτ' ἄνευ νοῦ καὶ διανοίας, οὔτ' ἄνευ ἠθικῆς ἐστιν [r] ἕξεως ἡ προαίρεσις· εὐπραξία γὰρ καὶ τὸ ἐναντίον ἐν πράξει ἄνευ

[q] Γρ. ἔργον. [r] Ὀρέξεως Ven. 1, 2. Baſ. et Muret. Pro nobis facit Andr.

persecutio et fuga. Quare quoniam virtus, quæ ad mores pertinet, habitus eſt ad conſilium capiendum expeditus: conſilium autem appetitus eſt ad conſultationem accommodatus: idcirco ſi conſilium bonum eſſe volumus, oportet et rationem eſſe veram, et appetitum rectum, eademque et illam affirmare, et hunc perſequi. Hæc igitur cogitatio et veritas ad agendum valet. Cogitationis autem ejus, quæ ad res contemplandas, non ad agendas, neque ad efficiendas valet, præſtantia et vitium, eſt verum et falſum: omnis enim animi partis, ſeu poteſtatis ad cogitandum valentis, hoc proprium opus ac munus eſt. Ejus autem animi partis, quæ ad agendum et cogitandum valet, opus eſt veritas conſpirans et congruens cum appetitu recto. Actionis igitur principium, conſilium eſt: principium, inquam, unde motus proficiſcitur, non cujus gratia res agitur. Conſilii autem capiendi principium, eſt appetitus et ratio ea, quæ finem aliquem ſibi propoſitum habet: eo quod neque ſine mente et cogitatione, neque ſine habitu eo, qui ad mores pertinet, conſilium eſſe poſſit: nam neque bona perfectaque actio, neque ei contraria, ſine cogitatione et moribus conſtare poteſt. Co-

διανοίας καὶ ἤθους οὐκ ἔστι. Διάνοια δ' [s]αὐτὴ οὐθὲν κινεῖ, ἀλλ' ἡ ἕνεκά του, καὶ πρακτική· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ποιητικῆς [t]ἄρχει· ἕνεκα γάρ [u]του ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν· καὶ οὐ τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, καί τινος τὸ ποιητὸν, ἀλλ' οὐ τὸ πρακτόν· ἡ γὰρ εὐπραξία, τέλος· ἡ δ' ὄρεξις, τούτου. Διὸ ἢ ὀρεκτικὸς νοῦς ἡ προαίρεσις, ἢ ὄρεξις διανοητική· καὶ ἡ τοιαύτη ἀρχὴ, ἄνθρωπος. Οὐκ ἔστι δὲ προαιρετὸν οὐθὲν γεγονός· οἷον οὐθεὶς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθηκέναι· οὐδὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τοῦ γεγονότος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐσομένου, καὶ ἐνδεχομένου. Τὸ δὲ γεγονὸς οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων,

Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα.

Ἀμφοτέρων δὴ τῶν νοητικῶν μορίων ἀλήθεια τὸ ἔργον.

[s] Αὕτη Lamb. et Aurel. Ven. 1. et 2. [t] Fr. ἀρχὴ, ita Andr. [u] Τοῦτον

gitatio autem ipsa nihil movet, nisi ea, quæ alicujus rei gratia comparata est, et quæ ad agendum est idonea: hæc enim etiam ei, quæ ad efficiendum valet, præest: nam quisquis aliquid efficit, alicujus rei singularis causa efficit: neque absolute id quod efficitur, finis est, sed ad aliquid refertur, et alicujus est: quod idem de eo, quod in actionem cadit, dici non potest: actionis enim ultimum est perfecta actio, id est, res bene gesta; appetitio autem, ultimi est. Consilium itaque, aut mens est ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habens: principiumque tale homo est. Nullius autem rei jam factæ consilium capi potest: verbi gratia, nemo consilium capit, Ilium evertisse: nam neque de re præterita deliberat quisquam, sed de futura, et ea, quæ fieri potest. Quod factum est autem, ut sit infectum, fieri non potest: itaque recte Agatho,

Hoc namque duntaxat negatum etiam Deo est,
Quæ facta sunt, infecta posse reddere.

Quocirca ambarum animi partium, quæ ad cogitandum valent, opus est veritas. Qui

Καθ' ἃς οὖν ἕξεις μάλιςʼ ἀληθεύει ἑκάτερον, αὗται αἱ ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

ΚΕΦ. γʹ.

ΑΡΞΑΜΕΝΟΙ οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. [x] Ἔςω δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφᾶναι ἢ ἀποφᾶναι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐςὶ, τέχνη, ἐπιςήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς· ὑπολήψει γὰρ καὶ δόξῃ ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. Ἐπιςήμη μὲν οὖν τί ἐςιν, ἐντεῦθεν φανερὸν, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι· πάντες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιςάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν. Τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τοῦ θεωρεῖν γένηται, λανθάνει εἰ ἔςιν, ἢ μή. Ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐςὶ τὸ ἐπιςητόν· ἀΐδιον ἄρα· τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης [y] ὄντα ἁπλῶς, ἀΐδια πάντα· τὰ δ' ἀΐδια, [z] ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. Ἔτι διδακτὴ πᾶσα ἐπι-

[x] Ἔςι Baf. ἔςαι CCC. [y] Γρ. ὅλα, ἁπλῶς ἀΐδ. mutata diſtinctione. [z] Γρ. ἀγέννητα.

igitur habitus efficiunt, ut utraque pars verum enunciet, hi ſunt utriuſque virtutes.

CAP. III.

PRINCIPIO igitur altius repetito, de iis rurſum differamus. Ac ſint ſane quinque numero, quibus animus verum enunciat vel aiendo, vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens ſive Intelligentia: nam exiſtimatione et opinione ut mentiatur animus, evenire poteſt. Ac ſcientia quidem quid ſit, ex hoc perſpicuum eſſe poteſt, ſi rei veritatem ſubtiliter exquirere, non ſimilitudines conſectari volumus, quod omnes exiſtimamus, evenire non poſſe, ut id quod ſcimus, aliter ſeſe habeat. Quæ autem ſeſe aliter habere poſſunt, ea cum longe a conſpectu remota ſint, ſint, necne ſint, obſcurum eſt. Ergo quod ſcientia comprehendi poteſt, neceſſario eſt: ex quo efficitur, ut æternum ſit: nam quæ neceſſario ſunt ſimpliciter, ea ſunt æterna omnia: æterna autem quæ ſunt, ea neque unquam orta ſunt, neque interire poſſunt.

στήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητὸν, μαθητόν. Ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία· ὥσπερ καὶ [a] ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς ἐλέγομεν· ἡ μὲν γὰρ δι' ἐπαγωγῆς, ἡ δὲ συλλογισμῷ. Ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ [b] ἀρχή ἐστι, καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς ἐκ τῶν καθόλου. Εἰσὶν ἄρα ἀρχαὶ, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ὧν οὐκ ἔστι συλλογισμός· ἐπαγωγὴ ἄρα. Ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν ἕξις ἀποδεικτικὴ, καὶ ὅσα ἄλλα [c] προσδιοριζόμεθα ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅταν γάρ πως πιστεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, ἐπίσταται· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, κατὰ συμβεβηκὸς ἕξει ἐπιστήμην. Περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

[a] Sc. Analyt. Poster. lib. i. cap. 1. [b] Ἀρχή ἐστι τοῦ καθ. Argyr. alii legunt ἀρχῆς ἐστι. Nobiscum Andr. qui sic παραφράζει hanc periochen: ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγὴ καθάπερ ἀρχή ἐστι καὶ τῶν ἀναποδείκτων ἀρχῶν, αἳ καθόλου μέν εἰσι, γινώσκονται δὲ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα: *est ergo inductio tanquam eorum principiorum, quæ non demonstrantur, principium, et quæ universalia quidem sunt, a singularibus cognoscuntur tamen.* [c] Malim προσδιωριζόμεθα, ut paulo ante ἐλέγομεν. *Casaub.*

Præterea scientia omnis sub doctrinam cadere videtur: et quicquid sub scientiam cadit, discendo percipi potest. Jam vero ex quibusdam rebus ante cognitis, omnis doctrina gignitur: quemadmodum et in Analyticis dicebatur: alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. Atque inductio quidem principium est, et universi est; ratiocinatio autem ex universis constat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus constituitur ratiocinatio, quorum non est ratiocinatio: est igitur eorum inductio. Scientia ergo habitus est ad rem demonstrandam idoneus, et cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus: cum enim rem ita esse quodammodo credit aliquis, et nota sunt ei principia, tum scire dicitur: nam si non erunt conclusione notiora, ex eventu partam scientiam habebit. Ac de scientia quidem cum hac distinctione a nobis dictum sit.

ΚΕΦ. δ'.

ΤΟΥ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, [d]ἔστι τι καὶ ποιητὸν, καὶ πρακτόν. Ἕτερον δ' ἐστὶ ποίησις, καὶ πρᾶξις· πιστεύομεν δὲ καὶ περὶ αὐτῶν καὶ τοῖς [e]ἐξωτερικοῖς λόγοις· [f]ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου ἕξις πρακτικὴ, ἕτερόν ἐστι τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως· καὶ οὐδὲ περιέχεται ὑπ' ἀλλήλων· οὔτε γὰρ ἡ πρᾶξις, ποίησις· οὔτε ἡ ποίησις, πρᾶξίς ἐστιν. Ἐπεὶ δ' ἡ οἰκοδομικὴ, τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅπερ ἕξις τις μετὰ λόγου ποιητικὴ, καὶ οὐδεμία οὔτε τέχνη ἐστὶν, ἥτις οὐ μετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστὶν, οὔτε τοιαύτη, ἣ οὐ τέχνη, ταὐτὸν ἂν εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. Ἔστι δὲ τέχνη πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν, ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι·

[d] Magn. Moral. lib. i. cap. 35. [e] Per ἐξωτερ. λόγους Aquinas intelligit libros Metaph. Vide lib. i. cap. 13. et Mur. [f] Vide Metaph. lib. vi. cap. 1.

CAP. IV.

EORUM autem, quæ aliter evenire possunt, aliud est, quod sub effectionem venit: aliud, quod sub actionem. Differt autem ab actione effectio (Exotericis autem sermonibus hac etiam in re credendum est) itaque et habitus cum ratione conjunctus ad agendum idoneus ab eo differt, qui cum ad efficiendum valeat, cum ratione conjunctus est: neuterque ab altero continetur; nam neque actio, effectio; neque effectio, actio est. Quoniam autem ædificandi facultas, seu potestas, ars quædam est, atque id ipsum, quod habitus quidam cum ratione conjunctus ad efficiendum idoneus; neque ars ulla est, quæ non sit habitus cum ratione conjunctus ad faciendum idoneus; neque ullus talis habitus est, qui non sit ars: idem erunt ars, et habitus ad faciendum idoneus cum vera ratione conjunctus. Ars autem omnis in origine et molitione rei occupata est, idque molitur et spectat, ut aliquid fiat eorum, quæ esse et non esse possunt, quorumque principi-

καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· οὔτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ἢ γινομένων, ἡ τέχνη ἐστὶν, οὔτε τῶν κατὰ φύσιν· [g] ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὴν ἀρχήν. Ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι. Καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά ἐστιν, ἡ τύχη, καὶ ἡ τέχνη, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ,

Τέχνη τύχην ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνην.

Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὥσπερ εἴρηται, ἕξις τις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική ἐστιν· ἡ δ' ἀτεχνία, τοὐναντίον μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

ΚΕΦ. ε'.

ΠΕΡΙ δὲ φρονήσεως οὕτως ἂν λάβοιμεν, θεωρήσαντες τίνας [h] δὴ λέγομεν τοὺς φρονίμους. Δοκεῖ [i] δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὐτῷ

[g] Ἐν ἑαυτοῖς NC. [h] Δὴ abest ab El. [i] Δὲ NC. Baf. Ven. 1. et Andr.

um in eo, qui facit, non in eo, quod fit, positum est: nam neque eorum, quæ necessario vel sunt, vel fiunt, ars est, neque eorum, quæ natura constant: hæc enim in seipsis inclusum habent principium. Quoniam autem effectio et actio inter se differunt, necesse est artem, effectionis esse, non actionis. In iisdemque rebus quodammodo ars, et fortuna versantur, quemadmodum ait et Agatho:

Fortuna ut artem, sic et ars fortunam amat,

Ars igitur (ut dictum est) habitus est quidam cum vera ratione conjunctus, ad efficiendum idoneus: inertia contra habitus cum ratione falsa conjunctus ad efficiendum idoneus, in eo, quod aliter evenire potest, occupatus.

CAP. V.

DE prudentia autem sic optime cognoscemus, si, quos prudentes appellemus, perceperimus. Ac prudentis quidem videtur esse in iis, quæ sibi bona, et ex usu sunt,

ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, [k] οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν· ἀλλὰ, ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλον. Σημεῖον δ', ὅτι καὶ τοὺς περί τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι σπουδαῖον εὖ λογίσωνται, ὧν μή ἐστι τέχνη. Ὥστε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός. Βουλεύεται δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι. Ὥστ' εἴ περ ἐπιστήμη μὲν μετὰ ἀποδείξεως· ὧν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μή ἐστιν ἀπόδειξις· πάντα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν· καὶ οὐκ ἔστι βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, οὐκ ἂν εἴη ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, οὐδὲ τέχνη. Ἐπιστήμη μὲν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δ', ὅτι ἄλλο [l] τὸ γένος πράξεως, καὶ ποιήσεως. Λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι, ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως ἕτερον τὸ

[k] Οἷον οὐ ποῖα Ven. 1. et 2. [l] Τὸ τέλος NC. Ven. 1. 2. et Baſ.

non ſingillatim, verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vires, ſed univerſe, quæ ad bene beateque vivendum conducant, bene conſultare poſſe. Cujus rei argumentum eſt, quod prudentes in re aliqua dicimus eos, qui bene ratiocinando, quomodo ad honeſtum finem perveniant, aſſequuntur, in iis, quæ arte non continentur. Quocirca qui ad conſultandum ingenio valet, is et prudens omnino, et univerſe fuerit. Conſultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter ſeſe habere, quæve ab ipſo agi non poſſunt. Quare ſi ſcientia omnis cum demonſtratione conjuncta eſt; et ſi, quorum principia aliter ſeſe habere poſſunt, eorum non eſt demonſtratio; (omnia enim ſeſe aliter quoque habere poſſunt;) ſi denique de iis, quæ neceſſario ſunt, conſultari non poteſt: neque ſcientia, neque ars erit prudentia. Scientia, quia quod ſub actionem venit, ſeſe aliter habere poteſt: Ars, quia aliud actionis, aliud effectionis eſt genus. Reſtat igitur, ut ea ſit habitus cum ratione vera conjunctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus, quæ homini bona et mala ſunt: effectionis enim

τέλος, τῆς δὲ πράξεως [m] ἐκ ἀεί· ἔστι γὰρ [n] αὐτὴ ἡ εὐπραξία τέλος. Διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικούς. [o] Ἔνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην τούτῳ προσαγορεύομεν τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν. Σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν· οὐ γὰρ πᾶσαν ὑπόληψιν διαφθείρει, οὐδὲ διαστρέφει τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ λυπηρόν· οἷον, ὅτι τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, ἢ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ τὰς περὶ τὸ πρακτόν. Αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, τὸ οὗ ἕνεκα τὰ πρακτά· τῷ δὲ διεφθαρμένῳ δι' ἡδονὴν, ἢ λύπην, εὐθὺς οὐ φαίνεται ἡ ἀρχὴ, οὐδὲ δεῖν τούτου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ τοῦθ' αἱρεῖσθαι πάντα καὶ πράττειν· ἔστι γὰρ ἡ κακία φθαρτικὴ ἀρχῆς. Ὥστ' ἀνάγκη τὴν φρόνησιν ἕξιν εἶναι

[m] Οὐκ ἂν εἴη pro οὐκ ἀεὶ N C. et quidam Editi. [n] Γρ. αὐτῇ.
[o] Ὅθεν C C C.

alius, quam effectio, finis est; actionis vero non semper alius ab actione finis est: est enim ipsa res bene gesta, seu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hanc causam Periclem, cæterosque tales viros prudentes esse arbitramur, quod ea, quæ sibi, hominumque generi bona sunt, dispicere, ac providere possunt: quales esse putamus eos, qui rei familiaris tuendæ, reique publicæ administrandæ periti sunt. Ex quo nomen invenit apud Græcos temperantia, quam illi appellant σωφροσύνη, tanquam prudentiæ conservatricem. Talem autem existimationem tuetur et conservat: non enim omnem existimationem corrumpunt neque depravant dolor et voluptas: exempli causa, triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere: sed eas duntaxat, quæ ad id, quod sub actionem venit, pertinent. Eorum enim, quæ sub actionem veniunt, principia sunt eæ res, quarum rerum gratia suscipiuntur ea, quæ sub actionem veniunt: qui autem voluptate aut dolore corruptus est, ei statim principii videndi facultas eripitur: neque is animo cernere potest, se hujus rei causa, et propter hanc causam omnia optare, atque agere oportere: vitium enim principii delendi ac perimendi vim habet. Quapropter

μετὰ λόγου [p]ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν. Ἀλλὰ μὴν [q]τέχνης μὲν ἐστιν ἀρετή· φρονήσεως δὲ οὐκ ἔστι. Καὶ ἐν μὲν τέχνῃ ὁ ἑκὼν ἁμαρτάνων, αἱρετώτερος· περὶ δὲ φρόνησιν, ἧττον, [r]ὥσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρετάς. Δῆλον οὖν, ὅτι ἀρετή τις ἐστὶ, καὶ οὐ τέχνη. Δυοῖν δὲ ὄντοιν μεροῖν τῆς ψυχῆς τῶν λόγον ἐχόντων, θατέρου ἂν εἴη ἀρετὴ, τοῦ δοξαστικοῦ· ἥ τε γὰρ δόξα περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν ἐστὶ, καὶ ἡ φρόνησις. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἕξις μετὰ λόγου μόνον· [s]σημεῖον δὲ, ὅτι λήθη τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεώς ἐστι· φρονήσεως δὲ οὐκ ἔστιν.

[p] Ita noſtri MSS. et Andr. ex Vet. Interp. ἀληθοῦς emendarunt Lamb. et Caſaub. [q] Doctiſſimi quidam viri emendant τέχνης μὲν οὐκ ἔστιν ἀρετή· φρονήσεως δ' ἐστί. prorſus contra Ariſtotelis mentem. Magn. Moral. lib. i. cap. 35. et paſſim τέχνῃ ἀρετὴν tribuit, non φρονήσει. *Caſaub.* Ἔτι δὲ τῆς μὲν τέχνης ἐστὶ καὶ κακία καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ δυνατὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι τεχνίτην καὶ πονηρόν. Φρονήσεως δὲ οὔτε κακία ἐστίν· ἀδύνατον γὰρ φρόνιμόν τινα φαῦλον εἶναι· οὔτε ἀρετή· αὐτὴ γάρ ἐστιν ἀρετή· ἀρετὴ δὲ ἀρετῆς οὐκ ἔστιν, οὐ γὰρ μεσότης μεσότητος. *Præterea artis eſt vitium et virtus: poteſt enim et bonus eſſe artifex et malus. Prudentiæ vero neque vitium eſt (non enim fieri poteſt ut prudens aliquis ſit malus) neque virtus: ipſa enim eſt virtus: virtus autem virtutis non eſt, ſicut nec mediocritas mediocritatis.* Andr. [r] Γρ. ὡς. [s] Prudentia enim haud facile oblivione deletur, quoniam quotidie in publicis privatiſque actionibus verſatur.

neceſſe eſt, prudentiam habitum eſſe cum ratione vera conjunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Artis porro virtus eſt: prudentiæ autem non eſt. Et qui ſua voluntate in arte titubarit atque offenderit, ei eſt anteferendus, qui invitus: in prudentia contra deterior eſt is, qui ſponte ſua offenderit, quemadmodum et in virtutibus. Perſpicuum igitur eſt, eam virtutem eſſe quandam, non artem. Cum ſint autem duæ animi partes rationis participes: ejus partis, quæ ad opinandum valet, virtus eſt prudentia: in iis enim, quæ aliter ſeſe habere poſſunt, et opinio et prudentia verſatur. Sed nec habitus eſt cum ratione conjunctus tantum: idque ex eo perſpici poteſt, quod hujuſmodi habitum delere poteſt oblivio, non poteſt prudentiam.

ΚΕΦ. ϛʹ.

ΕΠΕΙ δ᾽ ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις, καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, εἰσὶ δ᾽ ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν καὶ πάσης ἐπιστήμης· μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη· τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστητοῦ, οὔτ᾽ ἂν ἐπιστήμη εἴη, οὔτε τέχνη, οὔτε φρόνησις. Τὸ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτόν· αἱ δὲ τυγχάνουσιν οὖσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν. Οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστί· τοῦ γὰρ σοφοῦ περὶ ἐνίων ἔχειν ἀπόδειξίν ἐστιν. Εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησίς ἐστι, καὶ σοφία, καὶ νοῦς, τούτων δὲ τριῶν μηθὲν ἐνδέχεται εἶναι· λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην· [t] λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

[t] Λείπεται δὴ τὸν νοῦν εἶναι γνῶσιν τῶν ἀρχῶν, καὶ τοῦτό ἐστι νοῦς, ᾧ τὰς ἀρχὰς γινώσκομεν τῆς ἐπιστήμης. *Andr.*

CAP. VI.

QUONIAM autem ſcientia exiſtimatio eſt de rebus univerſis, iiſque, quæ neceſſario ſunt; quoniamque rerum, quæ ſub demonſtrationem cadunt, omniſque adeo ſcientiæ ſunt aliqua principia; (cum ratione enim conjuncta ſcientia eſt:) conſentaneum eſt principii earum rerum, quæ ſcientia comprehendi poſſunt, neque ſcientiam eſſe, neque artem, neque prudentiam. Nam quod ſcientia comprehendi poteſt, demonſtrari poteſt: ars autem et prudentia in iis rebus verſantur, quæ ſeſe aliter poſſunt habere. Ne ſapientia quidem harum rerum eſſe poteſt: ſapientis enim eſt, nonnullarum rerum demonſtrationem expedire poſſe. Si igitur nihil eſt, quo verum enunciemus, nunquamque mentiamur, tum in iis rebus, quæ non poſſunt aliter ſeſe habere, tum in iis, quæ poſſunt, præter ſcientiam, prudentiam, ſapientiam, et mentem ſeu intelligentiam; nullum autem ex his tribus, principiorum eſſe poteſt; (tria dico, prudentiam, ſapientiam, ſcientiam): relinquitur, ut mens ſit principiorum.

ΚΕΦ. ζ'.

ΤΗΝ δὲ σοφίαν ἐν ταῖς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν· οἷον Φειδίαν, λιθουργὸν σοφὸν, καὶ Πολύκλειτον, ἀνδριαντοποιόν· ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐθὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. Εἶναι δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως· οὐ κατὰ μέρος, οὐδὲ ἄλλο τι [u] ἢ σοφοὺς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ [x] Μαργείτῃ,

Τὸν δ' οὔτ' ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὔτ' ἀροτῆρα,
Οὔτ' ἄλλως τι σοφόν.

Ὥστε δῆλον, ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἂν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. Δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. Ὥστ' εἴη ἂν ἡ σοφία νοῦς καὶ ἐπιστήμη, καὶ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα

[u] Ἢ deest El. et plerisque editis. [x] Hujus poematis, quod non exstat, mentionem facit Aristoteles in lib. περὶ ποιητικῆς, ubi ita scribit: ὁ γὰρ Μαργείτης ἀνάλογον ἔχει, ὥσπερ Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας. Basilius Magnus illud Pittaco ascribit: et Clemens Alexandr. στρώμ. λόγ. α'. videtur dubitare de ejus auctore. Archilochus vero, et Cratinus et Callimachus, ut observavit Eustrat. illud Homeri fuisse testantur.

CAP. VII.

SAPIENTIAM autem in artibus, iis attribuimus, qui cujusque artis sunt peritissimi: ut Phidiam, sapientem lapidum sculptorem, Polycletum, sapientem statuarum fictorem dicimus; nihil hic aliud per sapientiam, quam artis virtutem significantes. Nonnullos autem universe sapientes esse arbitramur: non singillatim, neque quidquam aliud, quam sapientes: quemadmodum ait Homerus in Margite,

Hic neque fossor erat, nec arator munere divum,
Nec sapiens ulla in re alia.

Quapropter perspicuum est, scientiarum omnium limatissimam et absolutissimam esse sapientiam. Sapientem igitur oportet non ea solum intelligere, quæ ex principiis colliguntur, sed etiam in principiis versantem de iis vere loqui, vereque sentire. Itaque sapientiam dicere licebit esse tum mentem, tum scien-

[y] ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων· ἄτοπον γὰρ, εἴ τις τὴν ἐπιστήμην πολιτικὴν, ἢ τὴν φρόνησιν σπουδαιοτάτην οἴεται εἶναι, [z] εἰ μὴ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἄνθρωπός ἐστιν. Εἰ δὴ [a] ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι,

[y] Ἐπιστήμην NC. et quidam Editi. Veterem lectionem confirmat Andronicus, qui sic explicat: καὶ οὕτως ἔσται ἐπιστήμη καὶ τιμιωτάτη, καθάπερ κεφαλὴν ἔχουσα τὰς ἀρχάς· ἐν γὰρ τῷ αὐτῆς λόγῳ, καὶ τὰ ἀποδεικτὰ καὶ αἱ ἀρχαὶ λαμβάνονται: *eoque modo longe præstantissima erit scientia, ut quæ tanquam caput habeat principia; in ejus enim definitione demonstrata conjunguntur et principia.* Hanc lectionem retinendam esse probat Victorius lib. xxxviii. c. 15. Var. Lect. et eam ita exponit: Sapientiam sc. ex mente et scientia compositam esse, et veluti caput habere ipsam mentem, cujus vi initia scientiarum percipiantur. Aliter vero legendum esse judicat Lambinus, qui sequentia de hoc loco habet: Sic emendavi, ὥσπερ κεφαλὴ ἔχ. quorum verborum hæc sententia est: et Scientia rationem seu proportionem capitis habens ad cæteros habitus, seu ad cæteras scientias. Atque ita videtur legisse Eustratius, cujus hæc verba sunt: καὶ διὰ τοῦτο καὶ κεφαλῆς λόγον ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ἐπέχει. Est autem hoc loquendi genus apud Græcos usitatissimum, ἔχει ὥσπερ κεφαλὴ, ἔχει ὥσπερ κέντρον, id est, *rationem capitis obtinet, instar quasi puncti obtinet.* [z] Ab hac certe opinione abhorret Philosophus, qui hunc mundum æternum esse vult. Itaque ex ejus sententia, prudentia nequaquam potest esse præstantissima scientia, quia non versatur circa res optimas. [a] Eorum, quæ sunt, quædam qualia sunt, talia semper sunt, et talia dicuntur suapte vi, et sine ullo respectu ad aliud habito: ut color qui habet vim aspectus dissipandi, semper est album; et recta semper est linea, quæ brevissima est inter duo puncta. Quædam alia sunt, quæ non dicuntur talia, nisi ex relatione quadam ad aliud, et sine ulla mutatione sui sæpe talia esse desinunt; ut cibus, potus et somnus non dicuntur salubria, bona aut mala, nisi quatenus ad aliud pertinent, neque aut omnibus istiusmodi sunt, aut iisdem semper. Eadem *sapientiæ* et *prudentiæ* distinctio est. *Sapientia* enim versatur in iis rebus, quæ semper se eodem modo habent, neque usquam alio pertinent: at *prudentia* in eis, quæ pro temporum, locorum ac personarum va-

tiam; ac scientiam quidem rerum honoratissimarum, quasi capitis instar obtinentem: absurda sit enim ejus sententia, qui scientiam civilem aut prudentiam, omnium optimam esse putet: nisi forte rerum omnium, quæ in mundo sunt, homo sit res una præstantissima. Quod si salubre ac bonum, aliud est hominibus, aliud piscibus; al-

τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸ ἀεί· καὶ τὸ σοφὸν ταὐτὸ πάντες ἂν εἴποιεν, φρόνιμον δὲ ἕτερον· [b] τὸ γὰρ περὶ αὐτὸ ἕκαςα εὖ θεωρῦν, φαῖεν ἂν εἶναι φρόνιμον, καὶ τύτῳ ἐπιτρέψειαν αὐτά. [c] Διὸ καὶ τῶν θηρίων ἔνια φρόνιμά φασιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὑτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δύναμιν προνοητικήν. [d] Φανερὸν δὲ, ὅτι ὐκ ἂν εἴη ἡ πο-

rietate mutantur. Itaque *sapientiæ* decreta immutabilia sunt: at *prudens* sæpe consilium mutat. *Muret.* [b] Hujus loci, qui varie scribitur, sententiam clarius videtur expressisse Andronicus: φρόνιμον δὲ ὐκ ἐπ᾽ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τὸ θεωρεῖν ἕκαςον τὰ ἑαυτῦ ἀγαθὰ καὶ πράτἱειν. Γρ. Τὸ γὰρ περὶ αὐτὸ ἕκ. in quibusdam Editis: in aliis τὸ εὖ θεωρῦν. ita El. ἑαυτὸ pro αὐτὸ C C C. θεωρεῖν pro θεωρῦν Aret. Hæc sunt Lambini verba de vera lectione: Existimo de M. Antonii Mureti sententia hunc locum esse corrigendum: non enim dubitat ille, quin vulgata omnium librorum scriptura sit corrupta (quod ego dudum suspicatus sum) sed ita corrupta tamen, ut sine ulla arrogantiæ nota possit emendari. Nihil enim addens de suo, nihilque detrahens, sed unam vocem duntaxat, culpa librariorum disjunctam ac divulsam, de integro conglutinans et conjungens, et ex illis duabus αὐτὸ ἕκαςα, unam faciens αὐτοέκαςα, emendat hoc modo: τὸ γὰρ περὶ αὐτοέκαςα τὸ εὖ θεωροῦν φαῖεν ἂν εἶν. quorum verborum ea est sententia, quam in mea versione expressi. Αὐτοέκαςα, igitur interpretatus sum, *res singulas pro cujusque natura:* ea enim mihi vis esse videtur hujus nominis. τὸ εὖ vero solus ex omnibus interpretibus integrum servavi, cum alii articulum τὸ omiserint, reddidique Latine *actionis præstantiam.* αὐτοέκαςα autem, vox est non solum Platonis, ut aliquando existimavi, sed et Isocratis, et aliorum scriptorum. Vide quæ supra annotavimus de voce αὐτοέκαςον pag. 15. [c] Vide Metaph. lib. i. c. 1. [d] Ne quid dissimulem valde suspicor multas voces hoc loco temere adjectas: et si quis illa τῶν ζώων et τῶν ὄντων delenda censuerit, me quidem adstipulatorem habebit, nisi forte alter alterius locum occupavit. *Muret.*

bum autem et rectum semper est idem: idem quoque semper esse dicent omnes id, quod sit sapientia præditum; prudens, aliud et diversum: quod enim singulis in rebus, pro cujusque rei natura, præstantiam seu bonitatem actionis perspicit, id prudens esse dixerint, et eas res huic commiserint. Itaque et bestias quasdam prudentes esse dicunt, nempe eas, quæ rerum ad vitam necessariarum providendarum facultatem habere videntur. Civilem autem

λιτική, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή· εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὐτοῖς ἐροῦσι σοφίαν, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἁπάντων ἀγαθὸν τῶν ζώων, ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον· εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων. Εἰ δ', ὅτι βέλτιστον ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζώων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ θειότερα τὴν φύσιν, οἷον τὰ φανερώτατά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. Ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει. Διὸ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους, σοφοὺς μὲν, φρονίμους δ' οὔ φασιν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντ' αὐτοῖς· καὶ περιττὰ μὲν, καὶ θαυμαστὰ, καὶ χαλεπὰ, καὶ δαιμόνια εἰδέναι αὐτούς φασιν, ἄχρηστα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν. Ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἐστι βουλεύσασθαι· τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ'

ſcientiam non eſſe eandem, atque ſapientiam, minime obſcurum eſt: nam ſi ſapientiam dicent eſſe eam, quæ in ſuis cuique emolumentis comparandis ſit occupata, multæ reperientur ſapientiæ: non enim una eſt, quæ verſetur in omnium animantium bono, ſed in ſingulis alia atque alia: niſi forte de omnibus, quæ ſunt in rerum natura, etiam medicina una eſt. Neque vero quidquam ad rem attinet, quod homo reliquorum animalium quiddam ſit quam optimum: ſunt enim et alia homine multo diviniora natura: ut ea, quæ omnibus maxime ſunt in conſpectu, ex quibus hic mundus conflatus et coagmentatus eſt. Ex iis igitur, quæ diximus, perſpicuum eſt, ſapientiam eſſe earum rerum, quæ ſunt honore digniſſimæ natura, ſcientiam, et mentem ſive intelligentiam. Quocirca Anaxagoram, Thaletem, cæteroſque tales viros, ſapientes quidem eſſe dicunt, prudentes vero nequaquam, cum videant eos, quæ ſibi utilia ſint, ignorare: atque eos fatentur recondita atque eximia quædam, et admirabilia, et difficilia, et divina tenere, ſed inutilia: quia humana bona non quærunt. Prudentia vero in rebus humanis, iiſque, de quibus conſultari poteſt, verſatur: prudentis enim hoc

ἔργον εἶναί φαμεν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι. Βουλεύεται δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσων μὴ τέλος τί ἐστι, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. Ὁ δὲ ἁπλῶς εὔβουλος, ὁ τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπῳ τῶν πρακτῶν στοχαστικὸς κατὰ λογισμόν Οὐδ' ἐστὶν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ· ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Διὸ καὶ ἔνιοι οὐκ εἰδότες, [e] ἐνίων εἰδότων πρακτικώτεροι, καὶ [f] ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γὰρ εἰδείη, ὅτι τὰ κοῦφα [g] εὔπεπτα κρέα καὶ ὑγιεινὰ, ποῖα δὲ κοῦφα ἀγνοεῖ, οὐ ποιήσει ὑγίειαν· ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθεια κοῦφα καὶ ὑγιεινὰ, ποιήσει μᾶλλον. Ἡ δὲ φρόνησις πρακτική· [h] ὥστε δεῖ ἄμφω ἔχειν, ἢ

[e] Ἑτέρων pro ἐνίων El. [f] Ἐν τοῖς ἄλλοις *in aliis rebus* vertit Lambinus, minus recte. Vide Metaphyſ. lib. i. c. 1. [g] Εὔτρεπτα habet El. [h] Ἐπεὶ τοίνυν ἡ φρόνησις πρακτικὴ, καὶ ἄμφω ἔχειν ἀνάγκη, ἢ τὰ καθ' ἕκαστα μᾶλλον· μετὰ γὰρ τοῦ καθόλου μόνον οὐ δύναται εἶναι πρακτική. *Cum ergo in agendo occupetur prudentia, utrumque adeſſe illi oportet, magiſque ſingularia; quia univerſalibus inſtructa tantum, ad agendum idonea eſſe non poteſt.* Andr.

maxime proprium munus eſſe dicimus, bene conſultare. De iis autem conſultat nemo, quæ aliter ſeſe habere non poſſunt: neque de iis, quorum non eſt finis aliquis, nempe bonum, quod in actionem veniat. Bonus autem conſultator eſt abſolute, qui id, quod homini eſt eorum, quæ in actionem veniunt, optimum, ratione conſequi et explicare poteſt. Neque vero rerum univerſarum modo prudentia eſt, ſed debent etiam ei eſſe notæ res ſingulares: ad agendum enim idonea eſt: in rebus ſingularibus autem omnis actio verſatur. Itaque cum hic nonnulli inſcii ſunt ad agendum ſcientibus aptiores et compoſitiores, tum inter alios ii, qui ſunt uſu periti: nam ſi quis ſciat, carnes leves eſſe ad concoquendum faciles et ſalubres, leves autem quæ ſint, ignoret, bonam valetudinem non efficiet: ſed is potius efficiet, qui avium carnes ſcit eſſe leves et ſalubres. Prudentia autem in agendo poſita eſt: danda igitur opera eſt, ut vel utramque cognitionem habeamus, vel hanc potius, quam illam. Erit autem hic quoque princeps quædam,

ταύτην μᾶλλον. Εἴη δ᾽ ἂν τις καὶ ἐνταῦθα [i] ἀρχιτεκτονική.

ΚΕΦ. ή.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ Φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις· τὸ μέντοι εἶναι ὃ τὸ αὐτὸ αὐταῖς. Τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ Φρόνησις, νομοθετικὴ, ἡ δὲ, ὡς τὰ καθ᾽ ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτική· αὕτη δὲ πρακτικὴ, καὶ [k] βουλευτική· τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτὸν, ὡς τὸ [l] ἔσχατον. Διὸ πολιτεύεσθαι τούτους

[i] Vide lib. i. cap. 2. [k] Βουλευτικὴ expungendum eſſe cenſet Muretus. Nobiſcum facit Andronicus: πολιτικὴν δὲ λέγω τὴν πρακτικὴν καὶ βουλευτικὴν, ἥτις ἐστὶν περὶ τὰ ψηφίσματα καὶ τὰς πράξεις· τὰ γὰρ ψηφίσματα πρακτικά εἰσιν, οὐχ ὡς ἡ πρώτη Φρόνησις ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἀλλ᾽ ὡς ἡ ἐσχάτη, ἥτις καὶ κυρίως ἐστὶ πρακτική. *Civilem jam dico, quæ in agendo occupatur et conſultando, quæque in decretis actionibuſque verſatur: ad actionem enim decreta quoque pertinent: non quemadmodum prima quidem, quam architectonicam dicimus, prudentia, ſed quemadmodum extrema, quæ proprie quoque activa dicitur.* [l] Aliud eſt hoc loco ἔσχατον, *extremum*, aliud τέλος. Ἔσχατον enim intelligitur hic ab Ariſtotele aliquid ſingulare, quod ſenſu percipitur: quia et ab eo cognitio noſtra oritur ad univerſa progrediens, et ab univerſis profecta ad ſingularia deſinit. Jam quod τέλος nonnunquam *ultimum* et *extremum* nominavimus, in eo Ciceronem ſumus imitati: ſed id uno, aut altero loco duntaxat fecimus. Non enim me præterit, τὸ ἔσχατον, apud Ariſtotelem latius patere, quam τέλος: neque omne extremum finem eſſe, ſed id tantum, quod ſit optimum. *Lamb.* Poteſt etiam, ut obſervat Aquinas, τὸ ψήφισμα dici

et quaſi familiam ducens cognitio.

CAP. VIII.

CIVILIS ſcientia autem, et prudentia ſunt illæ quidem idem habitus; ſed natura, qua ſunt tamen, et eſſentia, non eſt eis eadem. Atque ejus ſcientiæ, quæ ad civitatem pertinet, altera pars eſt tanquam princeps et domina prudentia, quæ eſt legum ſcribendarum ratio et facultas; altera, quemadmodum ſingularia, communi nomine Civilis appellatur: cujus omnis opera, in agendo, et conſultando conſumitur: populi ſcitum enim ſub actionem venit, tanquam extremum. Itaque hos ſolos rem-

μόνον λέγουσι· μόνοι γὰρ πράττουσιν οὗτοι, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι. Δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ᾽ εἶναι ἡ περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα· καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις. Ἐκείνων δὲ, ἡ μὲν οἰκονομία, ἡ δὲ νομοθεσία, ἡ δὲ πολιτική· καὶ ταύτης ἡ μὲν βουλευτικὴ, ἡ δὲ δικαστική. Εἶδος μὲν οὖν τι ἂν εἴη [m] γνώσεως, [n] τὸ αὑτῷ εἰδέναι. Ἀλλ᾽ ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ αὑτὸν εἰδὼς καὶ διατρίβων, φρόνιμος εἶναι· οἱ δὲ πολιτικοὶ, πολυπράγμονες. Διὸ καὶ Εὐριπίδης·

Πῶς δ᾽ ἂν φρονοίην, ᾧ παρῆν ἀπραγμόνως
Ἐν τοῖσι πολλοῖς ἠριθμημένῳ στρατοῦ,
Ἴσον μετασχεῖν τῷ σοφωτάτῳ τύχης;
Τοὺς γὰρ περισσοὺς, καί τι πράσσοντας [o] πλέον, [p] Ζεὺς μισεῖ.

ἔχαστον, quia est applicatio legis universaliter positæ ad res singulares agendas. [m] Γρ. φρονήσεως, idque jam olim, ut annotat Eustratius. *Casaub.* [n] Γρ. τὰ αὑτοῦ. El. vero et Andr. τὸ τὰ αὑτοῦ. [o] Post πλέον addit CCC. οὐκ ᾤετο φρονίμους. [p] Ζεὺς μισεῖ deest

publicam administrare dicunt: hi enim soli, ut operarii quidam, in rebus gerendis versantur. Ea autem etiam videtur esse prudentia maxime, qua sibi quisque, et uni prospicit: et hæc communi nomine appellatur prudentia. Illarum autem alia rei familiaris tuendæ et procurandæ ratio, alia scientia legum ferendarum, alia civilis: atque hujus pars altera ad consultandum pertinet, ad judicandum altera. Genus igitur quoddam cognitionis esse videatur, sua scire, sibique utilia. Verum de hoc ipso magna est controversia: ac videtur sane is, qui sua, quæque ad se pertinent, habet cognita, et in eis versatur, prudens esse: at ii, qui se ad rempublicam contulerunt, multarum actionum studio, rerumque alienarum cura distineri. Idcirco et Euripides:

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui suppetebat absque ullo negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere sapientissimo?
Præstantiores namque, et eos qui pluribus
Se rebus implicant, male odit Jupiter.

Ζητοῦσι γὰρ τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν, καὶ οἴονται τοῦτο δεῖν πράττειν. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς δόξης ἐλήλυθε [q] τὸ τούτους φρονίμους εἶναι· καίτοι ἴσως οὐκ ἔστι τὸ ἑαυτοῦ [r] ἄνευ οἰκονομίας, οὐδ' ἄνευ πολιτείας. Ἔτι δὲ [s] τὸ αὑτοῦ πῶς δεῖ διοικεῖν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον. Σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦ [t] εἰρημένου, καὶ διότι γεωμετρικοὶ μὲν νέοι καὶ [u] μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα· φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. Αἴτιον δ', ὅτι καὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γίνεται γνώριμα ἐξ ἐμπειρίας· νέος δ' [x] ἔμπειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου [y] ποιήσει τὴν ἐμπειρίαν. Ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἄν τις σκέψαιτο, διὰ τί, [z] μαθητικὸς μὲν παῖς γένοιτ' ἄν· σοφὸς δὲ ἢ φυσικὸς, οὔ. Ἢ ὅτι τὰ μὲν δι' ἀφαιρέσεώς ἐστι·

El. et sane est a Lambino additum ex Plut. In margine autem El. leguntur sequentia: λείπει τὸ, οὐκ ᾤετο φρόνιμος. [q] Τὸ περὶ τοὺς φρον. N C. Bas. et Camot. quæ tamen desiderantur in Ven. 1. [r] Εὖ ante ἄνευ inserunt Bas. et El. [s] Τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν C C C. Sed Bas. et Eliens. legunt τὰ αὑτοῦ pluraliter: posterior etiam habet οἰκεῖν pro διοικεῖν. [t] Λεγομένου C C C. [u] Γρ. μαθητικοί. [x] Ἄπειρος N C. [y] Ποιεῖ C C C. et Bas. Sic infra legunt βουλεύεσθαι pro βελεύσασθαι. ποιεῖ itidem habet El. [z] Δὴ μαθηματικὸς Lamb. et El. a quo abest Παῖς.

Quærunt enim vulgo id, quod sibi bono est, idque unum agere se arbitrantur oportere. Ex hac igitur opinione natum est, hos esse prudentes: atqui suum negotium nosse atque agere, sine rei familiaris reique publicæ cura, fortasse nemo possit. Præterea quomodo suum quisque negotium gerere debeat, obscurum est, et res eget consideratione. Cujus rei hoc argumentum est, quod juvenes, et geometræ et mathematici, et talibus disciplinis eruditi fiunt; prudentes non fiunt. Causa hæc est, quod etiam in rebus singularibus prudentia vertitur, quarum cognitio usu comparatur: adolescens autem usum rerum non habet, quippe quem temporis longinquitas sit allatura. Nam hoc quoque consideratione dignum est, quamobrem puer, mathematicus effici possit, sapiens aut physicus non possit. An quod illa a materia divulsa ac segregata sunt: horum principia ex usu et experientia nascuntur? et quod his

τῶν δ', αἱ ἀρχαὶ, ἐξ ἐμπειρίας; καὶ τὰ μὲν οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγουσι· τῶν δὲ, τὸ τί ἐστιν οὐκ ἄδηλον. Ἔτι ἡ ἁμαρτία ἢ περὶ τὸ καθόλου ἐν τῷ βουλεύσασθαι, ἢ περὶ τὸ καθ' ἕκαστον· ἢ γὰρ ὅτι πάντα τὰ βαρύσταθμα ὕδατα, φαῦλα· ἢ ὅτι τοδὶ βαρύσταθμον. Ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, φανερόν· τοῦ γὰρ ἐσχάτου ἐστὶν, ὥσπερ εἴρηται· τὸ γὰρ πρακτὸν τοιοῦτον. [a] Ἀντίκειται μὲν δὴ τῷ νῷ· ὁ μὲν γὰρ νοῦς, τῶν ὅρων, ὧν οὐκ ἔστι λόγος· ἡ δὲ, τοῦ ἐσχάτου, [b] οὗ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἀλλ' αἴσθησις, οὐχ ἡ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἵᾳ αἰσθανόμεθα, ὅτι τὸ ἐν τοῖς [c] μαθηματικοῖς ἔσχατον, τρίγωνον· στήσεται γὰρ κἀκεῖ. Ἀλλ' αὕτη μᾶλλον αἴσθησις [d] ἡ φρόνησις· ἐκείνης δὲ ἄλλο εἶδος.

[a] Ἀντιληπτικὴ μὲν El. qui tamen Ἀντίκειται agnoſcit in marg. Γρ. etiam ἀπλικὴ et ἀπλικοί: quorum *poſteriorem* retinet N C. *priorem* vero C C C. et Baſ. [b] Οὗ deeſt Ven. 1. [c] Μαθητικοῖς N C. [d] Alii ἡ φρόνησις, ego deleo utrumque. *Mur.*

non aſſentiuntur, neque fidem habent juvenes, ſed ea dicunt tantum: quid ſint illa autem, non eſt obſcurum. Præterea quicquid in conſultando peccatur, vel ad res univerſas pertinet, vel ad ſingulares: nam vel omnes aquas graves eſſe inſalubres, vel hanc eſſe gravem. Prudentiam autem non eſſe ſcientiam, perſpicuum eſt: extremi enim eſt, ut dictum eſt: tale enim eſt id, quod ſub actionem venit. Menti igitur ſeu intelligentiæ opponitur: mens enim eorum terminorum eſt, quorum ratio afferri non poteſt: prudentia extremi, quod non ſcientia, ſed ſenſu percipitur, non illo, cui propriæ ſunt attributæ qualitates, quas ſentiat; ſed eo, quo ſentimus hoc extremum in mathematicis, eſſe triangulum: nam illic quoque inſiſtit. Veruntamen prudentia ſenſus eſt potius: illius autem alia forma aliaque notio eſt.

ΚΕΦ. Θ΄.

ΤΟ ζητεῖν δὲ, καὶ τὸ βουλεύεσθαι διαφέρει· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τι ἐστί. Δεῖ δὲ [c] διαλαβεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας, τί ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστοχία, ἢ ἄλλο τι γένος. Ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ζητοῦσι περὶ ὧν ἴσασιν· ἡ δ᾽ εὐβουλία, βουλή τίς ἐστιν· ὁ δὲ [f] βουλευόμενος, ζητεῖ καὶ [g] λογίζεται. Ἀλλὰ μὴν, οὐδ᾽ εὐστοχία· ἄνευ τε γὰρ λόγου, καὶ ταχύ τι ἡ εὐστοχία· βουλεύονται δὲ πολὺν χρόνον, καί φασι, πράττειν μὲν δεῖν ταχὺ τὰ [h] βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. Ἔτι, ἡ ἀγχίνοια ἕτερον, καὶ ἡ εὐβουλία· ἔστι δὲ εὐστοχία τις, ἡ ἀγχίνοια. Οὐδὲ δὴ δόξα, ἡ εὐβουλία οὐδεμία. Ἀλλ᾽ ἐπεὶ, ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, ἁμαρτάνει, ὁ δὲ εὖ, ὀρθῶς βουλεύεται· δῆλον ὅτι ὀρθότης τις ἡ εὐβουλία ἐστίν. Οὔτ᾽

[c] Λαβεῖν N C. [f] Βουλόμενος N C. [g] Ἐργάζεται N C. [h] Δόξαντα Baf.

CAP. IX.

QUÆRERE autem et consultare inter se differunt: nam consultare, aliquid quærere est. Sed etiam de bona consultatione, quid sit, distinctione adhibita videndum est, utrum scientia aliqua sit, an opinio, an bona conjectura, an aliud quoddam genus. Ac primum sane non est scientia: nam de iis, quæ sciuntur, quæri non solet: at bona consultatio, consultatio est: qui autem aliqua de re consultat, quærit et ratiocinatur. Jam vero neque conjectura esse potest: nam cum bona conjectura sine ratione fiat, tum celere quiddam est: in consultando autem multum temporis consumitur; aiuntque id, de quo consultaveris, celeriter esse agendum, sed spisse lenteque consultandum. Præterea aliud est sagacitas, aliud bona consultatio: sagacitas autem bona conjectura quædam est. Neque vero ulla bona consultatio, opinio est. Sed quoniam qui male consultat, peccat: qui bene, recte consultat: perspicuum est, bonam consultationem quoddam rectum esse. Sed neque scientiæ tamen, neque opinionis rectum

ἐπιστήμης δὲ, οὔτε δόξης· [i] ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθότης· οὐδὲ γὰρ [k] ἁμαρτία· δόξης δ' ὀρθότης, ἡ ἀλήθεια· ἅμα δὲ καὶ διώρισται ἤδη πᾶν οὗ δόξα ἐστίν. [l] Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ λόγου ἡ εὐβουλία· [m] διανοίας ἄρα λείπεται· αὕτη γὰρ οὔπω φάσις· καὶ γὰρ ἡ δόξα, οὐ ζήτησις, ἀλλὰ φάσις τις ἤδη. Ὁ δὲ βουλευόμενος, ἐάν τε εὖ, ἐάν τε κακῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι, καὶ λογίζεται. Ἀλλὰ ὀρθότης τίς ἐστιν ἡ εὐβουλία, βουλῆς· διὸ ἡ βουλὴ ζητητέα πρῶτον τί, καὶ περὶ τί. Ἐπεὶ δὲ ἡ ὀρθότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρατὴς καὶ ὁ φαῦλος, ὃ [n] προτίθεται ἰδεῖν, ἐκ τοῦ λογισμοῦ τεύξεται· ὥστε ὀρθῶς ἔσται [o] βεβουλευμένος, [p] κακὸν δὲ [q] μέγα εἰληφώς. Δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι τὸ εὖ [r] βουλεύσασθαι· [s] ἡ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς, εὐβουλία,

[i] Ἐπιστήμη CCC. male. [k] Ἁμαρτάνει NC. [l] Alii ἀλλὰ μή. [m] *Relinquitur ut sit mentis. Perion.* Nec aliter fere Camer. sed Eustrat. recte vidit alium esse sensum horum verborum, quæ sic explicat Andron. Ἡ μὲν εὐβουλία ζητεῖν ἐστιν, ἡ δόξα δὲ εὑρηκέναι· καθὸ καὶ τῆς διανοίας ἡ εὐβουλία λείπεται [*inferior est.*] Ἡ μὲν γὰρ διάνοια λόγος ἐστὶν ἀπηρτισμένος καὶ εὑρημένος μετὰ τῆς προσηκούσης αἰτίας· ἡ δὲ εὐβουλία ἐν τῇ ζητήσει ἔχει τὸ εἶναι. [n] Προτίθεσθαι καὶ σκέψασθαι δεῖν NC. [o] Βουλευόμενος NC. [p] Κακὸς Baſ. [q] Μέσα ὑπειληφὼς CCC. ὑπ' εἰληφὼς NC. [r] Βεβουλεῦσθαι El. CCC. et Baſ. [s] Ἡ deeſt El.

eſt: ſcientiæ enim nullum eſt rectum; nam neque ejus eſt ulla pravitas: opinionis autem rectum eſt veritas; ſimulque id omne, cujus eſt opinio, deciſum jam ac tranſactum eſt. Sed neque ſine ratione bona conſultatio eſt: cogitatione igitur eſt inferior: hæc enim nondum enuntiatio eſt: nam et opinio, non quæſtio, ſed quædam jam enuntiatio eſt. At qui conſultat, ſive bene, ſive male conſultet, is quærit aliquid, et ratiocinatur. Sed profecto bona conſultatio, rectum quoddam conſultationis eſt: ea propter quid ſit conſultatio, quærendum primo eſt, et in quo verſetur. Sed quoniam rectum multis modis dicitur: non omne rectum bonam conſultationem eſſe, perſpicuum eſt: incontinens enim et malus homo, quod ſibi propoſuerint ad inſpiciendum, ratiocinatione conſequentur: itaque recte conſultaſſe videbuntur, ſed magno malo accepto. At bene conſultare, bonum quoddam videtur eſſe: id e-

ἡ ἀγαθοῦ τευκτική. Ἀλλ᾽ ἔστι καὶ [t] τούτου ψευδεῖ συλλογισμῷ τυχεῖν· καὶ ὃ μὲν δεῖ ποιῆσαι, [u] τυχεῖν, δι᾽ οὗ δὲ, οὐ, ἀλλὰ ψευδῆ [x] τὸν μέσον ὅρον εἶναι. Ὥστ᾽ οὐδ᾽ αὐτή [y] πω εὐβουλία, καθ᾽ ἣν, οὗ δεῖ μὲν, τυγχάνει, οὐ μέντοι δι᾽ οὗ ἔδει. Ἔτι, ἐστὶ πολὺν χρόνον βουλευόμενον τυχεῖν· τὸν δὲ, ταχύ. Οὐκοῦν οὐδ᾽ ἐκείνη πω εὐβουλία· ἀλλ᾽ ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, καὶ οὗ δεῖ, [z] καὶ ὡς, καὶ ὅτε. Ἔτι, ἐστὶ καὶ ἁπλῶς εὖ βεβουλεῦσθαι, καὶ πρός τι τέλος. Ἡ μὲν δὴ ἁπλῶς, ἡ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἁπλῶς κατορθοῦσα· ἡ δέ τις, ἡ πρός τι τέλος. Εἰ δὴ τῶν φρονίμων τὸ εὖ βουλεύεσθαι, ἡ εὐβουλία εἴη ἂν ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ συμφέρον πρός [a] τι τέλος, οὗ ἡ φρόνησις ἀληθὴς ὑπόληψίς [b] ἐστιν.

[t] Τοῦτο Baſ. minus recte. [u] El. poſt τυχεῖν addit τούτου· quod retinent etiam N C. et Ven. 1. Baſ. habet τούτου πῶς. [x] Τὸ El. [y] Πῶς C C C. [z] Καὶ ὡς δεῖ N C. [a] Τὸ C C C. et Baſ. [b] Deeſt N C.

nim conſultationis rectum, quod ad boni adeptionem valet, bona conſultatio eſt. Sed fieri poteſt, ut quis etiam ratiocinatione falſo concluſa bonum adipiſcatur: et id quidem, quod facto opus eſt, conſequatur, non autem qua ratione oporteat, ſed medius ratiocinationis terminus falſus ſit. Itaque ne ea quidem bona conſultatio eſt, qua conſequitur quidem aliquis quod oportet, ſed non qua ratione oportebat. Præterea contingere poteſt, ut alius diu, alius celeriter conſultando, id, quod vult, aſſequatur. Nondum igitur ne illa quidem bona conſultatio eſt: ſed id conſultationis rectum erit, quod ad utilitatem, et ad id, quod oportet, obtinendum, quo modo, et quo tempore obtineri debet, accommodatum eſt. Præterea licet et abſolute bene conſultare, et ad certum aliquem finem conſultationem referre. Ac bona ſane conſultatio abſolute ea eſt, quæ propoſito ſibi abſoluto, et totius vitæ humanæ communi fine, bene procedit: quædam autem bona conſultatio eſt, quæ certum aliquem et proprium finem ſpectat. Quod ſi bene conſultare, prudentium eſt, bona conſultatio rectum quoddam conſultationis erit, ad utilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cujus ipſa prudentia eſt vera exiſtimatio.

ΚΕΦ. ι΄.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσυνεσία, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνετοὺς, οὔτε ὅλως τὸ αὐτὸ ἐπιστήμη, ἢ δόξῃ· [c] πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί. Οὔτε τις μία τῶν κατὰ μέρος [d] ἐπιστημῶν, οἷον ἡ ἰατρικὴ· περὶ ὑγιεινῶν γὰρ [e] ἂν ἦν· ἡ γεωμετρία· περὶ μεγέθη γάρ. Οὔτε γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσίς ἐστιν, οὔτε περὶ τῶν γιγνομένων [f] ὁτουοῦν· ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις, καὶ βουλεύσαιτο. Διὸ περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν· οὐκ ἔστι δὲ [g] ταὐτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις· [h] ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπιτακτική ἐστι· τί γὰρ δεῖ πράττειν ἢ μή, τὸ τέλος αὐτῆς ἐστιν· ἡ δὲ ξύνεσις, κριτικὴ μόνον· [i] ταὐτὸ γὰρ ξύνεσις καὶ εὐξυνεσία· καὶ γὰρ οἱ συνετοὶ, καὶ εὐσύνετοι. Ἔστι δ',

[c] Argyr. hoc amplius: πάντες γὰρ ἂν εἰδότες, ἢ δοξάζοντες ἦσαν συνετοὶ, quomodo facilior eſſet ſententia. *Mur.* [d] Ἐπιστημῶν, κατὰ μέρος N C. οἷον κατὰ μέρος Ven. 1. Οἷον ἡ ἰατρ. Baſ. [e] Ἂν ἦν deſunt El. [f] Ὁτωοῦν N C. et Baſ. [g] Τὸ αὐτὸ El. [h] Ἡ μὲν γὰρ φρόνησις deſunt N C. [i] Ταὐτὸν N C.

CAP. X.

ΣΥΝΕΣΙΣ autem, hoc eſt, intelligentia, et ἀσυνεσία, hoc eſt, ſtultitia ſive tarditas, ex quibus intelligentes, et ſtulti nominantur: neque idem prorſus eſt, quod ſcientia, aut opinio: omnes enim eſſent intelligentes. Neque una aliqua ex ſcientiis ſingularibus (ut medicina: in cognitione enim rerum ſalubrium, aut in curanda valetudine verſaretur: aut geometria: nam in magnitudinibus eſſet occupata.) Neque enim intelligentia earum rerum eſt, quæ ſemper ſunt, nunquamque moventur: neque ullius earum, quæ oriuntur: ſed earum, de quibus dubitari, et conſultari poteſt. Quapropter in iiſdem ſane rebus, in quibus et prudentia, verſatur: ſed tamen non eſt idem intelligentia, quod prudentia: habet enim vim quandam præcipiendi atque imperandi prudentia (nam propoſitus ei finis eſt, quid agendum ſit, aut non agendum) intelligentia autem, judicandi ſolum: idem eſt enim intelligentia, quod εὐσυνεσία, id eſt, bona intelligentia: nam qui ſunt intelligentes, iidem quoque ſunt bene intelligen-

ὔτε τὸ ἔχειν τὴν φρόνησιν, ὔτε τὸ λαμβάνειν, ἡ σύνεσις· ἀλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι, ὅταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, ὕτως ἐν τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ἐπὶ τὸ κρίνειν περὶ τύτων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, [k] ἄλλυ λέγοντος, καὶ κρίνειν καλῶς· τὸ γὰρ εὖ τῷ καλῶς ταὐτό. Καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τὔνομα ἡ σύνεσις, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μανθάνειν· [l] λέγομεν γὰρ τὸ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις.

ΚΕΦ. ια'.

Η ΔΕ καλυμένη [1] γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἡ τῦ ἐπιεικῦς ἐστι κρίσις ὀρθή. Σημεῖον δέ· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ [m] μάλιστά φαμεν εἶναι συγγνωμονικὸν, καὶ ἐπιεικὲς, τὸ ἔχειν περὶ ἔνια συγγνώμην.

[k] Perionius, ἀλλ' ὐ λέγοντος, *Tacentibus nobis*, mendose omnino. [l] Λέγομεν γὰρ τὸ μανθάνειν desunt N C. facili Librarii lapsu propter geminam μανθάνειν. τὸ γὰρ El. [1] Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 2. [m] Bas. omittit μάλιστα.

tes. Intelligentia autem neque habere prudentiam est, neque consequi: sed ut is, qui discit, tum intelligere dicitur, cum scientia utitur: sic et cum quis opinione utitur, alio loquente, ad judicandum iis de rebus, de quibus prudentia judicat, et probe judicandum: bene enim et probe, idem sunt. Atque hinc natum est intelligentiæ nomen: ex qua bene intelligentes appellantur, ex ea scilicet, quæ est in discendo, intelligentia: sæpenumero enim discendi verbum pro eo, quod est intelligere, usurpamus.

CAP. XI.

EA autem quæ γνώμη, hoc est, sententia appellatur (ex qua quosdam εὐγνώμονας, id est, in sententia ferenda moderatos nominant, et γνώμην ἔχειν, hoc est, sententiæ dicendæ facultate præditos dicimus) est viri boni et moderati rectum judicium. Cujus rei hoc argumento est, quod virum æquum bonum ac moderatum, ad consentiendum, id est, ad ignoscendum promptum ac propensum dicimus: et æquum bonum esse, in nonnullis delictis sententiam, seu consensum accommodare, id est, ignoscere, ac veniam

Ἡ δὲ συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή· ὀρθὴ δὲ, ἡ τοῦ ἀληθοῦς. Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις [n] αὗται εὐλόγως εἰς ταυτὸ τείνουσαι. λέγομεν γὰρ γνώμην, καὶ σύνεσιν, καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν, ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἐπιφέροντες, γνώμην ἔχειν, καὶ νοῦν ἤδη, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς· πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν [o] καθ' ἕκαστον. Καὶ ἐν μὲν τῷ κριτικὸς εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, συνετὸς, καὶ εὐγνώμων, [p] ἢ συγγνώμων· τὰ γὰρ ἐπιεικῆ, κοινὰ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς ἄλλον. Ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων, [q] ἅπαντα τὰ πρακτά· καὶ [r] γὰρ τὸν φρόνιμον δεῖ γινώσκειν αὐτά· καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά· ταῦτα δ' ἔσχατα.

[n] El. N C. Baf. et Ven. 1. omittunt αὗται. Andronicus hoc modo παραφράζει: πᾶσαι μὲν οὖν αἱ ἕξεις [illegible]ηθευτικαὶ πρὸς τὸ αὐτὸ φέρουσι, καὶ τὰ αὐτὰ ἔχουσιν ὑποκείμενα, περὶ ἃ καταγίνονται. [o] Γρ. καθ' ἕκαστα. [p] Ἢ συγγνώμων deeft N C. Idem infra τινὰ habet pro κοινά. [q] Ἁπάντων N C. et Baf. [r] Γὰρ deeft Ven. 1. et Baf.

dare. Atque hic confenfus, id eft, venia quæ datur errato, fententia eft ad judicandum ex æquo et bono apta, et recta: recta autem ea eft, quæ hominis veri eft. Merito autem hi omnes habitus eodem pertinent: nam fententiam, intelligentiam, prudentiam, mentem fanam ac vegetam iifdem attribuentes, fententiæ dicendæ facultate præditos effe, et mentis fanitate præftare, et prudentes et intelligentes dicimus: omnes enim hæ animi poteftates funt extremorum et rerum fingularium. Atque in eo quidem, quod aptus fit ad judicandum iis de rebus, de quibus judicat prudens, fpectatur homo συνετὸς five intelligens, et εὐγνώμων in fententia ferenda moderatus, aut συγγνώμων ad confentiendum, id eft, ignofcendum facilis et propenfus: æqua bona enim omnium virorum bonorum communia funt in ea re, quæ cum altero contrahitur. In fingularium autem et extremorum numero habenda funt ea omnia, quæ fub actionem veniunt: ea enim viro prudenti nota effe debent: intelligentia autem et fententia in iis, quæ fub actionem veniunt, verfantur, quæ funt ex-

Καὶ ὁ νȣ̃ς, τῶν ἐσχάτων ἐπ' ἀμφότερα· κ̀ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων, καὶ τ̃ ἐσχάτων, νȣ̃ς ἐςὶ, κ̀ ȣ̓ λόγος· ὁ μὲν κατὰ τὰς ἀποδείξεις, τ̃ ἀκινήτων ὅρων κ̀ πρώτων, ὁ δὲ [s]ἐν ταῖς πρακτικαῖς, τȣ̃ ἐσχάτȣ καὶ ἐνδεχομένȣ κ̀ τῆς ἑτέρας προτάσεως· ἀρχαὶ γὰρ [t]τȣ̃ ȣ̃ ἕνεκα αὗται· ἐκ τῶν καθ' ἕκαςα γὰρ τὸ καθόλȣ. Τȣ́των ȣ̃ν δεῖ ἔχειν αἴσθησιν· αὕτη δ' ἐςὶ νȣ̃ς. Διὸ κ̀ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα· [u]καὶ φύσει, σοφὸς μὲν ȣ̓δεὶς· γνώμην δ' ἔχει, καὶ σύνεσιν, κ̀ νȣ̃ν. Σημεῖον δὲ, ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἰόμεθα ἀκολȣθεῖν καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει κ̀ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας ȣ̓́σης. Διὸ καὶ ἀρχὴ, κ̀ τέλος, νȣ̃ς· [x]ἐκ τȣ́των γὰρ αἱ ἀποδείξεις, κ̀ περὶ τȣ́των. Ὥςε δεῖ προσέ-

[s] Γρ. ἐν τοῖς πρακτικοῖς. Quidam codd. ἐν ταῖς πρακταῖς. N C. vero habet ἐν τοῖς πρακτοῖς. [t] Ven. 1. et Baſ. ſcribunt τ̃ ȣ̃ ἕνεκα, ſubaudito σκέψεως, aut ſimili. [u] Καὶ deeſt Ven. 1. et Baſ. [x] Ἔκ τι τȣ́των N C.

trema. Et mens extremorum eſt in utramque partem: eſt enim mens et primorum terminorum, id eſt, principiorum univerſalium, et extremorum, id eſt, ſingularium, non ratio: ea mens quidem, quæ in demonſtrationibus occupata eſt, immobilium et primorum terminorum; altera autem, quæ in artibus ad agendum utilibus verſatur, extremi, et ejus, quod eſſe, et non eſſe poteſt, et alius pronunciati: hæc enim pronunciatorum genera, ejus, cujus gratia res agitur, principia ſunt; nam ex ſingularibus oriuntur et conſtant univerſa. Singularium igitur ſenſu præditum eſſe oportet: at hic ſenſus, mens eſt. Quocirca videntur hæc etiam a natura nobis tributa: et cum ſapiens nemo ſit natura, tamen et ſententiæ dicendæ facultate præditus eſt, et eſt intelligens, et mentis ſanitate atque acumine valet quiſque natura. Cujus rei hoc argumentum eſt, quod hos habitus ætatum ſocios, et comites, et veluti aſſeclas eſſe arbitramur: itaque loqui ſolemus, hæc ætas mentis ſanitate atque acumine valet, et ſententiæ dicendæ facultate prædita eſt: perinde quaſi horum ſit effectrix et cauſa natura. Eandem quoque ob cauſam mens principium et finis eſt: ex his enim conſtant, et de his ſunt demonſtrationes.

Ἡ δὲ συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κρ ... ίμων ταῖς ἀ
ὀρθὴ δὲ, ἡ τοῦ ἀληθοῦς. Εἰσὶ ... ν ἀποδό
εὐλόγως εἰς ταυτὸ τείνουσαι ... ῶσι
σιν, καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν, ἐπ
μην ἔχειν, καὶ νοῦν ἤδη, ...
γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται ...
ἕκαστον. Καὶ ἐν μὲν ...
μος, συνετὸς, καὶ εἰ ...
σκῇ, κοινὰ τῶν ἀ ... των, τί χρη ...
Ἔστι δὲ τῶν κα ... εωρεῖ ἐξ ὧν ἔσται εὐ-
πρακτά· καὶ ... ς ἐστι [z] γενέσεως. Ἡ δὲ
σύνεσις, καὶ ... λὰ τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς,
... ιν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ,
... ῳ· ταῦτα δ᾽ ἐστὶν, ἃ τοῦ ἀγαθοῦ ἀν-
... ειν; Οὐθὲν δὲ πρακτικώτεροι τῷ [b] εἰδέναι

[x] El. ...
do παρ ...
καὶ τὰ ...
[y] Ἡ ...
τά ...

... e Magn. Mor. lib. i. cap. 35. [y] Ὁ ἄνθρωπος N C. [z] Post ... ως inserit El. verba sequentia: καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ πράξεως θεωρητική. Desunt usque ad ἀγαθοῦ N C. [b] Ἰδεῖναι El.

Itaque usu peritorum, et senum, aut prudentium pronunciatis, atque opinionibus, quæ demonstrari non possunt, non minus, quam demonstrationibus, attendendum atque obtemperandum est: nam quoniam usu oculum quendam consecuti sunt, principia facile cernunt. Quid sit igitur sapientia, et prudentia, et in quibus utraque versetur, et utramque non esse ejusdem animi partis virtutem, dictum est.

CAP XII.

SED quærat aliquis, quam utilitatem afferant: sapientia enim nihil eorum considerat, quibus homo beatus sit futurus: quia nullam ad rem, quæ oriatur, quæve agatur, utilis est. Prudentia autem habet hoc illa quidem, sed quid ea opus est, siquidem prudentia est ea, quæ in rebus justis et honestis, hominique bonis atque utilibus occupata est: hæ autem res sunt, quas administrare, atque agere viri boni est? Nihilo

ἔσμεν, εἰ περ ... ν δέ· ὕτω [d] καὶ ἡ φυσικὴ

ὐδὲ τὰ ... γὰρ δοκεῖ ἕκαςα τῶν

ως ε ... δίκαιοι, καὶ σωφρο-

α ... εὐθὺς ἐκ γενετῆς.

... ἀγαθὸν εἶναι,

... καὶ γὰρ παισὶ καὶ

... ν νῦ βλα-

...ο legit et

... τὸν μὲν,

... itudo]

... αὶ ἡ

... αἱ

μενοι γὰρ υ...

ςος ἢ τύτοις, ἄτοπον ...

φίας ὄυσα, κυριωτέρα αὐτῆς ἔςαι ...

χει, καὶ ἐπιτάτlει περὶ ἕκαςον. Περὶ [h] δὴ τύτ...

[i] νῦν μὲν γὰρ ἠπόρηται περὶ αὐτῶν μόνον. Πρῶτον μὲν

[c] Πραxlικώτερον N C. [d] Καὶ N C et El. [e] Ῥητέον ſupra lineam El. [f] Ἀλλὰ καὶ Ven. 1. et Baſ. [g] Διοισεῖν αὐτὰς N C. [h] Δὲ Ven. 1. et Baſ. [i] Omnia deſunt uſque ad ἀναſκαῖον N C.

quoque ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, ſiquidem virtutes habitus ſunt: quemadmodum neque earum rerum, quæ ad bonam valetudinem, aut ad bonam corporis conſtitutionem pertinent, quæcunque ita dicuntur, non quod efficiendi vim habeant, ſed quod ab habitu proficiſcantur: nihilo enim ad agendum aptiores ſumus, quod medicinam, aut artem exercendorum corporum teneamus. Quod ſi non propter has cauſas prudens ſtatuendus eſt, ſed ut probi efficiamur: certe iis, qui jam probi ſunt, nihil profutura prudentia eſt. Præterea nec iis, qui virtute præditi non ſunt: nihil enim refert utrum ipſi prudentes ſint, an prudentibus obtemperent: hoc enim ſatis fuerit, quemadmodum ſatis eſt in valetudine curanda: nam tametſi valere velimus, non tamen medicinam diſcimus. Præterea abſurdum eſſe videatur, prudentiam, majorem, quam ſapientiam, dominatum obtinere, cum ea ſit deterior: nam ea quæ efficit, in unaquaque re agenda præeſt atque imperat. De his igitur nunc dicendum eſt: adhuc enim de iis duntaxat quæſivimus. Ac primum quidem di-

χειν τῶν ἐμπείρων ϗ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι ϗ δόξαις, ἐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. Τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ σοφία, ϗ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ τίνα τυγχάνει ἑκατέρα ὄσα, ϗ ὅτι ἄλλε τῆς ψυχῆς μορίε ἀρετὴ ἑκατέρα, εἴρηται.

ΚΕΦ. ιβ΄.

ΔΙΑΠΟΡΗΣΕΙΕ [1] δ' ἄν τις περὶ αὐτῶν, τί χρήσιμοί εἰσιν· ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἔσαι εὐδαίμων [y] ἄνθρωπος· ἐδεμιᾶς γάρ ἐστι [z] γενέσεως. Ἡ δὲ φρόνησις, τοῦτο μὲν [a] ἔχει· ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς, εἴ περ ἡ μὲν φρόνησίς ἐστιν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, ϗ καλὰ, καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπῳ· ταῦτα δ' ἐστὶν, ἃ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός ἐστι πράττειν; Οὐθὲν δὲ πρακτικώτεροι τῷ [b] εἰδέναι

[1] Vide Magn. Mor. lib. i. cap. 35. [y] Ὁ ἄνθρωπος N C. [z] Post γενέσεως inserit El. verba sequentia: ϗ διὰ τοῦτο οὐδὲ πράξεως θεωρητική. [a] Desunt usque ad ἀγαθὰ N C. [b] Ἰδέναι El.

Itaque usu peritorum, et senum, aut prudentium pronunciatis, atque opinionibus, quæ demonstrari non possunt, non minus, quam demonstrationibus, attendendum atque obtemperandum est: nam quoniam usu oculum quendam consecuti sunt, principia facile cernunt. Quid sit igitur sapientia, et prudentia, et in quibus utraque versetur, et utramque non esse ejusdem animi partis virtutem, dictum est.

CAP XII.

SED quærat aliquis, quam utilitatem afferant: sapientia enim nihil eorum considerat, quibus homo beatus sit futurus: quia nullam ad rem, quæ oriatur, quæve agatur, utilis est. Prudentia autem habet hoc illa quidem, sed quid ea opus est, siquidem prudentia est ea, quæ in rebus justis et honestis, hominique bonis atque utilibus occupata est: hæ autem res sunt, quas administrare, atque agere viri boni est? Nihilo

αὐτά ἐσμεν, εἴ περ ἕξεις αἱ ἀρεταί εἰσιν· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ, οὐδὲ τὰ εὐεκτικὰ, ὅσα μὴ τῷ ποιεῖν, ἀλλὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἕξεως εἶναι λέγεται· οὐθὲν γὰρ [c] πρακτικώτεροι τῷ ἔχειν τὴν ἰατρικὴν [d] ἢ γυμναστικήν ἐσμεν. Εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν φρόνιμον [e] θετέον, [f] ἀλλὰ τοῦ γενέσθαι, τοῖς οὖσι σπουδαίοις οὐθὲν ἂν εἴη χρήσιμος. Ἔτι δὲ, οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν· οὐθὲν γὰρ [g] διοίσει αὐτοὺς ἔχειν, ἢ ἄλλοις ἔχουσι πείθεσθαι· ἱκανῶς τ᾽ ἔχοι ἂν ἡμῖν, ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ὑγίειαν· βουλόμενοι γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως οὐ μανθάνομεν ἰατρικήν. Πρὸς δὲ τούτοις, ἄτοπον ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ χείρων τῆς σοφίας οὖσα, κυριωτέρα αὐτῆς ἔσται· ἡ γὰρ ποιοῦσα, ἄρχει, καὶ ἐπιτάττει περὶ ἕκαστον. Περὶ [h] δὴ τούτων λεκτέον· [i] νῦν μὲν γὰρ ἠπόρηται περὶ αὐτῶν μόνον. Πρῶτον μὲν οὖν

[c] Πρακτικώτερον N C. [d] Καὶ N C et El. [e] Ῥητέον ſupra lineam El. [f] Ἀλλὰ καὶ Ven. 1. et Baſ. [g] Διοισεῖν αὐτὰς N C. [h] Δὲ Ven. 1. et Baſ. [i] Omnia deſunt uſque ad ἀναγκαῖον N C.

quoque ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, ſiquidem virtutes habitus ſunt: quemadmodum neque earum rerum, quæ ad bonam valetudinem, aut ad bonam corporis conſtitutionem pertinent, quæcunque ita dicuntur, non quod efficiendi vim habeant, ſed quod ab habitu proficiſcantur: nihilo enim ad agendum aptiores ſumus, quod medicinam, aut artem exercendorum corporum teneamus. Quod ſi non propter has cauſas prudens ſtatuendus eſt, ſed ut probi efficiamur: certe iis, qui jam probi ſunt, nihil profutura prudentia eſt. Præterea nec iis, qui virtute præditi non ſunt: nihil enim refert utrum ipſi prudentes ſint, an prudentibus obtemperent: hoc enim ſatis fuerit, quemadmodum ſatis eſt in valetudine curanda: nam tametſi valere velimus, non tamen medicinam diſcimus. Præterea abſurdum eſſe videatur, prudentiam, majorem, quam ſapientiam, dominatum obtinere, cum ea ſit deterior: nam ea quæ efficit, in unaquaque re agenda præeſt atque imperat. De his igitur nunc dicendum eſt: adhuc enim de iis duntaxat quæſivimus. Ac primum quidem di-

[k]λέγομεν, ὅτι καθ' αὑτὰς ἀναγκαῖον αἱρετὰς αὐτὰς εἶναι, ἀρετάς [l]γ' ὔσας [m]ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· καὶ εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέρα αὐτῶν. Ἔπειτα καὶ ποιοῦσι μὲν, οὐχ ὡς [n]ἰατρικὴ δὲ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς [o]ἡ ὑγίεια, οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν· μέρος γὰρ οὖσα τῆς ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. Ἔτι, τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κατά τε τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ, τὸν σκοπὸν ποιεῖ ὀρθόν· ἡ δὲ φρόνησις, τὰ πρὸς τοῦτον. Τοῦ δὲ τετάρτου μορίου τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τοῦ θρεπτικοῦ· οὐθὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ [p]πράττειν, ἢ μὴ [q]πράττειν. Περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι πρακτικωτέρους διὰ τὴν φρόνησιν, τῶν καλῶν καὶ δικαίων, μικρὸν ἄνωθεν ἀρκτέον, λαβόντας ἀρχὴν ταύτην. Ὥσπερ γὰρ

[k] Λέγωμεν El. [l] Γε deest N C. [m] Ἑκατέρας Baf. et Ven. 1. [n] Reliqua desunt usque ad οὖσα τῆς N C. [o] Τὰ ὑγιεινὰ exemplar Germanicum: et ita legisse videtur D. Thomas. Ego tamen deleo. *Muret.* Post ὑγίεια in Bas. et Ven. 1. additur τὰ εὐεκτικά. [p] Basiliensis finite legit πράττει, in utroque commate. [q] In Eliensi post μὴ πράττειν legas ἀλλὰ τῆς φύσεως δηλονότι: quod Scholion est.

cimus, eas virtutes per se necessario esse optabiles et expetendas, cum utraque utriusque partis animi virtus sit, etiamsi neutra earum quidquam efficiat. Deinde efficiunt illæ quidem, veruntamen non ut valetudinem medicina, sed ut valetudo, sic sapientia vitam beatam: nam cum sit pars universæ virtutis, eo quod inest ut habitus, et quod suo munere fungitur, beatum facit. Præterea ex prudentia, atque ex ea virtute, quæ ad mores pertinet, opus absolvitur: virtus enim scopum, qui proponitur agenti, rectum efficit; prudentia vero ea, quæ ad scopum referuntur, et quæ conducunt. Quartæ autem animi partis, in qua vis inest alendi, nulla talis virtus est: non est enim in ea positum, ut agamus, vel non agamus. Sed quod supra objectum est, nihilo nos aptiores ad res honestas et justas a prudentia effici, paulo altius nobis hujus rei repetendum principium est, hinc ordientibus. Quemadmodum enim quos-

καὶ τὰ δίκαια λέγομεν πράττοντάς τινας οὔπω δικαίους εἶναι, οἷον τοὺς τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένα ποιοῦντας, ἢ ἄκοντας, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ δι' ἕτερόν τι, καὶ μὴ [r] δι' αὐτά· καίτοι πράττουσί γε ἃ δεῖ, καὶ ὅσα χρὴ τὸν σπουδαῖον· οὕτως, ὡς ἔοικεν, ἐστὶ τό πως ἔχοντα πράττειν ἕκαστα, ὥστ' εἶναι ἀγαθόν· λέγω δ', οἷον, διὰ προαίρεσιν, καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραττομένων. Τὴν μὲν οὖν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιεῖ ἡ ἀρετή· [s] τὸ δ' ὅσα ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττεσθαι, οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως. Λεκτέον δ' [t] ἐπιστήσασι σαφέστερον περὶ αὐτῶν. Ἔστι [u] δή τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δέ ἐστι τοιαύτη, [x] ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν συντείνοντα, δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. Ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾖ καλὸς, ἐπαινετή ἐστιν· ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ

[r] Δι' αὐτὰ ταῦτα El. [s] Τὰ δὲ ὅσα El. [t] *Attente conſiderantibus :* ut de *Mundo* ἐπιστήσαντες τούτοις, Polyb. δεῖ δὲ ἐπιμελέστερον ἐπιστῆσαι περὶ τῶν τοιούτων. Hanc vocem omiſere Argyrop. Perion. Lambinus ; Vetus Interp. et Aretinus male verterunt *ſcientibus :* non eſt autem ab ἐπίσταμαι, ſed ab ἐφίστημι. Plin. lib. vi. Epiſt. 31. ἐπίστασθε, quid facere debeamus, id eſt, attente et diligenter conſiderate. *Mur.* [u] Δή τις abeſt ab Elienſi. [x] Ὡς τὰ NC.

dam, qui res juſtas agunt, nondum juſtos eſſe dicimus, ut qui ea, quæ legibus conſtituta et præſcripta ſunt, faciunt vel inviti, vel ignorantia, vel propter aliud quippiam, non propter ipſa; (atqui agunt ea, quæ ſunt agenda, et quæ virum bonum oportet agere) : ſic par eſt, ut videtur, unumquemque certo quodam modo affectum quidque agere, ut ſit bonus : dico autem, verbi gratia, propterea quod tale conſilium ceperit, et earum rerum, quæ aguntur, cauſa. Conſilium igitur rectum virtus efficit : ea autem diſpicere, quæ illius cauſa agi conſueverunt, hoc non virtutis, ſed cujuſdam alterius facultatis munus eſt. De quibus accuratius et planius eſt dicendum. Eſt igitur vis, ſeu poteſtas quædam, quam Solertiam vocant : hæc autem ejuſmodi eſt, ut ea, quæ ad ſcopum propoſitum pertinent, agere et conſequi poſſit. Ac ſi ſcopus quidem honeſtus ſit,

τοὺς φρονίμους, δεινοὺς, καὶ [y] οὐ πανούργους φαμὲν εἶναι. Ἔστι δὲ ἡ φρόνησις, οὐχ ἡ δύναμις, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης. Ἡ δ' ἕξις τῷ ὄμματι τούτῳ γίνεται τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε, καὶ ἔστι δῆλον· [z] οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντές εἰσιν· ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος, καὶ τὸ ἄριστον, ὅτι δή ποτε ὄν. Ἔστω γὰρ λόγου χάριν τὸ τυχόν· τοῦτο δ', εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, οὐ φαίνεται· διαστρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ διαψεύδεσθαι ποιεῖ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς. Ὥστε φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν.

ΚΕΦ. ιγ΄.

ΣΚΕΠΤΕΟΝ [a] δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς. [b] Καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ παραπλησίως ἔχει, ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν

[y] Omittit οὐ ante πανούργους El. ut et Baſ. Ven. 1. et NC. [z] Nulla eſt hoc loco in omnibus Græcis exemplaribus lectionis varietas, nullum ſcripturæ vitium: tantummodo vitioſa interpunctio eſt. Nam id interpunctum, quod verbo, εἰσὶ, poſteriore loco appingitur, abradendum eſt, et quæ ſequuntur, uno ſpiritu ſunt legenda, hoc modo: οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντες, εἰσὶν, ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος. *Lamb.* [a] Δὴ abeſt ab El. [b] Καὶ γὰρ

laudabilis: ſin malus ac turpis, Verſutia eſt nominanda: proinde et prudentes et verſutos dicimus δεινοὺς, hoc eſt, ſolertes. Prudentia porro non eſt hæc poteſtas, ſed tamen non ſine hac poteſtate. Habitus autem huic quaſi animi oculo ingeneratur, non ſine virtute, ut et dictum eſt, et perſpicuum eſt: ratiocinationes enim eæ, quæ rerum ſub actionem venientium principium continent, eo ſunt, eoque valent, quod finis talis eſt, et quod eſt optimum bonorum, quodcunque illud tandem ſit. Eſto enim, verbi gratia, aliquid forte fortuna oblatum: hoc autem non niſi viro bono apparet: pervertit enim et depravat judicium rationis vitioſitas, efficitque ut de principiis ad agendum aptis falſum judicemus. Ex quo perſpici poteſt, fieri non poſſe, ut quis ſit prudens, quin idem ſit vir bonus.

CAP. XIII.

RURSUS igitur nobis de virtute videndum eſt. Nam ut prudentia ſolertiæ ſi-

δεινότητα, οὐ [c] ταὐτὸν μὲν, ὅμοιον δέ· οὕτω [d] καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν. [e] Πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν [f] ἠθῶν ὑπάρχειν φύσει πως· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ τἆλλα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς. [g] Ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, τὸ κυρίως ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τὰ τοιαῦτα [h] ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· [i] καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ νοῦ βλα-

ἡ ἀρετὴ desunt N C. sed perperam. Andronicus hoc modo legit et explicat: Καὶ γὰρ ὡς ἔχει ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα, οὐ ταὐτὸν μὲν, ὅμοιον δέ· καὶ γὰρ ἡ μὲν δεινότης φυσική ἐστιν ἐπιτηδειότης [*promptitudo*] τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ φρόνησις, ἀρετή ἐστι τῆς τοιαύτης ἐπιτηδειότητος· οὕτω καὶ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν φυσικὴν ἀρετὴν ἔχει. [c] Ταὐτὸ N C. [d] Καὶ deest N C. [e] Quod ait Auctor arbitrari fere omnes, quod cunctis naturaliter sint mores sui insiti, et addit πῶς, id est, *quodammodo*; ἤθη scilicet ea vocat, quæ spectantur in singulis conditionibus, ordinibus, ætate denique et sexu: ut liberi, servi, militis, lenonis, honorati, privati, senioris, junioris, matrisfamilias, meretricis, virginis. Latini *Personas* vocant. Et inde ἠθοποιΐα καὶ ἠθολογία facta est. Atque Plato planius aliquanto hoc in vii. Legum exposuit, his verbis: κυριώτατον γὰρ οὖν ἐμφύεται πᾶσι τότε τὸ πᾶν ἦθος διὰ ἔθος. Illud ipsum enim ait, ad quem natura unumquemque veluti effinxerit, tunc proprie ingenerari, cum usu et exercitatione perficiatur. *Camer.* [f] Ἠθικῶν legit El. Sed melius Andron. τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἑκάστη. [g] Ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, νομίζοντες οὐ ταύτας εἶναι τὰς κυρίως ἀρετάς. Sic explanat Andronicus. El. habet ἐκ γενετῆς καὶ ζητοῦμεν. [h] Pro ἄλλον τρόπον Ven. 1. et Bas. habent adverbium ἄλλως. *Sylburg.* [i] Αὗται γὰρ [ἀρεταὶ φυσικαὶ] καὶ παισὶ καὶ θηρίοις ὑπάρχουσαι, βλαβεραὶ γίνονται ἐνίοτε, διὰ τὸ ἄνευ νοῦ προσεῖναι· καὶ καθάπερ σώματι ἰσχυρῷ κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, ὅταν ἄνευ ὄψεως κινῆται, οὕτω καὶ τὰς τοιαύτας ἕξεις ἄνευ νοῦ πονηρὰς εἶναι συμβαίνει, μετὰ δὲ νοῦ ἀγαθάς· αἳ καὶ ἀρεταὶ κυρίως καλοῦνται. *Andr.*

milis est, non eadem: sic et virtus ea, quæ proprie et præcipue virtus est, cum virtute naturali comparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodammodo videntur inesse natura: namque ad justitiam, temperantiam, fortitudinem, cæterasque virtutes, apti atque habiles sumus, cum primum nascimur. Sed tamen aliud quiddam, quod proprie bonum sit, requirimus, et virtutes ejusmodi aliter in nobis inesse volumus: in pueris enim et bestiis naturales insunt habitus: sed sine mente detrimentum viden-

βεραὶ φαίνονται οὖσαι. Πλὴν τοσοῦτον ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ [k] σώματι ἰσχυρῷ [l] ἄνευ ὄψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ [m] ἔχειν ὄψιν, [n] οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἐὰν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν τῷ πράττειν [o] διαφέρει. Ἡ δ᾽ ἕξις ὁμοία [p] οὖσα, τότ᾽ ἔσται κυρίως ἀρετή. Ὥστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ, δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης καὶ φρό-

[k] Ἐν σώματι Ven. 1. Baſ. et N C. [l] Illuſtri eſt Auctor ſimilitudine uſus, cujus exemplum eſſe poteſt imago Polyphemi cæci, effoſſo oculo ab Ulyſſe, qui caput allidit ad rupes apud Euripidem, dum comprehendere vult in antro Ulyſſem. Hujus ſimilem dixit quidam eſſe rem Macedonicam mortuo Alexandro: τὴν ἐκείνην ἐμπλανωμένην ἑαυτῇ καὶ περιπίπτουσαν, ut Plutarchus ait. *Camerarius.* [m] Εἶναι N C. [n] Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, id eſt, *Sic et hic.* In omnibus libris impreſſis, quos quidem viderim, ea eſt interpunctio, quam expoſui. Euſtratius autem lectionem aliter interpunctam proponit, hujuſmodi: οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐὰν λάβῃ νοῦν, ut hæc conjuncte legantur, quæ membratim legebantur. Verum cum hæc Lectio, quam ſecuti ſumus, tot librorum fide ac teſtimonio confirmetur, habeatque ſententiam, non ſolum probabilem et conſentaneam, verum etiam apertam: non putavi mihi ab ea temere eſſe diſcedendum. *Lambinus.* [o] Scio apud Græcos διαφέρειν valere *differre, intereſſe*; ſed valet quoque *antecellere, præſtare.* Iſocrat. de Helena: ἣ καὶ τῷ γένει, καὶ τῷ κάλλει, καὶ τῇ δόξῃ, πολὺ διήνεγκε. Idem περὶ εἰρήνης: τοσοῦτον ἀνοίᾳ διήνεγκε πάντων ἀνθρώπων. Ariſtot. vii. Polit. εἰ εἴησαν τοσοῦτον διαφέροντες οἱ ἕτεροι τῶν ἄλλων, ὅσον ἡγούμεθα τοὺς Ἥρωας τῶν ἀνθρώπων διαφέρειν. Atque hanc proximam hujus verbi ſignificationem magis convenire huic loco exiſtimavi. D. Thomas quidem, cui vix Linguæ Græcæ Elementa fuerunt cognita, et qui Interpretatione uſus eſt pæne barbara, ſic explicat, hiſque fere verbis utitur: *multum differt excellentia bonitatis.* Idem. [p] Poſt οὖσα addit Elienſis τῇ δεινότητι.

tur afferre. Atque hoc ex ſimilitudine corporis humani perſpici poteſt: nam ut robuſto et valido corpori, quod ſine videndi ſenſu movetur, graves offenſiones accidunt, propterea quod videndi ſenſu careat; ſic ſe res habet in iis animi bonis, quæ a natura tribuuntur: quod ſi mentem adepta fuerint, incredibile eſt quanto in agendo cæteris antecellant. Habitus autem cum ſimilis illis exſtiterit, tunc proprie virtus erit. Itaque quemadmodum in ea parte animi, quæ ad opinandum valet, duæ ſunt formæ, ſoler-

νησις· [q] οὕτως ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ, δύο ἐστὶ, τὸ μὲν ἀρετὴ φυσικὴ, τὸ δὲ ἡ κυρία· καὶ τούτων, ἡ κυρία οὐ γίνεται ἄνευ φρονήσεως. Διόπερ φασὶ, [r] πάσας τὰς [s] ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι. Καὶ Σωκράτης, τῇ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῇ δὲ, ἡμάρτανεν· ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡμάρτανεν· ὅτι δὲ οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. Σημεῖον δέ· καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες καὶ πρὸς ἅ ἐστι, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δὲ [t] ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. Ἐοίκασι [u] δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. [x] Δεῖ δὲ μικρὸν

[q] Inter οὕτως et ἐπὶ Elienſis inſerit καί. [r] Τινὰς πάσας κ. τ. λ. El. Forte pro τινὲς, ut vera lectio ſit hujuſmodi : Διόπερ φασί τινες, i. e. *Quapropter nonnulli omnibus virtutibus tribuunt nomen prudentiæ:* inter quos princeps erat Socrates. Vide Platonem in Menone. Et Euſtratius et Joach. Camerarius Socratem defendere conantur, ſed opera inani. [s] Verba inter ἀρετὰς et ἡμάρτανεν abſunt a N C. ſed perperam. [t] Ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν, i. e. *ea* [ratio] *quæ prudentiæ congruit.* Lambin. [u] Δὲ El. [x] Δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι, poteſt non incommode converti, *verum abſcedere quoque paululum oportet.* Camer. Sed brevius et planius Andronicus : Ἔτι δὲ οὐ μόνον, et quæ ſequuntur.

tia et prudentia; ita et in ea, quæ moribus attributa eſt, duæ, quarum altera eſt virtus naturalis, altera ea, quæ præcipue et proprie virtus appellatur: quarum hæc, quæ præcipue virtus eſt, ſine prudentia conſtare non poteſt. Itaque virtutes omnes, prudentias eſſe dicunt. Et Socrates quidem partim recte quærebat, partim errabat : nam quod virtutes omnes, prudentias eſſe putabat, in hoc errabat; quod autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchre dicebat. Cujus rei hoc argumentum eſt, quod nunc omnes cum virtutem definiunt, poſteaquam eam habitum eſſe dixerunt, et in quibus verſetur, docuerunt, addunt, rectæ rationi conſentaneum: recta autem ratio eſt ea, cui prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ conſentaneum, eſſe virtutem. Veruntamen paulum immutanda

μεταβῆναι· [y] οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, [z] ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν. Ὀρθὸς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων, ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ, [a] μετὰ λόγου. [b] Δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐκ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον, ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτῃ λύοιτ' ἄν, ᾧ διαλεχθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἁπάσας. Ὥστε, τὴν μὲν ἤδη, τὴν δὲ, [c] οὔπω εἰληφὼς ἔσται·

[y] Ἔσται γὰρ οὐ El. [z] Ven. 1. Baf. Camot. El. et N C. legunt ἀλλ' ἡ omiffa καί. [a] Τὸ κατὰ λόγον διαφέρει τοῦ μετὰ λόγου· κατὰ λόγον γάρ τις ποιεῖ τι, καὶ ἑτέρου κινοῦντος, καὶ τὸ τέλος σκοποῦντος, ὥσπερ ἡ φύσις κατὰ λόγον ποιεῖ· μετὰ λόγου δὲ ὅταν αὐτὸς εἰδὼς πράττῃ, καὶ τὸ τέλος σκοπῶν κατὰ λόγον ποιῇ. Quod *fecundum rationem* eft, differt ab eo, quod eft *cum ratione:* etenim *fecundum rationem* aliquid agere dicitur aliquis, etiam movente alio et de fine cogitante, ficut *fecundum rationem* natura facit : *cum ratione* autem, quoties fciens agit qui agit, et de fine cogitat, atque ita *fecundum rationem* agit. *Andron.* [b] Δῆλον οὖν El. [c] Sic libri fere omnes. Vetus Interpres videtur legiffe οὔπως, id eft, *nullo modo, nequaquam.* Quæ lectio fane mihi non difplicet. Erit enim hæc fententia, ut intelligas, orationem effe eorum, qui dicebant virtutes poffe inter fe feparari, fierique poffe, ut quis fit fortis ac liberalis, nec tamen temperantiam, nec juftitiam fit confecutus. Quale eft illud M. Tullii Offic. 1. *Sunt enim qui in rebus contrariis parum fibi conftent: voluptatem feveriffime contemnant, in dolore fint molliores ; gloriam negligant, frangantur infamia.* Jam fi legamus οὔπω, erit hic Ariftotelis fenfus : Fieri pof-

hæc definitio eft: non enim rectæ rationi confentaneus folum, fed etiam cum recta ratione conjunctus habitus, virtus eft. Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio eft. Itaque Socrates virtutes rationes effe exiftimabat: omnes enim, fcientias effe: nos autem cum ratione conjunctas. Ex his igitur quæ dicta funt, perfpicuum eft, nec fine prudentia quenquam proprie virum bonum effe poffe, nec prudentem fine virtute ea, quæ ad mores pertinet. Sed et hoc eodem modo dilui ac refelli poteft ea ratio, qua difputare poffit aliquis, virtutes inter fe feparari: non enim idem ad omnes virtutes aptiffimus eft natura. Itaque

τοῦτο γὰρ, κατὰ [d] μὲν τὰς [e] φυσικὰς ἀρετὰς, ἐνδέχεται· καθ᾽ ἃς δὲ ἁπλῶς λέγεται ἀγαθὸς, οὐκ ἐνδέχεται· [f] ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ [g] οὔσῃ, πᾶσαι ὑπάρξουσι. Δῆλον δὲ, κἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν, ὅτι [h] ἔδει ἂν αὐτῆς διὰ τὸ [i] τοῦ μορίου ἀρετὴν εἶναι, καὶ ὅτι οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ᾽ ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ, τὸ [k] τέλος· ἡ δὲ, [l] τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν. Ἀλλὰ

ſe, ut qui non fuerit, verbi gratia, nuper temperans, is conſuetudine adhibita, laboreque ſuſcepto, eam virtutem comparet. *Lamb.*
[d] Ven. 1. et Baſ. conjunctionem μὲν e ſecundo commate transferunt in primum poſt τοῦτο. [e] Φυσικὰς deeſt N C. male. [f] Cum ὀρθὸς λόγος Ethicas virtutes dirigat, neque is ab Ethica virtute actu ſejungi queat (ὀρθὸς enim λόγος ſive φρόνησις abſque virtute, non φρόνησις erit, ſed πανουργία potius, *malitia et calliditas*) certe in quo homine φρονήσεως habitus perfectiſſimus erit, in illo etiam Ethicæ omnes virtutes erunt: et viciſſim in quo perfectus habitus alicujus Ethicæ virtutis erit, in illo etiam et ſolida prudentia, et per conſequens cæteræ omnes virtutes inerunt. Verum decipimur vulgo, et ex actionibus juſtis vel temperantibus ſimiles habitus ſtatim inferimus; cum tamen id non ſit neceſſe. Poteſt enim quis juſte vel temperanter agere, non tamen juſtus erit aut temperans, cum nondum habitum acquiſiverit, ſed tantum diſpoſitionem; et δεινότητα potius in agendo ſequatur, quam ὀρθὸν λόγον ſive τὴν φρόνησιν. Atque adeo ut in univerſum dicam, omnes fere homines vel ex φυσικῇ tantum ἀρετῇ, vel certe ex διαθέσει ἠθικῇ operantur et agunt; et propterea nemo facile in ſolidum erit Beatus. Proinde hiſce Libris Ariſtoteles non tam, ut multi criminantur, vires humanas attollere voluit, quam earum imbecillitatem oſtendere. *Zuingerus.*
[g] Ὑπαρχούσῃ El. [h] Ven. 1. et Baſ. pro ἔδει habent Paſſ. ἐδεῖτο. *Sylb.* [i] Τοῦ λογικοῦ δηλονότι *Andron.* [k] Omnia inter τέλος· ἡ δὲ et τοῦ βελτίονος deſunt N C. [l] Τὰ abeſt a Ven. 1.

hanc jam adeptus eſt, illam autem nondum erit conſecutus: nam in iis quidem virtutibus, quæ a natura ingenerantur in nobis, hoc evenire poteſt; in iis autem, ex quibus abſolute vir bonus nominatur, non poteſt: una enim cum prudentia, quæ una eſt, cæteræ omnes præſto aderunt. Perſpicuum eſt autem, etiamſi ad agendum nullam vim haberet, eam tamen neceſſariam futuram: quia partis animi virtus eſt, et quia conſilium ſine prudentia, ſineque virtute non erit rectum: hæc enim ut finem, illa ut ea, quæ ad finem pertinent, agamus, efficit. At

μὴν οὐδὲ κυρία γέ ἐστι τῆς σοφίας, οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου· ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγιείας, ἡ ἰατρική· οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ· [m] ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γένηται. Ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνῃ. Ἔτι, ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη [n] ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι [o] ἐπιτάττει [p] περὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

[m] Nempe *sapientia*. Hoc significat Aristot. Quemadmodum medicinæ proposita valetudo est, sic et prudentiæ sapientiam esse propositam. *Lamb*. Clarius aliquanto Andronicus, optimus Aristotelis interpres: Ἀλλὰ ζητεῖ ὅπως γένηται· καὶ οὐ διὰ τοῦτο κυρία αὐτῆς ἐστιν [*præest illi*,] ὥσπερ οὐδ' ἡ ἰατρικὴ κυρία ἐστὶ τῆς ὑγιείας· οὐ γὰρ αὐτῇ ἐπιτάττει [*imperat*,] ἀλλὰ τῆς ἕνεκα. Καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον βελτίων ἡ σοφία τῆς φρονήσεως, καθάπερ καὶ ἡ ὑγίεια τῆς ἰατρικῆς, ὅτι αὐτῆς ἕνεκα πράττει. [n] Ἀρχὴν Bas. [o] Οὐδὲ γὰρ ἡ πολιτική, διότι ἐπιτάττει περὶ πάντων ἐν τῇ πόλει, ἤδη καὶ τῶν θεῶν ἄρχει. *Sed nec civilis scientia, quod omnia præcipiat quæ sunt in urbe, etiam diis imperat.* Andron. [p] Περὶ deest N C.

vero neque in sapientiam dominatur, neque animi particulæ melioris habitus est: quemadmodum neque medicina bonæ valetudinis principatum habet: non enim ea utitur, sed ut existat et adsit, operam dat. Illius igitur causa præcipit atque imperat, non illi. Præterea sub prudentiæ imperio sapientiam esse diceré, simile est, ut si quis dicat, scientiam civilem Diis immortalibus præesse, quia omnia instituat ac præcipiat, quæ sunt in civitate.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARS ALTERA.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Η′.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. VII.

ΚΕΦ. α′.

[a] ΜΕΤΑ [b] δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχὴν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φευκτῶν [c] τρία [d] ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης. Τὰ δὲ ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ, δῆλα· τὸ μὲν γὰρ ἀρετὴν, τὸ δὲ ἐγκράτειαν καλοῦμεν. Πρὸς δὲ τὴν θηριότητα, [e] μάλιστ' ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν

[a] Μετὰ τὰ εἰρημένα περὶ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ διανοητικῶν, ῥητέον περὶ ἐγκρατείας, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετῆς, ἥ τις ἡρωϊκή τίς ἐστι καὶ θεία, κ. τ. λ. *Andr.*
[b] Δὲ deest N C. et C C C. [c] Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 4.
[d] Εἰσὶν N C. [e] Μάλιστ' ἄν τις ἁρμόττειν λέγοι Ven. 1. et Baſ. Quam lectionem retinet etiam Aſpaſius, etſi noſtra ſequiorem. N C. ἁρμόττει.

CAP. I.

SEQUITUR nunc ut alio initio facto dicamus, eorum, quæ in moribus fugienda ſunt, tria eſſe genera, vitioſitatem, incontinentiam, feritatem. Ac duorum quidem primorum contraria, nota ſunt: alterum enim virtutem, alterum continentiam appellamus. Feritati autem aptiſſime dicere poſſumus opponi eam, quæ ſupra nos eſt,

ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν, [f] ἡρωϊκήν [g] τινα καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος περὶ Ἕκτορος πεποίηκε [h] λέγοντα τὸν Πρίαμον, ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθὸς,

[i] ——οὐδὲ ἐῴκει

Ἀνδρός γε θνητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

Ὥστ' εἰ, καθάπερ φασὶν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται [k] θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολὴν, τοιαύτη τις ἂν εἴη δηλονότι ἡ τῇ [l] θηριωδείᾳ ἀντιτιθεμένη ἕξις· καὶ γὰρ ὥσπερ [m] οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετὴ, οὕτως οὐδὲ θεοῦ· ἀλλ' ἡ μὲν, [n] τιμιώτερον ἀρετῆς· ἡ δὲ, ἕτερόν τι γένος κακίας. Ἐπεὶ δὲ

[f] Heroicæ virtutes non differunt ab humanis virtutibus præterquam ſola ὑπερβολῇ et excellentia: proinde quot ſunt ſpecies ἀρετῶν ἀνθρωπίνων, totidem et Ἡρωικῶν: erit igitur fortitudo Heroica, temperantia Heroica, et ſimiles. Contraria Heroicæ virtuti eſt θηριότης, immanitas belluina, totidem ſui ambitu ſpecies comprehendens, quot ſunt vitiorum humanorum differentiæ. *Zuingerus.* [g] Τε N C. [h] Λέγοντος N C. mendoſe. [i] Priamus apud Homerum conqueritur filiorum fortiſſimos in bello occubuiſſe, Meſtora, Troilum, et Hectora; ſupereſſe vero imbelles:

Ὤ μοι ἐγὼ πανάποτμος, ἐπεὶ τέκον υἷας ἀρίστους
Μήστορά τ' ἀντίθεον, καὶ Τρωΐλον ἱππιοχάρμην,
Ἕκτορά θ', ὃς θεὸς ἔσκε μετ' ἀνδράσιν, οὐδὲ ἐῴκει
Ἀνδρός γε θνητοῦ παῖς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο. Iliad. ω'. v. 255, &c.

[k] Ven. 1. Baſ. et C C C. θεῖοι habent pro θεοί. [l] Θηριώδει N C. C C C. vero et Baſ. legunt θηριωδία, penultima monophthongo. [m] Οὐδὲν Aurel. [n] Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 5.

heroicam quandam ac divinam virtutem: quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam bonitate ac virtute præſtabat,

—namque illum haud eſſe putares
Mortali genitore ſatum, at genus eſſe deorum.

Itaque ſi (ut aiunt) propter excellentiam præſtantiamque virtutis, Dii ex hominibus efficiuntur, talis erit profecto is animi habitus, qui habitui illi ferino opponitur: nam ut feræ neque vitium, neque virtus eſt, ſic neque Dei: ſed hic quidem habitus virtute præſtabilius et honoratius quiddam eſt, ille autem aliud quoddam a vitio genus eſt. Verum quoniam raro admodum evenit, ut vir divinus

σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἄνδρα εἶναι· καθάπερ οἱ Λάκωνες [o] εἰώθασι προσαγορεύειν, ὅταν ἀγασθῶσι σφόδρα του, [p] Σεῖος ἀνὴρ φασίν· οὕτω καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις [q] σπάνιος, [r] μάλιστα δ' ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστί. Γίνεται δ' ἔνια καὶ διὰ νόσους [s] καὶ πηρώσεις· [t] καὶ τοὺς διὰ κακίαν δὲ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντας, οὕτως ἐπιδυσφημοῦμεν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης [u] διαθέσεως ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν· περὶ δὲ κακίας εἴρηται πρότερον. Περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ [x] μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· οὔτε γὰρ [y] ὡς περὶ τῶν αὐ-

[o] Οἰώθασι El. [p] El. N C. Ven. 1. et Baf. habent Θεῖος. Sed ad Laconicam dialectum rectius quadrat σεῖος. Sic enim et σιὸς ab eadem gente dicitur ὁ θεός: et σιοκόροι, οἱ θεοκόροι seu οἱ θεῶν θεραπευταὶ, teste Hesychio. *Sylburg.* Plato in Menone, sub finem: Καὶ οἱ Λάκωνες ὅταν τινὰ ἐγκωμιάζωσιν ἀγαθὸν ἄνδρα, Σεῖος ἀνὴρ (φασὶν) οὗτος. [q] Quidam Codd. φύσει σπάνιος. Cujus lectionis vestigium retinent Codices, qui inserunt φησὶν post θηριώδης in hanc sententiam: videtur autem retinenda vox φύσει, ut sit ἀντίθεσις, φύσει et διὰ νόσους. *Casaub.* [r] Δὲ καὶ μάλιστα C C C. [s] Pro καὶ πηρώσεις corrupte habet N C. ἐπηρώτησις. [t] Καὶ διὰ κακίαν δὲ τοὺς ὑπερβάλλοντας τῶν ἀνθρώπων N C. [u] Διαθέσεις proprie dicuntur, non ἕξεις nisi improprie: ita scilicet ut ἕξεις alias perfectas, alias imperfectas statuamus. Hanc ob causam in sequentibus sæpe ἕξεις appellat. *Zuing.* [x] Synonyma sunt, et eandem vitiosam dispositionem significant, uti paulo post ostendet. *Zuing.* [y] Ὡς deest N C. Guilielmus Canterus pro ὡς περὶ τῶν αὐτῶν legendum censet ὡσπερεὶ τῶν αὐτῶν. Vide ejus Nov. Lect. lib. iv. cap. 27.

existat; (quemadmodum Lacones eum solent divinum appellare et salutare, quem magnopere admirantur: O virum divinum, inquiunt): sic inter homines raro aliquis reperitur feritate belluarum similis natura: sed si quis, is maxime apud barbaros exoritur. Nonnullas autem hujusmodi immanitates, morbi et membrorum debilitationes pariunt: atque eos homines, qui vitio cæteris antecellunt, turpi atque infami nomine feros et immanes appellamus. Sed de hac quidem animi affectione nobis erit aliquid posterius dicendum: de vitiositate autem supra diximus. Nunc de incontinentia, et mollitia, et luxu dicendum est: itemque de continentia, et tolerantia: non enim de

τῶν ἕξεων τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ μοχθηρίᾳ ἑκατέραν αὐτῶν ὑποληπτέον, οὐθ' ὡς ἕτερον γένος. Δεῖ δ', ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τιθέντας [z] τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, οὕτω δεικνύναι, μάλιστα μὲν [a] οὖν πάντα τὰ ἔνδοξα περὶ ταῦτα τὰ πάθη· εἰ δὲ μή, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· ἐὰν γὰρ λύηται τὰ δυσχερῆ, καὶ καταλείπηται τὰ ἔνδοξα, δεδειγμένον ἂν εἴη ἱκανῶς. [b] Δοκεῖ δὴ ἥ [c] τε ἐγκράτεια, καὶ καρτερία, τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἡ δὲ ἀκρασία τε καὶ μαλακία, τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικὸς [d] τῷ λογισμῷ, καὶ ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ. Καὶ ὁ μὲν ἀκρατής, [e] εἰδὼς ὅτι φαῦλα, πράττει διὰ πάθος· ὁ δ' ἐγκρατής, εἰδὼς ὅτι φαῦλαι αἱ ἐπιθυμίαι, οὐκ ἀκολουθεῖ διὰ τὸν λόγον.

[z] Τὸ φαινόμενον N C. [a] El. C C C. Ven. 1. et Baſ. omittunt οὖν. [b] Vide Magn. Moral. lib. ii. cap 6. [c] Τε deeſt El. [d] Τῷ λόγῳ N C. [e] Ven. 1. et Baſ. omittunt iſta, εἰδὼς ὅτι φαῦλα, πράττει διὰ πάθος· ὁ δ' ἐγκρατής. ſed perperam. *Sylburgius*. Elienſis habet τὰ φαῦλα.

utraque perinde exiſtimandum eſt, aut quaſi iidem habitus ſint, atque virtus et vitium, aut quaſi diverſa ſint genera. Oportet autem, quod in aliis facere ſolemus, propoſitis primum iis, quæ ſunt in promptu, atque in quæſtionem dubiumque revocatis, ita explicare atque oſtendere, maxime quidem omnia, quæ hominum opinionibus comprobata de his animi perturbationibus feruntur: ſin minus, at certe plurima et præcipua: nam ſi ea, quæ difficilia et impedita ſunt, diſſolvantur atque expediantur, et relinquantur ea, quæ probabilia et opinionibus hominum recepta ſunt, ſatis hoc fuerit a nobis declaratum. Videtur igitur continentia et tolerantia in numero rerum bonarum et laudabilium eſſe; incontinentia autem et mollitia in malarum et vituperabilium: idemque eſſe continens, et qui facile in eo permanet, quod ratio præcipit; idem quoque incontinens, atque is, qui facile deſciſcit a judicio rationis. Atque incontinens quidem ſciens res eſſe malas, agit eas tamen perturbatione animi concitatus: continens autem, quia cupiditates eſſe turpes et malas intelligit, a

Καὶ τὸν σώφρονα μὲν, ἐγκρατῆ καὶ καρτερικόν· τὸν δὲ τοιοῦτον, οἱ μὲν, [f] πάντα σώφρονα, οἱ δ', οὔ. Καὶ τὸν ἀκόλαστον, ἀκρατῆ, καὶ τὸν ἀκρατῆ, ἀκόλαστον συγκεχυμένως· [g] οἱ δὲ ἑτέρους εἶναί φασι· τὸν δὲ φρόνιμον, ὁτὲ μὲν οὔ φασιν ἐνδέχεσθαι εἶναι ἀκρατῆ· ὁτὲ δὲ ἐνίους φρονίμους ὄντας καὶ δεινοὺς, [h] ἀκρατεῖς εἶναι. Ἔτι, ἀκρατεῖς λέγονται καὶ θυμοῦ, καὶ τιμῆς, καὶ κέρδους. Τὰ μὲν οὖν [i] λεγόμενα ταῦτ' ἐστίν.

ΚΕΦ. β.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς, ἀκρατεύεταί τις. Ἐπιστάμενον μὲν οὖν οὔ φασί τινες [k] οἷόν τε εἶναι· δεινὸν γὰρ, ἐπιστήμης ἐνούσης, ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιέλκειν [l] αὐτὸν ὥσπερ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν [m] γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς

[f] Πάντες N C. πάντως C C C. [g] Ὁτὲ δὲ El. [h] Ἀκρατεῖς εἶναι λέγοντες N C. [i] Οὖν deest quibusdam editis. [k] Οἷόν τέ τινα εἶναι N C. [l] Αὐτὴν N C. Σωκράτης ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιέλκειν desunt El. quæ tamen agnoscit in margine. [m] Οὖν pro γὰρ habet N C.

ratione revocatus, eas non sequitur. Ac temperantem quidem, continentem et tolerantem esse volunt: eum autem, qui talis sit, esse per omnia temperantem alii aiunt, alii negant. Itemque intemperantem alii incontinentem, et incontinentem intemperantem confuse dicunt esse; alii eos inter se differre volunt: prudentem vero interdum negant ullo modo incontinentem esse posse: interdum nonnullos, qui prudentes sint et solertes, incontinentes esse. Præterea dicuntur iræ, et honoris, et lucri incontinentes. Atque hæc quidem sunt, quæ de his virtutibus ac vitiis, crebris hominum sermonibus usurpantur.

CAP. II.

Dubitare autem possit aliquis, quomodo is, qui de rebus recte existimat, incontinenter vivere queat. Qui scit igitur, ut incontinenter vivat, fieri posse negant nonnulli: grave enim ac difficile fuerit, ut arbitrabatur Socrates, in quo insit scientia,

τὸν λόγον, ὡς οὐκ οὔσης ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα, πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς, καὶ δέον ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας· ὅτι γὰρ οὐκ [m] οἴεταί γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. Εἰσὶ δέ τινες, οἳ τὰ μὲν συγχωροῦσι, τὰ δ' οὔ· τὰ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μηθὲν εἶναι κρεῖττον, ὁμολογοῦσι· τὸ δὲ μηθένα πράττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον, οὐχ ὁμολογοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο, τὸν ἀκρατῆ φασιν οὐκ ἐπιστήμην ἔχοντα, κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ δόξαν. Ἀλλὰ μὴν εἴγε δόξα, καὶ [n] μὴ ἐπιστήμη, μηδ' ἰσχυρὰ [o] ὑπόληψις ἡ [p] ἀντιτείνουσα,

[m] Camot. poſt οἴεταί γε inſerit πράττειν. N C. vero et Baſ. totum locum ſic legunt: Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴεταί γε δεῖν πράττειν ἃ πράττει ὁ ἀκρατής. neque aliter Aſpaſ. [n] Μὴ poſt καὶ deeſt Ven. 1. [o] Ὑπόληψις hic pro δόξα ſumitur, et ἐπιστήμη opponitur. Quædam autem eſt ὑπόληψις ἰσχυρὰ, quæ ſcientiam æmulatur, qualis reperitur in hominibus obſtinatis et pervicacibus, quod de Heraclito infra aperte teſtatur: quædam ἠρεμαία, tacita nimirum et imbecillis, non obſtinata aſſenſio. *Zuingerus.* [p] Αὐτοτείνουσα N C.

in eo aliud quidpiam dominari, et huc et illuc eum, quaſi mancipium, trahere. Socrates enim proinde quaſi nulla ſit incontinentia, omnino rationem eorum, qui aliquam ſtatuebant, oppugnabat: neminem enim, qui bene de rebus exiſtimaret, quidquam aliud, quam quod ſit optimum, agere: ſed ſi agat, propter inſcientiam agere. Hæc igitur oratio ea in controverſiam revocat, quæ ſunt in promptu quæque perſpicue apparent: et quærendum eſt, ſi perturbatio incontinentis ab inſcientia proficiſcitur, quis ſit hic inſcientiæ modus: incontinentem enim id, quod agit, non putare agendum eſſe prius, quam perturbatione concitetur, perſpicuum eſt. Sunt autem nonnulli, qui alia ex his concedunt, alia non item: nihil enim ſcientia potentius eſſe fatentur: neminem autem quidquam præter id, quod ei potius eſſe viſum eſt, agere, non fatentur. Atque ob hanc cauſam dicunt incontinentem non ſcientia præditum, ſed opinione duntaxat imbutum a voluptatibus ſuperari. Atqui ſi opinio eſt incontinentis, non ſcientia:

ἀλλ' ἠρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διϛάζουσι, συγγνώμη, τῷ μὴ [q] ἐν ταύταις μένειν πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυράς· τῇ δὲ [r] μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμη, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τῶν ψεκτῶν. Φρονήσεως ἄρα ἀντιτεινούσης· αὕτη γὰρ ἰσχυρότατον. Ἀλλ' ἄτοπον· ἔϛαι γὰρ ὁ αὐτὸς [s] ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής· φήσειε δ' ἂν [t] οὐδεὶς φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν ἑκόντα τὰ φαυλότατα. Πρὸς δὲ τούτοις, δέδεικται πρότερον, ὅτι πρακτικός [u] γε ὁ φρόνιμος· τῶν ἐσχάτων γάρ τις καὶ τὰς ἄλλας ἔχων ἀρετάς. Ἔτι, εἰ μὲν [x] ἐν τῷ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰσχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἐγκρατής· οὐκ [y] ἔϛαι ὁ σώφρων ἐγκρατής, οὐδ' ὁ ἐγκρατὴς σώφρων· οὔτε γὰρ [z] τὰ

[q] Ἐν αὐταῖς El. Ven. 1. Baſ. vero et Aurel. habent ἐμμένειν ἐν ταύταις πρ. [r] Μοχθηρία proprie pro κακίᾳ, id eſt, confirmato habitu improbitatis; improprie autem pro diſpoſitione vitioſa, ut hoc in loco. *Zuing.* [s] Ἅμα deeſt N C. [t] Οὐδὲ Baſ. ſed minus recte. οὐδεὶς φρόνιμον N C. [u] Γε deeſt N C. [x] Ἐν deeſt N C. [y] Ἐϛιν N C. [z] Quidam Codd. τὸ ἄγεσθαι. Et ſic Aſpaſius: οὐ γὰρ τοῦ σώφρονός ἐϛι τὸ ἄγεσθαι ἢ τὸ πολεμεῖσθαι ὑπὸ αἰσχρῶν ἡδονῶν.

neque firma exiſtimatio, quæ adverſetur et obſiſtat cupiditati, ſed infirma et imbecilla, ut iis contingit, quorum in dubio eſt animus: profecto ei ignoſci debet, ſi in ea non permaneat adverſus vehementes et firmas cupiditates: improbitati vero non eſt ignoſcendum, neque ulli cuiquam rei vituperabili. Superatur igitur a cupiditate incontinens, prudentia reclamante et repugnante: hæc enim potentiſſima quædam res eſt. At hoc abſurdum: erit enim ſimul idem prudens et incontinens: nemo autem prudentis eſſe dixerit, ſua voluntate res improbiſſimas admittere. Præterea ſupra docuimus, qui ſit prudens, eundem ad agendum eſſe aptiſſimum: quippe qui in extremis, id eſt, in rebus ſingularibus verſetur, aliiſque virtutibus ornatus ſit. Præterea ſi in eo ſitus eſt continens, ut vehementibus et malis cupiditatibus incendatur: non erit profecto temperans continens, neque continens temperans: nam neque immoderatum quidquam, neque malis cupiditatibus affici;

ἄγαν, σώφρονος, [a] οὔτε τὸ φαύλας ἔχειν. Ἀλλὰ μὴν δεῖ γε· [b] εἰ μὲν γὰρ [c] χρησταὶ αἱ ἐπιθυμίαι, φαύλη ἡ κωλύουσα ἕξις μὴ ἀκολουθεῖν· ὥσθ' ἡ ἐγκράτεια, οὐ πᾶσα [d] σπουδαία· εἰ δ' ἀσθενεῖς καὶ μὴ φαῦλαι, οὐθὲν σεμνόν· οὐδ' εἰ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐθὲν μέγα. Ἔτι, εἰ πάσῃ δόξῃ ἐμμενετικὸν ποιεῖ ἡ ἐγκράτεια, φαύλη, οἷον εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ· καὶ εἰ πάσης δόξης ἡ ἀκρασία ἐκστατικὸν, ἔσται τις σπουδαία ἀκρασία· [e] οἷον ὁ Σοφοκλέους [f] Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ· ἐπαινετὸς γὰρ, οὐκ ἐμμένων οἷς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, [g] διὰ τὸ λυπεῖσθαι ψευδόμενος. Ἔτι, ὁ σοφιστικὸς λόγος [h] ψευδόμενος, ἀπορία· διὰ γὰρ

[a] Baſ. habet οὔτε δὲ φαύλ. Sed τὸ vix omitti hic poteſt. *Sylburg.*
[b] Εἰ μὲν γὰρ χρησταὶ αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ ἐγκρατοῦς, φαύλη ἡ ἐγκράτεια, κωλύουσα αὐταῖς χρῆσθαι· εἰ δὲ ἀσθενεῖς καὶ οὐ φαῦλαι, οὐδὲν σεμνὸν ἡ ἐγκράτεια· νῦν δὲ τοιαύτη δοκεῖ. Εἰ δὲ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐδὲν μέγα τὸ τούτων κρατεῖν· ὥστε οὐ μέγα ἡ ἐγκράτεια. Λείπεται δὴ φαύλας εἶναι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἰσχυράς· καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ὁ σώφρων ἐγκρατὴς ἂν εἴη, οὔτε ὁ ἐγκρατὴς σώφρων: ut optime exponit Andronicus. [c] Χρησταί γε αἱ N C. [d] Σπουδαῖον El. a prima manu. Sed habet etiam σπουδαία in margine. [e] Οἷον καὶ ὁ El. [f] Nota eſt Fabula. [g] Perion. *Tum cum vi doloris coactus mentiretur.* Hæc ab Ariſtotelis ſententia remotiſſima ſunt. *Lamb.* [h] *Mentientem* etiam M. Tullius commemorat lib. ii de *Divinat.* *Quomodo autem mentientem, quem ψευδόμενον vocant, diſſolvas?* Idem.

temperantis eſt. Atqui ita eſſe oportet: nam ſi bonæ ſint cupiditates, malus eſt habitus, qui prohibet ſequi: itaque non omnis erit bona continentia: quod ſi ſint imbecillæ, neque malæ, non erit glorioſum eas vincere: ſi malæ et imbecillæ, non magnum. Præterea ſi in omni opinione perſeverantem efficit continentia, mala eſt, puta ſi etiam in falſa: et ſi incontinentia de omni opinione facile dimovebit, erit aliqua bona incontinentia: exempli cauſa, Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laudandus eſt, qui non maneat in iis, quæ perſuaſerat ei Ulyſſes, quia ei mentiri ſit moleſtum. Præterea ſophiſtarum ratio, quam mentientem vocant, dubitationem affert pene inexplicabilem: nam quia volunt adverſarium adigere ad aſſen-

τὸ παράδοξα βούλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δεινοὶ ὦσιν, ὅταν ἐπιτύχωσιν, ὁ γενόμενος συλλογισμὸς ἀπορία γίνεται· δέδεται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μένειν μὲν [i] μὴ βούληται, [k] διὰ τὸ μὴ ἀρέσκειν τὸ συμπερανθέν· προϊέναι [l] δὲ μὴ δύνηται, διὰ τὸ λῦσαι μὴ ἔχειν τὸν λόγον. Συμβαίνει δ' ἔκ τινος λόγου ἡ ἀφροσύνη μετὰ ἀκρασίας ἀρετή· τἀναντία γὰρ πράττει ὧν ὑπολαμβάνει, διὰ τὴν ἀκρασίαν· ὑπολαμβάνει δὲ τἀγαθὰ κακὰ εἶναι, καὶ [m] οὐ δεῖν πράττειν· ὥστε τἀγαθὰ καὶ οὐ τὰ κακὰ πράξει. Ἔτι, ὁ τῷ πεπεῖσθαι πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα, καὶ προαιρούμενος, βελτίων ἂν δόξειεν [n] εἶναι τοῦ μὴ διὰ λογισμὸν, ἀλλὰ δι' ἀκρασίαν· [o] εὐιατότερος γὰρ διὰ τὸ μεταπεισθῆναι ἄν. Ὁ δ' ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ [p] παροιμίᾳ ἐν ᾗ φαμεν,

[i] Μὴ deest C C C. [k] Δὲ pro διὰ scribit N C. et μὴ post τὸ deest. [l] Δὲ deest C C C. [m] Οὐ δεῖ Ven. 1. et infra Baſ. pro πεπεῖσθαι habet πείθεσθαι. *Sylburg.* [n] Εἶναι deest El. et N C. [o] Εὐιατώτερος El. [p] Παρονομίᾳ ἐν τῷ ᾧ φαμ. N C.

tiendum rebus inopinatis, et abhorrentibus ab opinione populari, ut, ſi aſſecuti fuerint, quod volunt, ſolertes et acuti eſſe videantur; ratiocinatio ea, quæ collecta eſt, dubitationem parit inexplicabilem: vincta enim mens eſt, cum ille neque vult inſiſtere, quia id, quod concluſum eſt, non probat; neque longius progredi poteſt, propterea quod rationem diſſolvere nequit. Evenire autem ex aliqua ratione poteſt, ut imprudentia cum incontinentia ſit virtus: contra enim facit atque exiſtimat, propter incontinentiam: exiſtimat autem ea quæ bona ſunt, eſſe mala, neque eſſe agenda: ita quæ bona ſunt, acturus eſt, non quæ mala. Præterea qui ea, quæ jucunda ſunt, eo ipſo quod ita perſuaſum habeat, taleque conſilium ceperit, agit et perſequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, ſed incontinentia ad turpitudinem aliquam impellatur: facilius enim ſanari poteſt, quia de ſententia poſſit dimoveri. In incontinentem autem quadrat id quod tritum eſt omnium ſermone proverbium,

Ὅταν τὸ ὕδωρ [q] πνίγῃ, τί δεῖ [r] ἐπιπίνειν;

εἰ μὲν γὰρ [s] μὴ ἐπέπειστο [t] ἃ πράττει, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· [u] νῦν δὲ πεπεισμένος, ὐδὲν ἧττον [x] ἄλλα πράττει. Ἔτι εἰ [y] περὶ πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; ὐθεὶς γὰρ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας· φαμὲν δέ, εἶναί τινας ἁπλῶς. Αἱ μὲν ὖν ἀπορίαι τοιαῦταί τινες συμβαίνυσι· τύτων δὲ τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ, τὰ δὲ καταλιπεῖν· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, [z] εὕρεσίς ἐστι.

ΚΕΦ. γ΄.

[a] ΠΡΩΤΟΝ μὲν ὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες, ἢ ὔ, καὶ πῶς εἰδότες· εἶτα, περὶ ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν

[q] N C. Vén. 1. et Baſ. legunt τὸ φάρυγγα πνίγῃ, et mox habent ἔτι πίνειν pro ἐπιπίνειν. [r] Λέγεται αὕτη ἡ παροιμία ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν βλαπτομένων, ὑφ᾽ ὧν οἴονται ὠφεληθῆναι· εἰ γὰρ ὑπὸ τῶν δυναμένων ὠφελεῖν, ἤτοι, εἰ ἀπὸ τῶν ὠφελίμων πραγμάτων βλάπτονται, τί ἂν ὗτοι πάθωσιν, ὑπὸ μὴ δυναμένων ὠφελεῖν πραγμάτων, ἀλλὰ βλάπτειν; *Aſpaſ.* [s] Μὴ delet Lamb. [t] Subaudi κακὰ εἶναι. *Aſpaſius.* [u] Νυνὶ δὲ μὴ πέπεισμ. N C. [x] Τοιαῦτα *Lamb.* [y] Περὶ ἅπαντα ἀκρατής ἐστι N C. [z] Sc. τοῦ ζητυμένυ. Vide cap. 1. ἐὰν γὰρ λύηται, et reliqua. [a] Πρότερον N C.

Quid adbibendum eſt, cum premit fauces aqua?

ſi enim perſuaſum ei eſſet, ut ea quæ agit, ageret: ſimul atque ei diſſuaſum eſſet, de ſententia deſiſteret: nunc autem tametſi non ſit ei perſuaſum, talia agit tamen. Præterea ſi in omnibus verſatur incontinentia et continentia, quis abſolute incontinens eſt? nemo enim omni genere incontinentiæ affectus eſt: at aliquos eſſe dicimus incontinentes abſolute. Et hæ quidem tales quædam ſunt difficultates, quæ dubitationem afferunt: quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ ſunt: difficultatis enim et dubitationis diſſolutio, inventio eſt.

CAP. III.

PRIMUM igitur videndum eſt, utrum ſcientes peccent incontinentes, necne; et quemadmodum ſcientes: deinde quibus in rebus incon-

ἐγκρατῆ θετέον· λέγω [b] δὲ, πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περί τινας ἀφωρισμένας· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν, πότερον ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερός ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα συγγενῆ τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. [c] Ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατής εἰσι, τῷ περὶ ἃ, ἢ τῷ πῶς, ἔχοντες τὴν διαφοράν· λέγω δὲ, πότερον τῷ [d] περὶ ταδὶ εἶναι μόνον [e] ἀκρατὴς ὁ ἀκρατὴς, ἢ οὔ· [f] ἀλλὰ τῷ ὡς, ἢ οὔ, ἀλλὰ τῷ ἐξ ἀμφοῖν. Ἔπειτ', εἰ περὶ ἅπαντ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ [g] ἡ ἐγκράτεια ἢ οὔ· [h] οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντά ἐστιν ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ περὶ ἅπερ ὁ ἀκόλαστος, οὔτε τῷ πρὸς ταῦτα ἁπλῶς ἔχειν· [i] ταυτὸν γὰρ [k] ἂν ἦν τῇ [l] ἀκολασίᾳ· ἀλλὰ τῷ ὡδὶ ἔχειν· ὁ μὲν γὰρ, ἄγεται προαιρούμενος, νομίζων ἀεὶ δεῖν τὸ παρὸν

[b] Δὴ N C. [c] Pro ἔστι δὲ ἀρχὴ Eliensis legit ἔστι δ' ἡ ἀρχή. [d] Περὶ τάδε N C. [e] Ἀκρατὴς prior non apparet in El. nisi inter lineas. [f] Ven. 1. et Bas. omittunt ista, ἀλλὰ τῷ ὡς, ἢ οὔ. Neque Eliensis agnoscit nisi in margine. [g] Ἡ deest El. et Ven. 1. [h] Οὔτε τῷ N C. [i] Ταυτὸ El. [k] Ἂν deest Ven. 1. N C. et El. [l] Γρ. ἀκρασίᾳ.

tinens et continens locandus sit: id est, utrum in omni voluptate et dolore, an in certis voluptatibus ac doloribus: continensque et patiens, utrum idem sint, an differant. Itemque de aliis omnibus, quæ sunt huic disputationi quasi cognata. Hinc autem ducitur hujus orationis initium, utrum continens et incontinens appellentur ac differant inter se, ex iis rebus, in quibus versantur, an ex animorum habitu: hoc dico, utrum incontinens eo solum sit incontinens, quod in his, aut illis versetur, necne: an vero quod sic vel sic affectus sit, necne: an potius ex utrisque. Deinde utrum in omnibus versetur incontinentia et continentia, necne: non enim in omnibus versatur is, qui absolute est incontinens, sed in quibus intemperans: neque eo dicitur, quod absolute in hæc affectus sit (idem enim esset incontinentia, quod intemperantia) sed quod hoc modo sit affectus: nam intemperans quidem cupiditatibus servit consilio capto, existimans præsentem jucundi-

ἡδὺ διώκειν· ὁ δ' οὐκ οἴεται μὲν, διώκει δέ. Περὶ μὲν οὖν [m] τοῦ δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην εἶναι, παρ' ἣν ἀκρατεύονται, οὐθὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων, οὐ διστάζουσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς [n] εἰδέναι. Εἰ οὖν διὰ τὸ ἠρέμα πιστεύειν, [o] οἱ δοξάζοντες μᾶλλον τῶν ἐπισταμένων [p] παρὰ τὴν ὑπόληψιν πράξουσιν, οὐθὲν διοίσει ἐπιστήμη δόξης· [q] ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς ἐπίστανται· [r] δηλοῖ δὲ Ἡράκλειτος. Ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ἐπίστασθαι· καὶ γὰρ [s] ἔχων μὲν, οὐ χρώμενος δὲ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος λέγεται ἐπίστασθαι· διοίσει τὸ, ἔχοντα μὲν, [t] μὴ θεωροῦντα δὲ,

[m] Τὴν δόξαν N C. [n] Ἰδέναι pro εἰδέναι El. ut ſæpius antea. [o] Οἱ deeſt Ven. 1. [p] Περὶ τὴν ὑπόληψιν πράττουσιν N C. [q] Id probat Plato in Menone. *Lambin.* [r] Ὁ Ἡράκλειτος ἃ ἐδόξαζεν ᾤετο ἐπίστασθαι ἀκριβῶς, οἷον, ὅτι οὐκ ἔστι κίνησις· καὶ τἄλλα, ὅσα ἐτίθει. *Andronicus.* Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 6. [s] Ὁ ἔχων El. et N C. [t] Μὴ δὲ θεωροῦντα δὲ τοῦ ἔχοντος καὶ θεωροῦντος ἃ μὴ δεῖ πράττειν· οὗτο γὰρ δοκεῖ N C. Baſ. vero legit μὴ θεωροῦντα δὲ, καὶ θεωροῦντα πράττ. mox omittit πράττειν poſt ἃ μὴ δεῖ. Camot. quoque inſerit com-

tatem ſequi ſemper oportere; incontinens autem non exiſtimat ille quidem, ſed ſequitur tamen. Si quis igitur dicat, veram opinionem eſſe, non ſcientiam, præter quam incontinenter homines vivunt; nihil refert ad eam rem, de qua diſputamus: nonnulli enim eorum, qui aliqua de re opinantur, non ſunt incerti, neque dubii, ſed certo ſe rem ſcire exiſtimant. Si igitur ii, qui opinantur, propterea quod leviter et imbecille credunt ita rem eſſe, de qua opinantur, facilius quam qui ſciunt, contra atque exiſtimant, agent; nihil inter ſcientiam et opinionem intererit: nonnulli enim non minorem fidem habent iis, quæ opinantur, quam alii iis quæ ſciunt: quod declarat Heraclitus. Sed quoniam ſcire dupliciter dicimus (nam et is, qui ſcientia præditus eſt, nec ea utitur: et is, qui utitur, ſcire dicitur) intererit utrum is, qui cum ſcientia præditus ſit, ea non cernit nec contemplatur animo, quæ ſcientia comprehendit, an is, qui re ipſa ea, quæ ſcit, animo contemplatur, agat quæ non ſunt agenda: mirum enim

[u] πράτ]ειν ἃ μὴ δεῖ [x] πράτ]ειν, τὸ ἔχοντα καὶ θεωροῦντα· τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινὸν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωρῶν. Ἔτι [y] ἐπεὶ [z] δύο τρόποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας, οὐθὲν κωλύει πράτ]ειν παρὰ τὴν ἐπιστήμην· χρώμενον μέν τοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ κατὰ μέρος· [a] πρακ]ὰ γὰρ καθ' ἕκαστα. Διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου· τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ δ' ἐπὶ τοῦ πράγματός ἐστιν. Οἷον [b] ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρὰ, καὶ ὅτι [c] οὗτος ἄνθρωπος· ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιόνδε, ἀλλ' εἰ τόδε τοιόνδε, ἢ οὐκ ἔχει, [d] ἢ οὐκ ἐνεργεῖ. Κατά γε [e] δὴ τούτους διοίσει τοὺς τρόπους ἀμήχανον ὅσον· ὥστε [f] δοκεῖν, οὕτω μὲν εἶναι μηθὲν ἄτοπον, ἄλλως δὲ θαυμαστόν. Ἔτι τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην ἄλλον

ma iſtud, καὶ τὸ θεωροῦντα: ſed retento utroque verbo πράτ]ειν, tollit clauſulam, τὸ ἔχοντα καὶ θεωροῦντα. *Sylb.* [u] Πράτ]ειν abeſt ab Elienſi. [x] Πράτ]ειν deeſt C C C. [y] Ἐπειδὴ N C. [z] Diſputat hoc loco adverſus Platonem, qui negat eum, qui ſciat, quidquam repugnans ei, quod ſciat, agere poſſe. *Lamb.* [a] Baſ. legit πρακ]ὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα. Itidemque Zuingerus. *Sylb.* [b] Ὅτι deeſt N C. [c] Ὁ οὗτος El. [d] Ἢ deeſt El. [e] Τὶ ſcribit CCC. [f] Baſ. habet δοκεῖν μὲν οὕτως εἰδέναι, μηθὲν ἄτοπ. *Sylb.* N C. vero οὕτως εἶναι, εἰδέναι μηθ.

hoc videatur, ſiquis in eorum, quæ ſcit, cogitatione et contemplatione defixus, non ſi is, qui id, quod ſcit, non cernit animo, aliena a ſcientia agat. Præterea quoniam duo ſunt enunciationum genera, nihil prohibet, quo minus is, qui utrumque genus tenet, aliquid præter ſcientiam agat: dum enunciatione univerſa et generali utitur, non ea, quæ ad res ſingulares pertinet: res enim ſingulares tantum ſub actionem veniunt. Jam vero etiam ipſius univerſi ſunt aliquæ differentiæ: aliud eſt enim, quod in ſe ipſo vertitur; aliud, quod ad rem accommodatur. Verbi gratia, omni homini ſicca prodeſſe, et hunc eſſe hominem: vel quicquid tale ſit, ſiccum eſſe; verum ſitne hoc tale, aut neſcit, aut ſi ſcit, ſcientis munere non fungitur. Incredibile igitur eſt, quantum hæc duo genera inter ſe differant, adeo ut ſi quis ita ſciens peccet, nihil abſurdi ſit; ſin illo modo, valde mirum. Præterea alio modo fieri poteſt, ut

τρόπον τῶν νῦν ῥηθέντων ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· ἐν τῷ γὰρ ἔχειν μὲν, μὴ χρῆσθαι δὲ, διαφέρουσαν ὁρῶμεν τὴν ἕξιν· ὥστε καὶ ἔχειν πως, καὶ μὴ ἔχειν· οἷον τὸν καθεύδοντα, [g] καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον. Ἀλλὰ μὴν οὕτω διατίθενται [h] οἵγε ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· θυμοὶ γὰρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἔνια τῶν τοιούτων, ἐπιδήλως καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσιν· ἐνίοις δὲ καὶ μανίας ποιοῦσι. Δῆλον οὖν ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς τούτοις. Τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, [i] οὐδὲν σημεῖον· καὶ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πάθεσι τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες, συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους, ἴσασι δ' οὔπω· [k] δεῖ γὰρ συμφῦναι· τοῦτο δὲ χρόνου δεῖ. Ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. Ἔτι καὶ ὧδε

[g] CCC. Ven. 1. et Baſ. habent καὶ μὴ μαινόμ. [h] Οἱ ἐν τοῖς El. [i] Poſt οὐδὲν σημεῖον N C. et Baſ. addunt τοῦ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἐπιστήμην: quæ tamen non agnoſcit Aſpaſius. [k] Quidam Codd. habent συμφυῆ εἶναι, quod videtur eſſe interpretamentum.

homines ſcientia præditi ſint, quam quos modos paulo ante expoſuimus: nam ejus, qui ſcientiam habet, neque ea utitur, habitum magnopere diſcrepare videmus, adeo ut habere quodammodo, et non habere videatur: qualis eſt is, qui dormit, et furioſus, et vinolentus. Atqui homines aliqua animi perturbatione concitati, ita ut illi, ſunt affecti: iræ enim, et rerum venerearum cupiditates, et nonnullæ hujuſmodi animi perturbationes, perſpicue corpus quoque ipſum immutant: nonnullis hominibus etiam furores immittunt. Nimirum igitur dicendum eſt ſimiliter atque hos, affectos eſſe incontinentes. Nec vero ſi quis rationes et ſententias a ſcientia ductas et profectas pronunciet, ſatis ſigni ſit eum ſcientiæ convenienter agere: nam qui his animi perturbationibus æſtuant, demonſtrationes, et verſus Empedoclis recitant: et qui primum didicerunt, ſermones illi quidem connectunt, ſed nondum intelligunt: oportet enim illa una cum ætate adoleſcere: cui rei tempore opus eſt. Quocirca ut hiſtriones, ſic exiſtimandi ſunt loqui etiam incontinentes. Præterea hoc etiam mo-

φυσικῶς ἄν τις [l] ἐπιβλέψειε τὴν αἰτίαν· ἡ μὲν γὰρ καθόλου δόξα, ἡ δ' ἑτέρα περὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν, ὧν αἴσθησις ἤδη κυρία· [m] ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ αὐτῶν, ἀνάγκη τὸ συμπερανθὲν, ἔνθα μὲν φάναι τὴν ψυχὴν, [n] ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς πράττειν εὐθύς. Οἷον, εἰ παντὸς γλυκέος γεύεσθαι δεῖ, τουτὶ δὲ γλυκὺ, ὡς ἕν τι τῶν [o] καθ' ἕκαστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον, καὶ μὴ κωλυόμενον, ἅμα [p] τούτῳ καὶ πράττειν. Ὅταν οὖν ἡ μὲν καθόλου ἐνῇ, ἡ κωλύουσα γεύεσθαι, ἡ δὲ, ὅτι πᾶν [q] τὸ γλυκὺ, ἡδὺ, τουτὶ δὲ γλυκύ· αὕτη δὲ [r] ἐνεργεῖ· [s] τύχῃ δὲ ἐπιθυμία ἐνοῦσα, ἡ μὲν λέγει φεύ-

[l] Βλέψειε N C. [m] Locus eſt facilis iis, qui paulum modo in Philoſophia exercitati ſunt. Aliæ ſunt, inquit, opiniones de rebus univerſis, aliæ de ſingularibus. Atque illarum aliæ in iis ſcientiis locum habent, quæ in cognitione poſitæ ſunt: aliæ in iis, quæ ad agendum aut efficiendum ſunt utiles. Simul atque igitur in illis dixit aliquis, omnem hominem eſſe animal, et Socratem eſſe hominem, neceſſe eſt animum aſſentiri, Socratem eſſe animal: in his autem, ſtatim, ut quis dixit, quicquid eſt dulce guſtandum eſt, et hoc eſt dulce, guſtat. Perionius ſententiam hujus loci non vidit. *Lambin.* [n] Ego hæc verba, ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς corrupta eſſe puto, et legendum, ἐν δὲ τοῖς πρακτοῖς, et ita Argyrop. *Idem.* N C. habet ἐνίοτε δὲ ταῖς. [o] Καθ' ἕκαστα N C. [p] Baſ. pro τούτῳ habet τοῦτο. [q] Τὸ ante γλυκὺ deeſt El. [r] Ἐνεργῇ C C C. [s] Baſ. habet τύχῃ δὲ ἐπιθυμία οὖσα, et poſt ἡ μὲν inſerit οὖν. Cui quoad οὖν adſtipulantur Elienſis, C C C. et Ven, 1. N C. etiam pro ἐνοῦσα legit ἐροῦσα.

do hujus rei cauſam ex natura ſpectare licet: nam cum opiniones aliæ ſint de rebus univerſis, aliæ de ſingularibus, quarum ſenſus arbiter ac dominus eſt: neceſſe eſt ubi ex duabus una effecta ſit, in iis quidem, quæ ſunt cognitionis, animum id, quod conclusum eſt, enunciare, et affirmare; in iis autem, quæ ſub actionem veniunt, ſtatim agere. Ut ſi omne dulce guſtandum eſt: hoc autem eſt dulce, tanquam unum de ſingularibus: neceſſe eſt, eum, qui poſſit, quique non prohibeatur, ſimul atque dictum ſit, etiam agere. Cum igitur ineſt univerſa opinio, quæ guſtare prohibet: ſecunda, omnia dulcia eſſe jucunda: et tertia, hoc eſſe dulce (hæc autem eſt quæ agit) et inhæret forte cupiditas: opinio quidem illa prima hoc

γειν τοῦτο, ἡ δ' ἐπιθυμία ἄγει· κινεῖν γὰρ ἕκαστον δύναται τῶν μορίων. Ὥστε συμβαίνει ὑπὸ λόγου πως καὶ δόξης ἀκρατεύεσθαι· οὐκ ἐναντίας δὲ καθ' αὑτὴν, ἀλλὰ κατὰ [t] συμβεβηκός· ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐναντία, ἀλλ' [u] οὐχ ἡ δόξα, τῷ ὀρθῷ λόγῳ. Ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τὰ θηρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι οὐκ [x] ἔχει καθόλου [y] ὑπόληψιν, ἀλλὰ τῶν καθ' ἕκαστα φαντασίαν καὶ μνήμην. Πῶς δὲ λύεται ἡ ἄγνοια, καὶ πάλιν γίνεται ἐπιστήμων ὁ ἀκρατὴς, [z] ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ οἰνωμένου καὶ καθεύδοντος, [a] καὶ οὐκ ἴδιος τούτου τοῦ πάθους, ὃν δεῖ παρὰ τῶν φυσιολόγων ἀκούειν. [b] Ἐπεὶ δὲ ἡ τελευταία πρότασις, δόξα τε αἰσθητοῦ, καὶ κυρία τῶν πράξεων, ταύτην ἢ οὐκ ἔχει ὁ ἐν τῷ πάθει ὢν, ἢ οὕτως ἔχει,

[t] Συμβεβηκῶς C C C. [u] Pro οὐχ ἡ δόξα El. scribit οὐχὶ δόξα. [x] Ἔχει τῶν καθόλου N C. Ven. 1. et Bas. [y] Ὑπόληψιν εἶναι N C. λῆψιν, ἀλλὰ C C C. [z] Καὶ ὁ αὐτὸς El. [a] Καὶ deest NC. [b] Ὅταν δὲ ἐν τῷ πάθει γένηται ὁ ἀκρατὴς, τὴν ἐλάττω πρότασιν, τὴν κυρίαν τῶν πράξεων, τὴν ὅτι τόδε κακὸν, ἢ οὐκ ἔχει οὐδαμῶς οὐδὲ ἐπίσταται, ἢ οὕτως ἔχει ὥσπερ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι ἔπη τινὰ καὶ ἀποδείξεις λέγουσιν. *Cum vero ab affectu suo possidetur incontinens, minorem propositionem, et quae actionum quasi princeps est et domina, boc nimirum malum esse, aut non babet omnino nec novit, aut ita, quemadmodum versus ac demonstrationes recitant ebrii.* Andron.

fugere jubet, cupiditas autem alio trahit: potest enim unamquamque animi partem commovere. Ita fit, ut a ratione et opinione quodammodo nascatur incontinentia: non quod opinio per se sit rationi contraria, sed ex eventu: cupiditas enim, non opinio, rectae rationi adversatur. Quocirca etiam propter hanc rationem, bestiae non sunt incontinentes: quia non habent rerum universarum existimationem, sed singularium visionem, et memoriam. Quo pacto autem inscientia depulsa scientiam recuperet incontinens, eadem et communis ratio est ebriorum ac dormientium, non hujus perturbationis propria: quae ab iis audienda est, qui de natura rerum disputant. Quoniam autem ultima enunciatio, ejus, quod sub sensum cadit, opinio est, actionumque domina est atque arbitra; hanc aut non habet is, qui in perturbatione est, aut certe sic

ὡς ἐκ ἦν [c] τῷ ἔχειν ἐπίςαϑαι, ἀλλὰ [d] λέγειν, ὥσπερ ὁ οἰνωμένος, τὰ Ἐμπεδοκλέες· καὶ διὰ τὸ μὴ καϑόλε, μηδ' ἐπιςημονικὸν ὁμοίως εἶναι δοκεῖν τῷ καϑόλε τ ἔσχατον ὅρον· καὶ ἔοικεν ὃ ἐζήτει [e] Σωκράτης συμβαίνειν· ἐ γὰρ [f] τ χυρίως εἶναι δοκέσης ἐπιςήμης παρέσης, γίνεται τὸ πάϑος· ἐδ' αὕτη περιέλκεται διὰ τὸ πάϑος, ἀλλὰ τῆς αἰσϑητικῆς. Περὶ μὲν [g] ἐν τε εἰδότα, καὶ μὴ, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεται ἀκρατεύεσϑαι, τοσαῦτα εἰρήσϑω.

ΚΕΦ. δ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ δέ ἐςί τις ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἢ πάντες κατὰ μέρος, καὶ εἰ ἔςι, περὶ ποῖά ἐςι, λεκτέον [h] ἐφεξῆς. Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἰσὶν οἵ τ' [i] ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ, καὶ [k] ἀκρατεῖς καὶ μαλακοὶ,

[c] Alii τό. [d] Τὸ λέγειν Ven. 1. et Baf. [e] Σωκράτης deeft NC. [f] Τε κυρίε ἐπιςήμης εἶναι δοκέσης παρέσης El. [g] Οὖν deeft N C. [h] Pro ἐφεξῆς N C. habet ἀπ' ἀρχῆς. [i] Ἐγκρατευόμενοι N C. [k] Οἱ ἀκρατεῖς El.

habet, ut eam habere non fit fcire, fed vinolentorum more verfus Empedoclis recitare: et quoniam non eft univerfus, neque fimilem vim habet ad fcientiam efficiendam terminus ultimus, atque id, quod univerfum eft: non immerito etiam videtur id, quod quærebat Socrates, evenire: non enim tum cum præfto eft illa, quæ vere et proprie videtur effe fcientia, exiftit perturbatio; neque ea fcientia a perturbatione convellitur, fed cum adeft ea, quæ fenfu continetur. De eo igitur, qui fciens aut infciens, fit incontinens: et quomodo ut fciens incontinenter vivat, fieri poffit, hactenus a nobis dictum fit.

CAP. IV.

DEINCEPS utrum fit aliquis abfolute incontinens, an omnes ex parte, et certæ rei fint incontinentes: tum, fi quis eft abfolute incontinens, in quibus verfetur, dicendum eft. Continentes igitur et patientes, incontinentes et molles in voluptatibus et doloribus verfari, perfpicuum eft. Quoniam autem

φανερόν. Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα τῶν ποιούντων ἡδονὴν, τὰ δ' αἱρετὰ μὲν καθ' αὑτὰ, ἔχοντα δ' [l] ὑπερβολὴν, ἀναγκαῖα [m] μὲν τὰ σωματικά· λέγω δὲ τὰ τοιαῦτα, τά [n] τε περὶ τὴν τροφὴν, καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματικῶν, περὶ ἃ τὴν ἀκολασίαν ἔθεμεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δ' ἀναγκαῖα μὲν οὔ, αἱρετὰ δὲ καθ' αὑτά· λέγω δ' οἷον νίκην, τιμὴν, πλοῦτον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν [o] καὶ ἡδέων· τοὺς μὲν οὖν πρὸς ταῦτα [p] παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβάλλοντας τὸν [q] ἐν αὐτοῖς, ἁπλῶς μὲν [r] οὐ λέγομεν ἀκρατεῖς, προστιθέντες δὲ τὸ, χρημάτων ἀκρατεῖς, καὶ κέρδους, καὶ τιμῆς, καὶ θυμοῦ· ἁπλῶς δ' οὔ, ὡς ἑτέρους καὶ καθ' ὁμοιότητα λεγομένους· [s] ὥσπερ

[l] Τὴν ὑπερβολὴν El. [m] N C. habet δὲ pro μέν. [n] Τε deest N C. [o] Καὶ abest a textu Eliensis; sed apparet in margine. [p] Περὶ N C. [q] Ven. 1. et Baf. habent ἐν ἑαυτοῖς, reciprocum. [r] Οὐ deest N C. male. [s] Καθάπερ διαφέρει ὁ ἄνθρωπος, ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκὼς, τοῦ ἁπλῶς ἀνθρώπου· καὶ γὰρ εἰ καὶ μικρόν ἐστι τὸ διάφορον αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως διαφέρει, καὶ ἕτερός ἐστι διὰ τὴν προσθήκην. *Andron.* Alii cum Eustratio suspicantur nescio quem Olympionicem proprio alio nomine caruisse, communique omnium hominum nomine fuisse Ἄνθρωπον, i. e. Hominem, appellatum, quod tamen nomen commune illi proprium esset.

eorum, quæ voluptatem efficiunt, alia sunt necessaria, alia per se expetenda quidem illa, sed ejusmodi, ut supra modum expeti possint (sunt autem necessaria ea, quæ ad corpus pertinent, ea, inquam, quæ in victu et rerum venerearum usu posita sunt, cæteraque hujus generis, quæ ad corpus referuntur, in quibus intemperantiam et temperantiam locavimus; quæ vero cum minime necessaria sint, per se tamen sunt optabilia et expetenda sunt: verbi gratia, victoria, honos, divitiæ, taliaque bona et jucunda) eos igitur qui in his præter rectam rationem, quæ in ipsis inest, modum superant, absolute quidem incontinentes non dicimus, sed cum adjectione, pecuniæ incontinentes, lucri, honoris, iræ: absolute autem nequaquam, tanquam ab illis differant, et ex quadam similitudine sic appellentur: ut cuidam Olympiorum victori, Ἄνθρωπος, id est, Homo no-

ἄνθρωπος, ὁ τὰ Ὀλύμπια [t] νενικηκώς· ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος τοῦ ἰδίου μικρῷ [u] διέφερεν, ἀλλ' ὅμως ἕτερος ἦν. [x] Σημεῖον δέ· ἡ μὲν [y] γὰρ ἀκρασία ψέγεται, οὐχ ὡς ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ [z] ὡς κακία τις, ἢ ἁπλῶς οὖσα, ἢ κατά τι μέρος· τούτων δ' οὐθείς. Τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, περὶ ἃς λέγομεν τὸν σώφρονα καὶ ἀκόλαστον, ὁ μὴ τῷ προαιρεῖσθαι τῶν [a] τε ἡδέων διώκων τὰς ὑπερβολὰς, καὶ τῶν λυπηρῶν φεύγων, πείνης, [b] καὶ δίψης, καὶ ἀλέας, καὶ ψύχους, καὶ πάντων τῶν περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀκρατὴς λέγεται, οὐ κατὰ [c] πρόσθεσιν, ὅτι περὶ [d] τάδε, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον. Σημεῖον δέ· καὶ γὰρ [e] μαλα-

[t] Νικῶν El. Sed a manu recènti νενικηκώς. [u] Διαφέρει N C. [x] Hæc pertinent ad continentis et incontinentis differentiam: neque ſunt referenda ad ſimilitudinem victoris Olympici, quam proxime interpoſuit, ut putavit Perionius. *Lamb.* [y] Γὰρ deeſt N C. [z] Ὡς deeſt Ven. 1. [a] Δὲ pro τε habet N C. ſed τε deeſt Ven. 1. [b] Καὶ deeſt N C. [c] Προαίρεσιν N C. [d] Ταδὶ N C. [e] Aſpaſius ἀκόλαστοι. Itemque Argyrop. et Aretinus; melius tamen μαλακοί. *Mur.*

men erat: communis enim illius appellatio ac ratio a propria paulo differebat, ſed alia tamen erat. Cujus rei hoc argumentum eſt, quod incontinentia vituperatur non ſolum ut peccatum, ſed etiam ut vitium quoddam aut ſimpliciter et abſolute, aut aliqua ex parte: horum autem, quos proxime poſui, incontinentium nemo ſic vituperatur. Eorum vero, qui in corporis voluptatibus perfruendis volutantur, iis, in quibus temperantem atque intemperantem verſari dicimus: qui non eo quod id conſilii ceperit, rerum jucundarum nimium ſequitur, et rerum moleſtarum nimium fugit, ut famis, ſitis, caloris, frigoris, earumque omnium, quæ ad tactum, guſtatumque pertinent, ſed præter conſilium, et cogitationem: is incontinens dicitur, non cum adjectione hujus vel illius rei, ut iræ, ſed ſimpliciter tantum. Cujus rei hoc argumentum eſt, quod qui harum rerum nimium ferre non poſſunt, molles di-

καὶ λέγονται [f] περὶ ταύτας, περὶ ἐκείνων δὲ οὐδεμίαν· καὶ διὰ τοῦτ' εἰς ταὐτὸ [g] τὸν ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον τίθεμεν, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων οὐδένα, [h] διὰ τὸ περὶ τὰς αὐτάς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι. Οἱ δ' εἰσὶ μὲν περὶ ταὐτὰ, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσίν· ἀλλ' οἱ μὲν προαιροῦνται, οἱ δ' οὐ προαιροῦνται. Διὸ μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις [i] μηδ' ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, διώκει τὰς ὑπερβολὰς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ [k] τοῦτον, ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν [l] ἐκεῖνος ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανικὴ, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; [m] Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ

[f] Περὶ αὐτὰς N C. Ea autem, quorum nimium ferre non possunt *molles*, sunt fames, sitis, frigus et similia: illa, a quorum nimio qui vincuntur, *molles* non dicuntur, sunt pecunia, honos, ira, et istiusmodi. *Lamb.* [g] Τὸν ἀκόλαστον τίθεμεν El. [h] Δὴ C C C. [i] Μὴ ἐπιθυμῶν sine δὲ Bas. [k] N C. et quidam editi pro τοῦτον habent τοιοῦτον. [l] Ἐκεῖνα N C. qui paulo inferius ἢ περὶ pro καὶ περί. [m] Lego ἔτι δὲ, ne duobus modis pendeat oratio: et quod nihil addatur ad illud ἐπεὶ, et quod nihil ad illud αἱ μὲν; legendo autem ἔτι, saltem alterum incommodum tollitur. *Muret.*

cuntur, non qui ab illarum nimio vincuntur: atque ob hanc causam in eadem re incontinentem et intemperantem locamus, itemque continentem et temperantem, quia in eisdem quodammodo voluptatibus et doloribus versantur: sed illorum neminem. Verum quamvis hi in iisdem versentur, non eodem modo tamen: sed intemperantes consilium ceperunt ita vivendi, incontinentes non item. Itaque potius eum intemperantem appellaverimus, qui ne cupiens quidem, aut levi certe cupiditate affectus, immoderatas voluptates persequitur, et mediocres dolores fugit, quam eum, qui idem agat magnis et indomitis cupiditatibus incensus: quid enim faciat ille, si acris et vehemens aliqua cupiditas accedat, et ob rerum necessariarum penuriam ingens et vehemens dolor excruciet? Quoniam autem cupiditatum et voluptatum aliæ sunt genere

τῶν ἡδονῶν, αἱ μέν εἰσι [n] τῷ γένει καλῶν καὶ σπουδαίων· τῶν γὰρ ἡδέων ἔνια φύσει αἱρετὰ, τὰ δ' ἐναντία τούτων, τὰ δὲ μεταξὺ, καθάπερ [o] διείλομεν πρότερον, [p] οἷον χρήματα, καὶ κέρδος, καὶ νίκη, καὶ τιμή· πρὸς ἅπαντα δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ μεταξὺ, οὐ τῷ πάσχειν [q] καὶ ἐπιθυμεῖν καὶ φιλεῖν ψέγονται, ἀλλὰ τῷ πῶς, καὶ ὑπερβάλλειν. Διὸ, ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον [r] ἢ κρατοῦνται, ἢ διώκουσι τῶν φύσει τι καλῶν [s] καὶ ἀγαθῶν, οἷον [t] οἱ περὶ τιμὴν, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ σπουδάζοντες, ἢ περὶ τέκνα καὶ γονεῖς· καὶ γὰρ ταῦτα τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπαινοῦνται οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες· ἀλλ' ὅμως ἐστί τις ὑπερβολὴ καὶ ἐν τούτοις, εἴ τις [u] ὥσπερ ἡ Νιόβη μάχοιτο [x] καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς, ἢ ὥσπερ Σάτυρος ὁ Φιλοπάτωρ ἐπικαλούμενος περὶ τὸν πατέρα, λίαν γὰρ ἐδόκει

[n] Τῶν γένει El. et Baſ. [o] Διείλομαι N C. [p] Οἷς χρήματα ἢ καὶ N C. Δὶ etiam retinent El. et C C C. [q] Καὶ ἐπιθυμεῖν deſunt El. [r] Pro ἢ κρατοῦνται El. in margine legit ἀκρατοῦνται. [s] Καὶ deeſt El. NC. vero habet ἢ ἀγαθῶν. Et infra καὶ περὶ pro ἢ περὶ τέκνα. [t] Οἱ abeſt a N C. [u] Ὡς N C. Τοῦ γὰρ φιλεῖν τοὺς παῖδας, φύσει ὄντος ἀγαθοῦ, φεύγειν δεῖ τὴν ὑπερβολὴν, καὶ μὴ καθάπερ ἡ Νιόβη, ἢ καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὑπὲρ τῶν τέκνων ἐμάχετο, ἢ ὁ Σάτυρος ὡς θεὸν ἐπικαλούμενος τὸν πατέρα. *Andron.* [x] Καὶ deeſt Baſ. ut et MSS. noſtris.

honeſtæ et bonæ (nam jucundorum aliqua ſunt natura expetenda, alia his contraria, alia his interjecta, quemadmodum ſupra partiti ſumus, ut pecunia, lucrum, victoria, honor) in his igitur omnibus, cæteriſque ejuſdem generis, et mediis, non quod afficiantur, et cupiant, et ament homines, vituperantur: ſed quod hoc modo cupiant, vel ament, et quod modum ſuperent. Quocirca qui ſecus ac monet ratio, aut vincuntur, aut perſequuntur aliquod natura bonum, atque honeſtum, ut, qui nimio honoris, aut liberorum, et parentum amore ſtudioque ducuntur (hæc enim quoque in numero bonorum habenda ſunt, et qui hæc ſtudioſe colunt atque expetunt, etiam laudantur) verum tamen eſt etiam in his aliquod nimium, ſi quis, ut Niobe, etiam cum diis pugnet, aut ut Satyrus ille, qui patris amans vocatus eſt, immodico patris amore afficia-

μωραίνειν. Μοχθηρία μὲν οὖν οὐδεμία [y] περὶ ταῦτ' ἐστὶ, διὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαστόν ἐστι δι' αὐτό· φαῦλαι δὲ καὶ φευκταὶ αὐτῶν εἰσιν αἱ ὑπερβολαί. Ὁμοίως δὲ, οὐδὲ [z] ἀκρασία· ἡ γὰρ ἀκρασία, οὐ μόνον φευκτὸν, ἀλλὰ καὶ [a] τῶν ψεκτῶν ἐστι. Δι' ὁμοιότητα δὲ τοῦ πάθους προσεπιτιθέντες [b] τὴν ἀκρασίαν, [c] περὶ ἑκάστου λέγουσιν, οἷον κακὸν ἰατρὸν, καὶ κακὸν ὑποκριτὴν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν. [d] Ὥσπερ οὖν οὐδ' ἐνταῦθα, διὰ τὸ μὴ κακίαν εἶναι ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ ἀνάλογον [e] ὁμοίαν· οὕτω δηλονότι κἀκεῖ ὑποληπτέον [f] μόνον ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι, ἥτις ἐστὶ περὶ τὰ αὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ [g] τῇ

[y] Camot. habet περὶ τοῦτ' ἐστι. [z] Verba inter ἀκρασία et μόνον desunt N C. [a] Non dicit ipsam ἀκρασίαν esse ex numero τῶν ψεκτῶν, ut Argyr. Lamb. et alii putant, et Græcus etiam Interpres, sed referri πρὸς τὰ ψεκτὰ, tanquam ad objectum, ut rectissime D. Thomas. *Muret.* [b] Πρὸς τὴν ἀκρασίαν legit Vetus Interp. et omnino ita legendum est; nam dicunt primo ἀκρασίαν, deinde addunt περὶ τί. *Idem.* [c] Περὶ ἕκαστον N C. et El. [d] Bas. Camot. C C C. et N C. post ὥσπερ inserunt οὖν. [e] Illud ὁμοίαν Aspasius indicat esse glossam vocis ἀνάλογον. *Mur.* [f] Μόνην N C. [g] Τῇ deest El.

tur: valde enim desipere videbatur. Vitium igitur in his nullum est, propterea quod, ut dixi, unumquidque eorum per se expetendum est natura: sed eorum nimiæ atque immoderatæ cupiditates malæ sunt, ac fugiendæ. Similiter autem nulla incontinentia: incontinentia enim non solum fugienda res est, verum etiam in his rebus numeratur, quæ sunt vituperabiles. Propter similitudinem autem perturbationis, adjectione præterea facta rei, cujus incontinentia est, ita cujusque rei incontinentiam dicere solent: quemadmodum malum medicum, et malum histrionem, quem absolute nemo malum dixerit. Ut igitur hic non dicuntur simpliciter mali, quia non est vitium medici, aut histrionis, sed proportione quadam vitio simile: sic nimirum et illic existimare debemus duntaxat eam esse incontinentiam, et continentiam, quæ in iisdem atque tempe-

ἀκολασία. Περὶ δὲ [h] θυμὸν, καθ᾽ ὁμοιότητα [i] λέγομεν· διὸ καὶ προστιθέντες ἀκρατῆ θυμοῦ, ὥσπερ τιμῆς καὶ κέρδους φαμέν.

ΚΕΦ. έ.

ΕΠΕΙ δ᾽ ἐστὶν ἔνια μὲν ἡδέα φύσει, καὶ τούτων τὰ μὲν ἁπλῶς, τὰ δὲ κατὰ γένη καὶ ζώων καὶ ἀνθρώπων· τὰ δ᾽ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ πηρώσεις, τὰ δὲ δι᾽ [k] ἔθη [l] γίνεται, τὰ [m] δὲ διὰ μοχθηρὰς φύσεις· ἔστι καὶ περὶ τούτων ἕκαστα παραπλησίας ἰδεῖν ἕξεις. Λέγω δὲ τὰς θηριώδεις, οἷον τὴν [n] ἄνθρωπον, ἣν λέγουσι τὰς κυούσας ἀναχίζουσαν, τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἵοις φασὶ χαίρειν ἐνίους τῶν [o] ἀπηγριωμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν ὠμοῖς,

[h] Θυμοῦ Ven. 1. et Baſ. [i] Λεγομένην legendum videtur. *Mur.* [k] Ἦθη El. [l] Baſ. habet γίνονται, pluraliter. [m] Δὴ NC. [n] Lamiam neſcio quam indigitat, ſi fides Aſpaſio; cujus hæc ſunt verba: ἡ Λαμία γυνή τις ἦν περὶ τὸν Πόντον, ἥτις διότι ἀπώλετο τὰ οἰκεῖα τέκνα, τὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν βρέφη ἤσθιεν. Camotius poſt τὴν ἄνθρωπον, addit καλουμένην Λαμίαν περὶ τὸν Πόντον: quod eſt gloſſema. [o] Quidam codd. poſt ἀπηγριωμένων addunt μερῶν, ſed aptius ἐθνῶν, vel βαρβάρων, et quidem poſt περὶ τὸν Πόντον· ut infra: ἔνια γένη τῶν πόῤῥω

rantia et intemperantia verſatur. In ira autem ex ſimilitudine quadam aliquem dicimus incontinentem: itaque etiam cum adjectione dicimus, iræ incontinentem, quemadmodum honoris et lucri.

CAP. V.

SED quoniam aliqua ſunt jucunda natura, eorumque alia ſimpliciter et abſolute, alia diverſis animantium atque hominum generibus jucunda ſunt: alia non ſunt jucunda natura, ſed partim propter debilitationes corporum, partim propter conſuetudinem, partim propter vitioſas naturas fiunt jucunda: licet etiam in his ſingulis conſimiles habitus animadvertere. Voco autem immanes et ferinos habitus, qualis erat ejus mulieris, quam dicunt gravidis mulieribus apertis ac perfectis, pueros devorare ſolitam: aut qualibus rebus efferatos quoſdam circa Pontum populos delectari ferunt,

τοὺς δὲ κρέασιν [p] ἀνθρώπων, τοὺς δὲ τὰ παιδία δανείζειν ἀλλήλοις εἰς εὐωχίαν· ἢ τὸ [q] περὶ Φάλαριν λεγόμενον. Αὗται μὲν θηριώδεις. Αἱ δὲ διά τε νόσους γίνονται καὶ [r] μανίαν ἐνίοις, [s] ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας καὶ φαγών, καὶ ὁ τοῦ συνδούλου τὸ ἧπαρ. Αἱ δὲ νοσηματώδεις, ἢ ἐξ ἔθους, οἷον [t] αἱ τῶν τριχῶν τίλσεις, καὶ ὀνύχων τρώξεις, ἔτι δ' ἀνθράκων καὶ γῆς· πρὸς δὲ τούτοις, ἡ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄρρεσι. Τοῖς μὲν γὰρ φύσει, τοῖς δ' ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν· οἷον τοῖς ἐθιζομένοις ἐκ παίδων. Ὅσοις μὲν οὖν [u] φύσις αἰτία, τούτους μὲν [x] οὐδ' ἂν εἴποι ἀκρατεῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ ὀπυίουσι, ἀλλ' ὀπυίονται· ὡσαύτως [y] δὲ καὶ τοῖς νοσηματωδῶς ἔχουσι [z] δι' ἔθος. Τὸ μὲν οὖν ἔχειν ἕκαστα τούτων, ἔξω τῶν ὅρων

βαρβάρων. *Sylb.* [p] Ἀνδρῶν El. ἀνθρωπείοις CCC. et alii. [q] Ὁ δὲ Φάλαρις λέγεται φαγεῖν τὸν ἑαυτοῦ παῖδα. *Aspasius.* [r] Μανίας NC. διὰ μανίαν El. [s] Ὁ Ξέρξης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς μανεὶς, ἔφαγε τὴν ἑαυτοῦ μητέρα κρεουργήσας. *Aspas.* Sed quo auctore incertum. [t] Vide Magn. Mor. lib. ii. cap. 6. [u] Ἡ φύσις El. [x] Οὐδ' ἂν εἴποιεν ἀκρατ. NC. [y] Δὲ abest ab El. [z] Δι' ἔθους Baf.

alios scilicet crudis, alios humanis carnibus: alios, liberos suos inter se mutuos in epulas dare: aut quale est id quod vulgo de Phalaride dicitur. Ferini igitur sunt hi habitus. Alii autem propter morbos et furores nonnullis innascuntur: qualis ille fuit, qui matrem immolavit et comedit, et qui conservi jecur. Alii vel ex morbo, vel ex consuetudine proficiscuntur, ut pilorum evulsiones, et unguium corrosiones, carbonum quoque et terræ: præterea venereorum usus cum masculis. Namque hæ cupiditates aliis naturales sunt, aliis ex consuetudine nascuntur, ut qui a pueris consueverunt. Atque eorum quidem, quibus natura causam præbet, incontinentem quemquam nemo dixerit: quemadmodum neque mulieres, quod in complexu venereo non agant, sed patiantur: eademque ratione neque eos, qui ex consuetudine vitium morbo simile contraxerunt. His igitur singulis animi malis tentari, extra vitii terminos ac fines egredi est, quemadmodum et

ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ [a] καὶ ἡ θηριότης. Τὸ δὲ ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, οὐχ ἡ ἁπλῆ ἀκρασία, ἀλλ' ἡ καθ' ὁμοιότητα, [b] καθάπερ καὶ τὸν περὶ τοὺς θυμοὺς ἔχοντα τοῦτον τὸν τρόπον τοῦ πάθους, ἀκρατῆ δ', οὐ λεκτέον· πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις εἰσίν· ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, [c] οἷος δεδιέναι πάντα, κἂν ψοφήσῃ μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· ὁ δὲ τὴν γαλῆν ἐδεδίει διὰ νόσον. Καὶ τῶν ἀφρόνων οἱ μὲν ἐκ φύσεως [d] ἀλόγιστοι, καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, [e] ὥσπερ ἔνια γένη τῶν πόῤῥω βαρβάρων· οἱ δὲ διὰ νόσους,

[a] Καὶ deeſt C C C. [b] Hic locus in omnibus Libris corruptus eſt, et ſic emendandus: Καθάπερ καὶ τὸν περὶ τοὺς θυμοὺς ἔχοντα τοῦτον τὸν τρόπον, τούτου τοῦ πάθους ἀκρατῆ, ἀκρατῆ δ' οὐ λεκτέον. Natum eſt mendum ex voce ἀκρατῆ, quam cum Librarii bis ſcriptam viderent, putarunt alteram ſupervacaneam eſſe, atque idcirco ſuſtulerunt. Illud, τούτου, præterea omiſerunt, vel conſulto, vel inconſulto, propter ſimilitudinem trium ſyllabarum deinceps inſequentium τούτου τοῦ. *Lamb.* [c] Qualis fuit Anthemon quidam, qui non niſi galea tectus in publicum prodire ſolebat, metuens ne cœlum rueret, teſte Heraclide Pontico. *Zuing.* [d] Ἀλόγιστα καὶ C C C. [e] Pſyllorum nota eſt ſtultitia, qui armis contra Auſtrum, regioni ſuæ

feritate ad belluarum naturam proxime accedere. His autem tentatum atque affectum, ſuperiorem eſſe aut inferiorem, non ſimplex continentia aut incontinentia eſt, ſed ex ſimilitudine: quemadmodum et eum, qui in ira hoc modo affectus eſt, ut vincatur, hujus perturbationis incontinentem, incontinentem autem dicere non debemus: omnis enim modum ſuperans vitioſitas, et amentia, et timiditas, et intemperantia, et ſævitia, vel ferina eſt, vel morboſa: nam qui natura talis eſt, ut omnia extimeſcat, etiamſi mus ſtridorem ediderit, ferina quadam timiditate timidus eſt: alius erat, qui felem morbo affectus metuebat. Et ex amentium numero, ii, qui natura ſtulti et inconſiderati ſunt, ſenſuque duntaxat vivunt, ferarum ſunt ſimiles: quemadmodum nonnullæ longinquorum barbarorum nationes: qui vero propter morbos vel-

οἷον τὰς ἐπιληπτικὰς, ἢ μανίας, νοσηματώδεις. Τούτων δ᾽ ἐστὶ μὲν ἔχειν τινὰ ἐνίοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δέ· λέγω δὲ, οἷον εἰ Φάλαρις κατεῖχεν, ἐπιθυμῶν παιδίου φαγεῖν, ἢ πρὸς ἀφροδισίων ἄτοπον ἡδονήν. Ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον ἔχειν. Ὥσπερ οὖν καὶ μοχθηρία, ἡ μὲν κατ᾽ ἄνθρωπον ἁπλῶς λέγεται μοχθηρία· ἡ δὲ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι θηριώδης ἢ νοσηματώδης, ἁπλῶς δ᾽ οὔ· τὸν [f] αὐτὸν τρόπον δῆλον ὅτι καὶ ἀκρασία ἐστὶν, ἡ μὲν θηριώδης, ἡ δὲ νοσηματώδης· ἁπλῶς δὲ ἡ κατὰ τὴν ἀνθρωπικὴν ἀκολασίαν μόνη. Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτειά ἐστι μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφορὰν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, δῆλον.

infestum, profecti, arenis obruti fuere. *Herodotus* lib. iv. [f] Αὐτὸν δὴ τρόπον N C. et Bas.

uti comitiales, vel furores, ii sunt morbosi. Nihil obstat autem, quo minus aliquis interdum his vitiis affectus sit tantum, sed non vincatur: hoc dico: ut si Phalaris cum pusionem concupiscat vel ad edendum, vel ad potiendum absurda rerum venerearum voluptate, se cohibeat et contineat. Neque vero quicquam obstat, quo minus etiam vincatur, non solum affectus vitio sit. Quemadmodum igitur et improbitas alia absolute dicitur improbitas ea, quæ in hominem cadit: alia cum adjectione, quia improbitas ferina, aut morbosa, non absolute: sic nimirum et incontinentia est alia ferina et immanis, alia morbosa: simpliciter autem et absolute ea sola, quæ humanæ intemperantiæ convenit. Incontinentiam igitur, et continentiam in eisdem versari, in quibus intemperantia et temperantia: in aliisque aliud incontinentiæ genus situm esse, quod ex translatione nominis, non absolute dicitur, perspicuum est.

ΚΕΦ. ϛ'.

ΟΤΙ δὲ καὶ ἧττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἡ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν. Ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς ἀκούειν [g]μέν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δέ· καθάπερ οἱ [h]ταχεῖς τῶν διακόνων, οἳ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ λεγόμενον, ἐκθέουσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσι τῆς [i]πράξεως· καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν· [k]οὕτως ὁ θυμὸς, διὰ θερμότητα καὶ ταχύτητα τῆς φύσεως, ἀκούσας μὲν, οὐκ ἐπίταγμα δὲ ἀκούσας, ὁρμᾷ πρὸς τὴν τιμωρίαν. Ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία, ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία, ἐδήλωσεν· ὁ δ', ὥσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιούτῳ πολεμεῖν, χαλεπαίνει εὐθύς. Ἡ δ' ἐπιθυμία,

[g] Γρ. μέντοι. [h] Nota eſt vox Lartis Tolumnii Veientium regis in talorum jactu, *occide*: qua cum ille ludens uteretur, Satellitum quidam ex improviſo ſupervenientem Romanum legatum, tanquam a rege juſſus, interfecit. *Zuing.* [i] P. Victorius teſtatur ſe in quibuſdam codicibus reperiſſe προστάξεως, i. e. *a mandato aut præſcripto aberrant*, quam ſcripturam non improbo. Huic lectioni adſtipulatur etiam Andron. [k] Οὕτως καὶ θυμὸς N C.

CAP. VI.

NUNC autem et iræ, quam cupiditatum, minus eſſe turpem incontinentiam cognoſcamus. Videtur enim ira illa quidem aliqua ex parte rationem, ſed negligenter et confuſe audire, miniſtrorum præproperorum more, qui priuſquam id omne, quod dicitur, audierint, exiliunt, deinde ab actione aberrant: et ut canes, qui priuſquam attenderint, utrum ſit amicus necne, ſi quis modo fores pulſaverit, aut ſtrepitum aliquem ediderit, latrant: ſic ira propter fervorem et celerem naturæ motum, audit illa quidem rationem, ſed imperio non exaudito ad pœnas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim, aut viſio contumeliam vel contemptum in facto ineſſe indicavit: illa proinde ac ſi ratiocinando concluſerit, huic tali, qui contumelia affecerit vel contempſerit, bellum inferre oportere, continuo ſævit atque excandeſcit. Cupiditas autem, ſi

ἐὰν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδὺ, ὁ λόγος ἢ ἡ αἴσθησις, ὁρμᾷ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν. Ὥσθ᾽ ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως, ἡ δ᾽ ἐπιθυμία οὔ· αἰσχίων [l] οὖν· ὁ μὲν [m] γὰρ τοῦ θυμοῦ ἀκρατὴς, τοῦ λόγου πως ἡττᾶται· ὁ δὲ τῆς ἐπιθυμίας, [n] καὶ οὐ τοῦ λόγου. Ἔτι, ταῖς φυσικαῖς συγγνώμη [o] μᾶλλον ἀκολουθεῖν ὀρέξεσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον, ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ᾽ ὅσον κοιναί. [p] Ὁ δὲ θυμὸς φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· ὥσπερ [q] ὁ ἀπολογούμενος ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι· καὶ γὰρ οὗτος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ, κἀκεῖνος τὸν ἄνωθεν· καὶ τὸ παιδίον δείξας, καὶ οὗτος ἐμὲ, ἔφη, ὅταν ἀνὴρ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν. Καὶ ὁ ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς [r] θύραις· καὶ γὰρ αὐτὸς ἑλκύσαι τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθα.

[l] Οὖν ἂν El. [m] Bas. omittit γὰρ post ὁ μέν. γὰρ τοῦ desunt CCC. [n] Καὶ non agnoscit El, [o] CCC. et quidam editi omittunt μᾶλλον. [p] Ὁ δὲ θυμὸς φυσικώτερον καὶ χαλεπώτερον Vet. Interp. Felicianus autem ὁ δὲ θυμὸς καὶ ἡ χαλεπότης φυσικώτερον τῶν ἐπιθυμιῶν. [q] Ex Fabula aliqua hæc desumpta esse videntur. [r] Non ad fores judicii ut vult Aspas. sed potius domus.

ratio depravata, vel sensus illud esse jucundum dixerit modo, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo sequitur; cupiditas vero minime: hæc igitur turpior illa est: nam iræ incontinens a ratione quodammodo superatur; ille autem alter a cupiditate, non a ratione. Præterea ignoscendum ei magis est, qui naturales appetitiones sequitur: nam et iis cupiditatibus danda venia est, quæ sunt omnium communes, et quatenus sunt communes. Ira autem et sævitia magis naturalis est, quam cupiditates immoderatæ, minimeque necessariæ: ut ille, qui hac defensione, cur patrem verberaret, utebatur: nam iste (inquit) suum verberavit, et ille suum, et hic quoque me, vir factus, verberabit, parvulo filio suo demonstrato: est enim hoc nobis cognatum. Et qui a filio trahebatur, trahendi finem facere jubebat ad fores: nam a se quoque usque ad hunc locum, patrem suum tractum

Ἔτι, ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι. Ὁ μὲν οὖν θυμώδης, οὐκ ἐπίβουλος, οὐδ᾽ ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φανερός· ἡ δ᾽ ἐπιθυμία, [s] καθάπερ τὴν Ἀφροδίτην φασὶ,

Δολοπλόκου γὰρ Κυπρογενοῦς· καὶ

—— [t] τὸν κεστὸν ἱμάντα Ὅμηρος,

Πάρφασις, ἥτ᾽ ἔκλεψε νόον πύκαπερ φρονέοντος.

Ὥστ᾽ εἴ περ ἀδικωτέρα, καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς ἀκρασία, καὶ κακία πως. Ἔτι, οὐδεὶς [u] ὑβρίζει λυπούμενος, ὁ δ᾽ ὀργῇ ποιῶν πᾶς, ποιεῖ λυπούμενος· ὁ δ᾽ ὑβρίζων, μεθ᾽ ἡδονῆς. Εἰ οὖν οἷς

[s] Ὅθεν Ὅμηρός φησι τὴν Ἀφροδίτην δολοπλόκον, καὶ κεστὸν ἱμάντα διὰ τοῦτο τῇ Ἀφροδίτῃ ἀνατιθέασι, τὸ ποικίλον ὑποφαίνοντες τῆς ἐπιθυμίας. *Andron.* [t] Initium ſolummodo et finem ponit loci cujuſdam Homerici: reliqua tanquam nota ſubticet. Loquitur ibi Poeta de Venere Ceſtum exuente, eumque Junoni ad Jovem conciliandum dante:

Ἦ, καὶ ἀπὸ στήθεσφιν ἐλύσατο κεστὸν ἱμάντα
Ποικίλον, ἔνθα δὲ οἱ θελκτήρια πάντα τέτυκτο.
Ἔνθ᾽ ἔνι μὲν φιλότης, ἐν δ᾽ ἵμερος, ἐν δ᾽ ὀαριστὺς,
Πάρφασις, ἥτε ἔκλεψε νόον πύκαπερ φρονεόντων.

Iliad. ξ. ver. 214.

[u] Ὑβρίζειν non ſolum id valet, quod Latini *contumelia afficere* dicunt, ſed etiam *ſtuprum inferre*, ut interpretati ſumus. *Lamb.* Sed prior ſignificatio huic loco magis accommodata videtur.

eſſe. Præterea quo quiſque occultior et inſidioſior eſt, eo eſt injuſtior. At homo iracundus minime eſt inſidiator: neque ira ipſa, immo vero aperta: cupiditas autem fallax et inſidioſa, quemadmodum aiunt eſſe Venerem,

Nectentiſque dolos Veneris:

et, ut ait Homerus,

Dixi[illegible] tum niveo ceſtum de
p[illegible]e ſolvit,

In quo ſermo inerat blandus
qui mente ſagaci
Quamvis prudentes ſpoliat.

Quare ſi injuſtior, ergo et turpior hæc incontinentia eſt, quam quæ in ira verſatur: eſtque hæc abſolute incontinentia, et quodammodo vitioſitas. Præterea nemo dolens ſtuprum infert alteri: at qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit: qui ſtuprum infert, cum voluptate infert. Si

ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἡ δι' ἐπιθυμίαν· [x] οὐ γάρ ἐστιν ἐν θυμῷ ὕβρις. Ὡς μὲν τοίνυν [y] αἰσχίων ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία, τῆς περὶ τὸν θυμὸν, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς, δῆλον. Αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς ληπτέον· ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχὰς, αἱ μὲν ἀνθρωπικαί εἰσι καὶ φυσικαὶ, καὶ τῷ γένει, καὶ τῷ μεγέθει· αἱ δὲ θηριώδεις· αἱ δὲ καὶ διὰ πηρώσεις, καὶ νοσήματα· τούτων δ' περὶ τὰς πρώτας σωφροσύνη καὶ ἡ [z] ἀκολασία μόνον ἐστί. Διὸ καὶ τὰ θηρία οὔτε σώφρονα, οὔτε ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' ἢ κατὰ μεταφορὰν, καὶ εἴ τινι ὅλως ἄλλο πρὸς ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζώων [a] ὕβρει καὶ [b] σιναμωρίᾳ, καὶ τῷ παμφάγον εἶναι· οὐ γὰρ ἔχει προαι-

[x] Nullus enim irafcitur eo animo, ut injuriam inferat, fed potius ut injuriam illatam propulfet: et fic hæc verba funt intelligenda. *Zuing.* [y] Αἰσχίων deeft Ven. 1. male. [z] Γρ. Ἀκρασία. [a] Ὕβρει deeft CCC. [b] Aptiffimum vocabulum, et Brutorum malitiæ convenientiffimum. Nam cum ratione careant, μωραίνειν dici poffunt, ὅτι μὴ ὁρῶσι τὸ τέλος· et quia facultatem habent no-

igitur ea quæque funt injuftiffima, propter quæ jure optimo irafcimur: profecto incontinentia ob cupiditatem fufcepta injuftior eft: non ineft enim in ira voluptaria libido. Incontinentiam igitur eam, quæ in cupiditatibus verfatur, iræ incontinentia turpiorem effe: continentiamque et incontinentiam in cupiditatibus, et corporis voluptatibus verfari, perfpicuum eft. Harum autem ipfarum differentiæ funt cognofcendæ · nam quemadmodum initio a nobis dictum eft, aliæ funt humanæ et naturales tum genere, tum magnitudine: aliæ immanes et ferinæ; aliæ ex corporis debilitationibus, et morbis natæ: quarum in primis verfantur temperantia duntaxat, et intemperantia. Itaque neque temperantes, neque intemperantes beftias dicimus, nifi per tralationem fermonis, etiamfi omnino animantium genus aliud ab alio libidine, et profufa ad rem veneream petulantia, et omnium rerum edacitate differat: non enim confilium ullum habent. Itaque

ρεσιν, οὐδὲ λογισμὸν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. Ἔλαττον δὲ θηριότης, κακίας· φοβερώτερον δέ· οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, [c] ἀλλ' οὐκ ἔχει. Ὅμοιον οὖν, ὥσπερ ἄψυχον συμβαλεῖν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον· [d] ἀσινεστέρα γὰρ ἡ φαυλότης ἀεὶ, ἡ τοῦ μὴ ἔχοντος ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς ἀρχή. Παραπλήσιον οὖν τὸ [e] συμβάλλειν ἀδικίαν πρὸς ἄνθρωπον ἄδικον· ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον κάκιον· [f] μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸς, θηρίου.

ΚΕΦ. ζ'.

ΠΕΡΙ δὲ τὰς δι' ἁφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγάς· περὶ ἃς ἥ τε ἀκολασία

cendi, sic σίνεσθαι possunt. *Zuing.* El. corrupte legit συνομωρία. [c] Bas. et C C C. legunt ἀλλ' ἡμάρτηται, καὶ οὐκ ἔχει. [d] Sic habent codices emendati: alii ἀσθενεστέρα, quos secutus est Perion. *Lambinus.* Ἀσθενεστέρα videtur esse glossema. [e] Γρ. συμβαλεῖν. [f] Bas. in textu habet μυριαπλάσια; ea scilicet forma, qua πολλαπλάσια. *Sylb.*

rationis agitatione prædita sunt, sed a natura desciverunt, ut homines furiosi. Est autem feritas minus malum quidem vitiositate, sed horribilius tamen: neque enim corruptum est in illis, id quod est optimum, quomodo in homine, sed eo carent. Simile igitur est, ut si inanimum cum animato conferatur, utrum sit pejus: innocentior enim minusque perniciosa semper improbitas ejus est, quod [illegible]cipium non habet: mens autem principium est. Simile igitur est, ut si injustitiam cum homine injusto conferas: nam fieri potest, ut utrumque altero sit pejus: infinitis certe partibus plura mala intulerit homo vitiosus et improbus, quam fera.

CAP VII.

IN voluptatibus autem et doloribus, quæ tactu et gustatu percipiuntur, itemque in earum cupiditatibus, et fugis (in quibus temperantia et

καὶ ἡ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον· ἔστι [g] μὲν οὕτως ἔχειν, ὥστε ἡττᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους· ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους. Τούτων δ᾽ ὁ μὲν περὶ ἡδονὰς ἀκρατὴς, ὁ δ᾽ ἐγκρατής· ὁ δὲ περὶ λύπας μαλακὸς, ὁ δὲ καρτερικός. Μεταξὺ δὲ [h] τῶν πλείστων ἕξεις, κἂν εἰ ῥέπωσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους. Ἐπεὶ δ᾽ ἔνιαι τῶν ἡδονῶν ἀναγκαῖαί εἰσιν, αἱ δ᾽ οὔ, καὶ μέχρι τινός· αἱ δ᾽ ὑπερβολαὶ οὔ, οὐδὲ [i] αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, [k] ἢ καθ᾽ ὑπερβολὰς, [l] ἢ διὰ προαίρεσιν, [m] καὶ δι᾽ αὐτὰς, καὶ μηδὲν δι᾽ ἕτερον ἀποβαῖνον, ἀκόλαστος· ἀνάγκη γὰρ [n] τοῦτον μὴ εἶναι μεταμελητικόν· ὥστ᾽ [o] ἀνίατος. Ὁ δὲ ἐλλείπων, ὁ

[g] Μὲν οὖν οὕτως El. [h] Ἡ τῶν πλείστων ἕξις N C. [i] Αἱ deest El. [k] Legendum videtur μὴ καθάπερ ὑπερβολαὶ, ἀλλὰ διὰ, et reliqua. *Muret.* [l] Zuingerus legendum censet εἰ. [m] Καὶ deest El. [n] Γρ. τούτων. [o] N C. et quidam editi ἀνίατος· ὁ γὰρ μὴ

intemperantia supra posita est) potest quis ita affectus esse, ut etiam ab eis vincatur, quibus plerique sunt superiores: potest rursus fieri, ut etiam eas vincat, a quibus vulgus superatur. Horum autem is, qui a voluptatibus vincitur, incontinens; qui voluptatum victor est, continens: et qui doloribus est inferior, fractus et mollis; qui superior, patiens dicendus est. Sunt autem maximæ partis hominum habitus inter hos interjecti, quamvis ad vitiosos magis vergere videantur. Quoniam autem voluptates aliæ sunt necessariæ, aliæ non necessariæ, et illæ quidem usque ad aliquem finem necessariæ: earum vero neque nimium, neque parum sunt necessaria (similiterque de cupiditatibus, et doloribus est sentiendum) qui jucunditates aut immoderatas, aut immoderate sequitur, si propterea quod consilium cepit hujusmodi, et propter ipsas, non propter aliud quicquam, quod ex eis redeat, is intemperans est: hunc enim necesse est non facile factorum suorum pœnitere: itaque insanabilis est: nam qui ita natura comparatus est, ut eum non pœniteat, is ad sanitatem nunquam revertitur. Qui autem modum deferit in expetendis voluptati-

ἀντικείμενος· ὁ δὲ μέσος, [p] σώφρων. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ φεύγων τὰς [q] σωματικὰς λύπας, μὴ δι' ἧτταν, ἀλλὰ διὰ [r] προαίρεσιν. Τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων, ὁ μὲν ἄγεται διὰ τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. [s] Παντὶ δὲ ἂν δόξειε χείρων εἶναι, εἴ τις μὴ ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, πράττοι τι αἰσχρὸν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπιθυμῶν· [t] καὶ εἰ μὴ ὀργιζόμενος [u] τύπτοι, ἢ εἰ ὀργιζόμενος· τί γὰρ ἂν [x] ἐποίει, ἐν πάθει ὤν; διὸ ὁ ἀκόλαστος, χείρων τοῦ ἀκρατοῦς. [y] Τῶν δὴ λεχθέντων, τὸ μὲν μαλακίας εἶδος μᾶλλον, ὁ δ' [z] ἀκρατής. Ἀντίκειται δὲ τῷ μὲν ἀκρατεῖ ὁ ἐγκρατὴς, τῷ δὲ μαλακῷ ὁ

μεταμελητικὸς, ἀνίατος: et sic legisse videtur Lambinus. [p] Ὁ σώφρων El. [q] Σωματικὰς deest N C. [r] Quia ratio corrupta est a vitioso habitu. *Zuing.* [s] Bas. pro παντὶ habet πάντῃ adverbium, quod alias solet παροξύνεσθαι, πάντῃ. *Sylburg.* [t] Ἢ εἰ ὀργιζόμενος El. καὶ μὴ ὀργιζόμενος C C C. omisso εἰ. [u] N C. et nonnulli impressorum legunt τύπτει. [x] Ποίει C C C. [y] Τῶν δὲ Bas. Τῶν δὴ λεχθέντων τὸ μὲν μαλακίας εἶδος μᾶλλον, ὁ δ' ἀκρατὴς, atque hæc est vera et incorrupta Scriptura, quamvis libri Florentini habeant, ὁ δ' ἀκόλαστος. Argyr. etiam et Aspasius perspicue probant eam lectionem, quam secuti sumus. *Lambin.* [z] Vetus Interpres sic reperisse in suis videtur, ὁ δ' ἀκόλαστος, ἀκόλαστος δ' ἀντίκειται σώφρονι, ἀντίκειται δὲ τῷ μὲν ἀκρατεῖ ὁ ἐγκρατής. *Victorius.*

bus, huic opponitur: at medius, temperans nominatur. Similiterque intemperans est, qui dolores corporis fugit: non quia vincatur, sed quia consilium ceperit ita vivendi. Eorum autem, qui consilium non ceperunt ita vivendi, alius propter voluptatem quovis impellitur: alius quia dolorem fugit, ex cupiditate nascentem: itaque inter se differunt. Nemo est autem, cui non videatur deterior is, qui nulla, aut levi cupiditate affectus, turpe aliquid admittat, quam qui vehementi; et qui non iratus alterum pulset, quam qui idem faciat ira incitatus: quid enim faceret commotus ac perturbatus? itaque deterior est incontinente intemperans. Eorum igitur, qui supra a nobis dicti sunt, alter magis est mollis, alter incontinens. Opponitur autem incontinenti continens, molli patiens: patien-

καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν ἐστιν ἐν τῷ ἀντέχειν, ἡ δὲ ἐγκράτεια ἐν τῷ κρατεῖν· ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν καὶ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἡττᾶσθαι τοῦ νικᾶν. Διὸ καὶ αἱρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας ἐστίν. Ὁ δὲ ἐλλείπων, πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ καὶ ἀντιτείνουσι καὶ δύνανται, οὗτος μαλακὸς καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφὴ μαλακία τίς ἐστιν· ὃς [a] [illegible] ἕλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ αἴρειν λύπην· καὶ μιμούμενος τὸν κάμνοντα, οὐκ οἴεται ἄθλιος εἶναι, ἀθλίῳ ὅμοιος ὤν. Ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ περὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν· οὐ γὰρ εἴ τις ἰσχυρῶν καὶ ὑπερβαλλουσῶν ἡδονῶν ἡττᾶται ἢ λυπῶν, [b] θαυμαστὸν, ἀλλὰ [c] καὶ συγγνωμονικὸν, εἰ ἀντιτείνων, ὥσπερ ὁ [d] Θεοδέκτου Φιλοκτήτης ὑπὸ τοῦ ἔχεως πεπληγμένος, ἢ [e] ὁ Καρκίνου ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων· καὶ

[a] Οὐχ deest Ven. 1. Bas. Camot. El. CCC. et NC. [b] Οὐ θαυμαστὸν NC. [c] Καὶ ante συγγνωμονικὸν deest CCC. [d] Ὥσπερ Φιλοκτήτης, ὃν εἰσήγαγεν ἐν τοῖς ποιήμασι Θεοδέκτης ὁ ποιητὴς πεπληγμένον ὑπὸ ὄφεως, καὶ μέχρι τινὸς κρατοῦντα τῆς λύπης, εἶτα ἀναβοήσαντα. *Andron.* Inclamavit autem κόψατε τὴν ἐμὴν χεῖρα. *Aspas.* Erat Theodectes Aristotelis discipulus, L. Fabulis nobilitatus, quæ omnes interiere. [e] Ὁ Καρκῖνος τραγικὸς ἦν, ὁ δὲ Κερκύων εἶχε θυγατέρα τὴν Ἀλόπην· μαθὼν δὲ ὅτι ἐμοιχεύθη ἡ αὐτοῦ θυγάτηρ ἠρώτησεν αὐτὴν, τίς ἦν ὁ μοιχεύσας, λέγων εἴ μοι τοῦτον εἴποις, οὐ δ' ὅλως ἂν λυπηθῶ. Εἶτα εἰπούσης

tia enim est in resistendo, continentia in vincendo: aliud est autem resistere, aliud vincere: quemadmodum aliud est non vinci, aliud vincere. Quare et continentia optabilius quiddam est, quam patientia. Jam vero qui modum deserit in iis, quibus plerique obsistunt, et obsistere possunt, is mollis et delicatus est: deliciæ enim mollities quædam est: ut qui vestem trahit, ne quid in ea attollenda laboris suscipiat, ac doloris: et cum ægrum imitetur, miserum se esse non arbitratur, qui tamen misero sit similis. Itemque de continentia et incontinentia sentiendum: neque enim si quis a vehementibus et immodicis voluptatibus, aut doloribus superetur, mirum debeat videri: immo vero venia sit dignus, si obsistendo vincatur: ut Theodectæ Philoctetes a vipera percussus, vel Carcini

ὥσπερ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα, ἀθρόον ἐκκαγχάζουσιν, οἷον [f] συνέπεσε Ξενοφάντῳ· ἀλλ' εἴ τις πρὸς ἃς οἱ πολλοὶ δύνανται ἀντέχειν, τούτων ἡττᾶται, καὶ μὴ δύναται ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τοῦ γένους, ἢ διὰ νόσον, [g] οἷον ἐν τοῖς [h] Περσῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλακία διὰ τὸ γένος, καὶ ὡς τὸ [i] θῆλυ πρὸς τὸ ἄῤῥεν διέστηκε. Δοκεῖ δὲ καὶ ὁ παιδιώδης, [k] ἀκόλαστος εἶναι· ἔστι δὲ μαλακός· ἡ γὰρ παιδιὰ, ἄνεσίς ἐστιν, εἴ περ οὖν ἀνάπαυσις. Τῶν δὲ πρὸς ταύτην ὑπερβαλλόντων, ὁ παιδιώδης [l] ἐστίν. Ἀκρασίας δὲ, τὸ μὲν προπέτεια, τὸ δὲ ἀσθένεια· οἱ μὲν γὰρ βουλευσάμενοι, οὐκ ἐμμένουσιν οἷς ἐβουλεύσαντο, διὰ τὸ πάθος· οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ [m] βουλεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ τοῦ πάθους. Ἔνιοι γὰρ, ὥσπερ

childish

[e] Ἀλόπης τῆς αὐτὴν μοιχεύσαντα, οὐκ ἔτι ὁ Κερκύων ὑπὸ τῆς λύπης ἔφερε ζῆν, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῆν ἀπελέγετο. *Aspasius.* [f] Ξυνέπεσε El. [g] Ὥσπερ NC. Ven. 1. et Bas. [h] Vulgo Σκυθῶν: in aliis libris Περσῶν, quod verius puto; nam et Aspasius ita legit. *Mur.* Nos Aspasium, Lambinum, Muretum, Duvallium, libros quosdam manu exaratos, et ipsam Historiæ veritatem secuti, Περσῶν edidimus. [i] Distat mollitia. *Lamb.* [k] Ἀκρατὴς legendum censet Zuingerus. [l] Ἐστὶν deest C C C. [m] Βούλεσθαι N C.

Cercyon in Alope: et ut qui risum comprimere conantes, universum profundunt, quod Xenophanto accidit: sed si quis, quibus voluptatibus multi possunt obsistere, ab iis superetur, neque possit contra niti, non propter generis naturam, aut morbum, quemadmodum Persarum regibus mollities propter genus innata est, et ut fœmina a mare distat. Atque etiam is, qui ludo et joco magnopere deditus est, videtur esse intemperans: sed mollis est potius: ludus enim, remissio animorum est, siquidem est requies. In iis autem, qui modum jocandi ac ludendi superant, jocosus numeratur. Incontinentia autem alia est festinatio præceps, alia imbecillitas: alii enim posteaquam deliberaverunt, non constant in eis, quæ deliberata sunt, propter perturbationem: alios autem, quia non consultarunt neque deliberarunt, quovis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, ut ii, qui se ipsi ante titillarint non titillantur ab

οἱ [n] προγαργαλίσαντες, οὐ γαργαλίζονται, οὕτω καὶ [o] προαισθόμενοι, καὶ προϊδόντες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμὸν, οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους, οὔτ' ἂν ἡδὺ ᾖ, οὔτ' ἂν λυπηρόν. Μάλιστα δὲ οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ, τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γὰρ διὰ τὴν ταχύτητα, οἱ δὲ διὰ τὴν σφοδρότητα, οὐκ ἀναμένουσι τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητικοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ.

ΚΕΦ. η'.

ΕΣΤΙ δὲ ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ ἐλέχθη, οὐ μεταμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δ' ἀκρατὴς, μεταμελητικὸς [p] πᾶς. Διὸ οὐχ ὥσπερ ἠπορήσαμεν, οὕτω καὶ ἔχει· ἀλλ' [q] ὁ μὲν ἀνίατος, ὁ δὲ ἰατός· ἔοικε γὰρ ἡ μὲν μοχθηρία τῶν νοσημάτων οἷον ὑδέρῳ καὶ φθίσει, ἡ δὲ ἀκρασία τοῖς ἐπιληπτικοῖς· ἡ μὲν γὰρ συνεχὴς, ἡ δὲ οὐ συνεχὴς

[n] Προγαργαλισθέντες CCC. [o] Προαισθανόμενοι El. NC. et Baſ. ſed male. [p] Πῶς NC. et Baſ. [q] Γρ. Ὁ μὲν εὐίατος (vel ἰατὸς) ὁ δὲ ἀνίατος.

alio: ſic quia præſenſerunt, ac prævideruut, ſeipſos denique ac rationis judicium ante expergefecerunt, a perturbatione non vincuntur, ſive jucunditatem oſtentet, ſive dolorem intentet. Maxime autem et ii, quos acuta, et ii, quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia ſunt incontinentes: illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam ſeu vehementiam, rationem non opperiuntur, eo quod ſpecies animo oblatas, viſioneſque facile ſequantur.

CAP. VIII.

INTEMPERANTEM autem, ut ſupra diximus, non facile ſuorum factorum pœnitet: perſtat enim in conſilio ſuſcepto: incontinens autem omnis, ejuſmodi eſt quodammodo, ut eum facile pœniteat. Itaque non ita ſe res habet, ut ſupra dubitavimus: ſed hic quidem ſanabilis eſt, ille autem inſanabilis: ſimilis enim eſt vitioſitas aquæ inter cutem, et tabi; incontinentia autem morbis comitialibus: illa enim aſſidua et perpetua eſt; hæc non eſt per-

πονηρία. Καὶ ὅλως δὲ, ἕτερον τὸ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας· ἡ μὲν γὰρ κακία λανθάνει, ἡ δὲ ἀκρασία οὐ λανθάνει. Αὐτῶν δὲ τούτων βελτίους οἱ ἐκστατικοὶ, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μὲν, μὴ ἐμμένοντες δέ· ὑπ' ἐλάττονος γὰρ πάθους ἡττῶνται, καὶ οὐκ ἀπροβούλευτοι, ὥσπερ [r] ἕτεροι· ὅμοιος γὰρ ὁ ἀκρατής ἐστι τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ ὑπὸ ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί. Ὅτι μὲν οὖν κακία ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι, φανερόν· ἀλλά πῃ ἴσως· τὸ μὲν γὰρ παρὰ προαίρεσιν, τὸ δὲ κατὰ [s] προαίρεσίν ἐστιν. Οὐ μὴν ἀλλ' ὅμοιόν γε κατὰ τὰς πράξεις, ὥσπερ τὸ [t] Δημοδόκου εἰς Μιλησίους· Μιλήσιοι γὰρ ἀξύνετοι μὲν οὐκ εἰσὶ, δρῶσι δὲ, οἷά περ οἱ ἀξύνετοι· καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσιν, ἀδικοῦσι δέ. Ἐπεὶ δ' ὁ μὲν τοιοῦτός [u] ἐστιν, οἷος [x] μὴ διὰ τὸ πεπεῖσθαι διώκειν τὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ

[r] Bas. et Camot. pro ἕτεροι habent ἅτεροι, i. e. οἱ ἕτεροι. *Sylburg.*
[s] Τὴν προαίρεσιν El. [t] Demodocus Milesius, genere Larius, multa alia in Milesios scommata conjecit. *Lamb.* [u] Ἐστὶν deest El.
[x] Διὰ τὸ μὴ πεπ. El. et Bas. contra mentem Lambin.

petua improbitas. Atque in summa aliud est incontinentiæ genus, aliud vitiositatis: vitiositas enim latet; non latet incontinentia. Horum autem ipsorum ii sunt meliores, qui facile de sententia deducuntur, quam qui ratione in consilium adhibita, in ea non perstant: hi enim primum a minore perturbatione superantur: deinde non sine deliberatione antegressa, ut illi alteri: similis est enim incontinens hic, quem imbecillum diximus, iis, qui cito, et modico vino, et pauciore quam vulgus, fiunt ebrii. Incontinentiam igitur non esse vitiositatem, perspicuum est; nisi forte aliqua ratione: hæc enim a consilio aversa est; illa consilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur similes; quale illud est Demodoci in Milesios: Milesii non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt, quæ stulti: sic incontinentes non sunt illi quidem injusti, sed injuste faciunt tamen. Quoniam autem incontinens ejusmodi est, ut non quod ita sibi persuaserit, immoderatas et a

παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σωματικὰς ἡδονάς, ὁ δὲ πέπεισται διὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι, οἷος διώκειν αὐτάς· ἐκεῖνος μὲν οὖν εὐμετάπειστος, [y] ὁ δ᾽ οὔ. Ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχήν, ἡ μὲν φθείρει, ἡ δὲ σώζει· ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα, ἀρχή· ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις. Οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν, οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ᾽ ἀρετή, ἡ φυσική, ἡ [z] ἠθικὴ τοῦ ὀρθοδοξεῖν περὶ τὴν ἀρχήν. Σώφρων μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος, ἀκόλαστος δὲ ὁ ἐναντίος. Ἔστι δέ τις διὰ πάθος ἐκστατικὸς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὃν ὥστε μὲν μὴ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ τὸ πάθος· ὥστε δ᾽ εἶναι τοιοῦτον οἷον πεπεῖσθαι διώκειν [a] ἀνέδην δεῖν τὰς τοιαύτας ἡδονάς, οὐ κρατεῖ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀκρατής, [b] βελτίων τοῦ ἀκολάστου,

[y] Οὗτος δ᾽ οὐ El. NC. et Bas. [z] El. NC. CCC. et Bas. habent ἰθιστή, quod probat Lambin. [a] Ἀναίδην, quasi ἄνευ αἰδοῦς, El. NC. Ven. 1. et Bas. cum tamen Hesychius, Suidas, Etymologus et alii Lexicographi Græci agnoscunt tantum ἀνέδην, *effuse, laxatis animi habenis*. Sylb. [b] Βελτίων ὢν NC. et Bas.

recta ratione alienas sequatur corporis voluptates: intemperans vero sibi persuasit ita vivendum esse, quia talis est, ut eas sequatur: ergo ille facile de sententia deducetur, hic non item. Nam ut virtus principium tuetur et conservat: ita vitiositas perdit, atque extinguit: in actionibus autem id, cujus gratia illæ suscipiuntur, principium est: ut in Mathematicis ea, quæ posita, et concessa sunt. Neque igitur illic principia ratione doceri possunt: neque hic, sed virtus aut naturalis, aut ea, quæ ex consuetudine comparatur, recte sentiendi de principio magistra est. Temperans igitur est is, qui talis est, intemperans autem qui ei contrarius. Est porro aliquis alius, qui propter perturbationem a recta ratione aversus de consilio, quasi de gradu dejicitur: quem quidem perturbatio hactenus superat, ut non agat, quod monet et præscribit ratio: sed ut talis sit, ut sibi persuadeat imprudenter et improbe persequendas esse hujus generis voluptates, non superat. Hic est incontinens, intemperante melior, neque absolute im-

οὐδὲ φαῦλος ἁπλῶς· σώζεται γὰρ τὸ βέλτιστον, ἡ ἀρχή. Ἄλλος δ᾽ ἐναντίος ὁ ἐμμενετικὸς, καὶ οὐκ ἐκστατικὸς, διά γε τὸ πάθος. Φανερὸν [c] δὴ ἐκ τούτων, ὅτι ἡ μὲν σπουδαία ἕξις, ἡ δὲ φαύλη.

ΚΕΦ. Θ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ, καὶ ὁποιᾳοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποιᾳοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, ἢ ὁ [d] μὴ τῷ [e] ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τῇ ὀρθῇ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ὁ ὁποιᾳοῦν· καθ᾽ αὐτὸ δὲ [f] τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν ἐμμένει, ὁ δὲ οὐκ ἐμμένει. Εἰ γάρ τις τοδὶ διὰ τοδὶ αἱρεῖται [g] ἢ διώκει, καθ᾽ αὐτὸ μὲν τοῦτο διώκει καὶ

[c] Δὲ NC. et Baſ. qui mox cum CCC. legit τούτου pro τούτων. [d] El. et alii Codd. tranſpoſita negatione legunt: ἢ ὁ τῷ ψευδεῖ λόγῳ, καὶ τῇ προαιρέσει τῇ μὴ ὀρθῇ. neque aliter Lamb. [e] Lege ἢ ὁ τῷ ἀληθεῖ, et ita cogit ſententia ipſa, ut e ſequentibus perſpicitur. *Mur.* [f] Ὁ τῷ ἀληθεῖ El. [g] Καὶ διώκει NC.

probus: ſalva enim res eſt ea, quæ omnium eſt optima, principium. Alter eſt huic contrarius, qui in ſententia permanet, quique propter animi perturbationem de eo, quod conſtituit, non depellitur. Ex iis igitur perſpicuum eſt, hunc habitum eſſe bonum: illum, malum et vitioſum.

CAP. IX.

UTRUM igitur continens ſit is, qui in qualibet ratione, et in quolibet conſilio perſtat: an is demum, qui in recto conſilio: Et utrum is incontinens, qui in quolibet conſilio, atque in quavis ratione non permanet, an is, qui in ratione falſa, et in conſilio minus recto, quemadmodum ſupra a nobis dubitatum eſt: An ex eventu quidem in quavis ratione et in quovis conſilio: per ſe autem in vera ratione et recto conſilio permaneat continens, non permaneat incontinens, videamus. Si quis enim illud propter hoc optet et expetat, aut perſequatur, per ſe quidem hoc perſequi et optare dicen-

αἱρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ [h] πρότερον· ἁπλῶς δὲ λέγομεν, τὸ καθ᾽ αὑτό. Ὥστε, ἐστὶ μὲν ὡς ὁποιᾳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν ἐμμένει, ὁ δὲ ἐξίσταται· ἁπλῶς δὲ [i] τῇ ἀληθεῖ. Εἰσὶ δέ τινες [k] οἱ ἐμμενετικοὶ τῇ δόξῃ, [l] εἰσὶ δὲ οὓς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷον δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι, οἳ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ, οἷον ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ θαῤῥαλέῳ· εἰσὶ δ᾽ ἕτεροι κατὰ πολλά. Ὁ μὲν γὰρ διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλει, ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὔπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· ὁ δὲ, οὐχ ὑπὸ λόγου· [m] ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. Εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ [n] ἄγροι-

[h] Τὸ πρότερον Baſ. Cam. Aur. et N C. [i] Ὁ τῇ ἀληθεῖ El. et NC. [k] Ego eoſdem eſſe puto, τοὺς ἐμμενετικοὺς τῇ δόξῃ et ἰσχυρογνώμονας. *Lamb.* [l] Illud ultimum εἰσὶ δὲ Argyr. delet. Diſtinguit quoſdam ἐμμενετικοὺς τῇ δόξῃ a continentibus, et quoſdam οὐκ ἐμμενετικοὺς ab incontinentibus. *Muret.* [m] Ἔπειτ᾽ Lamb. [n] Οἱ ἄγροικοι quidam Editi.

dus eſt, ex eventu vero illud prius: per ſe autem, ſimpliciter et abſolute intelligi volumus. Itaque accidere poteſt, ut in qualibet opinione ille permaneat; hic ex qualibet depellatur: abſolute autem in vera ille permanet, hic non permanet. Sunt autem quidam, qui in opinione ſua facile perſeverant: atque hi ſunt, quos in ſententia obfirmatos et pertinaces appellamus: quales ſunt ii, qui ægre ſibi aliquid a quoquam perſuaderi patiuntur, quique non facile de ſententia deducuntur: qui ſimile quiddam habent continenti, ut prodigus liberali, et audax fidenti: ſed in multis ab eo diſcrepant. Continens enim propter perturbationem et cupiditatem, ſententiam non mutat: nam ubi fors ita tulerit, facile ſibi fidem fieri patietur: pertinax autem et in ſententia obfirmatus, de ſententia non decedit, etiamſi ſuadeat ratio: deinde magna pars hominum cupiditates ultro arceſſit ac recipit, ſeſeque a voluptatibus duci facile patitur. Obfirmati autem in ſententia ſunt ii, qui præcipuas quaſdam ſententias in animum induxerunt, indoctique, et agreſtes homines: at-

κοι· οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωνται· καὶ λυποῦνται, ἂν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα. Ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. Εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν, οἷον ἐν [o] τῷ Φιλοκτήτῃ τοῦ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καίτοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλήν· τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν, ἐπείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι· οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι [p] πράττων, ἐστὶν ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος, οὔτε ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν. Ἐπεὶ δ' ἐστί τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἧττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς [q] χαίρων, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ, ὁ τοιοῦτος τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν [r] γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλόν τι·

[o] Baſ. legit τοῦ Φιλοκτήτη τοῦ Σοφοκλέους, ad differentiam ſcilicet ejus Philoctetis, qui a Theodecte ſupra dicitur conſcriptus. *Sylb.* [p] Πράττων ἢ ἀκόλαστος, εἴτε φαῦλος CCC. in textu: in margine vero οὔτε ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος. [q] Lege χαίρειν. *Muret.* [r] Γὰρ deeſt CCC.

que ii quidem, qui præcipuas ſententias in animum induxerunt, propter voluptatem ac dolorem ſunt pertinaces: lætantur enim cum vincunt, ſi de ſententia ſua non deducantur; et graviter moleſteque ferunt, ſi ſua veluti decreta reſcindantur atque infirmentur. Itaque incontinenti, quam continenti ſunt ſimiliores. Sunt autem nonnulli, qui non perſtant in eis, quæ ipſi decreverunt et comprobarunt, ſed non propter incontinentiam: ut in Sophoclis Philoctete Neoptolemus; atqui propter voluptatem in ſententia non perſtitit; at honeſtam: nam vera loqui, erat ei pulchrum atque honeſtum; perſuaſum autem ei fuerat ab Ulyſſe, ut mentiretur: non enim quiſquis voluptate adductus aliquid agit, intemperans eſt, neque improbus, neque incontinens; ſed qui turpi. Quoniam autem eſt etiam aliquis ejuſmodi, qui minus quam debeat, corporis voluptatibus delectetur, et qui in ratione non permaneat; inter hunc, et incontinentem, medius continens locatus eſt: incontinens enim propterea ſeſe in rationis gyro non continet, quia magis quam par eſt, voluptatibus delectatur;

[s]ὗτος δὲ, διὰ τὸ ἧττόν τι· ὁ δ᾽ ἐγκρατὴς ἐμμένει, καὶ οὐδὲ [t]δι᾽ ἕτερον μεταβάλλει. Δεῖ δὲ, εἴ περ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανερὰν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. Ἐπεὶ [u]δὲ καθ᾽ ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ᾽ ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ, τε γὰρ ἐγκρατὴς, οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἔχων, ὁ δ᾽ οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον, ὁ δ᾽ οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. Ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ [x]ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, [y]ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ [z]τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ᾽ ὁ μὲν καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δ᾽ οὐκ οἰόμενος.

[s] Οὗτος καὶ διὰ El. [t] Γρ. Δι᾽ ἑτερόν τι. [u] NC. caret δὲ. [x] Ἐγκρατὴς Ven. 1. [y] Ἕτερον NC. [z] Baſ. τὰ σωματικὰ καὶ ἡδέα: at non Lamb.

hic autem nomine vacans, propterea quod minus delectatur: continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum ſententiam mutat. Neceſſario autem, ſi continentia bonum eſt, ambo habitus contrarii mali ſunt, quemadmodum apparet: ſed quia alter in paucis, et raro reperitur, idcirco ut temperantia intemperantiæ duntaxat videtur adverſari, ſic et incontinentiæ continentia. Sed quando quidem ex ſimilitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex ſimilitudine quadam ducta eſt: nam et continens et temperans ejuſmodi ſunt, ut nihil a ratione faciant alienum propter corporis voluptates: ſed hoc intereſt, quod ille pravis afficitur cupiditatibus, hic non item: et hic ejuſmodi eſt, ut nulla re delectetur præter rationem; ille ejuſmodi, ut delectetur quidem, ſed non ut trahatur. Similes ſunt quoque inter ſe incontinens et intemperans: et cum inter ſe alioquin differant, ambo corporis delectationes perſequuntur: ſed hic ita ut exiſtimet eas ſequi oportere, ille ita ut non exiſtimet.

ΚΕΦ. ι'.

ΟΥΔ' ἅμα φρόνιμον κ̀ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος κ̀ σπȣδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὤν. Ἔτι, ȣ̓ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ κ̀ τῷ πρακτικός· ὁ δ' ἀκρατὴς, ȣ̓ πρακτικός. Τὸν δὲ δεινὸν ȣ̓δὲν κωλύει ἀκρατῆ [a] εἶναι· διὸ καὶ δοκȣ͂σιν ἐνίοτε [b] φρόνιμοι εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δὲ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· κ̀ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. Οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἑκὼν μέν· τρόπον γάρ τινα εἰδὼς, κ̀ ὃ ποιεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα· πονηρὸς δ' ȣ̓· ἡ γὰρ προαίρεσις, ἐπιεικής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος, κ̀ ȣ̓κ ἄδικος, ȣ̓ γὰρ [c] ἐπίβȣλος. Ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ȣ̓κ ἐμμενετικὸς, οἷς ἂν βȣ-

[a] Post εἶναι addit CCC. τὸ ἦθος, quod videtur esse interpretamentum. [b] Quidam post φρόνιμοι inserunt μέν. [c] Ἐπίβȣλος

CAP. X.

NEQUE vero fieri potest, ut idem una prudens sit, et incontinens: nam prudentem etiam bonum virum simul esse ostendimus. Praeterea non ex eo solum prudens aliquis est, quod sciat, sed ex eo etiam quod ad res agendas idoneus sit: at incontinens ad agendum ineptus est. Solertem autem nihil prohibet incontinentem esse: itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes esse, et tamen incontinentes: quia solertia differt a prudentia eo modo, quo modo superiore libro diximus: et propterea quia ratione sunt duo illa quidem finitima, sed consilio differunt. Neque etiam incontinens instar ejus est, qui scit, eaque quæ scit, re considerat, et animo contemplatur; sed ejus, qui dormit, vel qui vino obrutus est: et vero sua sponte facit quidem ille; facit enim quodammodo sciens et quid, et cujus rei gratia faciat: sed improbus non est tamen; consilium enim ejus bonum est: itaque dimidia ex parte malus est: neque injustus est; quoniam non est subdolus aut insidiosus. Incontinentium enim aliqui non perstant in eis, quæ

λεύσηται· ὁ δὲ μελαγχολικὸς, ὐδὲ βυλευτικὸς ὅλως. Καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμυς ἔχει σπυδαίυς, χρῆται δ' ὐδενὶ, ὥσπερ [d] Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

Ἡ πόλις [e] ἐβύλεθ', ᾗ νόμων ὐδὲν μέλει·

ὁ δὲ πονηρὸς, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένῃ. Ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ ἐμμένει μᾶλλον, ὁ δ' ἧττον, τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως. Εὐιατοτέρα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τῶν [f] βυλευσαμένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δέ· καὶ οἱ δι' ἐθισμῦ ἀκρατεῖς,

hic non tam videtur significare *insidiatorem*, quam *eum, qui ἐπὶ βυλῇ*, i. e. *consulto facit:* nam et Plato ita interdum accipit nomen ἐπιβυλῆς. *Muret.* [d] Poeta tragicus e Rhodo insula, qui cum contra Athenienses carmen, cujus hic meminit Aristoteles, scripsisset, fame et inedia ab iis necatus est. *Zuing.* Sycophanta in Pluto, cum dixisset se esse πόλεως ἐπιμελητὴν πραγμάτων, interrogatus τί μαθών; respondet βύλομαι. *Camerarius.* [e] Est versus trimeter; legendum autem censeo ἐβύλευ'. *Lambin.* Legendum ἐβύλευ'. *Muret.* [f] Βυλευομένων N C.

deliberarint: ii autem, qui atra bile laborant, ne ad consultandum quidem ulla ex parte apti sunt. Similis igitur est incontinens ei civitati, quæ omnia quidem decernit, quæ sunt decernenda, legesque habet bonas atque utiles, sed nulla earum utitur: quemadmodum Anaxandrides falso dixit:

Consultat, a qua spernitur
lex, civitas:

malus autem ei similis est, quæ legibus utitur, sed malis utitur. Versatur autem incontinentia, et continentia in eo, quod magnæ partis hominum habitum superat: continens enim magis, incontinens minus, quam maxima pars hominum possit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentia sanabilior est, quæ inest in incontinentibus atra bile affectis, quam eorum, qui in eo, quod deliberarunt, non permanent: faciliusque sanari possunt, qui ex consuetudine, quam qui ex natura, incontinentiam con-

τῶν φυσικῶν· ῥᾶον γὰρ ἔθος μετακινῆσαι φύσεως. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ [g] ἔθος χαλεπὸν, ὅτι [h] τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ [i] Εὔηνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην [k] ἔμεναι φίλε· καὶ δὴ
Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

Τί μὲν οὖν ἐστιν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ καρτερία [l] καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

ΚΕΦ. ια΄.

[m] ΠΕΡΙ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι, τοῦ τὴν πολιτικὴν [n] φιλοσοφοῦντος· οὗτος γὰρ τοῦ τέλους ἀρχι-

[g] Ἐθισμὸν NC. [h] Μὴ τῇ φύσει El. [i] Parius fuit, Elegorum scriptor, cujus Fragmenta aliquot hodie circumferuntur. [k] Μεῖναι Muret. [l] Καὶ τί μαλακία El. [m] Suspecta quibusdam est isto loco tota hæc de voluptate Disputatio, quæ librum hunc claudit: nam proprius ejus Disputationis locus est libro decimo; ubi Philosophus de voluptate tractat ex professo et accuratius. Non solet autem Aristoteles in eodem opere ex professo rem eandem bis explicare; tam multis præsertim: neque sane aut in Magnis Moralibus aut Eudemiis de voluptate duobus locis ab eo actum. Fortasse igitur ex Eudemiis male fuerunt ista jam olim huc a quibusdam translata, qui cum viderent septimum hunc librum eundem prorsus esse cum sexto illius operis, nisi quod hæc amplius sextus Eudemiorum haberet quam iste, assuenda illa hic quoque putant; haud animadvertentes ibi quidem necessario ista

traxerunt: facilius est enim consuetudinem mutare, quam naturam. Propterea enim et consuetudinem mutare difficile est, quia naturæ similis est, quemadmodum ait Euenus,

Multos, quod partum est meditando, permanet annos,
Atque in naturam tandem convertitur usus.

Quid igitur sit continentia, quid incontinentia: quid tolerantia et mollities: et quam inter se hi habitus rationem habeant, hactenus a nobis expositum est.

CAP. XI.

DE voluptate autem et dolore cognoscere ejus hominis est, qui in civilis prudentiæ studio se versari profitetur: hic enim ultimi bo-

τέκτων, πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, τὸ μὲν κακὸν, τὸ δ' ἀγαθὸν ἀπλῶς λέγομεν. Ἔτι δὲ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπισκέψασθαι περὶ αὐτῶν· τήν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τὴν ἠθικὴν περὶ λύπας καὶ ἡδονὰς [o] ἔθεμεν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μεθ' ἡδονῆς εἶναί φασι. Διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν [p] ἀπὸ τοῦ χαίρειν. Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι [q] ἀγαθὸν, οὔτε καθ' αὑτὸ, οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν· τοῖς δ' ἔνιαι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλαὶ φαῦλαι· ἔτι δὲ τούτων τρίτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. Ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι [r] πᾶσα ἡδονὴ γένεσίς ἐστιν εἰς [s] φύσιν αἰσθητή· οὐδεμία δὲ

legi, quia non alibi in Eudemiis hæc tractantur: hic non ita; quia alius locus in hoc opere ei quæstioni est destinatus. Atque ut hoc probabiliter dici potest, sic nec aliter sentientibus suæ rationes desunt. *Casaubonus.* [n] Φιλοσόφου N C. [o] Vide supra lib. ii. cap. 4. [p] Ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν Lambinus e cod. MS. Coloniensi. Μάλα χαίρειν Camerarius. [q] Ταὐτὸν ἀγαθὸν N C. [r] Πᾶσιν N C. [s] Baſ. in margine eodem casu legit, φύσιν αἰσθητήν: et mox in textu οὐδεμία γὰρ γένεσις. Sed αἰσθητὴ omnino legendum.

norum omnium magister, et veluti architectus est: quod intuentes, unumquidque partim malum, partim bonum simpliciter dicere solemus. Præterea vero necessario nobis de iis disputandum et considerandum est: nam cum virtutes et vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac dolore locavimus; tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam esse dicunt. Itaque et μακάριον, beatum, ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, id est, a maxime gaudendo, nominarunt. Primum igitur sunt qui nullam voluptatem bonum esse censent, neque per se, neque ex eventu; non enim idem esse bonum et voluptatem: alii nonnullas esse bonas, multas vero malas: tertii disputant, etiamsi voluptates omnes sint bonum, non posse fieri tamen, ut summum bonum sit voluptas. Omnino igitur non est bonum: quia voluptas omnis ad naturam ortus est, qui sensu percipi possit: at nullus ortus finibus est cognatus: ut

γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν· οἷον, ἐδεμία οἰκοδόμησις οἰκίᾳ. Ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. Ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, ἐ τὸ ἡδύ. Ἔτι ἐμπόδιον τῷ φρονεῖν. αἱ ἡδοναὶ, καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷον τὴν τῶ ἀφροδισίων· ἐδένα γὰρ [t] ἂν δύνασθαι νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ. Ἔτι, τέχνη ἐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πᾶν ἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. Ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς. Τῶ δὲ μὴ πάσας σπεδαίας, ὅτι εἰσὶ καὶ αἰσχραὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ ὅτι βλαβεραί· νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. [u] Ὅτι δ' ἐκ ἄριστον [x] ἡ ἡδονὴ, ὅτι ἐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις. Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

ΚΕΦ. ιβ'.

Ὅτι δὲ ἐ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀγαθὸν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον. Πρῶτον μὲν, ἐπεὶ τὸ

[t] Quidam codd. carent ἂν. [u] Γρ. ἔτι δ'. [x] Οὐδεμία ἡ ἡδονὴ N C.

nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates. Tum prudens indolentiam perfequitur, non voluptatem. Deinde prudenter fentiendi facultatem impediunt voluptates, eoque magis, quo quifque magis delectatur: qualis eft ea, quæ ex rebus venereis percipitur: in ea voluptate enim neminem quicquam animo agitare, aut ratione explicare poffe. Præterea voluptatis ars nulla eft: atqui quicquid eft bonum, artis opus eft. Tum vero voluptates pueri et beftiæ perfequuntur. Non omnes autem effe bonas, id declarat, quod funt etiam aliquæ turpes, et quæ vitio vertuntur, et quæ damnum afferunt: quædam enim eorum, quæ jucunda funt, morbos gignunt. Jam vero neque fummum bonum eft voluptas, quia non finis, fed ortus eft. Atque hæc fere funt, quæ contra voluptatem difputantur.

CAP. XII.

Ex his autem non effici, ut neque bonum, neque fummum bonum fit voluptas, ea, quæ dicemus, declarabunt. Primum, quia cum duo-

ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γὰρ ἁπλῶς, τὸ δέ τινι· [y] καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν. Ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις [z] ἀκολουθήσουσι. Καὶ αἱ φαῦλαι δοκοῦσαι, [a] αἱ μὲν ἁπλῶς φαῦλαι, τινὶ δ᾽ οὔ, ἀλλ᾽ αἱρεταὶ τῷδε· ἔνιαι δὲ, οὐδὲ τῷδε, ἀλλά ποτε καὶ ὀλίγον χρόνον, αἱρεταὶ δ᾽ οὔ. Αἱ δ᾽, οὐδὲ ἡδοναὶ, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετὰ λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν, οἷον αἱ τῶν καμνόντων. Ἔτι, ἐπεὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δ᾽ ἕξις, κατὰ συμβεβηκὸς, αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. [b] Ἔστι δ᾽ ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς [c] ὑπολύπου ἕξεως καὶ φύσεως. Ἐπεὶ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυ-

[y] Φύσεις et ἕξεις ponit hic pro eodem: item κινήσεις καὶ γενέσεις, ut oſtendit in iſtis verbis, ἕξεως καὶ φύσεως. Lego autem: καὶ αἱ φύσεις καὶ ἕξεις, καὶ αἱ κινήσεις καὶ γενέσεις ἀκολουθοῦσι, i. e. *pro varietate habituum varii ſunt appetitus:* nam alia appetimus καθεστηκυίας τῆς φύσεως, alia ἐνδεούσης. [z] Ἀκολουθοῦσιν καὶ αἱ φαῦλαι εἶναι δοκοῦσαι Vetus Interpres. [a] Αἱ μὲν abſunt a quibuſdam codd. [b] Ὅτι αἱ ἐνέργειαι El. in margine vero ἔστι δ᾽ ἡ ἐνέργεια. [c] Ὑπολοίπου Lambinus. Utrumque agnoſcit Aſpaſ. *Indigentis et imperfecti* Vet. Interp. ergo legiſſe videtur ὑπολοίπου: at ὑπόλοιπος eſt *reliquus*, ὑπόλυπος nihil eſt. Legendum igitur forte ὑπελλιποῦς, aut potius ἐπιλειποῦς, et ita eſt: ſolvit rationem adductam ad confirmationem tertiæ opinionis. *Muret.*

bus modis dicatur bonum: unumque ſit, quod abſolute et per ſe bonum eſt; alterum, quod alicui eſt bonum: eandem partitionem ſequentur et naturæ et habitus. Eandem igitur et motiones et ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ ſunt ſimpliciter malæ, ſed alicui non malæ, immo huic optabiles: aliæ ne huic quidem ſunt optabiles, ſed aliquando, et non diu: non ſunt tamen optabiles. Hæ autem ne ſunt quidem voluptates, ſed videntur, nempe quotquot cum dolore aliquo conjunctæ ſunt, et quæ curationis cauſa adhibentur, ut ægrotorum. Præterea cum bonum aliud ſit muneris functio, aliud habitus: eæ voluptates, quæ in naturalem habitum reſtituunt, ex eventu jucundæ ſunt. Ineſt autem in cupiditatibus functio habitus et naturæ aliqua re carentis. Sunt enim etiam ali-

μίας ἐστὶν ἡδοναὶ, οἷον αἱ τοῦ θεωρεῖν ἐνέργειαι, τῆς φύσεως οὐκ ἐνδεούσης. Σημεῖον δ', ὅτι οὐ τῷ αὐτῷ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας· [d] ἀλλὰ καθεστηκυίας μὲν τοῖς ἁπλῶς ἡδέσιν, ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις. Καὶ γὰρ ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν, ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδὺ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστ' οὐδ' αἱ ἡδοναί. Ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα συνέστηκεν, οὕτω καὶ [e] αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. Ἔτι, οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι εἶναι βέλτιον τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν [f] αἱ ἡδοναὶ, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος. Οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων. Καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως.

[d] Baſ. omittit repetitionem iſtam ἀλλὰ καθεστηκυίας: ſed perperam. *Sylb.* [e] Ai deeſt El. [f] Ai ἡδοναὶ deſunt El.

quæ doloris et cupiditatis expertes voluptates: quales ſunt functiones muneris in contemplando occupatæ, natura nihil deſiderante nullaque re egente. Illas autem non eſſe veras voluptates, argumento eſt, quod non iiſdem rebus jucundis delectantur homines, cum expletur, et cum in ſuo ſtatu eſt natura: ſed natura conſtituta, rebus delectantur abſolute jucundis; cum expletur vero, etiam contrariis. Acribus enim et amaris gaudent: quorum nihil eſt neque natura, neque abſolute jucundum: ergo ne voluptates quidem. Ut enim ea, quæ jucunda ſunt, inter ſe comparantur, ſic et eæ, quæ ab his oriuntur, voluptates. Nec vero neceſſe eſt aliud quicquam voluptate melius eſſe, ut aiunt nonnulli, finem ortu eſſe meliorem: voluptates enim non ſunt ortus: ne omnes quidem ſunt cum ortu conjunctæ: ſed muneris functiones potius, et finis. Nec cum gignuntur res aliquæ, ſed cum quibus rebus utimur, eveniunt atque exiſtunt voluptates. Neque omnium voluptatum finis, quiddam ab illis diverſum eſt, ſed earum, quæ ad naturæ perfectionem perducunt. Quapro-

Διὸ [g] καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὴν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως· ἀντὶ [h] δὲ τοῦ αἰσθητὴν, ἀνεμπόδιστον. Δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι· ἔστι δ' ἕτερον. Τὸ δ' εἶναι φαύλας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα, τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινὰ, ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. Ταύτῃ οὖν [i] φαῦλα ἄμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα, κατά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτε βλάπτει πρὸς ὑγίειαν· ἐμποδίζει δὲ, οὔτε φρονήσει, οὔθ' ἕξει οὐδεμίᾳ ἡ ἀφ' ἑκάστης ἡδονὴ, ἀλλὰ αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. Τὸ δὲ τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμίαν ἡδονὴν, εὐλόγως συμβέβηκεν· οὔτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς

[g] Καὶ non agnoſcit El. [h] Δὲ caret El. [i] Κατὰ συμβεβηκὸς ſcilicet. *Zuing.*

pter neque recte dicunt voluptatem ortum ſive generationem eſſe, quæ ſenſu percipi poſſit: ſed dicendum fuit potius, eſſe functionem muneris habitus cum natura conſentientis: et in locum illorum verborum, Quæ ſenſu percipi poſſit, ſubſtituendum eſt, Non impeditam. Idcirco autem ortum quendam eſſe exiſtimant, quia proprie bonum eſt: nam functionem muneris ortum eſſe arbitrantur: ſed aliud eſt. Quod autem declarari ex eo putant voluptates eſſe malas, quia nonnulla jucunda morbos pariunt: eadem ratio contra ſalubria facit, quia nonnulla eorum ſunt ad pecuniam quærendam inutilia. Hac igitur ratione erunt utraque mala: ſed non idcirco mala ſunt: nam etiam cauſas rerum animo contemplari, et diſcere, nocet interdum valetudini: ſed neque prudentiam, neque ullum alium habitum voluptas impedit ea, quæ ab unoquoque habitu proficiſcitur; ſed quæ ſunt alienæ: eæ enim, quæ ex contemplatione rerum et diſciplina manant voluptates, efficient ut magis ac magis contemplemur, et diſcamus. Nullam vero voluptatis artem eſſe, non eſt mirum: neque id ſine ratione accidit: nam neque ullius functionis ars eſt, ſed faculta-

τέχνη ἐστί, [k] τῆς δυνάμεως· καίτοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ ἡ ὀψοποιητικὴ δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἄλυπον βίον, καὶ τὸ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, τῷ αὐτῷ λύεται πάντα. Ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς, καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναί, τὰς τοιαύτας τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικάς· τοιαῦται γὰρ αὗται· καὶ τὰς τούτων ὑπερβολάς, καθ' ἃς ὁ ἀκόλαστος [l] ἀκόλαστος. Διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· ἐπεὶ εἰσὶν ἡδοναὶ καὶ σώφρονος.

ΚΕΦ. ιγ'.

ἈΛΛΑ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακόν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν· ἡ μὲν γὰρ ἁπλῶς κακόν, ἡ δὲ πῇ τῷ ἐμ-

[k] Baſ. et Cam. ante τῆς δυνάμεως inſerunt ἀλλά: itidemque Lambinus. *Sylburg.* [l] Poſterior ἀκόλαστος deeſt El. [m] Cam. et El. τῷ πῇ; ſed πῇ τῷ Lamb. Sylb. et Duvall. quos ſequimur.

tis potius: quanquam unguentaria et culinaria videntur eſſe voluptatis artes. Quod vero aiunt temperantem fugere voluptates, et prudentem ſequi vitam a dolore vacuam: pueros autem et beſtias voluptates conſectari: eadem ratione hæc omnia diſſolvuntur. Nam quoniam expoſuimus, quemadmodum ſint abſolute bonæ voluptates, et quemadmodum non omnes bonæ: has tales pueri et beſtiæ perſequuntur, harumque indolentiam vir prudens: eas, inquam, quæ cum cupiditate et dolore conjunctæ ſunt, et quæ ad corpus pertinent (ſunt enim hæ hujuſmodi) earumque immoderationes, ex quibus intemperans et dicitur et eſt intemperans. Quo fit, ut has fugiat temperans: nam ſunt et temperantis propriæ quædam voluptates.

CAP. XIII.

INTER omnes porro convenit, malum eſſe dolorem, ac fugiendum: alius enim abſolute malum eſt, alius aliquo modo, nempe quod impedit. Quod autem rei fu-

ποδιστική. Τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον, ᾗ φευκτόν τι καὶ κακόν, ἀγαθόν. Ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. Ὡς γὰρ [n] Σπεύσιππος [o] ἔλυεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις· ὥσπερ τὸ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, καὶ τῷ ἴσῳ [p] ἐναντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. Ἄριστον δ' οὐδὲν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναὶ, ὥσπερ καὶ ἐπιστήμην τινὰ, ἐνίων φαύλων οὐσῶν. Ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, εἴπερ ἑκάστης ἕξεώς εἰσιν ἐνέργειαι ἀνεμπόδιστοι, εἴθ' ἡ πασῶν ἐνέργειά ἐστιν εὐδαιμονία, εἴτε ἡ τινὸς αὐτῶν, ἂν ᾖ ἀνεμπόδιστος, αἱρετωτάτην εἶναι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡδονή. Ὥστε εἴη ἄν τις ἡδονὴ τὸ ἄριστον, [q] τῶν πολλῶν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔτυχεν ἁπλῶς. Καὶ διὰ τοῦτο πάντες τὸν εὐδαίμονα, ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι, καὶ ἐμπλέκουσι τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· οὐδεμία γὰρ

[n] Vide lib. x. cap. 2. [o] Ἔλεγεν El. [p] Τὸ ἐναντίον El. et Baſ. qui mox habet φαίης pro φαίη. [q] Quidam Codices omittunt τῶν.

giendæ contrarium eſt, qua fugienda et mala, bonum eſt. Neceſſario igitur bonum quiddam eſt voluptas. Neque enim ea, qua utebatur Speuſippus, diſſolutio quadrat; ut majus minori et æquali contrarium eſt, ſic voluptati duo eſſe contraria, et dolorem, et id, quod medium eſt: non enim dixerit, voluptates idem eſſe, quod aliquod malum. Jam vero nihil prohibet, ſi nonnullæ voluptates malæ ſunt, quo minus aliqua voluptas ſit ſummum bonum: quemadmodum et ſcientia aliqua eſt optima, etiamſi aliquæ ſint malæ. Immo vero fortaſſe et neceſſe eſt, ſiquidem uniuſcujuſque habitus functiones liberæ ſunt et non impeditæ, ſive omnium habituum functio beatitudo eſt, ſive alicujus eorum, modo non ſit impedita, eam maxime eſſe expetendam: at hoc eſt voluptas. Itaque erit aliqua voluptas ſummum bonum, cum ſint multæ, ſi fors ita ferat, abſolute malæ. Atque ob hanc cauſam, vitam beatam, jucundam eſſe omnes exiſtimant, et beatitudinem cum voluptate connectunt, non injuria: nulla enim muneris functio, ſi impediatur, perfecta eſſe poteſt: at beatitudo, in

ἐνέργεια τέλειος, ἐμποδιζομένη· ἡ δ᾽ εὐδαιμονία, τῶν τελείων. Διὸ προσδεῖται ὁ εὐδαίμων τῶν ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται [r] ταῦτα. Οἱ δὲ τὸν τροχιζόμενον καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλαις περιπίπτοντα, εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, [s] ἐὰν ᾖ ἀγαθὸς, ἢ [t] ἑκόντες, ἢ ἄκοντες, οὐδὲν λέγουσι. Διὰ δὲ τὸ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισι ταὐτὸν εἶναι ἡ εὐτυχία τῇ εὐδαιμονίᾳ, οὐκ οὖσα· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα ἐμπόδιός ἐστι. Καὶ ἴσως [u] οὐκ ἔτι εὐτυχίαν καλεῖν δίκαιον· πρὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. Καὶ τὸ διώκειν δὲ ἅπαντα καὶ θηρία καὶ ἀνθρώπους τὴν ἡδονὴν, σημεῖόν τι τοῦ εἶναί πως [x] ἄριστον αὐτήν.

[y] Φήμη δ᾽ οὔ τί γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζωσιν.

[r] Ταῦτα deest N C. [s] Ἂν N C. [t] *Ratione ita persuasi.* Zuing. [u] Οὐκ ἔστιν εὐτυχίας πῶς. N C. [x] Τὸ ἄριστον El. et N C. [y] Versus qui hic citantur Hesiodi sunt, in fine Ἔργων, ubi pro οὔ τί γε vulg. Editt. habent οὔ τις; et mox,

——— ἥν τινα πολλοὶ
Λαοὶ φημίζουσι.——— *Sylb.*

perfectis rebus numeratur. Quocirca et corporis et externa bona, et fortunam quoque, ne hæc impediantur, desiderat beatus. Qui autem ei, qui in rota crucietur, et qui maximis calamitatibus afficiatur, beato esse licere dicunt, modo vir bonus sit, nihil dicunt, sive sua sponte, sive inviti dicant. Propterea autem quod fortunam desiderat, quibusdam videtur idem esse vita beata, atque secunda fortuna, cum longe aliud sit: nam etiam ipsa, si sit immoderata, impedimento est vitæ beatæ. Nec ea jam fortasse secunda fortuna jure nominatur: ea enim circumscribitur ac definitur ex ipsius cum vita beata comparatione. Et quod omnes et bestiæ et homines persequuntur voluptatem, argumento est eam quodammodo esse summum bonum.

Fama autem haud dubie non funditus interit illa,
Quam multi celebrant populi.

Ἀλλ' ἐπεὶ [z] οὐχ ἡ αὐτὴ οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὐδ' ἡδονὴν διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες· ἡδονὴν μέντοι πάντες. Ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν, οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν ἂν φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν· [a] πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. Ἀλλ' εἰλήφασί γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ, διὰ τὸ πλειστάκις τε παραβάλλειν εἰς αὐτὰς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. Διὰ τὸ μόνας οὖν γνωρίμους εἶναι, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι. Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθὸν, καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα· τίνος γὰρ ἕνεκα δέοι ἂν αὐτῆς, εἴ περ μὴ ἀγαθόν; Ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν· οὔτε κακὸν γὰρ, οὔτ' ἀγαθὸν ἡ λύπη, εἴ περ μηδ' ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν [c] φεύγοι; Οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ.

[z] Οὐχὶ El. [a] Πάντα γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίεται φύσει, ὅτι φύσει τι θεῖον ἔγκειται πᾶσι, καὶ πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἡδονὴν καὶ κυρίως ἅπαντα φέρεται. *Andron.* [b] Γε deest El. et mox τε Basil. post πλειστάκις. [c] Φεύγῃ El.

Sed quoniam neque eadem natura optima, neque idem habitus optimus eſt, nec videtur: ne eandem quidem ſequuntur omnes voluptatem: ſed omnes tamen voluptatem. Fortaſſe vero etiam ſequuntur non eam, quam putant, neque eam, quam dixerint, ſed eandem: in omnibus enim divinum quiddam ineſt natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quod plerumque ſeſe ad eas homines applicant, earumque ſunt omnes participes. Quia igitur hæ ſolæ notæ ſunt, idcirco has ſolas putant eſſe voluptates. Perſpicuum autem etiam illud eſt, ſi neque voluptas, neque functio muneris, bonum ſit, virum beatum jucunde non victurum: quamobrem enim ea deſideretur, ſi non ſit bonum? Immo vero fieri etiam poterit, ut in dolore ac moleſtia ætatem agat: nam neque dolor erit malum, ſiquidem neque voluptas bonum: itaque cur eum fugiat? Nihilo vero erit jucundior viri boni vita, niſi etiam ejus muneris functiones ſint jucundiores.

ΚΕΦ. ιδʹ.

ΠΕΡΙ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκεπτέον [d] τοῖς λέγουσιν, ὅτι [e] ἔνιαι ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷον αἱ καλαὶ, ἀλλ᾽ οὐχ αἱ σωματικαὶ, καὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος. Διὰ τί οὖν αἱ ἐναντίαι λῦπαι, μοχθηραί; κακῷ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. Ἢ οὕτως ἀγαθαὶ [f] αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν, ἢ μέχρι του ἀγαθαί; τῶν μὲν γὰρ ἕξεων καὶ κινήσεων ὅσων μή ἐστι τοῦ βελτίονος ὑπερβολὴ, οὐδὲ τῆς ἡδονῆς· [g] ὅσων δ᾽ ἐστὶ, καὶ τῆς ἡδονῆς ἐστι. Τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἐστιν ὑπερβολή· καὶ ὁ φαῦλος τῷ διώκειν τὴν ὑπερβολήν [h] ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐ τὰς ἀναγκαίας. Πάντες γὰρ χαίρουσί πως καὶ ὄψοις, καὶ οἴνοις, καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς δεῖ. Ἐναντίως δὲ ἐπὶ τῆς λύπης· οὐ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν φεύγει, ἀλλ᾽ ὅλως· οὐ γάρ ἐστι τῇ ὑπερ-

[d] Γρ. πῶς λέγουσιν. [e] Ἔνιαί γε ἡδοναὶ El. et alii nonnulli. [f] Γρ. Ὡς ἀναγκαῖαι. [g] Γρ. Ὁπόσων. [h] Vetus Interpres addit: φαῦλός ἐστι, καὶ τὰ ἀφροδίσια.

CAP. XIV.

JAM vero de corporis voluptatibus ii insuper considerare debent, qui nonnullas voluptates dicunt magnopere esse expetendas: quales sunt honestæ, non autem eæ, quæ ad corpus pertinent, et in quibus versatur intemperans. Cur igitur dolores his voluptatibus contrarii mali sunt? malo enim contrarium, bonum est. An ita dicendum, eas esse bonas, quæ sint necessariæ, quia etiam id, quod non est malum, bonum est? an usque ad aliquem finem bonæ sunt? nam quibus in habitibus ac motibus, ejus, quod est melius, nimium non reperitur, ne eorum voluptatis quidem nimium est: quorum autem nimium reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod est nimium, et malus quisque ex eo est, quod immoderatas voluptates sequatur, non quod necessarias. Delectantur enim omnes quodammodo obsoniis, vino, et rebus venereis, sed non ita ut oportet. Contra fit in dolore: nam non fugit quisque immodera-

βολῇ λύπη ἐναντία, [i] ἀλλ' ἡ τῷ διώκοντι τὴν ὑπερβολήν. Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ [k] τἀληθὲς εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ψεύδους· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὴν πίστιν· ὅταν γὰρ εὔλογον φανῇ τὸ διὰ τί φαίνεται ἀληθὲς, οὐκ ὂν ἀληθὲς, πιστεύειν ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον· ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἱρετώτεραι. Πρῶτον μὲν [l] οὖν δὴ ὅτι [m] ἐκκρούει τὴν λύπην, καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς λύπης, ὡς οὔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκουσι τὴν ὑπερβάλλουσαν, καὶ ὅλως τὴν σωματικήν. Σφοδραὶ δὲ γίνονται αἱ ἰατρεῖαι, διὸ καὶ διώκονται διὰ τὸ [n] παρὰ τὸ ἐναντίον φαίνεσθαι. Καὶ οὐ σπουδαῖον δὴ δοκεῖ ἡ ἡδονὴ, διὰ δύο ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται· ὅτι αἱ μὲν φαύλης φύσεώς εἰσι πράξεις, ἢ ἐκ γενετῆς, ὥσπερ θηρίου· ἢ δι' ἔθος, οἷον αἱ τῶν φαύλων ἀνθρώπων· αἱ δ' ἰατρεῖαι, ὅτι

[i] Γρ. Ἀλλ' ἢ τῷ δ'. [k] Τὸ ἀληθὲς NC. [l] Οὖν deeſt NC.
[m] Ἐκκρούουσι NC. CCC. et Andron. quæ vera videtur eſſe lectio;
[n] Sic habent libri fere omnes impreſſi. Nonnulli tamen legunt, περὶ τὸ ἐναντίον, quam ſcripturam nullo in codice reperi. *Lamb.*

tum dolorem, ſed omnino dolorem: non enim nimio dolor eſt contrarius, niſi ei, qui nimium conſectatur. Quoniam autem non ſolum oratio vera eſſe debet, verum etiam cauſa cur falſa pro veris habita ſint, aperienda eſt (hoc enim ad fidem faciendum valet: nam cum probabilis ratio viſa fuerit, quamobrem viſum ſit aliquid verum, quod verum non eſſet, tum magis adducimur ut vero fidem habeamus) idcirco exponenda ratio eſt, cur voluptates corporis magis expetendæ videantur. Primo nimiam voluptatem et eam, quæ corporis eſt, tum quia dolorem diſcutit, tum propter immoderatos dolores, tanquam medicamentum et curationem quandam perſequuntur. Curationes autem omnes ſunt vehementes, eoque ſtudioſe quæruntur, quia videntur cum ſuo contrario pugnare. E contra vero non eſſe bonum voluptas duabus videtur iiſdem de cauſis, ut dictum eſt, partim quia voluptates vitioſæ naturæ ſunt actiones, aut in primo animantis ortu, ut ferarum: aut propter conſuetudinem, ut vitioſorum ho-

ἐνδεοῦς, καὶ ἔχειν βέλτιον ἢ γίνεσθαι, αἳ δ' [o] συμβαίνουσι [p] τελειουμένων. Κατὰ συμβεβηκὸς οὖν σπουδαῖαι. Ἔτι, διώκονται διὰ τὸ σφοδραὶ εἶναι, ὑπὸ τῶν ἄλλαις μὴ δυναμένων χαίρειν. Αὐτοὶ γοῦν αὐτοῖς δίψας τινὰς παρασκευάζουσιν. Ὅταν μὲν οὖν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον· ὅταν δ' βλαβερὰς, [q] φαῦλον· οὔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα ἐφ' οἷς χαίρουσι, τό, τε [r] μηδέτερον, πολλοῖς λυπηρὸν, διὰ τὴν φύσιν· [s] ἀεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῶον, ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ [t] λόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὁρᾷν, τὸ ἀκούειν, φάσκοντες εἶναι λυπηρὸν, ἀλλ' ἤδη συνήθεις ἐσμὲν, ὥς φασιν. Ὁμοίως δ', ἐν μὲν τῇ νεότητι, διὰ τὴν αὔξησιν, ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι διάκεινται, καὶ ἡδὺ ἡ νεότης. Οἱ δὲ μελαγχολικοὶ τὴν

[o] Συμφαίρουσι N C. [p] Aſpaſius hoc, τελειουμένων, ſic explanat: *Cum explentur cupiditate.* D. Thomas ſic: *Cum ii, qui deſiderant, perſiciuntur, atque in integrum naturæ ſtatum reſtituuntur.* Quæ ſane inter ſe conſentiunt, et concinunt. *Lamb.* [q] Φαῦλοι Codex Colonienſis. [r] Δὲ ἕτερον N C. [s] Εἰ πονεῖ El. a prima manu. [t] Λόγοι deeſt El. additur tamen ab altera manu.

minum: partim quia curationes, ſunt ejus, quod aliquid deſiderat: et poſſidere quam acquirere præſtat: hæ autem percipiuntur, cum explentur cupiditate, et cum ii, qui illas deſiderant, in perfectam naturam reſtituuntur. Ex eventu igitur bonæ ſunt. Præterea confectantur eas quia ſunt vehementes, ii, quibus aliæ oblectationes non ſuppetunt. Itaque ſitim quandam ſibi ipſis quærunt, atque arceſſunt. Ubi igitur innoxias ſequuntur, non eſt reprehendendum: ubi damnoſas et pernicioſas, malum: nam neque alia habent, quibus delectentur, et ſi neutrum præſto ſit, multi dolore, moleſtiaque afficiuntur propter naturam: perpetuo enim labore defatigatur animal, ut etiam libri de natura ſcripti teſtantur: in quibus ſcriptum eſt, videre et audire laborioſum ac moleſtum eſſe: ſed quotidiana conſuetudine fieri, ut minus ſentiamus, ut aiunt. Itemque in adoleſcentia quidem propterea quod ea ætate corpus magnitudinem et vires colligit, ſic afficiuntur homines, ut vinolenti; et ætas juvenum, jucundum quiddam eſt. Qui autem ab atra bile afflictantur natura, ſem-

φύσιν αἰεὶ δέονται ἰατρείας· καὶ γὰρ τὸ σῶμα δακνόμενον διατελεῖ διὰ τὴν κρᾶσιν, καὶ ἀεὶ ἐν ὀρέξει σφοδρᾷ εἰσιν. Ἐξελαύνει δ' ἡδονὴ λύπην, ἥ τε ἐναντία, καὶ ἡ τυχοῦσα, ἐὰν ᾖ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα, ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι γίνονται. Αἱ δ' ἄνευ λύπης, οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολήν· αὗται δὲ, αἱ τῶν φύσει ἡδέων, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. Λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἡδέα τὰ ἰατρεύοντα· ὅτι γὰρ συμβαίνει ἰατρεύεσθαι τοῦ ὑπομένοντος ὑγιοῦς πράττοντός τι, διὰ τοῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· φύσει δ' ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιᾶσδε φύσεως. Οὐκ ἀεὶ δ' οὐθὲν ἡδὺ τὸ αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ ἁπλῆν εἶναι ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐνεῖναί τι καὶ [u] ἕτερον, καθὸ φθαρτά. Ὥστε ἄν τι θάτερον πράττῃ,

[u] Notum est ex Platonis Timæo, ex materia, quæ individua est et quæ semper est uniusmodi, et ex ea, quæ corporibus dividua gignitur, Deum tertium materiæ genus ex duobus in medium admiscuisse, quod esset ejusdem naturæ, et quod alterius. Hoc igitur, quod alterius naturæ M. Tullius nominat, Plato in Timæo ἕτερον appellat, eodem nomine, quo utitur hoc loco Aristoteles. Quo fit, ut credibile sit, Aristotelem ad illud ἕτερον Platonicum respexisse. *Lambinus.*

per egent curatione: corpus enim eorum assidue vellicatur ac mordetur, propter temperationem, semperque in vehementi appetitione versantur. Voluptas autem dolorem ejicit ac propulsat, tum ea quæ contraria est, tum quælibet alia, si valida sit et vehemens: et propter has causas, efficiuntur intemperantes et vitiosi. Quæ autem doloris sunt expertes voluptates, eæ nihil habent nimium, nihil immoderatum: atque eæ sunt, quæ ex rebus natura, non eventu jucundis proficiscuntur. Ea autem eventu jucunda appello, quæ curationis causa adhibentur: nam quia evenit ut medicamento curetur aliquis parte ea, quæ sana atque integra subest, aliquid agente, idcirco hoc videtur esse jucundum: natura autem jucunda ea dico, quæ talis naturæ actionem eliciunt atque expromunt. Jam vero nihil idem nobis semper est jucundum, quia simplex non est nostra natura: sed inest in ea etiam aliquid alterum ac dispar, ex quo intereat necesse est. Itaque si quid

τοῦτο τῇ ἑτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν. Ὅταν δ' ἰσάζῃ, οὔτε [x] λυπηρὸν δοκεῖ, οὔθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον. Ἐπεὶ εἴ του ἡ φύσις ἁπλῆ εἴη, αἰεὶ ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται· διὸ ὁ Θεὸς αἰεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἀκινησίας· καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἠρεμίᾳ ἐστὶν, ἢ ἐν κινήσει. Μεταβολὴ δὲ πάντων [y] γλυκύτατον, κατὰ τὸν [z] Ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος εὐμετάβολος ὁ πονηρὸς, καὶ ἡ φύσις ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδ' ἐπιεικής. Περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης εἴρηται, καὶ τί ἕκαστον, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αὐτῶν ἐστι, τὰ δὲ κακά· λοιπὸν δὲ καὶ περὶ φιλίας ἐροῦμεν.

[x] Λύπης CCC. [y] Γλυκυτάτη NC. [z] Euripides in Oreste introducit Electram fratri Oresti furiis agitato adsistentem, suaque opera illum refocillantem, reclinando, allevando, in pedes sistendo. Itaque cum aliquandiu decubuisset, sic Orestem soror alloquitur:

Ἦ κἀπὶ γαίης ἁρμόσαι πόδας θέλεις,
Χρόνιον ἴχνος θείς; μεταβολὴ πάντων γλυκύ.

Bas. etiam γλυκὺ legit, opinor ex Euripide.

agat altera pars, hoc alteri naturæ præter naturam est. Cum vero exæquatæ sunt ambæ partes, neque molestum, quod agitur, neque jucundum videtur. Nam si cujus natura simplex sit, eadem actio semper erit jucundissima: itaque semper una et simplici Deus voluptate potitur: non enim motionis tantum functio est aliqua, sed etiam vacuitatis a motione; magisque est in quiete, quam in motu voluptas. Mutatio autem rerum omnium dulcissima est, ut ait Poeta, propter improbitatem quandam hominum: quemadmodum enim homo vitiosus ingenio mobili ac mutabili est; sic ea natura, quæ mutationem desiderat, mala ac vitiosa est: non enim simplex, neque bona est. De continentia igitur et incontinentia, de voluptate ac dolore, quid sit eorum unumquidque, quoque modo eorum alia bona, alia mala sint, dictum est: restat ut de amicitia dicamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Θ'.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. VIII.

ΚΕΦ. α'.

[a] ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα, περὶ φιλίας ἕποιτ' ἂν διελθεῖν· ἔστι γὰρ ἀρετή τις, ἢ μετ' ἀρετῆς. Ἔτι δ' ἀναγκαιότατον εἰς τὸν βίον· ἄνευ γὰρ φίλων, οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα. Καὶ γὰρ πλουτοῦσι, καὶ ἀρχὰς [b] καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ μάλιστα φίλων εἶναι χρεία· τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρεθείσης εὐ-

[a] Magn. Moral. lib. ii. cap. 11. et Eud. lib. viii. cap. 1.
[b] Καὶ δυναστείας non reperiuntur in Elienfi.

CAP. I.

HIS autem expofitis, deinceps nobis de amicitia eft differendum: etenim aut virtus quædam eft, aut cum virtute conjuncta. Præterea res eft ad vitam degendam maxime neceffaria: nemo enim eft, qui fine amicis vitam fibi optabilem effe ducat, etiamfi cæterorum bonorum omnium copia circumfluat. Nam etiam ii, qui divitiis, imperiis, et potentia inftructi atque ornati funt, maxime videntur amicorum officium operamque defiderare: quem enim fructum afferat hujufmodi rerum pro-

εὐεργεσίας, ἣ γίγνεται μάλιστα καὶ ἐπαινετωτάτη πρὸς φίλους; ἢ πῶς ἂν τηρηθείη καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσῳ γὰρ πλείων, τοσούτῳ ἐπισφαλεστέρα. Ἐν πενίᾳ δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς δυστυχίαις, μόνην οἴονται καταφυγὴν εἶναι τοὺς φίλους. Καὶ νέοις δὲ πρὸς τὸ ἀναμάρτητον, καὶ πρεσβυτέροις πρὸς θεραπείαν, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῆς πράξεως [c] δι' ἀσθένειαν βοηθείας· τοῖς τ' ἐν ἀκμῇ, πρὸς τὰς καλὰς πράξεις,

[d] Σύν τε δύ' ἐρχομένω·—

καὶ γὰρ νοῆσαι καὶ πρᾶξαι δυνατώτεροι. Φύσει τ' ἐνυπάρχειν ἔοικε πρὸς τὸ γεγεννημένον [e] τῷ γεννήσαντι· καὶ οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀρνέοις, καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ζώων, καὶ τοῖς ὁμοεθνέσι πρὸς ἄλληλα, καὶ μάλιστα

[c] Γρ. δι' ἀσθένειαν, βοηθεῖ, quam lectionem Lambinus interpretatur. [d] Lego σύν τε δύ' ἐρχομένω καὶ νοῆσαι γὰρ, mutata distinctione, et transpositis voculis καὶ γάρ. *Casaub.* Hemistichium est Homeri Iliad. κ'. v. 224. adeo notum, ut proverbii locum obtineat. [e] Γρ. τοῦ γεννήσαντι, καὶ πρὸς τὸ γεννῆσαν τοῦ γεννηθέντι. Et ita C C C.

speritas, sublata beneficentia: quæ et in amicos confertur maxime, et summis laudibus, cum in amicos usurpatur, dignissima est? aut quonam modo sine amicis custodiri, incolumisque servari possit? nam quanto major est, tanto pluribus casibus et periculis proposita est. Jam in paupertate, cæterisque rebus adversis, unicum perfugium, amicos esse putant. Atque adolescentibus opitulatur amicitia, ne quid peccent: senibus, ut colantur, et ut, quibus ipsi in rebus agendis interesse non possunt propter ætatis infirmitatem, eæ ab amicis conficiantur ac transigantur: iis, quorum ætas floret, ut res magnas et præclaras gerant:

Atque duo cum una carpunt iter, alter abundat
Consilio, quod sæpe comes non explicat alter:

ambo enim agendi atque intelligendi majorem habent facultatem. Ac videtur sane in eo, quod procreavit, in id, quod procreatum est, inesse amicitia natura: neque id solum in hominibus, verum etiam in avibus, et plurimis animalibus, pariter in iis quæ sunt ejusdem generis ac gentis inter se; sed in homini-

τοῖς ἀνθρώποις· ὅθεν τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν. [f] Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. Ἔοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἡ φιλία· καὶ οἱ νομοθέται μᾶλλον περὶ αὐτὴν σπουδάζειν, ἢ τὴν δικαιοσύνην· ἡ γὰρ ὁμόνοια ὅμοιόν τι τῇ φιλίᾳ ἔοικεν εἶναι· ταύτης δὲ μάλιστα ἐφίενται, καὶ τὴν στάσιν ἐχθρὰν οὖσαν μάλιστα ἐξελαύνουσι. Καὶ φίλων μὲν ὄντων, οὐδὲν δεῖ δικαιοσύνης· δίκαιοι δὲ ὄντες, προσδέονται φιλίας. Καὶ τῶν δικαίων [g] τὸ μάλιστα φιλικὸν εἶναι δοκεῖ. Οὐ μόνον δὲ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ καλόν· τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν· ἥ τε [h] πολυφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἕν τι εἶναι. Ἔτι καὶ ἔνιοι τοὺς αὐτοὺς ἄνδρας

[f] Οἵ τε γὰρ ἐπὶ χώρας μένοντες σὺν ἡδονῇ τὸν πλανώμενον ὑποδέχονται καὶ θεραπεύουσιν, ὅ τε πλανώμενος, εἰ συντύχοι μόνον ἀνθρώποις, μάλιστα χαίρει. *Andr.* [g] Sc. *Jus Politicum*, quod ad amicitiam conſervandam maxime pertinet. Nonnulli per τὸ μάλιστα δίκαιον intelligi volunt τὸ ἐπιεικὲς, *jus æquum bonum*. Vide infra cap. 9. et lib. v. cap. 6.
[h] Ita noſtri MSS. Andr. et omnes fere Edd. Quidam vero φιλοφιλία legunt.

bus maxime: ex quo eos, qui apud Græcos ab hominum amore nomen traxerunt, humanique a nobis, φιλάνθρωποι ab illis appellantur, laudare conſuevimus. Cernere etiam licet in erroribus quam ſit omnis homo homini accommodatum quiddam atque amicum. Videtur autem amicitia etiam civitates continere, majorique quam juſtitia latoribus legum curæ eſſe: nam et concordiam, quæ amicitiæ ſimillima ac gemina eſt, ſummopere expetunt, et ſeditionem ei inimicam omni ſtudio ejiciunt atque exterminant. Et ſi cives inter ſe amicitiam colant, nihil ſit, quamobrem juſtitiam deſiderent: at ſi juſti ſint, tamen amicitiæ acceſſionem requirant. Et id, quod ex omnibus juribus maxime jus eſt, ad amicitiam videtur pertinere. Neque vero neceſſaria ſolum res eſt, verum etiam honeſta: nam et eos laudamus, qui amicos amant, et amicorum multitudo in rebus pulchris atque honeſtis numeratur. Præterea nonnulli eoſdem viros bonos et amicos

οἴονται ἀγαθοὺς εἶναι καὶ φίλους. Διαμφισβητεῖται δὲ περὶ αὐτῆς οὐκ ὀλίγα· οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητά τινα τιθέασιν αὐτὴν, καὶ τοὺς ὁμοίους, φίλους· ὅθεν [i] τὸν ὅμοιόν φασιν ὡς τὸν ὅμοιον, καὶ [k] κολοιὸν ποτὶ κολοιὸν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οἱ δ᾽ ἐξ ἐναντίας, [l] κεραμεῖς πάντας τοὺς τοιούτους ἀλλήλοις φασὶν εἶναι. Καὶ περὶ αὐτῶν τούτων ἀνώτερον ἐπιζητοῦσι καὶ φυσικώτερον· Εὐριπίδης μὲν φάσκων,

Ἐρᾶν μὲν ὄμβρου γαῖαν ξηρανθεῖσαν·
Ἐρᾶν δὲ σεμνὸν οὐρανὸν πληρούμενον
Ὄμβρου, πεσεῖν εἰς γαῖαν.

[m] Καὶ Ἡράκλειτος, τὸ ἀντίξουν συμφέρον, καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν, καὶ πάντα κατ᾽ ἔριν γίνεσθαι. Ἐξ ἐναντίας δὲ τούτοις, ἄλλοι τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὸ γὰρ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου ἐφίεσθαι. Τὰ μὲν οὖν

[i] Ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον. Odyſſ. ρ'. v. 218.
[k] Vide Eraſmi Adag. [l] Sc. invidos eſſe. Huic proverbio ortum dedit Heſiodi verſus :

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων.

[m] Vide Platonis Sympoſ.

eſſe putant. Sed de ea magna multis in rebus controverſia eſt: alii enim eam eſſe ſimilitudinem quandam ſtatuunt, et ſimiles, amicos: ex quo proverbia nata ſunt, Semper ſimilem, ad ſimilem; et, Graculus cum Graculo; et cætera hujus generis : alii contra hos tales, figulos inter ſe dicunt omnes eſſe. Ac de his ipſis diſputationem altius et magis a natura repetunt: primum Euripides, qui ita loquitur,

Tellus quidem imbrem amat, ubi campus aridus
Ob ſiccitatem ſterilis humore indiget:
Cælum at beatum cum refertum eſt imbribus,
Ardet cadendi mira in humum libidine.

Deinde Heraclitus, Contrarium idem utile: et Ex rebus diſſimilibus pulcherrimum concentum exiſtere: et, Ex diſcordia naſci omnia. Adverſantur his cum alii multi, tum Empedocles: ſimile enim ejus, quod ſimile eſt, deſiderio teneri. Dubitationes igitur eas, quæ ſunt naturales, miſſas faciamus: non e-

φυσικὰ τῶν ἀπορημάτων [n] παραφείσθω· οὐ γὰρ οἰκεῖα τῆς παρούσης σκέψεως. Ὅσα δ' ἐστὶν ἀνθρωπικά, καὶ ἀνήκει εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ πάθη, ταῦτ' ἐπισκεψώμεθα· οἷον, πότερον ἐν πᾶσι γίνεται ἡ φιλία, ἢ οὐχ οἷόν τε μοχθηροὺς ὄντας, φίλους εἶναι; καὶ πότερον ἓν εἶδος τῆς φιλίας ἐστίν, ἢ πλείω; οἱ μὲν γὰρ ἓν οἰόμενοι, ὅτι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, οὐχ ἱκανῷ πεπιστεύκασι σημείῳ· δέχεται γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, καὶ τὰ ἕτερα τῷ εἴδει· εἴρηται δὲ ὑπὲρ αὐτῶν ἔμπροσθεν.

ΚΕΦ. β'.

ΤΑΧΑ δ' ἂν γένοιτο φανερὸν περὶ αὐτῶν, γνωρισθέντος τοῦ φιλητοῦ· δοκεῖ γὰρ οὐ πᾶν φιλεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ φιλητόν· τοῦτο δ' εἶναι ἀγαθόν, ἢ ἡδύ, ἢ χρήσιμον. Δόξειε δ' ἂν χρήσιμον εἶναι, δι' οὗ γίνεται ἀγαθόν τι ἢ ἡδονή. Ὥστε φιλητὰ ἂν εἴη τἀγαθόν τε καὶ τὸ ἡδύ, ὡς τέλη.

[n] Παρείσθω N C.

nim huic disputationi conveniunt. Eas autem, quæ ad homines, eorumque mores, et perturbationes pertinent, videamus: quales sunt hæ, Utrum inter omnes possit esse amicitia, an inter malos non possit: et, Utrum sit unum genus amicitiæ, an plura: qui enim ob eam causam unum esse putant, quia amplificationem et deminutionem recipit, non satis firmo nituntur argumento: recipiunt enim amplificationem et deminutionem multa, quæ tamen specie et forma differunt, de quibus supra dictum est.

CAP. II.

HÆC autem fortasse plana fient, si, quid sit amabile, fuerit cognitum: non enim omnia videntur amari, sed id duntaxat quod amabile est: cujusmodi est id, quod vel bonum, vel jucundum, vel utile est. Id autem utile videtur, quo aut aliquod bonum, aut voluptas comparatur. Itaque amabilia sunt bonum, et jucundum, tanquam fines. Utrum igitur id quis-

Πότερον οὖν τἀγαθὸν φιλοῦσιν, ἢ τὸ αὐτοῖς ἀγαθόν; διαφωνεῖ γὰρ ἐνίοτε ταῦτα. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὸ ἡδὺ αὐτό. Δοκεῖ δὲ καὶ τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν φιλεῖν ἕκαστος· καὶ εἶναι ἁπλῶς μὲν τἀγαθὸν, φιλητὸν, ἑκάστῳ δὲ, τὸ ἑκάστῳ. Φιλεῖ δὲ ἕκαστος, οὐ τὸ ὂν αὐτῷ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον. Διοίσει δ' οὐδέν· ἔσται γὰρ τὸ φιλητὸν φαινόμενον. Τριῶν δ' ὄντων δι' ἃ φιλοῦσιν, ἐν μὲν τῇ τῶν ἀψύχων φιλήσει, οὐ λέγεται φιλία· οὐ γάρ ἐστιν ἀντιφίλησις, οὐδὲ βούλησις ἐκείνων ἀγαθοῦ. Γελοῖον γὰρ ἴσως τῷ οἴνῳ βούλεσθαι τἀγαθά· ἀλλ' εἴ περ, σώζεσθαι βούλεται αὐτὸν, ἵνα αὐτὸς ἔχῃ. Τῷ δὲ φίλῳ φασὶ δεῖν βούλεσθαι τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα· τοὺς δὲ βουλομένους οὕτω τἀγαθὰ, εὔνους λέγουσιν, ἂν μὴ τὸ αὐτὸ καὶ παρ' ἐκείνου γίγνηται· εὔνοιαν γὰρ ἐν ἀντιπεπονθόσι φιλίαν εἶναι, ἢ προσθετέον τὸ μὴ λανθάνουσαν· πολλοὶ γάρ εἰσιν εὖνοι οἷς οὐχ ἑωρά-

que diligit, quod abſolute bonum eſt, an quod ſibi eſt bonum? quoniam hæc nonnunquam inter ſe diſcrepant. Itemque de ipſo jucundo ambigi poteſt. Videtur autem et id quiſque amare, quod ſibi bonum eſt, et abſolute quidem amabile eſſe bonum, cuique vero amabile, quod cuique bonum eſt. Amat igitur unuſquiſque non quod ſibi reapſe bonum eſt, ſed quod videtur. Neque quidquam intererit: erit enim amabile, quod bonum eſſe videbitur. Cum ſint autem tria, in quibus ineſt cauſa cur amentur, in inanimorum amatione amicitiæ nomen non uſurpatur: nam neque mutuo amant, neque illis quiſquam vult bene evenire. Rideatur enim fortaſſe, ſi quis dicat ſe vino bene evenire velle: ſed ut quam liberaliſſime agamus, dabimus ei, ut velit vinum ſalvum et incorruptum manere, ut ipſe habeat. Atqui amico bene cupere ejus cauſa, non ſua, aiunt oportere: qui autem ita volunt amico bene evenire, eos benevolos appellant, ſi non idem etiam ab illo referatur: amicitiam enim eſſe benevolentiam in iis, qui inter ſe par pari referunt; niſi forte eo addendum eſt, non occultam, neque incognitam: multi enim eos, quos nunquam viderunt, benevolentia complectuntur:

κασιν, ὑπολαμβάνουσι δὲ ἐπιεικεῖς εἶναι ἢ χρησίμους. Τοῦτο δ' [o] αὐτὸ, κἂν ἐκείνων τις πάθοι πρὸς τοῦτον· εὔνοι μὲν [p] οὖν οὗτοι φαίνονται ἀλλήλοις· φίλους δὲ πῶς ἄν τις εἴποι, λανθάνοντας ὡς ἔχουσιν ἑαυτοῖς; Δεῖ ἄρα εὐνοεῖν ἀλλήλοις, καὶ βούλεσθαι τἀγαθὰ μὴ λανθάνοντας δι' ἕν τι τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦ. γ'.

ΔΙΑΦΕΡΕΙ δὲ ταῦτα ἀλλήλων εἴδει· καὶ αἱ φιλήσεις ἄρα, καὶ αἱ φιλίαι. Τρία γάρ ἐστιν εἴδη τῆς φιλίας, ἰσάριθμα τοῖς φιλητοῖς· καθ' ἕκαστον γάρ ἐστιν ἀντιφίλησις οὐ λανθάνουσα. Οἱ δὲ φιλοῦντες ἀλλήλους, βούλονται τἀγαθὰ ἀλλήλοις ταύτῃ, ᾗ φιλοῦσιν. Οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες ἀλλήλους, οὐ καθ' αὑτοὺς φιλοῦσιν, ἀλλ' ᾗ γίγνεταί τι αὐτοῖς παρ' ἀλλήλων ἀγαθόν. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δι' ἡδονήν· οὐ γὰρ τῷ ποιούς τινας εἶναι ἀγαπῶσι

[o] Γρ. ταὐτό. [p] Οὖν abest a N C.

quia viros bonos esse aut sibi utiles fore existimant. Quod si eodem modo illorum aliquis in hunc sit affectus, benevolentia quidem inter eos intercedere videtur: sed amicos quamobrem quispiam eos dicat, quorum alter de alterius in se animo nihil explorati habet? Ergo ut sint amici, eos oportet se mutuo benevolentia comprehendere, velleque alterum alteri bona evenire: ita ut hoc utrique perspectum sit et cognitum, propter unum aliquod eorum, quæ dicta sunt.

CAP. III.

SED cum hæc tria, quæ amari solere dicimus, genere inter se differant: amationes quoque differunt, et amicitiæ. Sunt enim tria amicitiæ genera, quæ rebus amabilibus pari numero respondent: est enim sua cujusque generis mutua amatio, non obscura neque incognita. Jam vero qui inter se amant, alter alteri omnia bene evenire volunt, qua amant. Atque ii quidem, qui utilitatis causa amant inter se, non propter se, neque sua causa inter se amant, sed qua quippiam boni alteri ab altero proficiscitur. Eorum, qui propter voluptatem amicitiam inter se compararunt, similis ratio est: non enim facetos et urbanos

τοὺς εὐτραπέλους, ἀλλ' ὅτι ἡδεῖς αὐτοῖς. Οἵ τε [q] δὴ διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες, διὰ τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν στέργουσι· καὶ οἱ δι' ἡδονήν, διὰ τὸ αὐτοῖς ἡδύ· καὶ οὐχ ᾗ ὁ φιλούμενός ἐστιν, ἀλλ' ᾗ [r] χρήσιμος, ἢ ἡδύς. Κατὰ συμβεβηκός τε δὴ αἱ φιλίαι αὗταί εἰσιν· [s] οὐ γὰρ ᾗ ἐστιν, ὅς ποτέ ἐστιν ὁ φιλούμενος, ταύτῃ φιλεῖται, ἀλλ' ᾗ πορίζουσιν, οἱ μὲν ἀγαθόν τι, οἱ δὲ ἡδονήν. Εὐδιάλυτοι [t] δὴ αἱ τοιαῦταί εἰσι, μὴ διαμενόντων αὐτῶν ὁμοίων· ἐὰν γὰρ μηκέτι ἡδεῖς ἢ χρήσιμοι ὦσι, παύονται φιλοῦντες· τὸ δὲ χρήσιμον οὐ διαμένει, ἀλλ' ἄλλοτε γίγνεται ἄλλο. Ἀπολυθέντος οὖν δι' ὃ φίλοι ἦσαν, διαλύεται καὶ ἡ φιλία, ὡς οὔσης τῆς φιλίας πρὸς ἐκεῖνα. Μάλιστα δὲ ἐν τοῖς πρεσβύταις ἡ τοιαύτη φιλία δοκεῖ γίνεσθαι· οὐ γὰρ τὸ ἡδὺ οἱ τηλικοῦτοι διώκουσιν, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον· καὶ τῶν ἐν ἀκμῇ καὶ νέων, ὅσοι τὸ συμφέρον

[q] Δὴ non reperitur in El. [r] Ὁ χρήσιμος El. [s] Οὐ γὰρ ᾗ ὅπερ ἐστὶ ὁ φιλ. El. ad oram vero noſtra eſt lectio. [t] Δὲ in Elienſi.

propterea diligimus, quia cujuſdammodi ſunt, ſed quia nos delectant. Denique et qui utilitatis cauſa amicitia inter ſe juncti ſunt, propter id, quod ipſis bonum eſt, diligunt: et quos voluptas ad amandum excitat, amicitiam jucundo metiuntur: nec is, qui amatur, qua eſt, amatur, ſed qua utilis, aut jucundus eſt. Ex eventu igitur conſtant hæ amicitiæ: non enim qua eſt is, qui diligitur, quicunque ſit, amatur: ſed qua illi utilitatem aliquam præbent ac ſuppeditant, hi voluptatem. Quocirca facile tales amicitiæ dirimuntur, cum ii ſimiles non permaneant: nam ſi non amplius ſint jucundi, aut utiles, amandi finem faciunt: utile autem non idem permanet, ſed aliud alias efficitur. Eo igitur, quod amicitiam contraxerat, diſſoluto, amicitia quoque diſſolvitur, perinde ac ſi amicitia cum illis rebus eſſet inſtituta. Cujus generis amicitia maxime in ſenibus cernitur: nam neque qui hac ætate ſunt, in amicitiis jucundum ſequuntur, ſed utile: neque ex juvenibus et ætate florentibus ii, qui emolumento ducuntur. Non ad-

διώκουσιν. Οὐ πάνυ δ' οἱ τοιοῦτοι οὐδὲ συζῶσι μετ' ἀλλήλων· ἐνίοτε γὰρ οὐδ' εἰσὶν ἡδεῖς. Οὐδὲ δὴ προσδέονται τῆς τοιαύτης ὁμιλίας, [u] ἐὰν μὴ ὠφέλιμοι ὦσιν· ἐπὶ τοσοῦτον γάρ εἰσιν ἡδεῖς, ἐφ' ὅσον ἐλπίδας ἔχουσιν ἀγαθοῦ. Εἰς ταύτας δὲ καὶ τὴν ξενικὴν τιθέασιν. Ἡ δὲ τῶν νέων φιλία δι' ἡδονὴν εἶναι δοκεῖ· κατὰ πάθος γὰρ οὗτοι ζῶσι, καὶ μάλιστα διώκουσι τὸ ἡδὺ αὐτοῖς καὶ τὸ παρόν. Τῆς ἡλικίας δὲ μεταπιπτούσης, καὶ τὰ ἡδέα γίνεται ἕτερα· διὸ ταχέως γίγνονται φίλοι καὶ παύονται· ἅμα γὰρ τῷ ἡδεῖ ἡ φιλία μεταπίπτει. Τῆς δὲ τοιαύτης ἡδονῆς ταχεῖα ἡ μεταβολή. Καὶ ἐρωτικοὶ δὲ οἱ νέοι· κατὰ πάθος γὰρ καὶ δι' ἡδονὴν τὸ πολὺ τῆς [x] ἐρωτικῆς. Διόπερ φιλοῦσι, καὶ ταχέως παύονται, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας μεταπίπτοντες. Συνημερεύειν δὲ καὶ συζῆν οὗτοι βούλονται· γίνεται

[u] Γρ. ἐὰν δὴ ὠφ. [x] Τοῖς ἐρωτικοῖς in quibuſdam Codd. legi dicit Aſpaſius.

modum autem tales ſocietate vitæ inter ſe conjunguntur: nam interdum ne jucundi quidem ſunt. Neque igitur talium conſuetudinem deſiderant, niſi ſint utiles: nam tantiſper ſeſe jucundos præbent, quamdiu ſe commodum aliquod conſecuturos eſſe ſperant. Atque in hoc genere hoſpitalis quoque amicitia locatur. Juvenum autem amicitia voluptatis cauſa comparari videtur: nam cum affectibus et perturbationibus animi in vita obtemperant, tum id, quod ſibi jucundum, quodque præſens eſt, ſequuntur maxime. Quia autem mutata ætate, mutantur et ea, quæ ſunt jucunda; idcirco celeriter et amici fiunt, et amare deſinunt: nam eorum amicitia una cum eo, quod eis jucundum eſt, immutatur atque evaneſcit. Talis autem voluptatis mutatio, celeris eſt. Ad amorem autem etiam proclives et propenſi ſunt adoleſcentes: nam magna ex parte rem amatoriam regit et gubernat perturbatio: parit atque efficit voluptas. Amant igitur, citoque amandi finem faciunt, ita ut ſæpe uno eodemque die voluntatem mutent. Volunt autem hi totos dies una traducere, vitæque ſocietate conjungi: quia hac ratione id eis con-

γὰρ αὐτοῖς τὸ κατὰ φιλίαν οὕτως. Τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων· οὗτοι γὰρ τἀγαθὰ ὁμοίως ἀλλήλοις βούλονται, ᾗ ἀγαθοί· ἀγαθοὶ δ' εἰσὶ καθ' αὑτούς. Οἱ δὲ βουλόμενοι τἀγαθὰ τοῖς φίλοις, ἐκείνων ἕνεκα, μάλιστα φίλοι· δι' αὑτοὺς γὰρ οὕτως ἔχουσι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. [y] Διαμένει οὖν ἡ τούτων φιλία, ἕως ἂν ἀγαθοὶ ὦσιν. Ἡ δ' ἀρετὴ μόνιμον. Καὶ ἔστιν ἑκάτερος ἁπλῶς ἀγαθὸς, καὶ τῷ φίλῳ· [z] οἱ γὰρ ἀγαθοὶ, καὶ ἁπλῶς ἀγαθοὶ, καὶ ἀλλήλοις ὠφέλιμοι. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς· οἱ ἀγαθοὶ γὰρ, καὶ ἁπλῶς ἡδεῖς, καὶ ἀλλήλοις· ἑκάστῳ γὰρ καθ' ἡδονήν εἰσιν αἱ οἰκεῖαι πράξεις καὶ αἱ τοιαῦται. Τῶν ἀγαθῶν δὲ τοιαῦται ἢ ὅμοιαι. Ἡ τοιαύτη δὲ φιλία μόνιμος εὐλόγως ἐστί· συνάπτει γὰρ ἐν αὐτῇ πάνθ' ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· πᾶσα γὰρ φιλία δι' ἀγαθόν ἐστιν, ἢ δι' ἡδονήν, ἢ ἁπλῶς, ἢ τῷ φιλοῦντι, καὶ καθ' ὁμοιότητά

[y] Διαμένει οὖν μάλιστα Ven. 1. et 2. [z] Καὶ γὰρ ἁπλῶς οἱ ἀγαθοὶ, ἡδεῖς καὶ ἀλλήλοις El. et Andr.

tingit, quod amicitiæ maxime convenit. At virorum bonorum et virtute ſimilium perfecta amicitia eſt: hi enim ſe mutuo ſimiliter bonis affici volunt, qua ſunt boni: boni autem ſunt per ſe. Jam qui bona amicis optant, beneque cupiunt illorum cauſa, ii maxime ſunt amici: ſunt enim hoc animo per ſe, non ex eventu. Manet igitur horum amicitia tamdiu, quamdiu boni ſunt. Virtus autem diuturna quædam res eſt, et maxime ſtabilis. Eſtque uterque ſimpliciter abſoluteque bonus, et amico: nam viri boni et abſolute boni ſunt, et inter ſe utiles. Itemque jucundi: quandoquidem boni et abſolute jucundi, et inter ſe jucundi ſunt: ſuæ enim cuique et tales, qualis quiſque eſt, voluptati ſunt actiones. Bonorum autem tales, aut ſimiles ſunt actiones. Talis porro amicitia merito firma ac ſtabilis eſt: omnia enim concurrunt in ea, quæ in amicis eſſe debent: nam omnem amicitiam vel bonum aliquod contrahit vel voluptas; et utrumque horum vel abſolute, vel ei qui amat, et ex ſimilitudine quadam. In

τινα. Ταύτῃ δὲ πάντα ὑπάρχει τὰ εἰρημένα καθ' αὑτούς· ταύτῃ γὰρ ὅμοια καὶ τὰ λοιπὰ, τό, τε ἁπλῶς ἀγαθὸν, καὶ ἡδὺ ἁπλῶς ἐστι. Μάλιστα δὲ ταῦτα φιλητά· καὶ τὸ φιλεῖν δὲ καὶ ἡ φιλία ἐν τούτοις μάλιστα καὶ ἀρίστη. Σπανίας δ' εἰκὸς τὰς τοιαύτας εἶναι· ὀλίγοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι. Ἔτι δὲ, προσδεῖται χρόνου καὶ συνηθείας· κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους, πρὶν τοὺς λεγομένους ἅλας συναναλῶσαι. Οὐδ' ἀποδέξασθαι [a] δὴ πρότερον, οὐδ' εἶναι φίλους, πρὶν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῇ φιλητὸς, καὶ πιστευθῇ. Οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλικὰ πρὸς ἀλλήλους ποιοῦντες, βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσὶ δὲ, εἰ μὴ καὶ φιλητοὶ, καὶ τοῦτ' ἴσασι. Βούλησις μὲν [b] οὖν ταχεῖα γίνεται φιλίας, φιλία δ' οὔ. Αὕτη μὲν οὖν καὶ κατὰ τὸν χρόνον, καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ τελεία ἐστὶ, καὶ κατὰ πάντα

[a] Δεῖ pro δὴ legit El. quod approbat Lambinus. [b] Γὰρ pro οὖν habet El.

hac autem ea inſunt omnia, quæ jam dicta ſunt, per ſe: nam et his, et cæteris rebus inter ſe ſunt ſimiles; quod enim abſolute bonum eſt, id abſolute quoque eſt jucundum. Hæc autem amabilia ſunt maxime: et amare igitur in eis viget maxime, et amicitia, eaque optima. Probabile autem eſt tales amicitias eſſe raras: magna eſt enim talium virorum paucitas. Præterea tempore et conſuetudine vitæ opus eſt: verum enim illud proverbium eſt, Multos modios ſalis ſimul edendos eſſe, ut homines inter ſe norint. Neque quenquam in amicitiam recipere, probareque oportet, neque ullos inter ſe amicos eſſe, priuſquam alter alteri dignus, qui ametur, dignuſque, cui fides habeatur, viſus fuerit. Qui vero cito ea, quæ amicitiæ propria ſunt, inter ſe faciunt, amici illi quidem eſſe volunt, ſed non ſunt tamen: niſi etiam digni ſint, qui amentur, idque habeant exploratum. Amicitiæ igitur conciliandæ voluntas celeriter illa quidem ſuſcipitur, ſed non ſtatim amicitia naſcitur. Hæc igitur et tempore, et reliquis rebus perfecta et cumulata eſt, et his omnibus conſtat; ſimilis

[c] ταῦτα γίνεται, καὶ [d] ὅμοια ἑκατέρῳ παρ' ἑκατέρου· ὅπερ δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν.

ΚΕΦ. δ'.

Η ΔΕ διὰ τὸ ἡδὺ, ὁμοίωμα ταύτης ἔχει· καὶ γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, ἡδεῖς ἀλλήλοις. Ὁμοίως δὲ καὶ [e] ἡ διὰ τὸ χρήσιμον· καὶ γὰρ τοιοῦτοι ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοί. Μάλιστα δὲ καὶ ἐν τούτοις αἱ φιλίαι διαμένουσιν, ὅταν [f] τὸ ἴσον γίγνηται παρ' ἀλλήλων, οἷον ἡδονή. Καὶ μὴ μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, οἷον τοῖς εὐτραπέλοις, καὶ μὴ ὡς ἐραστῇ καὶ ἐρωμένῳ· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἥδονται οὗτοι, ἀλλ' ὁ μὲν [g] ἐρῶν ἐκείνου, ὁ δὲ θεραπευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ. Ληγούσης δὲ τῆς ὥρας, ἐνίοτε καὶ ἡ φιλία λήγει· τῷ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ ὄψις ἡδεῖα, τῷ δ' οὐ γίνεται ἡ θεραπεία. Πολλοὶ

[c] Ταὐτὰ Mur. [d] Γρ. ὅμοια. [e] Οἱ διὰ pro ἡ διὰ El. et paulo poſt: καὶ γὰρ οὗτοι ἀλλήλ. ἀγαθοί. [f] Τὸ αὐτὸ pro τὸ ἴσον El. et Andr. quæ vera lectio eſſe videtur. [g] Ὁρῶν ἐκεῖνον El. NC. et quidam alii: quam ſcripturam Andronicus interpretatur: ὁ μὲν ἐραστὴς ἥδεται τῇ ὄψει τοῦ ἐρωμένου. Hanc interpretationem, ea, quæ non multo poſt ſequuntur, confirmant: τῷ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ ὄψις ἡδεῖα.

denique utrique ab altero eſt: quod in amicis ineſſe debet.

CAP. IV.

EA autem, quæ jucundi cauſa comparatur, amicitia huic ſimilis eſt: boni viri enim inter ſe jucundi ſunt. Itemque ea, quam utilitas emolumentumque conflavit: tales enim ſunt inter ſe viri boni. Maxime autem et in his amicitiæ permanent, cum par pari inter ſe referunt, verbi gratia, voluptatem. Neque hoc modo ſolum, ſed ex una et eadem re, ut fit inter urbanos ac facetos; non ut inter amatorem, eumque qui amatur: non enim iiſdem rebus hi delectantur: ſed amator illius amore; is, qui amatur, amatoris erga ſe ſtudio atque obſervantia. Forma porro evaneſcente interdum evaneſcit quoque amicitia: illi enim ejus, qui amatur, facies deſinit eſſe jucunda; hic ab illo non amplius colitur neque obſervatur. Pleri-

δὲ αὖ διαμένουσιν, ἐὰν ἐκ τῆς συνηθείας τὰ ἤθη στέρξωσιν, ὁμοήθεις ὄντες. Οἱ δὲ μὴ τὸ ἡδὺ ἀντικαταλλαττόμενοι, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς, καί εἰσιν ἧττον φίλοι, καὶ [h] διαμένουσιν. Οἱ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, ἅμα τῷ συμφέροντι διαλύονται· οὐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τοῦ λυσιτελοῦς. Δι' ἡδονὴν μὲν οὖν, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ φαύλους ἐνδέχεται φίλους ἀλλήλοις εἶναι, καὶ ἐπιεικεῖς φαύλοις, καὶ μηδέτερον ὁποιῳοῦν· δι' [i] αὑτοὺς δὲ δῆλον ὅτι μόνους τοὺς ἀγαθούς· οἱ γὰρ κακοὶ οὐ χαίρουσιν ἑαυτοῖς, εἰ μή τις ὠφέλεια γίγνοιτο. Καὶ μόνη δὲ ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία ἀδιάβλητός ἐστιν· οὐ γὰρ ῥᾴδιον οὐδενὶ πιστεῦσαι περὶ τοῦ ἐν πολλῷ χρόνῳ ὑπ' [k] αὐτῶν δεδοκιμασμένου. καὶ τὸ πιστεύειν ἐν τούτοις, καὶ τὸ μηδέ ποτ' ἂν ἀδικῆσαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῇ ὡς ἀληθῶς φιλίᾳ ἀξιοῦται.

[h] Vox ἧττον, quæ antecedit, repetenda eſt, hoc modo: καί εἰσιν ἧττον φίλοι, καὶ ἧττον διαμένουσι: quod ne alii quidem Interpp. viderunt. *Lamb.* [i] Γρ. αὐτούς. [k] Αὐτοῦ El.

que autem in amicitia permanent, ſi conſuetudine vitæ adhibita mores dilexerint, cum ſint inter ſe moribus ſimiles. Qui autem in rebus amatoriis non jucundum, ſed utile permutant, cum minus amici ſunt, minus diu in eadem inter ſe voluntate permanent. Qui vero utilitatis cauſa ſunt amici, utilitate ſublata dirimuntur: non enim ſe mutuo amabant, ſed emolumentum. Quocirca propter voluptatem, atque utilitatem, et malis inter ſe, et bonis cum malis, et neutris cum qualibuſcunque amicitia intercedere poteſt: ſed propter ſe nimirum amici ſunt inter ſe ſoli viri boni: mali enim familiaritate mutua non delectantur, niſi aliquam utilitatem alter ab altero percipiat. Et vero ſola bonorum virorum amicitia criminationibus et calumniis vacat: non enim facile eſt quicquam alicui de eo credere, quem ipſe diu probaris ac ſpectaris. Præterea fides habetur horum alteri ab horum altero maxime: ſummaque ab utroque diligentia adhibetur, ne alteri ab altero injuria inferatur: cæteraque omnia in his inſunt,

Ἐν δὲ ταῖς [l] ἄλλαις οὐδὲν κωλύει γίνεσθαι τὰ τοιαῦτα. [m] Ἐπεὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λέγουσι φίλους καὶ τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον, ὥσπερ αἱ πόλεις· δοκοῦσι γὰρ αἱ συμμαχίαι ταῖς πόλεσι [n] γενέσθαι ἕνεκα τοῦ συμφέροντος· καὶ τοὺς δι' ἡδονὴν ἀλλήλους στέργοντας, ὥσπερ οἱ παῖδες, ἴσως μὲν δεῖ λέγειν καὶ ἡμᾶς φίλους τοὺς τοιούτους, εἴδη δὲ [o] καὶ τῆς φιλίας πλείω, καὶ πρώτως μὲν [p] καὶ κυρίως τὴν τῶν ἀγαθῶν ᾗ ἀγαθοί· τὰς δὲ λοιπὰς, καθ' ὁμοιότητα· [q] ᾗ γὰρ ἀγαθόν τι καὶ ὅμοιόν τι, ταύτῃ φίλοι· καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ, ἀγαθόν τι τοῖς φιληδέσιν. Οὐ πάνυ δὲ αὗται συνάπτουσιν, οὐδὲ γίνονται οἱ αὐτοὶ φίλοι διὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡδύ· οὐ γὰρ πάνυ [r] συνδυάζεται [s] τὰ κατὰ συμβεβηκός. Εἰς ταῦτα δὲ τὰ εἴδη τῆς φιλίας [t] νενεμημένης, οἱ μὲν φαῦλοι ἔσονται

[l] Ἑταίραις inseritur post ἄλλαις in quibusdam codd. Ita et N C. [m] Ἐπεὶ οὖν pro ἐπεὶ γὰρ Lamb. et Casaub. [n] Γρ. γίνεσθαι. [o] Καὶ deest N C. [p] Καὶ C C C. non agnoscit. [q] Γρ. ἢ γὰρ ἀγαθοὶ, οὗτοι μὲν ἁπλῶς φίλοι. [r] Γρ. συνδοιάζεσθαι. [s] Ἀλλὰ κατὰ pro τὰ κατὰ in Eliensi. [t] Καταγενεμημένης El.

quæ vera amicitia postulat. In aliis autem sodalitatibus ac societatibus nihil prohibet quo minus hujusmodi mala incidant. Quoniam igitur homines appellant amicos et eos, qui utilitate ad amandum ducuntur, ut civitates (inter civitates enim utilitatis causa societates bellicæ contrahi videntur) et eos, qui voluptate eodem invitantur, ut pueri; fortasse nos quoque tales, amicos appellare, compluraque amicitiæ genera ponere debemus: ac primo sane loco et proprie eam amicitiam nominare, quæ est inter bonos, qua boni sunt; reliquas ex similitudine: amici enim sunt ea ratione, qua est in eis boni quippiam, et aliquid boni simile: jucundum enim bona quædam res est iis, qui rebus jucundis ducuntur. Sed hæ amicitiæ non sæpe copulatæ reperiuntur, neque iidem inter se fiunt amici propter utilitatem ac jucunditatem: nam non admodum copulantur, neque una cohærent, quæ ex eventu constant. Cum sit autem in hæc genera amicitia distributa, mali quidem pro-

φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ τὸ χρήσιμον, ταύτῃ ὅμοιοι ὄντες· οἱ δ' ἀγαθοὶ, δι' αὐτοὺς φίλοι· ᾗ γὰρ ἀγαθοί. Οὗτοι μὲν [u]οὖν ἁπλῶς φίλοι· ἐκεῖνοι δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ τῷ ὡμοιῶσθαι τούτοις.

ΚΕΦ. έ.

[x]ΩΣΠΕΡ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν, οἱ μὲν, καθ' ἕξιν, οἱ δὲ, κατ' ἐνέργειαν ἀγαθοὶ λέγονται, οὕτω [y]δὴ καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας· οἱ μὲν γὰρ συζῶντες, χαίρουσιν ἀλλήλοις, καὶ πορίζουσι τἀγαθά· οἱ δὲ καθεύδοντες, ἢ κεχωρισμένοι τοῖς τόποις, οὐκ ἐνεργοῦσι μὲν, οὕτω δ' ἔχουσιν, [z]ὥστε ἐνεργεῖν φιλικῶς· οἱ γὰρ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. Ἐὰν δὲ χρόνιος ἡ ἀπουσία γένηται, καὶ τῆς φιλίας δοκεῖ λήθην ποιεῖν· ὅθεν εἴρηται,

Πολλὰς δὴ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν.

[u] Οὖν abeſt a C C C. [x] Ὡς δὲ El. et N C. [y] Δὴ non reperitur in N C. et El. [z] Ὥστε καὶ ἐνεργεῖν legit El.

pter voluptatem, aut utilitatem inter ſe erunt amici, quando ſunt hac ratione veris amicis ſimiles: boni autem propter ſe amici futuri ſunt; qua enim boni ſunt. Hi igitur abſolute ſunt amici; illi ex eventu, et eo quod his ſint ſimiles.

CAP. V.

QUEMADMODUM autem in virtutibus alii habitu, alii re et functione muneris boni nominantur: ſic et in amicitia alii mutua vitæ conſuetudine et convictu inter ſe delectantur, utilitateſque alter alteri ſuppeditant; alii vero aut dormientes, aut locorum intervallo disjuncti, amicitiæ muneribus non funguntur quidem illi, ſed ita tamen ſunt animati, ut fungi poſſint: non enim locorum intervalla amicitias ſimpliciter dirimunt, ſed muneris functionem. Quod ſi diuturna fuerit abſentia, efficere videtur, ut amicitiam quoque inobſcuret oblivio: ex quo dici ſolet:

Neglectum alloquium multos disjunxit amicos.

Οὐ φαίνονται δὲ, οὔθ' οἱ πρεσβύται, οὔθ' οἱ στρυφνοὶ, φιλικοὶ εἶναι· βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς. Οὐδεὶς δὲ δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ· μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται, τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δὲ τοῦ ἡδέος. Οἱ δὲ ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δὲ, εὔνοις ἐοίκασι μᾶλλον, ἢ φίλοις· οὐδὲν γάρ οὕτως ἐστὶ φίλων, ὡς τὸ συζῆν· ὠφελείας μὲν γὰρ οἱ ἐνδεεῖς ὀρέγονται· συνημερεύειν δὲ καὶ οἱ μακάριοι· μονώταις μὲν γὰρ εἶναι τούτοις ἥκιστα προσήκει. Συνδιάγειν δὲ μετ' ἀλλήλων οὐκ ἔστι, μὴ ἡδεῖς ὄντας, μηδὲ χαίροντας τοῖς αὐτοῖς, ὅπερ ἡ ἑταιρικὴ δοκεῖ ἔχειν. Μάλιστα μὲν οὖν ἐστι φιλία, ἡ τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ πολλάκις εἴρηται· δοκεῖ γὰρ φιλητὸν μὲν καὶ αἱρετὸν τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἢ ἡδύ· ἑκάστῳ δὲ τὸ αὐτῷ τοιοῦτον· ὁ δὲ ἀγαθὸς τῷ ἀγαθῷ δι' ἄμφω ταῦτα. Ἔοικε δ' ἡ μὲν φίλησις πάθει, ἡ δὲ φιλία ἕξει· ἡ γὰρ φί-

Sed nec ſenes, nec auſteri ad amicitiam eſſe idonei videntur: nam apud eos non multum loci voluptati relictum eſt. Nemo autem neque cum eo, qui gravis ac moleſtus eſt, neque cum eo, qui non eſt jucundus, dies totos conſumere poteſt: et dolorem enim maxime fugere, et jucunditatem expetere videtur natura. Jam vero qui inter ſe probati et accepti ſunt, nec communi vitæ conſuetudine devinciuntur tamen, benevolis, quam amicis ſunt ſimiliores: nihil eſt enim amicorum tam proprium, quam vitæ ſocietate conjungi: nam utilitatem quidem egentes expetunt; vitæ autem conſuetudinem etiam divites ac beati: ſolitaria enim vita his minime omnium convenit. At una vivere non poſſunt, qui nec jucundi ſunt, nec iiſdem rebus delectantur: quod habere videtur maxime ſodalitas. Eſt igitur amicitia, bonorum maxime amicitia, quemadmodum ſæpius jam dictum eſt: nam cum id amabile et optabile videatur, quod abſolute bonum aut jucundum eſt: tum id cuique amabile eſt, quod ei tale eſt: at vir bonus viro bono propter horum utrumque amabilis eſt. Videtur autem amatio perturbationi ſimilis eſſe; habi-

λον ἔοικε [d] φιλία ἡ διὰ τὸ ἡδὺ, ὅταν ταὐτὰ ὑπ' ἀμφοῖν γίγνηται, καὶ χαίρωσιν ἀλλήλοις, ἢ τοῖς αὐτοῖς· οἷαι τῶν νέων εἰσὶν αἱ φιλίαι· μᾶλλον γὰρ ἐν ταύταις τὸ ἐλευθέριον. Ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἀγοραίων. Καὶ οἱ μακάριοι δὲ, χρησίμων μὲν οὐδὲν δέονται, ἡδέων δέ· συζῆν μὲν γὰρ βούλονταί τισι. Τὸ δὲ λυπηρὸν, ὀλίγον μὲν χρόνον φέρουσι, συνεχῶς δ' οὐθεὶς ἂν ὑπομείναι, οὐδ' αὐτὸ ἀγαθὸν, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἴη· διὸ τοὺς φίλους ἡδεῖς ζητοῦσι. Δεῖ δὲ ἴσως καὶ τοὺς ἀγαθοὺς, τοιούτους ὄντας, καὶ ἔτι αὐτοῖς· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ὑπάρξει, ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις. Οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις διῃρημένοις φαίνονται χρῆσθαι τοῖς φίλοις· ἄλλοι γὰρ αὐτοῖς εἰσι χρήσιμοι, καὶ ἕτεροι ἡδεῖς. Ἄμφω δ' οἱ αὐτοὶ οὐ πάνυ· οὔτε γὰρ ἡδεῖς μετ' ἀρετῆς ζητοῦσιν, οὔτε χρησίμους εἰς τὰ καλὰ, ἀλλὰ τοὺς μὲν, εὐτραπέλους, τοῦ

[d] Γρ. φιλία.

ea magis amicitiæ similitudinem gerit, quæ jucundi causa instituta est, cum eadem ab altero alteri præstantur, et alter altero delectatur, aut uterque eisdem: quales amicitiæ juvenum sunt: magis enim elucet in his ingenium quoddam liberale. At ea, quæ propter utile comparatur, eorum est, qui mercaturam faciunt. Et divites ac beati, non utiles, sed jucundos amicos desiderant: vivere enim cum aliquibus volunt. Id autem, quod dolorem ac molestiam affert, ferunt illi quidem ad breve quoddam tempus: perpetuo vero qui perferre possit, reperias neminem: immo ne ipsum quidem bonum, si ei molestum sit: itaque jucundos amicos quærunt. Sed fortasse et bonos quærere oportet, qui tales sint, atque etiam amicis tales: sic enim eis illa suppetent, quibus amici instructi atque ornati esse debent. Qui vero sunt auctoritate aliqua et potestate præditi, distinctis ac divisis amicis uti videntur; alii enim sunt eis utiles, alii suaves ac jucundi. Non admodum autem iidem utilium ac jucundorum partes agunt: nam neque eos jucundos quærunt, qui jucundum cum virtute conjunxerint; neque eos utiles, qui ad res honestas sibi

ἡδέος ἐφιέμενοι· τοὺς δὲ, δεινοὺς πρᾶξαι τὸ ἐπιταχθέν. Ταῦτα δ᾽ οὐ πάνυ γίνεται ἐν τῷ αὐτῷ. Ἡδὺς δὲ καὶ χρήσιμος ἅμα εἴρηται ὅτι ὁ σπουδαῖος. Ἀλλ᾽ ὑπερέχοντι οὐ γίνεται ὁ τοιοῦτος φίλος, ἂν μὴ καὶ τῇ ἀρετῇ ὑπερέχηται· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἰσάζει ἀνάλογον ὑπερεχόμενος. Οὐ πάνυ δὲ εἰώθασι τοιοῦτοι [e] γίνεσθαι. Εἰσὶ δὲ οὖν αἱ εἰρημέναι φιλίαι ἐν ἰσότητι· τὰ γὰρ αὐτὰ γίγνεται [f] ἀπ᾽ ἀμφοῖν, καὶ βούλονται ἀλλήλοις, ἢ ἕτερον ἀνθ᾽ ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, οἷον ἡδονὴν ἀντ᾽ ὠφελείας. Ὅτι δὲ καὶ ἧττόν εἰσιν [g] αὗται αἱ φιλίαι καὶ μένουσιν, εἴρηται· δοκοῦσι δὲ καὶ δι᾽ ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα ταὐτοῦ εἶναί τε καὶ οὐκ εἶναι φιλίαι. Καθ᾽ ὁμοιότητα γὰρ τῆς κατ᾽ ἀρετὴν φαίνονται φιλίαι· ἡ μὲν γὰρ τὸ ἡδὺ ἔχει· ἡ δὲ τὸ χρήσιμον. Ταῦτα δὲ ὑπάρχει

[e] Φίλοι poſt γίνεσθαι ſubintelligendum eſſe cenſet Zuingerus. Sed noſtro interpreti adſtipulatur Andronicus: ἐπεὶ δὲ οἱ ἐν ἐξουσίᾳ οὐ πάνυ τοιοῦτοι γίνονται, διὰ τοῦτο οὐδὲ φίλοι αὐτοῖς οἱ σπουδαῖοι. [f] Γρ. ἐπ᾽ ἀμφοῖν. [g] Τοιαῦται pro αὗται reperitur in Elienſi.

uſui eſſe poſſint: ſed jucundos quidem, qui ſint faceti atque urbani, quoniam jucundi deſiderio tenentur; utiles autem, qui ſint ſolertes et habiles ad id, quod imperatum ſit, agendum. Hæc autem non admodum in eodem reperiuntur. Atqui jucundum ſimul et utilem, bonum virum eſſe diximus. Verum homini dignitate ac potentia præſtanti talis non facile ſit amicus, niſi etiam ille potentia præſtans virtute ſuperetur: nam ſi hoc non ita ſit, non æquatur proportione cum illo præſtantiore is, qui ſuperatur. Raro admodum autem tales homines reperiri ſolent. Inæqualitate igitur eæ, quas ſupra diximus, amicitiæ poſitæ ſunt: aut eadem enim ab utroque præſtantur, eademque alter alteri vult evenire: aut aliud cum alio commutant, verbi gratia, cum utilitate voluptatem. Has autem minus eſſe amicitias, minuſque diu permanere, dictum eſt: videnturque propter ejuſdem rei ſimilitudinem ac diſſimilitudinem, et eſſe amicitiæ, et non eſſe. Ex ſimilitudine enim ejus amicitiæ, quæ virtute conſtat, amicitiæ ſimilitudinem gerunt: ineſt enim in altera jucundum, utile in

κἀκείνη· τῷ δὲ τὴν μὲν [h] ἀδιάβλητον εἶναι καὶ μόνιμον, ταύτας δὲ ταχέως μεταπίπτειν, ἄλλοις τε διαφέρειν πολλοῖς, οὐ φαίνονται φιλίαι διʼ ἀνομοιότητα ἐκείνης.

ΚΕΦ. ζ.

ΕΤΕΡΟΝ δέ ἐστι φιλίας εἶδος, τὸ καθʼ ὑπεροχὴν· οἷον πατρὶ πρὸς υἱὸν, καὶ ὅλως πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρί τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἄρχοντι πρὸς ἀρχόμενον. [i] Διαφέρουσι δὲ αὗται καὶ ἀλλήλων· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἄρχουσι πρὸς ἀρχομένους, ἀλλʼ οὐδὲ πατρὶ πρὸς υἱὸν, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, οὐδʼ ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα· ἑτέρα γὰρ ἑκάστῳ τούτων ἀρετὴ, καὶ τὸ ἔργον· ἕτερα δὲ καὶ διʼ ἃ φιλοῦσιν. Ἕτεραι οὖν καὶ αἱ φιλήσεις καὶ αἱ φιλίαι. Τὰ αὐτὰ μὲν δὴ οὔτε γίγνεται

[h] Γρ. ἀμετάβλητον. [i] Διαφέρουσι καὶ αὗται καὶ ἀλλήλ. aut αὗταί τε καὶ ἀλλήλ. lego. *Muretus*. Γρ. διαφ. δὲ καὶ αὐτ.

altera. Hæc autem inſunt et in illa: ſed eo quod illa criminationum et calumniarum expers eſt, et firma pene ad perpetuitatem: hæ autem celeriter intercidunt, aliiſque multis rebus differunt, non videntur amicitiæ, propter illius diſſimilitudinem.

CAP. VII.

ALIUD autem amicitiæ genus eſt, quod in excellentia poſitum eſt: veluti quæ patri intercedit cum filio, ſeni cum juvene, viro cum uxore, omni denique, qui præeſt, cum eo, qui imperio parere debet. Sed hæ quoque inter ſe differunt: non enim eadem parentum cum liberis, atque eorum, qui præſunt, cum iis, qui ſub imperio ſunt: ſed neque eadem patris cum filio, quæ filii cum patre: neque eadem viri cum uxore, quæ uxoris cum viro amicitia eſt: alia enim cujuſque horum virtus eſt, aliæ ſunt partes: alia denique ea, propter quæ amant. Aliæ ſunt igitur et amationes, et amicitiæ. Eadem igitur utrique ab altero neque præſtantur, neque ſunt poſtulanda. Cum vero iis, qui procrearunt, ea, quæ parentibus debent, liberi tribu-

ἑκατέρῳ παρὰ θατέρου, οὔτε δεῖ ζητεῖν. Ὅταν δὲ γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμῃ ἃ δεῖ τοῖς γεννήσασι, γονεῖς δὲ υἱέσιν ἃ δεῖ τοῖς τέκνοις, μόνιμος ἡ τῶν τοιούτων καὶ ἐπιεικὴς ἔσται φιλία. Ἀνάλογον δ' ἐν ἁπάσαις ταῖς καθ' ὑπεροχὴν οὔσαις φιλίαις καὶ τὴν φίλησιν δεῖ γίνεσθαι· οἷον τὸν ἀμείνω μᾶλλον φιλεῖσθαι, ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὁμοίως. Ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἡ φίλησις γίγνηται, τότε γίγνεταί πως ἰσότης· [k] ὃ δὴ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ. Οὐχ ὁμοίως δὲ τὸ ἴσον, ἔν τε τοῖς δικαίοις, καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ φαίνεται ἔχειν· ἔστι γὰρ ἐν μὲν τοῖς δικαίοις, ἴσον πρώτως τὸ κατ' ἀξίαν· τὸ δὲ κατὰ ποσὸν, δευτέρως· ἐν δὲ τῇ φιλίᾳ τὸ μὲν κατὰ ποσὸν, πρώτως· τὸ δὲ κατ' ἀξίαν, δευτέρως. Δῆλον δ', ἐὰν πολὺ διάστημα γίγνηται ἀρετῆς, ἢ κακίας, ἢ εὐπορίας, ἤ τινος ἄλλου· οὐ γὰρ ἔτι φίλοι εἰσὶν, ἀλλ' οὐδ' ἀξιοῦσιν. Ἐμφανέστατον δὲ τοῦτ'

[k] Ὃ δὴ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ non agnoſcit Elienſis.

unt, viciſſimque filiis parentes, quæ debent liberis: tum firma, et æquabilis talis amicitia futura eſt. Proportione autem in omnibus iis amicitiis, quæ in excellentia poſitæ ſunt, amatio debet exſtare: ut ſcilicet is, qui potior eſt, ametur magis quam amet: et is qui plus utilitatis affert: itemque cæteri ſinguli. Cum enim amatio ſit pro dignitate, tum quodammodo exſtat æqualitas: quod amicitiæ proprium eſſe videtur. Non ita porro ſe habet in rebus juſtis, ut in amicitia, æqualitas: etenim in rebus juſtis primo loco ponitur æqualitas ea, quæ pro cujuſque dignitate eſt; ſecundo ea, qua æqualem numero aut magnitudine ſinguli partem ferunt: in amicitia contra primo loco ſtatuitur id æquale, quo parem magnitudine quiſque partem conſequitur; ſecundo id, quo rata cuique pars pro ſua cujuſque dignitate tribuitur. Quod ex eo perſpici poteſt, ſi magna ſit virtutis, aut vitii, aut copiæ, aut alius alicujus rei diſtantia: non enim jam amici ſunt, immo ne æquum quidem eſſe judicant. Idque in diis maxime apparet: o-

ἐπὶ τῶν θεῶν· πλεῖστον γὰρ οὗτοι πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχουσι. Δῆλον δ' καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· οὐδὲ γὰρ τούτοις ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολὺ καταδεέστεροι· οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις, ἢ σοφωτάτοις, οἱ μηδενὸς ἄξιοι. Ἀκριβὴς μὲν οὖν [l] ἐν τοιούτοις οὐκ ἔστιν ὁρισμὸς, ἕως τίνος οἱ φίλοι· πολλῶν γὰρ ἀφαιρουμένων, ἔτι μένει· πολὺ δὲ [m] χωρισθέντες, οἷον τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔτι. Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται, μή ποτ' οὐ βούλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, οἷον θεοὺς εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἔτι φίλοι ἔσονται αὐτοῖς. Οὐδὲ δὴ ἀγαθά· [n] οἱ γὰρ φίλοι τἀγαθά. Εἰ δὴ καλῶς εἴρηται, ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ βούλεται τἀγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα, μένειν ἂν δέοι, οἷός ποτέ ἐστιν ἐκεῖνος. Ἀνθρώπῳ [o] δὲ ὄντι [p] βουλήσεται τὰ μέγιστα εἶναι ἀγαθά· ἴσως δ' οὐ πάντα· αὑτῷ γὰρ μάλισθ' ἕκαστος βούλεται τἀγαθά.

[l] Γρ. ἐν τούτοις. [m] Γρ. χωρισθέντος. [n] Ἡ γὰρ φίλοι Zuing. contra fidem codd. nec necessario. *Casaub.* [o] Δὴ Zuing. [p] Βούλεται El.

omnibus enim bonis longe antecellunt. Perspicuum idem est etiam in regibus: nam ad eorum amicitiam ne aspirare quidem conantur ii, qui multo sunt inferiores: neque præstantissimorum, aut sapientissimorum virorum amicitiam expetunt contemptissimi, nulliusque pretii homines. Constitui igitur in his subtilis terminus non potest, quatenus progredi amicitia possit: nam si multa ab altero detrahantur, manet etiamnum amicitia; sin longiore intervallo inter se disjuncti sint, ut homo a Deo, non jam manet. Ex quo etiam quæri solet, velintne amicos amici bonis quam maximis affici, verbi gratia, Deos esse; non enim jam amici sunt eis futuri. Neque vero etiam bona: amici enim bona. Quod si pulchre hoc dictum est, suo quemque amico bona optare illius causa, profecto maneat oportet, qualiscunque tandem ille sit. Ei igitur ut homini, maxima bona volet evenire, sed fortasse non omnia: sibi enim maxime vult quisque bona evenire.

ΚΕΦ. ηʹ.

ΟΙ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι διὰ φιλοτιμίαν βούλεσθαι φιλεῖσθαι μᾶλλον ἢ φιλεῖν· διὸ φιλοκόλακες οἱ πολλοί· ὑπερεχόμενος γὰρ φίλος, ὁ κόλαξ, ἢ προσποιεῖται τοιοῦτος [q] εἶναι καὶ μᾶλλον φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι. Τὸ δὲ φιλεῖσθαι, ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, οὗ δὴ οἱ πολλοὶ ἐφίενται. Οὐ δι' αὐτὸ δὲ ἐοίκασιν αἱρεῖσθαι τὴν τιμὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις τιμώμενοι διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τεύξεσθαι παρ' αὐτῶν, ἄν του δέωνται. Ὡς [r] δὴ σημείῳ τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ. Οἱ δ', ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν καὶ εἰδότων ὀρεγόμενοι τιμῆς, βεβαιῶσαι τὴν οἰκείαν δόξαν περὶ [s] αὐτῶν ἐφίενται. [t] Χαίρουσι δὴ, ὅτι εἰσὶν ἀγαθοὶ, πιστεύοντες τῇ τῶν λεγόντων κρίσει· τῷ φιλεῖσθαι δὲ καθ' αὑτὸ

[q] Εἶναι abeſt a NC. et CCC. [r] Γρ. δή. [s] Γρ. αὑτῶν. [t] Καὶ χαίρουσι El.

CAP. VIII.

PLERIQUE autem honoris ſtudio ducti malle videntur amari quam amare: itaque magna pars hominum aſſentatorum amatrix et cupida eſt: eſt enim aſſentator, amicus inferior, ſeu qui ab altero ſuperatur, vel certe ſeſe talem eſſe ſimulat, amareque magis quam amari. Amari autem et honore affici, (cujus rei plerique ſunt cupidiſſimi) finitima eſſe videntur. Verum honorem non propter ſe expetere videntur, ſed ex eventu: vulgus enim lætatur, cum ab iis, qui poteſtate et imperio præditi ſunt, honore afficitur, propter ſpem: exiſtimat enim futurum, ut, ſi qua re egeat, ab illis conſequatur. Honore igitur, quaſi beneficii accipiendi argumento, et pignore delectatur. Qui vero a viris probis, et iis, quibus noti ſunt, honorem expetunt, ſuam de ſe ipſis opinionem ſtabilire et confirmare geſtiunt. Se igitur bonos eſſe gaudent, eorum judicio, qui id dicunt, fidem habentes: ſe amari autem

χαίρουσι. Διὸ δόξειεν ἂν κρεῖττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία [a] καθ' αὑτὴν αἱρετὴ εἶναι. Δοκεῖ δὲ ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι εἶναι. Σημεῖον δὲ, αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσαι· ἔνιαι γὰρ διδόασι τὰ ἑαυτῶν τρέφεσθαι, καὶ φιλοῦσι μὲν εἰδυῖαι, ἀντιφιλεῖσθαι δ' οὐ ζητοῦσιν, ἐὰν ἀμφότερα μὴ ἐνδέχηται, ἀλλ' ἱκανὸν αὐταῖς ἔοικεν εἶναι, ἐὰν ὁρῶσιν εὖ πράττοντας· καὶ αὐταὶ φιλοῦσιν αὐτοὺς, κἂν ἐκεῖνοι μὴ δύνωνται τῇ μητρὶ ἃ προσήκει ἀπονέμειν διὰ τὴν ἄγνοιαν. Μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας οὔσης ἐν τῷ φιλεῖν, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινουμένων, φίλων ἀρετὴ τὸ φιλεῖν ἔοικεν. Ὥστε ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι, καὶ ἡ τῶν τοιούτων φιλία. Οὕτω δ' ἂν καὶ οἱ ἄνισοι μάλιστ' εἶεν φίλοι· ἰσάζοιντο γὰρ ἄν. Ἡ δὲ ἰσότης καὶ ὁμοιότης, φιλότης, καὶ μάλιστα μὲν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν

[a] Γρ. καὶ καθ'.

gaudent per ſe. Itaque carum eſſe atque amari, melius eſſe videatur, quam honore affici: amicitiaque per ſe eſſe optabilis et expetenda. Magis autem ea conſiſtere videtur in eo ut quis amet, quam in eo ut ametur. Atque hoc ipſum matres indicant, quæ eo ipſo quod amant, magnopere lætantur: nonnullæ enim filios ſuos dant alendos, eoſque ſcientes ex ſe natos, amant, nec ut ab eis redamentur, magnopere laborant, ſi fieri utrumque non poſſit; ſed ſatis habent ſi videant eos frui ſecunda fortuna: denique nihilominus eos diligunt, quamvis illi non poſſint matri, propterea quod eam non norunt, quæ convenit, tribuere. Cum autem in eo ut amemus, magis, quam in eo ut amemur, amicitia conſiſtat, laudenturque ii, qui ſuos amicos amore complectuntur: probabile eſt amicorum vim ac virtutem in eo ut ament, eſſe ſitam. Itaque in quibus hoc fit pro dignitate, ii ſtabiles ac firmi permanent amici: taliumque amicitia integra et incolumis eſt permanſura. Atque hoc modo etiam homines inter ſe inæquales, maxime fieri poſſint amici: ſic enim poſſit exæquari. Æqualitas autem et ſimilitudo, amicitia eſt, maxi-

ὁμοιότης· μόνιμοι γὰρ ὄντες καθ' αὑτὰς, καὶ πρὸς ἀλλήλους μένουσι, καὶ οὔτε δέονται φαύλων, οὔθ' ὑπηρετοῦσι τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ διακωλύουσι· τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτοὺς ἁμαρτάνειν, μήτε τοῖς φίλοις [x] ἐπιτρέπειν ὑπηρετεῖν. Οἱ δὲ μοχθηροὶ τὸ μὲν βέβαιον οὐκ ἔχουσιν, οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς διαμένουσιν ὅμοιοι ὄντες· ἐπ' ὀλίγον δὲ χρόνον γίγνονται φίλοι, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. Οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδεῖς, ἐπὶ πλεῖον διαμένουσιν· ἕως γὰρ ἂν πορίζωσιν ἡδονὰς [y] καὶ ὠφελείας ἀλλήλοις. Ἐξ ἐναντίων δὲ, μάλιστα μὲν δοκεῖ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον γίγνεσθαι φιλία· οἷον πένης πλουσίῳ, ἀμαθὴς εἰδότι· οὗ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεὴς ὤν, τούτου ἐφιέμενος, ἀντιδωρεῖται ἄλλο. Ἐνταῦθα δ' ἄν τις ἕλκοι καὶ ἐραστὴν καὶ ἐρώμενον, καὶ καλὸν καὶ αἰσχρόν. Διὸ φαίνονται καὶ οἱ ἐρασταὶ γελοῖοι ἐνίοτε, ἀξιοῦντες φιλεῖσθαι

[x] Vel ἐπιτρέπειν vel ὑπηρετεῖν redundare judicat Muretus: utrumque ab Andronico agnoſcitur. [y] Pro καὶ noſtri MSS. ἢ habent.

maque eorum, qui virtute ſimiles ſunt, ſimilitudo: nam cum hi maneant ex ſe ipſis firmi ac ſtabiles, tum inter ſe firmitatem tuentur ac retinent: neque res malas deſiderant, neque ſe talium rerum miniſtros præbent, immo vero pene dicam, etiam eas prohibent ac reprimunt: virorum enim bonorum eſt, neque peccare, neque amicis permittere ut peccatorum ac flagitiorum ſint adminiſtri. Mali vero cum ſtabile nihil habeant, quippe qui ne ſui quidem ſimiles permaneant: tum ad perexiguum tempus amicitiam inter ſe tuentur, mutua improbitate delectati. Utiles autem ac jucundi, diutius permanent: tamdiu enim manent, quoad utilitates ac voluptates mutuo ſuppeditent. Ea autem amicitia, quam utilitas conſtituit, ex contrariis maxime conſtare videtur: ut cum pauper diviti, doctus indocto fit amicus: nam qua quiſque re forte fortuna eget, eam ab altero expetens, alio genere illum remuneratur. Ad hunc numerum, amatorem et eum qui amatur, formoſum ac deformem licet aggregare. Quocirca videntur interdum et amatores ridiculi, cum eos, quos amant, ſibi

ὡς φιλοῦσιν. [z] Ὁμοίως δὴ φιλητοὺς ὄντας ἴσως ἀξιωτέον· μηδὲν δὲ τοιοῦτον ἔχοντας, γελοῖον. Ἴσως δὲ οὐδὲ ἐφίεται τὸ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου καθ᾽ αὑτὸ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Ἡ δὲ ὄρεξις τοῦ μέσου ἐστί· τοῦτο γὰρ ἀγαθόν· οἷον τῷ ξηρῷ, οὐχ ὑγρῷ γενέσθαι, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ μέσον ἐλθεῖν· καὶ τῷ θερμῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω· καὶ γάρ ἐστιν ἀλλοτριώτερα.

ΚΕΦ. θʹ.

Ἔοικε δὲ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, περὶ ταὐτὰ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι ἥ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον· ἐν ἁπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία δέ. Προσαγορεύουσι [a] γοῦν ὡς φίλους, τοὺς σύμπλους, καὶ τοὺς συστρατιώτας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις κοινωνίαις. Καθ᾽ ὅσον δὲ κοινωνοῦσιν, ἐπὶ τοσοῦτόν ἐστι φιλία·

[z] Ὅμως El. et C C C. [a] Γὰρ pro γοῦν legit Elienſis: idque melius.

in amore reſpondere volunt. Et certe ſi æque digni ſint, qui amentur, jure et volunt et poſtulant: ſin nihil tale habeant, ridiculum ſit id poſtulare. Fortaſſe vero neque res contraria contrariam per ſe deſiderat, ſed ex eventu. Appetitio autem, medii eſt; hoc enim bonum eſt: verbi gratia, rei aridæ bonum non humidam fieri, ſed ad mediocritatem pervenire: item rei calidæ, et cæteris. Sed hæc omittantur ſane: ſunt enim ab inſtituto noſtro alieniora.

CAP. IX.

VIDENTUR autem, quemadmodum principio dictum eſt, tum ad eadem pertinere jus et amicitia, tum in iiſdem verſari: nam in omni ſocietate aliquod jus, et vero amicitia aliqua reperitur. Itaque quaſi amicos appellant et eos, quibuſcum navigant, et commilitones, itemque eos, quibuſcum aliam ſocietatem inierunt. Quanta porro communio eſt, tam late patet et amicitia: nam tam

καὶ γὰρ καὶ τὸ δίκαιον. Καὶ ἡ παροιμία, κοινὰ τὰ φίλων, ὀρθῶς· ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἡ φιλία. Ἔστι δὲ ἀδελφοῖς μὲν καὶ ἑταίροις πάντα κοινά· τοῖς δὲ ἄλλοις, ἀφωρισμένα, καὶ τοῖς μὲν πλείω, τοῖς δὲ ἐλάττω· καὶ γὰρ τῶν φιλιῶν αἱ μὲν μᾶλλον, αἱ δὲ ἧττον. Διαφέρει δὲ καὶ τὰ δίκαια· οὐ γὰρ ταὐτὰ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλήλους, οὐδ' ἑταίροις καὶ πολίταις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων [b] φιλιῶν. Ἕτερα δὴ [c] καὶ τὰ ἄδικα πρὸς ἑκάστους τούτων, καὶ αὔξησιν λαμβάνει τῷ μᾶλλον πρὸς [d] φίλους εἶναι· οἷον χρήματα ἀποστερῆσαι ἑταῖρον δεινότερον ἢ πολίτην, καὶ μὴ βοηθῆσαι ἀδελφῷ ἢ ὀθνείῳ, καὶ πατάξαι πατέρα ἢ ὁντιναοῦν ἄλλον. Αὔξεσθαι δὲ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα, καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα. Αἱ δὲ κοινωνίαι [e] πᾶσι μορίοις ἐοίκασι τῆς πολιτικῆς· συμπο-

[b] Γρ. φίλων. [c] Καὶ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα Ven. 1. 2. et CCC. in textu: hujus vero ad oram nostra est lectio. Quidam codd. τὰ δίκαια, quæ lectio haud ferenda est, cum exempla, quæ subjicit, eum de injuriis loqui indicent. [d] Γρ. πρὸς τὸ φίλ. [e] Γρ. πᾶσαι.

late quoque patet jus. Et proverbium circumfertur, Amicorum omnia communia, recte admodum: in societate enim et communione posita amicitia est. Sunt autem fratribus quidem, et sodalibus omnia inter ipsos communia; reliquis autem certa quædam ac distincta, aliisque plura, aliis pauciora: nam et amicitiæ aliæ magis, aliæ minus sunt amicitiæ. Differunt autem et jura: non enim eadem sunt patribus cum liberis, quæ fratribus inter ipsos: neque sodalibus, et civibus: similiterque se res habet in aliis amicitiis. Aliæ igitur sunt et injuriæ horum singulorum inter se, ex eoque sumunt incrementum, quod amicioribus inferuntur: exempli gratia, sodalem pecunia fraudare gravius est, quam civem: et fratri non succurrere quam alieno: et parentem verberare, quam quemlibet alium. Solet autem una cum amicitia etiam jus amplificari natura, perinde quasi in iisdem rebus consistant, et æque late pateant. Omnes autem societates civilis socie-

ρεύονται γὰρ ἐπί τινι συμφέροντι, καὶ πορίζόμενοί τι τῶν εἰς τὸν βίον. Καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ κοινωνία, τοῦ συμφέροντος χάριν δοκεῖ καὶ ἐξ ἀρχῆς συνελθεῖν, καὶ [f] διαμένειν· τούτου γὰρ καὶ οἱ νομοθέται στοχάζονται, καὶ δίκαιον εἶναί φασι τὸ κοινῇ συμφέρον. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι κοινωνίαι κατὰ μέρη τοῦ συμφέροντος ἐφίενται· οἷον πλωτῆρες μὲν τοῦ κατὰ τὸν [g] πλοῦν, ἢ πρὸς ἐργασίαν χρημάτων, ἤ τι τοιοῦτον· [h] στρατιῶται δὲ τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, εἴτε χρημάτων, εἴτε νίκης, ἢ πόλεως [i] ὀρεγόμενοι· ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται, καὶ δημόται. Ἔνιαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκοῦσι γίγνεσθαι, θιασωτῶν καὶ ἐρανιστῶν· αὗται γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνουσίας.

[f] Γρ. διαμένει. [g] Πλοῦν πρὸς ἐργασίαν· ἢ χρημάτων El. C C C. et quidam edd. [h] Συστρατιῶται C C C. El. et Andr. [i] Locus ſine dubio perturbatus : lego ὀρεγόμενοι. πᾶσαι δὲ αὗται ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐοίκασιν εἶναι, οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον, ἔνιαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκοῦσι γίγνεσθαι θιασωτῶν, καὶ ἐρανιστῶν· αὗται γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνουσίας. Ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται, καὶ δημόται θυσίας τε ποιοῦντες, κ. τ. λ. *Muretus.*

tatis partibus ac membris ſunt ſimiles: una enim iter faciunt, et congregantur homines, cum emolumenti alicujus gratia, tum ut aliquid quærant et parent eorum, quæ ad victum cultumque pertinent. Jam vero etiam ſocietas civilis, et ab initio utilitatis cauſa conſtituta videtur eſſe, et permanere: hoc enim legum latores et ſibi tanquam ſcopum proponunt, et jus eſſe dicunt, quod communiter et reipublicæ utile eſt. Cæteræ igitur ſocietates pro ſua quæque parte utile expetunt: verbi gratia, nautæ id, quod ex navigatione quæritur, ut pecuniam conficiant, aut aliquid tale conſequantur: commilitones id quod bello paratur, ſive pecuniam concupiſcant, ſive victoria potiri, ſive urbem aliquam expugnare cupiant: itemque tribules, et populares. Nonnullæ autem ſocietates propter voluptatem comparari videntur, ut eorum qui una epulantur, ac ſaltant: et eorum qui pro rata cujuſque parte ſymbolas in convivium conferunt: hæ enim partim ſacrificii, partim conventus et convictus cauſa comparan-

Πᾶσαι δ' αὗται ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐοίκασιν εἶναι· ȣ γὰρ τȣ̃ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον, θυσίας τε ποιȣ̃ντες, καὶ περὶ ταύτας συνόδȣς τιμάς τε ἀπονέμοντες τοῖς θεοῖς, καὶ ἑαυτοῖς ἀναπαύσεις πορίζοντες μεθ' ἡδονῆς. Αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς, οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τȣ́τοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς. Πᾶσαι δὴ φαίνονται αἱ κοινωνίαι μόρια τῆς πολιτικῆς εἶναι. Ἀκολȣθήσȣσι δὲ αἱ τοιαῦται φιλίαι ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις.

ΚΕΦ. ι΄.

[k] ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἴσαι δὲ καὶ παρεκβάσεις, οἷον φθοραὶ τȣ́των. Εἰσὶ δ' αἱ μὲν πολιτεῖαι, βασιλεία τε, καὶ ἀριστοκρατία, τρίτη δ' ἡ ἀπὸ τιμημάτων,

[k] Vide Polit. lib. iii. cap. 7.

tur. Omnes autem tales civili ſocietati ſubjectæ eſſe videntur: non enim præſentem utilitatem, ſed eam, quæ ad omnem vitam pertinet, civilis ſocietas expetit: ut cum cives una ſacra faciunt, et ad ea celebranda una conveniunt et congregantur, honoreſque diis immortalibus tribuunt, et ſibi requiem cum voluptate conjunctam præbent. Veriſimile eſt enim priſca ſacrificia, cœtuſque et conventus, qui ſacrificiorum cauſa habebantur, collectis jam fructibus, ut primitias quaſdam, fuiſſe inſtituta: his enim temporibus maxime ab opere ceſſabant. Apparet igitur ſocietates omnes civilis ſocietatis eſſe membra. Quales autem fuerint ſocietates, tales amicitiæ conſequentur.

CAP. X.

ADMINISTRANDÆ porro reipublicæ tria ſunt genera, totidemque ab illis ſive degreſſiones ſive declinationes, quaſi harum peſtes et interitus. Sunt autem reipublicæ adminiſtrandæ formæ, Regnum, Optimatum principatus, et Poteſtas ex cenſu, quam Timocraticam non in-

ἣν τιμοκρατικὴν λέγειν οἰκεῖον φαίνεται· πολιτείαν δ' αὐτὴν εἰώθασιν οἱ πλεῖστοι καλεῖν. Τούτων δὲ βελτίστη μὲν ἡ βασιλεία, χειρίστη δ' ἡ τιμοκρατία. Παρέκβασις δὲ βασιλείας μὲν τυραννίς· ἄμφω γὰρ μοναρχίαι. Διαφέρουσι δὲ πλεῖστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτῷ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρχομένων· οὐ γάρ ἐστι βασιλεὺς, ὁ μὴ αὐτάρκης, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχων· ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδενὸς προσδεῖται. Τὰ ὠφέλιμα οὖν αὐτῷ μὲν οὐκ ἂν σκοποίη, τοῖς δὲ ἀρχομένοις· ὁ γὰρ μὴ τοιοῦτος, [l] κληρωτὸς ἄν τις εἴη βασιλεύς. Ἡ δὲ τυραννὶς ἐξ ἐναντίας ταύτῃ· τὸ γὰρ [m] ἑαυτῷ ἀγαθὸν διώκει. Καὶ φανερώτερον ἐπὶ ταύτης, ὅτι χειρίστη· κάκιστον [n] γὰρ τὸ ἐναντίον τῷ βελτίστῳ. Μεταβαίνει δὲ ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φαυλότης γάρ ἐστι μοναρχίας ἡ τυραννίς· ὁ δὲ μοχθηρὸς βασιλεὺς, τύραννος γίνεται. Ἐξ ἀριστοκρατίας δὲ εἰς ὀλι-

[l] Κληρωτὸς ἄν τις εἴη ἡ βασιλεὺς Ven. 2. et Andr. Quidam μᾶλλον inferunt poſt εἴη. [m] Ἑαυτῇ El. [n] Δὲ pro γὰρ habent N C. El. et quidam ex Editis.

epte poſſumus appellare: ſed eam plurimi ſolent Politiam ſive Rempublicam nominare. Harum autem omnium Regnum eſt optima; Timocratia, deterrima. Declinatio autem a regno, Tyrannis eſt; in utraque enim penes unum ſumma rerum eſt poteſtas. Sed plurimum tamen inter ſe differunt: Tyrannus enim ſuam, Rex eorum, quibus imperat, utilitatem ſpectat: etenim Rex non eſt, cui ſua non ſatis ſunt, quique non omnium bonorum copia antecellit: at qui talis eſt, nihil præterea deſiderat. Itaque non ſua, ſed eorum, quibus præeſt, commoda intuebitur, ſibique proponet: nam qui talis non fuerit, rex quidam ſortito factus videatur. Huic adverſatur Tyrannis: nam quod ſibi expedit, ſequitur. Atque hanc eo magis perſpicuum eſt eſſe deterrimam: quod enim optimo eſt contrarium, peſſimum. Ex Regno autem in Tyrannidem degenerat: nam monarchiæ vitium, Tyrannis eſt: rex malus autem Tyrannus efficitur. Ex optimatum pote-

γαρχίαν, κακίᾳ τῶν ἀρχόντων, οἱ νέμουσι τὰ τῆς πόλεως παρὰ τὴν ἀξίαν, καὶ πάντα ἢ τὰ πλεῖστα τῶν ἀγαθῶν ἑαυτοῖς, καὶ τὰς ἀρχὰς ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς, περὶ πλείστου ποιούμενοι τὸ πλουτεῖν. Ὀλίγοι δὴ ἄρχουσι καὶ μοχθηροὶ ἀντὶ τῶν ἐπιεικεστάτων. Ἐκ δὲ δὴ τιμοκρατίας εἰς δημοκρατίαν· σύνοροι γάρ εἰσιν αὗται· πλῆθους γὰρ βούλεται [o] καὶ ἡ τιμοκρατία εἶναι, καὶ ἴσοι πάντες οἱ ἐν τῷ τιμήματι. Ἥκιστα δὲ μοχθηρόν ἐστιν ἡ δημοκρατία· ἐπὶ μικρὸν γὰρ [p] καὶ παρεκβαίνει τὸ τῆς πολιτείας εἶδος. Μεταβάλλουσι μὲν οὖν μάλισθ' οὕτως αἱ πολιτεῖαι· ἐλάχιστον γὰρ οὕτω καὶ ῥᾷστα μεταβαίνουσιν. Ὁμοιώματα δ' αὐτῶν καὶ οἷον παραδείγματα λάβοι τις ἂν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις· ἡ μὲν γὰρ πατρὸς πρὸς υἱεῖς κοινωνία βασιλείας ἔχει σχῆμα· τῶν τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μέλει. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὅμηρος τὸν Δία

[o] Καὶ abest ab El. [p] Καὶ non reperitur in C C C. et El.

ſtate vero, in Paucorum principatum fit commutatio, eorum, qui præſunt, culpa, qui res civitatis diſtribuunt indignis: omnia bona, aut multo maximam eorum partem ſibi vendicant: magiſtratus iiſdem ſemper deferunt, divitias rebus fere omnibus anteponentes. Ita fit, ut pauci magiſtratum gerant, iique improbi ac vitioſi, pro viris optimis atque æquiſſimis. Ex Timocratia autem in Popularem ſtatum fit converſio: ſunt enim hæ reipublicæ adminiſtrandæ formæ inter ſe finitimæ: nam etiam ex cenſu poteſtas natura ſua multitudinis videtur eſſe; omneſque qui cenſi ſunt, inter ſe ſunt pares et æquales. Sed minimum omnium vitioſa Popularis poteſtas eſt, quia paululum admodum ab ea Reipublicæ forma, quam Politiam Græci nominant, deflexit. Ac reipublicæ quidem regendæ formæ hoc maxime modo commutari ſolent; ſic enim minima et facillima mutatio eſt. Earum autem ſimilitudines, et veluti exempla ex familiis privatis ſumere licet: patris enim cum filiis ſocietas, regni ſpeciem quandam præ ſe fert: nam filii patri curæ ſunt. Hinc et Homerus

πατέρα προσαγορεύει· πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι. Ἐν Πέρσαις δὲ ἡ τοῦ πατρὸς, τυραννική· χρῶνται γὰρ ὡς δούλοις, τοῖς υἱέσι. Τυραννικὴ δὲ καὶ ἡ [q] δεσπότου πρὸς δούλους· τὸ γὰρ τοῦ δεσπότου συμφέρον, ἐν αὐτῇ πράττεται. Αὕτη μὲν οὖν ὀρθὴ φαίνεται· ἡ Περσικὴ δὲ [r] ἡμαρτημένη· τῶν διαφερόντων γὰρ αἱ ἀρχαὶ διάφοροι. Ἀνδρὸς δὲ καὶ γυναικὸς, ἀριστοκρατικὴ φαίνεται· κατ' ἀξίαν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἄρχει, καὶ περὶ ταῦτα ἃ δεῖ τὸν ἄνδρα· ὅσα δὲ γυναικὶ ἁρμόζει, ἐκείνῃ ἀποδίδωσιν. Ἁπάντων δὲ κυριεύων ὁ ἀνὴρ εἰς ὀλιγαρχίαν μεθίστησι· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ [s] αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ᾗ ἀμείνων. Ἐνίοτε δὲ ἄρχουσιν αἱ γυναῖκες ἐπίκληροι οὖσαι. Οὐ δὴ γίνονται κατ' ἀρετὴν αἱ ἀρχαὶ, ἀλλὰ διὰ πλοῦτον καὶ δύναμιν, καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. Τιμοκρατικῇ δ' ἔοικεν ἡ τῶν ἀδελφῶν· ἴσοι

[q] Δεσποτεία pro δεσπότου legunt N C. et El. [r] Ἡμαρτικὴ El.
[s] Γρ. αὐτῷ.

Jovem, patrem appellat: patriam enim poteſtatem regnum proxime videtur imitari. Sed apud Perſas patria poteſtas eſt tyrannica: utuntur enim liberis ſuis, ut ſervis. Et domini in ſervos imperium, tyrannicum: in eo enim negotium domini agitur, ejuſque utilitati conſulitur. Atque hoc ſane rectum eſt; ſed Perſicum depravatum ac perverſum: eorum enim, qui differunt, imperia quoque differre debent. Jam viri et uxoris ſocietas ad optimatum principatum proxime videtur accedere: pro dignitate enim vir imperat, in iiſque rebus imperat, in quibus virum oportet imperare: et quæ mulieri conveniunt, ei permittit. Quod ſi vir in omnibus dominetur, in paucorum poteſtatem fit commutatio: id enim faciet præter dignitatem, non qua melior eſt. Interdum vero fit, ut mulieres imperent, eæ ſcilicet, quibus ampliſſimæ venerunt hæreditates. Non igitur tum ex virtute, ſed propter divitias, et potentiam imperatur, quemadmodum in paucorum principatu. Ex cenſu poteſtati autem fraterna ſocietas ſimilis eſt: ſunt enim pares, niſi quoad ætatibus inter ſe diffe-

γὰρ, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι. Διόπερ ἂν πολὺ ταῖς ἡλικίαις διαφέρωσιν, οὐκ ἔτι ἀδελφικὴ γίνεται ἡ φιλία. Δημοκρατία δ' μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδεσπότοις τῶν [t] οἰκήσεων· ἐνταῦθα γὰρ πάντες ἐξ ἴσου· καὶ ἐν αἷς ἀσθενὴς ὁ ἄρχων, καὶ ἑκάστῳ ἐξουσία.

ΚΕΦ. ια'.

Καθ' ἑκάστην δὲ τῶν πολιτειῶν φιλία φαίνεται, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον. Βασιλεῖ μὲν πρὸς τοὺς βασιλευομένους ἐν ὑπεροχῇ εὐεργεσίας· εὖ γὰρ ποιεῖ τοὺς βασιλευομένους, εἴ περ ἀγαθὸς ὢν ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἵν' εὖ πράττωσιν, ὥσπερ νομεὺς προβάτων· ὅθεν καὶ Ὅμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν εἶπε. Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρική· διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ [u] τοῦ εἶναι, δοκοῦντος μεγίστου εἶναι, καὶ τροφῆς, καὶ

[t] Γρ. οἰκίσεων: minus recte.

[u] Γρ. τοῦ δοκοῦντος. Posterior εἶναι non agnoscitur a Ven. 1. et 2.

runt. Quocirca si multum inter se distent ætatibus, jam amicitia fraterna constare non potest. Est autem popularis potestas quidem cum in iis familiis maxime, quæ domino carent (hic enim ex æquo omnes imperant) tum in quibus imbecillus est is, qui imperat, suaque cuique datur auctoritas et licentia.

CAP. XI.

In unaquaque autem reipublicæ administrandæ forma eatenus suos fines proferre videtur amicitia, quatenus et jus. Ac quæ regi sane cum iis, qui in regno vivunt, intercedit, in quadam beneficii excellentia posita est: bene enim meretur de iis, quibus imperat, si cum sit bonus, curam eorum habeat, tanquam ovium pastor, ut sint fortunati ac beati: unde et Homerus Agamemnonem, pastorem populorum appellavit. Talis est autem et paterna amicitia, nisi quod magnitudine beneficiorum præstat: est enim pater filio causa cur sit (quæ videtur esse res omnium maxima) idemque alendum et

παιδείας. Καὶ τοῖς προγόνοις δὲ [x] ταῦτα [y] ἀπονέμεται· Φύσει τε γὰρ [z] ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν, καὶ πρόγονοι ἐκγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευομένων. Ἐν ὑπεροχῇ δὲ [a] καὶ αἱ φιλίαι αὗται· διὸ καὶ τιμῶνται οἱ γονεῖς. Καὶ τὸ δίκαιον δὴ ἐν τούτοις, οὐ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ φιλία. Καὶ ἀνδρὸς δὲ πρὸς γυναῖκα ἡ αὐτὴ φιλία, [b] ἥ καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ· κατ' ἀρετὴν γὰρ καὶ τῷ ἀμείνονι πλέον ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἁρμόζον ἑκάστῳ. Οὕτω δὲ καὶ τὸ δίκαιον. Ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν, τῇ εταιρικῇ ἔοικεν· ἴσοι γὰρ καὶ ἡλικιῶται· οἱ τοιοῦτοι δὲ [c] ὁμομαθεῖς καὶ ὁμοήθεις ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Ἔοικε δὴ ταύτῃ καὶ ἡ κατὰ τὴν τιμοκρατικήν· ἴσοι γὰρ οἱ πολῖται βούλονται καὶ ἐπιεικεῖς εἶναι. Ἐν μέρει δὴ τὸ ἄρχειν, καὶ ἐξ ἴσου. Οὕτω δὴ καὶ ἡ φιλία. Ἐν

[x] Ταὐτὰ lege: et ita Argyr. *Muret.* [y] Προσνέμεται El. [z] Γρ. ἀρχικός. [a] Καὶ deest El. [b] N C. et quidam impressi ἥ omittunt. [c] Γρ. ὁμοήθεις καὶ ὁμοιοπαθεῖς: et in quibusdam codd. ὁμοιομαθεῖς καὶ ὁμοιοηθεῖς.

erudiendum curavit. Atque hæc eadem avis et majoribus tribuuntur: ad imperandum enim apti sunt natura, et pater liberis, et avi nepotibus, et rex iis, qui sub regno sunt. In excellentia autem etiam hæ amicitiæ positæ sunt: itaque etiam parentibus tribuitur honos. Jus igitur in his non idem versatur, sed id, quod pro dignitate est: talis enim et horum amicitia est. Jam viri et uxoris amicitia eadem est, atque ea, quæ in optimatum principatu: ex virtute enim res tota penditur, et plus boni meliori tribuitur, et quod cuique aptum et accommodatum est. Idem porro et de jure sentiendum. Fratrum autem amicitia, sodalium amicitiæ similis est: sunt enim pares inter se, et æquales ætate: et qui sunt tales, plurimum iisdem studiis ac disciplinis dediti, consimilibusque moribus præditi sunt. Huic igitur similis ea amicitia videtur, quæ in Timocratia reperitur: postulat enim ratio et natura civium, ut inter se sint pares, et viri boni, atque æquales. Vicissim igitur et æqualiter solent imperare. Talis ergo et eorum amicitia est. In declinationibus autem a recta reipublicæ

δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν ὥσπερ καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ μικρὸν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ φιλία ἐστὶ, καὶ ἥκιστα ἐν τῇ χειρίστῃ. Ἐν τυραννίδι γὰρ οὐδὲν, ἢ μικρὸν φιλίας· ἐν οἷς γὰρ μηδὲν κοινὸν ἐστι τῷ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, οὐδὲ φιλία. Οὐδὲ γὰρ δίκαιον· ἀλλὰ οἷον τεχνίτῃ πρὸς ὄργανον, καὶ ψυχῇ πρὸς σῶμα, καὶ δεσπότῃ πρὸς δοῦλον· ὠφελεῖται μὲν γὰρ ταῦτα ὑπὸ τῶν χρωμένων. Φιλία δ᾽ οὐκ ἔστι πρὸς τὰ ἄψυχα, οὐδὲ δίκαιον, ἀλλ᾽ οὐδὲ πρὸς ἵππον ἢ βοῦν, [d] οὐδὲ πρὸς δοῦλον ᾗ δοῦλος· οὐδὲν γὰρ κοινόν ἐστιν· ὁ [e] γὰρ δοῦλος, ἔμψυχον ὄργανον· τὸ δ᾽ ὄργανον, ἄψυχος δοῦλος. Ἧ μὲν οὖν δοῦλος, οὐκ ἔστι φιλία πρὸς αὐτὸν, ᾗ δ᾽ ἄνθρωπος· δοκεῖ γὰρ εἶναί τι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμου καὶ συνθήκης· καὶ φιλίας δὴ καθ᾽ ὅσον ἄνθρωπος. Ἐπὶ μικρὸν δὴ καὶ ἐν ταῖς τυραννίσιν αἱ φιλίαι

[d] Γρ. ἀλλ᾽ οὐδὲ πρὸς δοῦλον ᾗ δοῦλον.

[e] Vide Polit. lib. i. cap. 6.

adminiſtrandæ forma quemadmodum juri parum loci relictum eſt, ſic et amicitiæ, minimumque in deterrima. In tyrannide enim aut nihil, aut parum loci amicitiæ relictum eſt: inter quos enim nihil eſt commune ei qui imperat, cum eo qui paret, nec ulla prorſus amicitia eſt. Nam ne juris quidem inter eos ulla eſt communitas: ſed tantundem juris et amicitiæ eſt, quantum intercedit artifici cum inſtrumento, animo cum corpore, domino cum ſervo: his enim proſunt quidem et conſulunt ii, qui utuntur. Verum nec amicitia, nec jus eſt nobis cum rebus inanimis; immo ne cum equo quidem aut bove; ſed neque cum ſervo, qua ſervus eſt: nihil enim domino cum ſervo commune eſt: nam ſervus, inſtrumentum eſt animatum; inſtrumentum autem, ſervus inanimus. Qua igitur ſervus eſt, nulla nobis cum eo amicitia intercedit: ſed qua homo eſt: nam omni homini cum eo, qui legis et conventi particeps eſſe poteſt, jus aliquod intercedere videtur: ergo et amicitia, quoad homo eſt. In tyrannidibus igitur neque ami-

καὶ τὸ δίκαιον· αἱ δὲ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ἐπὶ πλεῖστον· πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἴσοις οὖσιν.

ΚΕΦ. ιϐʹ.

[f] ΕΝ κοινωνίᾳ μὲν οὖν πᾶσα φιλία ἐστὶ, καθάπερ εἴρηται· ἀφορίσειε δ᾽ ἄν τις τήν τε συγγενικὴν καὶ τὴν ἑταιρικήν. Αἱ δὲ πολιτικαὶ, καὶ φυλετικαὶ, καὶ συμπλοϊκαὶ, καὶ ὅσαι τοιαῦται, κοινωνικαῖς ἐοίκασι μᾶλλον· οἷον γὰρ καθ᾽ ὁμολογίαν τινὰ φαίνονται εἶναι. Εἰς ταύτας δὲ τάξειεν ἄν τις καὶ τὴν ξενικήν. Καὶ ἡ συγγενικὴ δὲ φαίνεται πολυειδὴς εἶναι, καὶ ἠρτῆσθαι πᾶσα ἐκ τῆς πατρικῆς. Οἱ γονεῖς μὲν γὰρ στέργουσι τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν τι ὄντα· τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ᾽ ἐκείνων τι ὄντα. Μᾶλλον δ᾽ ἴσασιν οἱ γονεῖς τὰ ἐξ αὐτῶν, ἢ τὰ γεννηθέντα ὅτι ἐκ τούτων· καὶ μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ᾽ οὗ τῷ γεν-

[f] Magn. Moral. lib. ii. cap. 12. et Eud. lib. viii. cap. 9.

citiis, neque juri multum relictum est loci: at in popularibus potestatibus plurimum: multa enim inter eos, qui sunt pares, communia sunt.

CAP. XII.

IN communitate igitur quadam omnis amicitia cernitur, quemadmodum diximus: nisi quis forte et cognatorum et sodalium amicitiam ab his secludere velit. At vero civium et tribulium, et eorum, qui una navigant, et quæcunque sunt hujus generis amicitiæ, sociorum amicitiis sunt similiores: consensu enim et pacto quodam videntur constare. Atque in eodem numero et ordine hospitalem locare licet. Jam vero etiam cognatorum amicitia multiplex ac multiformis videtur esse, totaque a paterna pendere. Parentes enim liberos diligunt, ut aliquid sui; liberi autem parentes, ut ab illis quippiam profectum. Melius autem noverunt parentes suos liberos, quam sciunt liberi, se ex his esse procreatos: majore denique necessitudine conjunctum est ei,

νηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῷ ποιήσαντι· τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ' οὗ, οἷον [g] ὀδοὺς, ἢ θρὶξ, ἢ ὁτιοῦν τῷ ἔχοντι· [h] ἐκείνων δ' οὐθενὶ τὸ ἀφ' οὗ, ἢ ἧττον. Καὶ τῷ πλήθει δὲ τοῦ χρόνου· οἱ μὲν γὰρ εὐθὺς γενόμενα στέργουσι· τὰ δὲ [i] προελθόντα τοῖς χρόνοις τοὺς γονεῖς, σύνεσιν ἢ αἴσθησιν λαβόντα. Ἐκ τούτων δὲ δῆλον καὶ δι' ἃ φιλοῦσι μᾶλλον αἱ μητέρες. [k] Γονεῖς μὲν οὖν τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς· τὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν, οἷον ἕτεροι αὐτοὶ τῷ κεχωρίσθαι· τέκνα δὲ γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων πεφυκότα. Ἀδελφοὶ δ' ἀλλήλους, τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης, ἀλλήλοις [l] ταὐτὸ ποιεῖ. Διό φασι ταὐτὸν αἷμα, καὶ ῥίζαν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰσὶ δὴ τὸ αὐτό πως καὶ ἐν διῃρημένοις.

[g] Ὀδοὺς, θρὶξ, ὁτιοῦν C C C. et El. Forſan etiam illud ὁτιοῦν, quod Andronicus non agnoſcit, irreptitium eſt. [h] Ἐκείνῳ δ' οὐδὲν τὸ ἀφ' οὗ Vet. Interp. [i] Γρ. περιελθόντα. Elienſis vero legit προελθόντος χρόνου σύν. omiſſo τοὺς γονεῖς. [k] Γρ. γονεῖς μὲν γὰρ τέκν. [l] Ταὐτὸ ποιεῖ conjungit Muretus, atque ex his unum facit ταὐτοποιεῖ.

quod generatum eſt, id, a quo generatum eſt, quam id, quod natum eſt, ei, quod generavit: nam quod ab aliquo profectum eſt, ejus eſt proprium, a quo profectum eſt; ut dens, aut pilus, aut quidlibet, ejus, cui inhæret: id autem, a quo aliqua orta ſunt, illorum nullius proprium eſt, aut certe minus. Præterea temporis longinquitate patris amor in filium ſuperior eſt: parentes enim liberos ſtatim ut nati ſunt, diligunt: liberi parentes ætate progreſſi, et tum denique cum intelligere, aut ſentire cœperunt. Atque ex his perſpicuum etiam eſt, quamobrem matribus liberi ſint cariores. Parentes igitur liberos, ut ſeipſos, diligunt: nam qui ex eis nati ſunt, eo ipſo quod ſeparati ſunt, tanquam alteri ipſi ſunt: liberi autem parentes, ut ex illis nati. At fratres inter ſe amant, quod ex eiſdem nati ſint: nam eo ipſo quod idem ſunt, atque illi, fit ut inter ſe quoque ſint idem. Idcirco de fratribus ita loqui ſolent, Idem ſanguis, ſtirps eadem, et cætera ejuſdem generis. Sunt igitur quodammodo unum et idem, etiam in corporibus

Μέγα δὲ πρὸς φιλίαν καὶ τὸ σύντροφον, καὶ τὸ καθ' ἡλικίαν· [m] ἧλιξ γὰρ ἥλικα· καὶ οἱ συνήθεις ἑταῖροι. Διὸ καὶ ἡ ἀδελφικὴ τῇ ἑταιρικῇ ὁμοιοῦται. Ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς, [n] ἐκ τούτων συνῳκείωνται· [o] τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι. Γίγνονται δ' οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δ' ἀλλοτριώτεροι, τῷ σύνεγγυς ἢ πόῤῥω τὸν ἀρχηγὸν εἶναι. Ἔστι δ' ἡ μὲν πρὸς γονεῖς φιλία τέκνοις, καὶ ἀνθρώποις πρὸς θεοὺς, ὡς πρὸς ἀγαθὸν [p] καὶ ὑπερέχον· εὖ γὰρ πεποιήκασι τὰ μέγιστα· τοῦ γὰρ εἶναι καὶ τραφῆναι αἴτιοι, καὶ γενομένοις τοῦ παιδευθῆναι. Ἔχει δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ χρήσιμον ἡ τοιαύτη φιλία μᾶλλον τῶν ὀθνείων, ὅσῳ καὶ κοινότερος ὁ βίος αὐτοῖς ἐστιν. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ἀδελφικῇ, ἅπερ καὶ ἐν τῇ

[m] Ἧλιξ γὰρ ἥλικα est particula versus, cujus mentio fit in Rhet. lib. i. cap. 11. hisce verbis: ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἴρηνται· καὶ ἧλιξ ἥλικα τέρπει, καὶ ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον φίλον τὸ ὅμοιον. [n] Sc. ἀδελφῶν. [o] Τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοί πως ἀλλήλοις εἰσίν. *Andr.* [p] Καὶ inter versus Eliensis scribitur.

divisis ac separatis. Magnum quinetiam ad amicitiam momentum habet educationis communitas, et ætatis æqualitas: nam æqualem æqualis, inquit ille: et qui familiaritate consuetudineque mutua delectantur, sodales sunt. Itaque amicitia fraterna sodalium amicitiæ simillima est. Patrueles autem, reliquique cognati, ex horum conjunctione inter se conjuncti sunt: ex eo enim scilicet, quod ex eisdem orti sunt. Atque horum alii sunt inter se propinquiores, alii alieniores, quod vel propius, vel longius ab eis abest eorum generis auctor et princeps. Ea autem, quæ liberis cum parentibus, et hominibus cum Diis immortalibus amicitia intercedit, ut cum bona quadam re atque excellente, intercedit: beneficiis enim nos maximis affecerunt: causæ enim sunt tum ut filii nascantur et alantur; tum ut jam confirmati instituantur. Inest autem in tali amicitia eo plus jucunditatis et utilitatis, quam in alienorum, quo etiam vitæ communitate magis inter se devincti sunt. Insunt autem etiam in fraterna, eadem quæ

ἑταιρικῇ· καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἐπιεικέσι, καὶ ὅλως τοῖς ὁμοίοις, ὅσῳ οἰκειότεροι, καὶ ἐκ γενετῆς [q] ὑπάρχοντες στέργουσιν ἀλλήλους· καὶ ὅσῳ ὁμοηθέστεροι οἱ ἐκ τῶν αὐτῶν, καὶ σύντροφοι, καὶ παιδευθέντες ὁμοίως· καὶ ἡ κατὰ τὸν χρόνον δοκιμασία πλείστη καὶ βεβαιοτάτη. Ἀνάλογον δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τῶν συγγενῶν τὰ φιλικά. Ἀνδρὶ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν· ἄνθρωπος γὰρ τῇ φύσει συνδυαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν· καὶ ὅσῳ πρότερον καὶ ἀναγκαιότερον οἰκία πόλεως, [r] καὶ τεκνοποιΐα κοινότερον ζώοις. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἐπὶ τοσοῦτον ἡ κοινωνία ἐστίν· [s] οἱ δ᾽ ἄνθρωποι οὐ μόνον τῆς τεκνοποιΐας χάριν συνοικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον· εὐθὺς γὰρ διῄρηται τὰ ἔργα, καὶ ἔστιν ἕτερα ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ἐπαρκοῦσιν οὖν ἀλλήλοις, εἰς τὰ

[q] Ὑπάρχουσι τοῖς ζώοις στέργοντες El. [r] Καὶ ὅσῳ κοινότερος ζώοις τεκνοποιΐα, ἡ δὲ πολιτεία μόνοις τοῖς ἀνθρώποις. *Andr.* [s] Vide Polit. lib. i. cap. 2.

in ſodalium amicitia, ac multo quidem magis in probis et æquis, et omnino ſimilibus, quanto magis inter ſe familiares ſunt, quantoque magis ab eo tempore, quo primum in lucem editi ſunt, ſe mutuo diligunt: quanto denique ſimilioribus moribus præditi ſunt, qui ex iiſdem nati, et una educati, et ſimili cura ac diligentia eruditi ſunt: poſtremo probatio ea, quæ tempore conſtat, in hac et plurima et firmiſſima eſt. Peræqua autem proportione in cæteris quoque cognatis ea, quæ amicitiæ propria ſunt, reperiuntur. Jam vero, quæ inter virum et uxorem amicitia eſt, maxime ſecundum naturam videtur eſſe: homo enim ad conjugium aptior eſt natura, quam ad ſocietatem civilem: quanto prior, magiſque neceſſaria civitate domus eſt, quantoque filiorum procreatio animantium omnium communior eſt. Atque in cæteris quidem hactenus progreditur communitas: homines autem non ſolum procreationis liberorum cauſa communi domo utuntur, ſed etiam ut eorum, quæ ad vitam pertinent, majorem habeant facultatem: ſtatim enim deſcripta ac diviſa ſunt eorum officia ac munera; aliæque ſunt viri, aliæ uxoris partes. Inſerviunt igi-

κοινὸν τιθέντες τὰ ἴδια. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸ χρήσιμον εἶναι δοκεῖ, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ. Εἴη δ' ἂν καὶ δι' ἀρετὴν, εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν· ἔστι γὰρ ἑκατέρου ἀρετή· καὶ χαίροιεν ἂν τῷ τοιούτῳ. Σύνδεσμος δὲ τὰ τέκνα δοκεῖ εἶναι· διὸ θᾶττον οἱ ἄτεκνοι διαλύονται· τὰ γὰρ τέκνα, κοινὸν [t] ἀγαθὸν ἀμφοῖν· συνέχει δὲ τὸ κοινόν. Τὸ δὲ, πῶς συμβιωτέον ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ὅλως φίλῳ πρὸς φίλον, οὐδὲν ἕτερον φαίνεται ζητεῖσθαι, ἢ πῶς δίκαιον· οὐ γὰρ [u] ταὐτὸ φαίνεται τῷ φίλῳ πρὸς τὸν φίλον, οὐδὲ πρὸς [x] τὸν ὀθνεῖον, καὶ τὸν ἑταῖρον, καὶ τὸν συμφοιτητήν.

ΚΕΦ. ιγ΄.

ΤΡΙΤΤΩΝ δὴ οὐσῶν φιλιῶν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, καὶ καθ' ἑκάστην, τῶν μὲν ἐν ἰσότητι φίλων ὄντων, τῶν δὲ καθ' ὑπεροχήν· καὶ γὰρ ὁμοίως ἀγαθοὶ γίνονται φίλοι,

[t] Ἀγαθὸν abest ab Eliensi. [u] Ταὐτὸν El. [x] Καὶ τὸν ὀθν. El.

tur alter alteri sua in medium afferentes. Propter hanc causam in hac amicitia et utilitas inesse videtur, et voluptas. Quod si probi fuerint, etiam propter virtutem amicitiam inter se colere videbuntur: est enim sua utriusque virtus: ac tali re sane lætabuntur. Liberi autem communes, vinculi cujusdam instar obtinent. Itaque citius dissolvuntur, qui liberis carent: liberi enim, commune amborum sunt bonum: at id omne, quod commune est, ad continendum valet. Viro autem cum uxore, et omnino amico cum amico quomodo sit vivendum si quæratur, nihil aliud sit, quam quærere quid inter eos juris intercedat: non enim idem jus est amico cum amico, neque cum alieno, neque cum socio, et cum discipulo.

CAP. XIII.

CUM sint autem tria amicitiæ genera, quemadmodum initio diximus, et in unaquaque alii sint pares amici, alii præstantia quadam inter se differant (nam et æque boni inter se fiunt amici,

ϗ ἀμείνων χείρονι, ὁμοίως δὲ ϗ ἡδεῖς, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον ἰσάζοντες ταῖς ὠφελείαις ϗ διαφέροντες· τοὺς ἴσους μὲν κατ' ἰσότητα δεῖ [y] τῷ φιλεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς ἰσάζειν, τοὺς δ' ἀνίσους [z] τῷ ἀνάλογον ταῖς ὑπεροχαῖς ἀποδιδόναι. Γίγνεται δὲ τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μέμψεις ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ ἢ μόνῃ, ἢ μάλιστα, εὐλόγως· οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες, εὖ δρᾷν ἀλλήλους προθυμοῦνται· τοῦτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας. Πρὸς τοῦτο δ' ἁμιλλωμένων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα, οὐδὲ μάχαι· τὸν γὰρ φιλοῦντα ϗ εὖ ποιοῦντα οὐδεὶς δυσχεραίνει· ἀλλ' ἐὰν ᾖ χαρίεις, [a] ἀμείβεται εὖ δρῶν. Ὁ δ' ὑπερβάλλων, τυγχάνων οὗ ἐφίεται, οὐκ ἂν ἐγκαλοίη τῷ φίλῳ· ἑκάτερος γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ [b] ἐφίεται. Οὐ πάνυ δ' οὐδ' ἐν ταῖς δι' ἡδονήν· ἅμα γὰρ ἀμφοῖν γίνεται οὗ ὀρέγονται, εἰ τῷ συνδιάγειν χαίρουσι. Γελοῖος δ'

[y] Illud τῷ delere mallem, ni id fieri vetarent omnes noſtri codd.
[z] Τὸ legit Elienſis; rectius, ni fallor. Quidam τῷ τὸ ἀνάλ. ſcribunt.
[a] Ἀμύνεται pro ἀμείβεται C C C.
[b] Ὀρέγεται El.

et melior deteriori: ſimiliterque jucundi: et ii, qui utilitatem ſequuntur, tum utilitatibus præbendis æquales, tum inæquales ac differentes) eos quidem, qui inter ſe ſunt pares, etiam amando et reliquis rebus oportet exæquari: eos autem, qui ſunt diſpares, id, quo ſunt inferiores, præſtantiæ et excellentiæ proportione reddere, ac remetiri. Oriuntur autem criminationes et querelæ in ea amicitia ſola quam conſtituit utilitas, aut certe in ea maxime: nec immerito: nam qui ob virtutem ſunt amici, ſtudent alter de altero bene mereri: hoc enim virtutis et amicitiæ proprium eſt. Illis porro hac de re certantibus, neque criminationes exiſtunt, neque pugnæ: in eum enim, qui amat et bene meretur, nemo offenſo eſt animo: immo vero ſi humanitate ſit politus et gratus, refert gratiam. Jam qui beneficiis alterum ſuperat, cum id, quod cupit, aſſequatur, non queratur de amico: uterque enim bonum expetit. Ne in amicitiis quidem propter voluptatem conciliatis, admodum ſæpe querelæ incidunt: nam ſi convictu lætantur, id quod expetunt, contingit pariter

ἂν φαίνοιτο καὶ ὁ ἐγκαλῶν τῷ μὴ τέρποντι, ἐξὸν μὴ [c] συνδιημερεύειν. Ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἐγκληματική· ἐπ᾽ ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις, ἀεὶ τοῦ πλείονος δέονται, καὶ ἔλαττον ἔχειν οἴονται τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμφονται ὅτι οὐχ ὅσων δέονται, τοσούτων τυγχάνουσιν, ἄξιοι ὄντες. Οἱ δ᾽ εὖ ποιοῦντες, οὐ δύνανται ἐπαρκεῖν τοσαῦτα, ὅσων οἱ πάσχοντες δέονται. Ἔοικε δὲ, καθάπερ τὸ δίκαιόν ἐστι διττόν· τὸ μὲν γὰρ ἄγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον· καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον [d] φιλίας, ἡ μὲν ἠθικὴ, ἡ δὲ νομικὴ εἶναι. Γίγνεται οὖν τὰ ἐγκλήματα μάλιστ᾽, ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν συναλλάξωσι καὶ διαλύωνται. Ἔστι δ᾽ ἡ νομικὴ μὲν ἡ ἐπὶ ῥητοῖς· ἡ μὲν πάμπαν ἀγοραία, ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα· ἡ δὲ ἐλευθεριωτέρα, εἰς χρόνον, καθ᾽ ὁμολογίαν δὲ, τί ἀντί

[c] Συνημερεύειν C C C. et El. [d] Ὠφελείας El. et alii.

ambobus. Ridiculus autem videatur is, qui alterum criminetur, eo quod ab eo non delectetur, cum totos dies cum eo non conterere liceat. Amicitia autem ob utilitatem conſtituta, criminationum et querelarum plena eſt: nam quia emolumenti cauſa utuntur opera et conſuetudine mutua, ſemper plura deſiderant, ſemperque minus, quam conveniat, habere ſe exiſtimant: denique queruntur ſe tam multa non conſequi, quam multis egent, cum præſertim digni ſint. Illi autem, qui beneficium conferunt, tam multa ſuppeditare non poſſunt, quam multis egent ii, in quos beneficia conferuntur. Videtur autem ut jus eſt duplex (alterum enim eſt non ſcriptum, alterum ſcriptum et legitimum) ſic et amicitia, quam utilitas conſtituit, altera in moribus eſſe poſita, altera legitima. Naſcuntur igitur criminationes maxime, ubi non ex eadem, qua ſocietatem contraxerunt, amicitia, fit ſolutio. Eſt autem legitima ea, quæ lege dicta certaque mercede præſtituta conſtat: eſtque hæc duplex; altera prorſus mercaturæ ſimilis, in qua de manu in manum merces, aut pretium numeratur; altera liberalior, in qua in diem confertur utilitas, ſed ex pacto et conſenſu aliquid pro a-

ἴσως. Δῆλον δὲ ἐν ταύτῃ τὸ ὀφείλημα, οὐκ [e] ἀμφίλογον· [f] φιλικὴν δὲ τὴν ἀναβολὴν ἔχει. [g] Διὸ παρ' ἐνίοις, τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν τοὺς κατὰ πίστιν συναλλάξαντας. Ἡ δ' ἠθικὴ, οὐκ ἐπὶ ῥητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ δωρεῖται, ἢ ὅ, τι δή ποτε ἄλλῳ. Κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον ἢ πλέον, ὡς οὐ δεδωκὼς, ἀλλὰ χρήσας· οὐχ ὁμοίως δὲ καὶ συναλλάξας καὶ διαλυόμενος ἐγκαλέσει. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν πάντας, ἢ τοὺς πλείστους, τὰ καλά· προαιρεῖσθαι δὲ τὰ ὠφέλιμα. Καλὸν δὲ τὸ εὖ ποιεῖν, μὴ ἵνα ἀντιπάθῃ· ὠφέλιμον δὲ τὸ εὐεργετεῖσθαι. Δυναμένῳ δὴ ἀνταποδοτέον τὴν ἀξίαν ὧν ἔπαθε, καὶ ἑκόντι·

[e] Ἀμφίβολον pro ἀμφίλογον El. [f] Ἡ δὲ ἀναβολὴ τῆς κομιδῆς ἐλευθεριώτερόν πως καὶ φιλικώτερον ποιεῖ τὸ συνάλλαγμα. *Dilatio vero receptionis liberalius multoque amicius pactum facit.* Andr. [g] Διόπερ ἐνίοις τούτ. El. ad oram nostra est lectio. Senec. lib. iii. *De Beneficiis*, testatur Actionem *ingrati*, excepta Macedonum gente, nusquam reperiri: videturque Aristoteles hoc ipsum tacite innuere, hoc suæ gentis esse proprium.

liquo præstatur. Neque vero in hac obscurum est, neque dubium id, quod debetur: sed amicitiæ convenientem dilationem habet. Itaque apud nonnullos non dantur horum judicia aut actiones, neque jus dicitur, sed putant eos, qui fidem alterius secuti cum eo aliquid contraxerunt, æqui bonique facere oportere. Ea autem quæ in moribus posita est, neque legem dictam, neque utilitatem aliquam habet pactam: sed alter alteri tanquam amico donat, aut quidlibet aliud agit. Verum tamen æquum esse censet tantundem, aut plus ad se redire, proinde quasi non donaverit, sed utendum dederit et commodarit: quod si aliter ei solvetur, quam contraxerit, alterum accusabit. Hoc autem propterea accidit, quia volunt omnes, aut quam plurimi, res honestas, sed honestis utiles anteponunt. Honestum autem est bene de altero mereri, nulla vicissim utilitate sperata; utile, beneficium accipere. Debet igitur qui facultatem habet, tantundem, quantum accepit, referre, idque sua sponte (non enim amicum quenquam, qui nolit, fa-

[h]ἄκοντα γὰρ φίλον οὐ ποιητέον· ὡς δὴ διαμαρτάνοντα ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ εὖ παθόντα ὑφ' οὗ οὐκ ἔδει· οὐ γὰρ ὑπὸ φίλου, οὐδὲ δι' αὐτὸ τοῦτο δρῶντος. Καθάπερ οὖν ἐπὶ ῥητοῖς εὐεργετηθέντα διαλυτέον. [i]Καὶ ὡμολόγησε δ' ἂν, δυνάμενος ἀποδώσειν· ἀδυνατοῦντα δὲ, οὐδὲ ὁ δοὺς ἠξίωσεν ἄν. Ὥστ' εἰ δυνατὸς, ἀποδοτέον. Ἐν ἀρχῇ δ' ἐπισκεπτέον ὑφ' οὗ εὐεργετεῖται, καὶ ἐπὶ τίνι, ὅπως [k]ἐπὶ τούτοις ὑπομένῃ, ἢ μή. Ἀμφισβήτησιν δὲ ἔχει, πότερα δεῖ τῇ τοῦ παθόντος ὠφελείᾳ μετρεῖν, καὶ πρὸς ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ἀνταπόδοσιν, ἢ τῇ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. Οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις, καὶ ἐξῆν παρ' ἑτέρων λαβεῖν, [l]καταμικρίζοντες·

[h] Quidam ἄκοντα ad eum, qui beneficium confert, referri volunt. Pro noſtro vero Interprete facit Andronicus: τοὺς δὲ τοιούτους φίλους, καὶ ἵνα εὖ πάθωσιν κ. τ. λ. [i] Καὶ ὁμολογῆσαι δ' ἂν δυνάμενον C C C. ὁμολογῆσαι etiam legit El. καὶ γὰρ ὡμολόγησε μὲν ἂν legendum eſſe cenſet Muretus. [k] Ὑπὸ τούτοις El. ἐπὶ vero ad oram ſcriptum habet. [l] Γρ. καταμικρύνοντες.

cere debemus) tum etiam tanquam qui jam ab initio errarit, beneficiumque ab eo, a quo non debebat, acceperit: non enim ab amico accepit, neque ab eo, qui amici cauſa beneficium conferebat. Itaque perinde quaſi beneficium acceperit certa lege dicta, ſic debet diſſolvere. Fatebitur quoque ſeſe, quamprimum poſſit, parem gratiam relaturum: ſi non poſſit vero, ne is quidem, qui dedit, ſibi reddi æquum eſſe duxerit. Quocirca ſi facultatem habet, referendum beneficium eſt. Videndum autem ſtatim a principio eſt, a quo beneficium accipiat, et quam beneficii mercedem ille exſpectet: ut hac conditione ſe beneficio affici aut patiatur, aut recuſet. Sed ambigi poteſt utrum ejus utilitate, qui accepit, beneficium ſit ponderandum, ejuſque ratione habita, referenda ſit gratia: an ejus, qui dedit, liberalitate metiendum. Nam qui acceperunt, ea ſe a bene meritis extenuantes accepiſſe dicunt, quæ et illis erant parva, et ab aliis conſequi licebat: illi contra ſe,

οἱ δ' ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ ἃ παρ' ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις. Ἆρ' οὖν διὰ μὲν τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης, ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν; οὗτος γὰρ ὁ δεόμενος, καὶ ἐπαρκεῖ αὐτῷ ὡς κομιούμενος τὴν ἴσην. Τοσαύτη οὖν γεγένηται ἡ ἐπικουρία, ὅσον οὗτος ὠφέληται. Καὶ ἀποδοτέον δὴ αὐτῷ ὅσον [m] ἐφεύρατο, ἢ καὶ πλέον· [n] κάλλιον γάρ. Ἐν δὲ ταῖς κατ' ἀρετὴν, ἐγκλήματα μὲν οὐκ ἔστι· μέτρῳ δ' ἔοικεν ἡ τοῦ δράσαντος προαίρεσις· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἤθους ἐν τῇ προαιρέσει τὸ κύριον.

ΚΕΦ. ιδ'.

ΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑΙ δὲ καὶ ἐν ταῖς καθ' ὑπεροχὴν φιλίαις· ἀξιοῖ γὰρ ἑκάτερος πλέον ἔχειν. Ὅταν δὲ τοῦτο γίγνηται, διαλύεται ἡ φιλία. Οἴεται γὰρ ὅ, τε βελτίων

[m] Ἀπηύρατο El. [n] Κάλλιστον El. ad oram vero κάλλιον.

quam maxima potuerint, contulisse; et quæ hi ab aliis non tulissent; et in periculis, aut in talibus eorum rebus adversis, et necessariis temporibus. Si igitur amicitiam utilitas constituerit, ejusne, qui accepit, utilitate sunt metienda? hic est enim, qui eget, et ille huic opitulatur, tanquam parem gratiam accepturus. Tantam igitur ille huic opem tulit, quantam hic utilitatem cepit. Ei igitur tantundem reddendum est, quantum est consecutus: aut etiam amplius: hoc enim longe pulchrius atque honestius est. In iis autem amicitiis, quæ virtute constant, nullæ criminationes innascuntur: ejus tamen, qui bene meritus est, consilio beneficium videtur esse metiendum: virtutis enim et morum principatus in consilio positus est.

CAP. XIV.

JAM vero in iis quoque amicitiis, quæ in excellentia quadam consistunt, dissidia nonnulla oriuntur: postulat enim uterque plus sibi tribui. Quod cum sit, dirimitur amicitia. Existimat enim et is, qui melior est, sibi plus tribui

προσήκειν αὐτῷ πλέον ἔχειν· τῷ γὰρ ἀγαθῷ νέμεσθαι πλέον· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ὠφελιμώτερος· ἀχρεῖον γὰρ ὄντα οὔ φασι δεῖν ἴσον ἔχειν· λειτουργίαν τε γὰρ γίνεσθαι, καὶ οὐ φιλίαν, εἰ μὴ κατ' ἀξίαν τῶν ἔργων ἔσται τὰ ἐκ τῆς φιλίας. Οἴονται γὰρ καθάπερ ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω, οὕτω δεῖν καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ. Ὁ δ' ἐνδεὴς, καὶ ὁ χείρων, ἀνάπαλιν· φίλου γὰρ ἀγαθοῦ εἶναι, τὸ ἐπαρκεῖν τοῖς ἐνδεέσι· τί γὰρ, φασὶν, ὄφελος σπουδαίῳ ἢ δυνάστῃ φίλον εἶναι, μηθέν γε μέλλοντα ἀπολαύειν; °Ἔοικε δὲ ἑκάτερος ὀρθῶς ἀξιοῦν, καὶ δεῖν ἑκατέρῳ πλέον νέμειν ἐκ τῆς φιλίας, οὐ τοῦ αὐτοῦ δὲ, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑπερέχοντι, τιμῆς· τῷ δὲ ἐνδεεῖ, κέρδους· τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ εὐεργεσίας ἡ τιμὴ, γέρας· τῆς δ' ἐνδείας ἐπικουρία, τὸ κέρδος. Οὕτω δ' ἔχειν τοῦτο καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις φαίνεται· οὐ γὰρ τιμᾶται ὁ μηδὲν ἀγαθὸν τῷ

° Ἔοικε δὲ οὖν El.

convenire (bono enim viro plus tribui solere) et similiter is, qui utilior est: negant enim, eum, qui sit inutilis, æquam partem auferre oportere: onus enim sumptuosi muneris obeundi, non amicitiam futuram, nisi dignitati factorum ea, quæ ab amicitia proficiscuntur, respondebunt. Arbitrantur enim, ut in societate pecuniarum plura auferunt, qui plura in societatem attulerunt, sic et in amicitia fieri oportere. Egens autem et deterior contra: esse enim boni amici egentibus opitulari, eaque, quæ desiderant, suppeditare: quid enim juvat (inquiunt) viro bono, aut potenti amicum esse, si nullum ex eo fructum sis consecuturus? Videtur autem æqua utriusque esse postulatio, et utrique ex amicitia plus tribuere oportere, sed non ejusdem rei: verum meliori quidem, et ei, qui virtute præstat, plus honoris; egenti vero plus quæstus et emolumenti: virtutis enim et beneficentiæ præmium est, honos; egestatis autem et inopiæ subsidium, lucrum. Atque etiam in omni reipublicæ administrandæ forma ita sese res habere videtur: non enim honore afficitur is, qui nihil boni confert

κοινῷ πορίζων· τὸ κοινὸν γὰρ δίδοται τῷ τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντι· ἡ τιμὴ δὲ κοινόν. Οὐ γάρ ἐστιν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τῶν κοινῶν, καὶ τιμᾶσθαι· ἐν πᾶσι γὰρ τὸ ἔλαττον οὐδεὶς ὑπομένει. Τῷ δὴ περὶ χρήματα ἐλαττουμένῳ, τιμὴν ἀπονέμουσι· καὶ τῷ [p] δωροδόκῳ, χρήματα· τὸ κατ' ἀξίαν γὰρ ἐπανισοῖ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. Οὕτω δὴ καὶ τοῖς ἀνίσοις ὁμιλητέον, καὶ τῷ εἰς χρήματα ὠφελουμένῳ ἢ εἰς ἀρετὴν, τιμὴν [q] ἀνταποδοτέον, ἀνταποδιδόντα τὸ ἐνδεχόμενον· τὸ δυνατὸν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν. Οὐδὲ γάρ ἐστιν ἐν πᾶσι, καθάπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς τιμαῖς, καὶ γονεῖς· οὐδεὶς γὰρ τὴν ἀξίαν ποτ' ἂν ἀποδοίη· εἰς δύναμιν δὲ ὁ θεραπεύων, ἐπιεικὴς εἶναι δοκεῖ. Διὸ κἂν δόξειεν [r] οὐκ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπει-

[p] Ἀδωροδόκῳ (ita El.) legendum puto, ut etiam habet Eustratius, aut, quod forte verius est, delenda vox χρήματα. *Muretus*. [q] Ἀποδιδόντα El. [r] Διὰ τοῦτο δοκεῖ μὴ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπείπασθαι, καὶ

in rempublicam: nam res quædam communis ei tribuitur, qui de re communi et publica bene meretur: honos autem res communis est. Non enim fieri potest, ut quis e rebus communibus ac publicis, pecuniosus simul et honoratus discedat: nemo enim omnibus in rebus suam conditionem deteriorem esse patitur. Itaque ei, qui in re pecuniaria deteriore conditione fuerit, honorem tribuunt: eique qui muneribus capitur, pecuniam: dignitatis enim conservatio amicitiam exæquat et conservat, quemadmodum diximus. Sic igitur etiam eos, qui non sunt æquales, alterum cum altero communicare et agere par est: et qui vel pecunia, vel virtute auctus et ornatus est, is alterum honore remunerari debet, id saltem referens, cujus facultatem habet: id enim, quod præstari potest, amicitia desiderat ac requirit, non quo quisque dignus sit. Nam ne omnibus quidem in rebus id effici potest: quemadmodum in honoribus iis quos Diis immortalibus et parentibus habere solemus: nemo est enim qui honorem iis dignum tribuere possit: sed qui eos pro viribus et facultate colat, is probus et pius esse videtur. Quocirca etsi

παθαι, πατρὶ δ᾽ υἱόν· [s] ὀφείλοντα γὰρ ἀποδοτέον· οὐθὲν δ᾽ ποιήσας, ἄξιον τῶν ὑπηργμένων δέδρακεν· ὥστ᾽ ἀεὶ ὀφείλει· οἷς δ᾽ ὀφείλεται, ἐξουσία ἀφιέναι· καὶ τῷ πατρὶ δή. Ἅμα δὲ ἴσως [t] οὐδείς ποτ᾽ ἂν ἀποστῆναι δοκεῖ μὴ ὑπερβάλλοντος μοχθηρίᾳ· χωρὶς γὰρ τῆς φυσικῆς [u] φιλίας, τὴν ἐπικουρίαν ἀνθρωπικὸν μὴ διωθεῖσθαι· [x] τῷ δ᾽, ἐπιφευκτὸν, ἢ οὐ σπουδαστὸν, τὸ ἐπαρκεῖν, μοχθηρῷ ὄντι. Εὖ πάσχειν γὰρ οἱ πολλοὶ βούλονται· τὸ δὲ ποιεῖν φεύγουσιν, ὡς ἀλυσιτελές. Περὶ μὲν οὖν τούτων, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

μὴ ὑπακοῦσαι περὶ ὅτου οὖν ἀξιοῦντα· ἀεὶ γὰρ ὀφείλει, καὶ διὰ τοῦτο ἀνταποδοτέον ἀεί. *Ideo videtur non licere filio abdicare patrem, aut quicquid eorum quæ petierit negare : ſemper enim debet : quare etiam ſemper reddendum.* Andr. [s] Γρ. τὸν ὀφείλοντα γὰρ υἱὸν ἀποδοτέον. [t] Sc. πατήρ. [u] Ὠφελείας El. [x] Τῷ δὲ υἱῷ μοχθηρῷ ὄντι μισητὸν, ἢ οὐ λίαν σπουδάζεται τῷ πατρὶ ἐπαρκεῖν. *Filius autem ſi ſit improbus plane, aut odit, aut certe non admodum ſtudet patri ferre auxilium.* Andr. Hanc interpretationem ſequentia deſiderare videntur.

videtur patrem abdicare filio non licere, ſed patri filium maxime : (eum enim, qui debet, oportet reddere : quidquid autem fecerit filius, nihil beneficiis a patre acceptis dignum fecerit : ſemper igitur debet : iis vero quibus debetur dimittendi ac liberandi debitoris poteſtas datur : ergo et patri.) Simul tamen nemo fortaſſe diſcedere velle videatur, niſi ab eo qui improbitate excellat : nam præter amicitiam naturalem humanum eſt, auxilium non aſpernari : illi autem, qui ſit improbus, huic opitulari aut fugiendum eſt, aut non admodum laborandum. Plerique enim omnes beneficium accipere volunt ; dare vero ut rem inutilem fugiunt. Ac de his quidem hactenus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ
ΤΟ Ι'.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM
LIB. IX.

ΚΕΦ. α'.

ΕΝ ἁπάσαις δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι φιλίαις τὸ ἀνάλογον [a] ἰσάζει καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται· [1] οἷον καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, τῷ σκυτοτόμῳ ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων ἀμοιβὴ γίνεται κατ' ἀξίαν, καὶ τῷ ὑφάντῃ, καὶ τοῖς λοιποῖς. Ἐνταῦθα μὲν οὖν πεπόρισται κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα· πρὸς τοῦτο δὴ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τούτῳ μετρεῖται. [b] Ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ, ἐνίοτε μὲν ὁ ἐραστὴς ἐγκα-

[a] Ἀνισάζει El. [1] Vide lib. v. [b] Ἐν δὲ ταῖς ἠθικαῖς τε καὶ

CAP. I.

IN omnibus autem dissimilium amicorum amicitiis proportio amicitiam exæquat, et conservat, ut diximus: exempli gratia, etiam in civili, sutori pro calceis remuneratio fit ex merito et dignitate, et textori, et cæteris item artificibus atque opificibus. Hic igitur mensura communis comparata est, nummus: atque ad hunc omnia referuntur, hic omnia metitur. In amatoria vero amicitia queritur interdum amator de

λεῖ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται, οὐθὲν ἔχων φιλητὸν, εἰ οὕτως ἔτυχε· πολλάκις δ' ὁ ἐρώμενος, ὅτι πρότερον ἐπαγγελλόμενος πάντα, νῦν οὐθὲν ἐπιτελεῖ. Συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὰν ὁ μὲν δι' ἡδονὴν φιλῇ τὸν ἐρώμενον, ὁ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον τὸν ἐραστήν· [c] ταῦτα δὲ μὴ ἀμφοῖν ὑπάρχῃ. Διὰ ταῦτα γὰρ τῆς φιλίας οὔσης, διάλυσις γίνεται, ἐπειδὰν μὴ γίνηται ὧν ἕνεκα ἐφίλουν· οὐ γὰρ αὐτοὺς ἔστεργον, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα οὐ μόνιμα ὄντα· διὸ τοιαῦται καὶ αἱ φιλίαι. Ἡ δὲ τῶν [d] ἠθῶν καθ' αὑτὴν οὖσα, μένει, καθάπερ εἴρηται. Διαφέρονται δὲ καὶ ὅταν ἕτερα γίγνηται αὐτοῖς, καὶ μὴ ὧν ὀρέγονται· ὅμοιον γὰρ τῷ μηθὲν γίγνεσθαι, ὅταν οὗ ἐφίεται μὴ τυγχάνῃ. [e] Οἷον καὶ τῷ κιθα-

φιλικαῖς κοινωνίαις οὐκ ἔστιν ᾧ μετρῆσαι δυνατὸν τὰ ἀνομοιοειδῆ. Διὰ τοῦτο ἐν ἐγκλήμασιν ἀεὶ εἰσὶν αἱ τοιαῦται κοινωνίαι, οἵα ἐστὶν ἡ ἐρωτική. *In morali vero societate, et quæ amicitia constat, nihil habemus, quo ea quæ sunt dissimilia metiri possimus. Quamobrem querelarum atque accusationum plenæ sunt hujusmodi amicitiæ: qualis quoque est amatoria.* Andr.
[c] Εἶτα μήτε οὗτος πάνυ ἡδὺς ᾖ, μήτε ἐκεῖνος χρήσιμος. *Andr.* [d] Ἠθικῶν pro ἠθῶν El. et CCC. [e] Plutarchus factum hoc Dionysio tyranno Syracusano tribuit. Sic Augustus cuidam Græculo, ut Macrobius narrat, versus pro versibus reddidit :

eo, quem amat, quod cum eum deamet, ille sibi mutuo non respondeat in amore, quamvis forte nihil ipse habeat amabile? sæpe autem is, qui amatur, de amatore queritur, quod cum antea omnia promitteret, nunc nihil præstet. Atque hæc talia tum eveniunt, cum amator eum, qui colitur, propter voluptatem amat; ille amatorem, propter utilitatem; et hæc utrique non suppetunt. Nam quoniam hæc amicitiam constituerunt, dirimitur tum, cum ea non præstantur, in quibus inerat causa diligendi: non enim alter alterum diligebat, sed ea, quibus potiri dabatur, quæ stabilia non permanent: quamobrem tales sunt et amicitiæ. At vero ea, quæ ex moribus proficiscitur, amicitia, cum per se sit, manet, ut diximus. Dissident autem inter se amici etiam, cum alia, et non ea, quæ expetebant, consequuntur: simile enim est ac si quis nihil consequatur, cum id, quod cupiebat, non consequitur,

ρῳδῷ ὁ ἐπαγγελλόμενος, καὶ ὅσῳ ἄμεινον ᾄσειε, τοσούτῳ πλείω· εἰς ἕω δ' ἀπαιτοῦντι τὰς ὑποσχέσεις, ἀνθ' ἡδονῆς ἡδονὴν ἀποδεδωκέναι ἔφη. Εἰ μὲν οὖν ἑκάτερος τοῦτο ἐβούλετο, ἱκανῶς ἂν εἶχεν· εἰ δ' ὁ μὲν τέρψιν, ὁ δὲ κέρδος, καὶ ὁ μὲν ἔχει, ὁ δὲ μή, οὐκ ἂν εἴη τὸ κατὰ τὴν κοινωνίαν καλῶς. Ὧν γὰρ δεόμενος τυγχάνει, τούτοις καὶ προσέχει, κἀκείνου γε χάριν [f] ταῦτα δώσει. Τὴν ἀξίαν δὲ ποτέρου τάξαι ἐστί, τοῦ προϊεμένου, ἢ τοῦ προλαβόντος; ὁ γὰρ προϊέμενος ἔοικεν ἐπιτρέπειν ἐκείνῳ. Ὅπερ φασὶ καὶ [g] Πρωταγόραν ποιεῖν· ὅτε γὰρ διδάξειεν ἅ δή ποτε, τιμῆσαι τὸν μαθόντα ἐκέλευεν ὅσου δοκεῖ ἄξια ἐπίστασθαι, καὶ ἐλάμβανε τοσοῦτον. Ἐν τοῖς τοιούτοις δ' ἐνίοις [h] ἀρκεῖ τό,

[i] Μισθὸς δ' ἀνδρί.—

Verba dedi Xysto, decet hæc dare dona poetam.

[f] Γρ. τὰ αὐτά. [g] Vide Platonem in Protag. [h] Γρ. ἀρέσκει.

[i] Versus est Hesiodi dimidius: legitur autem integer hoc modo,

Μισθὸς δ' ἀνδρὶ φίλῳ εἰρημένος ἄρκιος ἔστω.

Hanc autem sententiam ad Pittheum Thesei avum refert Plutarchus in Theseo, citans Aristotelem. Est autem sensus illius versus talis: Etiamsi cum amico aliquid negotii contrahas, fac ut tibi

Quale illud est de citharœdo quodam, cui is, qui promiserat, quanto melius caneret, tanto se plura daturum, mane promissam mercedem exigenti, voluptatem se pro voluptate reddidisse respondit. Si hoc igitur volebat uterque, satis illi factum esset: sin hic oblectationem, ille quæstum atque utilitatem petebat, et hic habet, quod voluit, ille non habet; non fuerit legi societatis cumulate satisfactum. Nam quibus quisque eget, ad hæc animum etiam habet attentum, illorumque gratia hæc, quæ habet, daturus est. Sed æstimationem rei facere utrius est, ejusne, qui ante dedit, an ejus, qui ante accepit? nam qui dat prior, permittere illi videtur. Quod aiunt et Protagoram facere solitum: cum enim docuisset quod ei tandem visum esset, eum, qui didicerat, jubebat æstimare, quanti esse viderentur ea, quæ sciret: et tantum auferebat. In talibus autem placet illud nonnullis,

Dicta viro merces ab amico.

Οἱ δὲ προλαβόντες τὸ ἀργύριον, εἶτα μηθὲν ποιοῦντες, ὧν ἔφασαν, διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἐπαγγελιῶν, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασι γίνονται· οὐ γὰρ ἐπιτελοῦσιν ἃ ὡμολόγησαν. Τοῦτο δ' ἴσως ποιεῖν [k] οἱ σοφισταὶ ἀναγκάζονται, διὰ τὸ μηθένα ἂν δοῦναι ἀργύριον ὧν ἐπίστανται. Οὗτοι μὲν οὖν ὧν ἔλαβον τὸν μισθὸν, μὴ ποιοῦντες, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασίν εἰσιν. Ἐν οἷς δὲ μὴ γίγνεται διομολογία τῆς ὑπεργίας, οἱ μὲν δι' αὐτοὺς προϊέμενοι, εἴρηται ὅτι ἀνέγκλητοί εἰσι· τοιαύτη γὰρ ἡ κατ' ἀρετὴν φιλία. Τὴν ἀμοιβήν τε ποιητέον κατὰ τὴν προαίρεσιν· αὕτη γὰρ τοῦ φίλου καὶ τῆς ἀρετῆς. Οὕτω δ' ἔοικε καὶ τοῖς φιλοσοφίας κοινωνήσα-

prius conveniat cum eo, et dicat quam mercedem ſibi ſatis futuram putet, quanto contentus futurus eſt: contrahendum enim eſt ſemper ἐπὶ ῥητοῖς: ſic enim tolluntur, ac præciduntur omnes conquerendi occaſiones: cum ei ſatis eſſe debeat id, quod dictum eſt. Hanc eſſe ſententiam illius verſus oſtendunt, quæ ſequuntur:

Καί τε κασιγνήτῳ γελάσας ἐπὶ μάρτυρα θέσθαι.
Πίστεις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας.

Ἔργ. καὶ Ἡμέρ. lib. α'. ver. 368. *Muret.*

[k] Σοφισταί εἰσιν οἱ ἐπαγγελλόμενοι μὲν, ὡς ἀρετῆς ἕνεκα τὰς ὁμιλίας ποιούμενοι, μισθὸν δὲ νόμισμα πραττόμενοι. Plato in Sophiſt. Ὁ σοφιστὴς χρηματιστὴς ἀποφαινομένης σοφίας, ἀλλ' οὐ οὔσης. Ariſtot. in Elench. Sophiſtæ a Cic. iv. Academic. appellantur ii, qui oſtentationis aut quæſtus cauſa philoſophantur.

Qui autem præcepta pecunia, nihil eorum, quæ dixerunt, præſtant propter immoderatam promiſſorum magnitudinem, merito accuſantur: non enim perſolvunt ea, quæ promiſerunt. Sed hoc ſophiſtæ fortaſſe facere coguntur, propterea quod nemo ea, quæ ſciunt, cum pecunia commutaturus ſit. Hi igitur quia ea, quorum mercedem acceperunt, non faciunt, non immerito accuſantur. Inter quos autem nulla intercedit pro opera atque officio mercedis reſtipulatio, qui de altero propter ipſum priores bene merentur, apud eos nihil criminationibus eſſe relictum loci, dictum eſt: talis enim eſt ea, quæ virtute conſtituitur, amicitia. Atque in ea ex conſilio facienda remuneratio eſt: hoc enim et amici et virtutis eſt. Eademque ratio iis, qui-

σιν· ἐ γὰρ πρὸς χρήμαθ' ἡ ἀξία μετρεῖται, τιμή τ' ἰσόῤῥοπος ἐκ ἂν γένοιτο. Ἀλλ' ἴσως ἱκανὸν, καθάπερ καὶ πρὸς θεοὺς, καὶ πρὸς γονεῖς, τὸ ἐνδεχόμενον. Μὴ τοιαύτης δ' ἔσης τῆς δόσεως, ἀλλ' ἐπί τινι, μάλιστα μὲν ἴσως δεῖ τὴν ἀνταπόδοσιν γίγνεσθαι, ἀμφοῖν δοκῦσαν κατ' ἀξίαν εἶναι. Εἰ δὲ τῦτο μὴ συμβαίνοι, ἐ μόνον ἀναγκαῖον εἶναι δόξειεν ἂν τὸν [l] προέχοντα τάττειν, ἀλλὰ καὶ δίκαιον· ὅσον γὰρ ἂν ἔτος [m] ὠφεληθῇ, ἢ ἀνθ' ὅσε τὴν ἡδονὴν εἵλετ' ἂν, τοσῦτον ἀντιλαβὼν ἕξει τὴν παρὰ τῦτε ἀξίαν. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὠνίοις ἔτω φαίνεται γινόμενον· ἐνιαχῦ τ' εἰσὶ νόμοι, τῶν ἑκεσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι· ὡς δέον, ᾧ ἐπίςευσε, διαλυθῆναι πρὸς τῦτον, καθάπερ ἐκοινώνησεν. Ὧι γὰρ ἐπετράφθη, τῦτον [n] οἴεται δικαιότερον εἶναι τάξαι τοῦ

[l] Γρ. παρέχοντα. [m] Γρ. Ὠφελήθη. [n] Οἴονται Vet. Interp. et Andr. quos secutus est Lamb.

buscum philosophia communicata est, videtur esse servanda: neque enim sapientiæ æstimationem pecunia metiri potest, neque pretium paris momenti reperiri queat. Sed fortasse satis sit, id, quod vires et facultates patiuntur, referre: quemadmodum et diis et parentibus præstari solet. Ubi vero non hoc modo, nec hoc animo beneficium confertur, sed remunerationis et mercedis alicujus spe: facienda fortasse remuneratio est maxime, quæ utrique digna beneficio esse videatur. Sin minus hoc contingat, non modo necessarium, verum etiam justum videri possit, eum, qui prior acceperit, quantum sit reddendum, præfinire: quanta enim utilitas huic allata est, aut quanti voluptatem emisset, si tantum ille vicissim acceperit, justum pretium videbitur ab hoc esse consecutus. Nam etiam in rebus venalibus hoc idem videmus factitari: et quibusdam in locis leges vetant, contractuum voluntariorum judicia aut actiones dari; quasi oporteat, cujus quis fidem secutus est, ei sic, ut contraxerit, dissolvere. Nam cui creditum, ac permissum est, eum justius esse arbitrantur, quantum sit reddendum, præstituere, quam eum, qui permiserit:

ἐπιτρέψαντος· τὰ πολλὰ γὰρ οὐ τοῦ ἴσου τιμῶσιν οἱ ἔχοντες, καὶ οἱ βουλόμενοι λαβεῖν· [o] τὰ γὰρ οἰκεῖα, καὶ ἃ διδόασιν ἑκάστοις φαίνεται πολλοῦ ἄξια. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀμοιβὴ γίνεται πρὸς τοσοῦτον, ὅσον ἂν τάττωσιν οἱ λαβόντες. Δεῖ δ' ἴσως οὐ τοσούτου τιμᾶν, ὅσου ἔχοντι φαίνεται ἄξιον, ἀλλ' ὅσου πρὶν ἔχειν ἐτίμα.

ΚΕΦ. β'.

ΑΠΟΡΙΑΝ [p] δ' ἔχει καὶ τὰ τοιάδε, οἷον, πότερα δεῖ πάντα τῷ πατρὶ ἀπονέμειν καὶ πείθεσθαι; Ἢ κάμνοντα μὲν ἰατρῷ πειστέον· στρατηγὸν δὲ χειροτονητέον τὸν πολεμικόν; Ὁμοίως [q] δὲ, φίλῳ μᾶλλον, ἢ σπουδαίῳ, ὑπηρετητέον; Καὶ εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον, ἢ [r] ἑταίρῳ δοτέον, ἐὰν ἀμφοῖν μὴ ἐνδέχηται; Ἆρ' οὖν πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς μὲν διορίσαι οὐ ῥᾴδιον· πολλὰς

[o] Περὶ τῶν ἑαυτοῦ οὐδεὶς ἀξιόπιστός ἐστι κριτής. *In suis nemo fide dignus judex est.* Andr. [p] Vide Gell. Noct. Attic. lib. ii. c. 7. et Eud. lib. viii. c. 11. [q] Γρ. δὲ καὶ φίλ. [r] Ἑτέρῳ pro ἑταίρῳ *Mur.*

multa enim non tantidem æstimant ii, qui habent, quanti qui ea accipere volunt: ‘sua enim cuique, et quæ quisque dat, magni videntur esse æstimanda. Veruntamen tanta remuneratio esse debet, quantam statuerint ii, qui acceperunt. Tanti autem fortasse res æstimanda est, non quanti tum esse videtur, cum eam quis habet, sed quanti priusquam eam haberet, æstimabat.

CAP. II.

SED hujusmodi quoque quæstiones dubiæ sunt ac difficiles, Omniane patri sint tribuenda, eique in omnibus sit obtemperandum? An æger quidem medico parere debeat: in imperatore autem creando, viro bellicoso reique militaris perito suum dare suffragium? Itemque, Amicone potius, quam viro bono opera danda sit? Et, Eine, qui bene meritus est, gratia sit referenda potius, quam sodali donandum, si utrique satisfieri non possit? Hæc igitur omnia subtiliter et enucleate distinguere non facile est: multum enim, varieque

γὰρ καὶ παντοίας ἔχει διαφορὰς, καὶ μεγέθει, καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ ἀναγκαίῳ. Ὅτι δὲ οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον, οὐκ ἄδηλον· καὶ τὰς μὲν εὐεργεσίας ἀνταποδοτέον ὡς ἐπιτοπολὺ μᾶλλον, ἢ χαριστέον [s] ἑταίροις· καὶ ὥσπερ δάνειον ᾧ ὀφείλει ἀποδοτέον μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον. Ἴσως δὲ [t] οὐ τοῦτο ἀεί· οἷον, τῷ λυτρωθέντι παρὰ λῃστῶν, πότερον τὸν [u] λυσάμενον ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὁστισοῦν ᾖ, ἢ καὶ μὴ ἑαλωκότι, ἀπαιτοῦντι δὲ ἀποδοτέον· ἢ τὸν πατέρα λυτρωτέον; δόξειε γὰρ ἂν καὶ ἑαυτοῦ μᾶλλον τὸν πατέρα. Ὅπερ οὖν εἴρηται, καθόλου μὲν τὸ ὀφείλημα ἀποδοτέον· ἐὰν δὲ ὑπερτείνῃ ἡ δόσις τῷ καλῷ, ἢ τῷ ἀναγκαίῳ, πρὸς ταῦτ' ἀποκλιτέον. Ἐνίοτε γὰρ οὐδὲ ἐστὶν ἴσον τὸ τὴν [x] ἑτέρου προϋπαρχὴν ἀμείψασθαι, ἐπειδὰν, ὁ μὲν, σπουδαῖον εἰδὼς, εὖ ποιήσῃ· τῷ δὲ ἡ ἀνταπόδοσις γίγνεται, ὃν οἴεται μοχθηρὸν εἶναι. Οὐδὲ γὰρ τῷ δανείσαντι ἐνίοτε

[s] Ἑτέροις pro ἑταίροις *Mur.* [t] Οὐδὲ pro οὐ El. [u] Γρ. λυτρωσάμενον. [x] Γρ. ἑταίρου.

differunt inter se et magnitudine, et parvitate, et honestate, et necessitate. Non omnia autem uni eidemque esse præstanda, minime obscurum est: beneficiaque potius iis, a quibus acceperis, esse referenda, quam sodalibus gratificandum: quemadmodum mutuum ei, cui debetur, reddendum est potius, quam sodali donandum. Atque hoc fortasse non semper: verbi gratia, utrum is, qui a prædonibus redemptus sit, eum, qui redemerit, captum vicissim redimere, quisquis fit: aut non capto illi quidem, veruntamen repetenti, quod impenderit, reddere: an patrem redimere debet? nam patrem potius, quam vel seipsum redimere debere videatur. Universe igitur, id quod debetur reddendum est, ut diximus: sed si donatio vel honesto, vel necessitate vincat, ad hæc oportet esse propensiores. Interdum enim ne æquum quidem est, ei, qui alterum beneficio provocarit, parem gratiam referre, cum ille, sciens hunc esse virum bonum, beneficium in eum contulerit: illi autem gratia referatur, quem hic improbum esse ex-

ἀντιδανειστέον· ὁ μὲν γὰρ οἰόμενος κομιεῖσθαι, ἐδάνεισεν ἐπιεικεῖ ὄντι· ὁ δ᾽ οὐκ ἐλπίζει κομιεῖσθαι παρὰ πονηροῦ. Εἴτε τοίνυν τῇ ἀληθείᾳ οὕτως ἔχει, [y] οὐκ ἶσον τὸ ἀξίωμα· εἴτ᾽ ἔχει μὲν μὴ οὕτως, οἴονται δὲ, οὐκ ἂν δόξειεν ἄτοπα ποιεῖν. Ὅπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, οἱ περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς πράξεις λόγοι ὁμοίως ἔχουσι τὸ ὡρισμένον τοῖς περὶ ἅ εἰσιν. / Ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτὰ πᾶσιν ἀποδοτέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ πάντα, [1] καθάπερ οὐδὲ τῷ Διῒ θύεται, οὐκ ἄδηλον. Ἐπεὶ δ᾽ ἕτερα γονεῦσι, καὶ ἀδελφοῖς, καὶ ἑταίροις, καὶ εὐεργέταις, ἑκάστοις τὰ οἰκεῖα καὶ τὰ ἁρμόττοντα ἀπονεμητέον. Οὕτω δὲ καὶ ποιεῖν φαίνονται·

[y] Οὐ γάρ ἐστι δίκαιον, ἃ δίδωσιν ὁ φαῦλος τῷ σπουδαίῳ, ταῦτα καὶ παρ᾽ ἐκείνου λαμβάνειν· οὐ γάρ ἐστιν ἶσον τὸ παρὰ τοῦ φαύλου τῷ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ, ὅταν τὸ αὐτὸ γίνεται παρ᾽ ἀλλήλων ἀμφοτέροις· μεῖζον γὰρ γίνεται τῷ ἀξιώματι τοῦ διδόντος. Διὰ τοῦτο εἴρηται, ὅτι οὐκ ἀεὶ τοῖς εὐεργέταις μᾶλλον ἀνταποδοτέον, ἢ χαριστέον τοῖς φίλοις. *Neque enim justum est quæ in bonum virum confert bomo improbus eadem ab illo ut accipiat vicissim: quia neque æquale est id quod dat improbus, ei quod dat vir bonus; licet idem sit quod uterque confert utrique: quippe cum a dignitate dantis pretium suum mutuetur; ideoque et majus fit. Quare diximus, non semper iis e quibus beneficium accepimus, id reddendum esse potius, quam gratificandum amicis.* Andr. [1] Vide lib. v. c. 7.

istimat. Nam ne ei quidem, qui mutuum dederit, interdum mutuum vicissim dandum est: ille enim existimans se suum recuperaturum, mutuum dedit viro bono; hic autem ab improbo sese recuperaturum esse non sperat. Sive igitur revera ita se res habet, minime par dignitas est: sive aliter est, sed existimant tamen ita esse, non absurde facere videantur. Quod igitur sæpenumero a nobis dictum est, omnis, quæ in perturbationibus et actionibus explicandis versatur, oratio, nihilo magis certa aut definita est, quam ea, in quibus versatur. Non eadem igitur omnibus esse tribuenda, neque patri omnia, quemadmodum neque Jovi omnia immolantur, non obscurum est. Quoniam autem alia atque alia parentibus, et fratribus, et sodalibus, et bene meritis debentur, sua cuique et accommodata sunt tribuenda. Atque ita sane homines face-

εἰς γάμους μὲν γὰρ καλοῦσι τοὺς συγγενεῖς· τούτοις γὰρ κοινὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τοῦτο δὴ [z] πράξεις. Καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστ' οἴονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς ἀπαντᾶν διὰ ταὐτό. Δόξειε δ' ἂν τροφῆς μὲν γονεῦσι δεῖν μάλιστ' ἐπαρκεῖν, ὡς ὀφείλοντας· καὶ τοῖς αἰτίοις τοῦ εἶναι κάλλιον ἢ ἑαυτοῖς εἰς ταῦτ' ἐπαρκεῖν. Καὶ τιμὴν δὲ καθάπερ θεοῖς· οὐ πᾶσαν δὲ, γονεῦσιν· οὐδὲ γὰρ τὴν αὐτὴν πατρὶ, καὶ μητρί· οὐδ' αὖ τὴν τοῦ σοφοῦ, ἢ τοῦ στρατηγοῦ, ἀλλὰ τὴν πατρικὴν, ὁμοίως δὲ καὶ μητρικήν. Καὶ παντὶ δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ τιμὴν τὴν καθ' ἡλικίαν, ὑπαναστάσει, καὶ κατακλίσει, καὶ τοῖς τοιούτοις. Πρὸς ἑταίρους δ' αὖ καὶ ἀδελφοὺς, παῤῥησίαν καὶ ἁπάντων κοινότητα. Καὶ συγγενέσι δὲ, καὶ φυλέταις, καὶ πολίταις, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀεὶ πειρατέον τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν, καὶ συγκρίνειν

[z] Γρ. κοιναὶ πράξεις.

re videntur: ad nuptias enim cognatos vocant: nam cum hi genus habeant commune, erunt quoque, quæ in hoc verſantur, actiones communes. Atque ob eandem cauſam exiſtimant cognatos maxime funeribus et parentalibus intereſſe oportere. Videntur autem filii parentibus maxime res ad victum neceſſarias ſuppeditare debere, tanquam debitores: pulchriusque eſt iis, per quos ſumus, quam nobis ipſis in his rebus opitulari. Præterea parentibus honos, ut diis immortalibus, eſt habendus: ſed non omnis parentibus: nam nec patri idem, qui matri debetur: neque vero ſapiente, aut imperatore dignus honos, ſed paternus, itemque matri maternus. Omni autem ætate grandiori, pro ætate honos tribuendus eſt: ut ei aſſurgamus, ut de ſede et accubatione honoratiore decedamus, et cætera talia præſtemus. Sodalibus autem et fratribus inter ipſos orationis libertas, omniumque rerum communitas dari debet. Poſtremo ut cognatis, tribulibus, civibus, cæteriſque omnibus ſuum cuique jus ſuumque honorem tribuamus, danda opera eſt: conferendaque ſunt inter ſe, et perpendenda quæ cuique inſunt, ex neceſſitudine, et

τὰ ἑκάστοις ὑπάρχοντα κατ' οἰκειότητα καὶ ἀρετὴν, ἢ χρῆσιν. Τῶν μὲν οὖν ὁμογενῶν, ῥάων ἡ κρίσις· τῶν δὲ διαφερόντων, ἐργωδεστέρα· οὐ μὴν διά γε τοῦτο ἀποστατέον, ἀλλ' ὡς ἂν ἐνδέχηται, οὕτω διοριστέον.

ΚΕΦ. γ'.

Ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τοῦ διαλύεσθαι τὰς φιλίας, ἢ μὴ πρὸς τοὺς μὴ διαμένοντας; ἢ πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδὺ φίλους ὄντας, ὅταν μηκέτι ταῦτ' ἔχωσιν, οὐδὲν ἄτοπον διαλύεσθαι; ἐκείνων γὰρ ἦσαν φίλοι· ὧν ἀπολιπόντων, εὔλογον τὸ μὴ φιλεῖν. Ἐγκαλέσειε δ' ἄν τις, εἰ διὰ τὸ χρήσιμον, ἢ διὰ τὸ ἡδὺ ἀγαπῶν, προσεποιεῖτο διὰ τὸ ἦθος· [*]ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, πλεῖσται διαφοραὶ γίγνονται τοῖς φίλοις, ὅταν μὴ ὁμοίως οἴωνται, καὶ ὦσι φίλοι. Ὅταν μὲν οὖν διαψευσθῇ τις καὶ

[*] Ὁ γὰρ Εἰ.

virtute, vel usu. Ac de iis quidem, qui ejusdem generis et sanguinis sunt, facilius judicari potest; de iis autem, quorum nulla communio sanguinis est, difficilius: non tamen idcirco desistendum est: sed inter se, quoad ejus fieri possit, distinguendi ac discernendi sunt.

CAP. III.

Existit autem quæstio et dubitatio subdifficilis de distrahendis et dirimendis amicitiis, sitne alienatio disjunctioque ab iis, qui iidem non permanent, qui fuerant, facienda? an discessionem et dissidium nasci inter eos, quorum amicitiam utilitas, aut jucunditas contraxit, cum utiles, aut jucundi esse desierint, non sit absurdum? illarum enim rerum erant amici: a quibus derelicti si jam desinant amare, non sit mirum. Merito autem quis eum accuset, qui, cum utili, aut jucundo ad amandum ducatur, simulet se moribus et virtute ad hoc ipsum excitari: nam, quod initio diximus, plurimæ inter amicos dissensiones oriuntur, cum haud ita, ut existimarunt, sunt amici. Cum

ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ ἦθος, μηθὲν τοιοῦτον ἐκείνου πράττοντος, ἑαυτὸν αἰτιῷτ' ἄν. Ὅταν δ' ὑπὸ τῆς ἐκείνου προσποιήσεως ἀπατηθῇ, δίκαιον ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς τὸ νόμισμα κιβδηλεύουσιν, ὅσῳ περὶ τιμιώτερον ἡ κακουργία. Ἐὰν δὲ ἀποδέχηται ὡς ἀγαθὸν, γένηται δὲ μοχθηρὸς, [b] ἢ καὶ δοκῇ, ἆρ' ἔτι φιλητέον; ἢ οὐ δυνατόν; εἴ περ μὴ πᾶν φιλητὸν, ἀλλὰ τἀγαθόν. [c] Οὔτε δὴ φιλητέον πονηρὸν, [d] οὔτε δεῖ· φιλοπόνηρον γὰρ οὐ χρὴ εἶναι, οὐδ' ὁμοιοῦσθαι φαύλῳ. Εἴρηται δ' ὅτι τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον. Ἆρ' οὖν εὐθὺς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις διὰ τὴν μοχθηρίαν; Ἐπανόρθωσιν δ' ἔχουσι [e] μᾶλλον βοηθητέον εἰς τὸ ἦθος,

[b] Καὶ δοκεῖ sine ἢ El. CCC. et Græcus Interp. qui καὶ interpretatur ἤ. Andr. nobiſcum legit. [c] Οὔτε δὴ φιλητέον πονηρὸν Mich. Eph. non agnoſcit. [d] Οὔτε δεῖ deſunt CCC. et El. rectius, ut videtur. [e] Εἰ δὲ πενίαν ἀπελαύνειν δεῖ τῆς τοῦ φίλου οἰκίας τὸν δυνάμενον, πόσῳ δικαιότερον τὴν ἀρετὴν ἐπανάγειν, ἄλλως τε καὶ οἰκειότερον ὂν, ὅτι διὰ τὴν ἀρετήν εἰσι φίλοι. *Quod ſi paupertatem a familia amici propulſare is tenetur qui poteſt, quanto magis virtutem illi addere, cum præcipue hoc magis amicitiæ conveniat? virtutis enim cauſa ſunt amici.* Andr.

igitur aliquem ſua fefellerit opinio, exiſtimaritque ſe propter mores diligi; ille autem nihil agat hujuſmodi; de ſe ipſo queratur. Cum vero illius ſimulatione in errorem inductus ac deceptus fuerit, merito is accuſandus eſt, qui fefellit: tantoque magis, quam qui nummos adulterant, quanto in re pretioſiore et cariore maleficium admittitur. Sed ſi eum in amicitiam receperit, ut virum bonum, malus autem evaſerit, aut evaſiſſe videatur, utrum etiam nunc amandus eſt? an hoc fieri non poteſt? ſiquidem non omnis res amabilis eſt, ſed ea demum, quæ bona eſt. Neque vero quiſquam vitioſus eſt diligendus, neque diligi debet: non enim oportet rerum malarum ſtudio atque amore teneri, neque improbi hominis ſimilem effici. Supra autem dictum eſt, ſimili amicum eſſe ſimile. Utrum igitur ſtatim diſcindendæ ſunt amicitiæ? an non cum omnibus, ſed cum iis, quorum improbitas inſanabilis eſt? Iis autem, qui corrigi poſſunt, auxilium ferendum eſt,

ἢ τὴν ἐσίαν, ὅσῳ βέλτιον ᾗ τῆς φιλίας οἰκειότερον. Δόξειε δ᾽ ἂν ὁ διαλυόμενος ἐθὲν ἄτοπον ποιεῖν· ἐ γὰρ τέτῳ ἢ τοιέτῳ φίλος ἦν. Ἀλλοιωθέντα ἐν ἀδυνατῶν ἀνασῶσαι, ἀφίςαται. Εἰ δ᾽ ὁ μὲν διαμένοι· ὁ δ᾽ ἐπιεικέςερος γένοιτο, ᾗ πολὺ διαλλάττοι τῇ ἀρετῇ, ἆρα χρηςέον φίλῳ; ἢ ἐκ ἐνδέχεται; Ἐν μεγάλῃ δὲ διαςάσει μάλιςα δῆλον γίνεται, οἷον ἐν ταῖς ἐκ [f] παιδίας φιλίαις· εἰ γὰρ ὁ μὲν διαμένοι τὴν διάνοιαν παῖς, ὁ δ᾽ ἀνὴρ εἴη οἷος κράτιςος, πῶς ἂν εἶεν φίλοι, μήτ᾽ ἀρεσκόμενοι τοῖς αὐτοῖς, μήτε χαίροντες καὶ λυπέμενοι; ἐδὲ γὰρ περὶ ἀλλήλες ταῦθ᾽ ὑπάρξει αὐτοῖς. Ἄνευ δὲ τέτων ἐκ ἦν φίλες εἶναι· συμβιἐν γὰρ ἐχ οἷόν τε· εἴρηται δὲ περὶ τέτων. Ἆρ᾽ ἐν ἐθὲν ἀλλοιότερον πρὸς αὐτὸν ἑκτέον, ἢ εἰ μὴ ἐγεγόνει φίλος μηδέποτε; ἢ δεῖ μνείαν ἔχειν τῆς γενο-

[f] Γρ. παιδιᾶς, male. Vide Camer.

multo magis ad mores, quam ad fortunas et facultates; quanto hoc melius, amicitiæque convenientius eſt? Videatur autem is, qui ſeſe a tali amico disjungit, nihil abſurdi facere: non enim huic, aut tali amicus erat. Quoniam igitur eum immutatum reſtituere ac ſervare non poteſt, ſeſe ab eo ſemovet ac ſegregat. Sed ſi hic idem, qui fuit, maneat: alter autem longe melior fiat, multoque virtute antecellat: utrum etiam nunc amico utendum eſt? an hoc fieri non poteſt? Quod certe in magna diſtantia maxime perſpicere licet: ut in iis amicitiis, quæ a pueritia conſtitutæ ſunt: ſi enim alter animo et cogitatione puer maneat, alter vir ſit quam optimus et præſtantiſſimus: qui fieri poteſt, ut ſint amici, qui neque eadem probent, neque eiſdem aut delectentur, aut offendantur? nam neque hæc in eorum altero erga alterum inerunt. At ſine his fieri non poſſe, ut ſint amici, dicebamus; una enim vivere non poſſunt: ſed de his jam dictum eſt. Utrum igitur non alio in eum animo eſſe debet, quam ſi nunquam ei amicus fuiſſet? an vero præteritæ conſuetudinis memoria conſervanda eſt? et quemadmo-

μένης συνηθείας; καὶ καθάπερ φίλοις μᾶλλον ἢ ὀθνείοις οἰόμεθα δεῖν χαρίζεσθαι, οὕτω καὶ τοῖς γενομένοις ἀπονεμητέον τι, διὰ τὴν προγενομένην φιλίαν, ὅταν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἡ διάλυσις γένηται;

ΚΕΦ. δ'.

ΤΑ φιλικὰ δὲ [g] πρὸς τοὺς φίλους, καὶ οἷς αἱ φιλίαι ὁρίζονται, ἔοικεν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐληλυθέναι· τιθέασι γὰρ φίλον, τὸν βουλόμενον καὶ πράττοντα τἀγαθὰ, ἢ τὰ φαινόμενα, ἐκείνου ἕνεκα· ἢ τὸν βουλόμενον εἶναι καὶ ζῆν τὸν φίλον αὐτοῦ χάριν· ὅπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπόνθασι, [h] καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεκρουκότες. Οἱ δὲ

[g] Πρὸς τοὺς φίλους delenda eſſe cenſeo: et Euſtratii commentarius (ita etiam Andronici paraphraſis) hanc conjecturam adjuvat. *Mur.* πέλας poſt φίλους addit El. Forſan πρὸς τοὺς πέλας eſt vera lectio, et φίλους e margine in textum irrepſit. [h] Τοῦτο δὲ πάσχουσι καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεκρουκότες μὲν καὶ περιοφθέντες, μένοντες δὲ αὐτοὶ ἐν τῷ φιλεῖν· βούλονται γὰρ τοῖς φίλοις πάντα τὰ ἀγαθὰ, μηδὲν ἐλπίζοντες κοινωνήσειν αὐτοὶ, ἀλλὰ αὐτῶν ἕνεκα. *Quod in amicis quoque illis fieri videmus, inter quos quædam interceſſerunt offenſiunculæ, aut qui ab*

dum amicis potius, quam alienis gratificari putamus oportere: ita et iis, quibuſcum multus aliquando nobis uſus interceſſit, aliquid concedendum eſt propter amicitiam priſtinam, cum præſertim inſignis aut immoderata improbitas diſſidii cauſam non præbuerit?

CAP. IV.

EA autem, quæ in amicitia ab amicis in amicos conferri ſolent, et quibus amicitiæ terminantur ac circumſcribuntur, ex iis, quæ ſibi ipſi quiſque exoptat, ac tribuit, videntur fluxiſſe: eum enim amicum eſſe ponunt, qui et amicum bonis ornatum eſſe cupit, et ornat ipſe quam plurimis, vel iis, quæ revera talia ſunt, vel iis, quæ bonorum ſpeciem quandam præ ſe ferunt, illius cauſa: aut eum, qui amicum vult eſſe et vivere ipſius cauſa: quemadmodum matres erga filios affectæ ſunt, et amici ii, inter quos aliqua offenſiuncula nata eſt. Alii amicum eum

τὸν συνδιάγοντα, καὶ τὰ αὐτὰ αἱρούμενον, ἢ τὸν συναλγοῦντα καὶ συγχαίροντα τῷ φίλῳ· μάλιστα δὲ καὶ τοῦτο περὶ τὰς μητέρας συμβαίνει. Τούτων δέ τινι καὶ τὴν φιλίαν ὁρίζονται. Πρὸς ἑαυτὸν δὲ τούτων ἕκαστον τῷ ἐπιεικεῖ ὑπάρχει· [i] τοῖς δὲ λοιποῖς, ᾗ τοιοῦτοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι· ἔοικε γὰρ, [k] καθάπερ εἴρηται, [l] μέτρον ἑκάστῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σπουδαῖος εἶναι· οὗτος γὰρ ὁμογνωμονεῖ ἑαυτῷ, καὶ τῶν αὐτῶν ὀρέγεται [m] κατὰ πᾶσαν τὴν ψυχήν. Καὶ βούλεται δὴ ἑαυτῷ τἀγαθὰ καὶ τὰ φαινόμενα, καὶ πράττει· τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ τἀγαθὸν διαπονεῖν, καὶ ἑαυτοῦ ἕνεκα· τοῦ γὰρ διανοητικοῦ χά-

aliis neglecti fuerunt: cum ipsi propterea amare non desinant: omnia enim bona optant amicis, cum eorum nullam ipsi partem exspectent, sed eorum causa tantum. Andr. Annot. ad oram C C C. γρ. οἱ μὴ προσκοινοῦνται. [i] Sc. prout magis ad hunc *probum virum*, qui humanorum tum affectuum, tum actionum quasi *norma* est, accedunt; aut ab eo sunt remotiores. [k] Ita lib. viii. cap. 5. [l] Plato in Cratylo et in Theæteto, hominem χρημάτων μέτρον, et in lib. iv. Legum, Deum πάντων μέτρον esse, dicit. [m] Κατά τε λογικὴν ψυχὴν, καὶ κατὰ τὴν ἄλογον· καὶ οὐ καθάπερ ὁ ἀκρατὴς τἀναντία ζητεῖ, καὶ τὸ παθητικὸν αὐτοῦ τῷ λογιστικῷ πολεμεῖ. *Sive rationalem, sive eam, quæ ratione destituitur, animæ partem videas: neque quemadmodum qui judicio destituuntur, contrarium quærit: aut partes in ea quæ affectibus sunt destinatæ, pugnant cum iis, in quibus est ratio.* Andr.

esse volunt, qui una ætatem agit, eandemque vitæ degendæ rationem instituit, et eadem studia sequitur: aut eum, qui pari dolore, parique lætitia, atque amicus, afficitur: quod quidem et matribus accidit maxime. Horum autem aliquo amicitiam definiunt. Atqui unumquidque horum in viro bono inest erga seipsum: in cæteris autem qua sese tales esse existimant: consentaneum est enim, virtutem et virum bonum unicuique rei esse mensuram, quemadmodum supra diximus: hic enim secum ipse sentit, eademque non una aliqua animi parte, sed toto animo totoque pectore expetit. Vultque ea sibi evenire, quæ et vere bona sunt, et talia videntur: ea denique ipsa agit: viri enim boni est in eo, quod vere bonum est, omni contentione elaborare, idque sua ipsius causa, nimirum ejus a-

ρων, [n]ὅπερ ἕκαστος εἶναι δοκεῖ. Καὶ ζῆν δὲ [o]βούλεται ἑαυτὸν καὶ σώζεσθαι, καὶ μάλιστα τοῦτο, ᾧ φρονεῖ· ἀγαθὸν γὰρ τῷ σπουδαίῳ τὸ εἶναι. Ἕκαστος δ' ἑαυτῷ βούλεται τἀγαθά. Γενόμενος δ' ἄλλος, οὐδεὶς [p]αἱροῖτ' ἂν πάντ' ἔχειν ἐκεῖνο τὸ γενόμενον. Ἔχει γὰρ καὶ νῦν ὁ θεὸς τἀγαθὸν, [q]ἀλλ' ὢν ὅ, τι ποτ' ἐστί. Δόξειε δ' ἂν τὸ [r]νοοῦν ἕκαστος εἶναι, ἢ μάλιστα. Συνδιάγειν τε ὁ τοιοῦτος ἑαυτῷ βούλεται· ἡδέως γὰρ αὐτὸ ποιεῖ· τῶν τε γὰρ πεπραγμένων ἐπιτερπεῖς αἱ μνῆμαι, καὶ τῶν μελλόντων ἐλπίδες ἀγαθαί· αἱ τοιαῦται δὲ ἡδεῖαι. [s]Καὶ θεωρημάτων δ' εὐπορεῖ τῇ διανοίᾳ·

[n] Τὸ γὰρ διανοητικόν ἐστι τὸ ἀνθρώπινον εἶναι: *ea quippe pars, in qua vis mentis est, humanam constituere naturam putatur.* Andr. Mens cujusque is quisque est. Cic. de Fin. Vide Plat. in Alcibiade priore. [o] Ἕκαστος βούλεται Andr. [p] Αἱρεῖται CCC. αἱρεῖται πάντας Ven. 1. 2. et Baf. Hæc videtur esse hujus loci sententia: Si quis in equum aut bovem mutaretur, non sibi, equo aut bovi jam facto, omnia bona exoptaret; sed ea duntaxat, quæ equi aut bovis naturæ essent idonea. [q] Ἄλλο ὂν El. et CCC. ἄλλο ὢν Ven. 2. et Baf. Ad oram CCC. annot. γρ. ἀλλ' οἷον ὅ ποτ' ἐστί. Pro nobis facit Eustrat. et Andr. qui sic habet: καὶ γὰρ τῷ θεῷ πάντα πρόσεστι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἔστιν αὐτὸς ὅ, τι ποτέ ἐστι. i. e. Deus habet summum bonum, quod divinæ naturæ maxime convenit: non autem ei conveniret, si Deus unus et idem non semper maneret, ut manet. [r] Νοῦν El. [s] Γενναίων θεωρημάτων τῇ διανοίᾳ εὐπορεῖ: *plurimas præ-*

nimi partis gratia, in qua cogitandi vis inest, quæ unusquisque nostrum videtur esse. Vult præterea sese vivere, et salvum esse, maximeque hanc partem, qua sapit et prudenter sentit: viro bono enim bonum est esse. Sibi autem quisque bene vult evenire. Sed nullus est, qui si alius, quam qui prius erat, effectus sit, optet id, in quod commutatus sit, bonis omnibus abundare. Obtinet enim nunc quoque Deus verum bonum, ita tamen ut sit id, quod est, quicquid tandem sit. Non immerito autem id, quod in nobis intelligit, unusquisque nostrum esse videatur, aut maxime. Tum vero is, qui talis est, secum habitare secumque vult vivere: id enim libenter facit: nam et rerum actarum memoria ei est jucunda, et spes futurarum bona: talis autem est et jucunda. Præterea rerum plurimarum per-

συναλγεῖ τε καὶ συνήδεται μάλιστα ἑαυτῷ· [t] πάντῃ γάρ ἐστι τὸ αὐτὸ λυπηρόν τε καὶ ἡδύ, καὶ [u] οὐκ ἄλλοτ' ἄλλο· ἀμεταμέλητος γάρ, ὡς εἰπεῖν. Τῷ δὴ πρὸς αὐτὸν ἕκαστα τούτων ὑπάρχειν τῷ ἐπιεικεῖ, πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν, ὥσπερ πρὸς ἑαυτόν· ἔστι γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός· καὶ ἡ φιλία τούτων εἶναί τι δοκεῖ, καὶ φίλοι, οἷς ταῦθ' ὑπάρχει. Πρὸς αὐτὸν δὲ πότερόν ἐστιν ἢ οὐκ ἔστι [x] φιλία, ἀφείσθω ἐπὶ τοῦ παρόντος. [y] Δόξειε δ' ἂν ταύτῃ εἶναι ἡ φιλία, ᾗ ἐστὶ δύο,

claras mente cogitationes concipit. Andr. [t] Γρ. πάντοτε. [u] Γρ. οὐκ ἄλλοτ' ἄλλῳ. [x] Φίλος pro φιλία El. [y] Lambinus, secutus Eustratium, hanc periochen ita explicat, ut in ea quæstionem, quam jam in præsenti omittendam esse dixerat, ἐν παρόδῳ transigat hoc modo: Sed certe hac ratione (inquit) seu hac ex parte videatur alicui in seipsum constare amicitia posse, qua quisque duo sunt, aut etiam plura, ut corpus et animus: tum iterum animi plures sunt partes, altera rationis particeps, altera rationis expers, ut supra dictum est. Ita igitur dici poterit aliquis seipsum amare, vel si corpus suum amet, vel si animum. Alii vero δύο ἢ πλείω referunt ad conditiones, seu potius definitiones amicitiæ in initio hujus capitis prædictas; ut sententia hæc sit: Secum cuiquam amicitia esse dicatur, quod in ea duæ aut plures ex prædictis conditionibus reperiuntur. Alii vero putant Philosophum hic verba facere de amicitia in alios, non in nosmetipsos. Cum Andronici paraphrasis hujus loci sententiam perspicuam reddat, et pro nostro interprete faciat, eam subjungemus. Ἡ γὰρ φιλία δύο, ἢ τριῶν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. Καὶ εἴ τις καὶ τὰ πρὸς ἑαυτὸν φιλίαν καλεῖ, εἴη ἂν φιλία, καθόσον ἐστὶν αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν διαφέρων, καὶ τῷ λογιστικῷ τὸ παθητικὸν σπένδεται.

ceptione et cognitione mens ejus abundat: doletque et lætatur una secum maxime: nam omni ex parte idem ei molestum est, idemque jucundum, neque alias aliud: cum, pene dicam, nihil agat, cujus eum pœnitere possit. Quoniam igitur hæc singula in viro bono insunt erga seipsum, estque sic animatus in amicum, ut in seipsum (amicus enim alter ipse) efficitur ex his, ut amicitia quoque aliquid horum esse, iique, in quibus hæc insunt, amici esse videantur. Utrum autem cuique erga seipsum amicitia intercedere possit, necne, in præsenti quærere omittamus. Sed certe primum hac ratione cuique erga seipsum amicitia esse videatur, qua unusquisque nostrum duo sumus, aut plu-

ἢ πλείω ἐκ τῶν εἰρημένων· καὶ ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας τῇ πρὸς ἑαυτὸν ὁμοιοῦται. Φαίνεται δὲ τὰ εἰρημένα καὶ τοῖς πολλοῖς ὑπάρχειν, καίπερ οὖσι φαύλοις. Ἆρ' οὖν ᾗ ἀρέσκουσιν ἑαυτοῖς καὶ ὑπολαμβάνουσιν ἐπιεικεῖς εἶναι, ταύτῃ μετέχουσιν αὐτῶν; ἐπεὶ τῶν γε κομιδῇ φαύλων καὶ ἀνοσιουργῶν οὐθενὶ ταῦθ' ὑπάρχει, ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται· σχεδὸν δὲ οὐδὲ τοῖς φαύλοις. Διαφέρονται γὰρ ἑαυτοῖς· καὶ ἑτέρων μὲν ἐπιθυμοῦσιν, ἄλλα δὲ βούλονται, οἷον οἱ ἀκρατεῖς· αἱροῦνται γὰρ ἀντὶ τῶν δοκούντων ἑαυτοῖς ἀγαθῶν εἶναι τὰ ἡδέα βλαβερὰ ὄντα. Οἱ δ' αὖ διὰ δειλίαν καὶ ἀργίαν ἀφίστανται τοῦ πράττειν, ἃ οἴονται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶναι. Οἷς δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ πέπρακται, καὶ διὰ τὴν μοχθηρίαν [z] μισοῦνται, φεύγουσι τὸ ζῆν καὶ ἀναιροῦσιν ἑαυτούς. Ζητοῦσί τε

Καὶ διότι δὲ ἡ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας ἔοικε τῇ ἑκάστου πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπῃ, καὶ αὐτὴ καλοῖτο ἂν φιλία. Eustratius aliam hujus perioches scripturam indicat his verbis: φέρεται καὶ ἄλλη γραφὴ, ἔχουσα οὕτως· Δόξειε δ' ἂν ταύτῃ εἶναι φιλία, ᾗ οὐκέτι δύο τὰ αὐτά. Quam lectionem sic explicat: καὶ διὰ τῆς γραφῆς ταύτης λέγων· Εἰ γὰρ καὶ δύο ἐστὶ, τὸ λογικὸν, καὶ τὸ ἄλογον, ἀλλ' οὖν φιλία τότε ἐστὶ πρὸς ἑαυτὸν, ὅταν ταῦτα ἓν ὦσι. [z] Μισοῦσί τε καὶ φεύγ. Bas. et Argyr. quos secutus est Lambinus. μισοῦνται,

ra, ex iis, quæ supra diximus: deinde quia amicitia nimia et immoderata ei amicitiæ, quæ cuique secum est, similis esse dici solet. Videntur autem ea, quæ a nobis dicta sunt, etiam in vulgo inesse, quamvis improbo. Num igitur qua sibi ipsi placet, et arbitratur se bonum esse, hac parte eorum est particeps? nam in eorum profecto, qui valde vitiosi et scelerati sunt, nemine insunt, quin ne inesse quidem videntur: nec fere in ullo vitioso. Semper enim secum pugnant ac dissident: aliaque concupiscunt, alia volunt, ut incontinentes: iis enim spretis ac rejectis, quæ sibi bona esse opinantur, jucunda sequuntur, et quæ sunt damnosa, sumunt. Alii propter ignaviam ac desidiam ab earum rerum, quas sibi optimas esse ducunt, actione longe se removent. Jam qui multa et atrocia facinora admiserunt, propter improbitatem vitam oderunt ac fugiunt, sibique manus afferunt. Et vitiosi homines atque im-

[a]τε οἱ μοχθηροὶ μεθ' ὧν συνημερεύσουσιν, ἑαυτοὺς δὲ φεύγουσιν· ἀναμιμνήσκονται γὰρ πολλῶν καὶ δυσχερῶν, καὶ τοιαῦθ' ἕτερα ἐλπίζουσι, καθ' ἑαυτοὺς ὄντες· μεθ' ἑτέρων δ' ὄντες, ἐπιλανθάνονται. Οὐθέν τε φιλητὸν ἔχοντες, οὐθὲν φιλικὸν πάσχουσι πρὸς ἑαυτούς. Οὐδὲ δὴ συγχαίρουσιν, οὐδὲ συναλγοῦσιν οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς· [b]στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχή, καὶ [c]τὸ μὲν διὰ μοχθηρίαν ἀλγεῖ, ἀπεχόμενόν τινων, τὸ δὲ ἥδεται· καὶ τὸ μὲν δεῦρο, τὸ δ' ἐκεῖσε ἕλκει, ὥσπερ διασπῶντα. Εἰ δὲ μὴ οἷόν τε ἅμα λυπεῖσθαι καὶ ἥδεσθαι, ἀλλὰ μετὰ μικρόν γε λυπεῖται ὅτι ἥσθη, καὶ οὐκ ἂν ἐβούλετο ἡδέα ταῦτα γενέσθαι αὐτῷ· μεταμελείας γὰρ οἱ φαῦλοι γέμουσιν. Οὐ δὴ φαίνεται ὁ φαῦλος οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς διακεῖσθαι, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν φιλητόν. Εἰ δὴ τὸ οὕτως ἔχειν λίαν ἐστὶν ἄθλιον, φευκτέον τὴν μο-

καὶ φεύγ. El. et CCC. [a] Δὲ pro τε El. [b] Στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχή, καὶ πολεμεῖ τῷ λογικῷ τὸ ἄλογον. *Andr.* [c] Τοτὲ μὲν διὰ μοχθ. ἀλγεῖ, ἀπεχόμενός τινων· τοτὲ δὲ ἥδ. CCC. Baſ. et Ven. 1.

probi quærunt quibuſcum dies totos traducant, ſeipſos autem fugiunt: multa enim gravia atque horrenda recordantur, taliaque altera, cum ſoli ſunt, exſpectant: tantiſper autem dum cum aliis ſunt, obliviſcuntur. Et cum ſit nihil in eis amabile, nullo erga ſe amoris affectu commoventur. Neque igitur qui tales ſunt, ſecum una lætantur, neque ſecum pari dolore afficiuntur: in eorum enim animo diſcordiæ et ſeditiones concitantur: et altera pars propter improbitatem, quia a quibuſdam rebus reprimitur, diſcruciatur; altera voluptate afficitur: et huc altera, illuc trahit altera, tanquam eum divellentes ac diſtrahentes. Quod ſi fieri non poteſt, ut quis ſimul doleat, ac lætetur: at certe paulo poſt, quod lætatus ſit, mœrore conficitur, nolitque hæc ſibi voluptatem attuliſſe: malos enim aſſidue actionum ſuarum pœnitet. Non videtur igitur homo malus ne in ſeipſum quidem amico eſſe animo, quia nihil habet amabile. Quod ſi ita affectum eſſe valde eſt miſerum; acerrima contentione fugienda improbitas eſt, ope-

κοινωνίαν διατελαμένως, καὶ πειρατέον ἐπιεικῆ εἶναι· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς αὐτὸν φιλικῶς ἂν ἔχοι, καὶ [d] ἑτέρων φίλος γένοιτο.

ΚΕΦ. ε'.

[1] Η ΔΕ εὔνοια φιλίᾳ μὲν ἔοικεν, οὐ μήν ἐστί γε φιλία· γίνεται γὰρ εὔνοια καὶ πρὸς ἀγνῶτας, καὶ λανθάνουσα· φιλία δ' οὔ· [e] καὶ πρότερον [f] δὴ ταῦτ' εἴρηται. Ἀλλ' οὐδὲ φίλησίς ἐστιν· οὐ γὰρ ἔχει [g] διάτασιν, οὐδ' ὄρεξιν· τῇ φιλήσει δὲ ταῦτ' ἀκολουθεῖ. Καὶ ἡ μὲν φίλησις μετὰ συνηθείας· ἡ δ' εὔνοια καὶ ἐκ προσπαίου· οἷον καὶ περὶ τοὺς ἀγωνιστὰς συμβαίνει. Εὖνοι γὰρ αὐτοῖς γίνονται, καὶ συνθέλουσι· συμπράξαιεν δ' ἂν οὐθέν· ὅπερ γὰρ εἴπομεν, προσπαίως εὖνοι γίνονται, καὶ ἐπιπολαίως στέργουσιν. Ἔοικε

[d] Ἑτέρῳ El. [1] Magn. Moral. lib. ii. cap. 12. et Eud. lib. vii. cap. 7. [e] Sc. lib. viii. cap. 2. [f] Δὴ C C C. δὲ τοιαῦτ' El. [g] Διάτασιν, *continuationem quandam ac tractum temporis* nominari vult Muretus. Sed Lambini versionem confirmat Andronicus, qui explicat per ὁρμήν τινα καὶ κίνησιν.

raque cuique danda, ut sit bonus; sic enim et amico in seipsum erit animo, et aliis poterit amicus esse.

CAP. V.

BENEVOLENTIA autem similis est illa quidem amicitiæ, non tamen amicitia est: nascitur enim benevolentia etiam erga ignotos, eaque obscura et occulta esse potest; amicitia non item: atque hæc supra a nobis explicata sunt. Sed nec amatio est: nam neque contentionem habet, neque appetitionem; quæ duo amationem consequuntur. Præterea amatio cum vitæ consuetudine conjuncta est; benevolentia autem vel subito conciliari potest: quemadmodum et in pugilibus, aut gladiatoribus usu venit. Benevoli enim eis fieri homines solent, eademque omnia, quæ illi volunt, exoptant; sed eos sua opera adjuvare aut sublevare nolint: nam, quemadmodum diximus, repentino quodam animi motu benevoli efficiuntur, neque admodum altas amor eorum radices agit. Benevolentia i-

δὴ ἀρχὴ φιλίας εἶναι· ὥσπερ τοῦ ἐρᾶν ἡ διὰ τῆς ὄψεως ἡδονή· μὴ γὰρ προησθεὶς τῇ ἰδέᾳ, οὐθεὶς ἐρᾷ· ὁ δὲ χαίρων τῷ εἴδει οὐθὲν μᾶλλον ἐρᾷ, ἀλλ' ὅταν καὶ [h] ἀπόντα ποθῇ καὶ τῆς παρουσίας [i] ἐπιθυμῇ. Οὕτω δὴ καὶ φίλους οὐχ οἷόν τε εἶναι, μὴ εὔνους γενομένους. Οἱ δ' εὔνοι οὐθὲν μᾶλλον φιλοῦσι· βούλονται γὰρ μόνον τἀγαθὰ, οἷς εἰσιν εὖνοι· συμπράξαιεν δ' οὐθὲν ἂν, οὐδ' ὀχληθεῖεν ὑπὲρ αὐτῶν. Διὸ μεταφέρων φαίη τις ἂν αὐτὴν [k] ἀργὴν εἶναι φιλίαν· χρονιζομένην [l] δὲ καὶ εἰς συνήθειαν ἀφικνουμένην, γίνεσθαι φιλίαν, οὐ τὴν διὰ τὸ χρήσιμον, οὐδὲ τὴν διὰ τὸ ἡδύ· οὐδὲ γὰρ ἡ εὔνοια ἐπὶ τούτοις γίνεται. Ὁ μὲν γὰρ εὐεργετηθεὶς, ἀνθ' ὧν πέπονθεν, ἀπονέμει τὴν εὔνοιαν, τὰ δίκαια δρῶν· ὁ δὲ βουλόμενός τινα [m] εὐπραγεῖν, ἐλπίδα ἔχων εὐπορίας

[h] Γρ. ἀπόντας et ἀπόντος. [i] Ἐπιθυμῇ CCC. [k] Γρ. ἀρχὴν εἶναι φιλίας, minus recte, ut ex aliis locis patet. *Casaub.* Nobiscum legit Andr. Vide Vict. [l] Δι' αὐτὴν El. [m] Γρ. εὖ πράττειν.

gitur principium amicitiæ videtur esse: quemadmodum et amoris, ea, quae aspectu gignitur, voluptas: nemo enim amore capitur, qui non fuerit ante forma specieque delectatus: nec tamen is, qui specie delectatur, continuo amat; sed tum cum et absentem desiderat, et præsentiam concupiscit. Sic igitur nec fieri potest, ut inter se sint ulli amici, nisi ante fuerint inter se benevoli. At benevoli non continuo inter se amant: volunt enim duntaxat eos bonis augeri atque ornari, quibus sunt benevoli; sed eos nec opera sua adjuvare, nec quicquam laboris aut molestiæ eorum causa suscipere velint. Itaque recte quis, translatione sermonis usus, eam dixerit esse amicitiam otiosam: accessione temporis autem, et consuetudine adhibita fieri amicitiam, non eam, quæ utilitatis aut jucunditatis causa constituatur: nam ne benevolentia quidem propter hæc conciliatur. Is enim, qui beneficium ab altero accepit, si ob illius erga se liberalitatem ei benevolentiam præstat, jure et merito præstat: qui vero alicui res secundas exoptat, sperans se illius beneficio locupletem et copiosum futu-

δι' ἐκεῖνε; ἐκ ἔοικεν εὔνες ἐκείνῳ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἑαυτῷ· καθάπερ ἐδὲ φίλος, εἰ θεραπεύει αὐτὸν διά τινα χρῆσιν. Ὅλως δ', ἡ εὔνοια δι' ἀρετὴν καὶ ἐπιείκειάν τινα γίνεται, ὅταν τῳ φανῇ καλός τις, ἢ ἀνδρεῖος, ἤ τι τοιῦτον· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγωνιςῶν εἴπομεν.

ΚΕΦ. ϛ'.

[1] ΦΙΛΙΚΟΝ δὲ καὶ ἡ ὁμόνοια φαίνεται· διόπερ ἐκ ἔςιν ὁμοδοξία· τῦτο μὲν γὰρ καὶ ἀγνοῦσιν ἀλλήλες ὑπάρξειεν ἄν. Οὐδὲ τὲς περὶ ὁτεῦν ὁμογνωμονῦντας ὁμονοεῖν φασιν, οἷον τὲς περὶ τῶν ἐρανίων· ἐ γὰρ φιλικὸν τὸ περὶ τέτων ὁμονοεῖν. Ἀλλὰ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασιν, ὅταν περὶ τῶν συμφερόντων ὁμογνωμονῶσι, καὶ τὰ αὐτὰ προαιρῶνται, καὶ πράττωσι τὰ κοινῇ δόξαντα. Περὶ τὰ πρακτὰ

[1] Magn. Moral. lib. ii. cap. 12. et Eud. lib. vii. cap. 7.

rum; non in illum, ſed in ſeipſum potius benevolo eſſe animo videtur: quemadmodum nec amicus dicendus eſt, ſi propter utilitatem aliquam eum colat. In ſumma, propter virtutem et bonitatem quandam conciliatur benevolentia, cum præ ſe fert aliquis aut honeſtatis, aut fortitudinis, aut alicujus hujuſmodi virtutis ſpeciem: quemadmodum et in pugilibus, aut curſoribus, et aliis hujuſmodi fieri ſolere diximus.

CAP. VI.

JAM vero et concordia ad amicitiam videtur pertinere: quocirca non eſt opinionum conſenſus: hoc enim etiam in iis ineſſe poteſt, qui inter ſe ſunt ignoti. Neque concordes eos eſſe dicimus, qui de re aliqua, quæcunque ſit, idem ſentiunt: ut eos, quorum una eſt de rebus cœleſtibus ſententia: non enim ad amicitiam pertinet his de rebus concordes eſſe. Sed civitates concordes eſſe dicuntur, cum de iis, quæ ſibi conducunt, unum ſentiunt, eademque conſilia capiunt, et quæ communi conſenſu fuerunt approbata, exſequuntur ac tranſigunt. In iis igitur rebus, quæ ſub actionem ve-

δὴ ὁμονοῦσι, καὶ τούτων περὶ τὰ ἐν μεγέθει, καὶ ἐνδεχόμενα ἀμφοῖν ὑπάρχειν, ἢ πᾶσιν· οἷον αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ τὰς ἀρχὰς αἱρετὰς εἶναι, ἢ συμμαχεῖν Λακεδαιμονίοις, ἢ ἄρχειν [n] Πιτλακὸν, ὅτε καὶ αὐτὸς ἤθελεν. Ὅταν δ' ἑκάτερος ἑαυτὸν βούληται, ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς [o] Φοινίσσαις, στασιάζουσιν· οὐ γάρ ἐσθ' ὁμονοεῖν, τὸ τοῦτο ἑκάτερον ἐννοεῖν ὃ δή ποτε, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ· οἷον ὅταν καὶ ὁ δῆμος καὶ οἱ ἐπιεικεῖς τοὺς ἀρίστους ἄρχειν· οὕτω γὰρ πᾶσι γίγνεται οὗ ἐφίενται. Πολιτικὴ δὴ φιλία φαίνεται ἡ ὁμόνοια, καθάπερ καὶ λέγεται· περὶ τὰ συμφέροντα γάρ ἐστι, καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον ἀνήκοντα. Ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὁμόνοια ἐν τοῖς ἐπιεικέσιν· οὗτοι γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ὁμονοοῦσι, καὶ ἀλλήλοις, ἐπὶ

[n] Pittacus Mitylenæus, e ſeptem ſapientibus unus, propter fortitudinem et prudentiam in tanto honore apud cives habebatur, ut Reipublicæ ſuæ eum libenter præfecerint. Cum autem principatum per decem annos tenuiſſet, eo ſeipſum ſponte abdicavit. Quod innuere videtur Ariſtoteles, quando inquit, ὅτε καὶ αὐτὸς ἤθελεν. Exacto enim decennio, ei imperium prorogare quidem cives cupiebant, ſed ipſe repugnabat. Laertius lib. i. [o] Phœniſſas Euripidis intelligit, in qua fabula Polynices et Eteocles coram matre Jocaſta de imperio certant.

niunt, concordia verſatur, atque harum in iis, quæ magnitudine excellunt, et quæ contingere poſſunt vel utriſque, vel omnibus: exempli gratia, concordes ſunt civitates, cum placet civibus omnibus eligi magiſtratus, aut belli ſocietatem cum Lacedæmoniis iniri, aut Pittacum præeſſe civitati, quod idem etiam ipſe velit. Cum vero ſeipſum uterque vult præfici, ut illi in Phœniſſis, ſeditionem inter ſe concitant: non eſt enim concordes eſſe, duos unum et idem ſentire, quicquid illud ſit; ſed idem in eodem: exempli cauſa, cum et populus, et viri boni optimates præeſſe civitati volunt: ſic enim omnes id, quod expetunt, conſequuntur. Concordia autem, quemadmodum et dicitur, civilis amicitia videtur eſſe: verſatur enim in iis, quæ reipublicæ conducunt, quæque ad uſum vitæ pertinent. Ineſt autem concordia talis in viris bonis: hi enim et ſecum

τῶν αὐτῶν ὄντες, ὡς εἰπεῖν· τῶν τοιούτων γὰρ μένει τὰ βουλήματα, καὶ οὐ μεταῤῥεῖ, ὥσπερ Εὔριπος. Βούλονταί τε τὰ δίκαια, καὶ τὰ συμφέροντα· τούτων δὲ καὶ κοινῇ ἐφίενται. Τοὺς δὲ φαύλους οὐχ οἷόν τε ὁμονοεῖν, πλὴν ἐπὶ μικρόν· καθάπερ καὶ φίλους εἶναι· πλεονεξίας ἐφιεμένους ἐν τοῖς ὠφελίμοις, [p] ἐν δὲ τοῖς πόνοις καὶ ταῖς λειτουργίαις ἐλλείποντας. Ἑαυτῷ δ' ἕκαστος βουλόμενος [q] ταῦτα, τὸν πέλας ἐξετάζει καὶ κωλύει· μὴ γὰρ τηρούντων, τὸ κοινὸν ἀπόλλυται. Συμβαίνει οὖν αὐτοῖς στασιάζειν, ἀλλήλους μὲν ἐπαναγκάζοντας· αὐτοὺς δὲ μὴ βουλομένους τὰ δίκαια ποιεῖν.

ΚΕΦ. ζ.

ΟΙ δ' εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν, ἢ οἱ εὖ παθόντες τοὺς δράσαντας· καὶ ὡς [r] παρὰ

[p] Γρ. ἐν δὲ τοῖς δαπανηροῖς, quam lectionem secutus est Lambinus. [q] Ταὐτὰ Lamb. [r] Παράλογον Andr.

ipsi concordant, et inter se, cum in iisdem, pene dicam, consiliis et factis versentur ac perseverent: talium enim virorum eædem manent voluntates, neque instar Euripi fluunt et refluunt. Iidem tum ea, quæ justa, tum ea, quæ utilia sunt, volunt: horum autem cupiditate etiam communiter affecti sunt. Mali autem concordes esse non possunt, nisi parum admodum (quemadmodum nec facile amici esse possunt) cum in rebus utilibus quidem superiora omnia habere velint; in sumptibus autem faciendis, muneribusque publicis obeundis ac sustinendis, vinci se facile patiantur. At ubi sibi ipsi quisque eadem concupiscit; in eum, qui sibi proximus est, inquirit, eumque arcet et prohibet: res communis enim interit, dum eam nemo tuetur neque conservat. Accidit ergo eis, ut discordiis et seditionibus inter se conflictentur, dum alter alteri necessitatem imponit: ipsi autem quæ justa sunt pro sua virili parte facere nolunt.

CAP. VII.

BENEFICI autem eos, de quibus bene meriti sunt, vehementius amare videntur, quam ii, qui beneficium acce-

λόγον γινόμενον, ἐπιζητεῖται. Τοῖς μὲν οὖν πλείστοις φαίνεται, ὅτι οἱ μὲν ὀφείλουσι, τοῖς δὲ ὀφείλεται. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν δανείων, οἱ μὲν ὀφείλοντες βούλονται μὴ εἶναι οἷς ὀφείλουσιν, οἱ δὲ δανείσαντες καὶ ἐπιμέλονται τῆς τῶν ὀφειλόντων σωτηρίας· οὕτω καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας βούλεσθαι εἶναι τοὺς παθόντας, ὡς κομιουμένους τὰς χάριτας, τοῖς δ' οὐκ εἶναι ἐπιμελὲς τὸ ἀνταποδοῦναι. [s] Ἐπίχαρμος μὲν οὖν τάχ' ἂν φαίη ταῦτα λέγειν αὐτοὺς, ἐκ πονηροῦ [t] θεωμένους· ἔοικε δὲ [u] ἀνθρωπικῷ· ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοὶ, καὶ μᾶλλον εὖ πάσχειν, ἢ ποιεῖν ἐφίενται. Δόξειε δ' ἂν φυσικώτερόν τε εἶναι τὸ αἴτιον, καὶ οὐχ ὅμοιον τῷ περὶ τοὺς δανει-

[s] Epicharmus poëta comicus non exſtat. Ejus verſiculi nonnulli reperiuntur apud Athenæum, Stobæum, et Ciceronem. Ariſtot. in libello περὶ ποιητικῆς ſcribit eum fuiſſe Siculum : quod item multis locis ſignificat Cicero, et uno atque altero loco Horat. Ἡ μὲν οὖν δοκοῦσα τοῖς πολλοῖς αἰτία αὕτη ἐστὶ, καὶ ταῦτα προήχθησαν νομίζειν, πρὸς τὰς ἀγνώμονας καὶ πονηροὺς ἀποβλέποντες τῶν ἀνθρώπων· καὶ ἃ φησιν Ἐπίχαρμος, ἐκ πονηροῦ θεώμενοι. *Atque hæc quidem ea eſt, quam vulgus eſſe arbitratur, cauſa: quæ quidem credere et exiſtimare coacti ſunt, quod ingratos tantum atque improbos reſpiciant homines: et quod apud Epicharmum eſt, e malo ſpectantes.* Andr. [t] Θεωρουμένους El. [u] Γρ. ἀνθρωπίνῳ.

perunt, bene de ſe meritos: ejuſque rei, quaſi præter rationem et opinionem omnium fiat, ratio quæritur. Eo igitur fieri pleriſque videtur, quod illi debent, his debetur. Quemadmodum itaque in rebus mutuis, debitores ſuis creditoribus interitum exoptant; at iis, qui mutuum dederunt, debitorum ſalus etiam curæ eſt: ſic et eos, qui de aliquibus bene meriti ſunt, eorum, qui beneficium acceperunt, incolumitatis ſtudioſos eſſe, tanquam beneficii gratiam conſecuturos; illos autem de gratia referenda non magnopere laborare. Atque hæc fortaſſis eos loqui dicat Epicharmus, ex hominum improbitate ſpectantes: veruntamen ab humano ingenio non abhorrent: nam magna pars hominum beneficii immemor eſt, mavultque beneficium accipere, quam dare. Verum hujus rei cauſa a natura potius repetenda eſt, neque ulla ex parte eorum, qui pecuniam

σαντας· ὐ γάρ ἐςι φίλησις περὶ ἐκείνους, ἀλλὰ τῦ σώζεσθαι βούλησις, τῆς κομιδῆς ἕνεκα. Οἱ δ' εὖ πεποιηκότες, φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς εὖ πεπονθότας, κἂν μηθὲν ὦσι χρήσιμοι, μηδ' εἰς ὕςερον γένοιντ' ἄν. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν [x]τεχνητῶν συμβέβηκε· πᾶς γὰρ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀγαπηθείη ἂν ὑπὸ τοῦ ἔργου, ἐμψύχου γενομένου. Μάλιςα δ' ἴσως τοῦτο περὶ τοὺς ποιητὰς συμβαίνει· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι τὰ οἰκεῖα ποιήματα, ςέργοντες ὥσπερ τέκνα. Τοιούτῳ δὴ ἔοικε καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· τὸ γὰρ εὖ πεπονθὸς ἔργον ἐςὶν αὐτῶν. Τοῦτο δὴ ἀγαπῶσι μᾶλλον, ἢ τὸ ἔργον τὸν ποιήσαντα. Τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τὸ εἶναι πᾶσιν αἱρετὸν καὶ φιλητόν· ἐσμὲν δ' ἐνεργείᾳ· τῷ ζῆν γὰρ καὶ πράττειν. [y]Ἐνεργείᾳ δὴ ὁ ποιήσας τὸ ἔργον ἐςί

x Τεχνιτῶν per ι Bas. quod est frequentius. Sed alteram scripturam per η habuimus etiam in Physicis. *Sylb.* y Ὁ δὲ πράττων ἐνεργείᾳ ἐςὶν ἐν τῷ ἔργῳ· ἡ γὰρ οἰκοδομικὴ, ὁ λόγος ἐςὶ τῆς οἰκοδομίας, ἐνεργείᾳ ἐςὶν ἐν τῇ οἰκίᾳ· καὶ ἔςιν αὐτὴ ἡ οἰκία, καθὸ οἰκία, ὁ τεχνίτης ἐνεργείᾳ, καθὸ τεχνίτης. Ὁμοίως καὶ πᾶς ἐνεργῶν ἐνεργείᾳ ἐςὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. *Qui vero agit, actu est in opere: sic ars ædificandi, quæ ædificii ratio est,*

mutuam dederunt, rationi similis est: non enim amant hi suos debitores, sed salvos esse volunt, ut suum recuperent. Qui autem beneficium contulerunt, amant et diligunt eos, quos beneficio affecerunt, etiamsi neque in præsenti ulla in re sibi sint utiles, neque sint postea futuri. Quod et in artificibus usu venit: amat enim suum quisque opus vehementius, quam ab opere suo amaretur, si ex inanimo fieret animatum. Atque hoc in poetis fortasse maxime contingit: hi enim sua poëmata supra modum amant, affectum in ea, tanquam in liberos, induti paternum. Non admodum huic dissimilis est beneficiorum ratio: id enim, quod beneficio affectum est, eorum, qui beneficium dederunt, opus est. Hoc igitur illis carius est, quam operi is, qui opus effecit. Hujus rei causa est, quod esse omnibus optabile et amabile est: functione autem muneris sumus, eo nimirum quod vivamus, et aliquid agamus. Qui opus effecit igitur, re, et functione muneris quodam modo est.

πως. [z] Στέργει δὴ τὸ ἔργον, διότι καὶ τὸ εἶναι. Τοῦτο δὲ φυσικόν· ὃ γάρ ἐστι δυνάμει, τοῦτο ἐνεργείᾳ τὸ ἔργον μηνύει. Ἅμα δὲ καὶ τῷ μὲν εὐεργέτῃ καλὸν τὸ κατὰ τὴν πρᾶξιν, ὥστε χαίρειν ἐν ᾧ τοῦτο· τῷ δὲ παθόντι οὐθὲν καλὸν ἐν τῷ δράσαντι, ἀλλ' εἴ περ, συμφέρον· τοῦτο δ' ἧττον ἡδὺ καὶ φιλητόν. Ἡδεῖα δ' ἐστὶ τοῦ μὲν παρόντος ἡ ἐνέργεια, τοῦ δὲ μέλλοντος ἡ ἐλπὶς, τοῦ δὲ γεγενημένου ἡ μνήμη· ἥδιστον δὲ τὸ κατὰ τὴν ἐνέργειαν, καὶ φιλητὸν ὁμοίως. Τῷ μὲν οὖν πεποιηκότι μένει τὸ ἔργον· τὸ καλὸν γὰρ πολυχρόνιον· τῷ δὲ παθόντι τὸ χρήσιμον παροίχεται. Ἥτε μνήμη τῶν μὲν καλῶν ἡδεῖα· τῶν δὲ χρησίμων, οὐ πάνυ, ἢ ἧττον. Ἡ

actu est in ædificio: estque ipsum ædificium, quatenus est ædificium; sicut artifex actu, quatenus est artifex. Atque ita in reliquis, quicunque operatur, actu opus suum est, Andr. Hoc modo hunc locum interpretantur Eustratius, Argyrop. et Aquinas. Pro Lambino faciunt Victorius et Gruchius. [z] Εἰ τοίνυν φυσικὸν μὲν ἐφίεσθαι τοῦ εἶναι, τὸ εἶναι δέ ἐστιν ἐν τῷ πράττειν, τὸ ἔργον δέ ἐστιν αὐτὸς ὁ πράττων ἐνεργείᾳ, φανερὸν ὅτι καθόσον ζητεῖ τις τὸ ἑαυτοῦ εἶναι, κατὰ τοσοῦτον ζητεῖ καὶ τὸ ἔργον εἶναι. Φύσει δέ τις φιλεῖ ἑαυτὸν καὶ βούλεται εἶναι· φύσει ἄρα φιλεῖ τις τὸ ἑαυτοῦ ἔργον. *Andr.*

Ergo suum cuique opus carum est, quia et esse ei carum est. Est autem hoc naturale: quæ res enim potestate est, hanc opus functione muneris et re indicat ac declarat. Præterea, homini bene de altero merito pulchrum et honestum est id, quod ex actione est, ita ut eo, in quo hoc inest, delectetur; ei autem, qui beneficium accepit, nihil honesti in eo, qui bene meritus est, inest: sed si quid est, emolumentum est: at hoc minus jucundum, minusque amabile est. Affert porro præsentis quidem rei usus ac functio voluptatem, futuræ autem spes, præteritæ vero memoria: omnium autem rerum ea jucundissima est, quæ usu et functione est, itemque amabilissima. Ei igitur, qui beneficium contulit, manet opus; honestum enim diuturna res est: ei autem, qui accepit, utilitas celeriter evanescit. Et rerum quidem honestarum memoria, jucunda: utilium autem, non admodum, aut certe minus. Con-

προσδοκία δ' ἀνάπαλιν ἔχειν ἔοικε. Καὶ ἡ μὲν φίλησις ποιήσει ἔοικε· τὸ δὲ φιλεῖσθαι τῷ πάσχειν. [a] Τοῖς ὑπερέχουσι δὴ περὶ τὴν πρᾶξιν ἕπεται τὸ φιλεῖν, καὶ τὰ φιλικά. Ἔτι δὲ, τὰ ἐπιπόνως γενόμενα πάντες μᾶλλον στέργουσιν· οἷον καὶ τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι τῶν παραλαβόντων. Δοκεῖ [b] δὴ τὸ μὲν εὖ πάσχειν ἄπονον εἶναι· τὸ δ' εὖ ποιεῖν ἐργῶδες. Διὰ ταῦτα δὴ καὶ αἱ μητέρες φιλοτεκνότεραι· ἐπιπονωτέρα γὰρ ἡ γέννησις, καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὅτι αὐτῶν. Δόξειε δ' ἂν [c] τοῦτο καὶ τοῖς εὐεργέταις οἰκεῖον εἶναι.

ΚΕΦ. η'.

[1] ΑΠΟΡΕΙΤΑΙ δὲ, πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα, ἢ ἄλλον τινά; ἐπιτιμῶσι γὰρ τοῖς ἑαυτοὺς μάλιστα ἀγαπῶσι· καὶ ὡς ἐν αἰσχρῷ, φιλαύτους ἀποκαλοῦσι. Δοκεῖ τε ὁ μὲν φαῦλος ἑαυτοῦ χάριν πάντα πράττειν· καὶ ὅσῳ

[a] Τοῖς ὑπάρχουσι Baf. [b] Δὲ El. [c] Τὸ τοιοῦτο El. [1] Magn. Moral. lib. ii. cap. 13. et 14.

tra fe res habere videtur in fpe, feu exfpectatione. Præterea amatio effectioni fimilis eft; amari autem perpeffioni. Eos igitur, qui in actione funt fuperiores, et amare, et ea, quæ amicitiæ propria funt, comitantur. Præterea omnes ea, quæ magno labore confecuti funt, magis amplectuntur: ut et pecunias qui quæfierunt, quam qui ab aliis acceperunt. At accipere quidem beneficium, minime laboriofum videtur effe; conferre autem, difficile atque operofum. Atque ob hanc caufam et matres liberorum funt patribus amantiores: nam et laboriofior partus eft, et fciunt certius fuos effe. Atque hoc etiam ad beneficos accommodari poffe videatur.

CAP. VIII.

OCCURRIT autem dubitatio, Utrum feipfum maxime amare oporteat, an alium quenquam? folent enim vulgo objurgari, qui fui funt amantiffimi; et quafi ea res cum turpitudine ac dedecore conjuncta fit, φίλαυτοι, id eft, fui amantes appellantur. Videturque homo improbus omnia fua caufa agere,

ἂν μοχθηρότερος ᾖ, [d] τοσούτῳ μᾶλλον. Ἐγκαλοῦσι δὴ αὐτῷ, οἷον ὅτι οὐθὲν [e] ἀφ' αὑτοῦ πράττει. Ὁ δὲ ἐπιεικὴς διὰ τὸ καλὸν, καὶ ὅσῳ ἂν βελτίων ᾖ, μᾶλλον διὰ τὸ καλὸν, καὶ φίλου ἕνεκα· τὸ δ' αὑτοῦ παρίησι. Τοῖς λόγοις δὲ τούτοις τὰ ἔργα διαφωνεῖ, οὐκ ἀλόγως· φασὶ γὰρ δεῖν φιλεῖν μάλιστα τὸν μάλιστα φίλον· φίλος δὲ μάλιστα [f] ὁ βουλόμενος, [g] ᾧ βούλεται τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, καὶ εἰ μηθεὶς εἴσεται. Ταῦτα δ' ὑπάρχει μάλιστα αὐτῷ πρὸς αὑτὸν, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ πάντα, οἷς ὁ φίλος ὁρίζεται· εἴρηται γὰρ, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ πάντα τὰ φιλικὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους διήκει. Καὶ αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι ὁμογνωμονοῦσιν· οἷον τὸ, μία ψυχή· καὶ, κοινὰ τὰ τῶν φίλων· καὶ, ἰσότης φιλότης· καὶ, γόνυ κνήμης ἔγγιον· πάντα γὰρ ταῦτα πρὸς αὑτὸν μάλισθ' ὑπάρχει· μάλιστα γὰρ φίλος ἑαυτῷ· καὶ φιλητέον δὴ μά-

[d] Τοσούτῳ δὴ μᾶλλον ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ, οἷον ὅτ. El. [e] Γρ. ἀπ' αὐτοῦ. [f] Ὁ βουλόμενος deeſt Vet. Interp. [g] Ὧι μάλιστα βούλεται C C C. Baſ. et Vet. Interp. ᾗ ᾧ βούλ. El.

eoque magis, quo ſit vitioſior. Itaque eum criminantur et accuſant, quod nihil agat a ſuis rationibus et commodis alienum. Vir bonus autem omnia propter honeſtum agit; et quo ſit melior, eo magis propter honeſtum, et amici cauſa: ſuum commodum autem negligit ac prætermittit. Verum ab hac oratione facta diſcrepant, neque immerito: aiunt enim maxime eum amare oportere, qui maxime ſit amicus: at is maxime amicus eſt, qui, quem vult bonis ornatum eſſe, eum vult illius ipſius cauſa ornatum eſſe, etiamſi nemo ſciturus ſit. Hæc autem inſunt in unoquoque erga ſeipſum maxime: et cætera etiam omnia, quibus amicus definitur: ſupra enim diximus, omnia, quæ amicitiæ propria ſunt, a nobis ipſis profecta etiam ad alios permanare ac pervenire. Atque omnia proverbia conſentiunt: quale illud eſt, Unus animus; et, Amicorum omnia communia; et, Æqualitas amicitia; et, Genu crure propius: hæc enim omnia in unoquoque erga ſeipſum inſunt maxime: ſibi enim quiſque maxime amicus eſt: quo

λιστα ἑαυτόν. Ἀπορεῖται δὲ εἰκότως, ποτέροις χρεὼν ἕπεσθαι, ἀμφοῖν ἐχόντοιν τὸ πιστόν; [h] Ἴσως οὖν τοὺς τοιούτους δεῖ τῶν λόγων διαιρεῖν καὶ διορίζειν ἐφ᾽ ὅσον ἑκάτεροι καὶ πῇ ἀληθεύουσιν. Εἰ δὴ λάβοιμεν τὸ φίλαυτον, πῶς ἑκάτεροι λέγουσι, τάχ᾽ ἂν γένοιτο δῆλον. Οἱ μὲν οὖν εἰς ὄνειδος ἄγοντες αὐτὸ, φιλαύτους καλοῦσι τοὺς ἑαυτοῖς ἀπονέμοντας τὸ πλεῖον ἐν χρήμασι, καὶ τιμαῖς, καὶ ἡδοναῖς ταῖς σωματικαῖς· τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ ἐσπουδάκασι περὶ αὐτὰ, ὡς ἄριστα ὄντα· διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. Οἱ δὴ περὶ ταῦτα πλεονέκται χαρίζονται ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ ὅλως τοῖς πάθεσι, καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς. Τοιοῦτοι δ᾽ εἰσὶν οἱ πολλοί· διὸ καὶ ἡ προσηγορία γεγένηται ἀπὸ τοῦ πολλοῦ φαύλου ὄντος. Δικαίως δὴ τοῖς οὕτω φιλαύτοις ὀνειδίζεται. Ὅτι δὲ τοὺς τὰ τοιαῦθ᾽ αὑτοῖς ἀπονέμοντας εἰώθασι λέγειν οἱ πολλοὶ φιλαύτους, οὐκ ἄδηλον. Εἰ

[h] Ἴσως δὲ οὖν Baſ.

ſit, ut ſibi ſit quiſque maxime diligendus. Merito porro dubitatur, harum orationum utram ſequi oporteat, cum utraque ſit veriſimilis. Fortaſſis igitur tales orationes diſtinguendæ ſunt, quatenus, et qua ex parte utraque vera eſt. Itaque ſi quid utrique ſui ipſius amorem appellent, teneamus: res erit fortaſſe plana et aperta. Qui igitur eum ut probrum objiciunt, ſui amantes appellant, eos, qui in pecunia, in honoribus, in voluptatibus denique corporis ſibi ipſis majorem partem tribuunt ac vendicant: hæc enim bona pars hominum concupiſcit, et in eis, ut omnium rerum optimis, omne ſtudium ſuum collocat: atque idcirco de iis inter ſe dimicare ſolent. Qui igitur in his priores ac ſuperiores eſſe volunt, ſuis cupiditatibus, et (ut uno verbo dicam) ſuis affectibus, eique animi parti, quæ rationis expers eſt, obſequuntur. Tale autem eſt vulgus hominum: itaque etiam a multitudine, quæ vitioſa eſt, fluxit appellatio. Merito igitur iis, qui hoc modo ſui amantes ſunt, amor hic maledicti loco objicitur. Eos autem, qui ſibi talia tribuunt, vulgo ſolere ſui amantes appellari, minime

γάρ τις ἀεὶ σπουδάζει τὰ δίκαια πράττειν, αὐτὸς μάλιστα πάντων, ἢ τὰ σώφρονα, ἢ ὁποιαοῦν ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀρετὰς, καὶ ὅλως ἀεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ περιποιοῖτο, οὐθεὶς ἐρεῖ φίλαυτον τοῦτον, οὐδὲ ψέξει. Δόξειε δ᾽ ἂν ὁ τοιοῦτος εἶναι μᾶλλον φίλαυτος· ἀπονέμει γὰρ ἑαυτῷ τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀγαθὰ, καὶ χαρίζεται ἑαυτοῦ τῷ κυριωτάτῳ, καὶ πάντα τούτῳ πείθεται. [i] Ὥσπερ δὲ καὶ πόλις τὸ κυριώτατον μάλιστ᾽ εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶν ἄλλο σύστημα, οὕτω καὶ ἄνθρωπος. Καὶ φίλαυτος δὴ μάλιστα ὁ τοῦτο ἀγαπῶν, καὶ τούτῳ χαριζόμενος. Καὶ ἐγκρατὴς [k] δὴ καὶ ἀκρατὴς λέγεται, τῷ κρατεῖν τὸν νοῦν ἢ μὴ, ὡς τούτου ἑκάστου ὄντος. [l] Καὶ πεπραγέναι δοκοῦσιν αὐτοὶ, καὶ ἑκουσίως, τὰ μετὰ λόγου μάλιστα. Ὅτι μὲν οὖν τοῦθ᾽ ἕκαστός ἐστι [m] μάλιστα, οὐκ ἄδηλον, καὶ ὅτι ὁ ἐπιεικὴς μάλιστα τοῦτο ἀγαπᾷ.

[i] Ὥσπερ πόλις ἐστὶ μάλιστα τὸ κυριώτατον τῆς πόλεως, καὶ οἱ ἄριστοι τῶν πολιτῶν, οὕτω καὶ ἄνθρωπός ἐστι μάλιστα τὸ κυριώτατον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. *Andr.*
[k] Δὲ El. et Baſ. [l] Γρ. καὶ πεπραγμένα δοκεῖ αὐτῷ, καὶ ἑκουσ. [m] Η μάλιστα El.

obſcurum eſt. Si quis enim omnium maxime ea, quæ juſta ſunt, aut temperata, aut qualiacunque alia virtutibus conſentanea, agere ſtudeat, et omnino ſemper honeſtum ſibi vendicet: nemo hunc neque ſui amantem dicet, neque vituperabit. Atqui vir hujuſmodi amans ſui potius eſſe videatur: ſibi enim res pulcherrimas, atque optimas tribuit: eique ſui parti, quæ principatum obtinet, gratificatur, et omnibus in rebus obtemperat. Quemadmodum autem pars præcipua atque optima civitatis etiam videtur eſſe civitas, idemque de quovis alio conventu ſentiendum; ſic et hominis pars ea, quæ dominari debet, homo eſt. Eſt igitur ille ſui amantiſſimus, qui hanc amat, et qui huic gratificatur. Jam quoque continens atque incontinens eo dicuntur, quod mens in illo ſuperior ac potentior ſit, in hoc inferior atque imbecillior, quaſi ſua quiſque mens ſit. Videnturque homines ea ipſi, ſuaque ſponte egiſſe maxime, quæ cum ratione egerunt. Unumquemque igitur mentem ſuam eſſe maxime, atque hanc optimo cuique eſ-

Διὸ φίλαυτος μάλιστ' ἂν εἴη, καθ' ἕτερον εἶδος τοῦ ὀνειδιζομένου, καὶ διαφέρων τοσοῦτον, ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν, τοῦ κατὰ πάθος, καὶ ὀρέγεσθαι [n] ἢ τοῦ καλοῦ, ἢ τοῦ δοκοῦντος συμφέρειν. Τοὺς μὲν οὖν περὶ τὰς καλὰς πράξεις διαφερόντως σπουδάζοντας πάντες ἀποδέχονται καὶ ἐπαινοῦσι. Πάντων δὲ ἁμιλλωμένων πρὸς τὸ καλὸν, καὶ διατεινομένων τὰ κάλλιστα πράττειν, κοινῇ τ' ἂν παντὶ εἴη τὰ δέοντα, καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν· εἴπερ ἡ ἀρετὴ τοιοῦτόν ἐστιν. Ὥστε τὸν μὲν ἀγαθὸν δεῖ φίλαυτον εἶναι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὀνήσεται τὰ καλὰ πράττων, καὶ τοὺς ἄλλους ὠφελήσει. Τὸν δὲ μοχθηρὸν οὐ δεῖ· βλάψει γὰρ καὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς πέλας, φαύλοις πάθεσιν ἑπόμενος. Τῷ μοχθηρῷ μὲν οὖν διαφωνεῖ, ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ἃ πράττει· ὁ δὲ ἐπιεικὴς, ἃ δεῖ, ταῦτα καὶ πράττει· πᾶς γὰρ νοῦς αἱρεῖται τὸ

[n] Ἢ abeſt a Vet. Interp. ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν τοῦ κατὰ πάθος, καὶ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ὄρεξις τῆς φαύλης ἐπιθυμίας. *Andr.*

ſe cariſſimam, perſpicuum eſt. Itaque ſui fuerit amantiſſimus genere quodam amoris ab eo, qui vitio datur, differente, tantum diſtans a ſuperiore, quantum intereſt, utrum quis rationi convenienter vivat, an affectibus et perturbationibus animi ſerviat: et utrum honeſtum, an id, quod utilitatis ſpeciem habet, appetat. Ii igitur, qui præclaris atque honeſtis actionibus egregie præter cæteros ſtudent, omnibus probati ſunt, ab omnibuſque collaudantur. Quod ſi omnes ad honeſtum certatim pervenire, reſque honeſtiſſimas agere contenderent; tum communiter omnibus ea, quæ ratio poſtulat, tum privatim cuique maxima bona ſuppeterent: ſiquidem virtus talis res eſt. Itaque virum quidem bonum ſui amantem eſſe oportet: namque et ipſe ex honeſtis actionibus utilitatem percipiet, et aliis proderit. Improbum autem ac vitioſum non oportet: et ſibi enim et proximo cuique nocebit, vitioſis animi perturbationibus obtemperans. Improbi igitur hominis actiones ab iis, quæ ſunt agenda, diſcrepant; vir bonus autem quæ ſunt agenda, ea et agit: etenim mens omnis

βέλτιστον ἑαυτῷ· ὁ δ᾽ ἐπιεικὴς πειθαρχεῖ τῷ νῷ. Ἀληθὲς δὲ τὸ περὶ τοῦ σπουδαίου, καὶ τὸ τῶν φίλων ἕνεκα πολλὰ πράττειν καὶ τῆς πατρίδος, κἂν δέῃ ὑπεραποθνήσκειν· προήσεται γὰρ καὶ χρήματα, καὶ τιμὰς, καὶ ὅλως τὰ περιμάχητα ἀγαθὰ, περιποιούμενος ἑαυτῷ τὸ καλόν. Ὀλίγον γὰρ χρόνον ἡσθῆναι σφόδρα μᾶλλον ἕλοιτ᾽ ἂν, ἢ πολὺν ἠρέμα, καὶ βιῶσαι καλῶς ἐνιαυτὸν, ἢ πολλὰ ἔτη τυχόντως· καὶ μίαν πρᾶξιν καλὴν καὶ μεγάλην, ἢ πολλὰς καὶ μικράς. Τοῖς δ᾽ ὑπεραποθνήσκουσι τοῦτ᾽ ἴσως συμβαίνει. Αἱροῦνται δὴ μέγα καλὸν ἑαυτοῖς· καὶ χρήματα προοῖντ᾽ ἂν, ἐφ᾽ ᾧ πλείω λήψονται οἱ φίλοι. Γίγνεται γὰρ τῷ μὲν φίλῳ χρήματα, αὐτῷ δὲ τὸ καλόν· τὸ δὲ μεῖζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπονέμει. Καὶ περὶ τὰς τιμὰς δὲ καὶ ἀρχὰς ὁ αὐτὸς τρόπος· πάντα γὰρ τῷ φίλῳ ταῦτα προήσεται· καλὸν γὰρ αὐτῷ τοῦτο καὶ ἐπαινετόν. Εἰκότως δὴ δοκεῖ σπουδαῖος

id ſequitur ac ſumit, quod ſibi eſt optimum: at vir bonus imperio mentis paret. Quod autem de viro bono dicitur, eum multa et amicorum et patriæ cauſa agere, etiamſi mors ei ſit oppetenda, verum eſt: nam et pecuniæ, et honorum, et omnino eorum bonorum, de quibus homines inter ſe decertare ſolent, jacturam faciet, ut ſibi ipſi honeſti poſſeſſionem comparet ac vendicet. Pauliſper enim magna voluptate potiri, quam diu parva; et annum unum honeſte vivere, quam multos temere et ex arbitrio nutuque fortunæ, multo malit: unam denique actionem magnam atque honeſtam multis et parvis anteponat. Atque hoc iis, qui vel pro amicis, vel pro patria excedunt e vita, fortaſſe contingit. Magnam igitur ſibi honeſtatem ſumunt atque eligunt: pecunias quinetiam libenter projecerint ac profuderint, ut amici ampliores conſequantur. Amico enim pecunia, ipſi honeſtum quæritur: majus autem bonum ſibi ipſi tribuit. Idem de honoribus et imperiis, ſeu magiſtratibus ſentiendum eſt: hæc enim omnia amico concedet: quoniam hoc ei et honeſtum, et laudabile eſt. Jure igitur vir bonus et virtute præditus ha-

εἶναι, ἀντὶ πάντων αἱρέμενος τὸ καλόν. Ἐνδέχεται δὲ καὶ πράξεις τῷ φίλῳ προΐεσθαι, καὶ εἶναι κάλλιον τοῦ αὐτὸν πρᾶξαι, τὸ αἴτιον τῷ φίλῳ γενέσθαι. Ἐν ἅπασι δὴ τοῖς ἐπαινετοῖς, ὁ σπουδαῖος φαίνεται ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ πλέον νέμων. Οὕτω μὲν οὖν δεῖ φίλαυτον εἶναι, καθάπερ εἴρηται· ὡς δ' οἱ πολλοὶ, οὐ χρή.

ΚΕΦ. Θ'.

ΑΜΦΙΣΒΗΤΕΙΤΑΙ [1] καὶ περὶ τὸν εὐδαίμονα, εἰ δεήσεται φίλων, ἢ μή; οὐθὲν γάρ φασι φίλων δεῖν τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεσιν· ὑπάρχειν γὰρ αὐτοῖς τἀγαθά. Αὐτάρκεις οὖν ὄντας, οὐδενὸς προσδεῖσθαι· τὸν δὲ φίλον, ἕτερον αὐτὸν ὄντα, πορίζειν, ἃ δι' αὑτοῦ ἀδυνατεῖ. Ὅθεν τὸ,

[o] Ὅταν ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί δεῖ φίλων;

[1] Magn. Moral. lib. ii. c. 15. Eud. lib. viii. c. 12.

[o] ———————— τοὺς φίλους
Ἐν τοῖς κακοῖς χρὴ τοῖς φίλοισιν ὠφελεῖν.

betur, qui rebus omnibus honestum anteponat. Accidere autem potest, ut actiones rerum amico tradat et concedat, sitque ei honestius amico rerum agendarum auctorem causamque fuisse, quam ipsum agere. In omnibus igitur rebus laudabilibus apparet virum virtute præstantem sibi plus honesti tribuere. Itaque hoc modo, quomodo dixi, seipsum amare oportet: sed ut vulgus, non oportet.

CAP. IX.

HAC etiam de re controversia est, Utrum aliquando futurum sit, ut amicis egeat beatus, necne? negant enim, iis, qui beati sunt, bonisque omnibus cumulati nulla re egent, amicis opus esse: eis enim omnium bonorum copiam suppetere. Cum sint igitur suis opibus contenti, nihil eos amplius desiderare: amicum autem, cum sit alter idem, amico suppeditare solere, quæ ille per se consequi non possit. Ex quo illud:

Fortuna cum favet, quid amicis est opus?

Ἔοικε δ᾽ ἀτόπῳ, τὸ πάντα ἀπονέμοντας τἀγαθὰ τῷ εὐδαίμονι, φίλους μὴ ἀποδιδόναι, ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι. Εἰ δὲ φίλου ἐστὶ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ πάσχειν, καὶ ἔστι ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ εὐεργετεῖν, κάλλιον δ᾽ εὖ ποιεῖν φίλους ὀθνείων, τῶν εὖ πεισομένων δεήσεται ὁ σπουδαῖος. Διὸ καὶ ἐπιζητεῖται, πότερον ἐν ἀτυχίαις μᾶλλον δεῖ φίλων ἢ ἐν εὐτυχίαις· ὡς καὶ τοῦ ἀτυχοῦντος δεομένου τῶν εὐεργετησόντων, καὶ τῶν εὐτυχούντων, οὓς εὖ ποιήσουσιν. Ἄτοπον δὲ ἴσως καὶ τὸ μονώτην ποιεῖν τὸν μακάριον· οὐθεὶς γὰρ ἕλοιτ᾽ ἂν καθ᾽ αὑτὸν τὰ πάντ᾽ ἔχειν ἀγαθά· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ συζῆν πεφυκός. Καὶ τῷ εὐδαίμονι δὴ τοῦθ᾽ ὑπάρχει· τὰ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὰ ἔχει. Δῆλον δὲ ὡς μετὰ φίλων καὶ ἐπιεικῶν κρεῖττον, ἢ μετ᾽ ὀθνείων καὶ τῶν τυχόντων συνη-

Ὅταν δ᾽ ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί χρὴ φίλων;
Ἀρκεῖ γὰρ αὐτὸς ὁ Θεός, ὠφελεῖν θέλων.

Euripides in Orefte.

Sed abſurdum eſt, omnia bona beato tribuentes, amicos non dare, quod omnium bonorum externorum videtur eſſe maximum. Quod ſi amici eſt bene mereri de altero potius, quam beneficium accipere: et ſi viri boni, ac virtutis proprium eſt, beneficium conferre in alterum: pulchrius autem eſt de amicis, quam de alienis bene mereri: deſiderabit vir bonus aliquos, qui beneficium a ſe ſint accepturi. Itaque etiam quæritur, utrum in rebus adverſis magis, quam in ſecundis amici requirantur: quaſi et ei, cui adverſatur fortuna, opus ſit aliquibus, qui ei benigne faciant: et ii, quorum ſunt res ſecundæ, nonnullos, in quos beneficium conferant, deſiderent. Verum abſurdum illud quoque fortaſſe ſit, ſolitarium facere beatum: nemo enim hac conditione bonis omnibus abundare velit, ut ſolus ætatem agat: homo enim civile animal eſt, et ad ſocietatem vitæ aptum natura. Hoc igitur viro beato ſuppetit: habet enim ea, quæ natura bona ſunt. Jam vero perſpicuum eſt, cum amicis et viris bonis, quam cum ali-

μερεύειν. Δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων. Τί οὖν λέγουσιν οἱ πρῶτοι, καὶ πῇ ἀληθεύουσιν; ἢ ὅτι οἱ πολλοὶ φίλους οἴονται τοὺς χρησίμους εἶναι; Τῶν τοιούτων μὲν οὖν οὐθὲν δεήσεται ὁ μακάριος, ἐπειδὴ τἀγαθὰ ὑπάρχει αὐτῷ· οὐδὲ δὴ τῶν διὰ τὸ ἡδύ, ἢ ἐπὶ μικρόν· ἡδὺς γὰρ ὁ βίος ὤν, οὐθὲν δεῖται ἐπεισάκτου ἡδονῆς. Οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, οὐ δοκεῖ δεῖσθαι φίλων. Τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἴσως ἀληθές· ἐν ἀρχῇ γὰρ εἴρηται, ὅτι ἡ εὐδαιμονία, ἐνέργειά τίς ἐστιν· ἡ δ' ἐνέργεια, δῆλον ὅτι γίνεται, καὶ οὐχ ὑπάρχει, ὥσπερ κτῆμά τι. Εἰ δὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστιν ἐν τῷ ζῆν καὶ ἐνεργεῖν, τοῦ ἀγαθοῦ δ' ἡ ἐνέργεια σπουδαία καὶ ἡδεῖα καθ' αὑτήν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, ἔστι δὲ καὶ τὸ οἰκεῖον τῶν ἡδέων, θεωρεῖν δὲ μᾶλλον τοὺς πέλας δυνάμεθα ἢ ἑαυτούς, καὶ τὰς ἐκείνων πράξεις, ἢ τὰς οἰκείας, αἱ τῶν σπουδαίων [p] δὴ πράξεις, φίλων ὄντων, ἡδεῖαι τοῖς ἀγαθοῖς·

[p] Αἱ C C C. et Lamb.

enis, et forte fortuna oblatis hominibus, totum diem consumere præstare. Amicis igitur viro beato opus est. Quænam ergo est priorum illorum oratio, et qua ex parte vera? an quod vulgus eos esse amicos existimat, qui utilitatem afferunt? At talibus nihil egebit beatus: quandoquidem omnium ei bonorum suppetit copia: ne iis quidem, qui, propterea quod delectant, sunt amici; aut parum admodum: nam cum ejus vita sit suavis et jucunda, voluptatem adventitiam non requirit. At si talibus amicis non eget, amicis egere non videtur. Sed hoc fortasse verum non est: principio enim diximus beatitudinem muneris functionem quandam esse: muneris functio autem nimirum oritur ac gignitur, neque, ut possessio quædam, subest aut suppetit. Quod si beatum esse, in vivendo et in muneris functione consistit, et si virorum bonorum functio muneris per se bona et jucunda est, ut initio dictum est; id autem, quod cujusque proprium est, numeratur in jucundis; alterum autem facilius, quam nos ipsos, et illius actiones, quam nostras cernere possumus; et si virorum bonorum actiones, eorundemque amicorum, bonis

ἄμφω γὰρ ἔχουσι τὰ τῇ φύσει ἡδέα· ὁ μακάριος δὴ φίλων τοιούτων δεήσεται, εἴπερ θεωρεῖν προαιρεῖται πράξεις ἐπιεικεῖς καὶ οἰκείας. Τοιαῦται δ' αἱ τοῦ ἀγαθοῦ, φίλου ὄντος. Οἴονται δὲ δεῖν ἡδέως ζῆν τὸν εὐδαίμονα. [q] Μονώτῃ μὲν οὖν χαλεπὸς ὁ βίος· οὐ ῥᾴδιον γὰρ καθ' αὑτὸν ἐνεργεῖν συνεχῶς, μεθ' ἑτέρων δὲ καὶ πρὸς ἄλλους ῥᾷον. Ἔσται οὖν ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα, ἡδεῖα οὖσα καθ' αὑτήν· ὃ δεῖ περὶ τὸν μακάριον εἶναι· ὁ γὰρ σπουδαῖος, ᾗ σπουδαῖος, ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσι χαίρει, ταῖς δ' ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει· καθάπερ ὁ μουσικὸς τοῖς καλοῖς μέλεσιν ἥδεται, ἐπὶ δὲ τοῖς φαύλοις λυπεῖται. Γένοιτο δ' ἂν καὶ ἄσκησίς τις τῆς ἀρετῆς ἐκ τοῦ συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ [r] Θέογνίς φησιν. Φυσικώτερον δὲ ἐπισκο-

[q] Γρ. μονώτῃ μὲν οὖν ὄντι χαλ. [r] Ven. 1. 2. et Bas. post Θέογνίς φησιν, addunt hæc: οἷον ὡς λέγει, Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ διδάξεαι· (ad oram Bas. μαθήσεαι) ἢν δὲ κακοῖσι συμμίξῃς (συμμιχθῇς ad oram Bas.) ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον. Sed Scholion esse patet ex istis verbis οἷον ὡς λέγει. Infra vero in fine hujus libri istud hemistichium, Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλά, citatur.

sunt suaves et jucundæ (habent enim ea utrique, quæ sunt jucunda natura) si igitur hæc vera sunt, talibus amicis egebit beatus, siquidem bonas et honestas actiones et proprias intueri exoptat. Tales autem sunt viri boni, qui idem sit amicus, actiones. Existimant autem beatum jucunde vivere oportere. Atqui homini solitariam vitam agenti, molesta et acerba vita est, non enim ei, qui solus vivat, assidue munere fungi facile est; cum aliis autem, et erga alios, facilius. Erit igitur ea muneris functio magis assidua, minusque interrupta, quæ per se jucunda est: quod penes beatum esse oportet: nam vir bonus, virtuteque præditus, qua bonus est, actionibus virtuti consentaneis delectatur, offenditurque contrariis: quemadmodum musicus ex modulatis cantibus voluptatem percipit, malos autem et discordes graviter et moleste fert. Jam vero ex consuetudine et convictu virorum bonorum exercitatio quædam virtutis capi possit, quemadmodum ait et Theo-

πᾶσιν· ἔοικεν ὁ σπουδαῖος φίλος τῷ σπουδαίῳ τῇ φύσει αἱρετὸς εἶναι· τὸ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὸν, εἴρηται ὅτι τῷ σπουδαίῳ ἀγαθὸν καὶ ἡδύ ἐστι καθ' αὐτό. Τὸ δὲ ζῆν [s] ὁρίζονται, τοῖς ζώοις, [t] δυνάμει αἰσθήσεως, ἀνθρώποις δὲ, αἰσθήσεως, [u] ἢ νοήσεως· ἡ δὲ δύναμις εἰς τὴν ἐνέργειαν [x] ἀνάγεται· τὸ δὲ κύριον ἐν τῇ ἐνεργείᾳ. Ἔοικε δὴ τὸ ζῆν εἶναι κυρίως τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν· τὸ δὲ ζῆν, τῶν καθ' αὐτὸ ἀγαθῶν καὶ ἡδέων· ὡρισμένον γάρ· [y] τὸ δὲ ὡρισμένον τῆς τἀγαθοῦ φύσεως· τὸ δὲ τῇ φύσει ἀγαθὸν, καὶ τῷ ἐπιεικεῖ. Διόπερ ἔοικε πᾶσιν ἡδὺ εἶναι. Οὐ δεῖ δὲ λαμβάνειν μοχθηρὰν ζωὴν καὶ διεφθαρμένην, οὐδ' ἐν λύπαις· ἀόριστος γὰρ ἡ τοιαύτη, καθάπερ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῇ. Ἐν τοῖς ἐχομένοις δὲ περὶ τῆς λύπης ἔσται φανερώ-

[s] Γρ. ὁρίζεται. [t] Δύναμιν Andr. et quidam alii. [u] Καὶ Camer. et Vet. Interp. Nobiſcum Andr. et Euſtratius, qui ſic hunc locum interpretatur: καὶ ζῆν καὶ πολιτεύεσθαι καὶ πράττειν ἢ κατ' αἴσθησιν καὶ τὰς ἀλόγους πράξεις, ὡς οἱ φαῦλοι, βοσκημάτων δίκην ζῶντες, ἢ κατὰ νοῦν, ὡς οἱ σπουδαῖοι. [x] Γρ. ἄγεται. [y] Τὸ δὲ ὡρισμένον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως, καθάπερ καὶ Πυθαγορείοις ἐδόκει· καὶ γὰρ ἔταττον ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ συστοιχίᾳ τὸ ὡρισμένον. Vide lib. i. cap. 6.

gnis. Sed iis, qui magis a natura cauſam hujus rei petunt, videtur vir bonus viro bono optabilis amicus eſſe natura: diximus enim, quod natura bonum eſt, id viro bono per ſe bonum ac jucundum eſſe. Vivere autem in animantibus, poteſtate ſentiendi; in hominibus, vi ſentiendi, aut intelligendi terminatur: at poteſtas ad muneris functionem deducitur; rei autem principatus in muneris functione conſiſtit. Videtur igitur vivere, proprie eſſe ſentire, aut intelligere: vivere autem, in iis, quæ per ſe bona et jucunda ſunt, numeratur; eſt enim aliquid terminatum: quicquid autem terminatum eſt, ad naturam ipſius boni pertinet: jam quod natura bonum eſt, idem et viro bono bonum eſt. Quocirca vivere videtur omnibus eſſe jucundum. Sumenda autem non eſt vita vitioſa, et corrupta, nec doloribus confecta: nam talis vita nullis terminis circumſcripta eſt, quemadmodum nec ea, quæ inſunt in ea. Sed in iis, quæ deinceps dicturi ſumus de do-

τερον. Εἰ δ' αὐτὸ τὸ ζῆν ἀγαθὸν, καὶ ἡδύ. Ἔοικε δὲ καὶ ἐκ τοῦ πάντας ὀρέγεσθαι αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ μακαρίους· τούτοις γὰρ ὁ βίος αἱρετώτατος, καὶ ἡ τούτων μακαριωτάτη ζωή. Ὁ δ' ὁρῶν, ὅτι ὁρᾷ αἰσθάνεται, καὶ ὁ ἀκούων, ὅτι ἀκούει, καὶ ὁ βαδίζων, ὅτι βαδίζει· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἐστί τι τὸ αἰσθανόμενον, ὅτι ἐνεργοῦμεν. Αἰσθανοίμεθα δ' ἂν, ὅτι αἰσθανόμεθα, καὶ νοοῖμεν, ὅτι νοοῦμεν. Τὸ δ', ὅτι αἰσθανόμεθα, ἢ νοοῦμεν, ὅτι ἐσμέν· [z] τὸ γὰρ εἶναι ἦν τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν. Τὸ δ' αἰσθάνεσθαι ὅτι ζῇ, τῶν ἡδέων καθ' αὐτό· φύσει γὰρ ἀγαθὸν ἡ ζωή. Τὸ δ' ἀγαθὸν ὑπάρχον ἑαυτῷ αἰσθάνεσθαι, ἡδύ. Αἱρετὸν δὲ τὸ ζῆν, καὶ μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς, ὅτι τὸ εἶναι ἀγαθόν ἐστιν αὐτοῖς καὶ ἡδύ· συναισθανόμενοι γὰρ τοῦ καθ' αὐτὸ [a] ἀγαθοῦ, ἥδονται. Ὡς δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἔχει

[z] Τὸ εἶναι ἢ αἰσθάν. Ven. 1. et Bas. [a] Γρ. καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ: et ita videtur fuisse in Eustratii codd.

lore, planius hoc constabit. Quod si vivere bonum est, est et jucundum. Quod quidem ex eo vel maxime probabile est, quod cum omnes homines, tum maxime viri boni, et beati, vivendi cupiditate affecti sunt: his enim vita est maxime expetenda, eorumque tota vitæ ratio beatissima est. Qui autem videt, sentit se videre; et qui audit, audire; et qui ambulat, ambulare: in aliis denique item omnibus est aliquid, quod sentit nos fungi munere et agere. Sentire autem nos, sentire possumus, et intelligere nos, intelligere. At sentire a nobis aliquid sentiri, et intelligere aliquid intelligi, sentire atque intelligere est nos esse: esse enim, sentire aut intelligere esse dicebamus. Sentire autem se vivere, in rebus per se jucundis numeratur: vita enim bonum est natura. Sentire autem in seipso bonum inesse, jucundum est. Vivere igitur cum sit omnibus optabile, tum bonis maxime, quia eis esse et bonum est, et jucundum: cum enim una id, quod per se bonum est, sensu percipiunt, voluptate afficiuntur. Quo modo autem in seipsum vir bonus animatus est, sic et in a-

ὁ σπουδαῖος, καὶ πρὸς τὸν φίλον· ἕτερος γὰρ αὐτὸς, ὁ φίλος ἐστί. Καθάπερ οὖν τὸ αὐτὸν εἶναι, αἱρετόν ἐστιν ἑκάστῳ, οὕτω καὶ τὸ τὸν φίλον, ἢ παραπλησίως. Τὸ δ' εἶναι ἦν αἱρετὸν, διὰ τὸ αἰσθάνεσθαι [b] αὐτοῦ ἀγαθοῦ ὄντος· ἡ δὲ τοιαύτη αἴσθησις ἡδεῖα καθ' αὐτήν. Συναισθάνεσθαι ἄρα δεῖ καὶ τοῦ φίλου ὅτι ἐστί· τοῦτο δὲ γίνοιτ' ἂν ἐν τῷ συζῆν, καὶ κοινωνεῖν λόγων καὶ διανοίας, οὕτω γὰρ ἂν δόξειε τὸ συζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λέγεσθαι, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν βοσκημάτων, τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεσθαι. Εἰ δὴ τῷ μακαρίῳ τὸ εἶναι αἱρετόν ἐστι καθ' αὑτὸ, ἀγαθὸν τῇ φύσει ὂν καὶ ἡδὺ, παραπλήσιον δὲ καὶ τὸ τοῦ φίλου ἐστί· καὶ ὁ φίλος τῶν αἱρετῶν ἂν εἴη. Ὃ δ' ἐστὶν αὐτῷ αἱρετὸν, τοῦτο δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ· ἢ ταύτῃ ἐνδεὴς ἔσται. Δεήσει ἄρα τῷ εὐδαιμονήσοντι φίλων σπουδαίων.

[b] Γρ. ἑαυτοῦ: ita etiam Eustratius. Sed nostram lectionem confirmat, quod paulo ante dixerat τὸ εἶναι ἀγαθ.

micum: amicus enim alter ipse. Quemadmodum igitur unicuique se esse optabile et expetendum est, sic et amicum, aut non multo secus. Esse autem cuique optabile esse dicebamus, quia id sentiat, quod est bonum: hujusmodi autem sensus magna per se afficit voluptate. Una igitur sentiat oportet, etiam amicum esse: quod continget in societate victus atque vitæ, et in communicatione sermonis et cogitationis: ita enim consuetudo et societas vitæ dici videatur in hominibus; non, ut in pecudibus, pascuorum et pabuli communitas. Si viro igitur beato esse optabile est per se, cum sit bonum, jucundumque natura; itemque de amico sentiendum: consequens est ut etiam amicus in rebus optabilibus sit habendus. At quod cuique optabile est, hoc ei suppetere oportet: alioqui hac parte penuria laborabit. Ei igitur, qui beatus futurus est, amicis opus erit virtute præditis.

ΚΕΦ. ι.

ΑΡ' οὖν ὡς πλείστους φίλους ποιητέον; ἢ καθάπερ ἐπὶ τῆς ξενίας ἐμμελῶς εἰρῆσθαι δοκεῖ, τὸ,

[c] Μήτε πολύξεινος, μήτ' ἄξεινος·

καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας ἁρμόσει μήτ' ἄφιλον εἶναι, μήτ' αὖ πολύφιλον καθ' ὑπερβολήν; Τοῖς μὲν δὴ πρὸς χρῆσιν, καὶ πάνυ δόξειεν ἂν ἁρμόζειν τὸ λεχθέν· πολλοῖς γὰρ ἀνθυπηρετεῖν ἐπίπονον, καὶ οὐχ ἱκανὸς [d] ὁ βίος αὐτοῖς τοῦτο πράττειν. Οἱ πλείους δὴ τῶν πρὸς τὸν οἰκεῖον βίον ἱκανῶν περίεργοι καὶ ἐμπόδιοι πρὸς τὸ καλῶς ζῆν· οὐθὲν οὖν δεῖ αὐτῶν. Καὶ οἱ πρὸς ἡδονὴν δὲ, ἀρκοῦσιν ὀλίγοι· καθάπερ ἐν τῇ [e] τροφῇ τὸ ἥδυσμα. Τοὺς δὲ σπουδαίους,

[c] Μηδὲ πολύξεινον, μηδ' ἄξεινον καλέεσθαι.
Hesiod. Ἔργ. καὶ Ἡμ. β'. v. 333.
[d] Ὁ βίος αὐτὸς Argyr. ὅτι ὀλίγοις ἂν τις ἀρκέσειεν ἃ χρήζουσι βοηθεῖν, καὶ τὸ πολλοὺς θεραπεύειν ἐπίπονον· μάλιστα εἰ τύχοιεν περίεργοί τινες ὄντες, καὶ ζητοῦντες θεραπεύεσθαι περιττῶς. *Andr.* [e] Ita Vet. Interp. Argyr. et Eustrat. τρυφῇ alii, male. ἐν εὐωχίᾳ τοῦ ἡδύσματος. *Andr.*

CAP. X.

SED utrum quam plurimi nobis asciscendi sunt amici? an, quemadmodum in hospitalitate illud videtur apte dictum,

Multorum non dicaris, neque nullius hospes:

sic et in amicitia convenienter dicetur, neque inopem ab amicis esse, neque ingenti multitudine amicorum abundare oportere? Iis igitur, qui amicitiam ad utilitatem referunt, id quod modo dictum est, admodum convenire videatur: multis enim vicissim operam dare difficile et laboriosum est; neque huic rei agendæ nobis satis sint nostræ facultates. Plures igitur quam qui ad suam cujusque rem familiarem satis sint, supervacanei sunt, honesteque vivendi rationem impediunt; itaque nihil eis opus est. Tum qui voluptatis causa comparantur amici, pauci satis sunt: quemadmodum in cibis condimentum. Sed utrum viros bonos quamplurimos numero

πότερον πλείστους κατ' ἀριθμόν; ἢ ἐστί τι μέτρον καὶ φιλικοῦ πλήθους, ὥσπερ πόλεως; [f] οὔτε γὰρ ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ' ἂν πόλις, οὔτε ἐκ δέκα μυριάδων ἔτι πόλις ἐστί· τὸ δὲ ποσὸν οὐκ ἔστιν ἴσως ἕν τι, ἀλλὰ πᾶν τὸ μεταξύ τινων ὡρισμένων. Καὶ φίλων δή ἐστί τι πλῆθος ὡρισμένον· καὶ ἴσως οἱ πλεῖστοι, μεθ' ὧν δύναιτό τις συζῆν· τοῦτο γὰρ ἐδόκει φιλικώτατον εἶναι. Ὅτι δ' οὐχ οἷόν τε πολλοῖς συζῆν καὶ διανέμειν αὑτὸν, οὐκ ἄδηλον. Ἔτι δὲ κἀκείνους δεῖ ἀλλήλοις φίλους εἶναι, εἰ μέλλουσι πάντες μετ' ἀλλήλων συνημερεύειν· τοῦτο δὲ ἐργῶδες ἐν πολλοῖς ὑπάρχει. Χαλεπὸν δὲ γίνεται καὶ τὸ συγχαίρειν καὶ τὸ συναλγεῖν οἰκείως πολλοῖς· εἰκὸς γὰρ συμπίπτειν ἅμα, τῷ μὲν συνήδεσθαι, τῷ δὲ συνάχθεσθαι. Ἴσως οὖν εὖ ἔχει, μὴ ζητεῖν ὡς πολυφιλώτατον εἶναι, ἀλλὰ τοσούτους,

[f] Vide Polit. lib. iii. cap. 3.

in amicitiam recipere oportet? an ut civitatis, ſic et amicorum multitudinis aliquis modus eſt? nam neque ex decem hominibus conſtare poſſit civitas; neque ex centum hominum millibus jam civi[illegible]eſt: certus autem civium numerus non eſt fortaſſe aliquis unus; ſed quiſquis inter duos aliquos definitos interjectus eſt, is numerus civium certus eſt. Numerus igitur etiam amicorum certus eſt aliquis ac definitus: ac fortaſſe plurimi ſunt intelligendi, quibuſcum conſuetudine victus et vitæ quis conjungi poſſit: hoc enim amicitiæ maxime proprium eſſe videbatur. Minime vero illud obſcurum eſt, fieri non poſſe, ut quis cum multis vivat, eiſque omnibus ſeſe dedat atque impertiat. Præterea illos etiam inter ſe amicos eſſe oportet, ſi futurum eſt, ut omnes inter ſe uſu et conſuetudine vitæ conjuncti ſint: verum hoc in multis difficile eſt. Illud quoque magni negotii eſt, communi cum multis lætitia doloreque affici ad cujuſque affectum accommodate: probabile eſt enim uno tempore accidere poſſe, ut cum altero lætetur, doleat cum altero. Fortaſſis igitur commodius ac tutius erit, cum quam plurimis amicis uſu

ὅσοι εἰς τὸ συζῆν ἱκανοί· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεσθαι δόξειεν ἂν πολλοῖς εἶναι φίλον σφόδρα. Διόπερ οὐδὲ ἐρᾷν πλειόνων· [x] ὑπερβολὴ γάρ τις εἶναι βούλεται φιλίας. Τοῦτο δὲ πρὸς ἕνα· καὶ τὸ σφόδρα δὴ πρὸς ὀλίγους. Οὕτω δ᾽ ἔοικεν ἔχειν καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· οὐ γίγνονται γὰρ φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἑταιρικὴν φιλίαν· αἱ δ᾽ ὑμνούμεναι ἐν δυσὶ λέγονται. Οἱ δὲ πολύφιλοι, καὶ πᾶσιν οἰκείως ἐντυγχάνοντες, οὐδενὶ δοκοῦσιν εἶναι φίλοι, πλὴν πολιτικῶς, οὓς καὶ καλοῦσιν ἀρέσκους. Πολιτικῶς μὲν οὖν ἔστι πολλοῖς εἶναι φίλον καὶ μὴ ἄρεσκον ὄντα, ἀλλ᾽ ὡς ἀληθῶς ἐπιεικῆ· δι᾽ ἀρετὴν δὲ καὶ δι᾽ ἑαυτοὺς, οὐκ ἔστι πρὸς πολλούς· ἀγαπητὸν δὲ καὶ ὀλίγους εὑρεῖν τοιούτους.

[x] Οὐδὲ κατὰ τὴν ἐρωτικὴν φιλίαν πολλῶν ἐνδέχεται φίλον εἶναι· ἡ γὰρ ἐρωτικὴ φιλίας ἐστὶν ὑπερβολὴ, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἕνα δύναται γίνεσθαι. *Andr.*

conjungi nolle: sed tot quærere, quot ad vitæ societatem satis futuri sunt: neque enim natura peti posse videatur, ut quis multis valde sit amicus. Quapropter ne plurium quidem amore captus esse quisquam potest: amor enim quoddam amicitiæ nimium videtur esse. Hoc autem cum uno duntaxat locum habere potest: vehementer igitur amare, inter paucos locum habet. Atque id quod dicimus, re factisque comprobatur: in eam enim amicitiam, qua sodales inter se conjuncti sunt, non recipiuntur multi: eæ autem, quæ omnium sermone famaque celebrantur, inter duos fuisse dicuntur. Qui vero multitudine amicorum delectantur, et cum omnibus familiariter comiterque versantur ac loquuntur, amici nemini videntur esse, nisi civili more; quos et blandos, seu placendi cupidos appellant. Civili igitur quidem more fieri potest, ut quis sit multis amicus: atque adeo etiamsi non sit blandus, sed revera vir bonus ac modestus: virtutis autem nomine, ut quis multos amet, et propter ipsos, non potest: præclare enim nobiscum agatur, si vel paucos tales reperire possimus.

ΚΕΦ. ιά.

ΠΟΤΕΡΟΝ δ' ἐν εὐτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ, ἢ ἐν [b] ἀτυχίαις; ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐπιζητοῦνται· οἵ τε γὰρ ἀτυχοῦντες δέονται ἐπικουρίας, οἵ τ' εὐτυχοῦντες συμβίων, καὶ οὓς εὖ ποιήσουσι· βούλονται γὰρ εὖ δρᾷν. Ἀναγκαιότερον μὲν δὴ ἐν ταῖς ἀτυχίαις· διὸ τῶν χρησίμων ἐνταῦθα δεῖ. Κάλλιον δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις· διὸ καὶ τοὺς ἐπιεικεῖς ζητοῦσι· τούτους γὰρ αἱρετώτερον εὐεργετεῖν, καὶ μετὰ τούτων διάγειν. Ἔστι γὰρ καὶ ἡ παρουσία αὐτὴ τῶν φίλων ἡδεῖα, καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις, καὶ ἀτυχίαις· κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι, συναλγούντων τῶν φίλων. Διὸ κἂν ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὥσπερ [i] βάρους μεταλαμβάνουσιν; ἢ τοῦτο

[b] Δυστυχίαις El. [i] Δοκεῖ γὰρ ὥσπερ βάρος μεριζόμενον καὶ πρὸς τοὺς φίλους κουφίζεσθαι. Τὸ δὲ οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν φίλων ἡδονὴ, καὶ τὸ τοὺς συναλγοῦντας ὁρᾷν ἡδὺ ὂν, ἐλάττω ποιεῖ τὴν λύπην· ἡδονὴ γὰρ λύπην ἐλαύνει. *Videtur enim dolor, instar oneris cujusdam, quod dividitur et cum amicis mitigatur. Quod ita non est tamen: sed ea quæ ex amicorum præsentia concipitur voluptas, et quod adversam nobiscum sortem moleste ferre amicos visu jucundum sit, nostrum minuit dolorem: voluptas quippe abigit dolorem.* Andr.

CAP. XI.

SED utrum in rebus secundis magis, an in adversis, amicis opus est? in utroque enim tempore requiruntur: nam et ii, quibus adversatur fortuna, alterius egent auxilio; et ii, qui fruuntur secunda, convictores, atque aliquos, de quibus bene mereantur, desiderant: volunt enim de aliquibus bene mereri. Ergo in rebus quidem adversis magis necessaria est amicorum possessio: itaque hic utilibus amicis opus est. In secundis autem pulchrior atque honestior: quapropter etiam viros bonos quærunt: his enim benigne facere, et cum his ætatem agere optabilius est. Est enim ipsa etiam amicorum præsentia tum in secunda, tum in adversa fortuna, suavis et jucunda: levantur enim dolore ii, qui dolent, amicis æquam doloris partem ferentibus. Itaque dubitare possit aliquis, utrum veluti oneris partem subeant amici? an minime illud qui-

μὲν οὔ· ἡ παρουσία δ᾽ αὐτῶν ἡδεῖα οὖσα, καὶ ἡ ἔννοια τοῦ συναλγεῖν, ἐλάττω τὴν λύπην ποιεῖ; Εἰ μὲν οὖν διὰ ταῦτα, ἢ δι᾽ ἄλλο τι κουφίζονται, ἀφείσθω. Συμβαίνειν δ᾽ οὖν φαίνεται τὸ λεχθέν. Ἔοικε δ᾽ ἡ παρουσία μικτή τις αὐτῶν εἶναι· αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ ὁρᾷν τοὺς φίλους ἡδὺ, ἄλλως τε καὶ ἀτυχοῦντι, καὶ γίνεταί τις ἐπικουρία πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι· παραμυθητικὸν γὰρ ὁ φίλος καὶ τῇ ὄψει, καὶ τῷ λόγῳ, ἐὰν ᾖ ἐπιδέξιος· οἶδε γὰρ τὸ ἦθος, καὶ ἐφ᾽ οἷς ἥδεται καὶ λυπεῖται. Τὸ δὲ λυπούμενον αἰσθάνεσθαι ἐπὶ ταῖς αὐτοῦ ἀτυχίαις, λυπηρόν· πᾶς γὰρ φεύγει λύπης αἴτιος εἶναι τοῖς φίλοις. Διόπερ οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν, εὐλαβοῦνται [k] συλλυπεῖσθαι τοὺς φίλους αὐτοῖς· [l] κἂν μὴ ὑπερτείνῃ τῇ ἀλυπίᾳ, τὴν ἐκείνοις γενομένην λύ-

[k] Συλλυπεῖν C C C. [l] Hunc locum ſubobſcurum hoc modo παραφράζει Andronicus: Κἂν μὴ μεγάλη μὲν ἡ παραμυθία ᾖ καὶ ἐπὶ μεγίσταις συμφοραῖς, μικρὰ δὲ ἡ λύπη, ἣν συναλγοῦσιν αὐτοῖς, οὐκ ἀνέχονται κοινωνεῖν τοῖς φίλοις τῶν κακῶν: *Et niſi maximum adferre queant ſolatium, aut in maximis ſuccurrere doloribus, ſed contra exigua ſit in qua nobis dolorem ſuum commodare poſſunt moleſtia, nolunt cum iis communicare*

dem fiat, ſed eorum præſentia, quæ jucunda ſit, communicatique doloris cogitatio, dolorem efficiat leviorem? Utrum igitur propter has cauſas, an propter aliam aliquam, dolore leventur, quærere omittamus. Sed tamen id, quod diximus, uſu venire non eſt obſcurum. Videtur autem eorum præſentia mixta quædam minimeque ſimplex eſſe: amicorum enim conſpectus, præſertim calamitoſo, jucundus eſt, magnoque ad ſedandum ac tollendum dolorem adjumento: ineſt enim in amico vis quædam conſolandi, tum aſpectu, tum ſermone, ſi ſit commodus et urbanus: ejus enim, cui amicus eſt, mores perſpectos habet et cognitos, quibuſque rebus ille delectetur, et offendatur, tenet. Contra amicum ſuum ſentire moleſtia ex ſuis caſibus adverſis affici, grave ac moleſtum eſt: metuit enim quiſque, ne doloris cauſam præbeat amicis. Itaque viri fortes animoque virili natura, cavent ne ſecum una doleant amici: ac niſi quis doloris vacuitate ultra modum prod-

πην ὐχ ὑπομένει. Ὅλως τε συνθρήνους ὐ προσίεται, διὰ τὸ μηδ' αὐτὸς εἶναι θρηνητικός. Γύναια δὲ, καὶ οἱ τοιῦτοι ἄνδρες, τοῖς συστενάζουσι χαίρουσι, καὶ φιλῦσιν ὡς φίλους καὶ συναλγῦντας. Μιμεῖσθαι δ' ἐν ἅπασι δεῖ, δηλονότι τὸν βελτίω. Ἡ δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις τῶν φίλων παρουσία τήν τε διαγωγὴν ἡδεῖαν ἔχει, καὶ τὴν ἔννοιαν, ὅτι ἥδονται ἐπὶ τοῖς αὐτῦ ἀγαθοῖς. Διὸ δόξειεν ἂν δεῖν, εἰς μὲν τὰς εὐτυχίας καλεῖν τὺς φίλους προθύ-

mala. Haud multo aliter Aquinas: Nullo modo ſuſtinent ut amici eorum propter eos contriſtentur, niſi ſuperexcedat auxilium, quod ab amicis ſibi præbetur, ad non contriſtandum triſtitiam amicorum: ſuſtinent enim, quia per modicam amicorum triſtitiam ſua triſtitia ſublevetur. Euſtratius ἀλυπίαν *ingentem ægritudinem* ac dolorem valere judicat, cujus hæc ſunt verba: εὐλαβεῖται τοὺς φίλους συλλυπεῖσθαι αὐτοῖς, καὶ διὰ ταύτην τὴν εὐλάβειαν χαίρειν προσποιεῖται, καὶ γελῶσι· καὶ ὡς μηδέν τι λυπηρὸν πάσχοντες, διάγυσι. Καὶ ὅλως φησὶν ἂν μὴ ὑπερτείνωσι τὴν ἀλυπίαν, λέγει δὲ ἀλυπίαν τὴν σφοδροτάτην καὶ ἐπιτεταμένην λύπην, ὐχ ὑπομένειν· τυτέστιν ὅτι τὸ αἴτιος γενέσθαι τοῖς φίλοις λύπης ὁ ἀτυχῶν ὐχ ὑπομένει, ὐδ' αἱρεῖται, ὐδὲ βύλεται. Διά τε γῦν, ὡς εἴρηται, τὸ μὴ θέλειν ὁ ἀτυχῶν λυπεῖν τὸν φίλον εὐλαβεῖται, συλλυπύμενον ὁρῶν αὐτόν. Ex his ſenſum longe diverſum eruit Victorius, hunc ſc. Niſi forte hujuſcemodi aliquis ſit, qui vincat ſuperetque indolentia illa ſua, qua præditus eſt, dolorem ac moleſtiam, quæ exiſteret in ipſis, ſi aſpexerint amicos rebus aſperis adverſiſque conflictari, ut quemadmodum ipſe reſiſtit dolori proprio, ita etiam parvi ducat ſe dolorem inurere amico, putans eum ferre debere, cum minor ille ſit.

eat, dolorem, quo illi afficiuntur, non fert æquo animo. Denique lamentorum ſocios non admittit, quia ne ipſe quidem ad lamentandum propenſus eſt. Mulierculæ autem, virique muliebri animo præditi, hominibus, ſecum una gementibus, delectantur, eoſque ut amicos, et ſui doloris participes ac ſocios, diligunt. Sed omnibus in rebus nimirum melior eſt imitandus. Amicorum autem præſentia in rebus ſecundis cum habet vitæ traducendæ conſuetudinem ſuavem et jucundam, tum incredibilem affert amico voluptatem, cogitanti eos ſuis bonis lætari. Itaque videri poſſint amici ad res ſecundas cupide ſtudioſeque vocandi (de aliis enim libenter bene mereri præclarum eſt)

μως· [m] εὐεργετητικὸν γὰρ εἶναι· καλόν· εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας, ὀκνοῦντα· μεταδιδόναι γὰρ ὡς ἥκιστα δεῖ τῶν κακῶν. Ὅθεν τὸ,

[n] Ἅλις ἐγὼ δυστυχῶν.

Μάλιστα δὲ παρακλητέον, ὅταν μέλλωσιν, ὀλίγα ὀχληθέντες, μεγάλα αὐτὸν ὠφελήσειν. Ἰέναι δὲ ἀνάπαλιν ἴσως ἁρμόζει, πρὸς μὲν τοὺς ἀτυχοῦντας, ἄκλητον καὶ προθύμως. Φίλου γὰρ εὖ ποιεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν χρείᾳ καὶ τοὺς μὴ ἀξιώσαντας· ἀμφοῖν γὰρ κάλλιον καὶ ἥδιον. Εἰς δὲ τὰς εὐτυχίας, συνεργοῦντα μὲν, προθύμως· καὶ γὰρ εἰς ταῦτα [o] χρεία φίλων. Πρὸς εὐπάθειαν δὲ, σχολαίως· οὐ γὰρ καλὸν τὸ προθυμεῖσθαι ὠφελεῖσθαι. [p] Δόξαν δ'

[m] Εὐεργετικὸν Baf. habet (a fubftantivo εὐεργέτης) quo alibi etiam utitur. *Sylb.*

[n] Λέξεις τί καινόν; κ' εἰ μὲν εὖ, χάριν φέρεις·
Εἰ δ' εἰς βλάβην τιν', ἅλις ἔχω τοῦ δυστυχεῖν. Eurip. in Orefte.

[o] Χρεία φίλων Baf. [p] Προθυμουμένους δὲ καὶ ἐπειγομένους τοὺς φίλους ὠφελεῖν, ἴσως οὐ δεῖ διωθεῖσθαι καὶ ἀποσείεσθαι τὴν εὐεργεσίαν, μὴ καὶ δόξωσι πρὸς τοὺς φίλους ἀηδῶς ἔχειν. Andr. Ex Euftratii interpretatione patet eum paulo aliter hanc periochen legiffe: cujus verba, cum confilium admodum utile præbeant, fubjiciemus. Δεῖ δὲ καὶ δόξαν

ad dubias autem et adverfas dubitanter ac timide: quam parciffime enim mala funt amicis impertienda. Ex quo illud,

Satis eft miferum effe me.

Sed tum maxime vocandi funt, cum parva moleftia devorata valde funt ei profuturi. Contra autem ad eos, quos adverfa et iniqua fortuna premit, cupide et ultro eundum eft, nec exfpectandum dum voceris. Nam cum amicis benigne facere amici eft, tum vero maxime in neceffariis ac difficilibus eorum temporibus, et iis, qui non poftularunt: utrifque enim et honeftius et jucundius eft. Ad res fecundas autem, ut quidem in rebus agendis adjutor fis, alacriter et curfim eundum eft: ad has enim amici funt utiles ac neceffarii. Ut vero beneficium accipias, gradatim ac pedetentim: non enim honeftum eft, percipiendæ ab altero utilitatis cupidum effe. Veruntamen in eo rejiciendo,

ἀηδίας ἐν τῷ ἀπωθεῖσθαι ἴσως εὐλαβητέον· ἐνίοτε γὰρ συμβαίνει. Ἡ παρουσία δὴ τῶν φίλων ἐν ἅπασιν αἱρετὴ φαίνεται.

ΚΕΦ. ιβ'.

ΑΡ' οὖν ὥσπερ τοῖς ἐρῶσι τὸ ὁρᾷν ἀγαπητότατόν ἐστι, καὶ μᾶλλον αἱροῦνται ταύτην τὴν αἴσθησιν, ἢ τὰς [q] ἄλλας, ὡς κατὰ ταύτην μάλιστα τοῦ ἔρωτος ὄντος καὶ γινομένου· οὕτω καὶ τοῖς φίλοις αἱρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν; κοινωνία γὰρ ἡ φιλία. Καὶ ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἔχει, οὕτω καὶ πρὸς τὸν φίλον· περὶ αὑτὸν δὲ ἡ αἴσθησις, ὅτι ἐστὶν, αἱρετή· καὶ περὶ τὸν φίλον δή. Ἡ δὲ ἐνέργεια γίνεται αὐτοῖς ἐν τῷ συζῆν· ὥστ' εἰκότως τούτου ἐφίενται. Καὶ ὅ ποτέ ἐστιν ἑκάστοις τὸ εἶναι, ἢ οὗ χάριν αἱροῦνται τὸ ζῆν, ἐν τούτῳ μετὰ τῶν φίλων βούλονται

ἀηδίας ἀπωθεῖσθαι καὶ ἀποπέμπεσθαι ἀφ' ἡμῶν· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἀηδές ἐστι τῷ φίλῳ τὸ συνεχέστερον ἡμᾶς ἐκείνῳ συνεσθίειν καὶ συναπολαύειν τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν, ὅμως ἡμᾶς εὐλαβεῖσθαι χρὴ, καὶ ὑποστέλλεσθαι μή πως δόξωμεν ἀηδεῖς· ἐνίοτε γὰρ τῇ συνεχεῖ παρουσίᾳ συμβαίνει κόρος, καὶ ἀηδία. Τὸ δὲ ἐνίοτε εἶπε, διὰ τοὺς σπουδαίους καὶ λόγου καὶ θεωρίας κοινωνοῦντας· ἐν τούτοις γὰρ οὐδαμῶς οὐδέποτε κόρος προσγίνεται, ἀλλὰ χαίρουσιν ἀεὶ συνεῖναι καὶ συνεχῶς συναπολαβεῖν τῶν ἑκάστοις καλῶν. [q] Λοίπας pro ἄλλας El.

quod ab amico defertur, acerbitatis fortasse vitanda opinio est: nam interdum usu venit. Præsentiam igitur amicorum in omnibus rebus esse optabilem, perspicuum est.

CAP. XII.

UTRUM igitur quemadmodum amantibus rei adamatæ aspectu frui amabilissimum est, atque hunc sensum cæteris anteponunt, quasi ex eo potissimum amor et constet et oriatur: sic et amicis vitæ societas optabilissima est? societas enim et communitas quædam amicitia est. Et ut quisque in seipsum animatus est, sic et in amicum: seipsum autem sentire esse optabile est: ergo et amicum. Ejus autem sensus functio societate vitæ continetur: hanc igitur non immerito expetunt. Et quacunque in re suum cuique esse (ut ita dicam) positum est, cujusve rei gratia quisque vivere exoptat, in ea re vult cum amicis vi-

διάγειν. Διόπερ οἱ μὲν συμπίνουσιν, οἱ δὲ συγκυβεύουσιν, ἄλλοι δὲ καὶ συγγυμνάζονται καὶ συγκυνηγοῦσιν, ἢ συμφιλοσοφοῦσιν· ἕκαστοι [r]δὲ ἐν τούτῳ συνημερεύοντες, ὅ, τι περ μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν τῷ βίῳ· συζῆν γὰρ βουλόμενοι μετὰ τῶν φίλων, ταῦτα ποιοῦσι, καὶ τούτων κοινωνοῦσιν, οἷς οἴονται συζῆν. Γίνεται οὖν ἡ μὲν τῶν φαύλων φιλία, μοχθηρά· κοινωνοῦσι γὰρ φαύλων, ἀβέβαιοι ὄντες· καὶ μοχθηροὶ δὲ γίνονται, ὁμοιούμενοι ἀλλήλοις· ἡ δὲ τῶν ἐπιεικῶν ἐπιεικής, συναυξανομένη ταῖς ὁμιλίαις. Δοκοῦσι δὲ καὶ βελτίους γίνεσθαι ἐνεργοῦντες, καὶ διορθοῦντες ἀλλήλους· ἀπομάττονται γὰρ παρ' ἀλλήλων, οἷς ἀρέσκονται· ὅθεν τὸ,

[s]Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλά.

Περὶ μὲν οὖν φιλίας ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. Ἑπόμενον δὲ ἂν εἴη διελθεῖν περὶ ἡδονῆς.

[r] Δὲ abest ab El. CCC. et Baf. [s] Theogn. ver. 35.

tam traducere. Itaque alii compotant; alii tesseris colludunt; alii una exercentur et venantur, aut una philosophantur denique; in hoc quisque studio totos dies consumentes, quod maxime omnium vitæ studiorum adamarunt: cum enim una cum amicis vivere velint, hæc faciunt, hæcque inter se communicant, quibus se arbitrantur communi vitæ societate inter se copulari. Malorum igitur vitiosa amicitia est: rerum enim malarum habent inter se commercium, cum sint instabiles; et vero depravantur, dum similes inter se fiunt: bonorum autem, bona, quotidianisque sermonibus et congressu amplificatur. Videntur autem indies fieri meliores ex eo, quod suo quisque munere fungatur, alterque alterum corrigat: ea enim fingit exprimitque alter ab altero, quæ probat: ex quo illud,

Virtutem disces ex fortibus.

Ac de amicitia quidem hactenus dictum sit. Deinceps autem de voluptate fuerit differendum.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Κ'.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. X.

ΚΕΦ. α'.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἴσως ἕπεται διελθεῖν· μάλιστα γὰρ δοκεῖ συνῳκειῶσθαι τῷ γένει ἡμῶν. Διὸ παιδεύουσι τοὺς νέους, οἰακίζοντες ἡδονῇ καὶ λύπῃ. Δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἤθους ἀρετὴν μέγιστον εἶναι, τὸ χαίρειν οἷς δεῖ, καὶ μισεῖν ἃ δεῖ· διατείνει γὰρ ταῦτα διὰ παντὸς τοῦ βίου, ῥοπὴν ἔχοντα καὶ δύναμιν πρὸς ἀρετήν τε καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον· τὰ μὲν γὰρ ἡδέα προαιροῦνται· τὰ δὲ λυπηρὰ

CAP. I.

SEQUITUR fortaſſe ut de voluptate dicamus: noſtro enim generi videtur eſſe conjunctiſſima. Itaque qui pueros inſtituunt, eos voluptate ac dolore moderantur et gubernant. Jam vero etiam ad virtutem morum plurimum valere videtur iis rebus delectari, quibus oportet, eaſque odiſſe, quæ odio dignæ ſunt: hæc enim per omnem vitam pertinent et permanant, cum magni ſint ponderis, magnamque vim habeant et ad virtutem, et ad vitam beatam: jucunda enim potiſſimum ſequuntur omnes, aſpernanturque et fugiunt ea,

φεύγουσιν. Ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων, ἥκιστα ἂν δόξειε παρετέον εἶναι· ἄλλως τε καὶ πολλὴν ἐχόντων [a] ἀμφισβήτησιν. Οἱ μὲν γὰρ τἀγαθὸν ἡδονὴν λέγουσιν· οἱ δ' ἐξ ἐναντίας, κομιδῇ φαῦλον· οἱ μὲν ἴσως πεπεισμένοι οὕτω καὶ ἔχειν· οἱ δὲ οἰόμενοι βέλτιον εἶναι πρὸς τὸν βίον ἡμῶν, ἀποφαίνειν τὴν ἡδονὴν τῶν φαύλων, καὶ εἰ μή ἐστι· ῥέπειν γὰρ τοὺς πολλοὺς πρὸς αὐτήν, καὶ δουλεύειν ταῖς ἡδοναῖς· διὸ δεῖν εἰς τοὐναντίον ἀνάγειν· ἐλθεῖν γὰρ ἂν οὕτως ἐπὶ τὸ μέσον. Μήποτε δὲ οὐ καλῶς τοῦτο λέγεται· οἱ γὰρ περὶ τῶν ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι λόγοι, ἧττόν εἰσι πιστοὶ τῶν ἔργων. [b] Ὅταν οὖν διαφωνῶσι τοῖς κατὰ τὴν αἴσθησιν, καταφρονούμενοι καὶ τἀληθὲς προσαναιροῦσιν· ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδο-

[a] Τῶν περὶ τὸν Εὔδοξον, quæ Ven. 1. 2. et Baſ. poſt ἀμφισβήτησιν addunt, interpretamentum ſunt. [b] Ὅταν τοίνυν οἷς μὲν λέγουσι τὴν ἡδονὴν ψέγωσι, δι' ἂν δὲ ποιοῦσι καὶ πάσχουσιν ἐπαινῶσιν, ἑαυτοῖς ἀντιλέγοντες, ὑπὸ τῶν ἀκουόντων καὶ ὁρώντων καταγελῶνται· καὶ τοῖς λόγοις οὐδὲν μᾶλλον ὤνησαν τοὺς πολλούς, ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐλεγχομένοις. *Quum ergo verbis quidem voluptatem vituperent, actionibus autem ſuis eandem et affectibus commendent, atque eo ſibi contradicant modo, ab iis qui audiunt ea aut vident, ridentur: neque quicquam iis verbis apud populum proficiunt, quæ re ipſa arguuntur.* Andr.

quæ moleſtiam afferunt. De talibus autem, minime videtur eſſe tacendum: præſertim cum de iis magna ſit controverſia. Alii enim voluptatem, ſummum bonum dicunt eſſe; alii contra, magnum malum: quorum alii fortaſſe ſibi perſuaſerunt etiam ita rem ſe habere; alii utilius hominum vitæ eſſe putant damnare voluptatem, eamque, etiamſi malum non ſit, in numero malorum locare: multitudinem enim ad eam propenſam eſſe, voluptatibuſque ſervire: in contrariam partem igitur eam reflectere ac retrahere oportere: ſic enim homines ad id, quod medium eſt, perventuros. Sed verendum eſt, ne non ſatis recte voluptas dicatur eſſe malum: omnes enim, qui de perturbationibus animi et actionibus habentur ſermones, minorem, quam facta, fidem faciunt. Itaque cum ab iis, quæ ſenſibus judicantur, diſcrepant, primum contemnuntur, deinde ſi quid in eis veri ineſt, funditus evertunt: nam qui voluptatem vitupe-

νὴν, ἀφθὰς ποτε ἐφιέμενος, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτὴν, [c] ὡς τοιαύτην ἔσαν ἅπασαν· [d] τὸ διορίζειν γὰρ ἐκ ἔςι τῶν πολλῶν. Ἐοίκασιν ἒν οἱ ἀληθεῖς τ λόγων, ἐ μόνον πρὸς τὸ εἰδέναι χρησιμώτατοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον· συνῳδοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἔργοις, πιςεύονται. Διὸ προτρέπονται τὲς ξυνιέντας ζῆν κατ' αὐτές. Τῶν μὲν ἒν τοιέτων ἅλις· τὰ δὲ εἰρημένα περὶ τῆς ἡδονῆς ἐπέλθωμεν.

ΚΕΦ. β'.

ΕΥΔΟΞΟΣ μὲν ἒν τὴν ἡδονὴν τἀγαθὸν ᾤετο εἶναι, διὰ τὸ πάνθ' ὁρᾷν ἐφιέμενα αὐτῆς, καὶ ἔλλογα, καὶ ἄλογα. Ἐν πᾶσι δ' εἶναι τὸ αἱρετὸν, ἐπιεικές· καὶ τὸ μάλιςα, κράτιςον· τὸ δὲ πάντ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ φέρεσθαι, ὡς πᾶσιν [e] ἄριςον μηνύειν· ἕκαςον γὰρ τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν εὑρίσκειν,

[c] Ὡς ἐ τοιαύτην ἔσαν Baf. male. [d] Hanc voluptatem eſſe bonam, illam vero malam, vulgus diſtinguere et dijudicare nequeunt: ideo quando virum aliquem celebrem voluptate aliqua delectari vident, omnem quoque voluptatem bonam atque eligendam eſſe judicant. [e] Τῦτο ἄριςον ὂν El.

rat, ſi quando eam concupiſcere viſus eſt, ſic ad eam videtur propendere, quaſi omnis voluptas ſit expetenda: diſtinguere enim non eſt multitudinis. Videntur igitur veri ſermones non ſolum ad cognitionem, verum etiam ad vitam bene degendam eſſe perutiles: nam ubi cum factis congruunt, fidem faciunt. Itaque eos, qui audiunt, ad vitam conſentaneam acuunt atque excitant. Sed de his ſatis: nunc quæ de voluptate ab aliis dicta ſunt, perſequamur.

CAP. II.

VOLUPTATEM igitur eſſe ſummum bonum putabat Eudoxus, propterea quia omnia animalia et ratione prædita, et rationis expertia, eam deſiderare et appetere videret. At omnibus in rebus id, quod ſit expetendum, eſſe bonum: et ut quidque maxime expetendum, ita longe optimum: quod autem omnia ad idem ferantur, hoc eſſe indicio, eam quiddam eſſe optimum; unumquidque enim id quod ſibi ſit bonum, ut et ci-

ὥσπερ καὶ τροφήν· τὸ δὴ πᾶσιν ἀγαθὸν, καὶ οὗ πάντ' ἐφίεται, τἀγαθὸν εἶναι. Ἐπιστεύοντο δ' οἱ λόγοι, διὰ τὴν τοῦ ἤθους ἀρετὴν μᾶλλον, ἢ δι' αὑτούς· διαφερόντως γὰρ ἐδόκει σώφρων εἶναι. Οὐ δὴ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλ' οὕτως ἔχειν κατ' ἀλήθειαν. Οὐχ ἧττον δ' ᾤετο εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου· τὴν γὰρ λύπην καθ' αὑτὸ πᾶσι φευκτὸν εἶναι· ὁμοίως δὴ τὸ ἐναντίον, αἱρετόν. Μάλιστα δὴ εἶναι αἱρετὸν, [f]ὃ μὴ δι' ἕτερον, μηδ' ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα. Τοιοῦτον δ', ὁμολογουμένως εἶναι τὴν ἡδονήν· οὐδένα γὰρ ἐπερωτᾶν, τίνος ἕνεκα ἥδεται, ὡς καθ' αὑτὴν οὖσαν αἱρετὴν τὴν ἡδονὴν, προστιθεμένην τε ὁτῳοῦν τῶν ἀγαθῶν, αἱρετώτερον ποιεῖν· οἷον [g]τῷ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν. [h]Καὶ αὔξεσθαι δὴ τὸ ἀγαθὸν [i]αὐτὸ ἑαυτῷ.

[f] Ὃ μὴ δι' ἑτέρου χάριν αἱρ. omiſſis intermediis Baſ. [g] Τὸ δικ. Baſ. Ven. 1. 2. et Lamb. [h] Καὶ non agnoſcunt N C. et El. [i] Αὐτὸ omittit N C. et El. qui etiam pro ἑαυτῷ legit αὐτῷ. De hoc loco ſequentia habet Euſtratius: ἦν ἂν σαφέστερον, εἰ ἦν γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ αὐτῷ, θηλυκῶς αὐτῇ· οὑτωσὶ, Αὔξεσθαι δὴ τὸ ἀγαθὸν αὐτῇ· ἤτοι τῇ ἡδονῇ. Ἔστι δὲ ὃ λέγει, Καὶ αὔξεσθαι δὴ αὐτὸ τὸ ἀγαθόν· τουτέστι πᾶν ἀγαθὸν

bum, reperire: quod igitur omnibus eſt bonum, et quod omnia deſiderant, id eſſe ſummum bonum. Atque hæc ſane oratio fidem faciebat propter virtutem, moreſque hominis magis, quam ipſa propter ſe: egregie enim præter cæteros temperans exiſtimabatur. Quare non ut voluptati amicus hæc loqui putabatur: ſed reapſe ita eſſe videbantur. Neque vero ex ejus contrario minus id perſpicuum eſſe exiſtimabat: dolorem enim per ſe omnibus eſſe fugiendum: itemque ejus contrarium optabile atque expetendum. Id porro maxime eſſe expetendum quod non propter aliud, neque alius rei gratia expetimus. Tale autem quiddam eſſe ſine controverſia voluptatem: neminem enim ex altero quærere, cujus rei gratia voluptate afficiatur: quaſi per ſe ſit optabilis et expetenda voluptas, et cuicunque rei bonæ accedat, eam efficiat magis expetendam: quale eſt juſte agere, et temperanter vivere. Bonum autem ipſum ſeipſo amplificari atque augeri. Videtur ergo

Ἔοικε δὴ οὗτός γε ὁ λόγος τῶν ἀγαθῶν αὐτὴν ἀποφαίνειν, καὶ οὐθὲν μᾶλλον ἑτέρου· [k]πᾶν γὰρ μεθ' ἑτέρου ἀγαθοῦ, αἱρετώτερον, ἢ μονούμενον. Τοιούτῳ δὴ λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδονὴ τἀγαθόν· αἱρετώτερον γὰρ εἶναι μετὰ φρονήσεως τὸν ἡδὺν βίον, ἢ χωρίς. Εἰ δὲ τὸ μικτὸν κρεῖττον, οὐκ εἶναι τὴν ἡδονὴν τἀγαθόν· οὐδενὸς γὰρ προστεθέντος αὐτῷ, τἀγαθὸν αἱρετώτερον γίνεσθαι. Δῆλον δ', ὡς οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τἀγαθὸν ἂν εἴη, ὃ μετά τινος τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν αἱρετώτερον γίνεται. Τί οὖν ἐστι τοιοῦτον, οὗ καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν; τοιοῦτον γὰρ ἐπιζητεῖται. Οἱ δ' ἐνιστάμενοι ὡς οὐκ ἀγαθὸν, οὗ πάντ' ἐφίεται, μὴ οὐθὲν λέγουσιν· ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτο εἶναί φαμεν. Ὁ δ' ἀναιρῶν

αὐτῇ τῇ ἡδονῇ· πᾶν γὰρ ἀγαθὸν, ὡς εἴρηται, μεθ' ἡδονῆς γινόμενον ἢ πραττόμενον, αὔξεταί τε καὶ εἰς μέγεθος αἴρεται. Αὔξεται οὖν αὐτῷ τὸ ἀγαθόν· ἤτοι πᾶν ἀγαθὸν αὐτῇ τῇ ἡδονῇ· τὸ γὰρ αὐτὸ, ἀντὶ τοῦ πᾶν εἴληπται. Andronicus nobiſcum legiſſe videtur. [k] Πᾶν γὰρ μεθ' ἑτέρου ἀγαθοῦ, αἱρ. ἢ μονούμενον, οὐκ ἂν εἴη τοιοῦτον· τουτέστι, οὐκ ἂν εἴη τἀγαθόν· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, οὐκ ἂν εἴη τἀγαθὸν, εἶπεν, οὐκ ἂν εἴη τοιοῦτον. *Euſtrat.*

hæc ratio oſtendere, eam in bonis eſſe numerandam, nihiloque magis bonum, quam alterum ei adjunctum: omne enim bonum cum altero bono conjunctum, optabilius eſt, quam ipſum per ſe et ab alio bono deſertum. Ac tali ratione ſententiam eorum, qui voluptatem, ſummum bonum eſſe dicunt, Plato labefactat: optabiliorem enim eſſe vitam jucundam cum prudentia conjunctam, quam ſine prudentia. Quod ſi jucundum alteri bono admiſtum melius eſt, voluptatem non eſſe ſummum bonum: nullius enim rei adjunctione ſummum bonum optabilius fieri poſſe. Sed perſpicuum eſt neque aliud quidquam, quod cum alio per ſe bono conjunctum optabilius fit, ſummum bonum futurum. Quidnam igitur eſt ſummum bonum, cujus quidem nobis ſit communio? tale enim quæritur. Jam vero qui pertinaciter negant id eſſe bonum, quod omnia deſiderant atque appetunt, vereor ne nihil dicant: nam quod omnibus videtur, hoc eſſe dicimus. Nec qui hanc per-

ταύτην τὴν πίστιν, ὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ· εἰ μὲν γὰρ τὰ [l] ἀνόητα ὠρέγετο αὐτῶν, ἦν ἄν τι τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ καὶ τὰ φρόνιμα, πῶς λέγοιεν ἄν τι; Ἴσως δὲ καὶ ἐν τοῖς φαύλοις ἐστί τι φυσικὸν ἀγαθὸν κρεῖττον ἢ [m] καθ' αὑτὰ, ὃ ἐφίεται τοῦ οἰκείου ἀγαθοῦ. Οὐκ ἔοικε δὲ ὐδὲ περὶ τοῦ ἐναντίου καλῶς λέγεσθαι· ὐ γάρ φασιν, εἰ ἡ λύπη κακόν ἐστι, τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· ἀντικεῖσθαι γὰρ κακὸν κακῷ, καὶ ἄμφω τῷ [n] μηδετέρῳ· λέγοντες ταῦτα ὐ κακῶς, ὐ μὴν ἐπί γε τῶν εἰρημένων ἀληθεύοντες· ἀμφοῖν μὲν γὰρ [o] ὄντων κακῶν, καὶ φευκτὰ ἔδει εἶναι ἄμφω· τῶν μηδετέρων δὲ, [p] μηδέτερον, ἢ ὁμοίως. Νῦν δὲ φαίνονται, τὴν μὲν φεύ-

[l] Μόνα post ἀνόητα addunt quidam codd. apud Lamb. μόνον ὠρέγοντο αὐτοῦ Andr. αὐτῆς Mur. [m] Γρ. καθ' αὐτό. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀνοήτοις ἐστί τι φυσικὸν ἀγαθὸν, τὴν φαυλότητα αὐτῶν ὑπερβαῖνον, δι' ὃ τῷ ἀγαθῷ οἰκειούμενα ὡς οἰκείου ἤδη ὀρέγονται. *Et in brutis quoque naturale aliquod bonum est, quod eorum imbecillitatem transcendit, quo cum bono ipso conciliantur, et tanquam proprium sibi solent appetere.* Andr. [n] Hanc veram esse lectionem ex Eustratio recte vidit Casaubonus, γρ. μηδέτερον et μηδέτερα· λέγοντες ταῦτα δ' οὐ κακ. [o] Ὄντοιν κακοῖν El. [p] Ἢ ἕτερον ὂν ὁμοίως Bas. et Ven. 1.

suasionem labefactarit, multo probabiliora certiorave dicturus est: nam si sola mentis expertia voluptates appeterent, esset id aliquid, quod ab eis dicitur: sed si etiam ea, quæ sapiunt et prudenter sentiunt, quid causæ est cur audiendi sint? Fortasse vero etiam in vitiosis naturale quoddam bonum inest, melius, quam ipsorum sit captus, quod bonum sibi accommodatum appetit. Jam vero neque quod de contrario dicunt, recte dici videtur: negant enim effici ex eo quod dolor malum sit, voluptatem esse bonum; nam et malum malo opponi, et utrumque ei, quod neutrum est: atque hæc quidem dicunt non male: veruntamen si ad ea, quæ dicta sunt, exigantur, minus vere: nam si ambo mala essent, necessario ambo essent fugienda; sin neutrum esset malum, vel neutrum esset fugiendum, vel æque utrumque. Nunc videmus dolorem fugi, ut malum:

νὴν, ὀφθεὶς ποτὲ ἐφιέμενος, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτὴν, [c] ὡς τοιαύτην οὖσαν ἅπασαν· [d] τὸ διορίζειν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν. Ἐοίκασιν οὖν οἱ ἀληθεῖς τῶν λόγων, οὐ μόνον πρὸς τὸ εἰδέναι χρησιμώτατοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον· συνῳδοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἔργοις, πιστεύονται. Διὸ προτρέπονται τοὺς ξυνιέντας ζῆν κατ' αὐτούς. Τῶν μὲν οὖν τοιούτων ἅλις· τὰ δὲ εἰρημένα περὶ τῆς ἡδονῆς ἐπέλθωμεν.

ΚΕΦ. β'.

ΕΥΔΟΞΟΣ μὲν οὖν τὴν ἡδονὴν τἀγαθὸν ᾤετο εἶναι, διὰ τὸ πάνθ' ὁρᾶν ἐφιέμενα αὐτῆς, καὶ ἔλλογα, καὶ ἄλογα. Ἐν πᾶσι δ' εἶναι τὸ αἱρετὸν, ἐπιεικές· καὶ τὸ μάλιστα, κράτιστον· τὸ δὲ πάντ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ φέρεσθαι, ὡς πᾶσιν [e] ἄριστον μηνύειν· ἕκαστον γὰρ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν εὑρίσκειν,

[c] Ὡς οὐ τοιαύτην οὖσαν Baſ. male. [d] Hanc voluptatem eſſe bonam, illam vero malam, vulgus diſtinguere et dijudicare nequeunt: ideo quando virum aliquem celebrem voluptate aliqua delectari vident, omnem quoque voluptatem bonam atque eligendam eſſe judicant. [e] Τοῦτο ἄριστον ὂν El.

rat, ſi quando eam concupiſcere viſus eſt, ſic ad eam videtur propendere, quaſi omnis voluptas ſit expetenda: diſtinguere enim non eſt multitudinis. Videntur igitur veri ſermones non ſolum ad cognitionem, verum etiam ad vitam bene degendam eſſe perutiles: nam ubi cum factis congruunt, fidem faciunt. Itaque eos, qui audiunt, ad vitam conſentaneam acuunt atque excitant. Sed de his ſatis: nunc quæ de voluptate ab aliis dicta ſunt, perſequamur.

CAP. II.

VOLUPTATEM igitur eſſe ſummum bonum putabat Eudoxus, propterea quia omnia animalia et ratione prædita, et rationis expertia, eam deſiderare et appetere videret. At omnibus in rebus id, quod ſit expetendum, eſſe bonum: et ut quidque maxime expetendum, ita longe optimum: quod autem omnia ad idem ferantur, hoc eſſe indicio, eam quiddam eſſe optimum; unumquidque enim id quod ſibi ſit bonum, ut et ci-

ὥσπερ καὶ τροφήν· τὸ δὴ πᾶσιν ἀγαθὸν, καὶ οὗ πάντ᾽ ἐφίεται, τἀγαθὸν εἶναι. Ἐπιστεύοντο δὲ οἱ λόγοι, διὰ τὴν τοῦ ἤθους ἀρετὴν μᾶλλον, ἢ δι᾽ αὐτούς· διαφερόντως γὰρ ἐδόκει σώφρων εἶναι. Οὐ δὴ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλ᾽ οὕτως ἔχειν κατ᾽ ἀλήθειαν. Οὐχ ἧττον δὲ ᾤετο εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου· τὴν γὰρ λύπην καθ᾽ αὑτὸ πᾶσι φευκτὸν εἶναι· ὁμοίως δὲ τὸ ἐναντίον, αἱρετόν. Μάλιστα δὲ εἶναι αἱρετὸν, [f] ὃ μὴ δι᾽ ἕτερον, μηδ᾽ ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα. Τοιοῦτον δὲ, ὁμολογουμένως εἶναι τὴν ἡδονήν· οὐδένα γὰρ ἐπερωτᾷν, τίνος ἕνεκα ἥδεται, ὡς καθ᾽ αὑτὴν οὖσαν αἱρετὴν τὴν ἡδονὴν, προστιθεμένην τε ὁτῳοῦν τῶν ἀγαθῶν, αἱρετώτερον ποιεῖν· οἷον [g] τῷ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν. [h] Καὶ αὔξεσθαι δὴ τὸ ἀγαθὸν [i] αὐτὸ ἑαυτῷ.

[f] Ὃ μὴ δι᾽ ἑτέρου χάριν αἱρ. omiſſis intermediis Baſ. [g] Τὸ δικ. Baſ. Ven. 1. 2. et Lamb. [h] Καὶ non agnoſcunt N C. et El. [i] Αὐτὸ omittit N C. et El. qui etiam pro ἑαυτῷ legit αὐτῷ. De hoc loco ſequentia habet Euſtratius: ἦν ἂν σαφέστερον, εἰ ἦν γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ αὐτῷ, θηλυκῶς αὐτῇ· οὑτωσὶ, Αὔξεσθαι δὴ τὸ ἀγαθὸν αὐτῇ· ἤτοι τῇ ἡδονῇ. Ἔστι δὲ ὃ λέγει, Καὶ αὔξεσθαι δὴ αὐτὸ τὸ ἀγαθόν· τουτέστι πᾶν ἀγαθὸν

bum, reperire: quod igitur omnibus eſt bonum, et quod omnia deſiderant, id eſſe ſummum bonum. Atque hæc ſane oratio fidem faciebat propter virtutem, moreſque hominis magis, quam ipſa propter ſe: egregie enim præter cæteros temperans exiſtimabatur. Quare non ut voluptati amicus hæc loqui putabatur: ſed reapſe ita eſſe videbantur. Neque vero ex ejus contrario minus id perſpicuum eſſe exiſtimabat: dolorem enim per ſe omnibus eſſe fugiendum: itemque ejus contrarium optabile atque expetendum. Id porro maxime eſſe expetendum quod non propter aliud, neque alius rei gratia expetimus. Tale autem quiddam eſſe ſine controverſia voluptatem: neminem enim ex altero quærere, cujus rei gratia voluptate afficiatur: quaſi per ſe ſit optabilis, et expetenda voluptas, et cuicunque rei bonæ accedat, eam efficiat magis expetendam: quale eſt juſte agere, et temperanter vivere. Bonum autem ipſum ſeipſo amplificari atque augeri. Videtur ergo

Ἔοικε δὴ οὗτός γε ὁ λόγος τῶν ἀγαθῶν αὐτὴν ἀποφαίνειν, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἑτέρου· [k] πᾶν γὰρ μεθ' ἑτέρου ἀγαθοῦ, αἱρετώτερον, ἢ μονούμενον. Τοιούτῳ δὴ λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδονὴ τἀγαθόν· αἱρετώτερον γὰρ εἶναι μετὰ φρονήσεως τὸν ἡδὺν βίον, ἢ χωρίς. Εἰ δὲ τὸ μικτὸν κρεῖττον, οὐκ εἶναι τὴν ἡδονὴν τἀγαθόν· οὐδενὸς γὰρ προστεθέντος αὐτῷ, τἀγαθὸν αἱρετώτερον γίνεσθαι. Δῆλον δ', ὡς οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τἀγαθὸν ἂν εἴη, ὃ μετά τινος τῶν καθ' αὐτὸ ἀγαθῶν αἱρετώτερον γίνεται. Τί οὖν ἐστι τοιοῦτον, οὗ καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν; τοιοῦτον γὰρ ἐπιζητεῖται. Οἱ δ' ἐνιστάμενοι ὡς οὐκ ἀγαθὸν, οὗ πάντ' ἐφίεται, μὴ οὐθὲν λέγουσιν· ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτο εἶναί φαμεν. Ὁ δ' ἀναιρῶν

αὐτῇ τῇ ἡδονῇ· πᾶν γὰρ ἀγαθὸν, ὡς εἴρηται, μεθ' ἡδονῆς γινόμενον ἢ πραττόμενον, αὔξεταί τε καὶ εἰς μέγεθος αἴρεται. Αὔξεται οὖν αὐτῷ τὸ ἀγαθόν· ἤτοι πᾶν ἀγαθὸν αὐτῇ τῇ ἡδονῇ· τὸ γὰρ αὐτὸ, ἀντὶ τοῦ πᾶν εἴληπται. Andronicus nobiscum legisse videtur. [k] Πᾶν γὰρ μεθ' ἑτέρου ἀγαθοῦ, αἱρ. ἢ μονούμενον, οὐκ ἂν εἴη τοιοῦτον· τουτέστι, οὐκ ἂν εἴη τἀγαθόν· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, οὐκ ἂν εἴη τἀγαθὸν, εἶπεν, οὐκ ἂν εἴη τοιοῦτον. *Eustrat.*

hæc ratio ostendere, eam in bonis esse numerandam, nihiloque magis bonum, quam alterum ei adjunctum: omne enim bonum cum altero bono conjunctum, optabilius est, quam ipsum per se et ab alio bono desertum. Ac tali ratione sententiam eorum, qui voluptatem, summum bonum esse dicunt, Plato labefactat: optabiliorem enim esse vitam jucundam cum prudentia conjunctam, quam sine prudentia. Quod si jucundum alteri bono admistum melius est, voluptatem non esse summum bonum: nullius enim rei adjunctione summum bonum optabilius fieri posse. Sed perspicuum est neque aliud quidquam, quod cum alio per se bono conjunctum optabilius fit, summum bonum futurum. Quidnam igitur est summum bonum, cujus quidem nobis sit communio? tale enim quæritur. Jam vero qui pertinaciter negant id esse bonum, quod omnia desiderant atque appetunt, vereor ne nihil dicant: nam quod omnibus videtur, hoc esse dicimus. Nec qui hanc per-

ταύτην τὴν πίστιν, ὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ· εἰ μὲν γὰρ τὰ [l] ἀνόητα ὠρέγετο αὐτῶν, ἦν ἄν τι τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ καὶ τὰ φρόνιμα, πῶς λέγοιεν ἄν τι; Ἴσως δὲ καὶ ἐν τοῖς φαύλοις ἐστί τι φυσικὸν ἀγαθὸν κρεῖττον ἢ [m] καθ' αὑτὰ, ὃ ἐφίεται τοῦ οἰκείου ἀγαθοῦ. Οὐκ ἔοικε δὲ ὐδὲ περὶ τοῦ ἐναντίου καλῶς λέγεσθαι· ὐ γάρ φασιν, εἰ ἡ λύπη κακόν ἐστι, τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· ἀντικεῖσθαι γὰρ κακὸν κακῷ, καὶ ἄμφω τῷ [n] μηδετέρῳ· λέγοντες ταῦτα ὐ κακῶς, ὐ μὴν ἐπί γε τῶν εἰρημένων ἀληθεύοντες· ἀμφοῖν μὲν γὰρ [o] ὄντων κακῶν, καὶ φευκτὰ ἔδει εἶναι ἄμφω· τῶν μηδετέρων δὲ, [p] μηδέτερον, ἢ ὁμοίως. Νῦν δὲ φαίνονται, τὴν μὲν φεύ-

[l] Μόνα post ἀνόητα addunt quidam codd. apud Lamb. μόνον ὠρέγοντο αὐτοῦ Andr. αὐτῆς Mur. [m] Γρ. καθ' αὑτό. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀνοήτοις ἐστί τι φυσικὸν ἀγαθὸν, τὴν φαυλότητα αὐτῶν ὑπερβαῖνον, δι' ὃ τῷ ἀγαθῷ οἰκειούμενα ὡς οἰκείου ἤδη ὀρέγονται. *Et in brutis quoque naturale aliquod bonum est, quod eorum imbecillitatem transcendit, quo cum bono ipso conciliantur, et tanquam proprium sibi solent appetere.* Andr. [n] Hanc veram esse lectionem ex Eustratio recte vidit Casaubonus, γρ. μηδέτερον et μηδέτερα· λέγοντες ταῦτα δ' οὐ κακ. [o] Ὄντοιν κακοῖν El. [p] Ἢ ἕτερον ὂν ὁμοίως Bas. et Ven. 1.

suasionem labefactarit, multo probabiliora certiorave dicturus est: nam si sola mentis expertia voluptates appeterent, esset id aliquid, quod ab eis dicitur: sed si etiam ea, quæ sapiunt et prudenter sentiunt, quid causæ est cur audiendi sint? Fortasse vero etiam in vitiosis naturale quoddam bonum inest, melius, quam ipsorum sit captus, quod bonum sibi accommodatum appetit. Jam vero neque quod de contrario dicunt, recte dici videtur: negant enim effici ex eo quod dolor malum sit, voluptatem esse bonum; nam et malum malo opponi, et utrumque ei, quod neutrum est: atque hæc quidem dicunt non male: veruntamen si ad ea, quæ dicta sunt, exigantur, minus vere: nam si ambo mala essent, necessario ambo essent fugienda; sin neutrum esset malum, vel neutrum esset fugiendum, vel æque utrumque. Nunc videmus dolorem fugi, ut malum:

γοντες ὡς κακόν· τὴν δ' αἱρούμενοι ὡς ἀγαθόν. Οὕτω δὴ καὶ ἀντίκειται.

ΚΕΦ. γ'.

ΟΥ μὴν οὐδ' εἰ μὴ τῶν ποιοτήτων ἐστὶν ἡ ἡδονή, διὰ τοῦτ' οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν· οὐδὲ γὰρ αἱ τῆς ἀρετῆς ἐνέργειαι, ποιότητές εἰσιν· οὐδ' ἡ εὐδαιμονία. Λέγουσι [q] δή, τὸ μὲν ἀγαθὸν ὡρίσθαι, τὴν δ' ἡδονὴν ἀόριστον εἶναι, ὅτι δέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. Εἰ μὲν οὖν ἐκ τοῦ ἥδεσθαι τοῦτο κρίνουσι, καὶ περὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς, καθ' ἃς ἐναργῶς φασι μᾶλλον καὶ ἧττον [r] τοὺς ποιοὺς ὑπάρχειν, καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἔσται τὸ αὐτό· δίκαιοι γάρ εἰσι μᾶλλον καὶ ἀνδρεῖοι· ἔστι δὲ καὶ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν μᾶλλον καὶ ἧττον. Εἰ δ' ἐν ταῖς ἡδοναῖς, μή ποτ'

[q] Δὶ Baſ. Ven. 1. 2. et Lamb. [r] Lambinus, verba tranſponendo, et tollendo iſtud καὶ, hunc locum ita emendat: τοὺς κατὰ τὰς ἀρετὰς ποιοὺς ὑπάρχειν ἔσται τὸ αὐτό. Argyropylus καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς omittit. Quidam ἀρετὰς hic pro ἕξεις et ἐπιστήμας poni cenſent: alii per περὶ τὰς ἀρετάς, quæ præcedunt, *conſiderationes virtutis*; per τὰς ἀρετάς, *actiones* intelligunt: ut ſenſus ſit: Idem tam de virtutibus ipſis, quam de harum effectibus dici poſſit. Cui ſententiæ favet Aquinas: et neſcio an ea, quæ immediate ſequuntur, eam confirment. Vide Lamb.

voluptatem expeti, ut bonum. Sic igitur et opponuntur inter ſe.

CAP. III.

NEQUE vero ſi voluptas non eſt qualitas, idcirco non eſt in bonis numeranda: nam neque virtutis munera et functiones ſunt qualitates, neque beatitudo. Dicunt autem bonum eſſe terminatum: voluptatem nullis terminis circumſcriptam, quia contentior et remiſſior eſſe poteſt. Si igitur ex perceptione voluptatis hoc judicant, in juſtitia quoque, et cæteris virtutibus, ex quibus perſpicue aiunt eos, qui virtutes colunt, magis et minus cujuſdammodi fieri, idem erit: juſtiores enim aliis alii ſunt et fortiores: fieri etiam poteſt, ut juſte agamus, temperanterque vivamus magis et minus. Sin ex voluptatibus

γινομένους καὶ προλυπηθέντας, ἥδεσθαι τῇ ἀναπληρώσει. Τοῦτο δ᾽ οὐ περὶ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς· ἄλυποι γάρ εἰσιν αἵ τε μαθηματικαὶ, καὶ τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις [z] αἱ διὰ τῆς ὀσφρήσεως, καὶ ἀκροάματα δὲ καὶ ὁράματα· πολλαὶ δὲ καὶ μνῆμαι, καὶ ἐλπίδες. Τίνος οὖν αὗται γενέσεις ἔσονται; οὐδενὸς γὰρ ἔνδειαι γεγένηνται, [a] οὗ γένοιτ᾽ ἂν ἀναπλήρωσις. Πρὸς δὲ τοὺς [b] προφέροντας τὰς ἐπονειδίστους τῶν ἡδονῶν, λέγοι τις ἂν ὅτι οὐκ ἔστι ταῦθ᾽ ἡδέα· οὐ γὰρ εἰ τοῖς κακῶς διακειμένοις ἡδέα ταῦτ᾽ ἐστὶν, οἰητέον αὐτὰ καὶ ἡδέα εἶναι ἁπλῶς, πλὴν τούτοις· καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κάμνουσιν ὑγιεινὰ, ἢ γλυκέα, ἢ πικρά· οὐδ᾽ αὖ λευκὰ, τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμιῶσιν. Ἢ οὕτω δὴ λέγοιτ᾽ ἂν, ὅτι αἱ μὲν ἡδοναὶ αἱρεταί εἰσιν, οὐ μὴν ἀπό γε τούτων· ὥσπερ καὶ τὸ πλουτεῖν, προδόντι δ᾽ οὔ· καὶ τὸ ὑγι-

[z] Αἱ pro καὶ repoſuimus ex El. et ita etiam ex conjectura emendavit Lambinus. [a] Οὐ γένοιτ᾽ ἂν ἀναπληρώσεις Ven. 1. 2. et Baſ. [b] Γρ. προσφέροντας. male.

enim cum egent alimento, et cum antegreſſus dolor eſt, expletione delectari. Sed hoc non in omnibus voluptatibus accidit: ſunt enim doloris expertes tum mathematicæ, tum earum, quæ in ſenſibus poſitæ ſunt, eæ, quæ ex odoratu percipiuntur, voluptates: et vero acroamata, et ſpectacula, multæ etiam res memoria repetitæ, multæ denique ſperatæ voluptatem afferunt. Cujus igitur rei hæ voluptates ortus erunt? nullius enim rei antegreſſa eſt penuria, aut egeſtas, cujus expletio conſequatur. Iis autem, qui turpes et probroſas voluptates objiciunt, reſponderi poſſit, hæc non eſſe jucunda: non enim ſi hominibus male affectis ſunt jucunda, etiam abſolute jucunda ſunt habenda; ſed his tantum: quemadmodum neque ea, quæ ſunt ægrotis ſalubria, aut dulcia, aut amara; neque ea, quæ lippientibus videntur alba, ſunt reapſe talia. Poteſt etiam hoc modo reſponderi, voluptates eſſe expetendas, ſed non ab his rebus profectas: quemadmodum divitem eſſe optabile eſt, ſed non ex proditione: et valere, ſed non quolibet cibo veſcen-

αίνειν; οὐ μὴν ὁτιοῦν φαγόντι. Ἢ [c]ὅτι τῷ εἴδει διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί; ἕτεραι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν, τῶν ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἡσθῆναι τὴν τοῦ δικαίου, μὴ ὄντα δίκαιον, μηδὲ τὴν τοῦ μουσικοῦ, μὴ ὄντα μουσικόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐμφανίζειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ φίλος, ἕτερος ὢν τοῦ κόλακος, οὐκ οὖσαν ἀγαθὸν τὴν ἡδονήν, ἢ διαφόρους εἴδει· ὁ μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁμιλεῖν δοκεῖ, ὁ δὲ πρὸς ἡδονήν· [d]καὶ τὸ μὲν ὀνειδίζεται, τὸ δ᾽ ἐπαινοῦσιν, ὡς πρὸς ἕτερα ὁμιλοῦντα. Οὐδείς τ᾽ ἂν ἕλοιτο ζῆν, παιδίου διάνοιαν ἔχων διὰ βίου, ἡδόμενος ἐφ᾽ οἷς τὰ παιδία, ὡς [e]οἷόν τε μάλιστα· οὐδὲ χαίρειν, ποιῶν τι τῶν [f]αἰσχίστων, μηδέποτε μέλλων λυπηθῆναι. Περὶ πολλά τε σπουδὴν ποιησαίμεθα ἄν, καὶ εἰ μηδεμίαν ἐπιφέροι ἡδονήν, οἷον ὁρᾶν, μνημονεύειν,

[c] Ὅτι omittit El. et quidam alii. [d] Καὶ ὁ μὲν ὀνειδ. τὸν δ᾽ ἐπ. ὡς οὐ πρ. Vet. Interp. Sic et Euſtratius legiſſe videtur. *Caſaub.* [e] Οἷόν ἐστι pro οἷόν τε El. C C C. Ven. 1. et 2. haud male. [f] Γρ. αἰσχρῶν.

ti. Poſtremo dicendum eſt, ſpecie differre voluptates: aliæ enim ſunt eæ, quæ ex rebus honeſtis capiuntur, ab iis, quæ ex turpibus: neque fieri ullo modo poteſt, ut quis juſti hominis voluptate potiatur, qui non ſit juſtus: neque muſici, qui non ſit muſicus: ſimiliſque eſt cæterorum ratio. Atque etiam videtur amicus, qui ab aſſentatore differt, voluptatem non eſſe bonum, aut certe differre ſpecie voluptates, declarare: ille enim videtur congredi et verſari cum amico, ut ei ſit bono, hic ut voluptati: et hoc vituperatur, illud laudant omnes, quaſi amicus ſermones et congreſſus ſuos alio, quam aſſentator, referat. Neque vero cuiquam vita ſit optabilis, ut per omnem vitam, cogitationem et mentem puerilem obtineat: iiſque rebus, quibus pueri lætantur, quam maxime fieri poteſt, delectetur: neque quiſquam gaudere cupiat turpiſſima aliqua et flagitioſiſſima re admiſſa, etiamſi nunquam ſit propterea doliturus. Ad multa denique ſtudium, atque operam noſtram contulerimus, etiamſi nullam voluptatem ſint allatura: cujuſmodi ſunt videre, memoria tenere, ſcire, virtutes denique

γινομένους καὶ προλυπηθέντας, ἥδεσθαι τῇ ἀναπληρώσει. Τοῦτο δ' οὐ περὶ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς· ἄλυποι γάρ εἰσιν αἵ τε μαθηματικαὶ, καὶ τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις [z] αἱ διὰ τῆς ὀσφρήσεως, καὶ ἀκροάματα ἢ καὶ ὁράματα· πολλαὶ δὲ καὶ μνῆμαι, καὶ ἐλπίδες. Τίνος οὖν αὗται γενέσεις ἔσονται; οὐδενὸς γὰρ ἔνδειαι γεγένηνται, [a] οὗ γένοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις. Πρὸς δὲ τοὺς [b] προφέροντας τὰς ἐπονειδίστους τῶν ἡδονῶν, λέγοι τις ἂν ὅτι οὐκ ἔστι ταῦθ' ἡδέα· οὐ γὰρ εἰ τοῖς κακῶς διακειμένοις ἡδέα ταῦτ' ἐστὶν, οἰητέον αὐτὰ καὶ ἡδέα εἶναι ἁπλῶς, πλὴν τούτοις· καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κάμνουσιν ὑγιεινὰ, ἢ γλυκέα, ἢ πικρά· οὐδ' αὖ λευκὰ, τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμιῶσιν. Ἢ οὕτω δὴ λέγοιτ' ἂν, ὅτι αἱ μὲν ἡδοναὶ αἱρεταί εἰσιν, οὐ μὴν ἀπό γε τούτων· ὥσπερ καὶ τὸ πλουτεῖν, προδόντι δ' οὔ· καὶ τὸ ὑγι-

[z] Aἱ pro καὶ repoſuimus ex El. et ita etiam ex conjectura emendavit Lambinus. [a] Οὗ γένοιτ' ἂν ἀναπληρώσεις Ven. 1. 2. et Baſ. [b] Γρ. προσφέροντας. male.

enim cum egent alimento, et cum antegreſſus dolor eſt, expletione delectari. Sed hoc non in omnibus voluptatibus accidit: ſunt enim doloris expertes tum mathematicæ, tum earum, quæ in ſenſibus poſitæ ſunt, eæ, quæ ex odoratu percipiuntur, voluptates: et vero acroamata, et ſpectacula, multæ etiam res memoria repetitæ, multæ denique ſperatæ voluptatem afferunt. Cujus igitur rei hæ voluptates ortus erunt? nullius enim rei antegreſſa eſt penuria, aut egeſtas, cujus expletio conſequatur. Iis autem, qui turpes et probroſas voluptates objiciunt, reſponderi poſſit, hæc non eſſe jucunda: non enim ſi hominibus male affectis ſunt jucunda, etiam abſolute jucunda ſunt habenda; ſed his tantum: quemadmodum neque ea, quæ ſunt ægrotis ſalubria, aut dulcia, aut amara; neque ea, quæ lippientibus videntur alba, ſunt reapſe talia. Poteſt etiam hoc modo reſponderi, voluptates eſſe expetendas, ſed non ab his rebus profectas: quemadmodum divitem eſſe optabile eſt, ſed non ex proditione: et valere, ſed non quolibet cibo veſcen-

ἀλγῆσαι· οὐ μὴν ὅτιοῦν φαγόντι. Ἢ [c]ὅτι τῷ εἴδει διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί; ἕτεραι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν, τῶν ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἡσθῆναι τὴν τοῦ δικαίου, μὴ ὄντα δίκαιον, μηδὲ τὴν τοῦ μουσικοῦ, μὴ ὄντα μουσικόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐμφανίζειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ φίλος, ἕτερος ὢν τοῦ κόλακος, οὐκ οὖσαν ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν, ἢ διαφόρους εἴδει· ὁ μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁμιλεῖν δοκεῖ, ὁ δὲ πρὸς ἡδονήν· [d]καὶ τὸ μὲν ὀνειδίζεται, τὸ δ' ἐπαινοῦσιν, ὡς πρὸς ἕτερα ὁμιλοῦντα. Οὐδείς τ' ἂν ἕλοιτο ζῆν, παιδίου διάνοιαν ἔχων διὰ βίου, ἡδόμενος ἐφ' οἷς τὰ παιδία, ὡς [e]οἷόν τε μάλιστα· οὐδὲ χαίρειν, ποιῶν τι τῶν [f]αἰσχίστων, μηδέ ποτε μέλλων λυπηθῆναι. Περὶ πολλά τε σπουδὴν ποιησαίμεθα ἂν, καὶ εἰ μηδεμίαν ἐπιφέροι ἡδονὴν, οἷον ὁρᾶν, μνημονεύειν,

[c] Ὅτι omittit El. et quidam alii. [d] Καὶ ὁ μὲν ὀνειδ. τὸν δ' ἐπ. ὡς εὖ πρ. Vet. Interp. Sic et Euſtratius legiſſe videtur. *Caſaub.* [e] Οἴονται pro οἷόν τε El. C C C. Ven. 1. et 2. haud male. [f] Γρ. αἰσχρῶν.

ti. Poſtremo dicendum eſt, ſpecie differre voluptates: aliæ enim ſunt eæ, quæ ex rebus honeſtis capiuntur, ab iis, quæ ex turpibus: neque fieri ullo modo poteſt, ut quis juſti hominis voluptate potiatur, qui non ſit juſtus: neque muſici, qui non ſit muſicus: ſimilisque eſt cæterorum ratio. Atque etiam videtur amicus, qui ab aſſentatore differt, voluptatem non eſſe bonum, aut certe differre ſpecie voluptates, declarare: ille enim videtur congredi et verſari cum amico, ut ei ſit bono, hic ut voluptati: et hoc vituperatur, illud laudant omnes, quaſi amicus ſermones et congreſſus ſuos alio, quam aſſentator, referat. Neque vero cuiquam vita ſit optabilis, ut per omnem vitam, cogitationem et mentem puerilem obtineat: iiſque rebus, quibus pueri lætantur, quam maxime fieri poteſt, delectetur: neque quiſquam gaudere cupiat turpiſſima aliqua et flagitioſiſſima re admiſſa, etiamſi nunquam ſit propterea doliturus. Ad multa denique ſtudium, atque operam noſtram contulerimus, etiamſi nullam voluptatem ſint allatura: cujuſmodi ſunt videre, memoria tenere, ſcire, virtutes denique

εἰδέναι, τὰς ἀρετὰς ἔχειν. Εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης ἕπονται τούτοις ἡδοναὶ, οὐδὲν διαφέρει· ἑλοίμεθα γὰρ ἂν ταῦτα, καὶ εἰ μὴ γένοιτ' ἂν ἀπ' αὐτῶν ἡδονή. Ὅτι μὲν οὖν οὔτε τἀγαθὸν ἡ ἡδονὴ, οὔτε πᾶσα αἱρετὴ, δῆλον ἔοικεν εἶναι· καὶ ὅτι εἰσὶν αἱρεταί τινες καθ' αὑτὰς, διαφέρουσαι τῷ εἴδει, ἢ [g]τῷ ἀφ' ὧν. Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ λύπης, ἱκανῶς εἰρήσθω.

ΚΕΦ. δ'.

Τί δ' ἐστὶν, ἢ ποῖόν τι, καταφανέστερον γένοιτ' ἂν ἀπ' ἀρχῆς ἀναλαβοῦσι. Δοκεῖ γὰρ ἡ μὲν ὅρασις καθ' ὁντιναοῦν χρόνον τελεία εἶναι· οὐ γάρ ἐστιν ἐνδεὴς οὐδενὸς, ὃ εἰς ὕστερον γενόμενον τελειώσει αὐτῆς τὸ εἶδος. [h]Τοιούτῳ δ' ἔοικε καὶ ἡ ἡδονή· [i]ὅλον γάρ τί ἐστι. Καὶ κατ' οὐδένα χρόνον λάβοι τις ἂν ἡδονὴν, ἧς ἐπὶ πλείω χρόνον γινομένης, τελειωθήσεται τὸ εἶδος. Διόπερ οὐδὲ κίνησίς ἐστιν· ἐν

[g] Ταῖς αἰτίαις ὅθεν γίνονται. *Andr.* [h] Γρ. τούτῳ. [i] Τέλειον pro ὅλον El.

habere. Nec refert quod his neceſſario ſuccedunt voluptates: hæc enim ſequeremur et expeteremus, etiamſi nulla ex iis proficiſceretur voluptas. Non eſſe igitur ſummum bonum voluptatem, neque omnem eſſe expetendam, eſſeque nonnullas per ſe expetendas vel ſpecie, vel iis rebus, ex quibus oriuntur, differentes, perſpicuum videtur eſſe. Atque ea quidem, quæ de voluptate ac dolore dicuntur, ſatis a nobis expoſita ſint.

CAP. IV.

QUID ſit autem, aut qualis res ſit, planius fieri poterit, ſi ab initio repetamus. Videtur enim aſpectus quovis tempore perfectus eſſe: nam nihil deſiderat, quod eum poſtea contigerit, ejus formam ſit abſoluturum. Huic ſimilis eſt et voluptas: namque totum quiddam eſt, atque integrum. Neque quiſquam voluptatem ullo tempore ſumat, cujus, ſi longius producatur, forma ſit perfectior futura. Itaque ne motus qui-

χρόνῳ γὰρ πᾶσα κίνησις, καὶ τέλους τινὸς, οἷον ἡ οἰκοδομικὴ τελεία, ὅταν ποιήσῃ οὗ ἐφίεται. Ἢ ἐν ἅπαντι δὴ [k] τῷ χρόνῳ, ἢ ἐν τούτῳ. Ἐν δὲ τοῖς μέρεσι τοῦ χρόνου πᾶσαι ἀτελεῖς, καὶ ἕτεραι τῷ εἴδει τῆς ὅλης καὶ ἀλλήλων· ἡ γὰρ τῶν λίθων σύνθεσις, ἑτέρα τῆς [l] τοῦ κίονος ῥαβδώσεως, καὶ αὗται, τῆς τοῦ ναοῦ ποιήσεως. Καὶ ἡ μὲν τοῦ ναοῦ, τελεία· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς πρὸς τὸ προκείμενον· ἡ δὲ τῆς κρηπῖδος καὶ τοῦ [m] τριγλύφου, ἀτελής· μέρους γὰρ ἑκατέρα. Τῷ εἴδει οὖν διαφέρουσι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ λαβεῖν κίνησιν τελείαν τῷ εἴδει· ἀλλ' εἴπερ, ἐν τῷ παντί. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ βαδίσεως καὶ τῶν λοιπῶν. Εἰ γάρ ἐστιν ἡ φορὰ, κίνησις πόθεν ποῖ, καὶ ταύτης διαφοραὶ κατ' εἶδος, πτῆσις,

[k] Τῷ χρόνῳ τούτῳ Bas. et Ven. 1. τῷ χρόνῳ ἢ τούτῳ El. et CCC.
[l] Τοῦ κίονος ῥάβδωσιν explicat Eustratius per τὴν κατὰ μῆκος τοῦ κίονος πῆξιν, ἥτις γίνεται, ὅταν πρὸς ὀρθὰς γωνίας ἵσταται: *columnæ in longitudinem collocationem* seu *defixionem, quæ tum fit, cum ad rectos angulos recta steterit*. Andronicus vero appellat κίονος κατασκευὴν, *columnæ exstructionem*. Alii *erectionem columnæ* interpretantur. Vide Steph. Thes. Tom. iii. col. 662. [m] Τρίγλυφα ab Argyropylo, *laquearia* appellantur: ab Eustratio ξύλα τρίχα ἐν τοῖς πέρασιν ἐγγεγλυμμένα, *ligna in extremis tabulatorum partibus tripliciter insculpta*. Vide Vitruvii lib. iv. et notas Philand.

dem est: omnis enim motus in tempore versatur, et ad aliquem finem refertur: verbi gratia, is, qui in ædificando consumitur, tum perfectus est, cum id, quod desiderat, effecerit. Aut igitur in toto tempore, aut in hoc. In partibus autem temporis omnes sunt imperfecti, specieque et a toto, et ipsi inter se differunt: lapidum enim compositio et structura alia est a columnæ striatione: et hi motus, alii sunt a templi perfectione. Ac templi quidem motus perfectus est; nihil enim desiderat ad id quod propositum fuerat: fundamenti autem, et lacunaris, imperfectus: uterque enim partis est. Specie igitur differunt, neque in ullo tempore, qualecunque illud sit, perfectus in suo genere motus sumi potest: aut si maxime potest, in toto potest. Similiterque de incessu, et reliquis motibus sentiendum. Si enim loci mutatio motus est alicunde

βάδισις, ἅλσις, ϰ τὰ τοιαῦτα. Οὐ μόνον δὲ οὕτως, ἀλλὰ ϰ ἐν αὐτῇ τῇ βαδίσει· τὸ γὰρ πόθεν ποῖ, οὐ ταὐτὸν ἐν τῷ ςαδίῳ ϰαὶ τῷ μέρει, ϰαὶ ἐν ἑτέρῳ ϰαὶ ἑτέρῳ μέρει. Οὐδὲ τὸ διεξιέναι τὴν γραμμὴν τήνδε ϰἀϰείνην· οὐ μόνον γὰρ γραμμὴν διαπορεύεται, ἀλλὰ ϰαὶ ἐν τῷ τόπῳ οὖσαν· ἐν ἑτέρῳ δ' αὕτη ἐϰείνης. [n] Δι' ἀϰριβείας μὲν οὖν περὶ ϰινήσεως ἐν ἄλλοις εἴρηται. Ἔοιϰε δ' οὐϰ ἐν ἅπαντι χρόνῳ τελεία εἶναι, ἀλλ' αἱ πολλαὶ ἀτελεῖς ϰαὶ διαφέρουσαι τῷ εἴδει, εἴπερ τὸ πόθεν ποῖ εἰδοποιόν. Τῆς ἡδονῆς δ' ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ τέλειον τὸ εἶδος. Δῆλον οὖν ὡς [o] ἕτεραί τε ἂν εἶεν ἀλλήλων, ϰ τῶν ὅλων τι ϰ τελείων ἡ ἡδονή. Δόξειε δ' ἂν τοῦτο ϰ ἐϰ τοῦ μὴ ἐνδέχεσθαι ϰινεῖσθαι μὴ [1] ἐν χρόνῳ, ἥδεσθαι δέ· τὸ γὰρ ἐν τῷ νῦν, ὅλον τι. Ἐϰ τούτων δὲ δῆλον, ϰ ὅτι οὐ ϰαλῶς λέγουσι ϰίνησιν ἢ γένεσιν εἶναι τὴν

[n] Sc. lib. v. Phys.

[o] Γρ. ἕτερα: ita etiam Eustrat. Nobiscum legit Andr.

[1] Vide Phys. lib. vi. cap. 3.

aliquo, hujus quoque formæ dispares ac differentes, volatus, incessus, saltus, et cætera hujusmodi, motus sunt alicunde aliquo. Nec solum ita se res habet in aliis loci mutationibus, verum etiam in ipso incessu: nam incessus alicunde aliquo, non est idem in stadio, atque in ejus parte: neque idem in una, atque in alia. Neque eadem loci mutatio est, qua hæc linea, et qua illa transitur: non enim linea solum transitur, verum etiam linea, quæ in loco est: at hæc in alio loco, quam illa est. Subtiliter igitur et enucleate de motu in aliis libris disputatum a nobis est. Videtur autem non omni tempore perfectus esse, sed plerique imperfecti, specieque differentes, siquidem termini alicunde aliquo motum informant. At voluptatis in quovis tempore forma perfecta est. Perspicuum igitur est, motum et voluptatem inter se differre, voluptatemque totum quiddam et perfectum esse. Quod quidem etiam ex eo intelligere licet, quod fieri non potest, ut quis moveatur nisi in tempore; sed ut voluptate afficiatur, potest: nam quod in puncto temporis positum est, totum quiddam est. Atque ex his perspicuum illud quoque est, minus recte

ἡδονήν· οὐ γὰρ πάντων ταῦτα λέγεται, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν καὶ μὴ ὅλων· οὐδὲ γὰρ ὁράσεώς ἐστι γένεσις, οὐδὲ στιγμῆς, οὐδὲ μονάδος· οὐδὲ τούτων οὐδὲν κίνησις, οὐδὲ γένεσις. Οὐδὲ δὴ ἡδονῆς· ὅλον γάρ τι. [p] Αἰσθήσεως δὲ πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργούσης· τελείως δὲ τῆς εὖ διακειμένης πρὸς τὸ κάλλιστον τῶν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν κειμένων· τοιοῦτον γὰρ μάλιστ' εἶναι δοκεῖ ἡ τελεία ἐνέργεια. Αὐτὴν δὲ λέγειν ἐνεργεῖν, ἢ ἐν ᾧ ἐστι, μηδὲν διαφερέτω. Καθ' ἕκαστον δὲ βελτίστη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, τοῦ ἄριστα διακειμένου πρὸς τὸ κράτιστον τῶν ὑφ' αὐτήν. Αὕτη δ' ἂν τελειοτάτη εἴη καὶ ἡδίστη· κατὰ πᾶσαν γὰρ αἴσθησίν ἐστιν ἡδονή· ὁμοίως δὲ καὶ διάνοιαν καὶ θεωρίαν. Ἡδίστη δὲ ἡ τελειοτάτη, τελειοτάτη

[p] Eustratius dubitat necne huic loco aliquid desit: quod suppleri duobus modis posse indicat. Primo, ut hoc modo legatur: Οὐδὲ αἰσθήσεως πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργούσης ἐστὶ κίνησις ἢ γένεσις. Secundo, post ἐνεργούσης scribendo ἐστὶν οἰκεία ἡδονὴ, et pro δὲ legendo δή: quasi diceret Arist. Δῆλον δὴ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι πάσῃ κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσει ἀνεμποδίστως ἐνεργούσῃ συνέζευκταί τις ἡδονή.

ab his dici, voluptatem motum aut ortum esse: non enim omnium rerum dicuntur esse motus et ortus, sed earum duntaxat, quæ partitionem recipiunt, et quæ non sunt tota: neque enim aspectus, neque puncti, neque monadis ortus est: neque horum quidquam vel motus, vel ortus est. Ergo neque voluptas, motus vel ortus est: est enim totum, atque integrum quiddam voluptas. Jam vero cum sensus omnis in id, quod sub eum sensum cadit, suo munere fungatur; et perfecte quidem fungatur is, qui bene affectus est, cum eorum, quæ sub illo sensu posita sunt, pulcherrimo quoque comparatus: tale enim quiddam maxime videtur esse perfecta muneris functio. Atque utrum sensum suo munere fungi dicamus, an id, in quo sensus inest, nihil intersit. In unoquoque autem genere optima est functio ejus, quod optime affectum est, cum eorum, quæ sub eum sensum cadunt, præstantissimo quoque comparatum. Hæc autem perfectissima erit, et jucundissima: habet enim sensus suam quisque voluptatem: itemque cogitatio et cognitio. Atque ut quæque functio est perfe-

δὲ, ἡ τοῦ εὖ ἔχοντος πρὸς τὸ σπουδαιότατον τῶν ὑφ᾽ αὐτήν. Τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή· οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἥτε ἡδονὴ τελειοῖ καὶ [q] τὸ αἰσθητόν τε καὶ ἡ αἴσθησις, σπουδαῖα ὄντα· ὥσπερ οὐδὲ ἡ ὑγίεια καὶ ὁ ἰατρὸς ὁμοίως αἴτιά ἐστι τοῦ ὑγιαίνειν. Καθ᾽ ἑκάστην δὲ αἴσθησιν ὅτι γίνεται ἡ ἡδονὴ, δῆλον· φαμὲν γὰρ ὁράματα, καὶ ἀκούσματα εἶναι ἡδέα. [r] Δῆλον δὲ καὶ ὅτι μάλιστα, ἐπειδὰν ἥτε αἴσθησις [s] ᾖ κρατίστη, καὶ πρὸς τοιοῦτον ἐνεργῇ. Τοιούτων δὲ ὄντων, τοῦ τε αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθανομένου, ἀεὶ ἔσται ἡδονὴ, ὑπάρχοντός γε τοῦ ποιήσοντος καὶ τοῦ [t] πεισομένου. Τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονὴ, οὐχ ὡς ἡ ἕξις ἐνυπάρχουσα, ἀλλ᾽ ὡς ἐπιγιγνόμενόν τι τέλος, οἷον τοῖς ἀκμαίοις ἡ ὥρα. Ἕως

[q] Τὸ αἰσθητὸν ἡ αἴσθησις Eustratius legisse videtur. Ejusdem de germana lectione conjectura in his verbis continetur: λείπει δ᾽ ἐν τῇ λέξει, τὴν αἴσθησιν· καὶ εἴη ἂν τὸ πλῆρες τοιοῦτον· Οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τελειοῖ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονὴ, καὶ τὴν αἴσθησιν τὸ αἰσθητὸν, καὶ ἡ αἴσθησις. Μήποτε δὲ χρὴ ἀντὶ καὶ τοῦ ἡ αἴσθησις, γράφειν τὴν αἴσθησιν, ἵν᾽ ᾖ ἡ λέξις τοιαύτη· Τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή· οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἥτε ἡδονὴ, καὶ τὸ αἰσθητὸν τὴν αἴσθησιν. Nobiscum legit Andronicus.
[r] Δῆλον γὰρ δὴ C C C. et quidam Editi. [s] Γρ. εἴη. [t] Ποιησομένου Aurel.

ctissima, ita jucundissima est: est autem perfectissima ejus, quod bene affectum est ad eorum, quæ sub illum sensum, aut cogitationem cadunt, optimum. Perficit igitur muneris functionem voluptas: non ita perficiet, ut et res sensui subjecta, et sensus ipse, cum bona sunt: quemadmodum bona valetudo aliter caussa est, cur aliquis valeat, aliter medicus. Jam perspicuum illud profecto est, in omni sensu voluptatem gigni: dicimus enim, quædam, quæ cernuntur, et quæ audiuntur, esse jucunda. Atque ea tum videlicet jucundissima sunt, cum et sensus est optimus, et in id, quod tale sit, suam actionem explicat, suoque munere fungitur. Quamdiu autem talia erunt et id, quod sensu percipitur, et id, quod sentit, semper erit voluptas, dummodo præsto sit, quod efficit, et quod patitur. Perficit autem muneris functionem voluptas, non ut habitus penitus insitus, sed ut finis quidam subsequens: veluti eos, qui florent ætate, formæ maturitas. Quam-

διὰ ἂν ποτε τὸ αἰσθητὸν ἢ νοητὸν ᾖ οἷον δεῖ, καὶ τὸ κρῖνον ἢ θεωρῶν, ἔσται ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ἡ ἡδονή· ὁμοίων γὰρ ὄντων, καὶ πρὸς ἄλληλα τὸν αὐτὸν τρόπον ἐχόντων, τοῦ τε παθητικοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ, τὸ αὐτὸ πέφυκε γίνεσθαι. Πῶς οὖν οὐδεὶς συνεχῶς ἥδεται, [u] ἢ κάμνει; πάντα γὰρ τὰ ἀνθρώπεια ἀδυνατεῖ συνεχῶς ἐνεργεῖν. Οὐ γίνεται οὖν οὐδὲ ἡδονή· ἕπεται γὰρ τῇ ἐνεργείᾳ. Ἔνια δὲ τέρπει καινὰ ὄντα· ὕστερον δὲ οὐχ ὁμοίως διὰ ταῦτα· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον [x] παρακέκλιται ἡ διάνοια, καὶ διατεταμένως περὶ αὐτὰ ἐνεργεῖ, ὥσπερ κατὰ τὴν ὄψιν οἱ ἐμβλέποντες· μετέπειτα δὲ, οὐ γίνεται τοιαύτη ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ παρημελημένη. Διὸ καὶ ἡ ἡδονὴ [y] ἀμαυροῦται. Ὀρέγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰηθείη τις ἂν ἅπαντας, ὅτι καὶ τοῦ ζῆν ἅπαντες ἐφίενται· ἡ δὲ ζωὴ, ἐνέργειά τις ἐστι· καὶ ἕκαστος περὶ ταῦ-

[u] Γρ. ἢ ὅτι κάμνει. [x] Γρ. παρακέκληται, idque malim. Vetus Interp. addit διὰ τὴν ἐπιθυμίαν π. *Casaub.* [y] Ἀμοιροῦται El. sed ad oram γρ. ἀμαυροῦται.

diu autem id, quod sub sensum, vel intelligentiam cadit, tale fuerit, quale oportet esse, et quamdiu id, quod judicat aut contemplatur, tale: tamdiu in functione muneris futura est voluptas: nam cum similia sunt, cumque eodem modo inter se affecta sunt, et id, quod ad accipiendum, seu patiendum, aptum est, et id, in quo efficiendi vis inest: eadem res ex illis existere solet suapte natura. Qui fit igitur ut nemo continenter delectetur? an quod defatigatur? nullæ enim res humanæ assiduam muneris functionem ferre possunt. Ita neque perpetua voluptas gigni potest: functionem muneris enim consequitur. Nonnulla autem delectant, quamdiu nova sunt; sed posterius non æque, propter hanc causam: principio enim incumbit in ea cogitatio, et contente in iis suo munere fungitur, ut qui defixis oculis rem aliquam intuentur; postea vero talis in fungendo munere contentio non adhibetur, sed muneris functio remissior ac negligentior est. Quapropter voluptas quoque inobscuratur. Existimare autem possit aliquis, omnes idcirco expetere voluptatem, quia et vivendi cupiditate omnes afficiantur: vita autem muneris functio quæ-

τα καὶ τούτοις ἐνεργεῖ, ἃ καὶ μάλιστα ἀγαπᾷ· οἷον, ὁ μὲν μουσικὸς, τῇ ἀκοῇ περὶ τὰ μέλη, ὁ δὲ φιλομαθὴς, τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ θεωρήματα, οὕτω δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστος. Ἡ δὲ ἡδονὴ τελειοῖ τὰς ἐνεργείας· καὶ τὸ ζῆν δὲ, οὗ ὀρέγονται. Εὐλόγως οὖν καὶ τῆς ἡδονῆς ἐφίενται· τελειοῖ γὰρ ἑκάστῳ τὸ ζῆν, αἱρετὸν ὄν. Πότερον δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν τὸ ζῆν αἱρούμεθα, ἢ διὰ τὸ ζῆν τὴν ἡδονὴν, ἀφείσθω ἐν τῷ παρόντι· συνεζεῦχθαι μὲν γὰρ ταῦτα φαίνεται, καὶ χωρισμὸν οὐ δέχεσθαι· ἄνευ τε γὰρ ἐνεργείας, οὐ γίνεται ἡδονὴ, πᾶσάν [z] τε ἐνέργειαν τελειοῖ ἡ ἡδονή.

ΚΕΦ. έ.

ΟΘΕΝ δοκοῦσι καὶ τῷ εἴδει διαφέρειν· τὰ γὰρ ἕτερα τῷ εἴδει, ὑφ' ἑτέρων οἰόμεθα [a] τελειοῦσθαι· οὕτω γὰρ φαίνεται καὶ τὰ φυσικὰ, καὶ τὰ ὑπὸ τέχνης, οἷον ζῶα, καὶ

[z] Post τε Aurel. addit γάρ. [a] Διαφέρουσι δὲ αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις inseruntur in quibusdam Editis post τελειοῦσθαι.

dam ſit: et in iis elaboret quiſque maxime, ſuoque munere fungatur, quæ maxime adamat: ut muſicus auditu in ſonis et cantibus; diſciplinarum ſtudioſus agitatione mentis in cognitione rerum: et ita cæteri ſuo quiſque in ſtudio. At voluptas functiones muneris perficit atque abſolvit: et vitam quoque, quam omnes expetunt. Non temere igitur etiam voluptatem appetunt: vitam enim, quæ cuique optabilis eſt, perficit. Utrum autem propter voluptatem vitæ retinendæ ſtudio ducamur, an vivendi cauſa voluptatem ſequamur, omittamus in præſenti diſputare: videntur enim hæc inter ſe eſſe copulata, neque alterum ab altero poſſe ſejungi: nam neque ſine aliqua muneris functione gignitur voluptas, et omnem muneris functionem perficit voluptas.

CAP. V.

QUARE ſpecie quoque differre videntur voluptates: nam quæ ſpecie differunt, ab iis, quæ ſpecie quoque differunt, perfici exiſti-

δένδρα, καὶ γραφὴ, καὶ ἀγάλματα, καὶ οἰκία, καὶ σκεῦος. Ὁμοίως δὴ καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς διαφερούσας τῷ εἴδει ὑπὸ διαφερόντων τῷ εἴδει τελειοῦσθαι. Διαφέρουσι δὲ αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ αὗται ἀλλήλων κατ' εἶδος· καὶ αἱ τελειοῦσαι δὴ ἡδοναί. Φανείη δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ συνῳκειῶσθαι τῶν ἡδονῶν ἑκάστην τῇ ἐνεργείᾳ ἣν τελειοῖ· συναύξει γὰρ τὴν ἐνέργειαν ἡ οἰκεία ἡδονή· μᾶλλον γὰρ ἕκαστα κρίνουσι καὶ ἐξακριβοῦσιν οἱ μεθ' ἡδονῆς ἐνεργοῦντες· οἷον γεωμετρικοὶ γίνονται, οἱ χαίροντες τῷ γεωμετρεῖν, καὶ κατανοοῦσιν ἕκαστα μᾶλλον. Ὁμοίως δὲ καὶ φιλόμουσοι, καὶ φιλοικοδόμοι, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστοι, ἐπιδιδόασιν εἰς τὸ οἰκεῖον ἔργον, χαίροντες αὐτῷ. Συναύξουσι [b] δὴ αἱ ἡδοναί· τὰ δὲ συναύξοντα οἰκεῖα· τοῖς ἑτέροις δὲ τῷ εἴδει, καὶ τὰ οἰκεῖα, ἕτερα τῷ εἴδει. Ἔτι δὲ, μᾶλλον

[b] Δὲ pro δὴ El. et quidam Edd.

mamus: videntur enim et res naturales, et eæ, quæ arte conſtant, ita ſe habere: exempli gratia, animalia, arbores, tabulæ pictæ, ſtatuæ, domus, vaſa. Simili igitur modo et muneris functiones, quæ ſpecie differunt, ab iis, quæ ſpecie differunt, voluptatibus perfici. Differunt autem ſpecie functiones cogitationis, a ſenſuum functionibus, et hæ inter ſe: ergo et voluptates eæ, quæ illas perficiunt. Atque hoc ex eo etiam cognoſci poterit, quod ſuæ quæque voluptas muneris functioni, quam perficit, conjuncta eſt: auget enim et amplificat muneris functionem ſua voluptas: nam diligentius quidque judicant, accuratiuſque perſequuntur, et adminiſtrant, qui cum voluptate munere funguntur: verbi gratia, geometriæ fiunt periti, qui geometriæ ſtudiis et actionibus delectantur, et unumquidque facilius ac planius intelligunt. Itemque muſicæ, et artis ædificandi ſtudioſi, et cæteri artifices magnos progreſſus in ſuo quiſque ſtudio et munere faciunt, ſi eo delectentur. Augent igitur ſtudium et actionem voluptates: at quidquid auget, hoc ei, quod auget, familiare et conjunctum eſt: quæ autem iis, quæ ſpecie differunt, accommodata et conjuncta ſunt, ea quoque ſpecie ſunt diverſa. Præterea

τοῦτ᾽ ἂν φανείη ἐκ τοῦ τὰς ἀφ᾽ ἑτέρων ἡδονὰς ἐμποδίους ταῖς ἐνεργείαις εἶναι· οἱ γὰρ [c] φίλαυλοι ἀδυνατοῦσι τοῖς λόγοις προσέχειν, ἐὰν κατακούσωσιν αὐλοῦντος, μᾶλλον χαίροντες αὐλητικῇ τῆς παρούσης ἐνεργείας. Ἡ κατὰ τὴν αὐλητικὴν οὖν ἡδονὴ τὴν περὶ τὸν λόγον ἐνέργειαν φθείρει. Ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν ἅμα περὶ δύο ἐνεργῇ· ἡ γὰρ ἡδίων τὴν ἑτέραν ἐκκρούει· καὶ ἐὰν πολὺ διαφέρῃ κατὰ τὴν ἡδονήν, μᾶλλον, ὥστε [d] μηδὲ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἑτέραν. Διὸ χαίροντες ὁτῳοῦν σφόδρα, οὐ πάνυ δρῶμεν ἕτερον· καὶ ἄλλα ποιοῦμεν, ἄλλοις ἠρέμα ἀρεσκόμενοι, οἷον καὶ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τραγηματίζοντες, ὅταν [e] φαῦλοι οἱ ἀγωνιζόμενοι ὦσι, [f] τότε μάλιστα αὐτὸ

[c] Oἱ φαῦλοι Baſ. male. [d] Γρ. μηδέν. [e] Oἱ abeſt a quibuſdam Codd. [f] Tunc enim vel maxime hoc faciunt, cum inepti et mali ſunt *equorum agitatores*, aut hiſtriones. *Lamb.* Interpres hoc loco ſecutus eſt Euſtratium, qui ſic explicat: Δηλοῖ τὸ συμβαῖνον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις· οὐδεὶς γὰρ τῶν θεατῶν, ἀγωνιζομένων τῶν ἡνιόχων, ἄλλο τι πράττει, ἀλλ᾽ ἐκείνοις πάνυ προσέχουσι διὰ τὸ σφόδρα χαίρειν

planius hoc ex eo fieri poterit, quod eæ voluptates, quæ ab aliis ac diverſis rebus proficiſcuntur, propriis muneris functionibus impedimento ſunt: nam qui tibiarum cantu delectantur, ſi aliquem, qui tibia canet, exaudierint, orationi, quæ habetur, animum advertere non poſſunt: quoniam magis eos delectat tibiarum cantus, quam negotium, quod agitur. Ea igitur, quæ ex tibiarum ſonis percipitur, voluptas, muneris functionem eam, quæ in oratione habenda expromitur, corrumpit. Itemque hoc in aliis uſu venit, cum quis ſimul duabus rebus operam dat: quæ enim muneris functio jucundior eſt, ea depellit ac diſcutit alteram, eoque magis, quo major ſit illius voluptas, adeo ut in altera re ſuo munere fungi non poſſit. Itaque cum re aliqua, quæcunque illa ſit, vehementer delectamur, non fere aliud facimus: contra cum aliquid aliud leviter modiceque probamus, aliud agimus: cujuſmodi eſt id, quod fit ab iis, qui in theatris edunt bellaria: tunc enim vel maxime hoc faciunt, cum inepti et mali

δρῶσιν. Ἐπεὶ δ' ἡ μὲν οἰκεία ἡδονὴ ἐξακριβοῖ τὰς ἐνεργείας, καὶ χρονιωτέρας καὶ βελτίους ποιεῖ, αἱ δ' ἀλλότριαι λυμαίνονται, δῆλον ὡς πολὺ διεστᾶσι. Σχεδὸν γὰρ αἱ ἀλλότριαι ἡδοναὶ ποιοῦσιν ὅπερ αἱ οἰκεῖαι λῦπαι· φθείρουσι γὰρ τὰς ἐνεργείας αἱ οἰκεῖαι λῦπαι, οἷον εἴ τῳ τὸ γράφειν ἀηδὲς καὶ ἐπίλυπον, ἢ τὸ λογίζεσθαι, ὁ μὲν οὐ γράφει, ὁ δ' οὐ λογίζεται, λυπηρᾶς οὔσης τῆς ἐνεργείας. Συμβαίνει δὴ περὶ τὰς ἐνεργείας τοὐναντίον ἀπὸ τῶν οἰκείων ἡδονῶν τε καὶ λυπῶν. Οἰκεῖαι δ' εἰσὶν, αἱ ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ καθ' αὑτὴν γινόμεναι. Αἱ δὲ ἀλλότριαι ἡδοναὶ, εἴρηται, ὅτι παραπλήσιόν τι τῇ λύπῃ ποιοῦσι· φθείρουσι γὰρ, πλὴν οὐχ ὁμοίως. Διαφερουσῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἐπιεικείᾳ καὶ φαυλότητι, καὶ τῶν μὲν αἱρετῶν οὐσῶν, τῶν δὲ φευκτῶν, τῶν δ' οὐδετέρων, ὁμοίως ἔχουσι καὶ αἱ ἡδοναί· καθ' ἑκάστην γὰρ

τοῖς τῶν ἵππων δρόμοις, καὶ ταῖς τῶν ἡνιόχων ἐνεργείαις. Sed *Hiſtriones* etiam ſive *Actores* ſignificat οἱ ἀγωνιζόμενοι, quod Lambinum non latuit. Qui quidem poſterior ſenſus et menti Ariſtotelis, et Andronici interpretationi eſt magis accommodatus.

ſunt equorum agitatores, aut hiſtriones. Quoniam autem propria voluptas muneris functiones cum limatas atque accuratas efficit, tum diuturniores, ac meliores reddit; alienæ autem corrumpunt: perſpicuum eſt, inter eas multum intereſſe. Propemodum enim idem, quod proprii dolores, efficiunt alienæ voluptates: muneris enim functiones corrumpunt proprii dolores: verbi gratia, ſi cui ſcribere, aut ratiocinari ſit injucundum, ac moleſtum, ille non ſcribit, hic non ratiocinatur, quia moleſta eſt hujus muneris functio. Evenit igitur muneris functionibus a propriis voluptatibus contrarium ejus, quod a propriis doloribus efficitur. Sunt autem ii proprii dolores, eæque propriæ voluptates, quæ muneris functionem per ſe ſubſequuntur. Diximus autem alienas voluptates ſimile quiddam dolori efficere: corrumpunt enim, ſed diſſimili modo. Jam cum functiones muneris bonitate et vitio inter ſe differant, aliæque ſint expetendæ, aliæ fugiendæ atque aſpernandæ, aliæ neutræ; ſimilis eſt ratio etiam volupta-

ἐνέργειαν οἰκεία ἡδονή ἐστιν. Ἡ μὲν οὖν τῇ σπουδαίᾳ οἰκεία, ἐπιεικής, ἡ δὲ τῇ φαύλῃ, μοχθηρά· καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι τῶν μὲν καλῶν, ἐπαινεταί· τῶν δ' αἰσχρῶν, ψεκταί. Οἰκειότεραι δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐν αὐταῖς ἡδοναί, τῶν ὀρέξεων· αἱ μὲν γὰρ διωρισμέναι εἰσὶ καὶ τοῖς χρόνοις, καὶ τῇ φύσει· αἱ δὲ, σύνεγγυς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ ἀδιόριστοι οὕτως, ὥστ' ἔχειν ἀμφισβήτησιν, εἰ ταὐτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια τῇ ἡδονῇ. Οὐ μὴν ἔοικέ γε ἡδονὴ διάνοια εἶναι, οὐδ' αἴσθησις· ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ χωρίζεσθαι, φαίνεται ταὐτόν τισιν. Ὥσπερ οὖν αἱ ἐνέργειαι ἕτεραι, καὶ αἱ ἡδοναί. Διαφέρει δὲ ἡ ὄψις ἁφῆς καθαριότητι, καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις γεύσεως. Ὁμοίως[g] δὴ διαφέρουσι καὶ αἱ ἡδοναί· καὶ τούτων αἱ περὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἑκάτεραι ἀλλήλων. Δοκεῖ δ' εἶναι ἑκάστῳ ζῴῳ καὶ ἡδονὴ οἰκεία, ὥσπερ καὶ ἔργον· ἡ γὰρ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ ἐφ'

g Γρ. δὲ.

tum: sua enim cujusque functionis muneris voluptas est. Atque ea quidem, quæ bonæ propria est, bona est; quæ malæ, vitiosa: nam et cupiditates rerum honestarum sunt laudabiles; turpium vituperabiles. Verum muneris functionibus propinquiores et conjunctiores sunt eæ, quæ in eis insunt, voluptates, quam appetitiones: hæ enim distinctæ sunt et temporibus, et natura; illæ functionibus muneris sunt proximæ et cohærent, itaque sunt indistinctæ et confusæ, ut controversia sit, an idem sit muneris functio, quod voluptas. Non tamen videtur voluptas, cogitationis, aut sensus esse functio; absurdum enim fuerit: sed propterea quod non separantur, idem esse nonnulli existimant. Quemadmodum igitur dissimiles sunt inter se muneris functiones, sic et voluptates. Differt autem videndi sensus a tactu sinceritate, auditusque et odoratus a gustatu. Similiter igitur differunt et voluptates: et ab his eæ, quæ in cogitatione versantur, et utræque inter se. Videtur autem sua cujusque animalis, ut et munus, esse voluptas; est enim functioni muneris consentanea cujusque

ἑκάςῳ δὲ θεωροῦντι, τοῦτ' ἂν φανείη· ἑτέρα γὰρ ἵππου ἡδονὴ, καὶ κυνὸς, καὶ ἀνθρώπου· καθάπερ Ἡράκλειτός φησιν, [h] ὄνον σύρματα ἂν ἑλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἥδιον γὰρ χρυσοῦ τροφὴ ὄνοις. Αἱ μὲν οὖν τῶν ἑτέρων τῷ εἴδει, διαφέρουσιν εἴδει, τὰς δὲ τῶν αὐτῶν ἀδιαφόρους εὔλογον εἶναι. Διαλλάττουσι δὲ οὐ μικρὸν ἐπί γε τῶν ἀνθρώπων· τὰ γὰρ αὐτὰ, τοὺς μὲν λυπεῖ, τοὺς δὲ τέρπει· καὶ τοῖς μὲν λυπηρὰ καὶ μισητά ἐςι, τοῖς δὲ ἡδέα καὶ φιλητά. Καὶ ἐπὶ γλυκέων δὲ τοῦτο συμβαίνει· [i] οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ τῷ πυρέττοντι δοκεῖ, καὶ τῷ ὑγιαίνοντι· οὐδὲ θερμὸν εἶναι τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ εὐεκτικῷ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων τοῦτο συμβαίνει. Δοκεῖ δ' ἐν ἅπασι τοῖς τοιούτοις εἶναι τὸ φαινόμενον τῷ σπουδαίῳ. Εἰ δὲ τοῦτο καλῶς λέγεται, καθάπερ δοκεῖ, [k] καὶ ἔςιν ἑκάςου μέτρον ἡ ἀρετὴ, καὶ ὁ ἀγαθὸς, ᾗ τοιοῦτος·

[h] Γρ. ὄνους: et sic C C C. [i] Καὶ pro οὐ habet C C C. male.
[k] Καὶ ἔςι καὶ ἑκ. C C C. et alii; sed mendose, si Lambinum audiamus.

animantis propria. Quod in singulis si quis spectare voluerit, perspicuum esse poterit: alia enim equi voluptas est, alia canis, alia hominis: quemadmodum ait Heraclitus, asino culmos et paleas auro esse optabiliores: jucundius enim est asinis pabulum, quam aurum. Eorum igitur, quae specie differunt, specie quoque differunt voluptates: eas autem, quae sunt eorundem, easdem esse probabile est. Verum in hominibus magna est earum varietas: eadem enim alios offendunt, alios delectant: et his odiosa ac molesta sunt, illis amabilia et jucunda. Atque hoc in rebus dulcibus usu venit: non enim eadem ei, qui aestu febrique jactatur, et valenti dulcia videntur: nec idem calidum aegro atque imbecillo, et ei, cui corpus firmum et bene constitutum est: similiterque hoc in aliis accidit. Sed in omnibus, quae sunt hujusmodi, id esse videtur, quod viro bono, virtuteque praedito videtur. Quod si hoc recte dicitur, ut videtur, et si uniuscujusque rei mensura virtus, et vir bonus est, qua talis est: erunt et eae profecto volupta-

καὶ ἡδοναὶ εἶεν ἂν αἱ τούτῳ φαινόμεναι, καὶ ἡδέα, οἷς οὗτος χαίρει. Τὰ δὲ τούτῳ δυσχερῆ, εἴ τῳ φαίνεται ἡδέα, οὐδὲν θαυμαστόν· πολλαὶ γὰρ [l] φθοραὶ καὶ λῦμαι ἀνθρώπων γίνονται· ἡδέα δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τούτοις, καὶ οὕτω διακειμένοις. Τὰς μὲν οὖν ὁμολογουμένως αἰσχρὰς, δῆλον ὡς οὐ φατέον ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις. Τῶν δ' ἐπιεικῶν δοκουσῶν εἶναι, ποίαν ἢ τίνα φατέον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι; ἢ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν δῆλον; ταύταις γὰρ ἕπονται αἱ ἡδοναί. Εἴτ' οὖν μία ἐστὶν, εἴτε πλείους, αἱ τοῦ τελείου καὶ μακαρίου ἀνδρὸς, αἱ ταύτας τελειοῦσαι ἡδοναὶ κυρίως λέγοιντ' ἂν ἀνθρώπου ἡδοναὶ εἶναι· αἱ δὲ λοιπαὶ, δευτέρως καὶ πολλοστῶς, ὥσπερ αἱ ἐνέργειαι.

ΚΕΦ. ϛ'.

[m] ΕΙΡΗΜΕΝΩΝ δὲ τῶν [n] περὶ τὰς ἀρετάς τε καὶ φιλίας καὶ ἡδονὰς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύπῳ

[l] Alii καὶ φθοραί. [m] Redit jam tandem ad hominis beatitudinem, quam primo libro finem esse Moralis Philosophiæ statuerat: ut a quo ceu fundamento Disputatio de Moribus cœpit, in idem revolvatur. [n] Περὶ τῆς ἀρετῆς τε καὶ φιλίας καὶ ἡδονῆς CCC. sed perperam.

tes, quæ huic videntur voluptates: et ea jucunda, quibus hic delectatur. Neque vero mirum cuiquam esse debebit, si, quæ huic sunt aspera et molesta, ea alicui esse jucunda videantur: multæ enim exoriuntur hominum pestes et corruptelæ: non sunt autem illa jucunda, sed his, et sic affectis. Eæ igitur, quæ sine controversia sunt inhonestæ voluptates, non sunt videlicet dicendæ voluptates, nisi forte hominibus corruptis ac depravatis. Sed earum, quæ videntur esse bonæ, qualis, aut quænam hominis dicenda voluptas est? an hoc declarabunt muneris functiones? has enim suæ consequuntur voluptates. Sive igitur una, sive plures sunt perfecti et beati viri muneris functiones, eæ, quæ has perficiunt, voluptates, proprie dici possunt hominis esse voluptates: reliquæ autem secundo loco, et longo post intervallo, quemadmodum et muneris functiones.

CAP. VI.

EXPOSITIS iis, quæ ad virtutes, amicitias, et vo-

διελθεῖν, ἐπειδὴ τέλος αὐτὴν τίθεμεν τῶν ἀνθρωπίνων. Ἀναλαβοῦσι δὴ τὰ προειρημένα, συντομώτερος ἂν εἴη ὁ λόγος. [o] Εἴπομεν δ', ὅτι οὐκ ἔστιν ἕξις· καὶ γὰρ τῷ καθεύδοντι διὰ βίου ὑπάρχοι ἄν, φυτοῦ ζῶντι βίον, καὶ τῷ δυστυχοῦντι τὰ μέγιστα. [p] Εἰ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἐνέργειάν τινα θετέον, καθάπερ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται, τῶν δ' ἐνεργειῶν, αἱ μέν εἰσιν ἀναγκαῖαι καὶ δι' ἕτερα αἱρεταὶ, αἱ δὲ καθ' αὑτάς· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν καθ' αὑτὰς αἱρετῶν τινα θετέον, καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐτάρκης. Καθ' αὑτὰς δ' εἰσὶν αἱρεταὶ, ἀφ' ὧν μηδὲν ἐπιζητεῖται παρὰ τὴν ἐνέργειαν. [q] Τοιαῦται δ' εἶναι δοκοῦσιν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· τὰ γὰρ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν, τῶν δι' αὑτὰ αἱρετῶν· καὶ τῶν παιδιῶν δὲ, αἱ ἡδεῖαι. Οὐ γὰρ δι'

[o] Lib. 1. [p] Γρ. εἰ δὲ ταῦτ'. [q] Alii τοιαῦτα.

luptates pertinent: reliquum est, ut de beatitudine, quoniam eam ultimum bonorum humanorum ponimus, formam ejus adumbrantes, differamus. Itaque repetitis iis, quæ supra diximus, brevior erit oratio. Diximus autem non esse habitum: nam si ita esset, ejus compos esse posset etiam is, qui in omni vita nihil aliud, quam dormiat, et stirpis vitam degat: et qui maximis calamitatibus afficiatur. Quod si hæc non probantur, sed functio quædam muneris potius statuenda est, quemadmodum superioribus libris ostendimus: et si muneris functiones aliæ sunt necessariæ, et propter alia expetendæ, aliæ per se: perspicuum est, beatitudinem in earum numero, quæ per se sunt expetendæ, non earum, quæ propter aliud, habendam esse: nullius enim rei beatitudo indiget: sed suis bonis contenta est. Per se autem eæ sunt optabiles, a quibus nihil præter ipsam functionem muneris requiritur. Quales videntur esse tum consentaneæ virtuti actiones (nam in rebus honestis ac bonis agendis assidue versari, in rebus per se expetendis numeratur) tum etiam ex ludis ii, qui remissionis animorum, et oblectationis causa sunt institu-

ὅπερ αὐτὰς αἱροῦνται· βλάπτονται γὰρ ἀπ' αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὠφελοῦνται, ἀμελοῦντες τῶν σωμάτων καὶ τῆς κτήσεως. Καταφεύγουσι δ' ἐπὶ τὰς τοιαύτας διαγωγὰς τῶν εὐδαιμονιζομένων οἱ πολλοί. Διὸ παρὰ τοῖς τυράννοις εὐδοκιμοῦσιν οἱ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς εὐτράπελοι· ὧν γὰρ ἐφίενται, ἐν τούτοις παρέχουσι σφᾶς αὐτοὺς ἡδεῖς· δέονται δὲ [q] τοιούτων. Δοκεῖ μὲν οὖν εὐδαιμονικὰ ταῦτα εἶναι, [r] διὰ τοὺς ἐν ταῖς δυναστείαις ἐν τούτοις [s] ἀπασχολάζειν. Οὐδὲν δὲ ἴσως σημεῖον οἱ τοιοῦτοί εἰσιν· οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ [t] ἀρετὴ, οὐδ' ὁ νοῦς, ἀφ' ὧν αἱ σπουδαῖαι ἐνέργειαι· οὐδ' εἰ ἄγευστοι οὗτοι ὄντες ἡδονῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἐλευθερίου, ἐπὶ τὰς σωματικὰς καταφεύγουσι, διὰ τοῦτο ταύτας οἰητέον αἱρετωτέρας εἶναι· καὶ γὰρ οἱ παῖδες, τὰ [u] παρ' αὐτοῖς

[q] Τούτων C C C. et nonnulli Editi. [r] Διὰ τὸ τοὺς ἐν ταῖς δ. in quibusdam Codd. invenisse se testatur Sylburgius. Vide lib. i. cap. 5. [s] Γρ. ἀπαχολάζειν. [t] Γρ. ἀρετὴ δέ. [u] In quibusdam Codd. MSS. scribitur παρ' αὐτοῖς, et id malit Casaubonus.

ti. Non enim propter aliud eos sequuntur, cum detrimento ab iis afficiantur potius, quam utilitatem capiant, neque corporum, neque fortunarum curam habentes. Atque ad talem vivendi consuetudinem confugiunt plerique eorum, qui habentur beati. Itaque apud reges et principes magno sunt in honore et pretio, qui in hujusmodi vitæ degendæ consuetudine sunt comes et urbani: nam quæ illi expetunt, in his sese præbent suaves et jucundos: quo genere hominum illi indigent. Hæc igitur ad vitam beatam idcirco videntur pertinere, quia homines imperio ac potestate præditi talibus in rebus totos dies occupati sunt. Sed ex hujusmodi hominum vita fortasse hujus rei argumentum sumi non debet: neque enim in principatu et potentia consistit virtus, neque mens, a quibus probæ muneris functiones proficiscuntur; neque si hi, quia puram et liberalem voluptatem nunquam gustarunt, ad corporis voluptates confugiunt, idcirco nos oportet existimare has magis esse expetendas: nam et pueri, quæ apud ipsos in honore sunt et pretio, arbitrantur esse optima. Pro-

τιμώμενα, κράτιστα οἴονται εἶναι. Εὔλογον δὴ, ὥσπερ παισὶ καὶ ἀνδράσιν ἕτερα φαίνεται τίμια, οὕτω καὶ φαύλοις καὶ ἐπιεικέσι. Καθάπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, καὶ τίμια καὶ ἡδέα ἐστὶ τὰ τῷ σπουδαίῳ τοιαῦτα ὄντα. Ἑκάστῳ δὲ ἡ κατὰ τὴν οἰκείαν ἕξιν, αἱρετωτάτη ἐνέργεια· καὶ τῷ σπουδαίῳ δὲ * ἡ κατὰ τὴν ἀρετήν. Οὐκ ἐν παιδιᾷ ἄρα ἡ εὐδαιμονία· καὶ γὰρ ἄτοπον τὸ τέλος εἶναι παιδιὰν, καὶ πραγματεύεσθαι καὶ κακοπαθεῖν τὸν βίον ἅπαντα τοῦ παίζειν χάριν· ἅπαντα γὰρ, ὡς εἰπεῖν, ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα, πλὴν τῆς εὐδαιμονίας· τέλος γὰρ αὕτη. Σπουδάζειν δὲ καὶ πονεῖν παιδιᾶς χάριν, ἠλίθιον φαίνεται καὶ λίαν παιδικόν. Παίζειν δ' ὅπως σπουδάζῃ, κατ' Ἀνάχαρσιν, ὀρθῶς ἔχειν δοκεῖ· ἀναπαύσει γὰρ ἔοικεν ἡ παιδιά. Ἀδυνατοῦντες δὲ συνεχῶς πονεῖν, ἀναπαύσεως δέονται. Οὐ δὴ τέλος ἡ ἀνάπαυσις· γίνεται γὰρ ἕνεκα τῆς ἐνεργείας. Δοκεῖ

* Abest illud ἡ a libro C C C.

babile est igitur quemadmodum alia pueris, alia viris, magni pretii esse videntur: sic alia videri vitiosis hominibus, alia bonis viris. Ea igitur, ut sæpe a nobis dictum est, et magni pretii et jucunda sunt, quæ viro bono, virtuteque prædito talia sunt. Sed cum unicuique homini ea, quæ cujusque habitui convenit, muneris functio, optabilissima est: tum viro bono ea, quæ virtuti. Non igitur in ludo vita beata posita est: absurdum sit enim ultimum bonorum esse ludum et jocum, totamque vitam in negotio conterere, plurimosque labores adire, ac molestias suscipere ludendi ac jocandi causa: omnia enim fere propter aliud sequimur et optamus, præterquam vitam beatam; hæc enim omnium bonorum finis est. Res autem serias agere, et laborem sufferre ac perpeti ludi causa, stultum videtur, valdeque puerile. Ludere vero ut res serias agas, ut sentit Anacharsis, probandum videtur: requieti enim similis ludus est. Verum quoniam perpetuum laborem ferre non possumus, laxamenti et requietis indigemus. Non est igitur finis requies: fungendi enim muneris causa

δ' ὁ εὐδαίμων βίος κατ' ἀρετὴν εἶναι· οὗτος δὲ [y] σπουδαῖος, ἀλλ' οὐκ ἐν παιδιᾷ. Βελτίω τε λέγομεν τὰ σπουδαῖα τῶν γελοίων, καὶ μετὰ παιδιᾶς, καὶ τοῦ βελτίονος ἀεὶ καὶ μορίου καὶ ἀνθρώπου σπουδαιοτέραν τὴν ἐνέργειαν· [z] ἡ δὲ τοῦ βελτίονος, κρείττων καὶ εὐδαιμονικωτέρα ἤδη. Ἀπολαύσειε τ' ἂν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ὁ τυχὼν καὶ ἀνδράποδον, οὐχ ἧττον τοῦ ἀρίστου. Εὐδαιμονίας δ' οὐδεὶς ἀνδραπόδῳ μεταδίδωσιν, [a] εἰ μὴ [b] καὶ βίου· οὐ γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται.

ΚΕΦ. ζ.

Εἰ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὔλογον κατὰ τὴν κρατίστην· [c] αὕτη δ' εἴη τοῦ ἀρίστου. Εἴτε

[y] Γρ. μετὰ σπουδῆς. [z] Quidam Codd. εἰ δέ. [a] Εἰ μὴ καὶ βίου. Euſtratius et Argyrop. ſubintelligunt σπουδαίου, alii εὐδαίμονος; quam ſcripturam ſi quis magis probet, interpretari ita debebit: *niſi et vitam beatam*. Ego illos ſecutus ſum. *Lamb.* [b] Καὶ deeſt C C C. [c] Αὕτη δ' ἂν εἴη C C C.

quieſcimus et ceſſamus. Præterea vita beata ea videtur eſſe, quæ ex virtute eſt: at hæc in rebus gravibus et ſeriis, non in ludo, neque in joco poſita eſt. Jam vero meliores eſſe res ſerias ridiculis, ludicriſque ac jocoſis: et tum partis animi, tum hominis melioris functionem ſemper eſſe graviorem magiſque ſeriam dicimus: at melioris partis hominiſve functio et ipſa melior eſt, et ad vitam beatam efficiendam plus valet. Præterea corporis voluptatibus poſtremus homo, et mancipium non minus, quam vir optimus et præſtantiſſimus potiatur. Beatitudinem autem mancipio impertit nemo, niſi et vitam cum virtute conjunctam: non enim in talibus vitæ degendæ generibus beatitudo poſita eſt, ſed in actionibus virtuti conſentaneis, quemadmodum et ſupra diximus.

CAP. VII.

Quod ſi beatitudo, muneris functio eſt virtuti conſentanea, probabile eſt eam præſtantiſſimæ virtuti eſſe conſentaneam: atque hæc fuerit ejus, quod in homine eſt optimum. Sive igitur quidem

ἢ νοῦς τοῦτο, εἴτε ἄλλο τι, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ ἄρχειν καὶ ἡγεῖσθαι, καὶ ἔννοιαν ἔχειν περὶ καλῶν καὶ θείων· εἴτε θεῖον ὂν καὶ αὐτὸ, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θειότατον· ἡ τούτου ἐνέργεια κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία. Ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητικὴ, [d] εἴρηται. Ὁμολογούμενον δὲ τοῦτ' ἂν δόξειεν εἶναι καὶ τοῖς πρότερον, καὶ τῷ ἀληθεῖ· κρατίστη τε γὰρ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· καὶ γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῶν γνωστῶν, περὶ ἃ ὁ νοῦς. Ἔτι δὲ συνεχεστάτη· θεωρεῖν τε γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ πράττειν ὁτιοῦν. Οἰόμεθά τε δεῖν ἡδονὴν παραμεμίχθαι τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἡδίστη δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν, ἡ κατὰ τὴν σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστί. Δοκεῖ γοῦν [e] ἡ σοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν καθαριότητι καὶ [f] τῷ βεβαίῳ. Εὔλογον δὲ τοῖς

d Vide lib. I. cap. ult. e Secutus ſum libros Florentinos, et cæteros fere omnes vulgatos, in quibus ita ſcriptum eſt. Vetus Interpres et Argyrop. legerunt ἡ φιλοσοφία, quod ſi quis probet, non repugno. *Lamb.* f Euſtratius legit τῷ τιμίῳ.

hoc mens ſit, ſive aliud quippiam, quod videtur imperare ac præeſſe debere natura, rerumque honeſtarum ac divinarum in ſeſe notionem continere (ſive divinum ſit hoc ipſum, ſive eorum, quæ in nobis ſunt, diviniſſimum) hujus muneris functio ex propria virtute, perfecta et abſoluta erit beatitudo. Eſſe autem in contemplatione rerum poſitam, ſupra diximus. Quod quidem et ſuperioribus noſtris diſputationibus, et veritati congruere videatur: præſtantiſſima enim hæc eſt muneris functio: nam et eorum, quæ ſunt in nobis, mens quiddam eſt longe optimum, et omnium, quæ cognoſci poſſunt, ea, quæ mente complectimur, longe ſunt optima. Præterea vero et maxime aſſidua: nam res aſſidue contemplari magis, quam quidvis agere poſſumus. Et cum beatitudini admiſtam et quaſi implicatam eſſe voluptatem arbitremur: tum omnium muneris functionum, quæ virtuti congruunt, eam, quæ ex ſapientia eſt, jucundiſſimam eſſe omnes uno ore conſentiunt. Videtur itaque ſapientia mirabiles quaſdam tum ſinceritate, tum ſtabilitate voluptates continere. Probabile eſt autem

εἰδόσι τῶν ζητούντων ἡδίω τὴν ἀγωγὴν εἶναι. Ἥτε λεγομένη αὐτάρκεια, περὶ τὴν [g] θεωρητικὴν μάλιστ' ἂν εἴη· τῶν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, καὶ σοφὸς, καὶ δίκαιος, καὶ οἱ λοιποὶ δέονται· τοῖς δὲ τοιούτοις ἱκανῶς κεχορηγημένων, ὁ μὲν δίκαιος δεῖται πρὸς οὓς δικαιοπραγήσει, καὶ μεθ' ὧν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, καὶ ὁ ἀνδρεῖος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος. Ὁ δὲ σοφὸς, καὶ καθ' αὑτὸν ὢν, δύναται θεωρεῖν· καὶ ὅσῳ ἂν [h] σοφὸς ᾖ, μᾶλλον· βέλτιον δ' ἴσως, [i] συνεργοὺς ἔχων· ἀλλ' ὅμως αὐταρκέστατος. [k] Δόξειε δ' ἂν αὐτὴ μόνη δι' αὑτὴν ἀγαπᾶσθαι· οὐδὲν γὰρ ἀπ' αὐτῆς γίνεται παρὰ τὸ θεωρῆσαι. Ἀπὸ δὲ τῶν πρακτικῶν, ἢ πλεῖον ἢ ἔλαττον περιποιούμεθα παρὰ τὴν πρᾶξιν. Δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία ἐν τῇ σχολῇ εἶναι· ἀσχολούμεθα γὰρ, ἵνα σχολάζωμεν, καὶ πολεμοῦμεν, ἵνα εἰρήνην ἄγωμεν.

[g] Pro θεωρητικὴν CCC. habet θεωρικήν. [h] Γρ. σοφώτερος. [i] Vetus Interpres videtur legisse συνεργοὺς ἔχειν. [k] Pro δόξειε δ' ἂν CCC. legit δόξειέ τ' ἂν μόνη, omissa αὐτή.

eos, qui ſciunt, quam eos, qui quærunt, vitam traducere jucundiorem. Tum ea, quæ appellatur, vita bonis omnibus per ſe cumulata, nihilque externum deſiderans, in ea beatitudine maxime, quæ in rerum contemplatione verſatur, reperietur: nam eorum ſane, quæ ad cultum vitæ neceſſaria ſunt, et ſapiens, et juſtus, et reliqui omnes indigent: ſed cum hi talibus abunde fuerint inſtructi, vir juſtus erga quos, et cum quibus juſtas actiones obeat, itemque temperans, et fortis, et cæteri deſiderabunt. At ſapiens etiam cum ſecum erit, res poterit contemplari, tantoque magis, quanto ſapientior fuerit: fortaſſe vero melius, ſi quos habeat adjutores: verum tamen omnium maxime ſe ipſo contentus eſt. Videatur autem ea ſola beatitudo propter ſe diligi: nihil enim ex ea redit præter contemplationem. Ex iis autem rebus, quæ ſub actionem veniunt, aliquid præter actionem aut plus aut minus conſequimur. Præterea beatitudo in otio videtur eſſe ſita: verſamur enim in rebus gerendis, ut in otio vivamus:

Τῶν μὲν οὖν πρακτικῶν ἀρετῶν, ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἢ τοῖς πολεμικοῖς αἱ ἐνέργειαι· αἱ δὲ περὶ ταῦτα πράξεις, δοκοῦσιν ἄσχολοι εἶναι. Αἱ μὲν οὖν πολεμικαὶ, καὶ παντελῶς· οὐδεὶς γὰρ αἱρεῖται τὸ πολεμεῖν, τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα, οὐδὲ [l] παρασκευάζειν πόλεμον· δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίγνοιντο. Ἔστι δὲ καὶ ἡ τοῦ πολιτικοῦ, ἄσχολος, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι, περιποιουμένη δυναστείας καὶ τιμὰς, ἢ τήν γε εὐδαιμονίαν αὐτῷ καὶ τοῖς πολίταις, [m] ἑτέραν οὖσαν τῆς πολιτικῆς, ἣν καὶ ζητοῦμεν· δῆλον ὡς ἑτέραν οὖσαν. Εἰ δὴ τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων [n] αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ, [o] κάλλει καὶ με-

[l] Γρ. in manuscr. παρασκευάζει, idque probo. *Casaubonus.* [m] Politicæ administrationis finis non est ipsa administratio, neque in ea beatitudo consistit: sed incolumitas et salus Reipublicæ, omniumque civium in universum, quæ diversa est ab administratione, rectam tamen administrationem sequitur. Neque placet Eustratius, qui nulla auctoritate in locum πολιτικῆς substituit θεωρητικῆς. *Zuin.* [n] Γρ. αἱ πολεμικαὶ καὶ πολιτικαί. [o] Κάλλει deest CCC.

et bella gerimus, ut in pace vivamus. Ac virtutum quidem earum, quæ ad agendum valent, functiones aut in civilibus, aut in bellicis rebus positæ sunt: atque eæ, quæ in his versantur, actiones negotiosæ videntur esse. De bellicis igitur minime dubium est, quin sint omnino negotiosæ: nemo enim bellum gerendum, neque apparandum suscipit, ut bellum gerat: videatur enim plane impurus quidam sicarius ac sceleratus, si cum amicis inimicitias suscipiat, ut prælia committantur, et cædes fiant. Hominis quoque, qui in republica gerenda versatur, administratio negotiosa est: quæ, præter ipsam reipublicæ administrandæ curam atque operam, potentiam et honores, aut beatitudinem tum ei, tum civibus comparat, a facultate civili diversam ac differentem: quam etiam ut diversam videlicet quærimus. Si civiles igitur et bellicæ actiones omnibus iis, quæ virtutibus consentaneæ sunt, actionibus pulchritudine ac magnitudine antecellunt: hæ autem sunt

γέθει προέχουσιν· αὗται δὲ ἄσχολοι καὶ τέλους τινὸς ἐφίενται, καὶ οὐ δι' αὑτάς εἰσιν αἱρεταί· ἡ δὲ τοῦ νοῦ ἐνέργεια σπουδῇ τε διαφέρειν δοκεῖ, θεωρητικὴ οὖσα, καὶ παρ' αὐτὴν οὐδενὸς ἐφίεσθαι τέλους, ἔχειν τε ἡδονὴν οἰκείαν· αὕτη δὲ συναύξει τὴν ἐνέργειαν· καὶ τὸ αὔταρκες δὲ καὶ σχολαστικὸν, καὶ ἄτρυτον, ὡς ἀνθρώπινον, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπονέμεται, κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα· [p] ἡ τελεία δὴ εὐδαιμονία αὕτη ἂν εἴη ἀνθρώπου, λαβοῦσα μῆκος βίου τέλειον· οὐδὲν γὰρ ἀτελές ἐστι τῶν τῆς εὐδαιμονίας. Ὁ δὲ τοιοῦτος ἂν εἴη κρείττων βίος, ἢ κατὰ ἄνθρωπον· οὐ γὰρ ᾗ ἄνθρωπός [q] ἐστιν, οὕτω βιώσεται, ἀλλ' ᾗ θεῖόν τι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει. Ὅσῳ δὲ διαφέρει τοῦτο τοῦ συνθέτου, τοσούτῳ καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν. Εἰ δὴ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁ κατὰ τοῦτον βίος, θεῖος πρὸς τὸν

[p] Ἡ τελεία εὐδαιμονία prætermisso δὴ C C C. Eustr. mox pro λαβοῦσα, legit ἀναλαβοῦσα. [q] Ἐστιν deest C C C.

negotiosæ, finemque aliquem expetunt, neque propter se sunt expetendæ: mentis vero functio gravitate et studio rerum seriarum videtur præstare cæteris, cum in rerum contemplatione versetur, et præter eam nullum alium finem expetere, propriamque voluptatem habere (hæc autem muneris functionem amplificat): copiam autem bonis omnibus cumulatam, nihilque præterea desiderantem, et liberam cessandi otiandique facultatem, et occupationem defatigationis expertem, quantum res humanæ ferunt, et quæcunque alia beato tribuuntur, in hac functione muneris inesse constat: si igitur ita est, perfecta sane fuerit hæc hominis beatitudo, si perfectam vitæ longitudinem adepta sit; nihil enim eorum, quæ sunt beatitudinis, inchoatum et imperfectum est. Erit autem talis vita melior, quam hominis natura ferat: non enim qua homo est, ita vivet; sed qua divinum quiddam in eo inest. Quanto autem hæc particula toti, et concreto antecellit, tanto et ejus functio muneris ei functioni præstat, quæ alii virtuti consentanea est. Si igitur mens cum homine comparata divinum quiddam est: vita quoque menti consenta-

ἀνθρώπινον βίον. Χρὴ δὲ ἐ κατὰ τὲς παραινἔντας, ἀνθρώπινα φρονεῖν, ἄνθρωπον ὄντα, ἐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν· ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀπαθανατίζειν, ϗ ἅπαντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κράτιςον τῶν ἐν αὐτῷ· εἰ γὰρ ϗ τῷ ὄγκῳ μικρόν ἐςι, [r] δυνάμει καὶ τιμιότητι πολὺ μᾶλλον ὑπερέχει [s] πάντων. Δόξειε δ' ἂν ϗ ἕκαςον εἶναι τἔτο, εἴ περ τὸ κύριον καὶ ἄμεινον. Ἄτοπον ἐν γίνοιτ' ἂν, εἰ μὴ τὸν [u] αὐτἔ βίον αἱροῖτο, ἀλλά τινος ἄλλε. [x] Τὸ λεχθέν τε πρότερον ἁρμόσει ϗ νῦν· τὸ γὰρ οἰκεῖον ἑκάςῳ τῇ φύσει, κράτιςον ϗ ἥδιςόν ἐςθ' ἑκάςῳ· καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νἔν βίος, εἴ περ [y] μάλιςα τἔτο ἄνθρωπος. Οὗτος ἄρα ϗ εὐδαιμονέςατος.

[r] Ἀλλὰ δυνάμει C C C. et alii. [s] Πάντων deeſt C C C. [t] Ἕκαςον deeſt C C C. ϗ ἕκαςος Aur. quæ vera eſſe videtur lectio. [u] Αὐτἔ C C C. [x] Vide lib. ix. cap. 4. [y] Cicero in Somnio Scipionis: *Nec enim tu is es, quem forma iſta declarat, ſed mens cujuſque is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito demonſtrari et oculis cerni poteſt.*

nea divina ſit neceſſe eſt, ſi cum humana conferatur. Neque vero nos oportet humana ſapere ac ſentire, ut quidam monent, cum ſimus homines; neque mortalia, cum mortales: ſed nos ipſos, quoad ejus fieri poteſt, a mortalitate vindicare, atque omnia facere, ut ei noſtri parti, quæ in nobis eſt optima, convenienter vivamus: nam etſi mole parva eſt, poteſtate tamen et honoris gradu longe omnibus antecellit. Et vero pars hæc unuſquiſque noſtrum eſſe videatur, ſiquidem id, quod principatum obtinet, etiam melius eſt. Abſurdum igitur fuerit, ſi quis non ſuam, ſed alienam vitam expetat et ſequatur. Præterea quod ante a nobis dictum eſt, etiam huic loco conveniet: nam quod cujuſque proprium eſt natura, idem et optimum cuique eſt, et jucundiſſimum: ergo et homini optima ea vita eſt, quæ menti convenienter traducitur: ſiquidem hæc pars homo eſt maxime. Hæc igitur vita eſt beatiſſima.

ΚΕΦ. ή.

ΔΕΥΤΕΡΩΣ δ', ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν· αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν ἐνέργειαι, ἀνθρωπικαί· δίκαια γὰρ, καὶ ἀνδρεῖα, καὶ τὰ ἄλλα, τὰ κατὰ τὰς ἀρετὰς, πρὸς ἀλλήλους πράττομεν ἐν συναλλάγμασι καὶ χρείαις καὶ πράξεσι παντοίαις, ἔν τε τοῖς πάθεσι τὸ πρέπον ἑκάστῳ [z] διατηροῦντες. Ταῦτα δ' εἶναι φαίνεται πάντα ἀνθρωπικά. Ἔνια δὲ καὶ συμβαίνειν ἀπὸ τοῦ σώματος δοκεῖ, καὶ πολλὰ συνῳκειῶσθαι τοῖς πάθεσιν ἡ τοῦ ἤθους ἀρετή. Συνέζευκται δὲ καὶ ἡ φρόνησις τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, καὶ αὕτη τῇ φρονήσει· εἴ περ αἱ μὲν τῆς φρονήσεως ἀρχαὶ, κατὰ τὰς ἠθικάς εἰσιν ἀρετὰς, τὸ δ' ὀρθὸν τῶν ἠθικῶν, κατὰ τὴν φρόνησιν. [a] Συνηρτημέναι δ' αὗται καὶ τοῖς πάθεσι, καὶ περὶ τὸ σύνθετον ἂν εἶεν· [b] αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ, ἀνθρω-

[z] Γρ. διαιροῦντες. [a] Baſ. omittit καὶ poſt αὗται. Sed Euſtratius longe aliter legit : συνηρτημέναι αὐταῖς καὶ τοῖς πάθεσιν : cujus tamen lectionis veſtigium alibi non reperi. *Victorius*. [b] Αἱ δὴ C C C.

CAP. VIII.

SECUNDO autem loco ea, quæ alii virtuti conſentanea eſt: muneris enim functiones ei convenientes humanæ ſunt: juſtitiæ enim et fortitudinis, et aliarum virtutum muneribus inter nos fungimur, in rebus contrahendis, in neceſſariis ac difficilibus et noſtris et aliorum temporibus, variiſque actionibus, denique in perturbationibus quod cuique decorum eſt conſervantes. Hæc porro omnia videntur eſſe humana. Nonnulla autem et a corpore videntur proficiſci, multiſque in rebus virtus morum cum perturbationibus eſſe conjuncta. Quin prudentia quoque cum virtute morum, et hæc cum prudentia copulata eſt: ſiquidem prudentiæ principia ex virtutibus morum conſtant, et quod recti in virtutibus ineſt, prudentia moderatur. Cum ſint autem hæ perturbationibus quoque implicatæ, in eo etiam, quod ex animo et corpore conflatum eſt, inerunt: at ejus, quod compoſitum et concretum eſt,

τικαί. Καὶ ὁ βίος δὴ ὁ κατ' αὐτὰς καὶ ἡ εὐδαιμονία. Ἡ δὲ τοῦ νοῦ, κεχωρισμένη· τοσοῦτον γὰρ περὶ αὐτῆς [c] εἰρήσθω· [d] διακριβῶσαι γὰρ μεῖζον τοῦ προκειμένου ἐστί. Δόξειε δ' ἂν καὶ τῆς ἐκτὸς χορηγίας ἐπὶ μικρὸν, ἢ ἐπ' ἔλαττον δεῖσθαι τῆς ἠθικῆς. Τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀμφοῖν χρεία καὶ ἐξ ἴσου ἔστω· εἰ καὶ μᾶλλον διαπονεῖ περὶ τὸ σῶμα ὁ πολιτικὸς, καὶ ὅσα τοιαῦτα· μικρὸν γὰρ ἄν τι διαφέρῃ, πρὸς δὲ τὰς ἐνεργείας πολὺ διοίσει. Τῷ μὲν γὰρ ἐλευθερίῳ δεήσει χρημάτων, πρὸς τὸ πράττειν τὰ ἐλευθέρια, καὶ τῷ δικαίῳ [e] δὲ, εἰς τὰς ἀνταποδόσεις· αἱ γὰρ βουλήσεις, ἄδηλοι, προσποιοῦνται δὲ καὶ οἱ μὴ δίκαιοι βούλεσθαι δικαιοπραγεῖν· τῷ ἀνδρείῳ δὲ, δυνάμεως, εἴ περ ἐπιτελεῖ τι τῶν κατ' ἀρετὴν, καὶ τῷ σώφρονι, [f] ἐξουσίας. Πῶς γὰρ

[c] Εἴρηται. *Idem.* [d] Antiquus quidam διακριβῶσαι δὲ, cæteri omnes γάρ. *Victorius.* [e] Δὴ pro δὲ C C C. [f] Quidam viri doctissimi putant ἐξουσίαν hoc loco valere, *facultatem*, a quibus dissentio. Est enim ἐξουσία potestas ea, quam potentior aut opulentior aliquis propter opes suas, aut magistratum adeptus est.

virtutes, humanæ sunt. Ergo et vita ei consentanea, et beatitudo. Mentis beatitudo autem sejuncta est: de ea enim hactenus dictum sit: nam subtilius et pressius de ea disputare, majoris negotii est, quam id quod nobis propositum est. Videatur autem et externorum bonorum copia parum admodum egere, aut minus, quam ea beatitudo, quæ moribus continetur. Demus enim utrique rebus ad victum necessariis vel peræque opus esse (quamvis in corpore, et cæteris hujus generis magis elaborat is, qui se ad rempublicam administrandam contulit) parum enim referat: sed ad muneris functiones multum referet. Liberali enim, pecunia opus erit ad actiones liberales, et justo ad remunerationes, rerumque creditarum solutiones (obscuræ sunt enim hominum voluntates, multique simulant se res justas agere velle, etiam ii, qui non sunt justi) viro forti autem copiis et potentia, siquidem aliquid suæ virtuti consentaneum effecturus est: et temperanti auctoritate et licentia. Alioqui quomodo sciri poterit, sit ne ta-

δῆλος ἔσαι ἢ [g] ὗτος, ἢ τῶν ἄλλων τις; Ζητεῖται δὲ, [h] πότερον κυριώτερον τῆς ἀρετῆς ἡ προαίρεσις, ἢ αἱ πράξεις, ὡς ἐν ἀμφοῖν ὄσης. Τὸ δὴ τέλειον, δῆλον ὡς ἐν ἀμφοῖν ἂν εἴη· πρὸς δὲ τὰς πράξεις, πολλῶν δεῖται· καὶ ὅσῳ ἂν μείζους ὦσι καὶ καλλίους, πλειόνων. Τῷ δὲ θεωροῦντι, οὐδενὸς τῶν τοιούτων, πρός γε τὴν ἐνέργειαν, χρεία, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ [i] ἐμπόδιά ἐσι, πρός γε τὴν θεωρίαν. Ἡ δὲ ἄνθρωπός ἐσι, καὶ πλείοσι συζῇ, αἱρεῖται καὶ τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν. Δεήσεται οὖν τῶν τοιούτων πρὸς τὸ ἀνθρωπεύεσθαι. Ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τίς ἐσιν ἐνέργεια, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη· [k] τοὺς θεοὺς γὰρ μάλισα ὑπειλήφαμεν μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι. Πράξεις δὲ ποίας ἀπονεῖμαι χρεὼν αὐτοῖς; πότερα τὰς δικαίας; ἢ γελοῖοι φανοῦνται συναλλάττοντες, καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόντες, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα; Ἀλλὰ

[g] Γρ. τοιοῦτος. [h] Τί πότερον C C C. [i] Alii ἐμπόδιόν ἐστι.
[k] Vide Metaphyſ. lib. xiii. cap. 7.

lis, an quidam alius? Quæritur autem utrum in virtute conſilium dominetur magis, an actiones, proinde quaſi virtus in utriſque conſiſtat. Minime igitur illud obſcurum eſt, in utriſque perfectionem eſſe ſitam: ad actiones autem multa deſiderari, tantoque plura, quanto fuerint majores et pulchriores. Ei autem, qui res animo cernit et contemplatur, ad muneris functionem nullis talibus opus eſt: immo vero ea contemplationi rerum pene dicam impedimento ſunt. Qua autem homo eſt, et cum pluribus vitæ conſuetudine conjungitur, ſtudet etiam ea, quæ virtuti conſentanea ſunt, agere. Talibus igitur rebus egebit, ut cum hominibus verſetur, et humaniter vivat. Perfectam autem beatitudinem, functionem quandam muneris eſſe in rerum contemplatione poſitam, etiam ex hoc perſpicere licet, quod deos feliciſſimos ac beatiſſimos eſſe arbitramur. Actiones autem, quas eis tribuere nos oportet? juſtaſne? an ridiculi videbuntur contrahentes inter ſe, et depoſita reddentes, et cætera id genus? At fortes, ut res

[l] τὰς ἀνδρείες; ὑπομένοντας τὰ φοβερὰ καὶ κινδυνεύοντας, ὅτι καλόν. Ἢ τὰς ἐλευθερίες; τίνι δὲ δώσεσιν; ἄτοπον δ', εἰ καὶ ἔσαι αὐτοῖς νόμισμα, ἤ τι τοιῦτον. [m] Εἰ ἢ σώφρονες, τί ἂν εἶεν; ἢ φορτικὸς ὁ ἔπαινος, ὅτι ἐκ ἔχεσι φαύλας ἐπιθυμίας; Διεξιῦσι δὲ πάντα φαίνοιτ' ἂν τὰ περὶ τὰς πράξεις, μικρὰ καὶ ἀνάξια θεῶν. Ἀλλὰ μὴν ζῆν τε πάντες ὑπειλήφασιν αὐτές· καὶ ἐνεργεῖν ἄρα· ὐ γὰρ [n] δὴ καθεύδειν, ὥσπερ τὸν Ἐνδυμίωνα. Τῷ δὴ ζῶντι τῦ πράττειν ἀφῃρημένῳ, ἔτι δὲ μᾶλλον τῦ ποιεῖν, τί λείπεται πλὴν θεωρίας; ὥσε ἡ τῦ θεῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρεσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη. Καὶ τῶν ἀνθρωπίνων [o] δὴ ἡ ταύτῃ συγγενεστάτη, εὐδαιμονικωτάτη. Σημεῖον δὲ, καὶ τὸ μὴ μετέχειν τὰ λοιπὰ ζῶα εὐδαιμονίας, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστερημένα τελείως. Τοῖς μὲν γὰρ

[l] Γρ. τὺς, et mox τὺς ἐλευθερίυς: sed nostra scriptura melius convenit cum præced. τὰς δικαίας, sc. πράξεις. *Sylburg.* [m] Codd. nonnulli habent αἱ δὲ σώφρονες. [n] Δεῖ C C C. [o] Δὲ Bas.

formidolosas subeant ac perferant, et periculum adeant, quia honestum sit? An liberales? cui vero donabunt? absurdum autem si apud eos erit etiam nummus, aut aliquid tale. Jam vero utrum erunt temperantes? an inepta, et contumeliosa laus illa deorum futura est, vitiosis cupiditatibus eos carere? Quod si omnia, quæ in actionibus versantur, persequamur, exigua sane, Diisque indigna reperientur. Atqui nemo est, qui non eos vivere existimet: ergo et aliquo munere fungi: non enim eos oportet dormientes fingere, ut Endymionem. Ei igitur, qui vivit, si actio, multoque magis si effectio adimatur, quid præter contemplationem relinquitur? quocirca Dei muneris functio ea, quæ beatitudine antecellit, in contemplatione consistere reperietur. Ergo et humanarum functionum ut quæque huic simillima est, ita ad beatam vitam constituendam plurimum valet. Huic quinetiam rei argumento est, quod cætera animalia, quæ tali muneris functione orbata sunt, beatitudine quoque excluduntur. Diis enim immortalibus

θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος· τοῖς δὲ ἀνθρώποις, ἐφ' ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει· τῶν δὲ ἄλλων ζώων οὐδὲν εὐδαιμονεῖ, ἐπειδὴ οὐδαμῇ κοινωνεῖ θεωρίας. Ἐφ' ὅσον δὴ διατείνει ἡ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία, καὶ οἷς μᾶλλον ὑπάρχει τὸ θεωρεῖν, καὶ εὐδαιμονεῖν, [p] οὐ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ κατὰ τὴν θεωρίαν· αὐτὴ γὰρ καθ' αὑτὴν τιμία. Ὥστ' εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία τις. Δεήσει δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας, ἀνθρώπῳ ὄντι· οὐ γὰρ αὐτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὸ θεωρεῖν· ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ σῶμα ὑγιαίνειν, καὶ τροφὴν καὶ τὴν λοιπὴν θεραπείαν ὑπάρχειν. Οὐ μὴν οἰητέον γε πολλῶν καὶ μεγάλων δεήσεσθαι τὸν [q] εὐδαιμονήσοντα, εἰ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, μακάριον εἶναι· οὐ γὰρ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τὸ αὔταρκες, [r] οὐδ' ἡ κρίσις, οὐδ' ἡ πρᾶξις. Δυνατὸν δὲ [s] καὶ μὴ

[p] Καὶ οὐ Baf. [q] Εὐδαίμονα C C C. et alii. [r] In quibusdam Codicibus mendosis desunt hæc, οὐδ' ἡ κρίσις. *Lamb.* [s] Γρ. καὶ μὴ ἄρχοντα.

omnis vita beata est: hominibus autem, quatenus simulacrum aliquod talis functionis habent: reliquorum vero animalium beate vivit nullum, quoniam nulla est eis contemplationis communitas. Quam longe igitur lateque funditur et pertinet contemplatio, tam longe et beatitudo: et in quibus magis inest contemplandi assiduitas, ii sunt et beatiores: neque id ex eventu, sed ex contemplatione: ea enim per se magni pretii est, magnoque honore decoranda. Itaque beatitudo erit contemplatio quædam.

Verum opus erit beato etiam prosperitate externa, cum sit homo: non enim suis ipsa bonis contenta natura est ad contemplandum, sed et corpus valeat, et victus reliquusque vitæ cultus adsit oportet. Non tamen si fieri non potest, ut quisquam sine bonis externis sit beatus, idcirco existimandum est multa et magna virum beatum desideraturum: non enim copia bonis omnibus per se cumulata in nimio posita est, neque hujus rei judicium, neque actio. Fieri autem potest, ut etiam ii, qui maris et terræ imperium non

ἄρχοντας γῆς καὶ θαλάττης πράττειν τὰ καλά· καὶ γὰρ ἀπὸ μετρίων δύναιτο ἄν τις πράττειν [t] κατὰ τὴν ἀρετήν. Τοῦτο δ' ἐστὶν ἰδεῖν ἐναργῶς· οἱ γὰρ ἰδιῶται, τῶν δυναστῶν οὐχ ἧττον δοκοῦσι τὰ ἐπιεικῆ πράττειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. Ἱκανὸν δὲ τοσαῦθ' ὑπάρχειν· ἔσται γὰρ ὁ βίος εὐδαίμων, τοῦ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐνεργοῦντος. Καὶ [u] Σόλων δὲ τοὺς εὐδαίμονας ἴσως [x] ἀπεφαίνετο, καλῶς εἰπὼν, μετρίως τοῖς ἐκτὸς κεχορηγημένους, πεπραγότας δὲ τὰ κάλλιστα, [y] ὡς ᾤετο, καὶ βεβιωκότας σωφρόνως· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια κεκτημένους, πράττειν ἃ δεῖ. Ἔοικε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας, οὐ πλούσιον, οὐδὲ δυνάστην ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαίμονα, [z] εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἂν θαυμάσειεν, εἴ τις ἄτοπος φανείη τοῖς πολλοῖς·

[t] Hic locus varie legitur in variis Codd. Alii enim habent κατὰ τὴν αὐτὴν, alii κατὰ τὴν ἀρχὴν, alii rursus κατὰ τὰ κατὰ τὴν ἀρετήν. Sed fidelis imprimis liber receptam lectionem servat, cum quo facit et vetus Tralatio et Argyropylus. *Victorius.* [u] Vide Herodotum in Clio. [x] Γρ. ἀποφαίνεται. [y] Lambinus emendat ὡς οἷόν τε. Vide Eudem. lib. i. cap. 4. [z] Λέγει δ' ὁ Ἀναξαγόρας μηδὲν εἶναι θαυμαστὸν, εἰ τοῖς πολλοῖς ἄτοπος καὶ κακοδαίμων νομίζομαι. Paulo aliter Lambinus: qui tamen fatetur etiam Eustratii sensum huic loco convenire.

habent, res agant honestas et præclaras: nam potest quis bonis mediocribus instructus, quæ virtuti consentanea sunt, administrare. Atque hoc perspicue cernere licet: privati enim homines non minus quam dynastæ, res æquitati omnique virtuti consentaneas agere videntur, atque adeo magis. Satis est autem tantum suppetere, quantum postulent honestæ actiones: erit enim ejus vita beata, qui muneribus fungatur virtuti consentaneis. Et fortasse Solon beatos non male pronunciabat eos, qui mediocriter bonis externis instructi sunt, et qui res, quam potuerunt, honestissimas gesserunt, temperanterque vixerunt: fieri enim potest, ut ii, qui bona mediocria tenent ac possident, agant ea, quæ sunt agenda. Anaxagoras quoque non divitem, neque potentem aliquem, virum beatum existimasse videtur, quippe qui dixerit mirum sibi non futurum, si multitudini absurdus quidam et ineptus esse videatur: hæc enim ex rebus

οὗτοι γὰρ κρίνουσι ταῖς ἐκτὸς, τούτων αἰσθανόμενοι μόνον. Συμφωνεῖν δὲ τοῖς λόγοις ἐοίκασιν αἱ τῶν σοφῶν δόξαι. Πίστιν μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα [a] ἔχει τινά. [b] Τὸ δ' ἀληθὲς ἐν τοῖς πρακτοῖς ἐκ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου κρίνεται· ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. Σκοπεῖν δὲ τὰ προειρημένα χρὴ, ἐπὶ τὰ ἔργα καὶ τὸν βίον [c] ἐπιφέροντας· καὶ συναδόντων μὲν τοῖς ἔργοις, ἀποδεκτέον, διαφωνούντων δὲ λόγους ὑποληπτέον. Ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν, καὶ τοῦτον θεραπεύων, καὶ διακείμενος ἄριστα, [d] καὶ θεοφιλέστατος ἔοικεν εἶναι· εἰ γάρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν γίνεται, ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἂν εὔλογον χαίρειν τε αὐτοὺς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστάτῳ· τοῦτο δ' ἂν εἴη ὁ νοῦς· καὶ τοὺς ἀγαπῶντας μάλιστα τοῦτο καὶ τιμῶντας, ἀντευποιεῖν, ὡς τῶν φίλων αὐτοῖς ἐπιμελουμένους, καὶ ὀρθῶς τε καὶ καλῶς πράττοντας.

[a] Ἔχειν CCC. [b] Γρ. τὸ ἀληθὲς δὲ ἐν. [c] Alii ἀναφέροντας.
[d] Bas. omittit καὶ ante θεοφιλέστατος.

externis judicat, propterea quod has tantum sensu percipit. Atque his rationibus sapientum opiniones congruere videntur. Habent igitur aliquid etiam talia, quod ad faciendam fidem valeat. Verum cum de iis, quæ sub actionem veniunt, quæritur, ex factis et vita veritas judicatur: in his enim vis eorum præcipua consistit. Ita autem ea, quæ ante dicta sunt, spectare oportet, ut ad facta vitamque referamus: et si cum factis consentiant, probanda; sin dissentiant et discrepent, verba sunt habenda. Qui vero muneribus fungitur menti consentaneis, et hanc colit, estque optime animo affectus, eum probabile est Deo carissimum esse: nam si dii immortales curam habent aliquam rerum humanarum, quemadmodum verisimile est: illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optima, sibique maxime cognata, delectari (hæc autem mens fuerit) iisque, qui hanc maxime diligunt et plurimi faciunt, præmia persolvere, gratiamque referre, ut eorum, quæ ipsis cara sunt, curam habentibus, rectasque atque honestas actiones obeuntibus atque exercentibus. Hæc autem o-

Ὅτι δὲ ταῦτα πάντα τῷ σοφῷ μάλιςα ὑπάρχει, ἐκ ἄδηλον· θεοφιλέςατος ἄρα. Τὸν αὐτὸν δ' εἰκὸς κ̀ εὐδαιμονέςατον. Ὥςε κἂν ἔτως εἴη ὁ σοφὸς μάλις' εὐδαίμων.

ΚΕΦ. Θ'.

ΑΡ' ἔν εἰ περί τε τέτων κ̀ τῶν ἀρετῶν, ἔτι δὲ καὶ φιλίας καὶ ἡδονῆς, ἱκανῶς εἴρηται τοῖς τύποις, τέλος ἔχειν οἰητέον τὴν προαίρεσιν; ἢ καθάπερ λέγεται, οὐκ ἔςιν ἐν τοῖς πρακτοῖς τέλος τὸ θεωρῆσαι ἕκαςα καὶ γνῶναι, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πράττειν αὐτά; ἐδὲ δὴ περὶ ἀρετῆς ἱκανὸν τὸ εἰδέναι, ἀλλ' ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατέον· [e] ἢ εἴ πως ἄλλως ἀγαθοὶ γινόμεθα; Εἰ μὲν ἔν ἦσαν οἱ λόγοι αὐτάρκεις πρὸς τὸ [f] ποιῆσαι ἐπιεικεῖς, [g] πολλὲς ἂν μισθὲς καὶ μεγάλες δικαίως ἔφερον κατὰ τὸν Θέογνιν, καὶ ἔδει

[e] Γρ. ἢ εἴ περ ἄλλως, et ita Euſtratius. [f] Ποιεῖσθαι Baſ. [g] Verſus eſt Theognidis integer: interjectum autem eſt adverbium δικαίως: cujus ſententiam non aſſecutus eſt Perionius. *Lamb.*

mnia in ſapiente ineſſe maxime, non eſt obſcurum: eſt igitur Deo cariſſimus. Eundem autem etiam beatiſſimum eſſe veriſimile eſt. Itaque ſapiens etiam hoc modo beatiſſimus erit.

CAP. IX.

UTRUM igitur ſi de his, et de virtutibus, et præterea de amicitia, et voluptate ſatis copioſe a nobis dictum eſt, earumque omnium formæ univerſim adumbratæ ſunt, conſilium noſtræ diſputationis abſolutum eſſe exiſtimandum eſt? an, quemadmodum dicitur, in iis, quæ ſub actionem veniunt, finem non eſſe unumquidque cernere et cognoſcere, ſed agere potius: ſic neque virtutem perſpectam et cognitam habere ſatis eſt, ſed eam habere, eaque uti conandum, aut ſi qua alia ratione boni evadere poſſumus? Si igitur verba per ſe ſatis valerent ad bonitatem, virtutemque comparandam,

Et multum et magnum jure ferant pretium,

ut ait Theognis: atque hæc ſibi quemque parare oporte-

ἂν τούτους πορίσασθαι. Νῦν δὲ [h] φαίνονται προτρέψαι μὲν καὶ παρορμῆσαι τῶν νέων τοὺς ἐλευθερίους ἰσχύειν, ἦθός τε εὐγενὲς, καὶ ὡς ἀληθῶς φιλόκαλον, ποιῆσαι ἂν [i] κατακώχιμον ἐκ τῆς ἀρετῆς· τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκἀγαθίαν προτρέψασθαι. Οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ· οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας· πάθει γὰρ ζῶντες τὰς οἰκείας ἡδονὰς διώκουσι, καὶ δι' ὧν αὗται ἔσονται· φεύγουσι δὲ τὰς ἀντικειμένας λύπας· τοῦ δὲ καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος, οὐδ' ἐννοίας ἔχουσιν, ἄγευστοι ὄντες. Τοὺς δὴ τοιούτους, τίς ἂν λόγος [k] μεταῤῥυθμίσαι; οὐ γὰρ οἷόν τε, ἢ οὐ ῥᾴδιον, τὰ ἐκ παλαιοῦ τοῖς ἤθεσι κατειλημμένα, λόγῳ μεταστῆσαι. [l] Ἀγαπητὸν δ' ἴσως ἐστὶν, εἰ πάντων ὑπαρχόντων, δι' ὧν ἐπιεικεῖς δοκοῦμεν γίνεσθαι,

[h] Quidam singulariter legunt φαίνεται. *Sylb.* [i] Eustratius recte observat κατακώχιμον hoc loco valere τὸ ὑπεῖκον καὶ εὐπειθὲς, i. e. quod *cedit, facileque obtemperat.* [k] Bas. μεταρυθμίσαι minus recte. *Sylb.* [l] Ἀγαπητόν ἐστι, Latine dicere solemus, *bene aut praeclare nobiscum agitur, magna Diis habenda est gratia.* Lamb.

ret. Nunc vero videntur illa quidem satis magnam vim ad ingenuos adolescentes cohortandos et excitandos habere, ingeniumque generosum et vere honesti studiosum, docile ad virtutem reddere, ejusque studio inflammare posse: multitudinem autem ad honestatem ac probitatem excitare non posse. Non enim illa pudore solet retineri ac reprimi natura, sed metu potius coerceri; neque se a rebus vitiosis propter turpitudinem abstinere, sed propter supplicium: nam cum vitam suam perturbatione moderatur ac dirigit; tum suas voluptates, eaque, quibus hae pariuntur, consectatur: dolores eis contrarios fugit; honesti autem vereque jucundi ne notionem quidem unquam animo depinxit, utpote quod nunquam degustarit. Tales igitur homines quae ratio corrigere, et a vitio ad virtutem traducere queat? non enim fieri potest, aut certe vix, ut quae jampridem moribus concepta sunt, oratione deleantur. Praeclare autem fortasse nobiscum agatur, si, cum omnia nobis sup-

μεταλάβοιμεν τῆς ἀρετῆς. [m]Γίνεσθαι δ' ἀγαθοὺς οἴονται, οἱ μὲν φύσει, οἱ δὲ ἔθει, οἱ δὲ διδαχῇ. Τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως, δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διά τινος θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει. Ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδαχὴ μή ποτε οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύῃ, ἀλλὰ δέῃ [n]προδιειργάσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τοῦ ἀκροατοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ καλῶς χαίρειν καὶ μισεῖν, ὥσπερ γῆν τὴν θρέψουσαν τὸ σπέρμα. Οὐ γὰρ ἂν ἀκούσειε λόγου ἀποτρέποντος, οὐδ' ἂν [o]συνείη ὁ κατὰ πάθος ζῶν. Τὸν δ' οὕτως ἔχοντα, πῶς [p]οἷόν τε μεταπεῖσαι; Ὅλως δ' οὐ δοκεῖ λόγῳ [q]ὑπείκειν τὸ πάθος, ἀλλὰ βίᾳ. Δεῖ δὴ τὸ ἦθος προϋπάρχειν πως οἰκεῖον τῆς ἀρετῆς, στέργον τὸ καλὸν, καὶ δυσχεραῖνον τὸ αἰσχρόν. Ἐκ νέου δὲ, ἀγωγῆς ὀρθῆς τυχεῖν πρὸς ἀρετὴν, χαλεπὸν, μὴ ὑπὸ τοιούτοις τραφέντα νόμοις·

[m] Γίγνεσθαι C C C. [n] Γρ. διειργάσθαι, alii προειργάσθαι. [o] Συνίῃ C C C. et alii nonnulli. [p] Γρ. οἷός τε μ. sc. ὁ λόγος. alii π. οἷόν τε μεταπείθεσθαι. *Casaubon.* [q] Ὑπείκειν C C C.

petant, quibus boni fieri solemus, virtutem adipisci possimus. Bonos autem fieri putant alii natura, alii consuetudine, alii doctrina. Quod igitur a natura tribuitur, in nobis minime situm esse, sed ab aliqua divina causa profectum inesse in iis, qui revera sunt fortunati, perspicuum est. Oratio autem et doctrina ne non peræque in omnibus valeant, sed oporteat animum auditoris, ut humum, quæ seminis alendi facultatem habitura est, consuetudine ante subigi et excoli, ut recte lætetur, recteque oderit, verendum fortasse est. Nam qui perturbatione vitam dirigit, is nunquam illum, a quo deterreatur, atque avocetur a vitio, patienter auditurus est, nunquam ejus orationem intellecturus. At eum, qui ita sit affectus, quonam modo oratione de sua sententia dimovere possis? Omnino autem perturbatio non videtur orationi cedere, sed vi esse cogenda. Mores igitur ante quodammodo insint oportet ad virtutem accommodati, qui honestum amplectantur, turpitudineque offendantur. A puero autem directam ad virtutem institutionem consequi difficile est, nisi qui in talibus

τὸ γὰρ σωφρόνως ζῆν καὶ καρτερικῶς, [r] οὐχ ἡδὺ τοῖς πολλοῖς, ἄλλως τε καὶ νέοις. Διὸ νόμοις δεῖ τετάχθαι τὴν τροφὴν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· οὐκ ἔσαι γὰρ λυπηρὰ συνήθη γενόμενα. Οὐχ ἱκανὸν δὲ ἴσως νέους ὄντας τροφῆς καὶ ἐπιμελείας τυχεῖν ὀρθῆς, ἀλλ' [s] ἐπειδὴ καὶ ἀνδρωθέντας δεῖ ἐπιτηδεύειν αὐτὰ, καὶ ἐθίζεσθαι, καὶ περὶ ταῦτα δεοίμεθ' ἂν νόμων· καὶ ὅλως δὴ περὶ πάντα τὸν βίον· οἱ γὰρ πολλοὶ ἀνάγκῃ μᾶλλον ἢ λόγῳ πειθαρχοῦσι, καὶ ζημίαις, ἢ τῷ καλῷ. Διόπερ οἴονταί τινες τοὺς νομοθετοῦντας δεῖν μὲν παρακαλεῖν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ προτρέπεσθαι τοῦ καλοῦ χάριν, ὡς ὑπακουσομένων τῶν ἐπιεικῶν τοῖς ἔθεσι [t] προηγμένως· ἀπειθοῦσι δὲ καὶ ἀφυεστέροις οὖσι, κολάσεις [u] τε καὶ τιμωρίας ἐπιτιθέναι, τοὺς δ' ἀνιάτους ὅλως ἐξορίζειν·

[r] Γρ. μὴ οὐχ ἡδύ. [s] Ἐπεὶ C C C. a prima manu. [t] Γρ. προηγουμένων; Lambinus vero legit προηγμένων. [u] Τε deest C C C.

legibus fuerit educatus: temperanter enim et patienter vivere cum multitudini sit injucundum, tum juvenibus maxime. Itaque educationem, studiaque, et exercitationes legibus esse descriptas necesse est: non enim molestæ eæ res futuræ sunt consuetudine adhibita. Fortasse autem non satis est pueros et adolescentes, quamdiu in ea ætate sunt, recte educari, diligenterque institui: sed quoniam corroboratis jam ætatibus ea, quæ didicerunt, studiose tractare et persequi, iisque assuefieri oportet, etiam in his nobis fuerit legibus opus; et omnino in omni vita traducenda: magna enim pars hominum necessitati potius, quam orationi paret, et pœnis magis, quam honesto commovetur. Itaque existimant nonnulli ab eis, qui leges ferunt, honesti causa ad virtutem homines esse cohortandos atque excitandos, proinde quasi viri boni, in primis more et consuetudine provecti, legibus sint obtemperaturi: in eos autem, qui non parebunt, quique ad virtutem et officium inepti erunt natura, esse animadvertendum, et supplicia constituenda: postremo insanabiles exterminandos ac de republica tollendos: nam virum bonum, cumque qui

τὸν μὲν γὰρ ἐπιεικῆ, καὶ πρὸς τὸ καλὸν ζῶντα, τῷ λόγῳ πειθαρχήσειν· τὸν δὲ φαῦλον, ἡδονῆς ὀρεγόμενον, λύπῃ κολάζεσθαι, ὥσπερ ὑποζύγιον. Διὸ καί φασι δεῖν τοιαύτας γίνεσθαι λύπας, αἳ μάλιστα ἐναντιοῦνται ταῖς ἀγαπωμέναις ἡδοναῖς. Εἰ δ' οὖν, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν τραφῆναι καλῶς δεῖ, καὶ ἐθισθῆναι, εἶθ' οὕτως ἐν ἐπιτηδεύμασιν ἐπιεικέσι ζῆν, καὶ μήτε ἄκοντα, μήτε ἑκόντα πράττειν τὰ φαῦλα· ταῦτα δὲ γίγνοιτ' ἂν βιουμένοις κατά τινα νοῦν καὶ τάξιν ὀρθὴν, ἔχουσαν ἰσχύν. [x] ἡ μὲν οὖν πατρικὴ πρόσταξις, οὐκ ἔχει τὸ ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον· οὐδὲ δὴ ὅλως [y] ἡ ἑνὸς ἀνδρὸς, μὴ βασιλέως ὄντος, ἤ τινος τοιούτου· ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν, λόγος ὢν ἀπό τινος φρονήσεως καὶ νοῦ. Καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐχθραίνουσι τοὺς ἐναντιουμένους ταῖς ὁρμαῖς,

[x] Baſ. poſt ἡ μὲν omittit οὖν; ut ibi ſit periodi redditio. Sic et Lambinus. [y] Γρ. ἡ ἑνός.

honeſti regula vitam ſuam dirigit, orationi obtemperaturum: vitioſum autem atque improbum, quando voluptatem vehementer expetit, dolore et plagis; ut jumentum, caſtigandum et coercendum. Atque ob hanc cauſam eos inuri dolores dicunt oportere maxime, qui voluptatibus iis, quas illi adamant, adverſantur. Quod ſi eum, qui vir bonus futurus eſt, quemadmodum diximus, primum oportet bene eſſe educatum, et honeſtis officiis aſſuefactum: deinde rectis vitæ ſtudiis atque inſtitutis vitam traducere: poſtremo neque invitum, neque ſua voluntate res malas ac flagitioſas admittere; hæc autem contingere iis poſſunt, qui mentem aliquam ſequuntur vitæ ſuæ ducem, rectumque ordinem ab ea præſcriptum, viribus armatum atque inſtructum: in paterno quidem juſſo nulla ſatis magna vis aut neceſſitas ineſt, neque omnino in unius viri juſſo, niſi ſit rex, aut regi ſimilis: lex autem vim habet ad cogendum valentem, cum ſit ratio ab aliqua prudentia menteque profecta. Atque eos quidem homines in odio eſſe videmus, qui improborum hominum cupiditatibus

καὶ ὀρθῶς αὐτὸ δρῶσιν. Ὁ δὲ νόμος ἐκ ἔστιν ἐπαχθὴς, τάττων τὸ ἐπιεικές. Ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίων πόλει μετ' ὀλίγων ὁ νομοθέτης ἐπιμέλειαν δοκεῖ πεποιῆσθαι τροφῆς τε καὶ ἐπιτηδευμάτων· ἐν δὲ ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἐξημέληται περὶ τῶν τοιέτων, καὶ ζῇ ἕκαστος ὡς βέλεται, [z] Κυκλωπικῶς

Θεμιστεύων παίδων, ἠδ' ἀλόχε.

Κράτιστον μὲν ἔν [a] γίγνεσθαι κοινὴν ἐπιμέλειαν καὶ ὀρθὴν, καὶ δρᾷν αὐτὸ δύνασθαι. Κοινῇ δὲ ἐξαμελημένων, ἑκάστῳ δόξειεν ἂν προσήκειν τοῖς σφετέροις τέκνοις καὶ φίλοις εἰς ἀρετὴν συμβάλλεσθαι, ἢ προαιρεῖσθαί γε. Μάλιστα δ' ἂν τἔτο δύνασθαι [b] δόξειεν [c] ἐκ τῶν εἰρημένων, νομοθετικὸς γενόμενος· αἱ μὲν γὰρ κοιναὶ ἐπιμέλειαι δηλονότι διὰ

[z] Homerus de Cyclopibus:

Τοῖσιν δ' ἔτ' ἀγοραὶ βουληφόροι, ἔτε θέμιστες,
Ἀλλ' οἵγ' ὑψηλῶν ὀρέων ναίεσι κάρηνα
Ἐν σπέεσσι γλαφυροῖσι, θεμιστεύει δὲ ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων, ἐδ' ἀλλήλων ἀλέγεσι. Ὀδ. ί. ver. 112.

[a] Τὸ γίνεσθαι C C C. [b] Nonnulli Codd. habent δόξειεν ἂν ἐκ.

[c] *Ex iis quæ diximus*, hoc eſt, ex iis conditionibus, quas in publica inſtitutione neceſſarias eſſe affirmavimus: nimirum ut et recta ratione et auctoritate confirmetur. *Zving.*

et appetitionibus adverſantur, etiamſi id recte faciant. At lex, cum æquum et bonum præſcribit, minime gravis eſt. In ſola autem Lacedæmoniorum civitate cum paucis aliis, lator legum educationis et ſtudiorum curam habuiſſe videtur: in plurimis hæc neglecta ſunt, vivitque ſuo quiſque arbitratu, Cyclopum more

Uxorem et natos privata lege gubernans.

Optimum igitur eſt, civium inſtitutionem communiter ab omnibus et recte procurari, idque efficere poſſe. Quod ſi hæc communiter et publice negligantur, unicuique convenire videatur, ſuis liberis et amicis ad virtutem comparandam, operam navare, aut certe hoc animo et conſilio eſſe, ut navare operam velit. Ex iis autem, quæ diximus, hoc efficere poſſe videatur maxime, ſi legum ferendarum ſcientiam fuerit conſecutus:

νόμων γίγνονται· ἐπιεικεῖς δὲ, αἱ διὰ τῶν σπουδαίων. Γεγραμμένων δ', ἢ ἀγράφων, οὐδὲν ἂν δόξειε διαφέρειν, οὐδὲ δι' ὧν εἷς ἢ πολλοὶ παιδευθήσονται, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ μουσικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ τῶν ἄλλων [d] παιδευμάτων. Ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐνισχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἤθη, οὕτω καὶ ἐν οἰκίαις οἱ πατρικοὶ λόγοι καὶ τὰ ἤθη· καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ τὰς εὐεργεσίας· προϋπάρχουσι γὰρ στέργοντες καὶ [e] εὐπειθεῖς τῇ φύσει. Ἔτι δὲ καὶ διαφέρουσιν αἱ καθ' ἕκαστον παιδεῖαι τῶν κοινῶν, ὥσπερ ἐπὶ ἰατρικῆς· καθόλου μὲν γὰρ, τῷ πυρέττοντι συμφέρει ἀσιτία καὶ ἡσυχία· τινὶ δ', ἴσως οὔ· ὅ, τε πυκτικὸς ἴσως οὐ πᾶσι τὴν αὐτὴν μάχην περιτίθησιν. [f] Ἐξακριβοῦσθαι δὲ δόξειεν ἂν μᾶλλον τὸ καθ' ἕκαστον, ἰδίας τῆς ἐπιμελείας

[d] Legitur etiam ἐπιτηδευμάτων. [e] Γρ. εὐπαθεῖς, minus recte. *Casaubon.* [f] Alii ἐξακριβοῦσθαι.

nam cum institutionis et disciplinæ publicæ procuratio perspicue legibus continetur, tum ea bona institutio est, quæ bonis continetur: quæ utrum scriptæ sint, an non scriptæ, nihil referre videatur. Neque vero refert, utrum his legibus unus, an plures instituantur: quemadmodum neque in musica, et arte corporum exercendorum, cæteris denique institutionibus. Nam ut in civitatibus leges et instituta, sic et in familiis privatis oratio paterna et mores valent ac vigent: multoque adeo magis, propter generis communitatem, et beneficia: jam ante enim diligunt, suntque ad parendum faciles flexibilesque natura. Præterea vero singulares et privatæ institutiones a communibus etiam differunt: quemadmodum evenit in medicina: universe enim ei, qui febri affligatur, inedia et quies utilis est; alicui autem fortasse inutilis: et is pugil, qui docendi facultatem habet, fortasse non in eodem pugnæ genere discipulos omnes exercet. Videatur autem ille subtilius ac limatius rei singularis naturam persecuturus, si propria ac privata diligentia adhibeatur: ita enim quod

γινομένης· μᾶλλον γὰρ τοῦ προσφόρου τυγχάνει ἕκαστος. Ἀλλ' ἐπιμεληθείη μὲν ἄριστα [g] τοῦ καθ' ἕνα, καὶ ἰατρὸς, καὶ γυμναστὴς, καὶ πᾶς ἄλλος ὁ [h] τὸ καθόλου εἰδὼς, [i] ὅτι πᾶσιν, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦ κοινοῦ γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι λέγονταί τε καὶ εἰσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἑνός τινος οὐδὲν ἴσως κωλύει καλῶς ἐπιμεληθῆναι καὶ [k] ἀνεπιστήμονα ὄντα, τεθεαμένον δὲ ἀκριβῶς τὰ συμβαίνοντα ἐφ' ἑκάστῳ δι' ἐμπειρίαν, καθάπερ καὶ ἰατροὶ ἔνιοι δοκοῦσιν ἑαυτοῖς ἄριστοι εἶναι, ἑτέρῳ οὐδὲν ἂν δυνάμενοι ἐπαρκέσαι. Οὐδὲν δ' ἧττον ἴσως τῷ γε βουλομένῳ τεχνικῷ γενέσθαι καὶ θεωρητικῷ, ἐπὶ τὸ καθόλου βαδιστέον εἶναι δόξειεν ἂν, κἀκεῖνο γνωριστέον ὡς ἐνδέχεται· εἴρηται γὰρ ὅτι περὶ τοῦθ' αἱ ἐπιστῆμαι. Τάχα δ' ἂν καὶ τῷ βουλομένῳ δι' ἐπιμελείας βελτίους ποιεῖν, εἴ τε πολλοὺς, εἴ τε ὀλίγους, νομοθετικῷ πειρατέον γενέσθαι, εἰ

[g] Τοῦ deest CCC. [h] Eustratius legit τοῦ καθόλου. [i] Γρ. τὸ πᾶσιν. Vide Eustrat. [k] Ἐὰν ἐπιστήμονα CCC.

sibi opportunum atque utile est, unusquisque magis consequitur atque obtinet. Sed et medicus, et exercendorum corporum magister, et quivis alius, optime singulorum curam rationemque habuerit, qui genus universum cognoverit: verbi gratia, vel omnibus, vel talibus esse utile: rerum enim communium atque universarum et dicuntur et sunt scientiæ. Veruntamen nihil fortasse prohibet quo minus etiam is, qui sit inscius, uni alicui pulchre consulat, dummodo experiendo, quæ cuique accidant, accurate perspexerit: quemadmodum et nonnullos ipsos sibi medicos esse optimos videmus, cum alteri subvenire atque opitulari non possint. Nihilominus autem ei quidem, qui bonus artifex, et ad res percipiendas et contemplandas idoneus effici velit, ad genus universum sit progrediendum, atque in illo cognoscendo, quoad ejus fieri possit, elaborandum: in hoc enim scientias positas esse diximus. Et fortasse ei, qui vel multos, vel paucos cura et studio velit efficere meliores, opera danda sit, ut legum fe-

διὰ νόμων ἀγαθοὶ γενοίμεθ' ἄν. [l]Ὃν τινα γὰρ οὖν καὶ τὸν προτεθέντα διαθεῖναι καλῶς, οὐκ ἔστι τοῦ τυχόντος, ἀλλ' εἴπερ τινος, τοῦ εἰδότος· ὥσπερ [1]ἐπ' ἰατρικῆς καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν ἐστιν ἐπιμέλειά τις καὶ φρόνησις. Ἆρ' οὖν μετὰ τοῦτο [m]ἐπισκεπτέον πόθεν ἢ πῶς νομοθετικὸς γένοιτ' ἄν τις, ἢ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, παρὰ τῶν πολιτικῶν; μόριον γὰρ ἐδόκει τῆς πολιτικῆς εἶναι. Ἢ οὐχ ὅμοιον φαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν τε καὶ δυνάμεων; ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις, οἱ αὐτοὶ φαίνονται τάς [n]τε δυνάμεις παραδιδόντες, καὶ ἐνεργοῦντες ἀπ' αὐτῶν· οἷον [o]ἰατροί, γραφεῖς. Τὰ δὲ πολιτικὰ ἐπαγγέλλονται μὲν διδάσκειν οἱ σοφισταί, [p]πράττει δ' αὐτῶν οὐδείς· ἀλλ' οἱ πολιτευόμενοι, οἳ δόξαιεν ἂν δυνάμει τινὶ τοῦτο πράττειν, καὶ

[1] Γρ. ἐπὶ ἱππικῆς: quam lectionem Eustratio deberi existimo. [m] Σκεπτέον CCC. [n] Τε deest CCC. [o] Ἰατρικοὶ CCC. [p] Alii πράττειν.

rendarum scientia præstet, si inest hæc vis in legibus, ut eis boni fieri possimus. Non enim cujuslibet hominis est quemvis, et eum, qui propositus et traditus ei fuerit erudiendus, recte conformare: sed si cujus est, profecto scientis est: quemadmodum in medicina et cæteris artibus, quarum aliquod studium, prudentiaque aliqua est, cernere licet. Utrum igitur deinceps videndum est, unde et quonam modo quis legibus ferendis idoneus esse possit? an, ut fit in cæteris artibus, ab iis, qui in republica gerenda versantur, hanc facultatem comparaturus est? civilis enim prudentiæ pars esse videbatur legum ferendarum facultas. An vero aliter se res habet in ratione reipublicæ gerendæ, atque in reliquis tum scientiis, tum facultatibus? in cæteris enim eosdem videmus artem, facultatemque agendi tradere, et facultatis munere fungi: ut medicos et pictores. At rerumpublicarum administrandarum scientiam docere ac tradere se profitentur sophistæ, eorum tamen administrat rempublicam nemo: sed ii, qui in republica gerenda versantur: qui quidem vi et facultate

ἐμπειρίᾳ μᾶλλον ἢ διανοίᾳ· οὔτε γὰρ γράφοντες, οὔτε λέγοντες περὶ τῶν τοιούτων φαίνονται· καί τοι κάλλιον ἦν ἴσως, ἢ λόγους δικανικούς τε καὶ δημηγορικούς· [q] οὐδ᾽ αὖ πολιτικοὺς πεποιηκότες, τοὺς σφετέρους υἱοὺς, ἤ τινας ἄλλους τῶν φίλων. Εὔλογον δ᾽ ἦν, εἴ περ ἐδύναντο· οὔτε γὰρ ταῖς πόλεσιν ἄμεινον οὐθὲν κατέλιπον ἄν, οὔθ᾽ αὐτοῖς ὑπάρξαι προέλοιντ᾽ ἂν μᾶλλον τῆς τοιαύτης δυνάμεως, οὐδὲ δὴ τοῖς φιλτάτοις. Οὐ μὴν μικρόν γε ἔοικεν ἡ ἐμπειρία συμβάλλεσθαι· οὐ γὰρ ἐγίγνοντο ἂν διὰ τῆς [r] πολιτικῆς συνηθείας μᾶλλον πολιτικοί. Διὸ τοῖς ἐφιεμένοις περὶ [s] πολιτικῆς εἰδέναι, προσδεῖν ἔοικεν ἐμπειρίας. Τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι, λίαν φαίνονται πόρρω εἶναι τοῦ διδάξαι· ὅλως γὰρ οὐδὲ ποῖόν τί ἐστιν, οὐδὲ περὶ ποῖα ἴσασιν· οὐ γὰρ ἂν τὴν αὐτὴν τῇ ῥητορικῇ, οὐδὲ χείρω ἐτί-

[q] Οὐδ᾽ αὖ omittunt nonnulli codd. et legunt πολιτικοὺς δὲ πεποιηκ.
[r] Πολιτικῆς deest C C C. [s] Πολιτικοῖς C C C.

quadam freti, usuque potius, quam mentis agitatione ac ratione hoc agere videri possunt: nam neque eos scribere, neque dicere de talibus rebus (atque præclarius hoc erit fortasse, quam orationes judiciales, aut conciones scribere) neque vel filios suos, vel ullos alios ex amicis suis ad rempublicam gerendam aptos videmus effecisse. Quod quidem probabile et consentaneum erat eos fuisse facturos, si id ulla ratione consequi potuissent: nam neque quidquam civitatibus melius reliquissent, neque aut sibi, aut amicissimis quidquam hac facultate præstantius exoptare possent. Veruntamen non parum usus et exercitatio videntur valere: alioqui usu reipublicæ gerendæ et consuetudine homines ad rempublicam gerendam compositiores et aptiores non efficerentur. Quamobrem qui aliquid de republica gerenda scire cupiunt, credibile est iis usu præterea opus esse. Jam vero sophistæ, qui hanc facultatem se tradituros profitentur, ab eo longissime videntur abesse, ut docere possint: omnino enim neque quid ea sit, neque quibus in rebus versetur, sciunt: non enim si scirent,

θεσαν· οὐδ᾽ ἂν ᾤοντο ῥᾴδιον εἶναι τὸ νομοθετῆσαι συναγαγόντι τοὺς εὐδοκιμοῦντας τῶν νόμων· ἐκλέξασθαι γὰρ εἶναι τοὺς ἀρίστους, ὥσπερ οὐδὲ τὴν ἐκλογὴν οὖσαν συνέσεως· καὶ τὸ κρῖναι ὀρθῶς μέγιστον, [t] ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ μουσικήν. Οἱ γὰρ ἔμπειροι περὶ ἕκαστα κρίνουσιν ὀρθῶς τὰ ἔργα, καὶ δι᾽ ὧν ἢ πῶς ἐπιτελεῖται, [u] συνιάσιν, καὶ ποῖα ποίοις συνᾴδει· τοῖς δ᾽ ἀπείροις, ἀγαπητὸν τὸ μὴ διαλανθάνειν, εἰ εὖ ἢ κακῶς πεποίηται τὸ ἔργον, ὥσπερ ἐπὶ γραφικῆς. Οἱ δὲ νόμοι τοῖς πολιτικοῖς ἔργοις ἐοίκασι. Πῶς οὖν ἐκ τούτων νομοθετικὸς γένοιτ᾽ ἄν τις, ἢ τοὺς ἀρίστους κρῖναι; οὐ γὰρ φαίνονται οὐδ᾽ [x] ἰατρικοὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων γίνεσθαι· καίτοι πειρῶνταί γε λέγειν, οὐ μό-

[t] Eam ob causam Aristoteles in viii. Polit. cives suæ Reipublicæ in musicis erudiri jubet, non modo ut ipsi, dum per ætatem licet, ingenuo huic ludo operam dare possint, sed etiam ut senes facti judicare queant, quinam moduli ætati juvenili conveniant, qui non: ne scilicet vel molliores vel ferociores reddantur juvenes. *Zuing.*
[u] Συνίασιν ἃ δεῖ τοῖς, et reliqua CCC. alii ἐπιτελεῖται ἃ δεῖ, συνίασιν.
[x] Γρ. ἰατροί.

eandem esse atque artem dicendi, vel deteriorem statuerent: neque ferre leges esse facile putarent ei, qui leges omnium opinione comprobatas collegisset: quoniam, inquiunt, præstantissimas eligere licet: quasi vero delectus non sit intelligentiæ: aut quasi non sit maximum, recte judicare: quemadmodum in iis, quæ ad musicam pertinent. Nam qui cujusque rei usu periti sunt, cum de artis operibus recte judicant, tum quibus rebus, aut quomodo ea, quæ par est effici, perficiantur, et quæ quibus congruant et concinant, sciunt: imperiti vero præclare secum agi putant, si non ignorent rectene an perperam opus effectum sit: quemadmodum fit in pictura. Leges autem opera civilia videntur esse. Quonam igitur pacto quis aut ad leges ferendas aptus his effici, aut, quæ sint optimæ, judicare possit? nam ne medicinæ quidem satis periti fieri videntur ex commentariorum lectione: atqui commemorare et tradere conantur illi non solum curationum ge-

νον τὰ θεραπεύματα, [y] ἀλλὰ καὶ ὡς ἰαθεῖεν ἂν, καὶ ὡς δεῖ θεραπεύειν, [z] ἑκάστου διελόμενοι τὰς ἕξεις. Ταῦτα δὲ, τοῖς μὲν ἐμπείροις, ὠφέλιμα εἶναι δοκεῖ· τοῖς δ' ἀνεπιστήμοσιν, ἀχρεῖα. Ἴσως οὖν καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ συναγωγαὶ, τοῖς μὲν δυναμένοις θεωρῆσαι, καὶ κρῖναι [a] τί καλῶς, ἢ τοὐναντίον, ἢ ποῖα ποίοις ἁρμόττει, εὔχρηστα ἂν εἴη· τοῖς δ' ἄνευ ἕξεως τὰ τοιαῦτα διεξιοῦσι, τὸ μὲν κρίνειν καλῶς, οὐκ ἂν ὑπάρχοι, εἰ μὴ ἄρα αὐτόματον· εὐσυνετώτεροι δὲ εἰς ταῦτα τάχα ἂν γένοιντο. Παραλιπόντων οὖν τῶν προτέρων ἀνερεύνητον τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας, αὐτοὺς ἐπισκέψασθαι μᾶλλον βέλτιον ἴσως, καὶ ὅλως δὴ περὶ πολιτείας, ὅπως εἰς δύναμιν ἡ περὶ τὰ ἀνθρώπινα [b] φιλοσοφία τελειωθῇ. Πρῶτον μὲν οὖν εἴ τι κατὰ

[y] Experientia quotidiana huic rei atteſtatur. Legat quis Medicorum Commentarios, quemvis morbum et cognitu et curatu facilem judicabit. Ille idem tamen ſi ad ipſam ἐγχείρησιν accedat, tunc demum infantiam ſuam agnoſcet. *Zuing.* [z] Nonnulli ex codd. Victorii legunt ἑκάστους. [a] Γρ. ταῦτα καλῶς. [b] Γρ. σοφία, ſed minus recte.

nera, ſed et quibus remediis ægros ſint curaturi, et quemadmodum medicinam facere oporteat, de cujuſque habitudine corporis diſtincte ac diſtribute differentes. Sed hæc uſu peritis et exercitatis prodeſſe poſſe credibile eſt; imperitis autem atque inſciis, nequaquam. Fortaſſe igitur etiam legum rerumque publicarum genera collecta, eis, qui animo cernere et judicare poſſunt, quid bene, quid contra conſtitutum ſit, et quæ quibus apta ſint, uſui eſſe poterunt: ii autem, qui hæc ſine animi habitu perſecuti fuerint, recte judicandi facultatem quidem ſibi nunquam comparabunt, niſi forte temere, et aliquo caſu: intelligentiores autem fortaſſe in his poterunt eſſe. Cum igitur ſuperiores illi legum ferendarum rationem exquirere atque inveſtigare omiſerint, præſtiterit fortaſſe nos ipſos de ea, et omnino de omni reipublicæ adminiſtrandæ forma attentius commentari: ut, quantum in nobis eſt, tota, quæ ad res humanas pertinet, philoſophia perfecta ſit. Pri-

μέρος εἴρηται καλῶς ὑπὸ τῶν προγενεστέρων, πειραθῶμεν ἐπελθεῖν· εἶτα ἐκ τῶν συνηγμένων πολιτειῶν θεωρῆσαι [c] τὰ ποῖα σώζει καὶ φθείρει τὰς πόλεις, καὶ τὰ ποῖα [d] ἑκάστας τῶν πολιτειῶν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, αἱ μὲν καλῶς, αἱ δὲ τοὐναντίον πολιτεύονται· θεωρηθέντων γὰρ τούτων, τάχα ἂν [e] μᾶλλον συνίδοιμεν, καὶ ποία πολιτεία ἀρίστη, καὶ πῶς ἑκάστη ταχθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις καὶ [f] ἤθεσι χρωμένη. Λέγωμεν οὖν ἀρξάμενοι.

[c] CCC. τὰ ποῖα φθείρει τὰς πόλεις, omiſſis σώζει καί. [d] Alii ἑκάσταις τῶν. [e] Baſ. μάλιστα. [f] Γρ. ἔθεσι.

mum igitur ſi quid præclare hac de re a veteribus ſingillatim literis proditum eſt, id perſequi conemur: deinde ex rerumpublicarum formis undique collectis, quæ res civitatibus et ſingulis rebuſpublicis interitum afferant, et quibus de cauſis aliæ bene, aliæ ſecus adminiſtrentur, videamus: his enim perſpectis et cognitis, fortaſſe et qui ſit optimus reipublicæ ſtatus, et quibus unamquamque rempublicam inſtitutis, quibuſque legibus ac moribus temperari conveniat ad id ut ſit optima, planum fiet. Exordiamur igitur dicere.

INDEX.

INDEX.

INDEX.

E.

N.

Ξ.

T.